

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**SMYRNA/İZMİR AGORASI BULUNTULARI IŞIĞINDA
OSMANLI DEVLETİ İLE AVRUPA DEVLETLERİ
ARASINDAKİ SERAMİK TİCARETİ (16.-19.YÜZYIL)**

Doktora Tezi

ZEYNEP ADİLE MERİÇ

Sanat Tarihi Anabilim Dalı

İZMİR

2021

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**SMYRNA/İZMİR AGORASI BULUNTULARI IŞIĞINDA
OSMANLI DEVLETİ İLE AVRUPA DEVLETLERİ
ARASINDAKİ SERAMİK TİCARETİ (16.-19.YÜZYIL)**

Doktora Tezi

Zeynep Adile MERİÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sevinç Gök İPEKÇİOĞLU

Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Sanat Tarihi Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum *Smyrna/İzmir Agorası Buluntuları Işığında Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri Arasındaki Seramik Ticareti (16.-19.Yüzyıl)* adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Zeynep Adile MERİÇ

ÖNSÖZ

Osmanlılar döneminde 17.yüzyıldan itibaren önemli bir liman kenti olan İzmir’de birçok Avrupa Devleti’yle yoğun ticari ilişkiler kurulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Avrupa’dan İzmir’e farklı alanlarda kullanılmak üzere çeşitli ürünler ithal edilmiştir. Bu ürünler arasında İtalya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya/Almanya ve Belçika gibi ticaret alanında aktif ülkelerden ithal edilen seramik ve porselen malzemeler de bulunmaktadır. Bu doktora çalışmasında İzmir’de antikçağdan Osmanlı Dönemi’ne yerleşim gören Smyrna/İzmir Agorası’ndaki kazılarda bulunan ve Avrupa’dan ithal edilen seramikler incelenmiştir. Nicelik açısından oldukça fazla olan bu seramikler Avrupa’nın Osmanlı Devleti’ne ihraç ettiği önemli malzemeler arasında yer almaktadır.

Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan Avrupa seramikleri üretim tekniği, üretildikleri merkezler ve süsleme kompozisyonlarıyla büyük çeşitlilik sunmaktadır. Osmanlı Dönemi’nde mutfak kültüründe sıkça kullanılan bu seramikler Agora alanındaki günlük yaşantıyı göstermesi açısından da büyük önem taşır. Kazılarda bahsedilen ülkelerde çeşitli tekniklerle bezenerek üretilen bu seramikler tabak, kâse, tepsi, fincan, sürahi ve güveç gibi örneklerle mutfaklarda ve günlük kullanımda sıkça kullanılmıştır. Smyrna/İzmir Agorası’nda çok sayıda bulunan Avrupa seramikleri Anadolu’daki liman kentleri, antik kentler, kale yerleşimler ve dış cephe süslemelerinde de görülmektedir. Ayrıca Anadolu dışındaki Osmanlı eyaletlerinde özellikle liman yerleşimlerinde Smyrna/İzmir Agorası’ndaki örneklerle benzer birçok Avrupa seramiği bulunmuştur. Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri arasındaki ticaret hacmi göz önüne alındığında seramik ve porselen ticaretinin bu noktalara ulaşmış olduğu görülmektedir.

Yapmış olduğumuz doktora çalışmasıyla birlikte Anadolu’da bulunan Avrupa seramiklerinden Smyrna/İzmir Agorası buluntuları kapsamlı bir değerlendirmeye bilim dünyasına tanıtılmaktadır. Ayrıca Osmanlı eyaletlerindeki Avrupa seramikleri Smyrna/İzmir Agorası buluntularıyla birlikte bir bütün olarak değerlendirilerek Osmanlı ve Avrupa Devletleri arasındaki seramik ticaretinin boyutları ortaya konmaktadır.

ÖZET

Osmanlı Devleti ile çeşitli Avrupa devletleri yüzyıllar boyunca siyasi ve ticari ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemlerini yaşadığı 16. yüzyıldan itibaren artan ticari ilişkiler çerçevesinde devletler arasında ticarete çeşitli ürünlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu ürünlerden seramik ve porselen, hem günlük hayatta hem de lüks tüketim aracı olarak uluslararası ticarete önemli bir yere sahip olmuştur. Ticaretle birlikte bu seramikler, diplomatik hediye olarak da sıkça tercih edilmiştir. Ayrıca günlük hayatta, hem mutfak malzemesi olarak hem de ev dekorasyonunda kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin özellikle Akdeniz ticaretinde etkin olması, Anadolu'da üretilen seramiklerin Avrupa'nın birçok devletine ulaşmasını sağlamıştır. Aynı şekilde, deniz ticaretinin yoğunluğuyla Anadolu'nun birçok liman kentine de Avrupa üretimi seramikler gelmiştir.

17.yüzyıldan itibaren Anadolu'nun önemli bir limanı konumuna gelen İzmir'de Avrupa'dan seramik ithalatının çokça yapıldığının kanıtı Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleridir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda artan seramik ithalatının en büyük sebeplerinden biri yerel seramik üretiminin el emeğiyle zahmetli ve kısıtlı bir şekilde yapılmasıdır. Avrupa seramiklerinin çoğunluğu çeşitli ülkelerdeki fabrikalarda endüstriyel yöntemlerle daha ucuza maliyetle ve çok sayıda üretilmiştir. 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması'yla birlikte Osmanlı Devleti birçok Avrupa Devleti için açık Pazar haline gelmiştir. Böylelikle Osmanlı eyaletlerinde yerel seramiklerin yanı sıra Avrupa üretimi seramikler çokça tercih edilmiştir.

Çalışma kapsamında Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan örnekler üzerinden Avrupa seramiklerinin başta İzmir olmak üzere birçok Osmanlı kentine gelişleri gümrük kayıtları ve arşiv belgeleri gibi önemli kaynaklarla araştırılmıştır. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramiklerinin üretim yerleri, teknik ve üslupsal özellikleri detaylıca incelenerek tarihlendirilmeleri yapılmıştır. Ayrıca Smyrna/İzmir Agorası örnekleri merkezinde Anadolu'da ve diğer Osmanlı eyaletlerinde bulunan Avrupa seramikleri irdelenmiştir. Bütün bu verilerle Osmanlı Devleti ile Avrupa Devletleri arasındaki ticari faaliyetler kapsamında seramik ticaretinin boyutları aydınlatılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The Ottoman Empire and European states had political and commercial relations for centuries. It is seen that various products were used in trade between states with increasing commercial relations especially since the 16th century, when the Ottoman Empire was in its heyday. Among these products, ceramics and porcelain have had an important place in trade between states both in daily life and as a luxury consumption. Along with the trade, these ceramics were frequently preferred as diplomatic gifts. Also in daily life, It is seen that ceramics used in both as kitchen wares and in home decoration. The fact that the Ottoman Empire was particularly effective in the Mediterranean trade enabled the ceramics produced in Anatolia to reach many European states. Likewise, European ceramics came to many port cities of Anatolia due to the intensity of sea trade.

The proof of the large amount of ceramics imported from Europe in Izmir, which has become an important port of Anatolia since the 16th century, is the large number of European ceramics found in Smyrna Agora. Especially in the 18th and 19th centuries, one of the biggest reasons for the increase in ceramic imports is the laborious and limited production of local ceramics. The majority of European ceramics are produced in large numbers at cheaper prices by industrial methods in factories in various countries. With the Balta Limanı Trade Agreement of 1838, the Ottoman Empire became an open market for many European States. Thus, in addition to local ceramics, European ceramics were widely preferred in Anatolia and Ottoman provinces.

Within the scope of the study, the arrival of European ceramics to many Ottoman cities, especially Izmir, through the samples found in Smyrna Agora is investigated with important sources such as customs records and archive documents. The production sites, technical and stylistic features of the Smyrna Agora European ceramics were examined in detail and dated. Additionally in the center of Smyrna Agora examples, European ceramics found in Anatolia and Ottoman provinces were examined. With all these data, the dimensions of the ceramics trade within the scope of commercial activities between the Ottoman Empire and European States have been enlightened.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLOLAR LİSTESİ	VII
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XXII
HARİTALAR LİSTESİ	XXV
ŞEKİLLER LİSTESİ	XXVII
KISALTMALAR	XXVIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İZMİR'İN TARİHÇESİ VE TİCARİ GELİŞİMİ	9
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

2. SMYRNA/İZMİR AGORASI KAZILARI	18
2.1. Smyrna/İzmir Agorası Tarihçesi ve Kazılar	18
2.2. Osmanlı Dönemi'nde Smyrna/İzmir Agorası ve Çevresinin Sosyo-Ekonomik Yapısı	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SMYRNA/İZMİR AGORASI'NDA BULUNAN AVRUPA SERAMİKLERİ ..	41
3.1. İTALYAN SERAMİKLERİ	41
3.1.1. Mermer Dekorlu Seramikler	41
3.1.2. Sgraffito Seramikler	48
3.1.3. Mayolika Seramikler	56
3.1.3.1. Roma Üretimi Mayolika	60
3.1.3.2. Montelupo Mayolikaları	61
3.1.3.3. Ligurya Bölgesi Mayolikaları	75
3.1.3.3.1. Barocca Scenografia Üslubu Seramikler	75
3.1.3.3.2. Tappezzeria Üslubu Seramikler	80

3.1.3.3.3. <i>Calligrafico Naturalistico Üslup Seramikler</i>	86
3.1.3.4. Pesaro Mayolikaları	91
3.1.3.5. Ceretto Sannita Mayolikaları	94
3.1.3.6. Grottaglie Mayolikaları	97
3.1.4. Albisola Siyah Lekeli (Taches Noires) Seramikler.....	100
3.2. FRANSIZ SERAMİKLERİ	104
3.2.1. Sıraltı Teknikli Seramikler	104
3.2.2. Vallauris Sırlı Mutfak Kapları	109
3.2.3. Sarreguemines Üretimi Seramikler	115
3.3. HOLLANDA SERAMİKLERİ	121
3.3.1. Mavi Beyaz Delft Seramikleri	121
3.3.2. Çok Renkli Delft Seramikleri	134
3.3.3. Maastricht Üretimi Seramikler	136
3.4. İNGİLİZ SERAMİKLERİ	139
3.4.1. Transfer Baskı (Serigrafi) Teknikli Seramikler	139
3.4.2. Sıraltı Teknikli (Hand-Painted) Seramikler	181
3.4.3. Sünger Baskı Teknikli (Spongeware) Seramikler	186
3.4.4. Daldırma Astarlı (Dipped Wares) Seramikler.....	191
3.4.5. Krem Renkli (Creamware) Seramikler	196
3.4.6. İngiliz Seramiklerinde Bulunan Üretici Damgaları	203
3.5. AVUSTURYA/ALMAN SERAMİKLERİ	223
3.5.1. Meissen Porselenleri	223
3.5.2. Sert Bünyeli (Stoneware) Seramikler	230
3.6. BELÇİKA ÜRETİMİ SERAMİKLER	237

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SMYRNA/İZMİR AGORASI AVRUPA SERAMİKLERİNİN BULUNTU YERLERİNE GÖRE ANALİZİ	240
---	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. OSMANLI DEVLETİ İLE AVRUPA DEVLETLERİ ARASINDAKİ SERAMİK TİCARETİNE İLİŞKİN VERİLER	261
5.1. Osmanlı Eyaletlerinde Bulunan Avrupa Seramikleri	264
5.2. Avrupa’da Bulunan Osmanlı Seramikleri	303

ALTINCI BÖLÜM

6. SMYRNA/İZMİR AGORASI’NDA BULUNAN AVRUPA SERAMİKLERİNİN TİCARİ İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	314
6.1. İtalyan Şehir Devletleri ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler	314
6.1.1. İtalyan Seramiklerinin Değerlendirilmesi	319
6.2. Fransa ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler	331
6.2.1. Fransız Seramiklerinin Değerlendirilmesi	335
6.3. Hollanda ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler	341
6.3.1. Hollanda Seramiklerinin Değerlendirilmesi	345
6.4. İngiltere ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler	348
6.4.1. İngiliz Seramiklerinin Değerlendirilmesi	352
6.5. Habsburg ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler	367
6.5.1. Avusturya/Alman Seramiklerinin Değerlendirilmesi	371
6.6. Belçika ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler	377
6.6.1. Belçika Seramiklerinin Değerlendirilmesi	378
SONUÇ	380
BİBLİYOGRAFYA	393
TEŞEKKÜR	425
ÖZGEÇMİŞ	426

TABLÖLER LİSTESİ

	Sayfa
Tab. 1. Tek renkli mermer dekorlu seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz. S.Gök, Z.A.Meriç)	43
Tab. 2. Çok renkli mermer dekorlu seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.S.Gök, Z.A.Meriç)	45
Tab. 3. Mermer dekorlu seramiklerde dış yüz uygulamaları (S.Gök)	46
Tab. 4. 1:İtalyan mermer dekorlu seramik örneği (S.Gök) 2-3:Anadolu üretimi mermer dekorlu/ebruli seramikler (2:Gök, Ticari, Tab.2:3 3:S.Gök)	47
Tab. 5. Çok renkli çiçek motifli sgraffito seramikler (Fot-Çiz.S.Gök, Z.A.Meriç)	50
Tab. 6. Yaprak motifli sgraffito seramikler (S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	51
Tab. 7. Arma ve arma benzeri motive sahip sgraffito seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç)	52
Tab. 8. Hayvan figürlü sgraffito seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç)	53
Tab. 9. Sgraffito seramiklerde dış yüz uygulamaları (S.Gök)	54
Tab. 10. Roma üretimi mayolika örneği (1:Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (S.Gök) 2: Roma üretimi örnek (Ricci ve Venditelli, Cinquecento, Fig.III.1.59.1))	60
Tab. 11. Çok renkli şeritlere sahip mayolika sürahiler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz:Z.A.Meriç)	63
Tab. 12. Geometrik bezemelere sahip mayolika örneği (1:Smyrna/İzmir Agorası Buluntusu (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi) 2: Montelupo üretimi örnek (Berti, Montelupo, Fig.50b))	64
Tab. 13. Mavi ve yeşil renkli süslemelere sahip sürahi örnekleri 1-2: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök) 3:Museo della Ceramica di Montelupo Fiorentino “La Bottega del Vasaio” bölümünde 5:11 numaralı eser (Fot.Z.A.Meriç, 2019) 4: http://bbcc.ibr.regione.emilia-romagna.it/pater/loadcard.do?id_card=103917 (25/12/2018)	65
Tab. 14. Foglia Verde grubu mayolikaları (Fot. S.Gök Çiz. Z.A.Meriç)	68

Tab. 15. Spirali Verdi grubu mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç)	70
Tab. 16. Spirali verdi grubu benzeri mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz. Z.A.Meriç)	71
Tab. 17. Uccellino Centrale grubu mayolikalar (1-10: Smyrna/İzmir Agorası Buluntuları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç 11-12: Montelupo'dan örnekler (Fornaciari, p.310)	72
Tab. 18. Yeşil çiçek buketi süslemesine (mazzetto verde) sahip mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç)	73
Tab. 19. Beyaz renkli bezemesiz mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	74
Tab. 20. Kırsal manzara tasvirli barocca scenografia grubu örnekleri (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	77
Tab. 21. Figürlü barocca scenografia grubu örnekleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç)	78
Tab. 22. Mimari tasvirli barocca scenografia grubu örnekleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç)	79
Tab. 23. Barocca scenografia grubu form tiplerinden örnekler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.:Z.A.Meriç)	80
Tab. 24. Tappezzeria grubu seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	81
Tab. 25. Pastel renk uygulamasına sahip Tappezzeria grubu seramikler (S.Gök)	82
Tab. 26. Barocca scenografia ve tappezzeria üslubu seramiklerde görülen Damgalar (Z.A.Meriç)	85
Tab. 27. Kâse formunda tek renkli kaligrafik natüralist üslup seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	87
Tab. 28. Tabak formunda tek renkli kaligrafik natüralist üslup seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz. Z.A.Meriç)	88
Tab. 29. Tek renkli kaligrafik natüralist üslup seramiklerde görülen damgalar (Z.A.Meriç)	89
Tab. 30. Çok renkli kaligrafik natüralist üslup seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	90

Tab. 31. Kaligrafik natüralist üslup seramiklerde görülen mimari unsurlar	90
Tab. 32. Kapalı form tipine sahip Pesaro Mayolikaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	93
Tab. 33. Açık form tipine sahip Pesaro mayolikaları (S.Gök, Z.A.Meriç)	93
Tab. 34. Cerreto Sannita Mayolikaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	96
Tab. 35. Grottaglie Mayolikaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	98
Tab. 36. Albisola siyah lekeli (taches noires) seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik kenti kazı arşivi Çiz.S.Gök, Z.A.Meriç)	102
Tab. 37. Fransız Sıraltı teknikli seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	107
Tab. 38. Fransız Sıraltı teknikli Bérain stili seramikler (Z.A.Meriç)	108
Tab. 39. Vallauris sırlı mutfak kaplarından tencere/güveç formları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	111
Tab. 40. Vallauris sırlı mutfak kaplarından tava formları (Fot-Çiz.Z.A.Meriç)	112
Tab. 41. Vallauris sırlı mutfak kaplarındaki üretici damgaları (S.Gök, Z.A.Meriç)	112
Tab. 42. Sarreguemes üretimi Flore (1-3) ve Bryonia (4) süslemesine sahip seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	117
Tab. 43. Sarreguemes üretimi çeşitli tekniklerle bezenmiş örnekler (S.Gök, Z.A.Meriç)	119
Tab. 44. Sarreguemes üretimi seramiklerdeki damgalar (Z.A.Meriç)	120
Tab. 45. Çiçek ve yaprak dal bezemeli Mavi beyaz Delft seramikleri (Fot-Çiz.Z.A.Meriç)	124
Tab. 46. Çiçek ve yaprak dal bezemeli Mavi beyaz Delft seramikleri (Fot-Çiz.Z.A.Meriç)	125
Tab. 47. Çiçek ve yaprak dal bezemeli Mavi beyaz Delft seramikleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç)	126
Tab. 48. Kelebek figürü ve çiçek bezemelere sahip Mavi beyaz Delft seramikleri (1-5: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök, Z.A.Meriç) 6: http://emuseum.gardinemuseum.on.ca/collections Env. No.:G13.10.3 (19/12/2018)	126
Tab. 49. Çiçek ve kıvrık dal süslemeye sahip Mavi beyaz Delft seramikleri (1-2: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök)	

3: Boyazoglu ve Neuville, Fig.167	
4: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20140707_Radkersburg_Majolika_a8293.jpg (3/09/2019)	127
Tab. 50. Çiçek ve yaprak bezemelere sahip Mavi beyaz Delft seramikleri (1-5: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök)	
6: https://www.photo.rmn.fr/C.aspx?VP3=CMS3&VF=Home Env. No.:C2351 (23/05/2018)	127
Tab. 51. Su kuşu figürlü Mavi beyaz Delft seramikleri (1-2: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (Fot. S.Gök, Çiz. Z.A.Meriç)	
3: https://www.photo.rmn.fr/Package/2C6NU0LBYSRMW?PBC=2CO5S9IZDCBN:2C6NU0L96BSR:2C6NU0LBYSRMW Env. No.:C2343 (25/09/2019)	
4: https://www.aspireauctions.com/#!/November 2006 Fine Art & Antiques Auction Lot No:691 (8/10/2018)	128
Tab. 52. Süsleme kompozisyonunda mimari öğeler (1-4) ve çeşitli çiçek buketleri (5-8) yer alan buluntular (S.Gök)	129
Tab. 53. Mavi beyaz Delft seramiklerinden çeşitli bezemelere sahip ağız kenar parçaları (S.Gök)	130
Tab. 54. Mavi beyaz Delft seramiklerinden çeşitli bezemelere sahip tabak ve kâse örnekleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç)	131
Tab. 55. Mavi beyaz Delft seramiklerinden Tükürük Hokkası (Spittoon) Örneği (1: Smyrna/İzmir Agorası Örneği (S.Gök) 2: Dabal, Dutch, Fig:4	
3: https://www.ebay.com/itm/DelftBlue-And-White-18th-Century-Plate (14/10/2019) 4: https://www.rijksmuseum.nl Env.No: BKNM-9509 (3/10/2019)	133
Tab. 56. Çok renkli Delft seramikleri (S.Gök, Z.A.Meriç)	134
Tab. 57. Maastricht üretimi seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç)	138
Tab. 58. Transfer baskı (Serigrafi) tekniğinin üretim işlemler (http://www.spodemuseumtrust.org/spode-collection-6.html , https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/various-processes-in-a-factory-in-the-potteries-newsphoto/481659393 (20/01/2020)	140
Tab. 59. Willow kompozisyonundan detaylar	144
Tab. 60. Willow kompozisyonuna sahip tam ve tama yakın örnekler	

(Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi Çiz.Z.A.Meriç)	144
Tab. 61. Willow kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi)	145
Tab. 62. Colandine kompozisyonuna sahip seramikler (Fot-Çiz.Z.A.Meriç)	147
Tab. 63. Canton kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök)	148
Tab. 64. Bejapore kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök)	151
Tab. 65. Oriental kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç)	152
Tab. 66. Bosphorus kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç)	153
Tab. 67. Cami tasvirli kompozisyona sahip tabak parçaları (Z.A.Meriç)	154
Tab. 68. Syria kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Z.A.Meriç)	155
Tab. 69. Medina kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök, Z.A.Meriç)	156
Tab. 70. Alhamra benzeri kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök)	157
Tab. 71. Walmer kompozisyonuna sahip seramikler 1-4: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök) 5: https://www.nrscotland.gov.uk/research/learning/features/the-duke-of-wellington-statue-at-register-house https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Wellesley,_1st_Duke_of_Wellington#/media/File:Edinburgh-Wellington-wyrdlight.jpg (07/03/2020)	158
Tab. 72. Priory kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök)	160
Tab. 73. Rhine benzeri kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök, Z.A.Meriç)	162
Tab. 74. Italy kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Z.A.Meriç)	163
Tab. 75. Italia kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök)	163
Tab. 76. Verona kompozisyonuna sahip tabak (1: Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç) 2: https://www.ebay.com/itm/Antique-Purple-Transferware-Ironstone-Staffordshire-Plate-Challinor-Verona-/124393238107 (17/01/2020)	164
Tab. 77. Milan kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Fot-Çiz. Z.A.Meriç)	165
Tab. 78. Patras kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök)	169
Tab. 79. Alma kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök)	169
Tab. 80. Chevrotain kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök)	170
Tab. 81. Minstrel kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök)	171
Tab. 82. Cremona kompozisyonuna sahip tabaklar (Z.A.Meriç)	173
Tab. 83. Antik vazo kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna	

Antik Kenti kazı arşivi)	174
Tab. 84. Versailles kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök)	175
Tab. 85. Palmet bezemeli tabaklar (S.Gök)	176
Tab. 86. Asiatic Pheasants kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç)	177
Tab. 87. Holly Leaf kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç)	177
Tab. 88. Denmark kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök)	178
Tab. 89. Scroll kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök)	178
Tab. 90. Çiçek ve Kurdela kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi)	179
Tab. 91. Vazo ve Çiçek süslemeli kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök)	179
Tab. 92. Çiçek Süslemeli kompozisyona (1) sahip seramikler (S.Gök)	180
Tab. 93. Çiçek Süslemeli kompozisyona (2) sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç)	180
Tab. 94. Sırtına çok renkli boyalı fincan ve kâseler (Fot-Çiz.S.Gök, Z.A.Meriç)	182
Tab. 95. Sırtına çok renkli boyalı tabaklar (Fot.S.Gök Çiz.Z.A.Meriç)	183
Tab. 96. Sırtına tek renk boyalı seramikler (Fot.S.Gök Çiz.Z.A.Meriç)	184
Tab. 97. Doğal sünger baskı teknikli süslemelere sahip seramikler (Fot-Çiz.Z.A.Meriç)	187
Tab. 98. Kesilmiş sünger baskı teknikli süslemelere sahip tabaklar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	188
Tab. 99. Kesilmiş sünger baskı teknikli uygulamaya fincan, kâse ve kupa Örnekleri (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	189
Tab. 100. Sünger baskı ve sırtaltı boyama tekniğinin bir arada kullanıldığı tabaklar (Fot. S.Gök, Çiz.Z.A.Meriç)	190
Tab. 101. Bant dekorlu kâse örnekleri (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.S.Gök)	192
Tab. 102. Bant dekorlu kupa ve kâse örnekleri(Z.A.Meriç)	193
Tab. 103. Mocha Ware kâse örnekleri (Fot.-Çiz.Z.A.Meriç)	194
Tab. 104. Helezonik dekorlu kâse örneği (1: Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç) 2:Multichambered Slip Aleti (Rickard, p.63)	195
Tab. 105. Royal Ware grubu krem renkli üretimler (Fot.S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.S.Gök)	197

Tab. 106. Queen's Ware grubu krem renkli üretimler (1:Wedgwood & Sons, V:4 2:Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç)	198
Tab. 107. Tours grubu krem renkli üretimler (1:Wedgwood & Sons, XVIII:52, XVII:23 2:Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (Z.A.Meriç)	198
Tab. 108. Festoon grubu krem renkli üretimler (1:Wedgwood & Sons, VIII:1 2:Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç)	199
Tab. 109. Krem renkli üretimler 1-3: Kabartma bezemeli örnekler 4:Süslemesiz düz örnek (S.Gök, Z.A.Meriç)	199
Tab. 110. 1-2:Krem renkli kuş tüyü örnekler 3:Krem renkli deniz kabuğu bordürlü örneği	199
Tab. 111. Deniz kabuğu bordürlü seramiklerden tabak örnekleri (S.Gök, Z.A.Meriç)	200
Tab. 112. Tam ve tama yakın deniz kabuğu bordürlü tabaklar (Fot.S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	201
Tab. 113. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Diamond Mark ve Registered Number damgaları	203
Tab. 114. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Thomas Fell damgaları	206
Tab. 115. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Lindner&Co ve Lindner&Carter damgaları	207
Tab. 116. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen William Lowe damgaları	208
Tab. 117. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Malkin Walker & Hulse damgaları	209
Tab. 118. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Samuel Barker & Sons damgaları	210
Tab. 119. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen William Hackwood damgaları	211
Tab. 120. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen John Matthew Perston Bell &Co damgaları	211
Tab. 121. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen James&George Meakin damgaları	212
Tab. 122. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Ralph Malkin damgaları	213

Tab. 123. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Primavesi & Sons damgaları	214
Tab. 124. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Felix Richard Pratt & Co damgası	214
Tab. 125. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen John Thomas Hudden damgaları	215
Tab. 126. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen H&K damgası	215
Tab. 127. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Wood, Challinor&Co damgası	216
Tab. 128. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Elijah Hodgkinson damgası	217
Tab. 129. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Thomas Mayer damgası	217
Tab. 130. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Edward Challinor damgası	218
Tab. 131. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Davenport damgaları	219
Tab. 132. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen London damgası	220
Tab. 133. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Çürükçüoğlu Kardeşler damgaları	221
Tab. 134. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Poulos damgası	221
Tab. 135. Meissen kahve fincanları (Fot.S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	226
Tab. 136. Meissen kahve fincanları (Fot-Çiz.Z.A.Meriç)	227
Tab. 137. Meissen kahve fincanları (Fot.S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	228
Tab. 138. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Meissen fincanlarında görülen damgalar (Z.A.Meriç)	229
Tab. 139. Westerwald üretimi sert bünyeli örnekler (S.Gök, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi)	232
Tab. 140. Frechen üretimi Bartmann sürahi örneği 1: Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi) 2: http://collections.vam.ac.uk/ (15/08/2019)	233
Tab. 141. Sert bünyeli damgalı seramik örnekleri (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi)	234
Tab. 142. Sert bünyeli şişe örnekleri (Fot-Çiz.Smyrna Antik Kenti kazı arşivi)	235
Tab. 143. Sert bünyeli tek kulplu şişe örnekleri (S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik	

Kenti kazı arşivi)	236
Tab. 144. Belçika üretimi seramikler (Fot.S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)	238
Tab. 145. Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	242
Tab. 146. Smyrna/İzmir Agorası L1-M1/29-30 plankarelerindeki foseptiklerde bulunan Avrupa fincan örnekleri (S.Gök, Z.A.Meriç)	245
Tab. 147. Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (devamı) (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	246
Tab. 148. Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (devamı) (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	247
Tab. 149. Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (devamı) (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	258
Tab. 150. Faustina Açmaları'nda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	250
Tab. 151. Hamam sektöründe bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	251
Tab. 152. Smyrna/İzmir Agorası Hamam B1-C1/36 Fosseptiğinden tam ve tama yakın İngiliz seramikleri (S.Gök)	252
Tab. 153. Kuzey Cadde sektöründe bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	253
Tab. 154. Bazilika Kuzeydoğu Kapı'da bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç)	254
Tab. 155. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramiklerinin kronolojik tablosu (Z.A.Meriç)	260
Tab. 156. Antalya-Kaleiçi'nde bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Yener, Res.No:15/9,3 3-4:Res.No:16,18 5-8:Res.No:7/4,2,3,12 9:Res.No:16/2 10-13:Res.No:17/4,6,9,10)	265

- Tab. 157.** Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Fındık, Res.1 2:Doğan ve diğerleri, Res.3 3:Z.A.Meriç, 2019) 267
- Tab. 158.** Alanya Kalesi Kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Oral, Alanya, Lev.33 3:Lev.61 4:Lev.54 5:Lev.41 6:Lev.50 7:Lev.57 8:Lev.70 9:Lev.76 10:Lev.14 11:Lev.83 12:Lev.90) 268
- Tab. 159.** Silifke Kalesi kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-5:Özdemir, Kat.No:16,20,18,19,21) 269
- Tab. 160.** Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Gök, Sinop, Fot.4-5 3:Gök, Sinop, Fot.11 4:Gök, Sinop, Fot.7 5:Köroğlu ve İnanan, Tab.4:d 6:Gök, Sinop, Fot.8 7:Gök, Sinop, Fot.9 8:Gök, Sinop, Fot.12) 271
- Tab. 161.** İstanbul Saraçhane kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Hayes, Pl.39:4-5 3-4:Pl.51:f,l 5:Pl.42:b-d) 272
- Tab. 162.** İstanbul Marmaray kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Sirkeci Örneği, Karamani Pekin, s.121) 2-4: Üsküdar Örnekleri, Polat, Üsküdar, Tab.1:a1, Tab.2:a, Tab.3:a) 5-6: Üsküdar Örnekleri, Polat, Marmaray, Res.24, Kat.No.DK32 274
- Tab. 163.** Tekfur Saray Müzesi'ndeki Avrupa seramikleri (https://www.tekfursarayi.istanbul/tr/galeri, 10/09/2020) 275
- Tab. 164.** Demirköy Fatih Dökümhanesi'nde bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Uysal Excavation, Fig.15 2,4,5:Uysal, Demirköy, Res.10-12 3:Yazıcı Metin ve Ermiş, Res.9) 277
- Tab. 165.** Knidos kazılarında bulunan İngiliz Seramikleri (Doksanaltı, Knidos, Res.9) 278
- Tab. 166.** 1:Foça kazılarında bulunan porselen sürahi (Gökbel, Res.41) 2:Sarreguemes damgalı sürahi örneği (https://cloud10.todocoleccion.online/antiguedades/tc/2019/09/22/21/177071502.jpg) (06/08/2019) 279
- Tab. 167.** Aphrodisias kazılarında bulunan Meissen kahve fincanı örneği (François, Aphrodisias, Pl.19:212) 279

Tab. 168. Efes Artemision 6 no'lu Türbe kazılarında bulunan seramikler (Vroom, Ephesus, Pl.35:139,141,142)	280
Tab. 169. Tire Kutu Han kazılarında ve Tire Müzesi'nde bulunan ithal seramik örnekleri (1-2: Hasan Uçar, 2015 3: Oral, Alanya, Lev.69)	281
Tab. 170. Bitlis Kalesi kazılarında bulunan Avrupa seramikleri (Baş, Şek.12-13)	283
Tab. 171. Hoşap Kalesi kazılarında bulunan Avrupa seramikleri (1-2: Meydan, Kat.No.45-46)	283
Tab. 172. Eski Van Şehri kazılarında bulunan ithal seramikler (1,6:Öztürk, Fot.22,33; 2-5:Gedük, Res.10)	284
Tab. 173. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden ithal seramik süslemeli minare örnekleri (1:Kahramanmaraş Ulu Camii, Altın, Fot.4.946 2-3:Gaziantep Kozanlı Camii, Doğan, Fot.252,522 4-5:Gaziantep Boyacı Camii, Doğan; Fot.38-39 6:Gaziantep Ömer Şeyh Camii, Doğan, Fot.265; 7:Gaziantep Şirvani Camii, Doğan, Fot.237)	286
Tab. 174. Yafa'da bulunan İngiliz seramiklerinden örnekler (1:De Vincenz, Yafa, Fig.8.1A/1 2-3:Fig.8.1B/1-2,6-7 4::Fig.8.1D/1,3 5:Fig.8.1J/1)	287
Tab. 175. Yafa'da bulunan Fransız seramiklerinden örnekler (1-2:De Vincenz, Yafa, Fig.8.1E/6,8 3-4:Fig.8.1H/7,2 5-6:Fig.8.2E/6,3)	288
Tab. 176. Yafa'da bulunan İtalyan ve Alman seramiklerinden örnekler (1-2:De Vincenz, Yafa, Fig.8.2B/2,9 3:Fig.8.3B/3 4:Fig.8.3C/8 5:Fig.8.3B/6 6:Fig.8.3C/5 7:Fig.8.4/3)	289
Tab. 177. Safed'de bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (Stern, Fig.1/1-11)	290
Tab. 178. Şam'da bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:François, Damas, Fig.4:28-29 3:François, Damas, Fig.5:39; 4-6:François, Damas, Fig.2:5-8 7-9:François, Damas, Fig.3:13-14,16-17 10-11:François, Imports, Fig.1:4, Fig.2:4)	291
Tab. 179. Şam'da bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:François, Damas, Fig.4:27 2-4:François, Damas, Fig.5:37,31-32)	292
Tab. 180. Beyrut'ta bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Homsy Gottwalles, Fig.9:Bey111.280 2-3: Fig.6:Bey071.718,Bey071.720 4: Fig.5:Bey071.1703 Bey111.704 5-6: Fig.6:Bey111.701,Bey071.1637 7: Fig.6:Bey071.1711)	293

Tab. 181. Atina Agorası'nda bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler (1:Frantz, Fig.37, 2-4: Waage, Fig.16,20)	293
Tab. 182. Korinth kazılarında bulunan İtalyan seramikleri (1,3,4: http://corinth.ascsa.net/research?v=list&q=&sort=&t=object (04/06/2020) 2: Morgan, Fig.152)	294
Tab. 183. Chlemoutsi Kalesi'nde bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Skartsis, Chlemoutsi, Pl.49/621β 2:Pl.47/608α, 87 3:Pl.48/184β 4:Pl.47/538 5:Pl.49/542ε 6-7:Pl.47/608η, 2340)	295
Tab. 184. Aynaroz Iviron Manastırı'nda görülen Avrupa seramiklerinden örnekler (1-4: Carswell, Mount Athos, Fig.D/51,36,8,52)	296
Tab. 185. Skyros Adası'nda bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-4: Karambinis, Fig.13.26:3-4,8; Fig.27:3)	297
Tab. 186. Kıbrıs Agios Dimitrios Kilisesi'nde bulunan İtalyan seramikleri (1-5: Hadjikyriakos, Fig.15-4)	298
Tab. 187. Kouklia'da bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler (1:Von Wartburg, Fig.10/25, https://life-globe.com/en/limassol-castle-cyprus/ (22/09/2020) 2:Fig.10/26 3: https://life-globe.com/en/limassol-castle-cyprus/ (22/09/2020), Fig.10/27 4:Fig.10/30)	299
Tab. 188. Potamia'da bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-3:François ve Vallauri, Potamia Ceramics, Fig.8:3,5,7 4: François ve Vallauri, Potamia, Fig.11 5-6:Vallauri, Potamia, Fig.15-16)	300
Tab. 189. Akkerman'da bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler (Biliaieva, Fig.3-5)	301
Tab. 190. Armalı İznik Seramikleri (1: British Museum, Env.No:1878,1230.490 2: Royal Ontario Museum, Env.No:909.29.7 3: British Museum, Env.No:1878,1230. 489 4: İznik Çini Fırınlarda Bulunan Parça, Atasoy ve Raby, Res.586 5: Ashmolean Museum Oxford, Env.No:EAX.3268 6: Calouste Gulbenkian Foundation Museum, Atasoy ve Raby, Res.735 7: Manufacture et Musée Nationaux, Sèvres, Env.No:MNC5274-1 8: British Museum, Atasoy ve Raby, Res.580 9: Manufacture et Musée Nationaux, Sèvres, Atasoy ve Raby, Res.578 10: Ashmolean Museum Oxford, Spallanzani, Fig.8)	305

Tab. 191. 1: İtalyan damgalı İznik Seramiği (Los Angeles County Museum of Art, Env.No:M.2002.1.6) 2: Muro Leccese’de bulunan İznik seramikleri (Arthur, Fig.8) 3:Roma/ Museo Nazionale Romano-Crypta Balbi’de yer alan Kütahya seramiği (Ricci ve Venditelli, Seicento, Fig.IV.4.37.1)	306
Tab. 192. İznik seramiklerinden kopya edilen İtalyan mayolikaları 1: Faenza Museo Internazionale delle Ceramiche, Z.A.Meriç, 2015 2: British Museum, Env.No:1878,1230.458 3: Osmanlı figürlü İtalyan tabağı (Fitzwilliam Museum, Env.No:C.100-1927)	307
Tab. 193. İngiltere’de bulunan İznik seramikleri 1:Cotter, p.64 2: Huggins	308
Tab. 194. 1-2: Hollanda’da bulunan İznik seramikleri (Archeologie in West-Friesland 8 Gemeente Hoorn & Enkhuizen, p.2-4) 3: Hollanda’da üretilen İznik seramiği (G.Yılmaz, Hollanda, Res.13) 4: Hollanda çinilerinde Osmanlı figürü (G.Yılmaz, Osmanlı Figürleri, Res.7)	310
Tab. 195. Marsilya yakınlarında bulunan batıklardaki Osmanlı Seramikleri (Amouric ve diğerleri, Fig.282,288,290,295,297,308)	311
Tab. 196. Marsilya’da bulunan İznik seramikleri (1:Amouric ve diğerleri, Fig.243 2:Amouric ve Valluri, Pl.1:3) 3:Villefrance’ta bulunan İznik seramiği (Amouric ve Valluri, Pl.1:1)	311
Tab. 197. Osmanlı Devleti ile İtalyan Şehir Devletleri arasındaki ticarete dair izler 1: https://www.nationalgallery.org.uk/ Env.No: NG3099 (10/10/2019) 2: http://collections.vam.ac.uk/ Env.No: A.207-1910, (05/10/2019). 3: https://www.metmuseum.org/ Env.No: 1975.1.1269 (13/10/2019). 4: https://www.nationalgallery.org.uk/ Env. No:NG1047 (22/10/2019). 5: https://msn.visitmuve.it/it/il-museo/la-sede-e-la-storia/cenni-architettionici/ , 29/09/2019)	318
Tab. 198. Mermer dekorlu ve sgraffito teknikli seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası’ndan örnekleri	321
Tab. 199. Figürlü Montelupo mayolikalarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası’ndan örnekleri	324
Tab. 200. Geometrik bezemelere sahip Montelupo mayolikalarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası’ndan örnekleri	324

Tab. 201. Spirali verdi ve foglia verde grubu Montelupo mayolikalarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	324
Tab. 202. Barocca Scenografia ve Kaligrafik Natüralist üslup Ligurya Bölgesi mayolikalarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	327
Tab. 203. Albisola Siyah Lekeli Seramiklerin Smyrna Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	327
Tab. 204. Grottaglie Mayolikalarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	329
Tab. 205. Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ticarete dair izler 1-2: http://parismuseescollections.paris.fr/fr/recherche/type/oeuvre , Env.No:P1073, https://www.photo.rmn.fr/archive/17-613310-2C6NU0A9QCL4I.html (20/11/2019) 3: https://www.peramuzesi.org.tr/Eser/Turk-Giysileri-Icinde-Bir-Kadin/198/1 , https://art.nelsonatkins.org/advancedsearch , Env.No:56-3 (15/11/2019) 4: http://www.jeanleongerome.org/ArabsArguing.html , http://www.jeanleongerome.org/Arnauts-Playing-Chess.html , (14/10/2019)	333
Tab. 206. Fransız sıraltı teknikli seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	336
Tab. 207. Vallauris Sırlı Mutfak Kaplarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	336
Tab. 208. Fransız Ticaret raporlarında İzmir'e yapılan seramik ithalatı verileri (Chambre de Commerce Française de Smyrne, 1894; Nalpas, p.49-60)	337
Tab. 209. Sarreguemines üretimi seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	338
Tab. 210. Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ticaretin yansımaları (1: Çelikkol ve diğerleri, s.29. 2: https://www.rijksmuseum.nl/ Env. No: SK-A-2041, SK-A-2051,SKA-2030,SK-A-2019, (04/01/2017).3: https://www.rijksmuseum.nl/ Env.No: SK-A-4085 (20/10/2019). 4: https://www.erfgoedleiden.nl/component/lei_verhalen/verhaal/id/274 , (20/10/2019)	344
Tab. 211. Mavi Beyaz Delft Seramiklerinin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	347

Tab. 212. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ticaretin yansımaları 1: (https://islamansiklopedisi.org.tr/) 2: Yıldız, Res.7	351
Tab. 213. Transfer baskı teknikli seramiklerde görülen üretim hatalarından Örnekler (S.Gök, Z.A.Meriç)	354
Tab. 214. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan çeşitli üretici damgalarının Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	357
Tab. 215. Smyrna/İzmir Agorası'ndaki İngiliz üretici damgalarıyla birlikte kullanılan kompozisyon isimleri	358
Tab. 216. Willow kompozisyonuna sahip seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	361
Tab. 217. Doğu etkili kompozisyonların Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan çeşitli örneklerle kullanımı	362
Tab. 218. Daldırma Astarlı Kapların Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	364
Tab. 219. Krem renkli ve Deniz kabuğu bordürlü seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	365
Tab. 220. Osmanlı Devleti ile Habsburg arasındaki ticaretin yansımaları 1: http://warfare.ga/Ottoman/byEuropeans/Durer-Turkish_Cavalryman.htm?i=1 (18/06/2019) 2: https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ambassadors_(Holbein) (18/06/2019) 3: https://it.depositphotos.com/115525362/stock-photo-monument-to-kulczycki-in-vienna.html (18/06/2019)	370
Tab. 221. Meissen Porselenlerinin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	375
Tab. 222. Meissen fabrikalarında Osmanlı pazarı için özel üretilen yazılı fincanlar (1:Artan Fig.3 2:Pekin, Res.13-14 3:Pekin Res.12)	375
Tab. 223. Belçika üretimi seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri	379

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	Sayfa
Fot. 1. Frenk Caddesi'nden bir görünüm (Uğur Yeğın, Evvel Zaman İçinde... İzmir, İzmir Ticaret Odası, 2009, s.147)	11
Fot. 2. İzmir Rıhtımından bir görünüm (İlhan Pınar, Hacılar, seyyahlar, misyonerler ve İzmir: yabancıların gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1918, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2001 s.274)	13
Fot. 3. İzmir gümrük depolarından bir görünüm (Yeğın, s.206)	14
Fot. 4. “Smyrna Tapitjen” adı verilen halı örneğı (G.Yılmaz, Smyrna Halıları, Res.4)	15
Fot. 5. 2000’li yılların başında modern binalarla çevrili Smyrna/İzmir Agorası alanı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	20
Fot. 6. Smyrna/İzmir Agorası genel görünüm (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	21
Fot. 7-8. Bouleuterion üzerinde yer alan Geç Osmanlı Yapısının karo taş döşemeli servis koridoru ve evin ana giriş merdivenleri (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	22
Fot. 9-10. Bouleuterion’da bulunan Fosseptik 1 ve Fosseptik 2 görünümleri (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	23
Fot. 11. Bouleuterion’da bulunan Mekân 1 ve buluntular (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	23
Fot. 12. Bouleuterion’daki Fosseptik, Mekânlar ve Sarnıcın görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	24
Fot. 13-14. Bouleuterion Caddesi üzerindeki Osmanlı kireç kuyusu ve kazılar sonucunda Bouleuterion’un genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	25
Fot. 15-16. Mozaikli Yapı’nın L1-M1/25 ve M1/29-28 plankarelerindeki mutfak ve depolama mekânı olduğu düşünülen alanlar (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	26
Fot. 17-18. Mozaikli Yapı’nın güney alanındaki Osmanlı yapılaşmaları genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	27
Fot. 19. Mozaikli Yapı L1-K1/17 plankarelerindeki Geç Osmanlı Sarnıç yapısının 2016 yılındaki görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	27
Fot. 20. Mozaikli Yapı su kanalındaki fosseptik çukurları (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	27

Fot. 21. Faustina Açmalarında bulunan Osmanlı Dönemi Çeşme yapısı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	28
Fot. 22. Faustina Açmalarında M1/14 plankaresi ve buluntuları (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	29
Fot. 23. Faustina Açmaları'ndaki Osmanlı yapı katları, 2013 (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	29
Fot. 24. 2010 yılında Roma Hamamı'nın genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	30
Fot. 25. Roma Hamamı B1/38 plankaresinde bulunan küpler (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	31
Fot. 26. Roma Hamamı'nın 2016 yılındaki görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	31
Fot. 27. Kuzey Cadde'de L2/36 plankaresindeki mozaik döşeme (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	32
Fot. 28. Kuzey Cadde'deki Osmanlı Dönemi yapı izlerinin genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	33
Fot. 29. Bazilika Kuzeydoğu Kapı Genel Görünüm (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	34
Fot. 30. Bazilika Kuzeydoğu Kapı Osmanlı Dönemi bölme duvarı ve mekânlar (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	34
Fot. 31. Bazilika Kuzeydoğu Kapı Geç Osmanlı Dönemi yapısı genel görünüm (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	35
Fot. 32. BZDK 09/M5 mekânı ve giriş kısmı görülen Sarnıç yapısı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	35
Fot. 33. Sabetay Tsevi evi Kortijosu (Gök ve Bora, Fot.21)	38
Fot. 34. Smyrna/İzmir Agorası kazılarında bulunan fincan (Gök, Mutfak, Res.6)	38
Fot. 35. Figürlü Montelupo mayolika tabak örneği (S.Gök)	66
Fot. 36. Çiçek bezemelerine sahip Montelupo üretimi mayolika sürahi (S.Gök)	73
Fot. 37. Sarreguemines üretimi ay-yıldızlı tabaklar (Z.A.Meriç)	118
Fot. 38. Çin Etkili kompozisyona sahip tabak (S.Gök)	149
Fot. 39-40. Çin Etkili süsleme kompozisyonlarına sahip tabaklar (S.Gök)	150

Fot. 41. Wild Rose kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök)	159
Fot. 42. Fountain kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök)	160
Fot. 43. Rhine kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök)	161
Fot. 44. Valetta kompozisyonuna sahip tabak (Fot-Çiz. Z.A.Meriç)	166
Fot. 45. Canova kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök)	167
Fot. 46. Chantilly kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök)	168
Fot. 47. Yunan Kral-Kraliçe tasvirli kompozisyona sahip tabak parçası (Z.A.Meriç)	171
Fot. 48. Corinth kompozisyonuna sahip tabak parçası (S.Gök)	172
Fot. 49. Chariot kompozisyonuna sahip tabak parçası (S.Gök)	173
Fot. 50. Antique kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök)	175
Fot. 51. Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen Staffordshire Knot damgası	204
Fot. 52. Smyrna/İzmir Agorası M1/22 plankaresi fosseptiğinden Avrupa seramikleri ile Kütahya fincanları (S.Gök)	244
Fot.53. Mısır/Luksor'da bulunan Nimy fabrikası damgalı örnek (François, Européennes, Pl.6:4)	302
Fot. 54-55. John Henderson'un fotoğraf albümlerinde İznik seramikleri (Victoria&Albert Museum, Env.No:60160, 60161)	309
Fot. 56. Prusya/Polonya Armalı İznik seramiği (Berlin Museum für Islamische Kunst, Env.No:1918,27)	312
Fot. 57. Günümüze ulaşamayan İznik maşrapasının yazılı montürü (Atasoy ve Raby, Res.593)	313
Fot. 58-59. Smyrna/İzmir Agorası'nda mermer dekorlu ve sgraffito seramiklerin bir arada bulunduğu plankare verileri (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	320

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa

- Harita 1:** 1878 yılı İzmir haritası (Kaynak:John Murray, Handbook for Travellers in Asia Including Constantinople, 1878. Aktaran: Beyru, Res.85) 36
- Harita 2:** 19. yüzyıl ortalarında İzmir mahalleleri ve ticaret bölgeleri (Beyru, Res.94) 37
- Harita 3.** Çürükçüoğlu Kardeşler, J.N.Poulos ve diğer züccaciye dükkânlarının 1905 İzmir Sigorta Planındaki görünümü (Harita: Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna), Charles E. Goad
[https://iiif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:15525295\\$1i](https://iiif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:15525295$1i) (10/12/2019),
Eklemeler:Z.A.Meriç) 222
- Harita 4.** Mermer dekorlu ve sgraffito teknikli seramiklerin Akdeniz Havzası'nda yayılımı
(Harita:https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklemeler: Z.A.Meriç) 320
- Harita 5.** Montelupo Mayolikaların Akdeniz Havzası'nda yayılımı (Harita: https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklemeler: Z.A.Meriç) 325
- Harita 6.** İtalyan seramiklerinin üretim merkezleri ve önemli limanlar (Harita:http://mapsof.net/uploads/static-maps/italy_blank_map_with_regions.png (26/09/2019). Eklemeler: Z.A.Meriç) 330
- Harita 7.** Fransız Seramiklerinin üretim merkezleri ve önemli limanlar (Harita: http://mapsof.net/uploads/static-maps/france_location_map_regions_and_departements.png (26/09/2019). Eklemeler: Z.A.Meriç) 339
- Harita 8.** Fransız seramiklerinin Akdeniz Havzası'nda yayılımı (Harita:https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklemeler: Z.A.Meriç) 340
- Harita 9.** Hollanda seramiklerinin üretim merkezleri (Harita: <https://www.comersis.com/cimages/NL/Map-of-nederlands-blank.jpg> (08/10/2019). Eklemeler: Z.A.Meriç) 345

Harita 10. İngiliz seramiklerinin üretim yerleri ve Staffordshire, Stoke-on-Trent Bölgesi'nde fabrikaların olduğu noktalar (Harita: https://d-maps.com/carte.php?num_car=2554&lang=en (09/10/2019))	
Eklemler: Z.A.Meriç	353
Harita 11. İngiliz seramiklerinin Akdeniz Havzası'nda yayılımı (Harita: https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019)). Eklemler: Z.A.Meriç	366
Harita 12. Avusturya/Alman seramiklerinin üretim merkezleri (Harita: http://mapas.owje.com/maps/13469_germany-blank-map.html (05/10/2020))	376
Harita 13. Avusturya/Alman seramiklerinin Akdeniz Havzası'nda yayılımı (Harita: https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019)). Eklemler: Z.A.Meriç	376
Harita 14. Belçika üretimi seramiklerin üretim merkezleri (Harita: https://www.gifex.com/fullsizeen/2011-07-06-14066/Belgium_blank_map.html (10/09/2020)) Eklemler: Z.A.Meriç	379
Harita 15. Anadolu ve diğer Osmanlı eyaletlerinde Avrupa seramiklerinin bulunduğu merkezler (https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/10/2019)). Eklemler: Z.A.Meriç	391
Harita 16. Osmanlı Devleti ve Avrupa Devletleri arasındaki seramik ticaretinde kullanılan liman kentleri (https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/10/2019)). Eklemler: Z.A.Meriç	392

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şek. 1. Smyrna kent planı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	19
Şek. 2. Smyrna/İzmir Agorası ve çevresinin planı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi)	20
Şek. 3. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramiklerinin sayısal dağılımı	257
Şek. 4. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan İngiliz seramiklerinin sayısal dağılımı (Z.A.Meriç)	257
Şek. 5. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan İtalyan seramiklerinin sayısal dağılımı (Z.A.Meriç)	258
Şek. 6: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Hollanda, Fransız ve Avusturya/Alman seramiklerinin sayısal dağılımı (Z.A.Meriç)	258
Şek. 7: Smyrna/İzmir Agorası İngiliz seramiklerinde görülen üretici damgalarının dağılımı (Z.A.Meriç)	355
Şek. 8: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan transfer baskı teknikli seramiklerde görülen kompozisyonların dağılımı	359

KISALTMALAR

BEO	:	Bab-1 Ali Evrak Odası
BOA	:	T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
BOU	:	Bouleuterion
BOU CAD	:	Bouleuterion Caddesi
Bkz.	:	Bakınız
BY	:	Batı Yapı
BZ.DK	:	Bazilika Kuzeydoğu Kapı
C.	:	Cilt
cm	:	Santimetre
Çev.	:	Çeviren
Çiz.	:	Çizim
Ed.	:	Editör
Env. No.	:	Envanter Numarası
FAU	:	Faustina Açması
Fig.	:	Figure, Figür
Fot.	:	Fotoğraf
Har.	:	Harita
Haz.	:	Hazırlayan
HM	:	Hamam
İ..RSM	:	İrade Rüşumat
Kat. No.	:	Katalog Numarası
KC	:	Kuzey Cadde
Lev.	:	Levha
m	:	Metre
MS	:	Mozaikli Salon
MY	:	Mozaikli Yapı
No.	:	Numara
p.	:	Page
Pl.	:	Plate
pp.	:	Pages of page

s.	:	Sayfa
ss.	:	Sayfadan sayfaya
S.	:	Sayı
ŞD	:	Şura-yı Devlet
Tab.	:	Tablo
Tav.	:	Tavolo
TY	:	Tescilli Yapı
Vol.	:	Volume
YKE	:	Yeni Kazı Evi

GİRİŞ

Osmanlı Dönemi'nde Batı Anadolu kıyıları Akdeniz Havzası'ndaki ticarete alanında öne çıkan İzmir özellikle birçok Avrupa devletiyle ticari ilişkiler içerisinde olmuştur. Karşılıklı ticari faaliyetlerin sonucunda çeşitli ürünlerin İzmir'e ulaştığı aynı şekilde İzmir'den Avrupa'nın çeşitli merkezlerine de birçok ürünün ihracatının yapıldığı görülmektedir. İzmir Limanı'na yakın konumda bulunan Agora alanında ise bu ticari faaliyetleri gösteren çok sayıda Avrupa seramiği bulunmuştur.

Tez çalışmamızın ana konusunu oluşturan Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleri 2007 yılından bu yana devam eden kazı çalışmalarında ortaya çıkarılmıştır. Smyrna/İzmir Agorası'ndaki kazıların geçmişi 1930'lu yıllara dayanmaktadır. 1940'lara kadar devam eden bu çalışmalar daha çok Agora'nın kuzey kısmında yapılmıştır. 1996 yılından 2007 yılına kadar süren kazılar ise Bazilika ve Batı Portiko bodrumunda daha sistematik olarak yapılmıştır. Konumuzu oluşturan seramikler ise devam eden çalışmalar doğrultusunda 2008-2018 yılları arasındaki örneklerle sınırlandırılmıştır. Bu yıllar arasında çalışmaları yapılan; Agora alanının batısında Bouleuterion, Bouleuterion Caddesi, Mozaikli Yapı, Faustina Açmaları ve Roma Hamamı sektörlerinde, kuzeyinde Kuzey Cadde ve Bazilika Kuzeydoğu Kapı alanlarında ele geçen seramikler değerlendirilmiştir. Bu sektörlerde bahsedilen antik yapıların üst katmanlarında görülen Osmanlı Dönemi yapılaşmaları seramiklerin yoğunluğunu açıklamaktadır.

Agora kazılarında ele geçen çok sayıdaki Avrupa seramikleri 2008 yılında Sevinç Gök tarafından yapılan depo çalışmaları ve bilimsel yayınlar ile incelenmeye başlanmıştır. 2011 yılından itibaren Sevinç Gök danışmanlığında belirli aralıklarla kazılara katılarak bu çalışmalar içerisinde bulunulmuş ve çoğunlukla seramik çizimleri yapılmıştır. Tez kapsamında özellikle 2008-2014 yılı buluntularının fotoğrafları ve seramik çizimleri Sevinç Gök'ten temin edilmiştir. Yine bu yıllara ait etütlük ve envanterlik eserlerin fotoğraf ve bilgileri ise Smyrna Antik kenti kazı arşivlerinden alınmıştır. 2018 yılından itibaren ise Smyrna/İzmir Agorası kazı depolarında tarafımızdan yapılan depo çalışmalarında tez içerisine çeşitli örnekler eklenmiştir. Depo çalışmalarında ilk olarak etütlük ve envanterlik olarak nitelendirilen çoğunlukla tam veya tama yakın formda bulunmuş örnekler değerlendirilmiştir. Daha sonrasında

bahsedilen sektörlerde ele geçen Avrupa seramikleri bulundukları alan göz önüne alınarak incelenmiştir. Bu şekilde tamamlanan depo çalışmalarında Avrupa üretimi olduğu anlaşılan ve çoğunlukla tam veya tama yakın, kırık parçaların ise form veren ve süsleme kompozisyonu olarak nitelikli olanları tez kapsamına alınmıştır. Tez içerisinde bu seramiklerin tanımları, form özellikleri, malzemeleri ve üretim yerlerinin tespitleri her ülke örnekleri için ayrı ayrı yapılmıştır. Bu çalışma yapılırken seramiklerin çoğunluğunun fabrikalarda aynı tekniklerle üretilmesi ve benzer karaktere sahip olmasıyla katalog yerine tablolar ve fotoğraflarla daha çok örneğin gösterilmesi amaçlanmıştır. Depolarda incelenen örnekler içerisinde tezde 1323 seramik eser tanıtılmıştır. Ancak bu sayı dışında kazı depolarında parçalar halinde birçok Avrupa seramiği olduğu da görülmektedir. Aynı form tipine sahip çok sayıdaki seramik gruplarında form çizimleri her örneğe değil tam ve tama yakın olanlara yapılmıştır. Seramikler içerisinde her farklı form tipinin çizimi yapılmaya çalışılmıştır. Tarafımızdan yapılan el çizimleri aynı şekilde CorelDraw programıyla düzenlenmiş, bazı eserlerde benzer örneklerden yola çıkılarak tamamlamalar yapılmıştır. Seramiklerin hamur tipleri ise Munsell renk kataloğu yoluyla tespit edilmiştir.

Tez kapsamında Smyrna/İzmir Agorası'ndaki nicelik ve nitelik açısından çok sayıdaki Avrupa seramiğinden yola çıkılarak Osmanlı ile Avrupa devletleri arasındaki seramik ticaretinde diğer merkezlerdeki örnekler de incelenmiştir. Bu incelemede Osmanlı hakimiyetindeki noktalarda ele geçen Avrupa seramikleri yayınlanan örnekler çerçevesinde detaylı olarak ele alınmıştır. Bu noktada Osmanlı eyaletlerini incelemede yayınlanan örnekler dışında özellikle yerel müzelerde bulunan örnekler de bazı durumlarda göz önüne alınmıştır. Tez çalışmamızda hem Smyrna/İzmir Agorası'nda hem de Osmanlı eyaletlerinde bulunan Avrupa seramikleri üretildikleri ülkelere göre ayrılıp ticari ilişkiler, limanlar ve seramiklerin özellikleriyle birlikte değerlendirme bölümlerinde bütün olarak incelenerek Osmanlı ve Avrupa devletleri arasındaki 16.-19.yüzyıl seramik ticaretinin boyutlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca özellikle Anadolu'nun çeşitli noktalarında yapılan kazılarda bulunan Avrupa üretimi seramik ve porselen eserler çoğunlukla “modern malzeme” olarak ifade edilmiştir. Aynı şekilde Avrupa seramikleriyle ilgili detaylı araştırmalar (üretim teknikleri ve yerleri

gibi) yapılmamıştır. Türkiye müzelerinde de çokça yer alan Avrupa örnekleri son yıllarda daha fazla yayına konu olmuştur.

Avrupa seramiklerini tanımlama, tarihleme ve üretim yerlerinin tespiti hakkında başvurulacak kaynakların çoğu yabancı dildedir. Avrupa seramiklerini kapsayan çeşitli yayınlardan J. Vroom'un daha çok Ege Havzası'ndan örneklerle hareketlendirdiği kitap ön plana çıkmaktadır¹. Yine birçok Avrupa seramiği hakkında bilgiye ulaşabildiğimiz çok yazarlı "*Storia dell'arte Ceramica*" adlı kitaba da sıkça başvurulmuştur². Tez kapsamında İtalyan seramikleri içerisinde yoğun grubu oluşturan Montelupo mayolikaları hakkında F. Berti'nin geniş kapsamlı kitabından faydalanılmıştır³. Fransız⁴ ve Hollanda⁵ seramikleri hakkında genel bilgiler ve tarihlendirmelerde ise yabancı dillerde yazılmış çeşitli yayınlara başvurulmuştur. Kazılarda çok sayıda bulunan İngiliz seramiklerinin özellikle üretim teknikleri, süsleme kompozisyonları ve seramiklerde yer alan üretici damgalarıyla ilgili belirli kaynaklar sıkça tercih edilmiştir⁶. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleri ise çeşitli makalelerle sunulmuştur. 1998-2006 yılları arasındaki kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan Avrupa seramikleri L. Doğer tarafından tanıtılmıştır⁷. 2008-2014 buluntuları ise S. Gök tarafından yayınlanmıştır⁸.

¹ Joanita Vroom, *Byzantine to Modern Pottery in the Aegean: An Introduction and Field Guide*, Parnassus Press, Bijleveld, 2005, (Aegean).

² Carola Fiocco, Gabriella Gherardi, Maria Grazia Morganti ve Marcella Vitali, *Storia dell'arte Ceramica*, Zanichelli, 2010.

³ Fausto Berti, *Il Museo della Ceramica di Montelupo/The Ceramics Museum of Montelupo: Storia, tecnologia, collezioni/History, technology, collections*, Edizioni Polistampa, 2008, (Montelupo); *La Maiolica di Montelupo: Secoli XIV-XVIII*, Electa, Milano, 1986, (Maiolica).

⁴ Arthur Lane, *French Faïence*, Faber & Faber, 1946, (French).

⁵ Jan Boyazoglu ve Louis de Neuville, *Les Faïences de Delft*, Jacques Grancher Editeur, Paris, 1980.

⁶ Petra Williams, *Staffordshire II: Romantic Transfer Patterns: Cup Plates and Early Victorian China*, Marguerite R Weber, 1986; Arthur Wilfred Coysh ve Richard K. Henrywood, *The Dictionary of Blue and White Printed Pottery, 1780-1880*, Vol.1, Antique Collectors' Club, 1982; Geoffrey A. Godden, *Encyclopaedia of British Pottery and Porcelain Marks*, Alden Press, Oxford, 1977; Richard K. Henrywood, *Staffordshire Potters 1781-1900: A Comprehensive List Assembled from All Known Contemporary Directories with Selected Marks*, Antique Collectors Club, 2002.

⁷ Lale Doğer, "İzmir Agorası Kazılarında 17.-19.yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler", *Sanat Tarihi Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2008, (Seramik), ss. 23-54; "İzmir Agorası Kazılarında Geç Osmanlı Dönemi ve Avrupa Seramik Buluntuları", *Thirteenth International Congress of Turkish Art*, Proceedings, (Ed.Geza David ve Gerlyes Ibolya), Budapest, 2009, (Avrupa), ss. 217-231.

⁸ Sevinç Gök, "Akdeniz Ticaretinin Önemli Belge Buluntuları Seramikler", *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt:20, Sayı:2, 2011, (Akdeniz), ss.61-100; "Smyrna İzmir Agorası Kazılarında Bulunan Osmanlı Uzakdoğu ve Avrupa Seramikleri Üzerinden Osmanlı Ticaret Hayatı", *Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 19-21 Ekim 2011, Cilt.1, 2012, (Osmanlı), ss.429-438; "İzmir'in Ticari

Smyrna/İzmir Agorası dışında Osmanlı eyaletlerinde bulunan Avrupa seramiklerinin değerlendirilmesinde belirli kaynaklar sıkça kullanılmıştır. Özellikle çeşitli Osmanlı limanlarındaki seramik ticaretiyle ilgili istatistiki veriler ile Ortadoğu ve Kıbrıs'ta bulunan Avrupa seramikleri V. François tarafından kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır⁹.

Smyrna/İzmir Agorası buluntuları doğrultusunda Osmanlı ile Avrupa devletleri arasındaki seramik ticaretinin irdelenmesi adına İzmir'in Osmanlı Dönemi'ndeki ticari faaliyetleri ülkelere göre incelenmiştir. Bu noktada çeşitli arşivlerden faydalanılmıştır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nden İzmir'e gelen yabancı gemiler, taşıdığı yükler ve kaç günde geldikleri gibi bilgilerle ilgili belgelere başvurulmuştur. İzmir'e ithal edilen Avrupa ürünlerini ve seramik ticaretini gösteren İngiliz ve Fransız ticaret rapor ve rehberleri de sıklıkla kullanılmıştır¹⁰. Smyrna/İzmir Agorası kazıları hakkında genel bilgiler, seramiklerin bulunduğu noktaları tespit etme ve Osmanlı

Yaşamında Osmanlı ve Avrupa Seramiklerinin Yeri", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I**, (Ed. Akın Ersoy ve Gözde Şakar), Ege Yayınları, İstanbul, 2015, (Ticari), ss.61-79; "Osmanlı ve Avrupa Seramikleri Üzerinden Bir Okuma: Smyrna (İzmir) Agorası'ndaki Osmanlı Yerleşiminden Mutfak Kapları ile Günlük Yaşam Objeleri", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II**, (Ed. Burak Yolaçan, Gözde Şakar ve Akın Ersoy), Ege Yayınları, İstanbul, 2018, (Mutfak), ss.117-151; "Sixteenth-Nineteenth Century Italian ceramics from the Agora of Smyrna", **15th ICTA International Congress of Turkish Art**, Proceedings, (Ed.Michele Bernardini ve Alessandro Taddei), Ministry of Culture and Tourism, Republic of Turkey, Ankara, 2018, (Italian), pp.311-323.

⁹ Seramik ticaretiyle ilgili yayınları için bkz. Véronique François, "Jarres, Terrailles, Faïences et Porcelaines Européennes dans L'empire Ottoman (XVIII-XIX Siècles)", **Turcica**, Vol.:40, 2008, (Européennes), pp.81-120; "Quelle place pour la faïence de Sarreguemines dans l'Empire ottoman à la fin du 19e siècle?", **Fabriqués à Sarreguemines: exportation des produits de la faïencerie**, **Editions des Musées de Sarreguemines**, 2019, (Sarreguemines), pp.124-151. Ortadoğu'da bulunan Avrupa seramikleriyle ilgili yayınları için bkz. "Céramiques D'époque Ottomane à la Citadelle de Damas, des découvertes archéologiques nouvelles au Bilād al-Chām", **AL-RĀFIDĀN**, Vol.:XXX, Tokyo, 2009, (Damas), pp.53-66; "European Pottery Imports in Ottoman Bilad al-Sham (18th-19th Centuries): Archaeological Data and Written Sources", **14th International Congress of Turkish Art. Proceedings**, College de Paris, 19-21.09.2011, Paris, 2013, (Imports), pp.317-325; "Production et Consommation de Vaisselle à Damas, à L'époque Ottomane", **Bulletin d'études Orientales**, T.53/54, Supplément. **Études et Travaux à la Citadelle de Damas 2000-2001: Un Premier Bilan (2001-2002)**, 2001, (Production). Kıbrıs'ta bulunan Avrupa seramikleriyle ilgili yayınları için bkz. Véronique François ve Lucy Vallauri, "Production et consommation de céramiques à Potamia (Chypre) de l'époque franque à l'époque ottomane", **Bulletin de Correspondance Hellénique**, Vol.125, 2001, (Potamia), pp.523-546; Véronique François ve Lucy Vallauri, "Ceramics from Potamia-Agios Sozomenos: New Archaeological Data on the Ceramic Production and Trade in Cyprus", **Cypriot Medieval Ceramics**, Nicosia, 2014, (Potamia Ceramics), pp.45-55.

¹⁰ İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti (1864-1914), İzmir Ticaret Odası, İzmir, 1998; Chambre de Commerce Française de Smyrne, Bulletin Mensuel de la Chambre de Commerce Française de Smyrne, 1894; Jacob de Andria, **Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de Smyrne, de l'Anatolie, des côtes, des îles, etc.**, 1895; Joseph Nalpas, **Annuaire des commerçants de Smyrne et de l'Anatolie**, 1893.

yapılaşmalarıyla ilgili veriler adına A. Ersoy tarafından yapılan kazı sonuçları yayınları ve kitaplara başvurulmuştur¹¹.

Osmanlı ile Avrupa devletleri arasındaki seramik ticareti ve Osmanlı merkezlerinde bulunan Avrupa seramiklerinin incelenmesinde devletler arası ticari ilişkiler de göz önünde bulundurulmuştur. Bu noktada Smyrna/İzmir Agorası'nda seramik örnekleri barındıran İtalya, Fransa, Hollanda, İngiltere, Avusturya/Almanya (Habsburg) ve Belçika ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkiler yapılan antlaşmalar, ahidnâmeler ve kültürel faaliyetlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Devletler arası ticari ilişkilerin irdelenmesinde H. İnalcık¹² ve M. Kütükoğlu¹³ gibi yazarların kitaplarından sıkça faydalanılmıştır.

Tez çalışması sırasında tezin ana konusunu oluşturan Avrupa seramikleri hakkında daha fazla bilgi edinmek amacıyla imkanlar doğrultusunda çeşitli müzeler ve kütüphaneler ziyaret edilmiştir. Avrupa seramiklerinden özellikle İtalyan örnekleri ilgili ülkedeki müzelerde incelenmiştir. İtalya'nın Faenza kentinde bulunan *Museo Internazionale delle Ceramiche* ve Montelupo'da *Museo della Ceramica*, koleksiyonları ve kütüphanelerinde araştırmalar yapılmıştır. Özellikle bu müzelerde, Smyrna/İzmir

¹¹ Akın Ersoy, “2007 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Ankara, 2009, (2007 Smyrna), ss.33-47; “2008 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2010, (2008 Smyrna), ss.409-433; Akın Ersoy, Burak Yolaçan, Gözde Şakar, “2009 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Ankara, 2011, (2009 Smyrna), ss.133-150; Akın Ersoy, Gülten Çelik, Seçil Yılmaz. “2010 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2012, (2010 Smyrna), ss.179-203; Akın Ersoy, Neslihan Kaya, Sibel Selçuk, Volkan Esen. “Antik Smyrna/İzmir, 2011-2013”, **36. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2015, (2011-2013 Smyrna), ss.17-35; Akın Ersoy, Burak Yolaçan, Hakan Göncü, Sarp Alatepeli. “Antik/Smyrna 2014-2015”, **38. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2016, (2014-2015 Smyrna), ss.295-314; Akın Ersoy ve Sarp Alatepeli, “Antik Smyrna/İzmir, 2016”, **39. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2017, (2016 Smyrna), ss.423-443; Akın Ersoy, Binnur Gürler, Hakan Göncü. “Antik Smyrna/İzmir 2017”, **40. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1. Cilt, Ankara, 2018, (2017 Smyrna), ss.63-78; Akın Ersoy, “Smyrna/İzmir 2018”, **41. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1.Cilt, Ankara, 2019, (2018 Smyrna), ss.79-93; **Büyük İskender Sonrasında Antik Smyrna (İzmir) “bütün kentlerin en güzeli (Strabon)”**, İzmir, 2015, (Büyük İskender); Antik Smyrna/İzmir Kazı Araştırma ve Restorasyon Çalışmaları, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I**, (Ed. Akın Ersoy ve Gözde Şakar), Ege Yayınları, İstanbul, 2015, (Antik/Smyrna İzmir), ss.1-15.

¹² Halil İnalcık, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi**, Cilt 1 (1300-1600), Eren Yayıncılık, 2000, (Ekonomik); **Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, (Fütühat); **Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri**, Kronik Kitap, İstanbul, 2017, (Avrupa).

¹³ Mübahat S. Kütükoğlu, “Ahidnâme”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 1.Cilt, 1988, (Ahidnâme), ss.535-536; **Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, (Balta Limanı); **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018, (Sosyo-Kültürel); “Osmanlı Gümrük Kayıtları”, **Osmanlı Araştırmaları**, 1, 1980, (Gümrük), ss.219-34.

Agorası örnekleriyle aynı veya benzer üslupta olan seramikler vasıtasıyla kazılarda bulunan seramiklerin üretim yerleri ve tarihlendirmeleri tespit edilmiştir. İtalya dışındaki ülkelerin seramik örneklerine ise koleksiyonların çevrimiçi kataloglarından faydalanılmıştır. İngiliz seramikleri için *British Museum, Victoria and Albert Museum* ve *National Museums Scotland*, Fransız örnekleri için *Musée D'histoire De Marseille, Musée Du Louvre* ve *Sèvres-Manufacture Et Musée Nationaux* ve Hollanda örnekleri için *Rijksmuseum* çevrimiçi kataloglarında sıklıkla tarama yapılmıştır.

Tez çalışması toplam 6 bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler oluşturulurken Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleri ön planda tutularak, İzmir ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleriyle olan ticari ilişkiler ile Osmanlı coğrafyasında bulunan Avrupa seramikleri incelenmiştir.

1. Bölümde Osmanlı ile Avrupa Devletleri arasındaki ticareti incelemek ve kazılarda bulunan Avrupa seramiklerinin yoğunluğunu açıklayabilmek adına İzmir'in tarihsel süreçte ticari faaliyetlerinin gelişimi irdelenmiştir.

2. Bölümde seramiklerin bulunduğu Smyrna/İzmir Agorası kazıları ile bu alan ve çevresindeki sosyo-ekonomik yapı detaylı şekilde incelenmiştir. Seramiklerin ele geçtiği alanlar olan Bouleuterion, Mozaikli Yapı, Faustina Açmaları, Roma Hamamı, Kuzey Cadde ve Bazilika Kuzeydoğu Kapı sektörlerinde 2007 yılından itibaren yapılan kazılar fotoğraflar, planlar ve plankare bilgileriyle anlatılmıştır. Bu bölümde seramiklerin bulunduğu alan ve açmalardaki Osmanlı yapılaşmaları üzerinde durulmuştur. Bu verilere bağlı olarak kazıların yapıldığı alan ve çevresindeki Osmanlı Dönemi yerleşimleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Smyrna/İzmir Agorası ve çevresi ile İzmir'in sosyo-ekonomik yapısı irdelenmiştir.

3. Bölümde Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleri ülkelere göre ayrılmış ve detaylı açıklamaları yapılmıştır. Bu bölümde Avrupa seramikleri İtalyan, Fransız, Hollanda, İngiliz, Avusturya/Alman ve Belçika olmak üzere 6 gruba ayrılmıştır. İtalyan seramikleri üretim yerleri ve üslup özelliklerine göre 9 alt gruba toplanmıştır. Fransız ve Hollanda seramikleri 3 alt gruba ayrılmaktadır. İngiliz seramikleri üretim tekniklerine göre 5 alt başlıkta toplanmaktadır. Avusturya/Alman seramikleri 2 alt başlıkta, Belçika üretimi örnekler ise damgalarına göre 3 alt gruba ayrılabilir. Bu bölümde tüm ülkelerin seramiklerinin üretim teknikleri, hamur ve

form tipleri, süsleme kompozisyonları, benzer örnekleri ve tarihlendirilmeleri detaylıca açıklanmıştır. Bu noktada örneklerin fotoğrafları ve form çizimleri bir arada tablolarda kullanılmıştır.

4. Bölümde Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramiklerinin kazılarda ele geçtiği noktalar detaylı olarak incelenmiştir. Seramiklerin bulunduğu tüm sektörlerdeki plankarelerde ele geçen diğer buluntular (Osmanlı dönemi seramikleri, sikkeler, cam, kemik ve metal malzeme) ve plankarelerdeki Osmanlı yapılaşmaları (konut, mutfak, foseptik gibi mekânlar) birlikte değerlendirilerek sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde ayrıca Smyrna/İzmir Agorası Avrupa seramikleri içerisinde hangi ülke örneklerinin yoğunlaştığı ve tarihsel olarak hangi yüzyıl örneklerinin artış gösterdiği incelenmiştir.

5. Bölümde ilk olarak yayınlanan örnekler çerçevesinde Osmanlı eyaletlerinde ele geçen Avrupa seramikleri irdelenmiştir. Smyrna/İzmir Agorası Avrupa seramiklerinin değerlendirilmesi göz önüne alınarak bu merkezlerdeki örnekler ülkelere göre ayrılmış, yazarların tespitleri ve fotoğrafları kullanılmıştır. Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki seramik ticaretinin diğer bir boyutunu görmek üzere Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde bulunan Osmanlı seramikleri de üslupsal özellikleriyle birlikte fotoğraflarıyla verilmiştir. Bu merkezlerde kazılarda ele geçen örneklerin yanı sıra Osmanlı Devleti'nden sipariş yoluyla giden ve çeşitli müzelerde önemli özellikleriyle dikkat çeken seramikler de değerlendirilmiştir.

6. Bölümde ise Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleri ülkelerle gerçekleşen ticari ilişkiler ve Osmanlı eyaletlerinde ele geçen örneklerle birlikte değerlendirilmiştir. Her ülkenin Osmanlı Devleti'yle olan ticari ilişkileri detaylı olarak açıklandıktan sonra değerlendirme bölümlerinde, kazılarda Avrupa seramiklerinin İzmir'e gelişle tarihi, ticari ve istatistiki bilgiler verilmiştir. Ayrıca Smyrna/İzmir Agorası'ndaki Avrupa seramiklerinin üretim merkezleri haritalarla belirtilmiştir. Osmanlı coğrafyasından aynı veya benzer örnekler ise tablolarla ifade edilmiştir. Değerlendirmelerin sonunda ise Smyrna/İzmir Agorası ve diğer merkezlerde bulunan her ülkenin seramik grupları haritalarda işaretlenmiştir.

Bütün bölümlerin ardından tez çalışması sonucunda elde edilen veriler Sonuç kısmında anlatılmıştır. Tez içerisinde kullanılan tüm fotoğraf, harita ve planların ait oldukları kişi ve kaynaklar açıklamalarla birlikte belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İZMİR'İN TARİHÇESİ VE TİCARİ GELİŞİMİ

İzmir'de Türk dönemi, 1317'de Kadifekale'nin Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından fethedilmesiyle başlar¹⁴. Kadifekale'nin fethedildiği bu dönemde, sahilde yer alan liman kaleye ise Cenevizliler hakimdir. Bu liman kalesi Türk kaynaklarında Ceneviz Kalesi olarak geçmektedir¹⁵. Kentte tamamen Türk hakimiyetini sağlamak adına Aydınoğlu Mehmed Bey oğullarından Umur Bey'e İzmir'in yönetimini vermiştir. Umur Bey kaleyi kuşatmış, 1329 yılında da M. Zaccaria elinde bulundurduğu Ceneviz Kalesi'ni Aydınoğlu Umur Bey'e teslim ederek kentten ayrılmak zorunda kalmıştır¹⁶. Latinler bu gelişmelerin üzerine bir Haçlı seferi düzenleyerek İzmir'i ele geçirmeye çalışmışlardır. Limanda yer alan kaleyi almalarına karşın kentin zirve noktasında yer alan Kadifekale'yi ele geçirememişlerdir. Bu durum uzunca bir süre devam etmiş ve kentte Hristiyanlar ile Müslümanlar bir arada yaşamıştır. Umur Bey'in ölümünden sonra yerine geçen Hızır Bey döneminde, Avrupalı tüccarlar birçok ayrıcalık elde etmiştir. Aydınoğlu Beyliği, Hızır Bey döneminde zayıflamış ve 1389 Kosova Savaşı'ndan sonra Osmanlı egemenliği altına girmiştir. 1402 yılında ise Timur'un liman kaleyi fethiyle kent tamamen Müslüman hakimiyetine geçmiştir¹⁷.

İzmir'de Osmanlı dönemi ise 1425'te II. Murat'ın kenti ele geçirmesiyle başlar. 15. yüzyılın ilk yarısında özellikle Venedikliler tarafından denizden gelen tehditlerle, liman girişindeki kale II. Mehmet döneminde yeniden inşa edilir¹⁸. Bu dönemdeki savaş ve barış dönemi geçişleri kentteki ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Kervanlarla yapılan kara ticareti daha güvenilir hale gelmiş, özellikle doğuyla yapılan ipek ve baharat ticareti etkin olmuştur¹⁹. 1566'da Sakız Adası ve 1570'de Kıbrıs Adası'nın fethiyle birlikte Osmanlı Devleti Doğu Akdeniz'deki adaları hakimiyet altına almış, deniz yolları ticarete yeniden tercih edilmeye başlanmıştır. İzmir bu gelişmelerle

¹⁴ Mustafa Daş, "Ortaçağ'da İzmir Kenti", **İzmir Kent Tarihi**, İzmir, 2009, s.49.

¹⁵ M. Daş, s.69.

¹⁶ Tuncer Baykara, **İzmir Şehri ve Tarihi**, Akademi Kitabevi, İzmir, 2001, s.40.

¹⁷ Baykara, s.40.

¹⁸ İzmir/Hamidiye Camii avlusunda bulunan kitabe Şakir Çakmak ve Mehmet Tütüncü tarafından incelenmiş ve kitabenin Aşağı Kale'ye ait olduğu anlaşılmıştır. Şakir Çakmak, "The Lower Castle, Hisar Mosque and Agora of Smyrna", **Smyrna/İzmir Kazi ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, (Lower Castle), p.270, Fig.2.

¹⁹ Daniel Goffman, **İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.4.

birlikte artık bir tarım kenti sıfatından çıkıp bölgesel bir pazar ve ticari merkez haline gelmiştir. Venedikliler ve Cenevizliler bu dönemde tarım ürünlerinin yanı sıra pamuk, balmumu, kumaş, kereste ve şap gibi ürünleri de ithal etmiştir²⁰. İzmir, 16. yüzyılda iç ticarete özellikle İstanbul'a ve Avrupa'da Osmanlı hakimiyetinde olan bölgelere giden ürünler için önemli bir sevkiyat noktası olmuştur. Kent yerleşiminde, Türkler, Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler'in Kadifekale civarı ve yamaçlarında, Avrupalıların ise deniz hattı boyunca ve çevresinde olduğu görülmektedir.

17. yüzyılda ise çeşitli gelişmelerle birlikte İzmir'deki ticaretin arttığı gözlemlenmektedir. Akdeniz ticaretinde önemli bir noktada bulunan Sakız Adası'nın fethedilmesiyle birlikte buradaki ticaretin İzmir'e doğru genişlemesi, aynı şekilde yaşanan savaşlarla kara ticaretinde Halep ve Bursa'nın yerini İzmir'in alması ticaretteki olumlu gelişmeler olmuştur²¹. Kentin bu dönemde ticaretteki odak noktası iç liman bölgesindeki alan olmuştur. İç limandaki çarşı bölgesinin daha çok Türkler tarafından kullanıldığı, limana sadece Türk gemilerinin giriş izni olduğundan anlaşılmaktadır.²² Ancak Türklerle birlikte bu alanda zamanla Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler varlığını arttırmış ve ticarete aktif olmuşlardır. Bu dönemde İzmir'deki Yahudi ve Rum tüccarlarla Venediklilerin ticaret yaptığı, yünlü kumaş ve cam ürünler gibi varlıklı Osmanlı çevresinde moda olan mallar ithal ediliyordu²³. Ancak özellikle dış ticaretin artması bu dönemlerde Avrupa'dan gelen konsolos ve tüccarların artmasıyla bağlantılıdır. Kente bakıldığında sahil şeridinde Hollanda, İngiltere, Fransa ve Ceneviz konsoloslukları yer almaktadır.

1670-71 yılları arasında İzmir'i ziyaret eden ünlü gezgin Evliya Çelebi, yabancı ülkelerin kentte elçi ve konsoloslukları olduğunu belirtir. Ayrıca "bütün ülkeler halkının metalarını getirirler, her sene bin gemi gelir ve bin gemi gidip metalar bu İzmir şehrinde satılır" ifadesini kullanmıştır²⁴. 17. yüzyılın sonu 18. yüzyılın başlarında ise İzmir'de yabancı nüfusun fazlalığı, Osmanlı Devleti'nin dış politikada olumsuz ilerleyişi ve

²⁰ M. Daş, s.69.

²¹ Elena Frangakis-Syrett, **18.Yüzyılda İzmir'de Ticaret (1700-1820)**, çev.Çiğdem Dikan, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2006, s.230.

²² H.İbrahim Alpaslan, "Osmanlı Dönemi İzmir'i'nde Milletlerin Sosyo-Ekonomik Konumlarındaki Değişimlerin Yerleşim Dokusuna Etkileri", **Ege Coğrafya Dergisi**, 21/2(2012), İzmir, s.27.

²³ Suraiya Faroqi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Venedikliler (1600-1630)", **Osmanlı Dünyasında Üretmek Pazarlamak Yaşamak**, 2003, s.60.

²⁴ Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Haz.Seyit Ali Kahraman, 9.Kitap, 1.Cilt, 2011, s.107

yabancı tüccarlara verilen ahidnâmelerin yerli tüccarları zor duruma düşürmesi gibi sebepler Avrupa ticaretinin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca iç limanın bu süreçte dolmasıyla birlikte çarşı bölgesi ve ticaret kuzey bölgeye doğru kaymıştır²⁵. Kentin bu noktadaki sahil şeridinde özellikle Levantenlerin bulunduğu Frenk Caddesi yer almaktadır. Liman boyunca uzanan, İzmir'in en güzel caddesi olarak nitelendirilen Frenk Caddesi kentteki ticaretin en yoğun yaşandığı bölgelerden birisi olmuştur²⁶. Frenk Caddesi'ndeki gayrimüslimlere ait hanlar, depolar ve dükkanlar bulunmaktadır. Bu dükkanlarda Avrupa'dan getirilen mobilya ve züccaciye gibi her türlü malzeme satılmaktadır. Türklerin bu caddede ticaret faaliyetlerinde bulunmadığı daha çok Rumlar, Levantenler daha az sayıda olmak üzere Ermeni ve Yahudi tüccarların var olduğu bilinmektedir²⁷. Caddede yer alan evlerin çoğunun denize bakan bahçeleri bulunurdu. Bu bahçeler ticari malları yükleme ve boşaltma amacıyla kullanılan iskelelere sahipti²⁸. İzmir'de Avrupalı tüccarların aracılığı olan bu tüccarlar, iç ticarete de önemli bir yere sahip olmuştur. Kurmuş oldukları ilişkiler ve kent pazarları hakkındaki bilgileriyle Avrupa mallarını yerel tüccarlara satarak iç ticarete katkı sağlamışlardır.

Fot.1: Frenk Caddesi'nden bir görünüm (Uğur Yeğin, *Evvel Zaman İçinde... İzmir*, İzmir Ticaret Odası, 2009, s.147).

²⁵ Alpaslan, s.29.

²⁶ Necmi Ülker, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehir Tarihi I Ticaret Tarihi Araştırmaları*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s.9.

²⁷ Alpaslan, s.31.

²⁸ Ülker, s.15.

Avrupa'nın çeşitli merkezlerinden İzmir Limanı'na gelen mallar önce depolara konulurdu. Sonrasında bu depolardan hamallar ve develer ile hanlara veya çarşılara götürülürdü. Seramik, porselen ve züccaciye ürünleri gibi ağır ve kırılabilir yükler ise kırılması ve nem almasını önlemek adına ürünlerin aralarına samanların doldurulduğu ahşap sandıklar²⁹ ya da büyük küpler³⁰ içerisinde getirilmiş olmalıdır. 19.yüzyıl sonlarında İzmir Limanı'nı gösteren eski fotoğraflardan çok sayıda sandığın bir arada taşınabileceği atlı araçlar dikkati çekmektedir. Seramik ürünlerin de muhtemelen bu şekilde İzmir içine yayıldığı anlaşılmaktadır. İzmir'in özellikle 19.yüzyılda modern bir limana sahip olması da ticareti olumlu yönde etkilemiştir. Gemilerin mavnalarla yükleme-boşaltma yapmasını azaltacak şekilde deniz doldurulup rıhtım inşaatı yapılmıştır. Bu şekilde hem zaman tasarrufu hem de malların olası şekilde zarar görmesinin önüne geçilmiştir. Gümrük binasına tüm iskeleyi dolaşıp giden tramvay inşası da hem şehir ulaşımında hem de tüccarlar için bir avantajdı. Ayrıca 1866 yılında faaliyete geçen İzmir-Aydın demiryolu hattının kurulması limana gelen Avrupa mallarının iç ticarete yayılmasına yardımcı olmuştur.

²⁹ Özellikle Fransız ticaret raporlarında Fransa'dan ithal edilen seramik verilerinde “sandık”, “kutu” ve “paket” gibi ifadeler geçmektedir. Bilgi için bkz. Chambre de Commerce Française de Smyrne; Nalpas, p.49-60.

³⁰ Anadolu'da büyük boyutlu küplerde seramik taşımacılığının erken tarihli bir örneği Erzincan'da görülmektedir. Küpün içerisinde 28 adet seramik tabak bulunmuştur. Bilgi ve örnek için bkz. Turgay Polat, “Erzincan Müzesi'nde Sergilenen Sgraffito ve Tek Renk Sırlı Ortaçağ Seramiklerinin Buluntu Yeri ve Köken Problemi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, Cilt:13, Sayı:23, 2019, (Erzincan), ss.817-834; Avrupa'da ise özellikle Fransa'nın Biot kentinde üretilen büyük boyutlu küplerde sıvı ürünlerin yanı sıra seramik gibi diğer ürünlerin de taşındığı bilinmektedir. Ayrıca bu küplerin Anadolu'nun birçok noktasına ticaretinin yapıldığı görülmektedir. Bilgi ve örnekler için bkz. Henri Amouric ve Lucy Vallauri, “Marseille et le Levant ottoman : flux (?) et poussières d'échanges entre XVIIe-et XXe s.”. **XIe Congrès AIECM3 sur la Céramique Médiévale et Moderne en Méditerranée**, (Ed.Filiz Yenişehirlioğlu), Oct 2015, Antalya, 2018, pp.47-59, Pl.VII:1-12.

Fot.2: İzmir Rıhtımından bir görünüm (İlhan Pınar, **Hacılar, seyyahlar, misyonerler ve İzmir: yabancıların gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1918**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2001 s.274).

İzmir’deki ticarete kentte bulunan hanlar ve bedestenler önemli yere sahip olmuştur. Kentte yaşanan yıkıcı depremlerle birlikte ticari ürünlerin depolanabileceği ve alışverişin yapılacağı noktalar yeniden inşa edilir. Aynı şekilde kente gelen tüccarların ve hayvanlarının barınma ihtiyaçları da bu merkezlerde karşılanmaktaydı. Ürünlerin alışverişlerinin yapıldığı çarşılar da büyük önem taşımaktaydı. İzmir hanlarında çeşitli cam, porselen ve züccaciye ürünü satan dükkanlar yer almaktadır³¹.

İzmir’de ticaret alanında Fransızlar da önemli bir yere sahiptir. 1768 yılında kentte Fransızlara ait yaklaşık 24 ticarethane olduğu bilinmektedir³². Aynı şekilde Osmanlı Devleti’nden Fransa’ya gerçekleşen ticarete de İzmir Limanı sıkça kullanılmıştır. 1756 yılında İzmir’den kalkan 143 Fransız gemisi içerisinde 75’i Avrupa’ya gitmiş, kalan 68 gemi ise Osmanlı limanları arasında ticaret ve yolcu taşımalılığı yapmıştır³³. Fransa’dan İzmir’e gelen tüccarların neredeyse tamamı Marsilya’dan gelmiştir. Ayrıca Güney Fransa’nın çeşitli şehirlerden de kente sanatkârların geldiği bilinmektedir. 1777 yılı Marsilya Ticaret Odası kayıtlarına göre

³¹ Detaylı bilgi için bkz. s.350.

³² Baykara, s.127; Neslihan Ünal, **İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013, s.123.

³³ Serap Yılmaz, “XVII-XIX.Yüzyıllarda İzmir’de Fransızlar”, **Çağdaş Türkiye Araştırmalar Dergisi**, No:3, 1993, s.107.

Marsilya'ya yapılan Osmanlı ihracatında İzmir %45'lik bir paya sahiptir³⁴. 1779 yılında Marsilya'dan Osmanlı Devleti'ne yapılan ithalatta ise İzmir'in payı %43'tür. 1775-1820 yılları arasında İzmir'in Fransa'dan yaptığı ithalat %63'lere kadar yükselmiştir³⁵. Marsilya'nın Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları sırasında İngilizler tarafından abluka altında olması, Fransızları İzmir ticaretinde İtalyan limanlarına yönlendirmiştir. Cenova, Livorno ve Trieste limanları Batı Anadolu ticaretinde sıkça kullanılmıştır. Bu limanlar savaş zamanlarında birer antrepo görevi üstlenmiştir. Ayrıca 1801-1803 yılları arasında İzmir'in Avrupa'yla yapmış olduğu ticarete Trieste ve Ankona limanları yaklaşık %43'lük bir paya sahiptir³⁶.

Fot.3: İzmir gümrük depolarından bir görünüm (Yeğin, s.206).

Hollandalı tüccarlar, 17. yüzyılın ikinci yarısında daha çok İngiliz mallarını İzmir'e taşıyarak ticarete başlamıştır³⁷. 1678'de İzmir'i ziyaret eden Hollandalı Cornelis Le Bruyn kente, Hollanda kumaşı ve çeşitli diğer ürünlerin taşındığı birçok Hollanda gemisinin geldiğini belirtmektedir³⁸. Ayrıca İzmir Limanı'ndan Hollanda'ya ihraç

³⁴ Frangakis-Syrett, s.263.

³⁵ Frangakis-Syrett, s.278.

³⁶ Frangakis-Syrett, s.122.

³⁷ Frangakis-Syrett, s.86.

³⁸ Rauf Beyru, **19. yüzyılda İzmir Kenti**, Literatür, 2011, s.25.

edilen Batı Anadolu halıları ticarete önemli yere sahip olmuştur³⁹. İhracatta Uşak halılarının sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Hollanda’da çokça beğenilen bu halılar, İzmir’den geldiği için Smyrna halıları olarak tanınmaktadır. Ayrıca Deventer kentinde “Smyrna Tapijten” adı verilen yerel üretimleri de yapılmıştır⁴⁰. 1781-82 yılları arasında İngilizlerin Hollanda Limanlarını kapatmasıyla ticaret yolunda değişiklikler yaşanmıştır. Deniz yoluyla Trieste’ye giden mallar karayoluyla Hollanda’ya ulaşmıştır⁴¹. 18. yüzyılda Hollandalı tüccarların İzmir’de saygın bir konumda oldukları bu dönemde şehri gezen Tournefort tarafından belirtilmiştir⁴². Bu saygın konumu gösteren bir diğer unsur ise Hollandalıların 18. yüzyılın ikinci yarısında beratlı tüccar⁴³ sayısında İngiliz ve Fransızların önünde olmasıdır⁴⁴.

Fot.4: “Smyrna Tapijten” adı verilen halı örneği (G.Yılmaz, Smyrna Halıları, Res.4).

İzmir’de Anadolu ve Avrupa’dan gelen ürünlerin geçtiği iki farklı gümrük bulunmaktadır⁴⁵. Avrupa’dan gelen ürünler, Efrenç Gümrüğü’nden geçmektedir⁴⁶. İzmir Limanı’na gelen Avrupa gemilerini ve taşıdıkları yükleri gösteren en önemli unsur gümrük belgeleridir. İzmir Efrenç Gümrüğü’ne ulaşan gemilerin çoğunluğu Trieste, Cenova, Livorno, Marsilya, Malta, İngiltere ve Felemenk limanlarından gelmiştir⁴⁷. 1678 tarihli Antoine Galland’ın İzmir Gezisi yazılarında Messina’dan 20 Şubat Pazar

³⁹ Detaylı bilgi için bkz. Harun Ürer, **Haneden ticarethaneye Batı Anadolu halıcılığı: 1836-1935**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2007; Gülgün Yılmaz, “Doğu’dan Batı’ya Bir Öykünme Örneği: ‘Smyrna’ Halıları”, **Akdeniz Sanat 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, C: 13 S: Özel Sayı, (Smyrna Halıları), 2019, ss. 425-434.

⁴⁰ G.Yılmaz, Smyrna Halıları, s.430.

⁴¹ A.Mesud Küçükcalay, **Osmanlı İzmir’inde İthalat, İzmir Efrenç Gümrüğü (1818-1838)**, Dergah Yayınları, (İzmir), 2013, s.92.

⁴² **Tournefort Seyahatnamesi**, Ed. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, 2005, s.202.

⁴³ Beratlı tüccar: 18.yüzyıl’dan itibaren gayrimüslim Osmanlı tobasından Avrupa devletlerinin himayesine girerek iç ve dış ticarete imtiyazlı bir şekilde ticaret yapan kişilere verilen addır.

⁴⁴ N.Ünal, s.119.

⁴⁵ N.Ünal, s.109.

⁴⁶ Detaylı bilgi için bkz. Küçükcalay, İzmir.

⁴⁷ Kütükoğlu, Gümrük, s.222.

günü İzmir'e gelmek üzere yola çıkan geminin, Girit ve çeşitli merkezlere uğrayarak 8 Mart salı günü toplam 16 günlük bir yolculuk sonucunda vardığı belirtilmektedir⁴⁸. 17 Ekim 1773 tarihli bir gümrük defterinde İzmir Limanı'na Avrupa gemileriyle gelen eşyaların kayıtları yer almaktadır⁴⁹. Defterde Gümrük Emni Hasana Ağa zamanında limana belirli süreler içerisinde gelen 14 gemiden 6 Fransız, 4 Venedik, 3 İngiliz ve 1 Felemenk gemisinin neler getirdiği listelenmiştir. 11 Kasım 1773 tarihli diğer gümrük belgesinde ise Livorno'dan gelen bir İngiliz gemisinin 28 günlük yolculuk sonrasında kumaş, kağıt ve "na-malum" olarak ifade edilen mallarla İzmir'e vardığı belirtilmektedir⁵⁰. Livorno'dan İzmir'e 22 günde ulaşan bir diğer İngiliz gemisinde de kumaş, kürk, kağıt ve kırmızı gibi ürünler getirilmiştir⁵¹. Belgede Venedik ve Trieste'den çelik, sırça ve kırmızı boya ile başka mallar, Fransa'dan ise kahve, kırmızı, çivit ve çuhanın gelen ürünler arasında olduğu belirtilmiştir. 8 Mayıs 1794 tarihli belgede Felemenk'ten (Hollanda) İzmir'e gelen karabiber, çinko, kalay ve çok sayıda mismar (çivi/mıh/demir kazık) taşıyan bir geminin geldiği ifade edilmektedir⁵². 1890'larda İngiltere'den Liverpool veya Londra çıkışlı malların 14-16 gün içerisinde, Paris merkezli Marsilya Limanı'ndan ise yaklaşık 20 günde İzmir'e vardığı bilinmektedir⁵³.

İngilizler, Osmanlı pazarlarında kurmuş oldukları *Levant Company* ile özellikle İzmir ticaretinde önemli yere sahip oldular⁵⁴. 18.yüzyılın ilk yarısında birçok İngiliz tüccar ürünlerini doğrudan İngiltere'den göndermek yerine Livorno üzerinden İzmir'e getirmekteydi. Bu noktada Livorno'nun kullanılması limanının ticari serbestliğe sahip olması ve birçok antrepoların bulunmasıyla açıklanabilmektedir. Özellikle İngiliz kumaşları, Livorno'daki Yahudi ve Ermeni tüccarlara yollanıyor, bu tüccarlar da malları

⁴⁸ Frédéric Bauden, **İzmir Gezisi Antoine Galland'ın Bir Elyazması (1678)**, çev.Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi ;Kültür Yayını, 2003, s.5-27.

⁴⁹ Deniz Mazlum, "Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 18.yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Avrupa Kökenli Malzeme Kullanımı", **14th International Congress of Turkish Art**, Paris Collège de France, 19-21 September 2001, s.504; Uğur Ünal, **Osmanlı Belgelerinde İzmir'de İktisadi Hayat (1720-1920)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013, s.15.

⁵⁰ Mazlum, s.505.

⁵¹ Mazlum, s.505.

⁵² U.Ünal, s.17.

⁵³ Çınar Atay, **"Kapanan Kapılar" İzmir Hanları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2003. s.363.

⁵⁴ N.Ünal, s.117; Kenan, s.35.

İzmir'e gönderiyordu⁵⁵. 1775-1820 tarihleri arasında İzmir'e İngiltere'den yapılan ithalat ortalama %10'luk bir paya sahipti⁵⁶. 19.yüzyılda ise Livorno yerine Malta Limanı İngiliz ticaretinde bir antrepo olarak kullanılmıştır. 1838 Balta Limanı Antlaşması'yla birlikte ithalatın kolaylaşmasıyla ticaretin arttığı görülmektedir. 1818 ile 1839 yılları arasında 368 gemi İngiltere Limanlarından İzmir'e giriş yapmıştır⁵⁷. 1845 yılında ise 196 geminin İngiltere'den İzmir'e geldiği bilinmektedir⁵⁸. Ayrıca 1872-81 yılları arasında İzmir ithalatının %44'ünün İngiltere'den yapıldığı görülür⁵⁹. 1891 yılına gelindiğinde Fransa ve İngiltere'den 274.500 frank değerinde porselen ve kristal ürün İzmir'e getirilmiştir⁶⁰. İngiliz Konsolosluğu'nun hazırlamış olduğu İzmir Ticaret raporlarında da seramik ticaretine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Başkonsolos Cumberbatch'ın 1897-1899 tarihli raporunda, yıllık toprak eşya ithalatının 10.000 sterlin değerinde olduğu ve bunun onda birinin Staffordshire fabrikalarından temin edildiği belirtilmektedir⁶¹. Toprak eşya dışında cam eşya ithalatının da daha önceleri tamamen İngiltere'den yapıldığı ancak ucuz fiyatlar nedeniyle Fransız ürünlerinin tercih edildiği ve malların Fransa'dan İzmir'e geldiği ifade edilmektedir⁶².

⁵⁵ Frangakis-Syrett, s.74.

⁵⁶ Frangakis-Syrett, s.279.

⁵⁷ Küçükcalay, İzmir, s.125-179.

⁵⁸ Kütükoğlu, Balta Limanı, s.244.

⁵⁹ Baykara, s.138.

⁶⁰ François, Sarreguemines, p.132.

⁶¹ İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti (1864-1914), s.145.

⁶² İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti (1864-1914), s.145.

İKİNCİ BÖLÜM

SMYRNA/İZMİR AGORASI KAZILARI

2.1. Smyrna/İzmir Agorası Tarihçesi ve Kazılar

Smyrna/İzmir Agorası'nda ilk kazı çalışmaları 1930'lu yıllarda İzmir Arkeoloji Müzesi müdürü S.Kantar ve R.Naumann tarafından gerçekleştirilmiştir⁶³. Bu yıllarda kazılar daha çok Dikilitaş Sokağı olarak bilinen sütunların olduğu kuzey kısımda yapılmıştır. 1941 yılına kadar devam eden kazılarda Agora'nın kuzey kısmının tamamı ile doğu ve batısının bir bölümü ortaya çıkarılmıştır⁶⁴. Smyrna/İzmir Agorası'ndaki ikinci dönem kazıları 1996-2007 yılları arasında İzmir Arkeoloji Müzesi yönetimi altında yapılmıştır⁶⁵. Bu dönem çalışmaları Agora'nın avlu kısmında sondajlarla, Bazilika ve Batı Portiko'nun bodrum katlarında gerçekleştirilmiştir. 2007 yılından itibaren Smyrna Antik Kenti ve kazı araştırmalarına Doç.Dr.Akın Ersoy başkanlığında devam edilmektedir. Bu dönem çalışmaları Agora ve çevresinin yanı sıra Kadifekale, Smyrna Tiyatrosu, Basmane (Altınpark ve Şifa Parselleri) ve çeşitli sondajlarla sürdürülmüştür⁶⁶. Smyrna/İzmir Agorası ve çevresi, bu kazı dönemlerinde çalışmaların en yoğun yapıldığı alan olmuştur (Şek.1).

Helenistik ve Roma dönemlerinde kentin idari, ticari ve sosyal merkezi olan Agora, ortasında bir avlu ve bu avluyu çevreleyen dört portikonun olduğu dörtgen bir alanı kaplamaktadır (Şek.2) (Fot.6). Agora çevresinde özellikle Roma Dönemi'nde inşa edilmiş çeşitli yapılar bulunmaktadır⁶⁷. Agora'nın batısında Antik dönem yapılarının üst kısımlarında bulunan modern binaların kamulaştırma ve yıkımlarının gerçekleşmesiyle yapıların ana hatları ortaya çıkarılmıştır (Fot.5). Özellikle Bouleuterion, Mozaikli Yapı ve Roma Hamamı gibi yapılar Osmanlı dönemi ve günümüz modern binalarının

⁶³ Detaylı bilgi için bkz. Franz Miltner ve Selahattin Kantar, "İzmir'de Roma Devrine Ait Forumda Yapılan Hafriyat Hakkında İlk Rapor", **Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, Sayı:11, Ankara, 1934, ss.219-242.

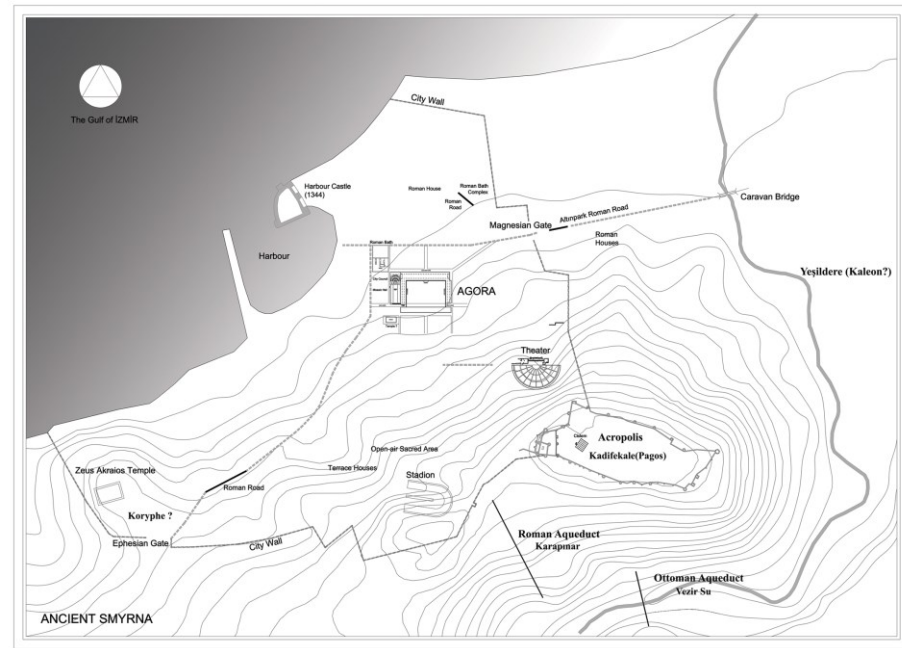
⁶⁴ Detaylı bilgi için bkz. Rudolf Naumann ve Selahattin Kantar, "İzmir'de Roma Devrine Ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İlk Rapor", **Belleten**, Cilt:VII, Sayı:26, Ankara, 1943, ss.213-225.

⁶⁵ Mehmet Taşlıalan ve Thomas Drew-Bear, "Rapport sur les travaux effectués sur l'Agora de Smyrne", **Anatolia Antiqua**, XII, 2004, pp. 293-308.

⁶⁶ Kazılar hakkında genel bilgi için bkz. Ersoy, Büyük İskender.

⁶⁷ Smyrna/İzmir Agorası ve çevresinde bulunan antik yapılar hakkında detaylı bilgi için bkz. Massimo Frasca, Akın Ersoy ve Pınar Aydemir, **Hellenistik ve Roma Döneminde Smyrna (İzmir) Kazı ve Araştırmalar / Smirne (Izmir) in eta Ellenistica e Romana. Scavi e Ricerche**, Ege Yayınları, 2017; Ersoy, Büyük İskender; Ersoy, Antik Smyrna/İzmir.

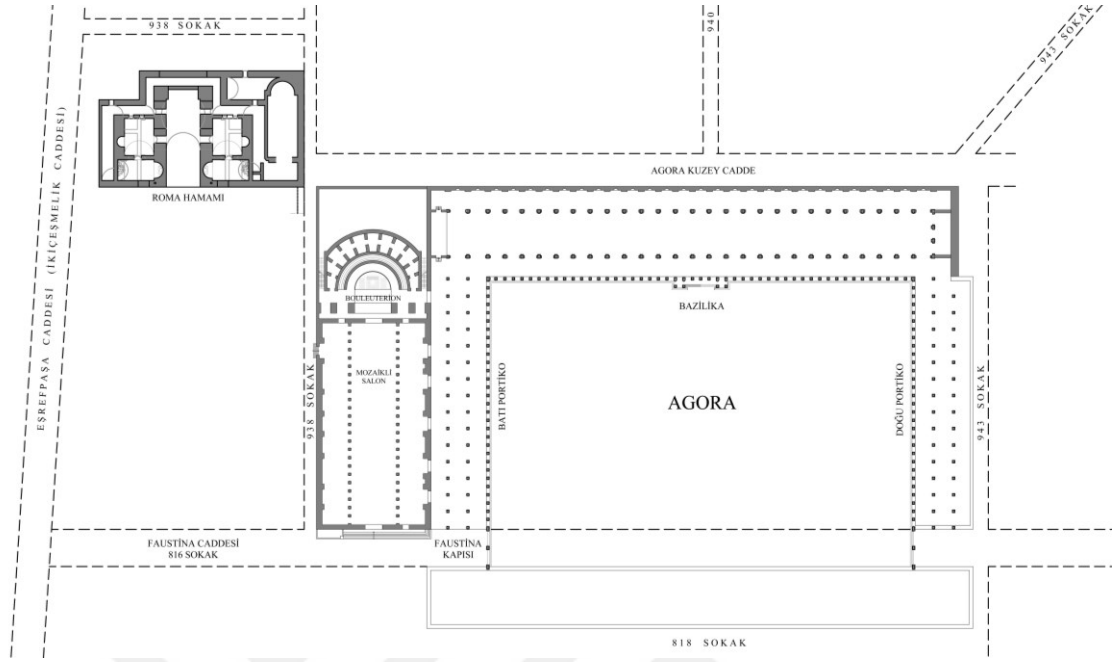
kaldırılmasıyla birlikte ön plana çıkmıştır. Agora ve çevresinde yapıların yanı sıra cadde izleri de ortaya çıkarılmıştır. Agora'nın kuzey kısmında Kuzey Cadde, batısında Bouleuterion Caddesi ve batıya, limana doğru uzanan kısımda Faustina Caddesi görülmektedir. Agora'nın özellikle batı alanındaki yapıların 7. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş terk edildiği ve kullanımlarının sona erdiği görülmektedir⁶⁸. Bouleuterion Caddesi'nin kuzey ucunda 7. yüzyıl sonrasında özellikle 10.yüzyıldan itibaren inşa edilmiş çeşitli formlardaki mezarlar bulunmuştur. Bu mezarların Hristiyan bireylere ait olduğun anlaşılmakta olup Agora alanındaki Bizans Dönemi izlerini göstermektedir⁶⁹. Osmanlı Dönemi'ne gelindiğinde de Agora avlusu Müslüman Mezarlığı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde Agora avlusu çevresindeki Roma Dönemi yapılarının üst kısımlarında ise konutlar başta olmak üzere yoğun bir Osmanlı yerleşimi olduğu anlaşılmaktadır. Agora'nın batı alanında Batı Portiko'nun arka kısmında bir mezarlık duvarının inşa edildiği görülür. Bu duvarın batısında kalan kısımda da bahsedilen Osmanlı yapılarının antik dönem yapılarının temelleri üzerinde ve çoğunlukla devşirme malzemeye inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Şek.1: Smyrna kent planı (Ersoy, Antik Smyrna/İzmir, Çiz.1).

⁶⁸ Akın Ersoy ve Çağdaş Yılmaz, “Antikçağdan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Smyrna/İzmir’de Mezarlık Alanları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, s.155.

⁶⁹ Ersoy ve Yılmaz, s.155.

Şek.2: Smyrna/İzmir Agorası ve çevresinin planı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.5: 2000’li yılların başında modern binalarla çevrili Smyrna/İzmir Agorası alanı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.6: Smyrna/İzmir Agorası genel görünüm (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Doç. Dr. Akın Ersoy başkanlığında 2007 yılında başlayan kazı çalışmalarında Agora alanının avlusunda çeşitli sondajlar yapılmıştır. Bu sondajlarda karışık durumda olan insan iskeletleri bulunmuştur. Yaklaşık 13.88 m seviyesinde bu iskeletlerle birlikte 1831 tarihli Osmanlı mezar taşı da ele geçmiştir⁷⁰. Avlu alanında bu seviyeye kadar karışık durumda Roma, Bizans ve Osmanlı seramiği bulunmuştur. Avludaki birçok mezarın Bizans Dönemi'nden başlayarak Osmanlı Dönemi sonuna kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır⁷¹.

Agora'nın batısında "Batı Alan" olarak tanımlanan alanda 2007 yılından itibaren öncelikle niteliksiz modern yapıların kamulaştırılması sağlanmıştır. Bu yapıların yıkım işlemlerinin gerçekleştirilmesinden sonra alanda arkeolojik kazı çalışmalarına başlanılmıştır. Batı alanda kazıların yapıldığı ilk bölüm, Batı Portiko ile Bazilika'nın batı kenarının bitişiğinde yer alan **Bouleuterion** 'dur (Kent Meclisi). 2007 yılında Bouleuterion alanının kuzeyinde L1-M1-N1/31-32-33 plankarelerini kapsayan daha önce niteliksiz yapıların yıkımlarının yapıldığı bölgede, Geç Osmanlı-Erken - fdaCumhuriyet Dönemi yapısının zemin kat duvarlarının bir bölümü ortaya

⁷⁰ Ersoy, 2007 Smyrna, s.34.

⁷¹ Ersoy, 2007 Smyrna, s.34; Ertan Daş, "Agora Kazısında Yeni Bulunan Mezar Taşları Hakkında Gözlemler", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II**, (Ed. Burak Yolaçan, Gözde Şakar ve Akın Ersoy), Ege Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 85-92.

çıkarılmıştır⁷². 2009 yılında M1-N1/31-32 plankarelerinde yapının iç avlusuna açılan çift odanın mekânı içinde kazılar yapılmıştır⁷³. Bu alandaki güney, doğu ve kuzey duvarlar belgelenecek kaldırılmıştır. 2012 yılı kazılarında ise yapının batı bölümlerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönem kazılarında G1-H1-I1-J1/29 plankarelerinde yapının bodrum katı servis galerisinin karo taş döşemesi ortaya çıkarılmıştır (Fot.7). Sokak yönünden bodrum katına üç basamaklı merdivenle iniş sağlanmaktadır. Yapının asıl girişinin ise G1/29-30 plankarelerinde bulunduğu ve mermer merdivenlerle bir sokağa açıldığı anlaşılmaktadır (Fot.8).

Fot.7-8: Bouleuterion üzerinde yer alan Geç Osmanlı Yapısının karo taş döşemeli servis koridoru ve evin ana giriş merdivenleri (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Taş döşemeli holü ve buna bağlı iki odası olan yapının güneyinde ise yapıyla bağlantılı olduğu düşünülen tuvalet, çöp ve diğer atıklar için kullanıldığı anlaşılan 4 adet mekân bulunmuştur⁷⁴. M1/29-30 plankarelerinde Foseptik 1 ve Foseptik 2 mekânlarında çalışmalar yapılmıştır (Fot.9-10). Yaklaşık 15.01 m seviyesine inilen Foseptik 1 moloz taş ve tuğla malzemeye inşa edilmiştir. Yuvarlak planlı olarak inşa edilen Foseptik 2 içerisinde ise yaklaşık 13.83 m seviyesine inilmiştir. 2 Foseptikten de yoğun şekilde Osmanlı dönemi günlük kullanım kapları ele geçmiş ve bu noktaların 19. yüzyılın ikinci yarısında kullanım gördüğü anlaşılmaktadır⁷⁵. Foseptiklerin güneyinde L1-M1/29 plankarelerinde Mekân 1 ve Mekân 2 olarak adlandırılan alanlarda da çok sayıda Osmanlı seramikleri bulunmuştur (Fot.11). Tüm bu atık çukurlarının Geç

⁷² Ersoy, 2008 Smyrna, s.412,413.

⁷³ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s. 134.

⁷⁴ Ersoy, 2008 Smyrna, s.413.

⁷⁵ Ersoy, 2008 Smyrna, s.413,414.

Yapı'nın mutfak-tuvalet-çöp atık ve giderleri için kullanılmış altyapı unsurları olduğu anlaşılmaktadır⁷⁶.

Fot.9-10: Bouleuterion'da bulunan Foseptik 1 ve Foseptik 2 görünüşleri (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.11: Bouleuterion'da bulunan Mekân 1 ve buluntuları (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

L1/29-30 plankaresinde Foseptik ve Mekânlarla ilişkili Sarnıç eklentisi tespit edilmiştir⁷⁷ (Fot.12). 14.94 m seviyesinde zeminine ulaşılan Sarnıç içerisinden Roma, Bizans ve Osmanlı seramik dolgusu çıkarılmıştır. Foseptik ve Mekânların güneyinde M1/27 plankaresinde 15.02 m üst seviyesinde zemine gömülmüş iki adet depolama kabı ile yanık ahşap örnekleri ve küller bulunmuştur. Diğer alanlarda olduğu gibi bu alandan da Osmanlı dönemi seramikleri yoğun olarak ele geçmiştir. 2010 yılı kazılarında K1-L1/29-30 plankarelerinde Geç Yapı'nın temellerinin altında önünde bir koridor bulunan iki adet kil havuzu tespit edilmiştir⁷⁸.

⁷⁶ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s. 134.

⁷⁷ Ersoy, 2008 Smyrna, s. 414.

⁷⁸ Ersoy ve diğerleri, 2010 Smyrna, s. 182.

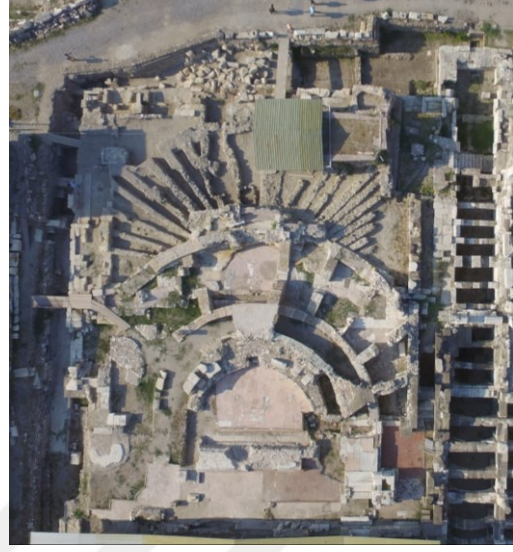
Fot.12: Bouleuterion'daki Foseptik, Mekânlar ve Sarnıcın görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

2012 yılı kazılarında Bouleuterion'un batı bölümlerinde çalışmalar yapılmıştır. H1-II/27 plankaresinde üst seviyede yer alan Osmanlı dönemi sarnıçlı çeşme kalıntıları ortaya çıkarılmıştır⁷⁹. Çeşme yapısının en alt ve en üst seviyelerden Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi malzemeleri yoğunlukta olup, yapının 20.yüzyılın ortalarına kadar kullanıldığı tahmin edilmektedir. 2017 yılı kazı sezonunda Bouleuterion'daki H1/34 plankaresindeki mekânın Osmanlı Dönemi'nde kilere dönüştürüldüğü daha sonrasında yangınlarla kullanımın sonra erdiği görülür. Daha sonrasında foseptikler açılarak 19. yüzyıl veya sonunda var olan konut veya ticari işletmelerce kullanıldığı anlaşılmaktadır⁸⁰. Bouleuterion'un batısında yer alan Bouleuterion Caddesi'nde yapılan kazılarda da G1-H1/31 plankarelerinde Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait izler bulunmuştur. Caddenin üzerindeki mezarlar, mezarların üst kısımlarında yer alan Osmanlı Dönemi yapılaşmalarıyla ve kireç kuyularıyla 16. yüzyıldan itibaren kullanım gördüğü anlaşılmaktadır⁸¹ (Fot.13). G1-H1/33 plankarelerinde Osmanlı dönemi malzemesi bulunan foseptik çukuru bulunmuştur. Ayrıca H1/32-33 plankarelerinde Bouleuterion'da yapılan kazı çalışmalarında Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi yapılaşmalarının altyapı inşaatlarıyla Roma Dönemi tabakaları tahrip edildiği görülmektedir (Fot.14). Bu alandaki seramik buluntular içerisinde de en alt seviyelerde bile Osmanlı seramiklerinin olduğu gözlemlenmiştir.

⁷⁹ Harun Ürer ve Sarp Alatepeli, "Smyrna (İzmir) Agorası'nda Türk Dönemine ait Su Yapıları", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I**, (Ed. Akın Ersoy ve Gözde Şakar), Ege Yayınları, İstanbul, 2015, s.275.

⁸⁰ Ersoy ve diğerleri, 2017 Smyrna, s.68.

⁸¹ Ersoy ve diğerleri, 2017 Smyrna, s.66.

Fot.13-14: Bouleuterion Caddesi üzerindeki Osmanlı kireç kuyusu ve kazılar sonucunda Bouleuterion'un genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Bouleuterion'un güney bitişiğinde bu yapıyla ilişkilendirilen ***Mozaikli Yapı*** yer almaktadır. Yapının olasılıkla MS 178 depreminden sonra MS. 2.yüzyılın sonlarında inşa edildiği düşünülmektedir⁸². Bouleuterion'da olduğu gibi Mozaikli Yapı'da da Osmanlı Dönemi'nde açılan foseptik çukurları, su kuyuları, ışıklar ve çeşitli yapılaşmalar ile Erken Cumhuriyet Dönemi'nde beton müdahaleleri sebebiyle tahribatlar görülmektedir. Mozaikli Yapı'da gerçekleştirilen kazı çalışmalarına genel olarak bakıldığında yapının güneyindeki çeşitli plankarelerde Geç Osmanlı Dönemi ile Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarına ait duvarlar ortaya çıkarılmıştır⁸³. Bouleuterion'daki mekânlarla ilişkili olan L1-M1/25-26-27-28 plankarelerindeki mutfak aynı zamanda depolama işlevini gören mekânlar da bulunmuştur. Bu mekânların aynı zamanda imalata yönelik işlevlere sahip olabileceği düşünülmektedir⁸⁴. 2009 yılında bu alanda yapılan kazı çalışmalarında özellikle L1-M1/25 plankarelerinde 15.60-15.58 m üst seviyelerinde 5 adet sıvı depolama amaçlı kullanılması muhtemel küpler bulunmuştur (Fot.15). Küplerin çevresinde yanık ahşap parçaları ve kül izleri ile M1/29-28 plankarelerindeki taş bölmelerle bu alanın çok işlevli olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Fot.16)⁸⁵.

⁸² Ersoy, Büyük İskender, s.112.

⁸³ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s.136.

⁸⁴ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s.136.

⁸⁵ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s.136.

Fot.15-16: Mozaikli Yapı'nın L1-M1/25 ve M1/29-28 plankarelerindeki mutfak ve depolama mekânı olduğu düşünülen alanlar (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Mozakli Salon üstü L1-M1-N1/18-19-20 plankarelerinde yapılan çalışmalarda Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet dönemi yapılaşma izleri ortaya çıkarılmıştır (Fot.17-18). Bu alanlardan da modern malzemenin yanı sıra çok sayıda Osmanlı dönemi malzemesi de bulunmuştur. 2012 yılında yapılan kazılarda L1-K1/17 plankarelerinde tonoz örtülü ve iki birimden oluşan Osmanlı yapılaşmasına ait olduğu düşünülen sarnıç tespit edilmiştir (Fot.19). Sarnıcın doğusundaki L1/17 plankaredeki birimin yapının ikinci evresinde foseptik olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır⁸⁶. Bu foseptik içerisinde tam ve tama yakın Geç Osmanlı seramikleri ele geçmiştir⁸⁷. 2014 yılı kazı çalışmalarında Mozaikli Yapı altında 35 m uzunluğundaki su kanalının üzerinde çok sayıda foseptik çukuru bulunmuştur (Fot.20). Mozaikli Yapı'da Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi temel kalıntılarının belgelenecek kaldırılması sırasında yapıların duvarlarında devşirme malzemelerin de kullanıldığı görülmektedir. Bu malzemeler içerisinde mermer üst yapı elemanları, granit sütun parçaları ve çeşitli heykel parçaları yer almaktadır.

⁸⁶ Ürer ve Alatepeli, s.273.

⁸⁷ Bu seramikler içerisindeki Kütahya örnekleri için bkz. Sevinç Gök, "An Evaluation About the Pattern, Master and Workshop Detection of Kütahya Ceramics Found in Smyrna Agora", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, (Kütahya Ceramics), pp.299-323.

Fot.17-18: Mozaikli Yapı'nın güney alanındaki Osmanlı yapılaşmaları genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.19: Mozaikli Yapı L1-K1/17 plankarelerindeki Geç Osmanlı Sarnıç yapısının 2016 yılındaki görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.20: Mozaikli Yapı su kanalındaki foseptik çukurları (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

2007 yılında Batı Portiko’da yer alan Faustina Kapısı ile çevresindeki bağlantıları görebilmek adına *Faustina Açması* olarak adlandırılan alanda çalışmalar yapılmıştır⁸⁸. Alanda ilk olarak daha önce yıkımları gerçekleştirilen niteliksiz yapılara ait molozlar kaldırılmıştır. Sonrasında yaklaşık 15.75 m seviyesinde Osmanlı Dönemi yapı temel izleri ortaya çıkarılmıştır⁸⁹. Bu alandaki çalışmalarda Geç Osmanlı seramikleri ile lüleler bulunmuştur. 2008 yılı kazılarında K1-L1-M1-N1/15-16 plankarelerinde Geç Osmanlı Dönemi yapı temelleri ile olasılıkla bu döneme tarihlendirilebilen bir çeşme yapısı ile bir havuz bulunmuştur⁹⁰ (Fot.21). L1-M1/15-16 plankarelerinde konumlanan çeşmenin kurna ve depo kısmı görülmektedir. Yapı izlerinden ve buluntularla birlikte bu alanın Geç 19.yüzyıl ile 20.yüzyılın ilk yarısında kullanıldığı görülmektedir⁹¹. Faustina açmalarındaki 2009 yılı çalışmalarında M1/14 plankaresinde kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarın batısında Geç Osmanlı Dönemi seramik malzemeleri (havruz, pithos, ibrikli testi ve tabak örnekleri) kül birikintisi ile birlikte bulunmuştur (Fot.22). Bu malzemelerin hemen çevresindeki mermer plakaların yüksek ateşe maruz kaldığı görülmektedir. Tüm bu verilerle bu mekânın fırın ve benzeri bir işleve sahip olabileceği düşünülmektedir⁹². 2010 yılında J1/14-15 plankarelerinde yapılan kazı çalışmalarında, çeşme yapısının kuzey batısına iki gözlü tuvalet olması muhtemel bir birim eklendiği görülür⁹³. Bu alandan yaklaşık 14.00m seviyesine kadar inen yoğun Osmanlı dönemi malzemesi ele geçmiştir.

Fot.21: Faustina Açmalarında bulunan Osmanlı Dönemi Çeşme yapısı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

⁸⁸ Ersoy, 2007 Smyrna, s. 39.

⁸⁹ Ersoy, 2007 Smyrna, s. 39.

⁹⁰ Ersoy, 2008 Smyrna, s. 417; Ürer ve Alatepeli, s.268.

⁹¹ Ersoy ve diğerleri, 2010 Smyrna, s.185.

⁹² Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s. 138.

⁹³ Ersoy ve diğerleri, 2010 Smyrna, s. 185.

Fot.22: Faustina Açmalarında M1/14 plankaresi ve buluntuları (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.23: Faustina Açmaları'ndaki Osmanlı yapı katları, 2013 (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Agora'nın kuzeybatısında niteliksiz yapıların temizlenmesiyle yeni bir yapı ortaya çıkmıştır. Yıkımlarda modern yapıların bodrum katının altında görülen apsisli bir duvardan yola çıkarak gerçekleşen kazı çalışmalarıyla birlikte **Roma Hamamı** ilk kez gün yüzüne çıkarılmıştır⁹⁴. 2009 yılı sonu 2010 yılı başlarındaki çalışmalar Hamamın apsis duvarının bulunduğu alanda sürdürülmüştür. A1-B1-C1-D1-E1/36-37 plankarelerinde Geç Osmanlı ile Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlendirilen yapı kalıntıları bulunmuştur⁹⁵ (Fot.24). C1/37 plankaresinde 12-15 m seviye aralığında bir

⁹⁴ Ersoy ve diğerleri, 2010 Smyrna, s.186.

⁹⁵ Ersoy ve diğerleri, 2010 Smyrna, s.186.

Osmanlı dönemi çeşme kalıntısı ortaya çıkarılmıştır⁹⁶. Özellikle A1-B1/36 plankarelerini kapsayan alan kazıların başlangıcında A Yapı/ A Duvarı olarak adlandırılmıştır. Bu alandaki çalışmalarda taş döşemeli bir mekân bu mekânın güneyinde bir tuvalet ile su deposu bulunmuştur⁹⁷. A Duvarı'nın güneyinde söveli bir girişi olan Geç Osmanlı hücresi ortaya çıkarılmıştır. 2012 yılı çalışmalarında Caldarium mekânının güneyinde Osmanlı dönemine ait olması muhtemel bir kapı açıklığı ve eşik taşı olarak kullanılmış devşirme mermer blok tespit edilmiştir. Bu alandaki yapılaşmalardan biri de B1/36 plankaresindeki foseptik çukurudur. Caldarium'un kuzeyindeki çeşitli plankarelerde yapılan kazılarda da çok sayıda Osmanlı dönemi seramik örnekleri bulunmuştur. C1/39 plankaresinde ise Osmanlı yapılaşmaları içerisinde merdivenli bir bodrum girişi tespit edilmiştir.

Fot.24: 2010 yılında Roma Hamamı'nın genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

2014 yılı kazılarında B1-38 plankaresinde görülen yoğun yerleşimin izleri üç mekân içerisinde in situ halde bulunan küplerle görülebilmektedir (Fot.25). Bu küplerden birinin içerisinde yanmış buğday bulunmuş ve yapılan Karbon 14 Yaşı analizleriyle 1798-1891 tarihlerinde kullanılmış olma ihtimalinin yüksek olduğu anlaşılmıştır⁹⁸. Yine bu alandan çıkan ahşap örnekleri için yapılan analizlerde de 1801-

⁹⁶ Ürer ve Alatepeli, s.278.

⁹⁷ Ersoy ve diğerleri, 2010 Smyrna, s.185,186; Ersoy ve diğerleri, 2014-2015 Smyrna, s.306.

⁹⁸ Ersoy ve Alatepeli, 2016 Smyrna, s.431; Gök, Mutfak, s.126.

1894 tarihleri ve olasılıkları elde edilmiştir⁹⁹. B1-C1/39-40-41 plankarelerinde taşlıklı bir avlu etrafında taş döşemeli tabanlara sahip mekânlar ortaya çıkarılmıştır. B1/41-42 plankarelerinde ise kumtaşı ve kayrak taşlarla kaplı zemine sahip bir umumi tuvalet mekânı bulunmuştur. 2016 yılı kazılarında D1/40 plankaresinde Osmanlı Dönemi'ne ait kiler 2016/1 olarak tanımlanan mekânda bir kiler, kilere ait küpler ve bu kilere ulaşan merdivenler tespit edilmiştir¹⁰⁰. E1-F1/39-40 plankarelerinde Osmanlı yapı kalıntıları içinde kiler 16/2 olarak adlandırılan bir kiler mekânı daha ortaya çıkarılmıştır. Kazı çalışmalarında D1/39 plankaresinde bir Osmanlı dönemi su kuyusu tespit edilmiştir.

Fot.25: Roma Hamamı B1/38 plankaresinde bulunan küpler (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.26: Roma Hamamı'nın 2016 yılındaki görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

⁹⁹ Gök, Mutfak, s.126.

¹⁰⁰ Ersoy ve Alatepeli, 2016 Smyrna, s. 429.

2014 yılında, Agora Kuzey Cadde'nin batı sonu ile orta bölümünde çalışmalar yapılmıştır. L2/36 plankarelerinde yapılan kazı çalışmalarında Geç Osmanlı yapısına ait zemin kat koridoru ve çakıl mozaikle döşeli zemini ortaya çıkarılmıştır¹⁰¹ (Fot.27). Bu döşemenin hemen güneyinde iki adet mezar sandukasının su haznesi olarak kullanıldığı görülmektedir. B2/35 plankaresindeki çalışmalarda 10.38 m üst seviyede dört gözlü biri tam olmak üzere 5 ölçü taşı tespit edilmiştir. 2015 yılı çalışmalarında C2/35 plankaresinde 8.83 m üst seviyesinde Osmanlı Dönemi kuyusu ortaya çıkarılmıştır. 2018 yılı kazılarında O2/35 plankaresinde oval formlu Osmanlı Dönemi kireç kuyusu ortaya çıkarılmıştır. Aynı şekilde N2/35 plankaresinde de bir kireç kuyusu tespit edilmiştir. Bu kireç kuyuları Osmanlı Dönemi'nde çevredeki yapıların inşasında kireç kullanımı için üretim yapıldığına işaret etmektedir¹⁰². 2017 yılında L2-M2/36-37 plankarelerindeki çalışmalarda Osmanlı Dönemi'ne ait hazneli bir çeşme bulunmuştur¹⁰³. Ayrıca bu alanda Osmanlı yapı temelleri ile birlikte Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı Dönemi seramik malzemeleri karışık bir dolgu şeklindedir. Kuzey Cadde'deki N2/37-38 ve O2/37-38 plankarelerindeki çalışmalarda ise Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi sıralı mekânlara ait yapı temelleri bulunmuştur.

Fot.27: Kuzey Cadde'de L2/36 plankaresindeki çakıl mozaik döşeme (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

¹⁰¹ Ersoy ve diğerleri, 2014-2015 Smyrna, s.305.

¹⁰² Ersoy, 2018 Smyrna, s.82.

¹⁰³ Ersoy ve diğerleri, 2017 Smyrna, s.69.

Fot.28: Kuzey Cadde'deki Osmanlı Dönemi yapı izlerinin genel görünümü (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Agora'nın kuzeyinde yer alan Bazilika'nın bodrum katına kuzey yönden girişi sağlayan iki kapıdan biri olan **Bazilika Kuzeydoğu Kapı** alanında da kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu kapıyla kuzey yönde Kuzey Cadde'ye, güney yönden ise Bazilika bodrum kat üzerinden Agora'nın avlusuna ulaşılmaktadır. Kapı yapısı Bazilika 4.Galeri genişliğinde inşa edilmiştir. 2009 yılında L2-M2-N2/34 ve kısmen 35 plan karelerindeki başlayan kazı çalışmalarında kapı yapısının doğu-batı doğrultusunda birbirlerine kemerli geçişlerle bağlı üç mekândan ibaret olduğu anlaşılmıştır¹⁰⁴ (Fot.29). Üç mekândan batıdakinin batı cephesinin üstü dolgu malzeme ile örtülüdür. L2-M2/34 plankarelerindeki çalışmalarda iki açıklıklı ve lentolu girişin 12.51 m seviyesinde üst örtüsüne ulaşılmıştır¹⁰⁵. Mekânların oluşturduğu bu bölümün Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi'nde bir konut olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Roma Dönemi kapı yapısına bölme duvarları inşa edilerek yapının orta mekânı ikiye bölünmüş ve iki farklı mekân oluşturulmuştur (Fot.30). Bu mekânlar BZDK 09/M3 ve M4 şeklinde, Osmanlı dönemi bölme duvarı ise BZDK 09/D1 olarak adlandırılmıştır¹⁰⁶. Bu mekânların hemen kuzeyinde ise bahsedilen Geç Osmanlı konut yapısıyla ilişkilendirilebilen çeşitli mekânlar ortaya çıkarılmıştır. Dere taşı döşeli avluya sahip konut alanının güneyinde Sarnıç ve Foseptik mekânları görülmektedir (Fot.31). Bu

¹⁰⁴ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s.139.

¹⁰⁵ Ersoy, 2007 Smyrna, s. 38.

¹⁰⁶ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s.139.

alanlar da BZDK 09/M1,M2,M5 ve Avlu olarak tanımlanmıştır¹⁰⁷. Bu yapının N2/34 plankaresinde yer alan yaklaşık 11.24 m seviyesine inen fosseptik çukurunda yoğunluğu Osmanlı dönemi seramiklerinden oluşan örnekler ele geçmiştir¹⁰⁸. BZDK 09/M5 mekânından ulaşılan tonoz üst örtülü taş/tuğla malzemeyle inşa edilen Sarnıç yapısına avludan ise taş bir merdivenle inilmektedir (Fot.32). Mimari veriler, seramik ve sikke örnekleriyle birlikte Geç Osmanlı Yapısı'nın 19. yüzyıl başından Cumhuriyet döneminin başına kadar yoğun bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Fot.29: Bazilika Kuzeydoğu Kapı Genel Görünüm (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.30: Bazilika Kuzeydoğu Kapı Osmanlı Dönemi bölme duvarı ve mekânlar (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

¹⁰⁷ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s.139.

¹⁰⁸ Ersoy ve diğerleri, 2009 Smyrna, s.140.

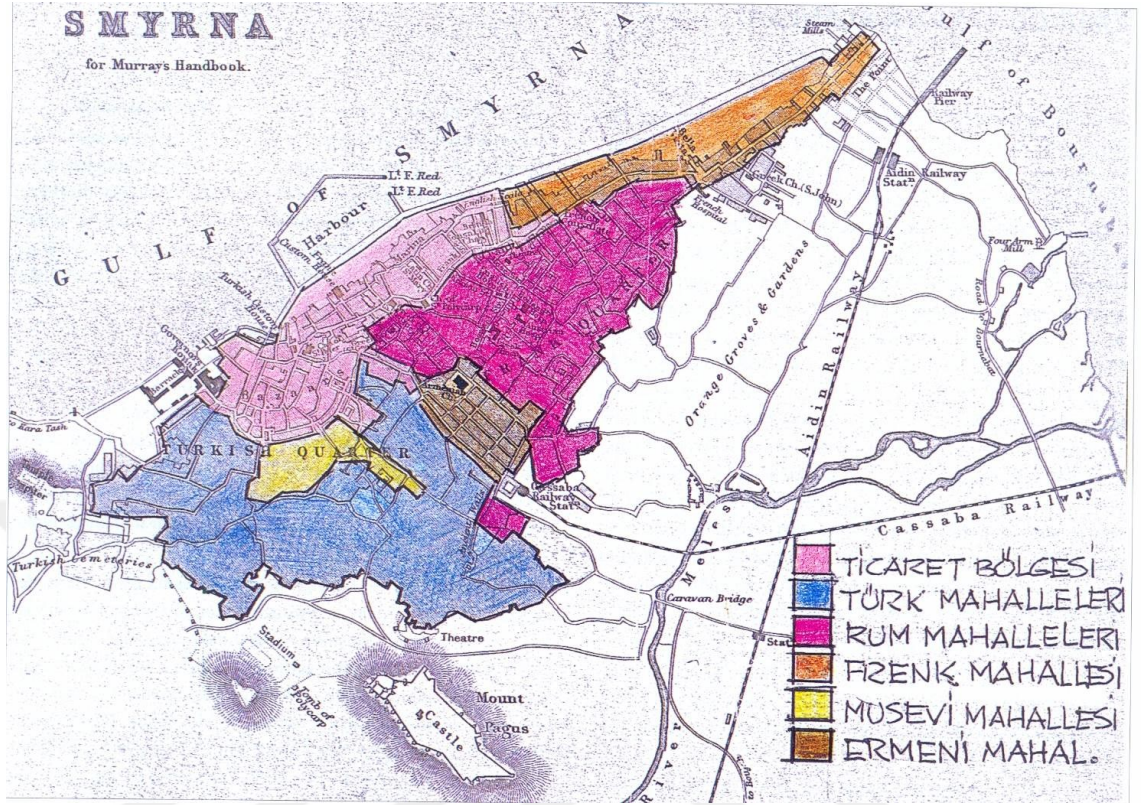

Fot.31: Bazilika Kuzeydoğu Kapı Geç Osmanlı Dönemi yapısı genel görünüm (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Fot.32: BZDK 09/M5 mekânı ve giriş kısmı görülen Sarnıç yapısı (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

2011 yılında Agora alanının kuzeybatısında yer alan tescilli yapının **Yeni Kazı Evi** (YKE) olarak kullanılmak üzere restorasyonu tamamlanmıştır. Bu alanda Bouleuterion Caddesi'yle evin kesiştiği F1/31-32 plankarelerinde 14.40-13.10 m seviyelerinde bir grup Osmanlı seramiği bulunmuştur. 2010 yılında **Tescilli Yapı** (TY) olarak adlandırılan yapının yüzeyinde 17.62 m seviyede yapılan çalışmalarda Osmanlı dönemi seramik ve sikkeleri bulunmuştur. Agora'nın kuzeybatısında L1-M1-N1/34 plankarelerinde konumlanan bu tonozlu yapının ilerleyen kazı dönemlerinde bir sarnıç olduğu tanımlanmıştır. 2016 yılında **Sebatay Sevi Evi** (KD 16-18) çevresindeki çalışmalarda Osmanlı dönemi seramik, cam ve lüleleri bulunmuştur.

Harita 2: 19. yüzyıl ortalarında İzmir mahalleleri ve ticaret bölgeleri (Beyru, Res.94).

Günümüzde Agoranın kuzeyinde bulunan eski adıyla Cavez günümüzdeki adıyla Hurşidiye Mahallesi'nde hanelerin 47'si Müslümanlar'a, 39'u Museviler'e ait olmasına rağmen 19. yüzyılda Yahudi Mahallesi olarak geçmektedir. Bu noktada o dönemde Hurşidiye Mahallesi ve çevresindeki iş yerlerinin çoğunluğunun Musevilere ait olması bu tanımlamaya sebep olmuştur. Türk Mahallesi ile çarşı arasındaki genişleme potansiyeli kısıtlı bölgeye yerleşmişlerdir. Buranın seçilmesindeki en akla yatkın neden çarşıya ve limana yakın olma isteği olmalıdır¹⁰⁹. Yahudi mahallerinde yaşam izlerini kortejolar (Yahudihane) vasıtasıyla görmek mümkündür. Kortejolar genellikle ortasında bir avlu ve bu avluyu çevreleyen odalardan oluşan tek veya iki katlı yapılardır. İzmir'de Yahudilerin ilk yerleşim bölgesi olan İkiçeşmelik'te bu kortejolarla rastlamak mümkündür. 1782 ve 1881 tarihli belgelerde İzmir'de Musa Efendi Vakfı bünyesinde hamam ve yahudihanelerle ilgili bilgiler verilmiştir ve belgede adı geçen hamamın

¹⁰⁹ Alpaslan, s.27.

Agora'nın güneyinde yer alan Namazgâh Hamamı olması muhtemeldir¹¹⁰. Agora ve çevresinde özellikle Namazgah Mahallesi'nde Yahudi nüfusunu gösteren önemli verilerden biri de bu belge olmaktadır. Agora alanında Yahudi yerleşimini gösteren en önemli izlerden biri de Sabetay Tsevi Evi'dir¹¹¹. Sabetay Tsevi, Yahudi cemaati içerisinde mesih olarak görülmüş ve birçok mürit kazanmıştır. Bene İsrail Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Sabetay Tsevi evinin 1658 ile 1665 yılları arasında Tsevi ve ailesi tarafından kullanıldığı düşünülmektedir¹¹². Agora'da bu alandaki Yahudi nüfusuna işaret eden somut verilerden biri de üzerinde İbrani harfleriyle yazı olan fincandır. Agora'nın güneybatısında Mozaikli Salon kazılarında bulunan fincanın dış yüzünde Judeo-İspanyol dilinde "Lütfen bir fincan kahve" ifadesi görülmektedir¹¹³. Ayrıca Agora alanında gayrimüslim mezar taşlarından Yahudilere ait olduğu anlaşılan örnekler de yer almaktadır.

Fot.33:Sabetay Tsevi evi Kortijosu (Gök ve Bora, Fot.21) **Fot.34:** Smyrna/İzmir Agorası kazılarında bulunan fincan (Gök, Mutfak, Res.6)

¹¹⁰ Şakir Çakmak, "Smyrna Agorası Çevresindeki Bazı Osmanlı Yapıları Hakkında Değerlendirmeler", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II**, (Ed. Burak Yolaçan, Gözde Şakar ve Akın Ersoy), Ege Yayınları, İstanbul, 2018, (Osmanlı Yapıları), s.74.

¹¹¹ Sabetay Tsevi Evi ve kortijosu hakkında detaylı bilgi için bkz. Sevinç Gök ve Siren Bora, "Sabetay Tsevi Kortijosu'nun Tarihçesi ve Kortijoya İlişkin Arkeolojik Buluntular", **"Yekta Demiralp" Anısına Sanat Tarihi Yazıları**, Ege Yayınları, İstanbul, 2020, ss.227-242.

¹¹² Siren Bora, "Mezarlıkbaşı'nda Yahudi Mahallelerinden Kalan İzler", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, s.382.

¹¹³ Gök, Mutfak, s.122, Res.6.

Avrupa seramikleri İzmir içerisinde Agora ve çevresi dışında özellikle Levantenler tarafından da sıklıkla kullanılmıştır. Levantenler yaşadıkları evleri batılı tarzda inşa ettirmiş, kullandıkları inşaat ve dekorasyon malzemelerinin büyük çoğunluğunu yurt dışından getirtmişlerdir¹¹⁴. Yapıların çatı kiremitlerinde Marsilya tipi kiremitler kullanılmıştır. Marsilya kiremit şirketlerinden “Société Générale des Tuileries de Marseille” yazılı bir tuğla parçasının Bornova Paterson Köşkü inşasında kullanıldığı bilinmektedir¹¹⁵. Çoğu evin iç dekorasyonunda ithal malzemelerle yapılmış şömineler dikkati çekmektedir. Bu şöminelerde yine ithal çini plakaların kullanımı görülmektedir. Çini plakalar aynı zamanda duvar, dış cephe dekorasyonu ile mobilyalara da uygulanmaktadır¹¹⁶. Arka yüzünde yer alan damgasından Fransız üretimi olduğu anlaşılan çeşitli çini parçaları Dokuz Eylül Üniversitesi Eski Eserler Koleksiyonu’nda sergilenmektedir. Bağış yoluyla müzeye giren bu eserlerin de Levanten evlerinde kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır¹¹⁷. Paterson Köşkü’nde İngiliz Minton fabrikası ürünleri olduğu anlaşılan çini parçaları bulunmuştur¹¹⁸. Levanten yapılarının zemin döşemelerinde ise Fransa üretimi karosimanlar sıklıkla kullanılmıştır. İzmir’de Bornova, Buca, Karşıyaka gibi merkezlerin yanı sıra Smyrna/İzmir Agorası’nda da karosiman örneklerine rastlanmıştır¹¹⁹. Çeşitli bezemelerle süslenen ve ucuz üretimleriyle sıkça tercih edilen karosimanların İzmir’e ithalatını belgelerden de görmek mümkündür. İzmir Fransız Ticaret Odası raporlarında 1884-1892 yılları arasında İzmir’e gelen çeşitli inşa malzemeleri içerisinde su geçirmez ve sırlı olarak iki gruba ayrılan seramik karolar yer almaktadır. Özellikle su geçirmeyen karoların 1889 yılında 166.100 parça, sırlı karoların ise 1885’te 9.000 parça ithal edildiği dikkat

¹¹⁴ İnci Kuyulu, “Bornova’da Levanten Konutları”, **Avrupalı mı Levanten mi?**, (Ed.Aras Yumul ve Fahri Dikkaya), Bağlam Yayınları, 2006, s.176.

¹¹⁵ Kuyulu, s.190

¹¹⁶ Çini plakaların iç dekorasyonda kullanımına örnek olarak İzmir Atatürk Müzesi’ndeki mobilyalar, aynalı konsol ve şömine gösterilebilir. Bilgi ve örnekler için bkz. Lale Doğer ve Emel Soydan, “İzmir Atatürk Müzesi’ndeki Mobilya Aksesuarı Olarak Figürlü Çiniler ve Bir Şömine”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı:XIV/2, 2005, ss.49-73.

¹¹⁷ Smyrna/İzmir Agorası’nda da aynı süslemelere sahip çini parçaları bulunmuştur. Müzede sergilenen örneğin arka yüzünde Marsilya fabrikasına ait damga yer almaktadır. Eseri inceleme ve fotoğraflama izin veren Dokuz Eylül Üniversitesi Müzecilik Bölümü Öğr.Gör. Betül Teoman’a teşekkür ederim.

¹¹⁸ Kuyulu, s.191.

¹¹⁹ Aygül Uçar, “Smyrna (İzmir) Agorası’nda Ele Geçen Bir Grup Karosiman Örneği”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, ss.409-421.

çekmektedir¹²⁰. Seyyahların ifadeleriyle de İzmir'deki ithal seramik ve porselenlerin kullanımını görmek mümkündür. 1898 yılında İzmir'e gelen Alman yazar Paul von Lindau kentteki zengin evlerinin lüks şekilde döşenmiş olduğundan bahseder¹²¹. Her biri sanat harikası olan çanak ve çömlekler ile çinilerin dekorasyonda kullanıldığını belirtir. Ayrıca "Alt-Meissner" olarak ifade ettiği porselenlerin ev içerisinde çok sayıda olduğunu Avrupa'nın İstanbul ve İzmir'i porselenlere boğduğu düşüncesini söyler. Seramiklerin kullanıldığı sofraya bakıldığında ise Türk geleneğinde yer sofrası kurularak bakır veya demirden yapılmış bir sini, ahşap bir yükselti veya sofraya bezi üzerinde aynı kaptan yemek yenildiği bilinmektedir¹²². Sadece kahve servisinin ayrı fincanlardan yapıldığı görülmektedir. Avrupai tarzda yaşam sürülen Levanten evlerinde veya üst sınıf evlerinde ise Avrupa geleneğinde olduğu gibi masalarda kişiye özel çeşitli servis tabaklarından yemek yendiği görülmektedir.

¹²⁰ Chambre de Commerce Française de Smyrne, p.4-6.

¹²¹ Pınar, s.315.

¹²² Suraiya Faroqhi, **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, Çev.Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s.193.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SMYRNA/İZMİR AGORASI'NDA BULUNAN AVRUPA SERAMİKLERİ

3.1. İTALYAN SERAMİKLERİ

3.1.1. Mermer Dekorlu Seramikler

İtalyanca *marmorizzata*, genel litaretürde ise *Pisan marbled ware* olarak bilinen mermer dekorlu seramikler, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle Toskana Bölgesi'nde üretilmeye başlanmış, 17. yüzyılın sonuna kadar da yoğun bir kullanım alanına sahip olmuştur¹²³. Toskana Bölgesi'nde Pisa, Empoli, Pontorme, Floransa ve Montelupo gibi merkezlerde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan çok sayıdaki mermer dekorlu parça, seramik fırınları ve seramik üretiminde kullanılan malzemelerle üretim kesinleşmiştir¹²⁴. Özellikle Pisa ve Montelupo arasında, Arno Nehri'nin bulunduğu bölgedeki yoğun ve verimli kırmızı kil yatakları, bu seramik grubunun önemli sayıdaki üretimine sebep olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren Ligurya Bölgesi'nde özellikle Cenova kentinde de bu grubun üretimi görülür. Mermer dekorlu seramikler, Arno Nehri'nin aktığı Ligurya Denizi üzerinden Kuzeybatı Avrupa'ya daha sonrasında da Amerika'ya kadar ihraç edilmiştir. Pavia (Lombardiya bölgesi) ve Veneto Bölgesi'nin çeşitli merkezlerinde de mermer dekorlu seramik üretimi yapılmış ancak bu üretimler daha küçük boyutlu, yerel halka yönelik olmuştur¹²⁵.

Mermer dekorlu seramiklerin üretiminde öncelikle şekillendirilip bisküvi fırınlaması yapılan parça üzerine kırmızı astar dökülür. Astar hala sıvı durumdayken üzerine mermer dekoru yapmak için sıvılaştırılmış renkli sır ya da astarlar dökülür. Bu aşamada kırmızı ve beyaz başta olmak üzere kahverengi, bej, yeşil, siyah ve mavi gibi çeşitli renkler kullanılır¹²⁶. Parça yüzeyindeki kırmızı renkli sıvı astarla farklı renklerdeki astar boyalar dairesel hareketlerle karıştırılarak mermer dekor oluşur¹²⁷. Mermer dekorun üzerine parlak, şeffaf ya da sarımsı sır eklenerek kullanıma hazır hale

¹²³ Hugo Blake, "Pottery Exported From Northwest Italy Between 1450 and 1830. Savona, Albisola, Genoa, Pisa and Montelupo", **Archaeology and Italian Society. Prehistoric, Roman and Medieval Studies Papers in Italian Archaeology II, BAR International Series 102**, 1981, (Italy), p. 105.

¹²⁴ Anna Moore Valeri, "Marbleized Pottery in Tuscany (1550-1650)", **Journal of the Medieval Pottery Research Group, Medieval Ceramics**, Vol. 33, 2012, (Marbleized) p. 13; Blake, Italy, p. 105.

¹²⁵ Moore Valeri, Marbleized, p. 13; Blake, Italy, p. 105.

¹²⁶ Anna Moore Valeri, **Ceramiche Rinascimentali di Castelfiorentino L'ingobbata e graffita in Toscana**, Edizioni Polistampa, 2004, (Castelfiorentino), p.29.

¹²⁷ Vroom, Aegean, p.165.

gelir. Bazı örneklerde parça üzerine yeşil veya mangan renkli nokta bezemeler yapılır, benekli bir görünüm sağlanır. Mermer dekorlu seramikler, süsleme kompozisyonu dışında kalın cidarlı, koyu kırmızı, kompakt ve işlenmiş hamur tipine sahip olmasıyla ayırt edilmektedir. Ayrıca seramiklerin üretiminde de parçanın hala ıslakken kompozisyonun oluşturulması farklılık yaratır. Bu aşamada parça astarlanıp fırınlandıktan sonra dekor yapılmak istenirse, gelişigüzel hatlarla mermer dekoru oluşturmak yerine yüzeyde nokta nokta kabartılarla farklı bir görünüm almış olur¹²⁸.

Kazılarda bulunan mermer dekorlu seramikler tam ve tama yakın örneklerden oluşmaktadır. Seramikler koyu ve kompakt kırmızı renk hamurlu ve kırmızı astarlıdır¹²⁹. Mermer dekorlu seramiklerde, süsleme kompozisyonu renklerin farklı kombinasyonlarının kullanımıyla oluşur. Mermer dekor, seramiklerin iç yüzlerinde parçayı tamamen kaplayacak şekilde yapılmıştır. Mermer dekor ya tek renkli ya da çok renkli şekilde uygulanmaktadır¹³⁰. Tek renkli uygulama kırmızı astarlı zemin üzerine beyaz/sarı renk boyamayla yapılır (Tab.1)¹³¹. Mermer dekor geniş fırça darbeleriyle dairesel formda uygulanmıştır. Ayrıca bazı örneklerde akıtma benzeri damlalar da görülmektedir (Tab.1:2,4,6,7,15,17). Tek renkli mermer dekora sahip örneklerin dış yüzlerinde genellikle ağız kenarında ya da gövdenin bir kısmına kadar kırmızı astar uygulanmış (Tab.3:1) ya da tamamen şeffaf sırla kaplanmıştır (Tab.3:2). Dış yüzde sarı ve kırmızı renkli mermer dekor kullanımı tek bir örnekte görülmektedir (Tab.3:4).

¹²⁸ Moore Valeri, Marbleized, p. 25.

¹²⁹ Hamur tipleri Munsell kataloğuna göre 2.5 YR 6/8 light red, 2.5 YR 4/6 red, 10 R 5/6 red ve 2.5 YR 3/4 dark reddish brown örnekleri göstermektedir.

¹³⁰ Gök, Akdeniz, s.67.

¹³¹ Doğer, Seramik, s.37.

Tab.1: Tek renkli mermer dekorlu seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi
Çiz. S.Gök, Z.A.Meriç).

Beyaz/sarı renge yeşilin katılmasıyla oluşan çok renkli uygulama da süsleme kompozisyonunda sıkça kullanılmıştır (Tab.2). Bu uygulamada da dekor renklerin birbirine dairesel formda karıştırılmasıyla oluşmuştur. Çok renkli uygulamanın olduğu bazı örneklerde mermer dekor üzerine yeşil veya mangan renkli noktalar şeklinde yapılan sıçratmalar süslemeye hareketlilik kazandırmıştır (Tab.2:10)¹³². Çok renkli mermer dekorlu örneklerin çoğunda dış yüzler astarlı ve şeffaf sırlı olup herhangi bezeme bulunmamaktadır (Tab.3:3). Tek örnekte ise çok renkli mermer dekoru dış yüzeyde de uygulanmıştır (Tab.3:5).

Mermer dekorlu örnekler içerisinde form veren malzeme yoğunluktadır. Örneklerde 5 farklı form tipi görülmektedir¹³³. İlk olarak 17-21 cm aralığında ağız çapına ve 3-4 cm yüksekliğe sahip dışa çekik ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli ve içbükey kaideli tabaklar yoğunluktadır (Tab.1:7,8,9,14,17; Tab.2:2,8)¹³⁴. İkinci form tipi 21-30 cm aralığında ağız çapına ve 5 cm yüksekliğe sahip hafif dışa çekik ağız kenarlı, konik kademeli gövdeli ve alçak kaideli geniş tabaklardan oluşmaktadır (Tab.1:2-3; Tab.2:1). Üçüncü grupta 14-20 cm aralığında ağız çapına ve 5-6 cm yüksekliğe sahip dışa çekik geniş ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli ve içbükey kaideli derin tabaklar görülmektedir (Tab.1:10,15). Dördüncü form tipinde 24 cm ağız çapına ve 8 cm yüksekliğe sahip dudak kısmının aşağıya doğru kıvrıldığı, küresel gövdeli, alçak kaideli büyük boyutlu derin kâse örneği yer alır (Tab.1:1)¹³⁵. Beşinci grupta ise küçük boyutlu kâseler bulunmaktadır. Ağız çapları 9-12 cm, yükseklikleri 3-5 cm arasında değişen düz inen ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli ve hafif içbükey kaideli örnekler bu gruptadır (Tab.1:18; Tab.2:10). Tabak ve kâse formları dışında mermer dekorlu seramiklerde kapalı form örnekleri olan aslan başlı süslemelere sahip mataralar, kazı buluntuları içerisinde şimdiye kadar görülmemiştir.

¹³² Doğer, Seramik, p. 37.

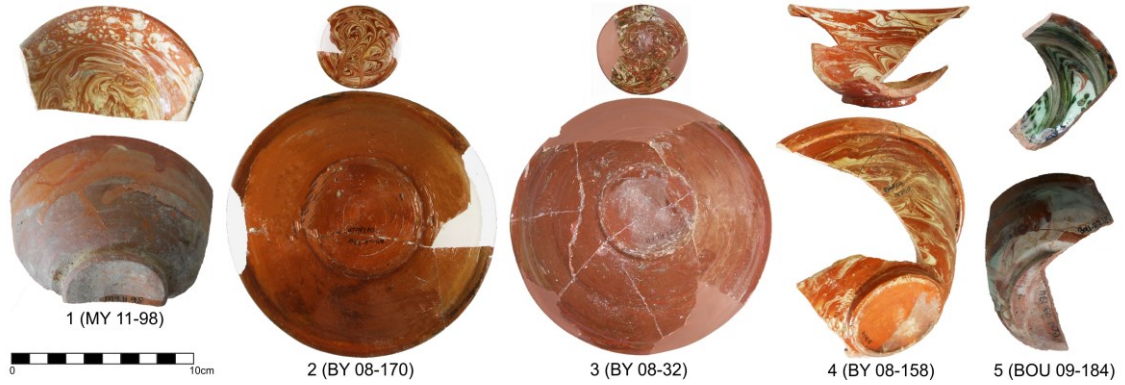
¹³³ Form tipleri sınıflandırması için bkz. Moore Valeri, Marbleized, p.20.

¹³⁴ Gök, Italian, p.312.

¹³⁵ Gök, Akdeniz, s.67.

Tab.2: Çok renkli mermer dekorlu seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.S.Gök, Z.A.Meriç).

Tab.3: Mermer dekorlu seramiklerde dış yüz uygulamaları (S.Gök).

Akdeniz Havzası ticaret ağı içerisinde sıkça kullanılan mermer dekorlu seramikler, birçok farklı merkezde ele geçmiştir. Hollanda’da 1575-1650 yılları arasındaki kontekste tabak, kâse ve matara formundaki mermer dekorlu seramikler bulunmuştur¹³⁶. Güney Fransa’da Rondinara Batığı’nda, 17. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen bu grup seramiklerinden çokça ortaya çıkarılmıştır¹³⁷. İngiltere’de, 1600-1650 yıllarına ait kontekstlerde özellikle Londra ve çevresinde yapılan kazılarda ele geçen mermer dekorlu seramiklerde aslan başlı kulba sahip mataralar yoğunluktadır¹³⁸. Barselona’nın çeşitli noktalarında yapılan kazı çalışmalarında 17. yüzyıla tarihlendirilen mermer dekorlu seramikler tabak, kâse ve mataralardan oluşmaktadır¹³⁹. Mermer dekorlu seramiklerin İtalya dışına olan ithalatının sonucunda Avrupa’nın çeşitli merkezlerinde yerel üretimleri yapılmıştır¹⁴⁰. Aynı şekilde İstanbul/Eyüp’te ve Çanakkale’de mermer dekorlu seramiklerin taklitlerini görmek mümkündür¹⁴¹. Kazılarda bulunan Osmanlı seramikleri içerisinde de olasılıkla Çanakkale üretimi olan mermer dekorlu/ebruli seramikler çokça yer almaktadır¹⁴² (Tab.4:2,3). Osmanlı

¹³⁶ Moore Valeri, *Marbleized*, p. 13.

¹³⁷ Henri Amouric, Lucy Vallauri, Florence Richez. **Vingt mille pots sous les mers. Mille ans de commerce en Méditerranée**, Editions Faton, (Vingt), 1999, Fig.173.

¹³⁸ Blake, Italy, p. 105.

¹³⁹ Júlia Beltran ve Núria Miró, “The Ceramics Trade in Barcelona in the 16th-17th centuries: Italy, France, Portugal, the Workshops of the Rhine and China”, **Muhba Textures**, No. 2, 2010, Pl. 4-7.

¹⁴⁰ Moore Valeri, *Marbleized*, p. 13.

¹⁴¹ Vroom, *Aegean*, p.165; Anadolu’da mermer dekorlu seramiklerin taklit üretimleri özellikle İstanbul/Eyüp’te yoğunluktadır. Burada üretilen seramikler, ebruli desenleriyle ayırt edilmektedir. Bilgi için bkz. Filiz Yenişehirlioğlu, “Tekfur Sarayı Çinileri ve Eyüp Çömlekçiliği”, **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, (Ed. Gönül Öney ve Zehra Çobanlı), 2007, (Tekfur), 361, Fot. 8, 10b, 10d;

¹⁴² Gök, *Italian*, p.313.

üretimlerinde İtalyan seramiklerinden farklı olarak şekil verilen, astarlanan ve bisküvi fırınlaması yapılan parçanın üzerine mermer dekor yapılmaktadır¹⁴³.

Tab.4: 1:İtalyan mermer dekorlu seramik örneği (S.Gök) **2-3:**Anadolu üretimi mermer dekorlu/ebruli seramikler (**2:**Gök, Ticari, Tab.2:3 **3:**S.Gök).

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan İtalyan mermer dekorlu seramikler, hem stil özellikleriyle hem de benzer örneklerden yola çıkılarak **16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyıla** tarihlendirilebilmektedir¹⁴⁴.

¹⁴³ Meriç, s.74.

¹⁴⁴ Gök, Ticaret, s.71.

3.1.2. Sgraffito Seramikler

Sgraffito, İslam ve Bizans seramik sanatında sıkça kullanılan bir süsleme tekniğidir. İtalyanca *graffiare* yani kazımak kelimesinden türetilen *graffita* genel literatürde sgraffito olarak kullanılmaktadır. Ayrıca İtalyan seramik sanatında *mezza-maiolica* (yarım mayolika) olarak da bilinir¹⁴⁵. Sgraffito tekniği, astar üzerine süslemelerin kazınmasıyla oluşur. İlk aşamada şekillendirilen parçanın yüzeyine ince bir astar sürülür. Astar üzerine ince ve sivri uçlu bir aletle süslemeler kazınır. Kazınan süslemeler fırınlamayla birlikte hamurun rengini alır. Daha sonra kahverengi, turuncu ve yeşil renkli boyalar ile süslemelere eklemeler yapılır. Son aşamada ise eser şeffaf renksiz sırla sırlanır ve kullanıma hazır olur¹⁴⁶. Sgraffito seramikler, Bizans döneminde özellikle 10. yüzyıldan itibaren Yunanistan ve Anadolu'da çokça üretilmiştir. Bu teknikle yapılan ince sgraffito ve Zeuxippos Tipi grubundaki seramikler Bizans seramik sanatının önemli örneklerini oluşturur¹⁴⁷. İtalya'da Bizans üslubundan ayrı olarak başlayan üretim, çeşitli bölgelerde farklı tekniklerle yapılmıştır. Özellikle Kuzey İtalya'daki sgraffito seramikler hem üslup hem de teknik olarak ön plana çıkmaktadır.

Kazılarda bulunan İtalyan sgraffito seramikleri, Toskana Bölgesi'nde özellikle Pisa ve çevresindeki diğer merkezlerde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan seramik fırınları, atıklar ve seramik üretiminde kullanılan malzemelerle üretimi kesinleşen *graffita tarda* (late sgraffito) grubu örnekleridir¹⁴⁸. Bu seramikler ayrıca *graffita policroma* (çok renkli sgraffitolar) olarak da bilinmektedir¹⁴⁹. Sgraffito seramikler koyu kırmızı hamurlu¹⁵⁰ ve beyaz astarlıdır. Seramikler hamur tipiyle mermer dekorlu seramiklerle aynı özellikleri göstermektedir. Toskana Bölgesi'nde mermer dekorlu seramik üretimi sgraffito teknikli üretimlerle birlikte yapılmıştır. Bu da aynı kil yataklarının kullanımıyla hamur tipinde aynı özellikleri göstermesinin en büyük

¹⁴⁵ Sibel Sevim, Şerife Özudoğru ve Mehlika Eğin, "Kültürel İletişimde Seramiğin Yeri (Mayolika ve Delft Seramikleri Üzerine Araştırma)", **Kurgu Dergisi**, Anadolu Üniversitesi, Sayı:10, 1992, s.216.

¹⁴⁶ İsmail Yardımcı ve İ.Vefa İrdelp, "Günümüz Çini Sanatında Sgraffito Tekniği ve Uygulamaları", **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6/2, 2013, s.144-145.

¹⁴⁷ Vroom, Aegean, pp. 84, 109.

¹⁴⁸ Blake, Italy, p. 105; Hugo Blake, "The Medieval Incised Slipped Pottery of North-west Italy", **III Congresso Internazionale sulla Ceramica Medievale nel Mediterraneo Occidentale**, Florence, All'Insegna del Giglio, 1986, (North-west Italy), p. 345; Moore Valeri, Marbleized, p. 13.

¹⁴⁹ Beltran ve Miro, p.17.

¹⁵⁰ Koyu, kırmızı ve kompakt hamur tipi Munsell kataloğuna göre 2.5 YR 6/8 light red, 2.5 YR 5/6 red, 5 YR 6/8 reddish yellow örnekleri gösterir.

sebebidir. Sgraffito seramiklerde bu teknikle yapılan süslemeler parçaların iç yüzünde yapılmıştır. Kazımayla birlikte boyama tekniğinin de örneklerde kullanıldığı görülmektedir. Kazımayla ortaya çıkarılan bezemelerin üzerine yeşil ile sarı/turuncu renkli boyalarla eklemeler yapılır ve süsleme tamamlanır.

Sgraffito seramiklerin süsleme kompozisyonunda stilize olarak yapılmış bitkisel motifler ağırlıktadır. Bu seramik grubunda görülen en yaygın süsleme kompozisyonunu tek bir *çiçek* motifi oluşturmaktadır¹⁵¹ (Tab.5). Bu kompozisyon genel olarak parçaların merkezinde kazıma daireler içerisinde, gövdesi üzerinde dört adet ince dallı yaprakları bulunan çiçek motifi ile kenar bordüründeki çizgisel bezemelerden oluşur¹⁵². Çiçek motifi stilize formdadır. İnce kazımayla yapılmış çiçeğin dalları ve tomurcuğu yeşil ve sarı/turuncu renk boyalarla hareketlendirilmiştir¹⁵³. İki kâse örneğinde ise çiçek motifi sadece yeşil ve turuncu renk boyalarla yapılmıştır (Tab.5:25,26). Parçaların merkezindeki çiçek motifinin çevresinde fırınlamada kullanılan üç ayakların izleri oldukça belirgindir (Tab.5:2-9,20,22,24-26).

Çiçek motifli parçaların kenar bordür süslemesinde tabak ve kâselerde farklı uygulamalar görülür¹⁵⁴. Aynı şekilde tabaklar içerisinde de kenar bordür çeşitli kompozisyonlar göstermektedir. En yaygın olarak tabakların ağız kenar bordürlerinde kazıma bantlar içerisinde hem kazıma hem de boyamayla yapılmış çizgisel bezemeler yer alır (Tab.5:1,2,11-18). Bu örneklerin gövdesinde de bantların içerisinde kazımayla yapılmış dairesel çizgiler veya tarama bezeme bulunur (Tab.5:1,2,11-13). Diğer uygulamada ise bantlar içerisinde sadece kazımayla yapılmış çizgilerle tarama motifi uygulanmıştır (Tab.5:3,5,9). Bu örneklerin gövde üzerinde de hem kazıma hem de boyamayla yapılan çizgi bezemeler kullanılmıştır (Tab.5:3,5,9). Kâselerin kenar bordürlerine bakıldığında ise sadece kazımayla yapılmış iç içe dairesel bantlar kullanımı görülmektedir (Tab.5:20-22,25-27). Tek örnekte kenar bordüründe herhangi bir bezeme kullanılmamıştır (Tab.5:23). Çiçek motifli tabakların dış yüzlerinde en sık görülen uygulama ağız kenarında beyaz astar, kalan yüzeyde ise şeffaf renksiz sırla kaplı

¹⁵¹ Bu motif *papavero* olarak bilinmektedir. Haşhaş veya gelincik bitkisi olarak tanımlanabilir. Bkz. Moore Valeri, Marbleized, p.97.

¹⁵² Berti, Montelupo, p.341; Blake, Italy, p.108.

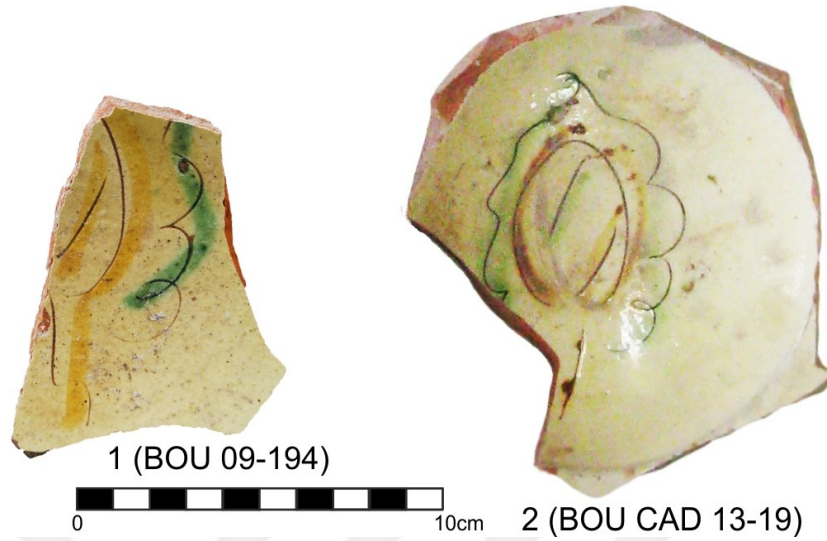
¹⁵³ Doğer, Seramik, s.37.

¹⁵⁴ Gök, Ticaret, s.71.

olmasıdır (Tab.9:1). Kâselerde ise dış yüz kaideye kadar beyaz astarlıdır. Bu kısmın içerisinde ise yeşil renkli orta kalınlıkta yatay bir şerit görülür (Tab.9:2,3).

Tab.5: Çok renkli çiçek motifli sgraffito seramikler (Fot.-Çiz. S.Gök, Z.A.Meriç).

Tab.6: Yaprak motifli sgraffito seramikler (S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Süsleme kompozisyonunda çiçek dışında kullanılan bitkisel süslemelerden tek yaprak motifi kazılarda iki örnekte görülmektedir (Tab.6). Oldukça stilize yapılmış motif turuncu ve yeşil boylarla zenginleştirilmiştir. Ayrıca yaprak etrafında dalgalı çizgi formunda hem kazıma hem boyama tekniği kullanılmıştır. Süsleme kompozisyonlarında görülen bir diğer uygulama armalardır. Özellikle Toskana Bölgesi sgraffitoları ve aynı dönem mayolikalarında sıkça kullanılan armalar, asil aileleri, manastırları veya dini grupları temsil etmektedir¹⁵⁵. Asil ailelerin armalarının yer aldığı seramikler hane içerisinde aile bireylerinin yanı sıra çalışanlarının da kullandığı ürünler olmuştur¹⁵⁶. Kazılarda bulunan sgraffito örneğinde, Medicilere ait olması muhtemel arma yer almaktadır (Tab.7:1). Tamamını göremediğimiz armada Medici ailesi armasıyla benzerlikler yer alır¹⁵⁷. Sgraffito seramiklerde görülen Medici armaları genel olarak turuncu renkli oval bir madalyon ve madalyon içerisinde altı adet küçük daire bezemeden oluşmaktadır. Madalyonun üst kısmında yeşil renkli stilize taç benzeri motif, iki yanında ise yine yeşil renkli kıvrımlar yer almaktadır. Kazılarda bulunan örnekte de madalyonun büyük bir kısmı seçilebilmektedir. Madalyon ve içerisinde yer

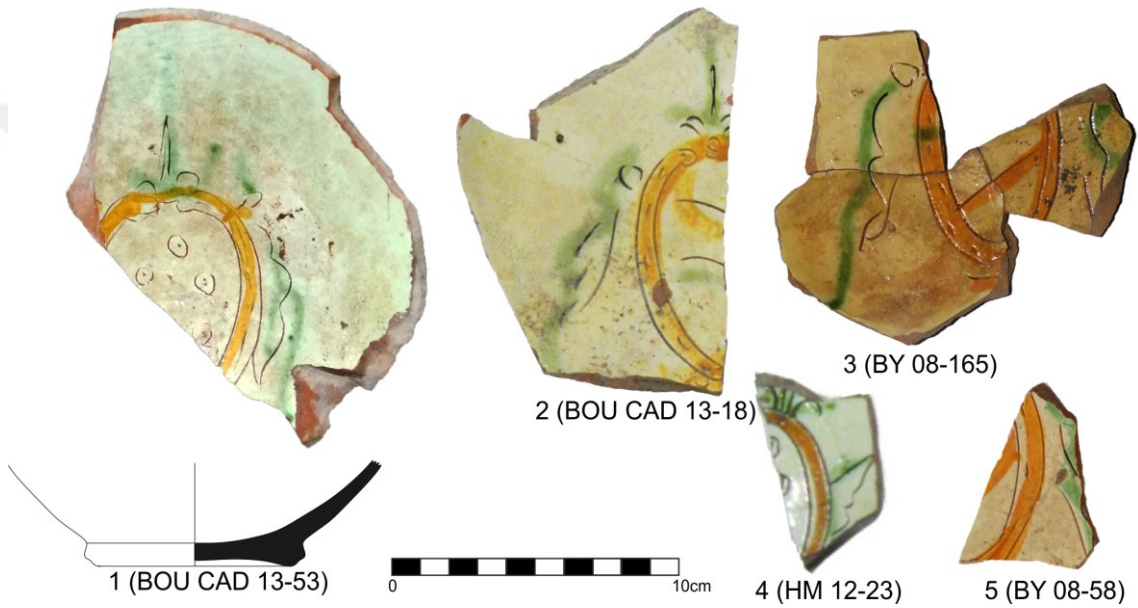
¹⁵⁵ Armalı sgraffito örnekleri için bkz. Moore Valeri, Castelfiorentino, p.59, p.86, Fig.62d, 62h; Armalı mayolika örnekleri için Berti, Montelupo, p.281, Fig. 25f, 27e, 34e, 34i, 35a, 35b.

¹⁵⁶ Moore Valeri, Marbleized, p.64.

¹⁵⁷ Hollanda bulunan örnek için bkz. http://www.sgraffito-in-3d.com/en/collection/item/f_5845 (30/11/2018), Marsilya'da bulunan örnek için bkz.

<https://www.photo.rmn.fr/C.aspx?VP3=CMS3&VF=Home Env.No:D1994.3.8> (25/05/2018); Londra'da bulunan örnek için bkz. <https://www.britishmuseum.org/> Env.No:1856,0701.16.39 (20/04/2018).

alan dört daire bezeme kazımayla yapılmıştır. Madalyonun çevresi turuncu renkle belirginleştirilmiştir. Üst kısmında ve iki yanında ise stilize çizgisel bezemeler yeşil renkle hareketlendirilmiştir. Bezeme yine kazımayla meydana getirilmiş küçük boyutlu dairelerden oluşmaktadır. Arma benzeri bezemeye sahip diğer örneklerde de motiflerin bir kısmı görülebilmektedir (Tab.7:2-5). Bu örneklerde de madalyon formlu arma turuncu ve yeşil renkle hareketlendirilmiştir. Ancak madalyon içerisinde, daire bezeme yerine turuncuyla belirginleştirilmiş çapraz çizgiler yer alır.

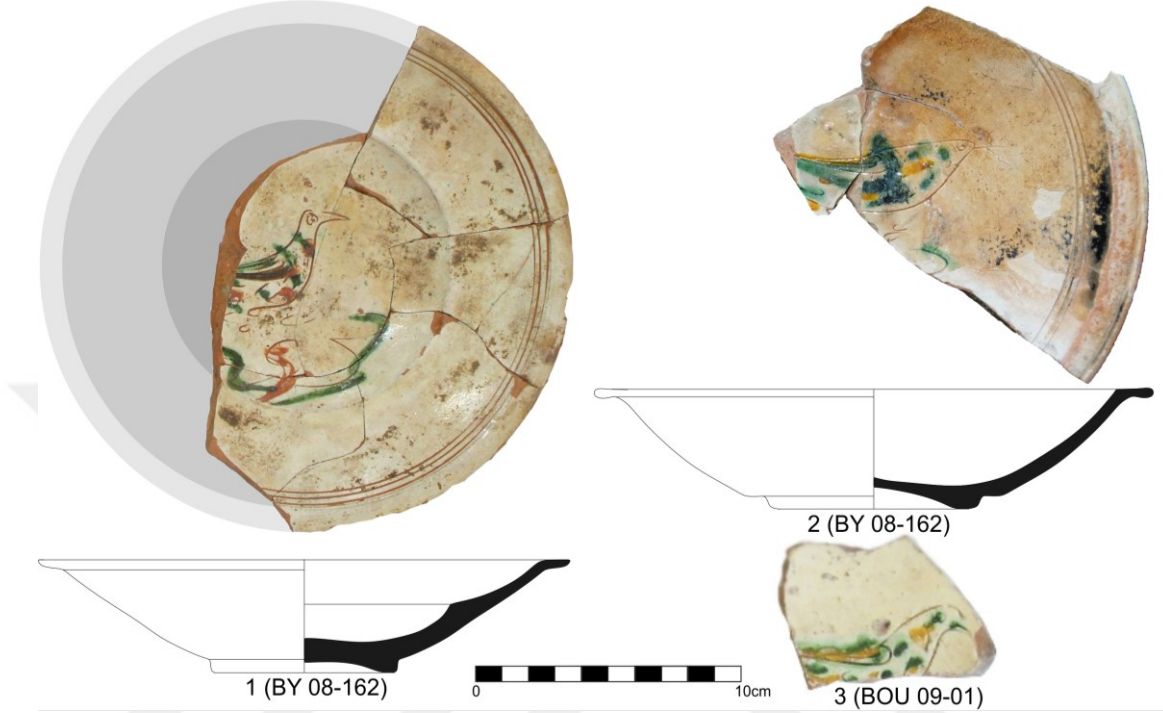
Tab.7: Arma ve arma benzeri motive sahip sgraffito seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç).

Agora kazılarında bulunan sgraffito seramikler içerisinde az sayıda hayvan figürlü örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerde kuş ve balık figürünün kullanımı görülmektedir¹⁵⁸. Kuş figürlü tama yakın tabak parçasında figür stilize yapılmıştır (Tab.8:1,3). Profilden verilen kuş figürü uzun gagalıdır. Gövdesi yeşil ve koyu turuncu renklerle gelişigüzel şekilde boyanmıştır¹⁵⁹. Figürün alt kısmında kazımayla yapılmış dairesel çizgiler ve yeşil ile turuncu renkli boyama bezemeler yer almaktadır. Tabağın ağız kenar bordüründe ise kazımayla yapılmış bantlar bulunur. Diğer bir tabakta bulunan balık figürü oldukça stilize ve soyut bir üslupta yapılmıştır (Tab.8:2). Baş ve yüzgeç kısımları görünen balığın gövdesi koyu yeşil ve turuncu renklerle

¹⁵⁸ Doğer, Seramik, s.37; Gök, Akdeniz, s.71.

¹⁵⁹ Gök, Ticaret, s.71.

hareketlendirilmiştir. Kuş figürlü örnekte olduğu gibi balığın alt kısmında kazıma ve boyamayla çizgisel bezemeler yapılmıştır.

Tab.8: Hayvan figürlü sgraffito seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç).

Kazılarda bulunan sgraffito seramiklerde görülen form tipleri mermer dekorlu örneklerle aynı şekildedir. Bu örneklerde olduğu gibi tabak ve kâse gibi açık form tipine sahip seramikler yoğunluktadır¹⁶⁰. Tabaklar, 20 ile 22 cm arasında değişen ağız çaplarına sahiptir (Tab.5:1-2 Tab.8:1-2). Form olarak iki farklı uygulama görülür. İlkinde dışa çekik ağız kenarlı, konik kademeli gövdeli ve alçak halka kaideli geniş tabaklar yer almaktadır (Tab.5:2 Tab.8:1). Diğer form tipinde ise dışa çekik ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli ve alçak halka kaideli örnekler görülmektedir (Tab.5:1 Tab.8:2). Kâseler, 11 ile 14 cm arasında değişen ağız çaplarına sahiptir (Tab.5:20-24). Küçük boyutlu olan kâselerin form tipleri ise hafif dışa açılan ağız kenarlı, küresel gövdeli ve alçak halka kaidelidir. Sgraffito seramiklerde sıkça kullanılan sürahi ve şişe gibi kapalı formlar ise Agora kazılarında şu ana kadar bulunmamıştır.

¹⁶⁰ Gök, Akdeniz, s.71.

Tab.9: Sgraffito seramiklerde dış yüz uygulamaları (S.Gök).

İtalya’da Arno Vadisi’nde özellikle Pisa’da 16. yüzyılın ikinci yarısında üretilmeye başlanan çok renkli sgraffito seramikler, Akdeniz Havzası’nda birçok farklı merkezde bulunmuştur. Hollanda’da Vlissingen, Grootebroek ve Amsterdam gibi çeşitli yerlerde yapılan kazılarda bulunan sgraffito seramikler, 1575-1625 yılları arasına tarihlendirilmektedir¹⁶¹. Fransa’da Rondinara ve Sainte-Marguerite batıklarında bu grup seramikleri görmek mümkündür¹⁶². Marsilya’da 17. yüzyıla tarihlenen Pisa üretimlerinin yanı sıra Fransız taklidi sgraffito seramikler de bulunmaktadır¹⁶³. Barselona kentinin çeşitli noktalarında bulunan sgraffito seramikler çiçek ve kuş figürlü örneklerden oluşur ve 17. yüzyıla tarihlendirilmektedir¹⁶⁴. Sgraffito seramikler Amerika’da Virginia eyaletinde bulunan İngiliz Kolonisi’ne kadar ulaşmıştır. Burada yapılan kazılarda 1620-1640 konteksindeki sgraffito seramikler içerisinde kuş figürlü örnekler görülür¹⁶⁵.

Sgraffito seramikleri üretim yeri olarak mermer dekorlu örneklerden ayrı değerlendirmek doğru olmayacaktır. Sgraffito seramikler, yapılan kazılarda mermer dekorlu seramiklerle aynı konteks içerisinde bulunması, benzer hamur özellikleri ve

¹⁶¹ <http://www.sgraffito-in-3d.com/en/collection/> (27/11/2018).

¹⁶² Amouric ve diğerleri, Vingt, Fig.175 (Rondinara), Fig.185 (Sainte-Marguerite).

¹⁶³ Pisa Üretimleri için bkz. Musée d'Histoire (Marsilya), Env. No: D 1994. 3.5., Env. No: D 1994.22.14 D 1994.3.8. Marsilya üretimleri için bkz. Musée d'Histoire (Marsilya), D 1994.3.13.

¹⁶⁴ Beltran ve Miró, Pl. 8.

¹⁶⁵ Martha W. McCartney, “George Thorpe's Inventory of 1624: Virginia's Earliest Known Appraisal, with photo essay Ceramics in Early Virginia”, **Ceramics in America**, 2016, Fig. 29.

form tiplerine sahip olması sebebiyle bu grup seramikle birlikte değerlendirilir. Kazılarda bulunan sgraffito seramikler de mermer dekorlu parçalarla aynı kontekste yer alır, hamur ve form olarak da aynı özellikleri gösterir. Akdeniz Havzası ve Anadolu’da bulunan benzer örneklerden yola çıkılarak mermer dekorlu seramikler 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın sonuna kadar kullanım alanı bulmuştur. Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan sgraffito seramikler de hem benzer örnekler hem de mermer dekorlu seramiklerin tarihlendirilmesi göz önüne alınarak **17.yüzyıla** tarihlendirilebilmektedir¹⁶⁶.

¹⁶⁶ Gök, Akdeniz, s.71.

3.1.3. Mayolika Seramikler

Mayolika tekniği, ilk olarak İslam ülkelerinde Müslüman ustalar tarafından uygulanmıştır. Kuzey Afrika ve Müslüman İspanya'ya ticaret yoluyla aktarılan bu teknik, doğuda sıkça kullanılan lüster tekniğiyle benzerdir. Mayolika tekniğinde hamur pembemsi veya deve tüyü rengindedir. Bu teknikte bisküvi fırınından çıkan kap, beyaz renkli sıra daldırılır veya sır kabın üzerine dökülür¹⁶⁷. Bu sırrın sürülme sebebi hamurun kendi rengini kapatmak ve süsleme için opak bir zemin oluşturmaktır¹⁶⁸. Sırlanan kap fırınlamayla birlikte pürüzsüz ve camsı bir görünüm alır. Daha sonrasında beyaz sırlı kap üzerine metalik pigmentlerle boyama yapılır ve renklerin zeminle özdeşleşmesi için tekrar fırınlama yapılır¹⁶⁹. Mayolika tekniğinin önemli özelliklerinden biri sıraltı ve sırustü tekniğinin birlikte uygulanmasıdır¹⁷⁰.

İtalya'da mayolikaların ilk örnekleri Kuzey Afrika'dan ve Endülüs'ten ithal edilen İslam seramikleridir. 11. yüzyılda özellikle Pisa'da kilise cephelerine ve çan kulelerine yerleştirilen sırlı ve çeşitli süslemelere sahip İslam seramikleri *bacini*¹⁷¹ olarak adlandırılmaktadır¹⁷². Baciniler daha düşük maliyetli ve daha canlı renklere sahip oldukları için mimari dekorasyonda çokça kullanılmıştır. 14. yüzyıla gelindiğinde ise İtalyan seramik ustalarının hem Kuzey Afrika hem de Müslüman İspanya seramiklerinden ilham alarak mayolika üretimine başladığı görülür. Mayolikanın isim olarak kökeni hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. En yaygın görüş, İspanya'nın Mayorka Adası'ndan gelmiş olduğudur. Bunun sebebi, 14. ve 15. yüzyıllarda İspanya'dan İtalyan pazarı için ithal edilen seramiklerin bu adadan sevkiyatının

¹⁶⁷ Beyaz (*bianco*) sır, kurşun oksite kalay külleri ile kumla karıştırılmış potasyum parçalarının eklenmesiyle oluşur. Kalayın eklenmesi fırınlamada sırların sabit kalması ve pürüzsüz beyaz bir zemin olmasını sağlar. Detaylı bilgi için bkz. Catherine Hess, **Italian Maiolica: Catalogue of the Collections**, J. Paul Getty Publications, 1988, p.2; Cipriano Piccolpasso, **I Tre Libri dell'arte del Vasaio**, Pesaro, 1879, p.19; Bryan Sentance, **Ceramics, A World to Traditional Techniques**, Thames & Hudson, 2004, p.117; Sevim ve diğerleri, s.215.

¹⁶⁸ Hess, p.2.

¹⁶⁹ Süslemelerde kullanılan renkler çeşitli madenlerden oluşmaktadır; yeşil (bakır), beyaz (kalay), kahverengi (manganez), koyu mavi (kobalt oksit-kwartz veya kum karışımı), parlak sarı ve turuncu (antimon ve demir oksit) örnek verilebilir. Detaylı bilgi için bkz. Hess, p.5; Ömer Cenker Ilıcalı, **XV-XVII. Yüzyıl İznik ve İtalyan Mayolika Seramiklerinin Teknik, Motif ve Üslup Bağlamında Karşılaştırılması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s.58; Piccolpasso.

¹⁷⁰ Sevim ve diğerleri, s.215.

¹⁷¹ Bacini: Bacino kelimesinin çoğuludur. Kelime anlamı leğendir. Çukur ve derin seramikler için kullanılır.

¹⁷² Sevim Çizer, **Lüster Tarihi Tekniği Sanatı**, DEÜ Yayınları, İzmir, 2010, s.79.

yapılmasıdır¹⁷³. İtalyan ustalar ithal edilen seramikleri Mayorka adı üzerinden mayolika olarak adlandırmıştır¹⁷⁴. Diğer bir görüş ise yine İspanya etkilidir. İspanya'daki lüster işlerini tanımlamak için kullanılan *obra de màlequa* tanımından yola çıkılarak mayolika isminin alındığı düşünülmektedir¹⁷⁵. Mayolika ismi neredeyse 16. yüzyıla kadar İspanyol veya İslam kökenli lüster seramikleri tanımlamak için kullanılmış ancak sonrasında tüm sırlı İtalyan seramiklerini adlandırmak için tercih edilmiştir¹⁷⁶. Aynı şekilde Piccolpasso da eserinde tüm kalay sırlı seramiklerden mayolika olarak bahsetmiştir¹⁷⁷.

Mayolika seramikler, 13. yüzyıldan itibaren İtalya'nın çeşitli merkezlerinde farklı üsluplarla üretilmiştir. İtalyan mayolikalarının ilk örnekleri *proto* ve *arkaik mayolikalar* olarak kabul edilmektedir¹⁷⁸. 13. yüzyılda Güney İtalya'da Lucera, Sicilya'da ise Gela kentlerinde, çok renkli (sarı, turuncu, kahverengi, yeşil, mavi) ve figürlü süslemelere sahip seramikler üretilmiştir. Bu süslemelerde Kuzey Afrika İslam seramiği etkileri görülür. 1223'te II.Fredrich'in, Sicilyalı Müslümanları Lucera'ya zorla yerleştirmesi ve Tunuslu zanaatkârların Sicilya'ya gelmesi bu etkilerin bölgede oluşmasını açıklamaktadır¹⁷⁹. Arkaik mayolikalarda da İslam seramiğinden etkiler görülmektedir. Özellikle Tunus ve Mısır gibi Kuzey Afrika merkezleriyle İspanya'dan ithal edilen bacinilerin arkaik mayolikaların öncüsü olduğu ifade edilmektedir¹⁸⁰. Özellikle Orvieto ve Viterbo'da yoğun şekilde üretilen arkaik mayolikalar, Floransa ve Faenza gibi merkezlerde de çokça bulunmuştur. Bu seramikler, yeşil ve kahverengiyle yapılan geometrik ve figüratif süslemeleriyle dikkati çeker.

14. yüzyılda İspanyol lüsterlerinden ilham alınarak üretilen *italo-moresca* mayolikalarda, çiçek rozetleri, yapraklar, mızrak uçlu dallar, arabeskler süslemelerde

¹⁷³ Çizer, s.80; Rosamund Mack, **Doğu Mali Batı Sanatı İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı**, Kitap Yayınevi, 2005, s.158; Sevim ve diğerleri, s.216.

¹⁷⁴ 14. yüzyılın ikinci yarısında dönemin ticaretiyle ilgili yazdığı "La pratica della mercatura" adlı eserinde F. Pegolotti de adadan majolica olarak bahsetmiştir. Bkz. F. Pegolotti, *La pratica della mercatura*, 1776.

¹⁷⁵ *Obra de màlequa* tanımı Malaga üretimleri/işleri anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Hess, p.2; Mack, s.158.

¹⁷⁶ Hess, p.1; Mack, s.158-159.

¹⁷⁷ Eser için bkz. Piccolpasso. Bilgi için bkz. Çizer, s.79; Mack, s.158.

¹⁷⁸ Carola Fiocco, "La ceramica in Italia dal Medioevo al Rinascimento", **Storia dell'arte ceramica**, 2010, pp.77-79; Sevim ve diğerleri, s.216.

¹⁷⁹ Ilıcalı, s.49; Mack, s.159.

¹⁸⁰ Fiocco, p.80; Mack, s.160.

sıkça tercih edilmiştir¹⁸¹. İspanyol lüsterlerinin karakteristik formları albarello ile derin ve geniş tabaklar bu grup seramiklerde kullanılmıştır. 15. yüzyıla gelindiğinde Toskana bölgesi'nde koyu kobalt mavi renkli ve meşe yaprakları ile figüratif süslemelerin kabartma şeklinde yapıldığı *zaffera in rilievo* mayolikalar görülür¹⁸². Bu grup mayolikalarda görülen meşe yapraklarının İslam seramik sanatından etkilenerek yapıldığı düşünülmektedir¹⁸³. 15. yüzyılda Faenza'da görülen çeşitli mayolikalar genellikle süsleme kompozisyonlarına göre isimlendirilmiştir. *Gotico-floreal* grubu süslemelerinde Gotik dönem eserlerinden etkiler görülür. Bu mayolikaların karakteristik özellikleri birden fazla kıvrık yaprakların oluşturduğu iri bir yaprak motifi ile mavi, yeşil, mor ve turuncu renginin canlı kullanımıdır¹⁸⁴. *Gotico-floreal* grubuyla bağlantılı olan iki grup daha bulunur. *Occhio di penna di pavone* mayolika grubunda, ana motif tavuskuşu tüyünün gözüdür. Bu grup mayolikalar da renklerin canlı kullanımıyla dikkati çeker. Süsleme olarak benzer özellikleri gösteren *palmetta persiana* mayolikalarda ise etrafı taç yapraklarıyla çevrili iri bir palmet motifi yer alır¹⁸⁵.

15. yüzyılın ikinci yarısında farklı bir üslup ortaya çıkar. Bu dönemde baskı tekniğinin gelişip popüler olmasıyla seramik ustaları süsleme temalarında değişikliğe gitmiştir. Seramiklere mitolojik, tarihsel ve dini hikayelerin resimleştirilerek yansıtıldığı *Istoriato* üslubu, ilk olarak Urbino ve Deruta gibi merkezlerde ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılda popülerleşen bu üslupta detaylı, kaliteli ve ince işçilikli temalar, kapların tamamen dekorasyona yönelmesine sebep olur. İtalya'nın önemli aileleri için sipariş yoluyla yapılan tabaklarda bu ailelerin armaları da kullanılmıştır¹⁸⁶. Mayolikalarda portre kullanımı da bu yüzyılda dikkat çekici bir üslupla temsil edilir. Özellikle

¹⁸¹ Fiocco, p.109; Sevim ve diğerleri, s.219.

¹⁸² Fiocco, p.107; Carmen Ravanelli Guidotti, "Panorama Sulla Zaffera a Rilievo in Faenza, Con Qualche Esempio di Aree Limitofe", **Zaffera et Similia Nella Maiolica Italiana**, FAVL, (Zaffera), 1990.

¹⁸³ G. Ballardini, meşe yaprakları süslemesinin kaynağını İspanya olarak belirtir. Bkz. Anna Moore Valeri, "Florentine Zaffera a Rilievo Maiolica: A New Look at the Oriental Influence", **Archeologia Medievale**, Vol. XI, Firenze, 1984, (Zaffera), p. 488; H. Wallis bu seramikleri *oak-leaf jars* olarak tanımlar ve süslemelerin İslam kaynaklı olduğunu belirtir. Bkz. Henry Wallis, **Oak-Leafs Jars, A Fifteenth Century Italian Ware Showing Moresco Influence**, London, 1903. Zaffera a Rilievo mayolikalar ile Milet tipi seramiklerde görülen meşe yaprağı motifinin etkileşimi hakkında detaylı bilgi için bkz. Zeynep Adile Meriç, **XIV-XIX. Yüzyıl İtalyan Seramikleri İle Osmanlı Seramikleri Arasındaki Etkileşimler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2016, s. 52.

¹⁸⁴ Fiocco, p.108.

¹⁸⁵ Sevim ve diğerleri, s.220.

¹⁸⁶ Fiocco, pp.111,117.

Faenza’da görülen *Le Belle* üslubu, kadın figürlerinin büst şeklinde profilden görünümüyle yapılmıştır¹⁸⁷. Buradaki kadınlar takıları, saç stili ve kıyafetleriyle güzel olarak tanımlanırlar.

16. yüzyılda mayolikalarda üslupsal değişimler başlar. Doğudaki porselenlerden etkilenecek porselen benzeri mayolikalara yapılmaya çalışılmıştır. Bu deneme daha çok motif ve süsleme kompozisyonlarıyla mayolikalara aktarılmıştır. *Alla porcellana* mayolikalarında porselen gibi kaliteli beyaz bir zemin üzerine mavi ve mavinin tonuyla yapılan süslemeler dikkati çeker. Kullanılan renkler, motifler ve süsleme kompozisyonuyla Çin porseleni etkileri taşıyan bu grup mayolikaları daha çok Venedik’te üretilmiştir. Buradaki önemli nokta ise süslemelerde kullanılan rumi (arabesk) ve hatayi gibi motiflerin Venedik’e doğrudan Çin porselenleri yerine İznik seramikleri (Baba Nakkaş üslubu) üzerinden gelmiş olma ihtimalidir¹⁸⁸. Bu dönemin beyaz zeminli bir diğer grup ise *stile compendiaro* üslubu mayolikalardır. Faenza’da bianchi (beyazlar) adıyla anılan bu grupta, beyaz renk zemin üzerine mavi ve sarı renk ağırlıklı süslemeler yapılır¹⁸⁹. Bu mayolikaların özelliği zemin üzerinde tek bir motifin yer almasıyla beyaz rengin ön plana çıkartılmasıdır.

17. yüzyılda, Faenza’nın beyaz mayolikaları üslubu devam etmektedir. Kuzey İtalya’da *Lodi* ve *Milano*’da beyaz zemin üzerine çok renkli ve çeşitli çiçek bezemelerin bulunduğu porselen benzeri üretimler yapılmıştır. Bu dönemde birçok seramik atölyesi önemli üretimler gerçekleştirmiştir. Liguria bölgesindeki çeşitli atölyelerde kaide altlarında markaları bulunan farklı üsluplarla seramikler üretilmiştir. Veneto bölgesinde ise özellikle Padova’da İznik seramiklerinden etkilenecek üretilen *Candiana* mayolikaları dikkati çeker. Bu mayolikalar süsleme kompozisyonunda kullanılan bitkisel motifler ve renklerle İznik seramiklerinde saz üslubu örneklerinden taklit edilmiştir¹⁹⁰.

¹⁸⁷ Fiocco, p.110.

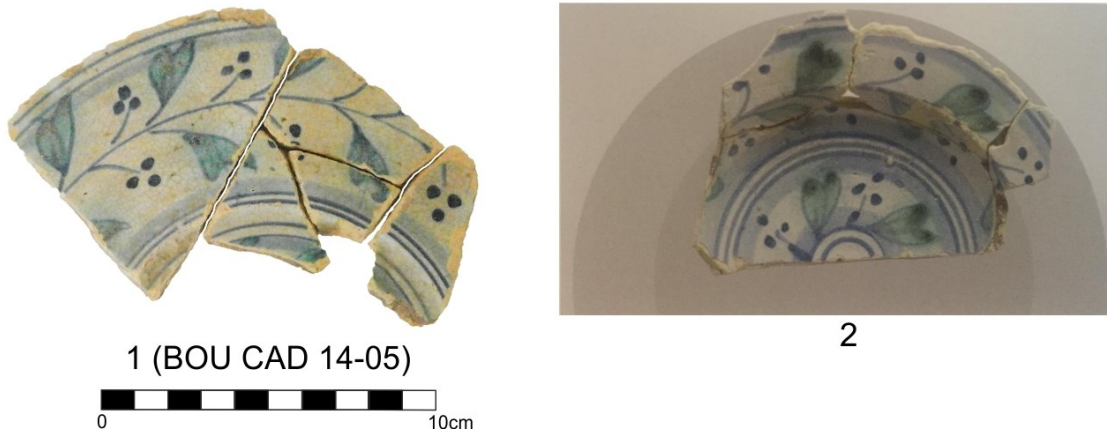
¹⁸⁸ Ömer Cenker Ilıcalı ve Tarkan Okçuoğlu, “Comparaison of Italian Maiolica and Iznik Ceramics in the Context of Technical, Design and Style (XV.-XVII. Centuries)”, *Art-Sanat*, Vol.:8, 2017, p.230; Meriç, s.63.

¹⁸⁹ Fiocco, p.90.

¹⁹⁰ Federica A. Broilo, “New Directions in the Study of the Italian Pottery A La Turchesca Known as ‘Candiana’”, *TheMA*, Vol.:2, No.:1-2, 2013; Meriç, s. 24.

3.1.3.1. Roma Üretimi Mayolika

Kazı buluntuları içerisinde tek örnekle temsil edilen Roma üretimi mayolika bitkisel bezemeli süsleme kompozisyonuna sahiptir (Tab.10). Mavi ve yeşil renkli bezemelere sahip düz ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaideli tabak parçasının geniş ağız kenar bordüründe süsleme görülmektedir. Tabağı çevreleyen bir dalın iki yanından çıkan yeşil renkli yapraklar ile lacivert renkli üç daireden oluşan bezeme süslemeyi oluşturur. Tabağın kırık olan merkez kısmında da benzer örneklerden görüldüğü üzere aynı bezemelerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu süslemeye sahip mayolikaların İtalya’da çeşitli merkezlerde üretildiği görülmektedir. Faenza ve Pesaro’daki üretimlerin dikkat çekici özellikleri ağız kenar bordürlerindeki sarı/turuncu renkli şerhiler ve bezemelerin kalın çizgilerle belirginleştirilmesi olmuştur. Agora kazısında ele geçen buluntunun özellikle yaprak formunun ikili olması, bezemelerin stilize yapılması ve ağız kenarında herhangi bir şeridin yer almamasıyla Faenza veya Pesaro yerine üslup özellikleriyle Roma’da üretilmiş olması muhtemeldir. Parçanın benzer örneklerden yola çıkılarak Roma’da Faenza üslubunda üretim yapan bir atölyenin ürünü olduğu anlaşılmaktadır¹⁹¹. Bu verilerle birlikte örneğin *16. yüzyılın son çeyreğinde* üretildiği söylenebilir¹⁹².

Tab.10: Roma Üretimi mayolika örneği **1:**Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (S.Gök) **2:** Roma üretimi örnek (Ricci ve Venditelli, Cinquecento, Fig.III.1.59.1).

¹⁹¹ Marco Ricci ve Laura Venditelli, **Museo Nazionale Romano: Crypta Balbi: Ceramiche Medievali e Moderne, 2/ Il cinquecento (1530-1610)**, Mondadori, 2013, (Cinquecento), Fig.III.1.59.1.

¹⁹² Ricci ve Venditelli, Cinquecento, p.138.

3.1.3.2. Montelupo Mayolikalari

Toskana Bölgesi'nde Pisa ve Floransa kentleri arasında yer alan verimli kil yataklarına sahip Montelupo, erken dönemlerden itibaren çeşitli üsluplarda seramik üretimine sahne olmuştur. 17. yüzyılın başında yaşanan ekonomik kriz ve veba gibi hastalıkların ortaya çıkması Montelupo'daki seramik üretiminin önceki yüzyıllara göre düşüş göstermesine sebep olmuştur¹⁹³. 18. yüzyıldan itibaren ise düşüşün aşılması, önceki üretimlerden örnek alınan ancak daha az masraflı ve basit ürünlerin yapılmasıyla sağlanmıştır. Montelupo'da üretilen seramiklerde Pisa'nın kompakt ve koyu kırmızı hamurunun yerini devetüyü/krem veya pembe renkli hamura bırakmıştır¹⁹⁴. Genellikle çok renkli üslupta üretilen bu seramikler, farklı süsleme kompozisyonlarıyla birbirinden ayrılır. Agora kazılarında bulunan Montelupo mayolikalarını süsleme kompozisyonlarına göre genel olarak şu şekilde gruplandırabiliriz;

- Strisce Policrome (Çok renkli şeritler)
- Decoro “a losanghe” policromo (Çok renkli geometrik bezeme)
- Figurato maiolica (Figürlü mayolikalari)
- Foglia verde (Yeşil yaprak)
- Spirali verdi (Yeşil spiraller)
- Uccellino centrale (Merkezi küçük kuşlu)
- Mazzetto verde (Yeşil çiçek buketi)
- Monocrama bianca (Beyaz mayolikalari)

Montelupo'da 14. yüzyıldan itibaren çok renkli üslupla üretilen sürahiler Toskana Bölgesi'ndeki birçok farklı merkezde sıklıkla kullanılmıştır¹⁹⁵. Bu sürahilerin süsleme kompozisyonunda figürler, armalar ile bitkisel ve geometrik bezemeler tercih edilmiştir. Kazılarda bulunan Montelupo üretimi sürahiler mavi, yeşil, siyah, kahverengi, sarı ve turuncu renk bezemeli çok renkli üsluptadır. Sürahiler, koyu krem ve soluk kahverengi hamurludur (Munsell 5 YR 7/6 reddish yellow, 10 YR 8/3 very pale brown). Süslemeler gövde üzerinde dikey şeritler halinde yapılmıştır. Şeritler farklı

¹⁹³ Berti, Montelupo, p.106.

¹⁹⁴ Blake, Italy, p. 105.

¹⁹⁵ Mayolika sürahilerle ilgili detaylı bilgi için bkz. Fausto Berri, **La Maiolica di Montelupo Secoli XIV-XVIII**, Electa, 2005; Ravanelli Guidotti, Zaffera; Ricci ve Vendittelli, Cinquecento.

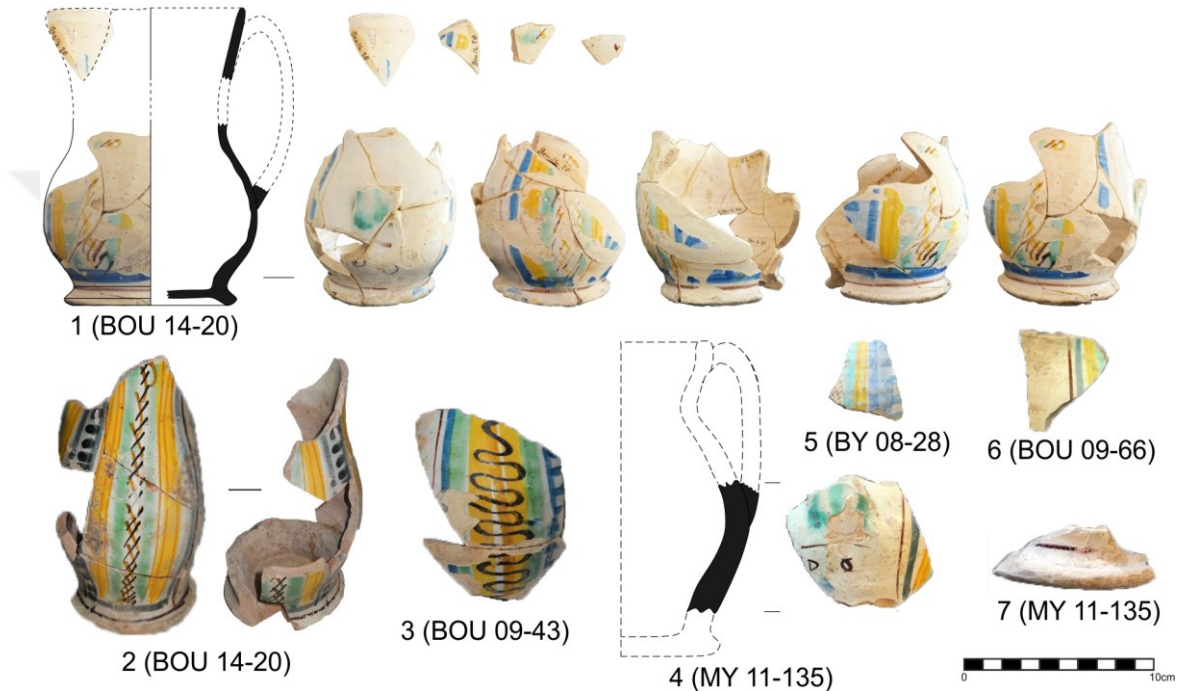
renklerin yanyana kullanılmasıyla oluşur, örneklerde şeritler üzerinde çizgisel, nokta veya spiral benzeri bezemeler görülmektedir.

Gövde kısmının çoğunluğu ve ağız kısmının az bir bölümü korunmuş olan sürahide, gövde üzerinde kahverengi, mavi, turuncu ve açık yeşil renkli şeritler arasında kahverengi ve turuncuyla yapılmış çizgisel taramalar mevcuttur (Tab.11:1). Şeritlerin etrafında ise daha ince formda olan kahverengi çizgiler yer almaktadır. Sürahinin formu ise yonca ağızlı, oval gövdeli, tek kulplu ve yükseltilmiş ayaklı olarak tanımlanabilmektedir¹⁹⁶. Gövde ve kaidesiyle tama yakın bir diğer sürahide, gövde üzerinde yeşil, mavi, sarı ve turuncu renkli şeritler bulunmaktadır (Tab.11:2). Şeritler arasında turuncu ve kahverengiyle yapılmış çizgisel taramalar ile koyu mavi renkli kalın fırça darbeleriyle işlenmiş yatay çizgiler yer alır. Sadece gövde parçasından oluşan bir diğer sürahi parçasında, mavi, yeşil ve sarı/turuncu renkli şerit kullanımı devam etmektedir (Tab.11:3). Ancak sarı/turuncu renkli şeridin üzerinde çizgi taramaların yerine siyah renkle yapılmış yılanvari kıvrılan dalgalı bezeme tercih edilmiştir. Diğer örneklerle göre daha kalın cidarlı olan bir diğer gövde parçasında, kulp başlangıcı ile kahverengi, mavi ve sarı/turuncu renkli şeritler görülebilmektedir (Tab.11:4). Aynı stilde şeritlere sahip gövde ve kaide parçaları da buluntular içerisinde (Tab.11:5-6). Buluntular arasında çok az sayıda kulp parçası görülmektedir. İki sürahi parçasında kulbun başlangıç kısımlarından kulplar üzerinde açık yeşil renkli dikey formda yapılmış üç adet kalın çizgi görülebilmektedir (Tab.24:1,4). Burada dikkat çeken nokta ise kulp ile kaide arasındaki kısımda yer alan bezemedir. Kulbun alt kısmına paralel olarak çekilmiş kahverengi bir çizgi ve hemen altında harf benzeri işaretler bulunur (Tab.11:1,4). Aynı dönemlerde Montelupo'da üretilen çeşitli üsluplardaki sürahilerde sıkça görülen bu işaretler, seramiklerin yapıldığı atölyeyi veya ustayı belirten işaretler olmalıdır¹⁹⁷.

¹⁹⁶ Sürahi çiziminin tamamlanmasında benzer örnekler dikkate alınmıştır. Örnekler için bkz. Antonio Fornaciari, **La sostanza delle forme: morfologia e cronotipologia della maiolica di Montelupo Fiorentino**, 2016, p.150, Ca.3.2 (T2).

¹⁹⁷ Montelupo'da 15. yüzyıldan itibaren yoğun bir seramik üretimi gerçekleştirilmiştir. Seramiklerde yer alan işaretlerden de bu üretimin geniş çaplı olduğunu görmek mümkündür. Özellikle kentteki çok sayıda küçük atölyelere ait üretimlerde atölye veya usta işaretleri görülmekte bazen de maksimum üretimi gösteren "üretim sayıları" da bir işaret olarak seramiklerde kullanılmıştır. Atölyelere ait belirli bir "marka" ismi olmakta ve bu isimle çalışan atölyeler eğer özel bir sipariş alırsa marka işaretini kullanmamıştır. Bilgi ve örnekler için bkz. Berti, Montelupo, p.165, Fig.21b, 28h,30b,30h.

Çok renkli şeritlere sahip sürahiler genel olarak 1540-1620 yılları arasında kullanılmıştır¹⁹⁸. 16. yüzyılın ikinci yarısında yeşil ve sarı/turuncu şeritler ile çizgi ve spiral bezeme yaygındır¹⁹⁹. Kahverengi/manganez rengin ise 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başlarında kullanıldığı görülmektedir²⁰⁰. Bu verilerle birlikte kazılarda bulunan çok renkli sürahileri, **16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyıl başına** tarihlendirmek mümkün görünmektedir.

Tab.11: Çok renkli şeritlere sahip mayolika sürahiler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz:Z.A.Meriç).

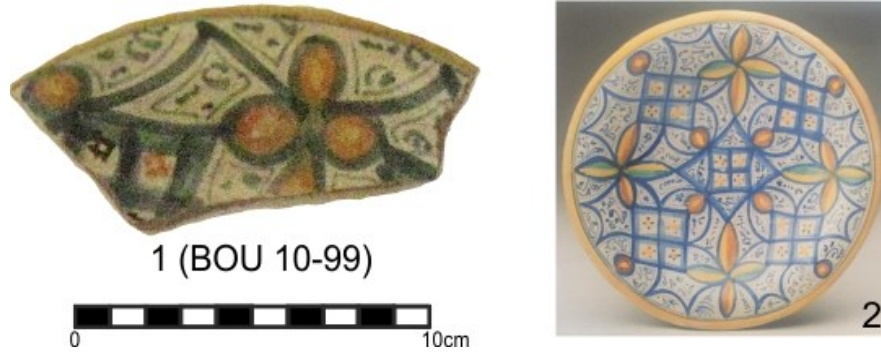
Süsleme kompozisyonundaki geometrik bezemelerle “a losanghe” olarak adlandırılan çok renkli üsluba sahip tabak parçası da Montelupo mayolikaları örneklerindedir (Tab.12). Kompozisyonda genel olarak büyük boyutlu karelerin orta kısımlarından dikey çizgilerle bölünerek eşkenar dörtgenlerin oluşturulduğu görülür. Mavi renkli bu geometrik bezemelerin aralarında ise turuncu, sarı ve yeşil renkli dört yaprak motifi ile turuncu renkli küçük boyutlu daireler yer alır. Çok renkli geometrik bezemelere sahip Montelupo üretimi bu mayolikaların **1570-1590** yılları arasında kullanıldığı bilinmektedir²⁰¹.

¹⁹⁸ Fornaciari, p.306.

¹⁹⁹ Berti, Montelupo, p.323.

²⁰⁰ Berti, Montelupo, p.323.

²⁰¹ Berti, Montelupo, p.334.

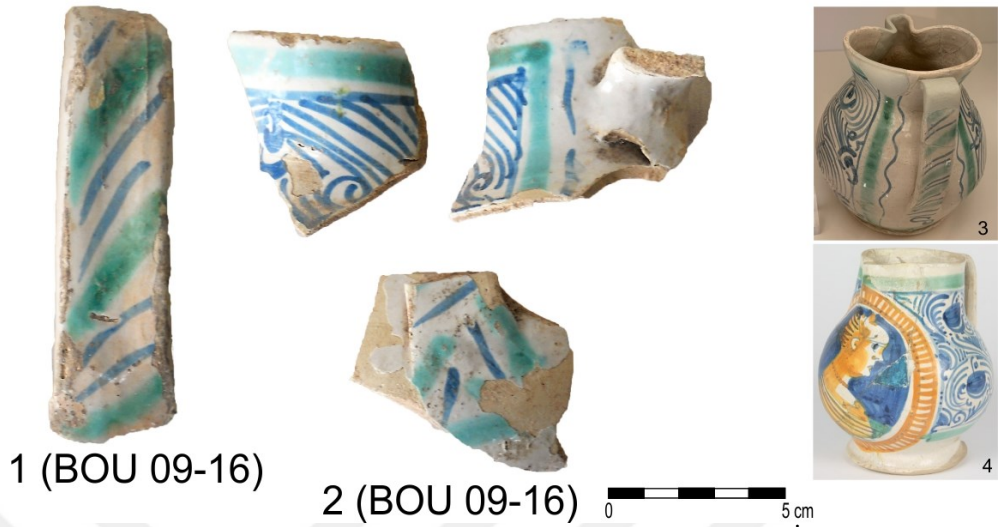
Tab.12: Geometrik bezemelere sahip mayolika örneği (1:Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi) 2: Montelupo üretimi örnek (Berti, Montelupo, Fig.50b)

Ağız, boyun ve kulp parçalarından oluşan iki sürahi örneğinde, süslemelerin mavi/turkuaz ve su yeşili tonlarında yapıldığı görülmektedir (Tab.13:1-2). Parçalardan anlaşıldığı üzere yonca formlu ağız ve düz inen kulp görülebilmektedir. Kulp üzerinde su yeşili renkli kalın formda çapraz çizgiler ile mavi renkli daha ince formlu çapraz çizgiler görülmektedir. Ağız ve boyun kısımlarında ise “alla porcellana” stili benzeri mavi renkli dairesel fırça darbeleriyle yapılmış çizgisel bezemeler yer alır. Bu süslemelere ve form tipine sahip benzer örneklerden sürahilerin tamamını görmek mümkündür (Tab.13:3-4). Örneklere bakıldığında yükseltilmiş ayaklı, küresel gövdeli, yonca ağızlı ve tek kulplu form tipine sahip olduğu görülmektedir. Süsleme kompozisyonunda en sık kullanılan figür gövde üzerinde yer alan kadın portresidir (Tab.13:4). Ayrıca hayvan figürleri ile armalar da kompozisyonda kullanılmıştır. Bu tip sürahilerin üretiminin Montelupo dışında Lazio Bölgesi’nde de yapıldığı bilinmektedir²⁰². Bu üretimlerde kulp kalınlıklarının kazılardaki örneklere göre daha fazla olması, kulp üzerindeki çizgi kullanımının farklılığıyla ayrılmaktadır. Bu grubun Montelupo’da bulunan örnekleri 1640-70²⁰³ yılları arasına, Lazio Bölgesi örnekleri ise 16. yüzyıla²⁰⁴ tarihlendirilmektedir. Stil özellikleri göz önüne alındığında kazı buluntularının **1640-1670** yılları arasında Montelupo’da üretilen örneklerden olduğu anlaşılmaktadır.

²⁰² Özellikle Roma kentinde küresel gövdeli, tek kulplu ve yonca ağızlı mavi yeşil süslemelere sahip sürahiler ele geçmiştir. Sürahilerin ön yüzlerinde bir madalyon içerisinde çiçek motifi veya kadın portreleri kullanılmıştır. Örnekler için bkz. Ricci ve Venditelli, Cinquecento, (Fig.III.1.5.1, III.1.5.10, III.1.5.17, III.1.5.39).

²⁰³ Museo della Ceramica di Montelupo Fiorentino “La Bottega del Vasaio” bölümünde 5:11 numaralı eser bilgisi.

²⁰⁴ http://bbcc.ibc.regione.emilia-romagna.it/pater/loadcard.do?id_card=103917 (25/12/2018); Ricci ve Venditelli, Cinquecento, p.45,51.

Tab.13: Mavi ve yeşil renkli süslemelere sahip sūrahi örnekleri **1-2:** Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök) **3:**Museo della Ceramica di Montelupo Fiorentino örneđi (Fot.Z.A.Meriç, 2019) **4:**http://bbcc.ibr.regione.emiliaromagna.it/pater/loadcard.do?id_card=103917 (25/12/2018)

Kazılarda bulunan Montelupo mayolikaları içerisindeki figürlü mayolika örneği önemli bir yere sahiptir. Montelupo mayolikalarının figüratif kompozisyonunda sıkça kullanılan *arlecchini* adı verilen figürler, çeşitli grupları temsil etmektedir. 17. yüzyılın sonlarına kadar kullanım alanı bulan bu figürlü mayolikalarda, dönemin çeşitli meslek gruplarını temsil eden erkek figürleri ve aksesuarları sıkça tercih edilir. Genel olarak *arlecchini* olarak adlandırılan figürler, bayraktar, baltacı, silahşör, düelloocu ve atlılar gibi çeşitli gruplardan oluşmaktadır²⁰⁵. Asker figürlerinin yanı sıra günlük hayatı temsil eden oyun oynayan, ticaret yapan kadın ve erkek figürlerinin bir arada kullanıldığı kompozisyonlar da görülmektedir. 1570-1590 yılları arasına tarihlenen *arlecchini* grubunun ilk örneklerinde, fırça teknikleri, arka plandaki mimari tasvirler ve zemin uygulamasıyla *istoriato* üslubu izleri hissedilmektedir. Ancak 17. yüzyıldan itibaren *istoriato* üslubunun dini veya tarihsel olayları yüzeysel ve ciddi figürlü kompozisyonlarla yansıtması, figürlerin değişimine sebep olmuştur²⁰⁶. Böylelikle Montelupo’da daha basit ancak etkili bir şekilde günlük hayatı temsil eden figürlü süslemelerin kullanımı artmıştır. 17. yüzyıl örneklerinde, figürler karikatürize formda, zemin ve arka plan ise daha stilize bir şekilde yapılmıştır. Kompozisyon genel olarak bir

²⁰⁵ Blake, Italy, p.103; Carmen Ravanelli Guidotti, **The Figurato Maiolica of Montelupo**, Firenze, 2012, (Montelupo), pp.193-225.

²⁰⁶ Berti, Montelupo, p.108.

ya da daha fazla figürün çok renkli (sarı, turuncu, yeşil, mavi ve bordo gibi) bir zemin üzerinde resmedilmesiyle oluşur. Figürlerde de mangan moru, sarı, turuncu, mavi, kahverengi ve siyah gibi çok renkli kullanım vardır.

Kazılarda şimdiye kadar bu gruba ait tek örnek bulunmuştur²⁰⁷ (Fot.35). Sarı renkli bir arka planda, mavi renkli zemin üzerinde yer alan figür görünebilen tek elinde kılıç tutmaktadır. Figür, turuncu, kahverengi ve mavi renkli kıyafete sahip, yüzü sağ profilden verilmiş, bacaklar ise bir pergel gibi açılmaktadır. Elinde bulunan kılıcın uç kısmındaki üç yapraklı yonca benzeri çıkıntı ile çene formunun ileri çıkık olmasıyla Montelupo'dan bir örneğe çokça benzemektedir²⁰⁸. Bu özellikleriyle Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan figürlü mayolikanın bir *düello* figürü olduğu görülmektedir. Montelupo'dan benzer örnekler de dikkate alınarak parça **17. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirilmektedir²⁰⁹.

BOU 12-98

Fot.35: Figürlü Montelupo mayolika tabak örneği (S.Gök).

²⁰⁷ Gök, Italian, p.313.

²⁰⁸ Sotheby's, 25 Kasım 2015 Tarihli Satış, 177 Nolu Eser.

²⁰⁹ Fornaciari, p.306.

Foglia verde grubu mayolikalar, süsleme kompozisyonunda yer alan iri yeşil yapraklarla ön plana çıkmaktadır. 16. yüzyıl Venedik mayolikalarının süslemelerinde mavi renkli elma, armut ve üzüm gibi çeşitli meyveler ile asma yapraklarının kullanımı yaygındır²¹⁰. Bu yüzyılın sonlarından itibaren ise Venedik'te uygulanan asma yaprakları süslemesi Montelupo'da çok renkli üslupla yapılmıştır²¹¹. Daha sonrasında ise sadece yeşil renkli büyük boyutlu yaprakların kullanıldığı kompozisyon görülmektedir. Yeşil yaprakların tek motif olarak kullanımı ile yaprakların aralarında kalın fırça darbeleriyle çizgisel bezemelerin yer alması Montelupo üretiminin ayırt edici özelliklerinden olmuştur. 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren özellikle de 18. yüzyılın ikinci yarısında ise yeşil yaprakların daha stilize forma dönüştüğü ve kahverengi çizgilerle çevrelendiği görülmektedir.

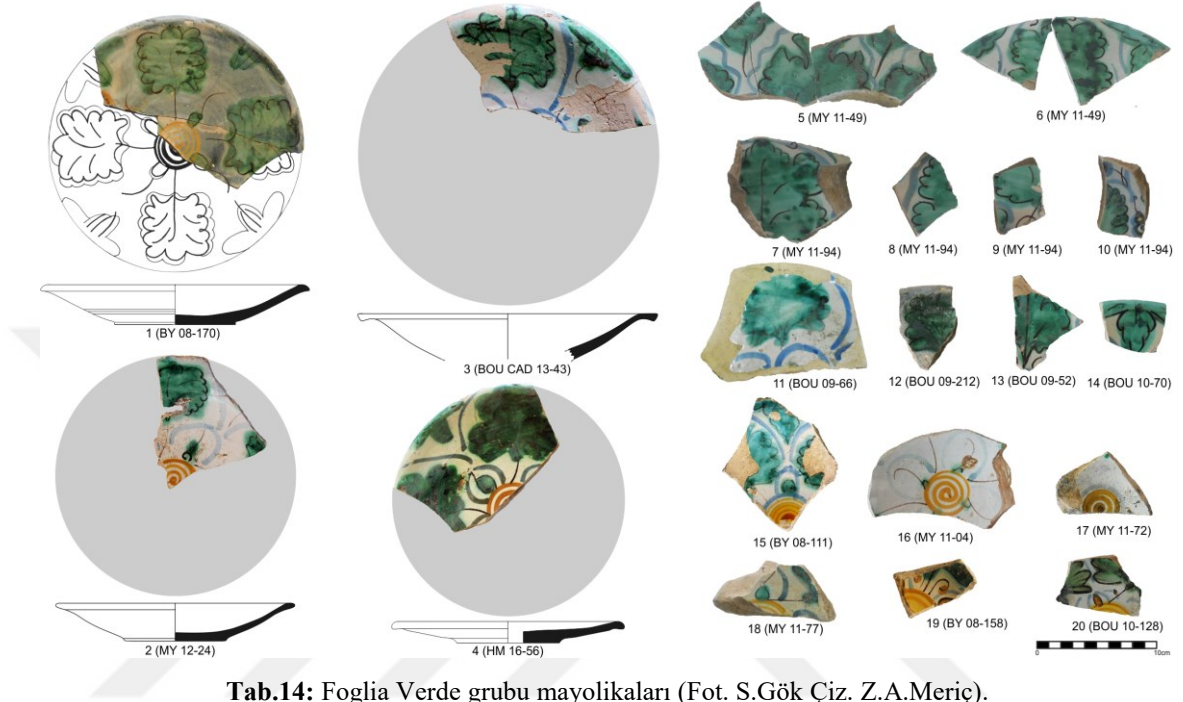
Agora kazılarında bulunan *foglia verde* grubu mayolikalar form veren parçalardan oluşmaktadır. Devetüyü ve pembe renk hamura sahiptirler (Munsell 5 YR 8/3 pink, 7.5 YR 8/4 pink). Mayolikalarda yeşil, mavi, kahverengi/siyah ve turuncu rengin kullanıldığı çok renkli üslup görülmektedir. Süslemeler iç yüzde parçaların tamamını kaplayacak şekilde yapılmıştır. Dış yüzlerde ise gövde üzerinde yatay olarak yapılan mor renkli üç adet çizgi bezeme yer alır. Kazılarda bulunan *foglia verde* grubu mayolikaların süsleme kompozisyonunda genel olarak, merkezde turuncu renkli spiralden oluşan bir daire ve daireden çıkan ince kahverengi/siyah dallı iri yeşil yapraklar bulunur (Tab.14:1)²¹². Ayrıca spiral dairenin çevresinde nokta şeklinde yeşil lekeler de yer almaktadır. Ağız kenarlarında ise iri yaprakların arasında daha küçük boyutlu yapraklar yapılmıştır. Kompozisyonunda, yapraklar ve merkezdeki spiral dairenin arasındaki boşluklarda mavi renkli gelişigüzel şekilde yapılmış çizgiler görülür. Bu çizgiler ya dalgalı formda ya da düz formdadır. Bazı örneklerde spiral daireler ve yapraklar arasında turuncu renkli nokta bezemeler de yapılmıştır (Tab.14:6-7). Kazılarda bulunan örneklerde görülen merkezde spiral daire ile gövdedeki iri yeşil yapraklı kompozisyonun yanı sıra Montelupo üretimlerinde bu grubun farklı bir uygulaması da dikkat çekmektedir. Bu uygulamada merkezdeki spiral dairenin yerine iri bir yeşil yaprak kullanılmaktadır. Buluntularımızın çoğunluğunda merkezde bir spiral

²¹⁰ Berti, Montelupo, p.345.

²¹¹ Berti, Montelupo, p.347.

²¹² Gök, Akdeniz, s.74.

dairenin yer alması sadece ağız kenar kısımları olan parçaların da bu süslemeye sahip olabileceğini göstermektedir. Kazılarda bulunan örnekler genellikle dışa çekik ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve düz dipli tabaklardan oluşmaktadır (Tab.14:1,3,4,5).

Tab.14: Foglia Verde grubu mayolikaları (Fot. S.Gök Çiz. Z.A.Meriç).

Foglia verde grubu mayolikalar, kendi içerisinde çeşitli tarihlendirmelere sahiptir. Gövdede turuncu nokta bezemelerin bulunduğu seramikler daha çok 17. yüzyıl'da yaygın üretilmiştir²¹³. Pisa'da bulunan 1625 tarihli²¹⁴ ve Faenza Müzesi'nde yer alan 1660 tarihli²¹⁵ örnekler de bu tarihlemeyi desteklemektedir. Turuncu spiral dairelerin yer aldığı, yaprakların ise daha stilize olduğu foglia verde grubu mayolikalar daha geç üretimlerdir (18. yüzyılın ikinci yarısı). İtalya dışında birçok Avrupa ülkesinde foglia verde grubu örnekleri görülmektedir. Londra'da Thames nehri kıyılarında bu gruba ait parçalar çokça bulunmuştur²¹⁶. Barcelona'da yapılan kazılarda da foglia verde grubu örnekleri görülmektedir²¹⁷. Bu parçalar geç 17. yüzyıl ile 1716 yılları arası kontekste ele geçirilmiştir²¹⁸. Fransa'da bulunan birçok batıkta da 17. yüzyılın ilk

²¹³ Ricci ve Vendittelli, Cinquecento, p.295.

²¹⁴ Berti, Montelupo, p.352.

²¹⁵ Örnek için bkz. Museo Internazionale delle Ceramiche (Faenza), Env.No:n.5175.1.

²¹⁶ Bilgi ve örnekler için bkz. The Portable Antiquities Scheme Record ID:PAS-B1A436; Pearce (Tarihsiz) Konferans Sunumu.

²¹⁷ Beltran ve Miró, Pl. 18:1.

²¹⁸ Beltran ve Miró, p.22.

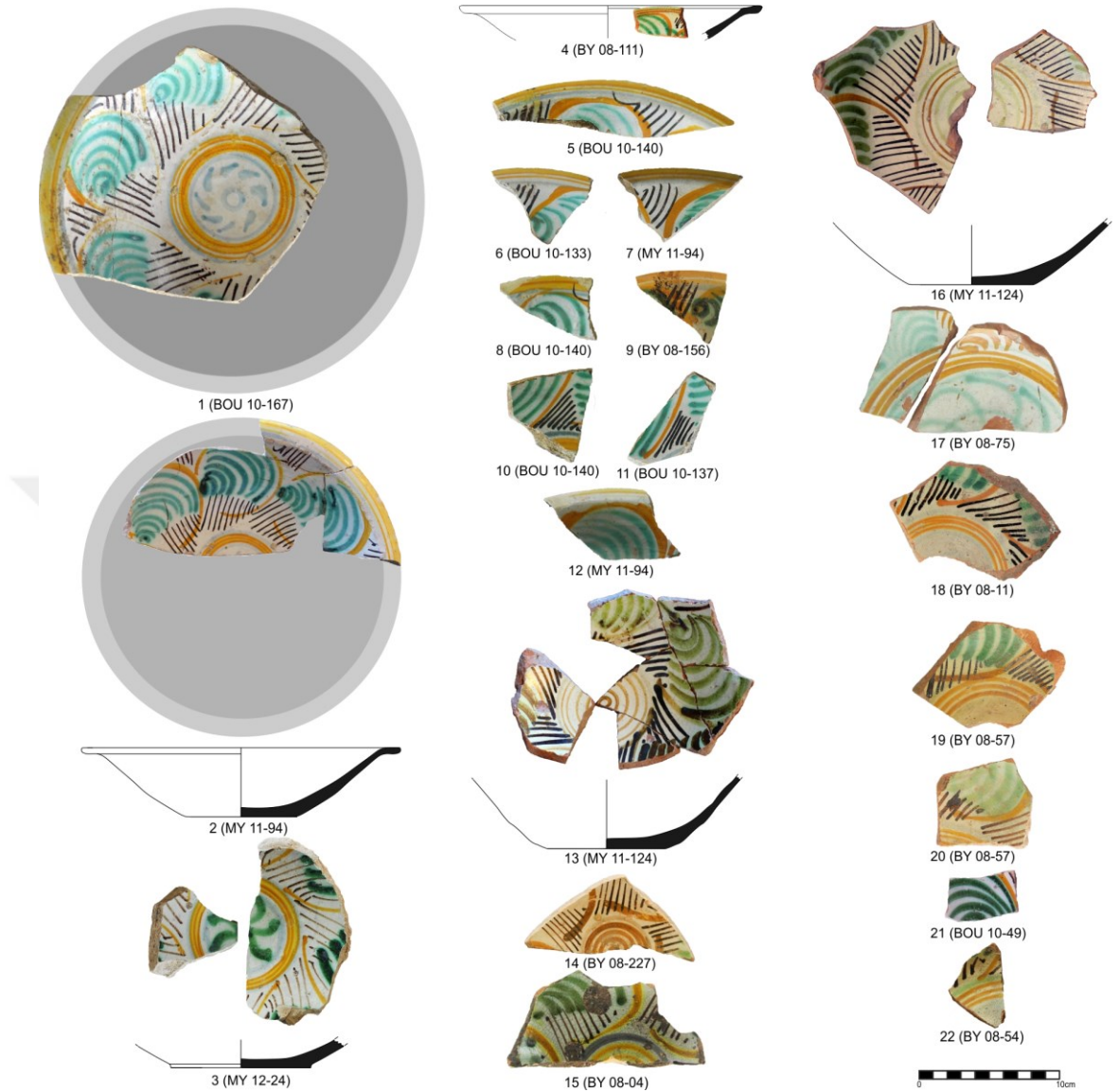
çeyreğine tarihlendirilen bu tip seramikleri görmek mümkündür²¹⁹. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan foglia verde grubu örnekleri bu özellikler ve benzer örnekler çerçevesinde **18. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirilmektedir.

Montelupo mayolikalarından *spiralı verdi* grubu örnekleri, kazı buluntuları içerisinde form veren parçalardan oluşmaktadır. Bu grup seramikler foglia verde grubu örnekleriyle hamur, renk ve form olarak paralellik göstermektedir (Munsell 5 YR 8/4 pink). Kendi içerisinde farklı süsleme kompozisyonlarına sahip bu grupta, gövde üzerinde bulunan yeşil renkli spiral daireler ve kahverengi çizgiler ayırt edici motiflerdir²²⁰. Süslemeler iç yüzün tamamını kaplamaktadır. Dış yüzlerde foglia verde örneklerinde olduğu gibi yatay çizgiler ya da tamamen sade bırakılmıştır. Kazı buluntuları içerisinde kompozisyonun tamamını görebildiğimiz bir örnekte, dudak kısmı sarı, turuncu ve mavi renkli bantlarla kaplı, gövde üzerinde ise çevresi turuncu çizgilerle belirginleştirilmiş yeşil spirallerden oluşturulmuş dairesel motifler yer alır (Tab.15:1). Spiral daireler arasında merkeze doğru dikey olarak yapılmış kahverengi çizgi bezemeler bir yıldız motifini oluşturur. Parçaların merkezinde ise iki farklı uygulama görülür. İlkinde, soluk mavi dairelerle çevrelenmiş konsantrik turuncu daireler içerisinde, Montelupo mayolikalarında sıkça tercih edilen çarkıfelek benzeri motif yer alır²²¹. Motifler, mavi renkli, sekiz kollu ve ortasında küçük boyutlu bir daireyle hareketlendirilmiş (Tab.15:1) veya yedi kollu ancak yeşil renkle (Tab.15:3) yapılmıştır. İkinci uygulamada, merkezde turuncu (Tab.15:13-15) veya yeşil renkli (Tab.15:16-18) iç içe daireler yer almaktadır. Bazı örneklerde ise merkezin boş bırakıldığı da görülmektedir (Tab.15:19-20). Kazı buluntuları genellikle dışa çekik ağızlı, yarı-küresel/yayvan gövdeli ve düz dipli örneklerden oluşmaktadır (Tab.15:2-4,13,16).

²¹⁹ Örnekler için bkz. Amouric ve diğerleri, Vingt, Fig.202 (Pomegues), Fig.203 (Rondinara).

²²⁰ Gök, Akdeniz, s.74.

²²¹ Benzer örnekler için bkz; Berti, Maiolica, No.137,138; Giulio Ciampoltrini, **Le Onde e I Fiori, Il Complesso Conventuale di San Francesco e Lucca in Età Neoclassica (1750-1830): Itinerari Archeologici**, I segni dell'Auser, 2017, Fig.34-1.

Tab.15: Spirali Verdi grubu mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç).

Montelupo mayolikalarından spirali verdi grubu örnekleri, foglia verde grubuyla aynı dönemde üretilmiştir. Bu parçalar form ve renk skalası açısından büyük benzerlik göstermektedir. Süsleme kompozisyonu, stil özellikleri ve benzer örnekler dikkate alınarak Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan spirali verdi mayolikaları **18. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirmek mümkün görünmektedir.

Kazılarda bulunan mayolika buluntuları içerisinde spirali verdi grubu örnekleriyle hamur (Munsell 7.5 YR 7/4 pink), form ve renk kullanımıyla benzer bir üretim daha yer almaktadır (Tab.16). Yayvan gövdeli ve düz dipli tabaklara ait parçalarda iki farklı süsleme kompozisyonu görülür. İlk olarak, merkezde mavi bir

daireyle çevrili turuncu spiral daire ve gövdede çevresinde yeşil renkli nokta benzeri motiflerin bulunduğu turuncu dairesel bant yer almaktadır (Tab.16:1). Diğer uygulamada ise merkezde turuncu spiral daire kahverengi bir daireyle çevrilidir. Gövdede ise kahverengiyle yapılmış iç içe üç adet daire yer alır. Dairelerin çevresinde ise yeşil renkli kalın fırça darbeleriyle yapılmış nokta benzeri küçük çizgiler bulunur (Tab.16:2). Bu gövde uygulamasına sahip iki parça da buluntular içerisinde (Tab.16:3-4). Form, renk, hamur ve süsleme özellikleri göz önüne alındığında bu grup mayolikaların da **18. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirilmesi mümkündür²²².

Tab.16: Spirali verdi grubu benzeri mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz. Z.A.Meriç).

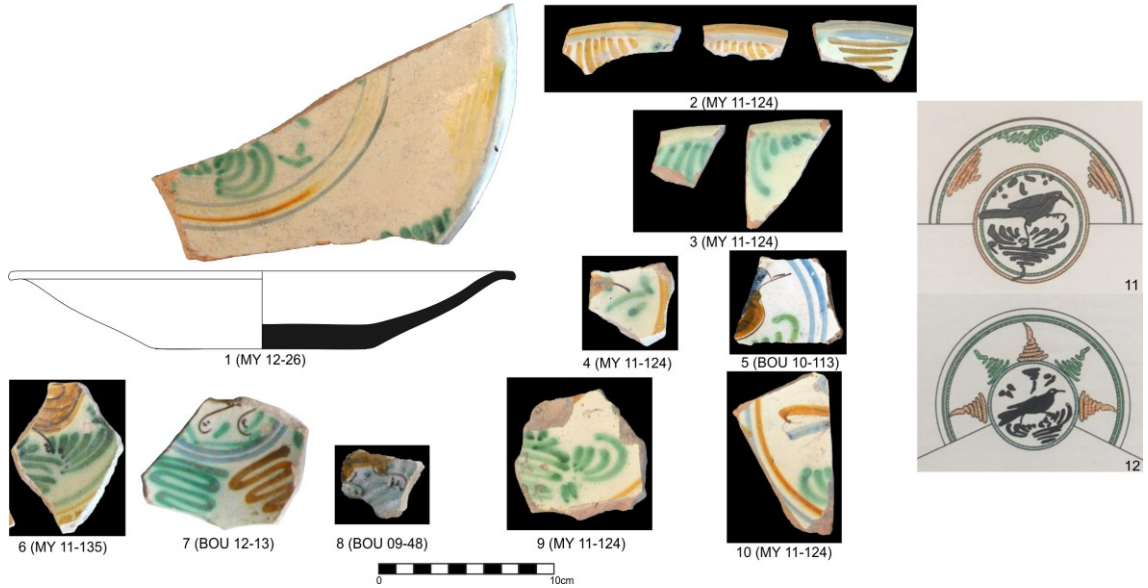
Montelupo mayolikaları içerisinde hayvan figürlü örnekler de görülmektedir. İtalyan mayolikalarında sıkça kullanılan kuş figürü, kazılarda görülen mayolika buluntularında da karşımıza çıkmaktadır. Montelupo’da bulunan tabaklardan kompozisyonun tamamını görmek mümkündür. Kompozisyon, tam merkezde konumlanan küçük kuş figüründen dolayı *uccellino centrale* olarak tanımlanır²²³. Kazılarda daha çok ağız ve kaide parçaları bulunmuştur. Büyük bir bölümünü görebildiğimiz bir örnekte siyah çizgilerle konturlanmış gövdesi turuncu, baş kısmı ise mavi renkli kuş figürü uzun ve sivri gagasıyla dikkat çeker (Tab.17:1). Diğer örneklerde de kuşların turuncu renkli gövdeleri seçilebilmektedir (Tab.17:2-3). Kuşların ince çizgiler şeklinde yapılmış kahverengi/manganez renkli ayakları stilize formdadır (Tab.17:2-3). Figürün altındaki kısımda spirali verdi grubu örneklerindeki gibi, bitkisel bir zemini andıran yeşil renkli spiraller ve nokta bezemeler bulunur. Tüm bu

²²² Montelupo Seramik Müzesi’nden benzer süsleme özelliklerine sahip örnekler 1740-80 arasına tarihlendirilmektedir. (Montelupo Seramik Müzesi, “Le esportazioni” bölümünde 8:5 numaralı eser).

²²³ Berti, Maiolica, p.193.

kompozisyonu çevreleyen konsantrik daireler yer almaktadır. Bu daireler ya mavi (Tab.17:1,6) ya da turuncu renktedir (Tab.17:2,4,7). Hem turuncu hem de mavi rengin kullanıldığı uygulamalar da görülmektedir (Tab.17:5,8). Ağız kenar parçalarında merkeze inen yeşil, sarı ve turuncu renkli kalın fırça darbeleriyle yapılmış çizgiler bir üçgen formu oluşturacak şekilde yapılmıştır (Tab.17:8-13). Bu unsurlarla uccellino centrale grubu mayolikaların, diğer Montelupo mayolika örneklerinden (spirali verdi grubu) türetildiğini söylemek yanlış olmayacaktır²²⁴.

Kazılarda bulunan uccellino centrale grubu mayolikalar, foglia verde ve spirali verdi grubu örnekleri gibi dışa çekik ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve düz dipli tabaklardan oluşmaktadır (Tab.17:8). Özellikle spirali verdi grubuyla renk, stil ve form benzerlikleriyle birlikte uccellino centrale grubu mayolikaları **18. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirmek mümkündür.

Tab.17: Uccellino Centrale grubu mayolikalar (1-10: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi Çiz.Z.A.Meriç) 11-12: Montelupo'dan örnekler (Fornaciari, p.310).

Montelupo üretimi bir diğer mayolika grubu, yeşil yapraklardan oluşan çiçek buketine (*mazzetto verde*) sahip süslemeyle tanınmaktadır. Kompozisyonda genellikle merkezde birbirlerine siyah renkli üç dalla bağlanan yeşil renkli çiçekler yer almaktadır (Tab.18:1,8). Ağız kenarındaki bordürde ise tabağı çevreleyen yeşil renkli dairesel

²²⁴ Blake, Italy, p.103.

çizgiler bulunur. Kazılarda bulunan bu grup mayolikalar, krem veya açık kırmızı renk (5 YR 7/6 reddish yellow) hamurlu olup dışa çekik ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve düz kaidelidir. Montelupo üretimi mayolikalar (foglia verde, spirali verdi, uccellino centrale grupları) ile hamur, form ve stil özellikleriyle benzerlik gösteren bu grup mayolikalar da **18. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirilmektedir²²⁵.

Tab.18: Yeşil çiçek buketi süslemesine (mazzetto verde) sahip mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç).

Kazılarda ele geçen tama yakın bir sürahi de üslup özellikleriyle Montelupo mayolikalarından olmalıdır (Fot.36). Küresel gövdeli, alçak halka kaideli ve tek kulplu sürahin kırık olan ağız kısmı olasılıkla yonca ağız formundadır. Montelupo'dan sürahilerde dış yüzde yer alan çiçek bezemeleri kazılarda bulunan örnekle benzerlik göstermektedir. Pastel tonlarda sarı ve turuncu renkle yapılan çiçek bezemeleri siyah çizgilerle konturlanmıştır. Çiçekler arasında turuncu ve mavi renkli çizgilerle belirginleştirilmiş yapraklı dallar yer alır. Kazılarda bulunan örneğin form, hamur ve üslup özellikleriyle **18. yüzyılın ikinci yarısı** Montelupo üretimi olduğu anlaşılmaktadır²²⁶.

Fot.36: Çiçek bezemelerine sahip Montelupo üretimi mayolika sürahi (S.Gök).

²²⁵ Berti, Montelupo, p.355. Bu grubun benzer örnekleri için bkz; Berti, Montelupo, (Fig.64a,64b).

²²⁶ Berti, Montelupo, p.354.

Çeşitli süsleme kompozisyonlarına sahip mayolikalar dışında bezemesiz beyaz renkli örnekler (*monocroma bianca*) de Montelupo üretimi mayolikalar içerisinde görülmektedir. Faenza'da popüler olan compendiaro stiline benzer bu grupta, ince kremi beyaz renkli bir sır tabakası seramikleri kaplamaktadır. Agora kazılarında bulunan örnekler krem veya açık kırmızı renkli hamurludur (Munsell 10 YR 8/4 very pale brown). Form tipi olarak özellikle dışa açılan geniş ve hafif kademeli ağız kenarlarıyla Faenza üretimlerinden ayrılan bu grup mayolikalar, yarı-küresel gövdeli ve düz diplidir (Tab.19:1-2). Montelupo'da beyaz renkli mayolikaların kapalı formlarda da kullanıldığı görülmektedir. Ancak kazılarda kapalı form tipine sahip örnekler şu ana kadar bulunmamıştır. Farklı bir form olarak ise düz dipli, alt kısımları sırsız, iç yüz ise parlak beyaz sırlı küçük boyutlu parçalar görülmektedir (Tab.19:3). Bu örnekler olasılıkla çeşitli tozları veya başka maddeleri karıştırma amaçlı günlük kullanımda tercih edilen küçük tabaklara ait olmalıdır²²⁷. Beyaz mayolikalar, kazılarda bulunan diğer Montelupo mayolikalarıyla benzer özellikler taşımakta (hamur ve form) ve **18. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirilebilmektedir²²⁸.

Tab.19: Beyaz renkli bezemesiz mayolikalar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

²²⁷ Marco Ricci ve Laura Vendittelli, **Museo Nazionale Romano: Crypta Balbi: Ceramiche Medievali e Moderne, 3/ Dal seicento all'ottocento (1610-1850)**, Electa, 2014, (Seicento), p.133 (Fig.IV.1.102.1).

²²⁸ Berti, Montelupo, p.352.

3.1.3.3. Ligurya Bölgesi Mayolikaları

Kuzey İtalya'nın Ligurya Bölgesi'nde Savona başta olmak üzere Albisola ve Cenova kentlerinde mavi beyaz süslemeleriyle dikkat çeken mayolika üretimi yapılmıştır. 16.yüzyıldan itibaren Ligurya'da gerçekleşen bu mayolika üretiminde, hamur tipinin değişikliğe uğradığı görülür. Erken dönem örneklerinde açık sarı renkli hamur kullanılır. Bu hamura sahip örneklerde süslemeler, açık mavi ve gri-mavi renk başta olmak üzere mavinin birçok tonuyla soyut bezemeler şeklinde yapılmıştır²²⁹. Mavi rengin yoğun ve kalın biçimde kullanıldığı sarı hamurlu örnekler, Savona üretimleri olarak tanımlanmaktadır²³⁰. Sır renginde yeşil-mavinin kullanıldığı pembemsi-sarı hamurlu örnekler ise Cenova üretimleridir²³¹. 18.yüzyıldan sonra yapılan üretimlerde, mavi beyaz süslemeler yerine çok renkli bir uygulama yapıldığı görülmektedir. Ligurya Bölgesi'nde çeşitli üsluplarda gerçekleşen mayolika üretimi Akdeniz ticaretinde de önemli rol oynamıştır. Ligurya Bölgesi'nde çeşitli süsleme kompozisyonlarına sahip mayolika üretimi yapılmıştır. Kazılarda bulunan Ligurya Bölgesi mayolikalarını üsluplarına göre şu şekilde sıralayabiliriz;

- Barocca Scenografia (Barok Stil)
- Tappezzeria (Goblen Üslubu)
- Calligrafico Naturalistico (Kaligrafik Natüralist)

3.1.3.3.1. Barocca Scenografia Üslubu Seramikler

17. yüzyılın ilk yarısından itibaren üretilen barocca scenografia üslubu, Çin porselenleri ve İznik seramiklerinde görülen bitkisel motifler ile İtalyan mayolikalarındaki süsleme kompozisyonlarının birleştirilerek oluşturulmuştur. Bu üslubu kelime anlamıyla “barok stil” olarak Türkçeleştirebiliriz. Barocca scenografia üslubun ortaya çıkışı öncelikle Floransa'da Francesco Medici tarafından Çin porselenleri örnek alınarak yapılan porselen benzeri üretime dayanmaktadır. Bu üretimin gerçekleşmesinde, özellikle diplomatik hediye olarak doğudan İtalya'ya

²²⁹ Blake, Italy, p.114; Luigi De Mauri, *L'amatore di Maioliche e Porcellane*, Hoepli, 2007, p.212.

²³⁰ Beltran ve Miró, p.27; De Mauri, p.212.

²³¹ Beltran ve Miró, p.27.

gönderilen mavi beyaz Çin porselenleri önemli yer tutar²³². *Medici porselenleri* olarak adlandırılan bu seramiklerde, Çin porselenlerinde yer alan çiçekli desenlerle, İtalyan mayolikalarındaki çeşitli motifler birleştirilmiştir. Aynı şekilde Medici porselenlerinin, İznik seramikleriyle frit hamurlu üretimi ve süsleme kompozisyonunda kullanılan motiflerle benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. İznik seramiklerine özgü basit çiçek filizleri, karanfil ve lale benzeri motifler, mavi beyaz İtalyan seramiklerinde de sıkça tercih edilmiştir²³³. Barocca scenografi üslupta da Çin porselenleri ve İznik seramiklerinden fazlasıyla görülmektedir.

17. yüzyılın sonlarından itibaren istoriato üslubu mayolikalarda görülen tarihsel, mitolojik, dini ve edebi temalar barocca scenografia ve tappezzeria seramiklerde de süsleme kompozisyonu oluşturmaktadır. Özellikle dönemin gravürlerinden ve baskı resimlerinden ilham alınarak yapılan kompozisyonlarda tarihsel temalar kullanılmıştır²³⁴. Miğfer ve zırhlarıyla asker figürleri ile Baküs gibi mitolojik karakterler figüratif kompozisyonunda tercih edilmiştir. Ayrıca Cenova freskolarından alınan figür ve motifler ile Cenovalı asil ailelerin armalarının birleştirilmesiyle oluşan süsleme kompozisyonları da bu seramiklerde sıkça görülür²³⁵.

Kazılarda bulunan barocca scenografia seramikler, soluk sarı veya krem renkli hamurludur (Munsell 2.5 Y 8/3 pale yellow). Bu grup seramiklerin süslemelerinde mavi ve mavinin tonları kullanılmıştır. Süsleme kompozisyonu tabaklarda iç yüzün tamamını kaplayacak şekilde yapılmıştır. Kazılarda bulunan barocca scenografia seramiklerin süsleme kompozisyonunda genellikle kırsal bir manzara üzerinde yer alan küçük kayalıklar, sıra dağlar, ağaç benzeri iri yapraklar ve dallar kullanılır (Tab.20). Tama yakın örneklerden görülebileceği üzere ağız kenarlarında gökyüzü/bulut ve zemin betimlemeleri koyu mavi renkle yapılmıştır. Özellikle zeminde bir merkezden çıkan koyu mavi renkli stilize yapraklar görülmektedir. Merkezde ise yine koyu mavi renkli stilize formlu kayalıklar ve siyah renkli çizgisel bezemeler bulunmaktadır. Bu örneklerle

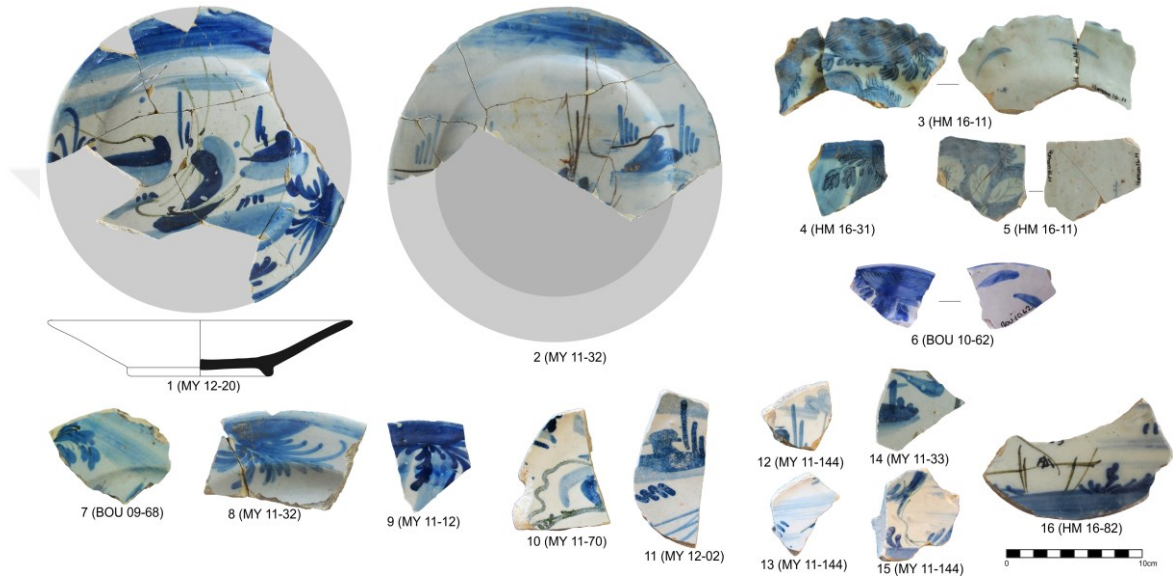
²³² Arrigo Cameirana, "Influenze orientali nella maiolica "bianco-blu" ligure del XVI e XVII secolo", **Bianco Blu Cinque Secoli di Grande Ceramica in Liguria**, (Ed. Cecilia Chilosi), Skira, 2004, p.26; John Carswell, **Iznik Pottery**, British Museum Press, London, 2006, (Iznik), p.103; Mack, s.175.

²³³ Carswell, Iznik, p.103; Meriç, s.64.

²³⁴ Marcella Vitali, "La maiolica Italiana nel XVII e XVIII secolo", **Storia dell'arte Ceramica**, Zanichelli, 2010, p.253.

²³⁵ Blake, Italy, p.114.

benzer bir tabakta, kompozisyon aynı üslupla yapılmış ancak merkezde bir kuş motifi yer almaktadır²³⁶. Buluntular içerisindeki diğer ağız kenar parçalarında ise bir daldan çıkan veya zeminde konumlanan yaprak bezemeleri bazı örneklerde siyahla konturlanmıştır (Tab.20:3-6). Bu kompozisyona sahip parçaların dış yüzleri genellikle bezemesizdir. Bazı örneklerde ise belirli aralıklarla yapılmış yatay mavi renkli çizgiler yer alır (Tab.20:3,6).

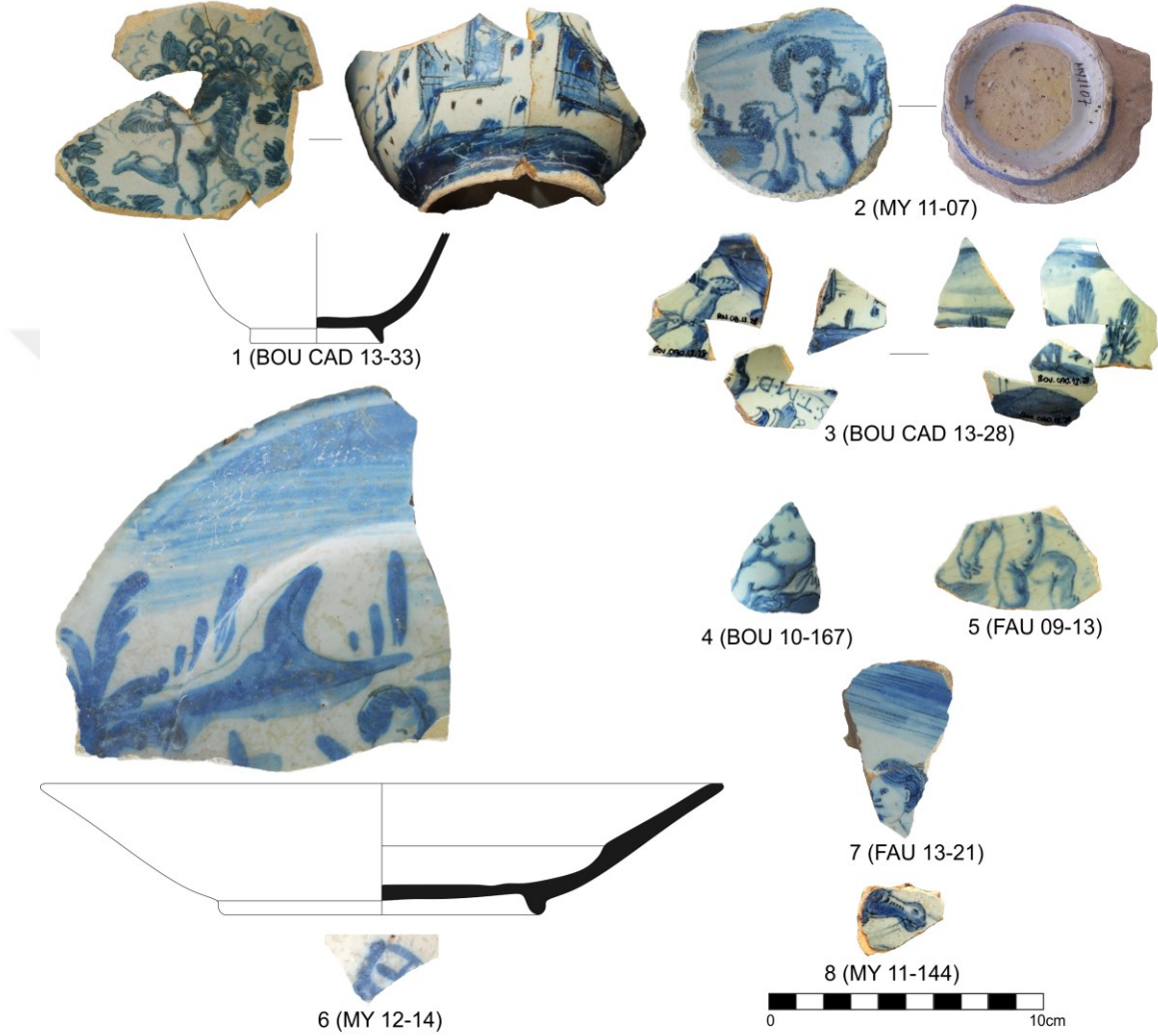
Tab.20: Kırsal manzara tasvirli barocca scenografia grubu örnekleri (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Kazı buluntuları içerisinde figürlü süslemeler de yer almaktadır. Barocca scenografia seramiklerde çokça tercih edilen figürlerden biri *puttolar* (Tab.21:1-5)²³⁷. Küçük çıplak çocuk figürleri olan puttolar, kazılarda bulunan figürlü barocca scenografia seramikler içerisinde de örnekler barındırmaktadır. Puttolar, tabakların merkezinde kanatlı şekilde resmedilmiştir. Bir örnekte arka plan çiçek ve yaprak buketleriyle çevrelenmiş (Tab.21:1), diğer bir örnekte ise ağaçlı bir ev görülmektedir (Tab.21:2). Diğer figürlü barocca scenografia örneklerinde kadın figürleri bulunmaktadır. Bir tabağın merkezinde arka planda stilize kayalık ve ağaç bezemelerinin ön kısmında sadece baş kısmı görülen figürün saç stiliyle kadın olduğu anlaşılmaktadır (Tab.21:6). Bir diğer örnekte yine saç stiliyle kadın figürü yer almaktadır (Tab.21:7). İnsan figürleri dışında tek örnekte hayvan figürü görülmektedir.

²³⁶ Pandolfini Müzayedesı 29 Mayıs 2014 Tarihli Satış, 407 Nolu Eser.

²³⁷ Gök, Italian, p.314.

Küçük bir parça olan örnekte at figürü yer almaktadır (Tab.21:8). Barocca scenografia süsleme kompozisyonlarında sıkça kullanılan mitolojik hikayelerde at figürü çokça tercih edilmektedir.

Tab.21: Figürlü barocca scenografia grubu örnekleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç).

Barocca scenografia seramiklerin süsleme kompozisyonunda mimari unsurlar da sıkça kullanılmıştır. Kazı buluntuları içerisinde bir kâse örneğinin dış yüzünü kaplayacak şekilde yapılmış kuleleriyle kale benzeri bir evi andıran mimari tasvir yer alır (Tab.22:1)²³⁸. Merkezinde putto figürünün olduğu tabak parçasında ise arka planda ağaçlarla çevrili küçük boyutlu bir ev tasviri vardır (Tab.22:2). Parçalar halinde ele

²³⁸ Benzer örnekler için bkz. Cameriana, Cat.n.35; <https://www.britishmuseum.org/> Env.No:1973,0701.2 (18/02/2019).

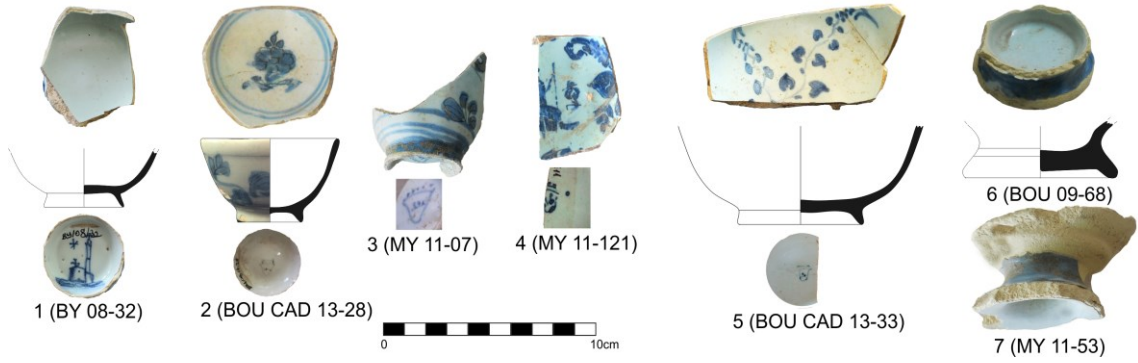
geçen kâsede ise bir zemin üzerinde ağaçlarla çevrili kale benzeri ev tasviri seçilebilmektedir (Tab.22:3).

Tab.22: Mimari tasvirli barocca scenografia grubu örnekleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç).

Kazılarda bulunan barocca scenografia seramiklerde açık formlar yoğunluktadır. Açık formlar tabak ve kâselerden oluşmaktadır. Tabaklar, alçak kaideli veya düz dipli, yayvan veya konik kademeli gövdeli ve ağız kenarları ise düz, dalgalı veya dışa çekik formdadır (Tab.23:1; Tab.23:6). Hem iç hem dış yüzlerinde süslemeler barındıran kâseler ise alçak halka kaideli ve küresel gövdelidir (Tab.23:1; Tab.23:4-5). Daha az örnek barındıran kapalı form tipinde ise küçük boyutlu fincanlar dikkati çeker (Tab.23:1-3). Stilize çiçek ve yaprak bezemelere sahip fincanların kaide altlarında üretici damgaları yer almaktadır²³⁹. Bir albarello veya şişeye ait olması muhtemel kaide parçası örnekler arasındadır (Tab.23:6). Aynı şekilde sürahi formu veren parça da kapalı form tipi örneklerindedir (Tab.23:7).

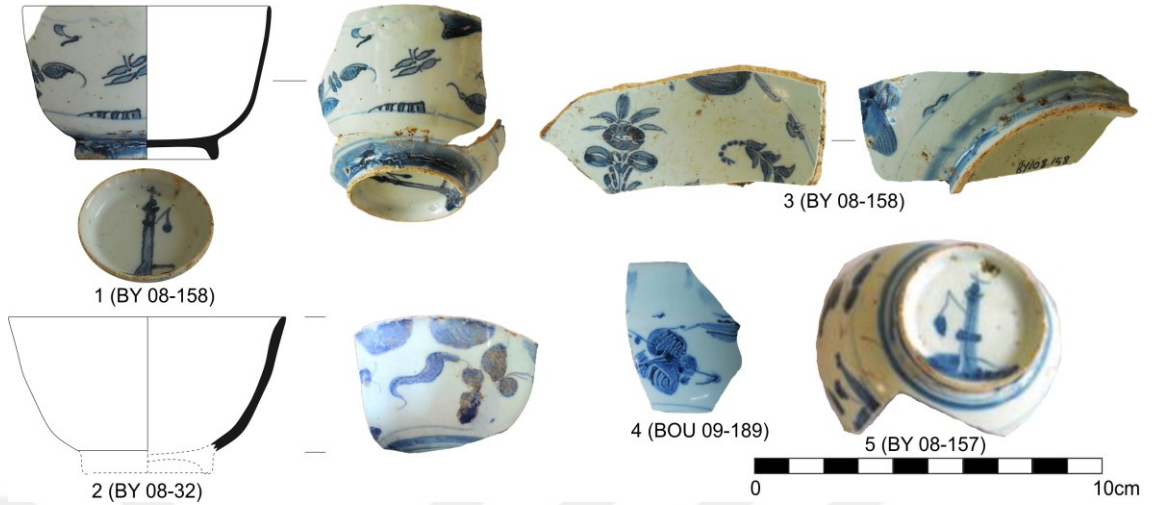
²³⁹ Gök, Akdeniz, s.76, Tablo 7.

Tab.23: Barocca scenografia grubu form tiplerinden örnekler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.:Z.A.Meriç).

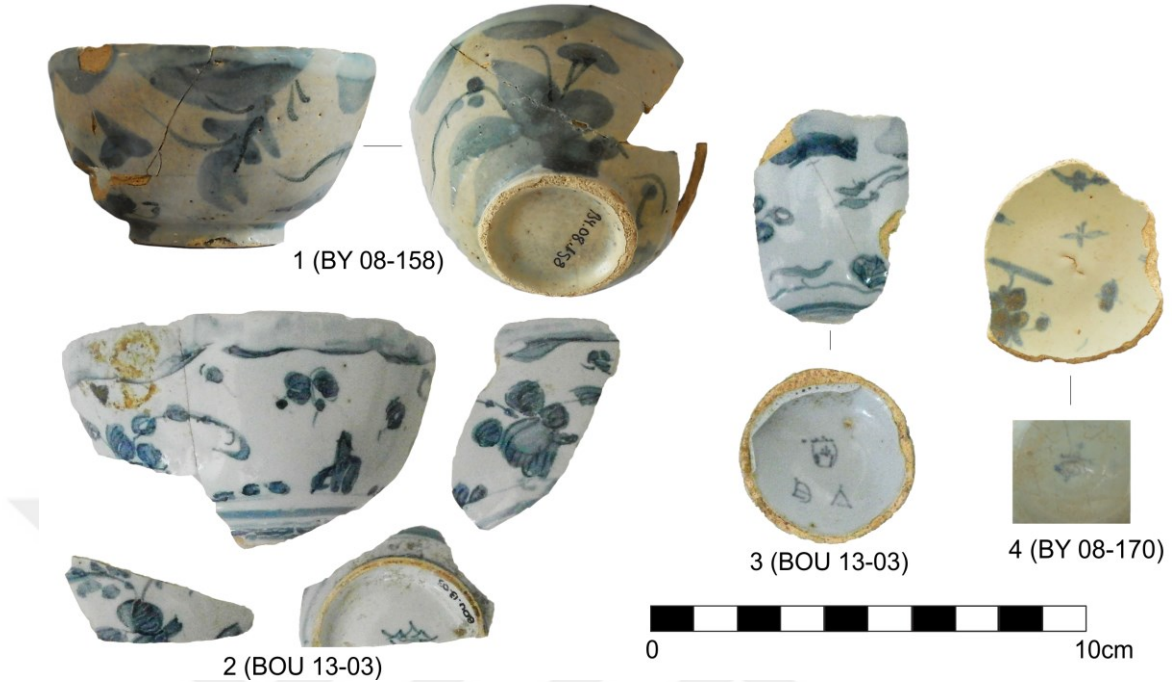
3.1.3.3.2. Tappezzeria Üslubu Seramikler

Barocca scenografia üslup seramiklerle benzer süslemelere sahip “Tappezzeria üslubu” seramikler, ismini saray goblenlerinde bulunan bezemelerden almaktadır. Bu nedenle bu üslubu “Goblen üslubu” olarak Türkçeleştirebiliriz. Tappezzeria üslubunun bezeme kompozisyonu, goblenlerin yanı sıra barocca scenografia seramiklerde olduğu gibi Çin porselenleri ve İznik seramiklerinden de etkiler barındırmaktadır. Kazılarda bulunan tappezzeria üslubundaki seramikler, barocca scenografia üslupta olduğu gibi soluk sarı ve krem renk hamurludur. Tappezzeria üslubun ayırt edici özelliklerinden biri bitkisel süslemelerin yoğun, çeşitli ve ince işçilikli kullanımıdır. Üslubu, barocca scenografia seramiklerden ayıran en önemli unsur ise süsleme kompozisyonunda kullanılan küçük boyutlu stilize böcek figürleridir. Seramiklerde mavi renk iki tonda kullanılmıştır. İlk uygulamada koyu mavi renkli motiflerin lacivert/siyah çizgilerle konturlandığı canlı bir kompozisyonudur (Tab.24:1-5). Bir fincan örneğinde dış yüzde yapılan bezemelerde, uçan sinek ve kelebek ile zemin üzerinde yer alan tırtıl benzeri figürler bulunmaktadır (Tab.24:1). Ayrıca kompozisyon içerisinde ince bir daldan çıkan yapraklar gibi bitkisel motifler de yer almaktadır. Fincanın kaide altında ise deniz feneri damgası görülür. Bir diğer kâse örneğinin iç yüzünde, ince işçilikli çok yapraklı çiçek (aslanagzı/çan?) motifleri bulunur (Tab.24:3). Ayrıca kompozisyon içerisinde küçük boyutlu sinek benzeri böcekler de yer almaktadır. Dış yüzde de daha büyük boyutlu çiçek buketleri seçilebilmektedir.

Tab.24: Tappezzeria grubu seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Tappezzeria grubunun diğer örneklerinde ise daha pastel tonlarda soluk mavi ve lacivert/siyah renkli bezemeler görülmektedir (Tab.25:6-9). Bir fincan örneğinin dış yüzeyinde, gelişigüzel şekilde yapılmış ince dallar ve dallardan çıkan yaprak bezemeleri ile çintemani benzeri üç top motifi yer almaktadır (Tab.25:6,8). Bezemeler, siyah çizgilerle belirginleştirilmiştir. Küçük boyutlu bir kâse örneğinin dış yüzünde, ince bir dal üzerinde yer alan yapraklar ile gövde üzerine gelişigüzel yerleştirilmiş bitkisel motifler yer alır. Bitkisel motiflerin yanı sıra kompozisyon içerisinde ev benzeri mimari tasvirler de bulunmaktadır (Tab.25:7). Kaide altında ise taç benzeri bir damga görülmektedir. Kazılarda bulunan tappezzeria grubu parçalar barocca scenografi grubu seramiklerde olduğu gibi çoğunlukla fincan ve küçük boyutlu kâselere aittir. Fincanlar ve kâseler, ince cidarlı, düz inen ağız kenarlı, küresel gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaidelidir (Tab.25).

Tab.25: Pastel renk uygulamasına sahip Tappezzeria grubu seramikler (S.Gök).

Kazılarda bulunan barocca scenografia ve tappezzeria üslubundaki seramiklerin kaide altlarında yer alan damgalar, üretildikleri atölyeleri göstermesi açısından önemlidir. Damgalardan anlaşıldığı üzere üretimler daha çok Savona atölyelerine aittir. En çok görülen marka Savona kentine ait *Stemma di Savona* yani kent armalarıdır²⁴⁰ (Tab.26:1). 17.yüzyıldan itibaren Savona'daki çeşitli fabrikalarda bu marka kullanılmıştır²⁴¹. Ayrıca tabakların ağız kenar bordürlerinde *Stemma di Savona* ifadesinin kısaltılmış formlarda kullanıldığı da görülmektedir. (Tab.26:8). Fabrikalarda yapılan farklı üretimlerde, Savona kent armasıyla birlikte fabrika veya usta isimlerini belirten semboller ve baş harfler kullanılmıştır²⁴². Kazılarda da bu uygulamanın örnekleri bulunmuştur. İki fincan örneğinin kaidelerinin alt kısmında Savona arması ve arma altında **B** ile **A** harfleri görülür (Tab.26:2). B ve A başharflerine sahip markalar daha çok *Bianchino* fabrikasıyla ilişkilendirilmektedir. 17. yüzyıl sonlarında fabrikada Giovanni Andrea Bianchino üretimleri bilinmektedir. Bu damganın da 1702 yılında

²⁴⁰ De Mauri, pp.513,515.

²⁴¹ Benzer örnekler için bkz. Beltran ve Miró, p.134; Ricci ve Venditelli, Seicento, (Fig.IV.2.1.5.6).

²⁴² Valerio Abramo Ferrarese, "Le Nuove Marche Della Maiolica Ligure Nei Più Recenti Ritrovamenti", *Atti della Società Ligure di Storia Patria*, Vol.:8, Fasc.:2, 1968, p.277; Cecilia Chilosi, *Ceramiche Della Tradizione Ligure: Thesaurus di Opere dal Medio Evo al Primo Novecento*, Silvana, Milano, 2011, p.278.

ölümüne kadar Andrea Bianchino tarafından yapılan üretimlerde kullanıldığı görülmektedir²⁴³.

Liguria mayolikalarında kullanılan bir diğer önemli marka olan **Lanterna** yani fener/deniz feneri, kazı buluntularında iki örnekte görülmektedir (Tab.26:3). Cenova'nın deniz feneri sembolü olan bu marka ilk olarak 1641'de Cenova Senatosu'nun izniyle Albisola'nın Grosso fabrikasına markalama izni verilmiştir²⁴⁴. 1698 yılında ise Savona'nın Chiodo fabrikası yine senato kararıyla üretimi ve markalamayı devralmıştır²⁴⁵. 1782'ye kadar Chiodo fabrikası üretimlerinde, çeşitli şirketlere devredene kadar fener markasını kullanmaya devam etmiştir²⁴⁶. Fener markası, Liguria mayolikalarında en çok kopya edilen ve ticarete de en çok talep edilen marka olmuştur²⁴⁷. Kazı buluntularında görülen fener markası, fincan kaidelerinin altında kullanılmıştır. Örneklerde fener gövdesinin üzerinde sağ ve sol tarafına yerleştirilmiş bir çubuk üzerinde asılı olan dairesel bir unsur görülür. Tepe noktasında ise haç motifi bulunur. Fener markalı bir diğer örnekte ise sadece üzerinde haç motifi yer alan tepe noktası görülmektedir. Parçaların üslup özellikleri ele alınarak bu markaların, 17. yüzyıl sonu-18. yüzyıl **Chiodo** fabrikasına ait olması muhtemeldir.

Fener damgasıyla çok benzer bir marka olan **Chiesina** yani küçük kilise markası, kazılarda tek örnekte bulunmaktadır (Tab.26:4). Fener markasının bir imitasyonu olarak nitelendirilen markada, yanında uzun kulesi olan küçük bir kilise yapısı görülür. Yapı üzerinde haç motifi yer alır. Ayrıca kilise yapısından bağımsız olarak ince çizgilerle gelişigüzel formda yapılmış altı köşeli yıldız vardır. Bu marka da fener damgası gibi Albisola ya da Savona üretimi olmalıdır. Özellikle yıldız sembolü tek başına ya da harflerle birlikte Savona üretimlerinde kullanılmaktadır²⁴⁸. Küçük kilise markasının, fener markasıyla olan benzerliği ve yıldız motifinin kullanımıyla birlikte 17.yüzyıl sonu-18.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilebilmektedir²⁴⁹.

²⁴³ Beltran ve Miró, p.133; Chilosi, p.278; De Mauri, p.332.

²⁴⁴ Chilosi, p.278.

²⁴⁵ Abramo Ferrarese, p.277.

²⁴⁶ Chilosi, p.278; De Mauri, p.103.

²⁴⁷ Benzer örnekler için bkz. Beltran ve Miró, p.133; Cambi Müzayedesi, 0373 nolu satış, 75 nolu eser.

²⁴⁸ De Mauri, p.494; Aurelio Minghetti, **Catalogo dei ceramisti. Dal Medioevo al Novecento**, Editoriale Olimpia, 1996, p.441; Ricci ve Venditelli, Seicento, p.149.

²⁴⁹ Benzer örnek için bkz. Cambi Müzayedesi, 0162 nolu satış, 320 nolu eser.

Kazı buluntuları içerisinde yer alan bir diğer marka olan scudo cruciato (haçlı kalkan), **Croce** fabrikasının markası olarak kullanılmıştır. Üretimlerin G.Battista Croce tarafından 18. yüzyılda yapıldığı bilinmektedir²⁵⁰. Croce fabrikasına ait markalı seramikler, Albisola'da yapılan kazılarda bulunduğu ve üretimin bu kentte gerçekleştiği anlaşılmaktadır²⁵¹. Kazılarda bu markaya ait tek örnek ele geçmiştir (Tab.26:5). Markanın tamamını göremediğimiz tabak parçasında haçın çizgileri ve çerçevesi seçilebilmektedir.

Buluntular içerisinde görülen bir diğer marka ise corona yani taç markasıdır. Tek başına ya da sembol veya baş harflerle birlikte kullanılan marka, daha çok **Conrado** fabrikası üretimleriyle bilinmektedir. Üretimler, Albisola ve Savona kentlerinde 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir²⁵². Kazılarda bulunan kâse parçasının kaide altında taç markasının tepe kısmı görülmektedir (Tab.26:6).

Son olarak globo crucifero yani çapraz küre markası kazı buluntuları içerisinde yer almaktadır. Marka, Albisola ve Savona'da çeşitli fabrikalarda kullanılmıştır. Markanın üst kısmında bir haç, alt kısmında ise ortasında haçın bir kolu olan daire formu bulunur (Tab.26:7). Marka, genellikle baş harflerle birlikte kullanılır. Bu baş harflerden yola çıkılarak damgayı en yaygın kullanan fabrika **Levantino** fabrikasıdır²⁵³. Çapraz küre markasının kullanıldığı Levantino fabrikası üretimleri daha çok 18. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir²⁵⁴. Kazılarda bu damganın olduğu bir örnek bulunmuştur.

Liguria Bölgesi mayolikalarından barocca scenografia ve tappezzeria üslup seramikler gerek kaide altlarında yer alan damgaları gerekse karakteristik süsleme kompozisyonlarıyla tarihlendirilmektedir. Kazılarda bulunan özellikle barocca scenografia seramiklerde yer alan damgalar, tarihlendirmeleri yaparken daha kısa aralıklar verilmesine yardımcı olmuştur. Aynı şekilde çeşitli merkezlerde bulunan benzer örnekler de tarihlendirmeyi kolaylaştırmaktadır. Barcelona'da barocca scenografia seramikler kaide altlarında yer alan damgalarıyla genel olarak 17. yüzyılın

²⁵⁰ Minghetti, p.136; Benzer örnek için bkz. Beltran ve Miró, p.133.

²⁵¹ De Mauri, p.3.

²⁵² Beltran ve Miró, p.133; Chilosi, p.278.

²⁵³ Levantino fabrikası üretimlerini belirten, A.L (Angelo Levantino) ve B.L (Boselli-Levantino) gibi baş harfler sıklıkla kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. De Mauri, p.322,336.

²⁵⁴ Chilosi, p.278.

ikinci yarısı ile 1716 yılı arasına tarihlendirilir²⁵⁵. Tappezzeria seramiklerin tarihlendirilmesi ise 17. yüzyılın son çeyreği ile 1716 yılı arasındadır²⁵⁶. Kazılarda bulunan damgalı barocca scenografia ve tappezzeria üslup seramiklerin Tablo 29’da detaylı tarihlendirilmesi yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında ise Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan barocca scenografia seramikler **17. yüzyılın sonu** ile **18.yüzyıla**, tappezzeria üslup seramikler ise **17. yüzyılın sonu** ile **18.yüzyıla** tarihlendirilebilmektedir.

BOU CAD 13-28	BOU CAD 13-33	MY 11-121	MY 11-07	BOU 13-03	FAU 12-37 2
Marka: Stemma di Savona (Savona Arması) Fabrika: Savona Belediyesi Üretim Yeri: Savona Üslup: Barocca Scenografia Form: Fincan/Küçük Kase Tarihlendirme: 17.yüzyıl sonu-18.yüzyıl başları				Marka: Stemma di Savona - BA Fabrika: Bianchino fabrikası Üretim Yeri: Savona Üslup: Tappezzeria Form: Fincan Tarihlendirme: 17.yüzyıl sonu-18.yüzyılın başı	
BY 08-32	BY 08-157	HM 16-11	BY 08-32	MY 12-14	
Marka: Lanterna (Fener) Fabrika: Chiodo-Peirano,Grosso Üretim Yeri: Albisola,Savona Üslup: Barocca Scenografia,Tappezzeria Form: Fincan,Tabak Tarihlendirme: 17.yüzyıl sonu-18.yüzyıl			Marka: Chiesina (Kilise) Fabrika:- Üretim Yeri: Albisola ya da Savona Üslup: Barocca Scenografia Form: Fincan Tarihlendirme: 17.yüzyıl sonu 18.yüzyılın ilk yarısı		
3			4		
	Marka: Corona (Taç) Fabrika: Conrado Üretim Yeri: Albisola,Savona Üslup: Tappezzeria Form: Kase Tarihlendirme: 17.yüzyıl sonu-18.yüzyıl			Marka: Globo Crucifero (Çapraz Küre) Fabrika: Çeşitli fabrikalar Üretim Yeri: Albisola,Savona Üslup: Tappezzeria Form: Kase Tarihlendirme: 18.yüzyılın ikinci yarısı	
BOU 13-03	6		BY 08-170	7	
			“Stemma Di Savona” 18.Yüzyıl-Savona		
BOU CAD 13-28		MY 11-07		8	

Tab.26: Barocca scenografia ve tappezzeria üslubu seramiklerde görülen damgalar (Z.A.Meriç).

²⁵⁵ Beltran ve Miró, p.143.

²⁵⁶ Beltran ve Miró, p.143.

3.1.3.3.3. *Calligrafico Naturalistico Üslup Seramikler*

Liguria’da üretilen mayolika gruplarından olan “calligrafico naturalistico” yani “kaligrafik natüralist” üslup seramikler, Çin porselenlerinden yoğun etkiler barındırmaktadır. Ming Hanedanlığının Wan Li saltanatı döneminde (1573-1619) üretilen *Kraak* porselenleri, carrack/craak adı verilen Hollanda gemileriyle Avrupa’ya taşınan ilk porselenler olma özelliğini taşımaktadır²⁵⁷. Porselenler, Amsterdam üzerinden Avrupa’nın çeşitli merkezlerine satılmasıyla birlikte bu merkezlerde çokça taklit edilmiştir²⁵⁸. Parçaların merkezinde yer alan süsleme kompozisyonlarında; doğu kökenli yabani tavşan, köpek gibi hayvan figürleri, sivri uçlu yaprak ve dallar ile su bitkilerinin kullanımı görülmektedir. Ayrıca Çin etkili mimari tasvirler özellikle pagodalar²⁵⁹ sıklıkla tercih edilmektedir. Kraak porselenlerinin en ayırt edici özellikleri, ince cidarları ve geniş ağız kenarlarının kartuşlara bölünerek her bir yüzeyin çeşitli bezemelerle süslenmesidir²⁶⁰. Liguria Bölgesi’nde yapılan üretimlerin, kaligrafik natüralist ismini alması ise bezeme hatlarının kaligrafî ile olan benzerliği ve doğal unsurların kullanılması olarak ifade edilir.

Kazılarda bulunan kaligrafik natüralist üslup seramikler, iki ana gruba ayrılmaktadır. İlk grupta tek renkli uygulama görülür. Soluk sarı veya krem renk (10 YR 8/3 very pale brown) hamurlu seramiklerde süslemeler, beyaz zemin üzerine mavi veya mavinin tonlarında yapılmıştır. Genellikle seramiklerin hem iç hem de dış yüzlerinde bezemeler uygulanmıştır. Süsleme kompozisyonunda bitkisel motifler, hayvan figürleri ve mimari tasvirler kullanılmıştır. Bitkisel motifler ince dallı çiçekler, sivri uçlu yapraklar ve küçük boyutlu servi ağaçlarından oluşmaktadır (Tab.27). Yaprak ve dal bezemeleri genellikle ince fırça darbeleriyle işlenirken çiçek motifleri daha kalın fırça darbeleriyle yapılmıştır. Mimari tasvirlerde bu üslubun dikkat çekici unsuru olan

²⁵⁷ Cameirana, p.28; Adile Birben, **Çin Porselen Sanatı “Toprağın Ateşle Dansı”**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011, s.54; Hülya Kalyoncu, **Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonunun Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.23.

²⁵⁸ Kraak porselenleri İtalya dışında, Delft (Hollanda), Londra (İngiltere), Avignon-Marsilya-Cannes (Fransa), Frankfurt (Almanya) ve (İsfahan) İran’da da taklit edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Beltran ve Miró, p.43; Cameirana, p.29.

²⁵⁹ Pagoda: Hint, Japon ve Çin mimarlığında taş veya tuğladan yapılan çokgen planlı kuleler biçiminde olan Budist tapınaklarına verilen isimdir. Bilgi için bkz. Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, 2011, s.234.

²⁶⁰ Birben, s.54.

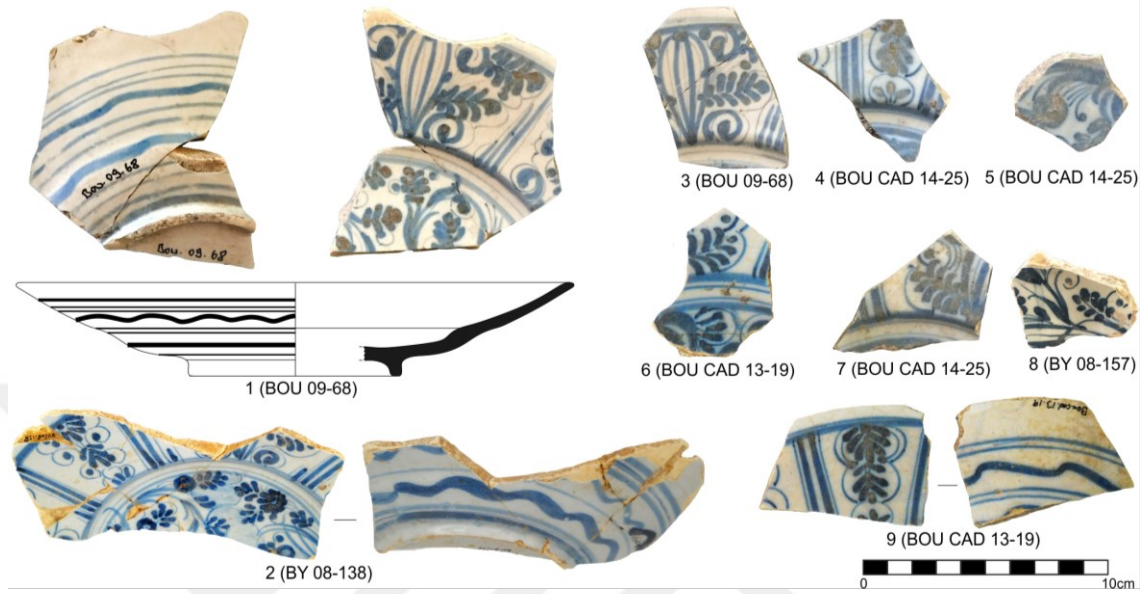
küçük boyutlu pagoda veya sütunlu tapınak benzeri yapılar sıkça kullanılmıştır (Tab.27:1-4). Yapı tasviri, sekiz destekle taşınan üçgen formlu bir çatıya sahiptir. Yapının çevresinde iki adet servi ağacı görülür. Bir örnekte ise servi ağaçları yerine ince çizgilerle yapılmış kule benzeri unsur bulunur (Tab.27:2). Hayvan figürü kullanımında stilize formda yapılmış sinek/böcek ailesinden yusuçuk figürü görülür (Tab.27:6). Parçaların dış yüzlerinde çeşitli uygulamalar yapılmıştır. İlk uygulamada gövdeyi kaplayan dikey çizgiler görülür (Tab.27:1). İkinci olarak ise dikey veya yatay çizgilerle oluşturulan bölümlerde yaprak, dal ve çiçeklerin olduğu kompozisyon bulunur (Tab.27:2-3,5).

Tab.27: Kâse formunda tek renkli kaligrafik natüralist üslup seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç)

Kaligrafik natüralist üslup seramiklerde sıkça kullanılan Kraak porselenleri süsleme kompozisyonunu taklit eden uygulamaya sahip örnekler de kazı buluntuları içerisinde (Tab.28). Bu kompozisyonda geniş ağız kenarlarının kartuşlara bölündüğü ve bölümlerin her birinin bitkisel bezemelere sahip olduğu görülür. Bölümler birbirinden üç dikey çizgiyle ayrılmıştır. Kartuşlar içerisinde, oval formda birleşen dallar ve dallardan çıkan yaprak ve çiçek motifleri bulunur. Bu tip ağız kenar süslemesine sahip örneklerde merkezdeki kompozisyon da yaprak, dal ve çiçek motiflerinden oluşmaktadır (Tab.28:1-2). Örneklerin dış yüzlerinde ise yatay olarak yapılmış düz çizgilerin arasında daha kalın fırça darbesiyle işlenen dalgalı çizgiler yer alır (Tab.28:1-2,9). Tek renkli kaligrafik natüralist üslup seramiklerde kâse ve tabak formları yaygındır. Kâseler genel olarak hafif dışa açılan ağız kenarlı, küresel gövdeli

ve orta yükseklikte halka kaidelidir (Tab.28:1,5). Tabaklar ise dışa açılan geniş ağız kenarlı, yayvan ve kademeli gövdeli ve orta yükseklikte halka kaidelidir (Tab.28:1).

Tab.28: Tabak formunda tek renkli kaligrafik natüralist üslup seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç
Çiz. Z.A.Meriç)

Barocca scenografia ve tappezzeria üslup seramiklerde olduğu gibi kaligrafik natüralist üslup seramiklerde de üretildikleri atölyeleri gösteren damgalar bulunmaktadır. Buluntular içerisinde iki örnekte damga görülür. Birincisi küçük boyutlu kâse parçasının kaide altında ince çizgilerle yapılmış altı kollu yıldız damgasıdır (Tab.29:1). *Asterisco* yani yıldız işareti olarak tanımlanan bu marka, Albisola ya da Savona kentiyle ilişkilendirilmektedir²⁶¹. Amsterdam’da bulunan bu markaya sahip, çok benzer form ve süsleme özellikleri barındıran kâse 1625-1675 yılları arasına tarihlendirilmiştir²⁶². Parçanın üretim yeri konusunda ise Ligurya veya Piyemonte Bölgesi ön plana çıkartılmıştır. Burada dikkat çekici unsur, Liguryalı seramik ustalarının bu dönemlerde Piyemonte’ye göçtüğü ve üretimlerine Torino’da devam etmesidir²⁶³. Yıldız işaretini kullanan Savonalı Conrado fabrika ustaları da Torino’ya göç eden ustalardandır. Barcelona’da ise bu markaya sahip barocca scenografia üslup

²⁶¹ Chilosì, p.278; De Mauri, p.494.

²⁶² Nina Linde Jaspers, “Schoon en werkelijk aangenaam Italiaanse faience uit Nederlandse bodem (1550-1700)”, *Vormen uit vuur, Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van ceramiek en glas*, 2009, (Nederlandse), Fig.15.

²⁶³ Nina Linde Jaspers, “Clean, cheap & truly more enjoyable. Italian maiolica excavated the Netherlands (1550-1700): the supremacy of Ligurian merchandise and rarities from other production regions”, *Archeologia PostMedievale*, Vol.:15, 2011, (Ligurian), p.18.

örneği, 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir²⁶⁴. İkinci damga örneği ise dikey, ince bir çizgiden oluşur (Tab.29). Bu marka *Chiodi/Punti* olarak adlandırılmaktadır. Markayı Savona'nın Chiodo fabrikası 18. yüzyıl boyunca kullanmıştır²⁶⁵.

	Marka:Asterisco (Yıldız) Fabrika:- Üretim Yeri:Albisola ya da Savona Üslup:Kaligrafik Natüralist Form:Küçük Kase Tarihlendirme:17.yüzyılın ikinci yarısı		Marka:Chiodi-Punti Fabrika:Chiodo Üretim Yeri:Savona Üslup:Kaligrafik Natüralist Form:Küçük Kase Tarihlendirme:18.yüzyıl
BY 08-166	1	HM 16-56	2

Tab.29:Tek renkli kaligrafik natüralist üslup seramiklerde görülen damgalar (Z.A.Meriç).

Kazılarda bulunan çok renkli kaligrafik natüralist üslup örnekleri, soluk kahverengi veya pembemsi (10 YR 8/3 very pale brown, 7.5 YR 8/3 pink) hamurludur. Bezemeler beyaz zemin üzerine sarı, turuncu, yeşil, mavi ve siyah renkle yapılmıştır. Tek renkli örneklerde görülen mimari tasvirli süsleme kompozisyonları, çok renkli parçalarda da aynı üslupla işlenmiştir. Pagoda veya tapınak benzeri tasvirlerin olduğu örneklerde, çatı kısımları sarı veya turuncu renkle, taşıyıcılar ise maviyle resmedilmiştir (Tab.30:1-3). Bu kompozisyon içerisinde yer alan bitkisel motiflerde, çiçekler sarı ve turuncu, yapraklar mavi, ince dallar siyah, daha kalın fırça darbeleriyle yapılmış dallar ise mavi renklidir (Tab.30:1-3). Tek renkli kaligrafik natüralist üslup örneklerinden farklı olan bir kompozisyona sahip parça tama yakın bir fincan buluntusudur (Tab.30:4). Sekizgen gövdeli fincanın dış yüzünü tamamen kaplayan süsleme kompozisyonunda, bitkisel motifler, kuş figürü ve mimari unsur görülmektedir. Bitkisel motifler diğer örneklerle aynı üsluptadır. Buradaki tek farklılık yeşil rengin kullanımıdır. Turuncu renkli kuş figürü ise oldukça realisttir. Mimari tasvir, olasılıkla yanında bir kuleye sahip ev tasviridir.

²⁶⁴ Beltran ve Miró, p.133.

²⁶⁵ De Mauri, p.504.

Tab.30: Çok renkli kaligrafik natüralist üslup seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Tab.31: Kaligrafik natüralist üslup seramiklerde görülen mimari unsurlar.

Kaligrafik natüralist seramik örnekleri, Barcelona’da 17. yüzyılın ilk yarısı-1716 arasına tarihlendirilir²⁶⁶. Amsterdam’da tek renkli üretimler 1600-1650 yılları arasında üretildiği, çok renkli örneklerin üretimlerinin ise 17. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren başladığı ve seramiklerde bulunan damgalarla birlikte 1675’e kadar sürdüğü görülmektedir²⁶⁷. Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan tek renkli kaligrafik natüralist seramiklerde yer alan damgalar ve benzer üslup özelliklerine sahip örneklerle birlikte **17. yüzyılın ikinci yarısı-18. yüzyıl** yılları arasına tarihlendirilebilmektedir. Çok renkli örnekler ise **17. yüzyılın ilk yarısı-18. yüzyıl** aralığına yerleştirilebilmektedir.

²⁶⁶ Beltran ve Miró, p.43.

²⁶⁷ Jaspers, Ligurian, p.18,19.

3.1.3.4. Pesaro Mayolikaları

Marche bölgesinde yer alan Pesaro kenti, 13. yüzyıldan itibaren mayolika üretimine sahne olmuştur. Urbino düklüğünün önemli merkezi olan Pesaro, özellikle 14. yüzyılın ikinci yarısında mayolika üretiminde istoriato üslubuyla ön plana çıkmaktadır²⁶⁸. 18. yüzyıla gelindiğinde ise tüm İtalya’da olduğu gibi seramik üretiminde bazı değişiklikler meydana gelir. Avrupa’da gerçekleşen çok renkli porselen üretimi büyük beğeni toplamıştır. Bu canlı ve çok renkli uygulama İtalya’daki birçok atölyenin dikkatini çeker. Dönemin üretimine ayak uydurmak amacıyla Pesaro’da da bu Avrupa porselenlerine benzer bir üretime ihtiyaç doğmuştur. Üretilen bu yeni seramiklerde klasik mayolikaların süsleme şeması ve renklerdeki çeşitlilik porselen benzeri üretimlere aktarılmıştır. Porselen yapımıyla çok benzer ancak kırmızı, mor ve zümrüt yeşili gibi daha canlı ve çeşitli krom renkleri barındırabilen bu yeni üslupta, ilk olarak bisküvi fırınlaması yapılır. İkinci fırınlamada zemin bezemelere hazır hale getirilir ve son olarak süslemelerin renkleri için fırınlama gerçekleştirilir²⁶⁹. Ortaya çıkan ürünler çeşitli sıcaklıklarda yapılan üç fırınlamadan ötürü *maioliche a terzo fuoco a colori a smalto* olarak adlandırılır²⁷⁰.

Pesaro mayolikalarında bitkisel süslemeler, kompozisyonların çoğunluğunu oluşturmaktadır. Yaprak, dal ve papatya gibi çiçekler turuncu, sarı, mavi, yeşil, kırmızı ve kahverengi gibi çok renkli şekilde kullanılmıştır. Yeşil yaprakların ve çok renkli papatya benzeri çiçeklerin kullanıldığı *alla margherita* adı verilen kompozisyon, Pesaro mayolikalarında sıklıkla tercih edilmiştir. Farklı bir uygulama olarak ise çift başlı kartal figürü sürahilerde uygulanmıştır. Bu sürahiler özellikle Yunanistan’ın çeşitli merkezlerinde bulunmuştur²⁷¹. Pesaro’da çeşitli formlarda üretim yapılmıştır. Geniş ağızlı kademeli gövdeli tabaklar, kapaklı kâseler/çorbalıklar, albarellolar ve sürahiler en sık görülen form tipleridir.

²⁶⁸ Erken dönem Pesaro üretimi mayolikalar için bkz. Fiocco, pp.113-117.

²⁶⁹ Leon Lorenzo Loreti, “La ceramica a Pesaro nel Settecento e nell’Ottocento”, **Fatti di Ceramica nelle Marche dal Trecento al Novecento**, (Ed. Gian Carlo Bojani), Federico Motta Editore, Milano, 1998, p.97.

²⁷⁰ De Mauri, p.182.

²⁷¹ Vroom, Aegean, p.162.

Pesaro mayolika üretiminde çeşitli atölyeler ön plana çıkmaktadır. Alla margherita süslemesini sıklıkla kullanan *Casali & Callegari* atölyesi, 1763'te üretime başlamıştır²⁷². Lodi kökenli olan Casali ve Callegari ustalar, Pesaro'da üç fırınlamalı üretime başlarlar²⁷³. İki usta o dönemlerde Lodi'de popüler olan çiçek süslemeleri, Pesaro mayolikalarına uygular. Ustalar ilk dönemlerinde, tek renkli stilize yaprak ve çiçek motiflerini kullanmışlardır. 18. yüzyılın sonlarında çok renkli, daha ince işçilikli çiçek ve yaprak bezemeli örnekler görülür. 19. yüzyılda ise çift başlı kartal figürünün bulunduğu sürahiler, aynı atölye tarafından üretilmiştir.

Kazılarda bulunan Pesaro mayolikaları daha çok ağız ve gövde parçalarından oluşmaktadır. Örnekler krem renk hamurlu (Munsell 10 YR 8/4 very pale brown, 5 YR 6/6 reddish yellow) ve çok renkli süslemelere sahiptir. Ele geçen parçalardan çeşitli form tipleri belirlenebilmektedir. Açık formda tabak ve kâse örnekleri görülmektedir. Tabaklar, dışa çekik geniş ağız kenarlı, kademeli yayvan gövdeli ve düz ya da halka kaidelidir (Tab.33:1-7). 10 cm ağız çapına ve 5 cm yüksekliğe sahip küresel gövdeli, orta yükseklikte halka kaideli ve çift kulplu küçük boyutlu kâse açık form tipi örneklerindendir (Tab.33:2). Kapalı form tipinde ise sadece gövde parçalarından oluşan muhtemelen sürahi ve albarelloya ait olan örnekler yer almaktadır. Pesaro üretimlerinde tek kulplu, küresel gövdeli, yükseltilmiş ayaklı ve genellikle kapaklı sürahi örnekler sıkça kullanılmaktadır. Kazılarda bulunan gövde parçasının da bu form tipinde bir sürahiye ait olması muhtemeldir (Tab.32:1)²⁷⁴. Bir diğer kapalı form tipinde ise silindirik gövdeli, yükseltilmiş ayaklı ve dışa çekik ağız kenarlı albarellolar görülmektedir. Kazı buluntuları içerisinde yer alan üç gövde parçasının bir albarelloya ait olduğu düşünülmektedir (Tab.32:3-5)²⁷⁵. Kazılarda bulunan Pesaro mayolikalarında alla margherita süsleme kompozisyonu kullanılmıştır. Parçaların zemini üzerinde turuncu veya kahverengi dallarla birbirine bağlanan yeşil yapraklar yer almaktadır. Bu yaprakların üzerinde ise çok renkli çiçekler bulunur. Çiçekler sarı, turuncu, mavi ve

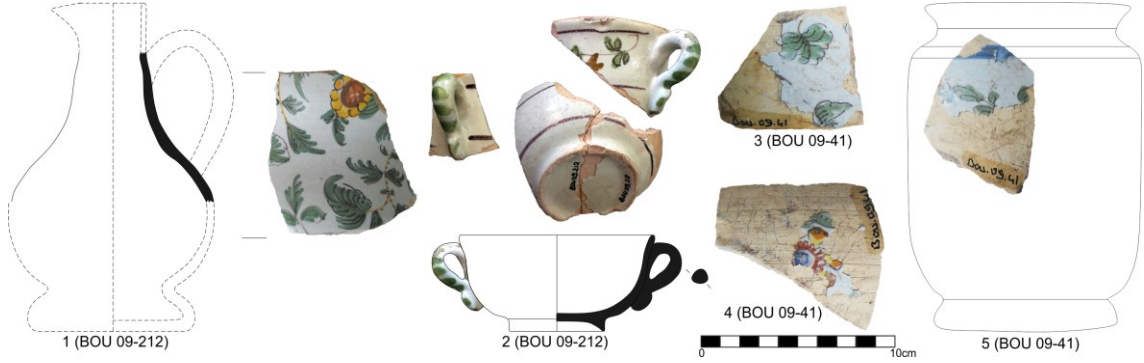
²⁷² Minghetti, p.106.

²⁷³ Loreti, p. 98.

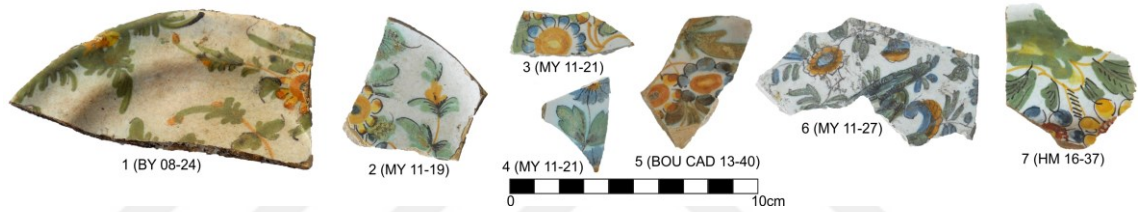
²⁷⁴ Kazılarda bulunan parçanın çizimi benzer örnekler doğrultusunda tamamlanmıştır. Örnek için bkz; Claudio Giardini, **Ceramica Pesarese nel XVIII secolo: la Manifattura Casali e Callegari (1763-1816)**, Belriguardo, 1995, Fig. 49.

²⁷⁵ Tab.32:5 numaralı örnek Pesaro üretimi benzer süsleme kompozisyonuna sahip albarellolar örnek alınarak gösterilmiştir.

kırmızı renklidir. Kulplu kâse örneğinde ise kulp üzerinde yeşil renkli nokta bezemeler görülmektedir (Tab.32:2).

Tab.32: Kapalı form tipine sahip Pesaro Mayolikaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç
Çiz.Z.A.Meriç)

Tab.33: Açık form tipine sahip Pesaro mayolikaları (S.Gök, Z.A.Meriç).

Bu süsleme kompozisyonu, kullanılan renkler ve formlar göz önüne alınarak kazılarda bulunan Pesaro mayolikalарının Casali & Callegari atölyesi ürünleriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ayrıca atölyenin özellikle 1766 ve 1771 yılları arasında uygun ücretli seri üretimler yaptığı ve bu ürünleri Pesaro ve Ankona arasında bulunan Senigallia liman kentindeki yıllık fuarlarda çeşitli tüccarlara (özellikle Dalmaçya, Yunanistan ve Anadolu'dan) teklif ettikleri bilinmektedir²⁷⁶. Smyrna/İzmir Agora alanındaki kazılar haricinde Agora yakınlarındaki Şifa sektöründe yapılan kazılarda da Pesaro mayolikaları bulunmuştur²⁷⁷. Tüm bu bilgiler ışığında Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Pesaro mayolikaları **18. yüzyılın son çeyreğine** tarihlendirilmektedir.

²⁷⁶ Loreti, p.99.

²⁷⁷ Yeşil yapraklı ve çok renkli çiçek bezemelerine sahip örnekler yazar tarafından Casali&Callegari fabrikası ya da Faenza'daki Ferniani fabrikası ürünleri olduğunu ve 18.yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirildiğini belirtmektedir. Örnekler için bkz. Véronique François ve Akın Ersoy, "Fragments d'histoire : la vaisselle de terre dans une maison de Smyrne au xvIIIe s.", **Bulletin De Correspondance Hellénique**, 135.1, 2011, p.392, Fig.12:1-2.

3.1.3.5. Cerreto Sannita Mayolikaları

Napoli yakınlarında küçük bir kasaba olan Cerreto Sannita, 17. yüzyılda çeşitli atölyelerin üretimiyle önemli yere sahip olmuştur. 1688 yılında Cerreto'da gerçekleşen yıkıcı depremin ardından kentin yeniden inşası için gelen ustalar arasında çömlekçiler de yer almaktaydı²⁷⁸. Bu ustalar özellikle Faenza'nın beyaz mayolikalarından etkilenecek yeni bir üretime başlamışlardır²⁷⁹. 1690'larda Cerreto'da kurulan seramik atölyeleri üretimin ilerlemesini sağlamıştır. Bu atölyelerden *Nicolo Russo*'nun atölyesi hem seramik hem de çini alanında önemli bir üretim gerçekleştirir²⁸⁰. Russo atölyesinin ürünleri Cerreto'da yer alan birçok mimari yapıyı süslemektedir. 1750'lerde kurulan *Giustiniani* atölyesi de kentte uzun yıllar üretim yapmıştır²⁸¹. Cerreto'nın seramik atölyeleri kente üretim sağladığı gibi Güney İtalya'nın birçok kentine de seramik ithalatı gerçekleştirir.

Cerreto'da gerçekleşen mayolika üretiminde üç farklı süsleme kompozisyonu görülür. Öncelikle 17. yüzyılda Faenza beyaz mayolikalarının etkilerinin yanı sıra yerel motiflerin eklendiği de görülür. Bu mayolikalarda, beyaz zemin üzerine çiçek motifleri kullanılmıştır. 18. yüzyılda en zengin dönemini yaşayan Cerreto mayolikalarında yeşil, sarı, mavi, kobalt ve turuncu gibi krom renkler ön plana çıkmaktadır. Süsleme kompozisyonunda ise çiçek, yaprak, meyve kümeleri ve volütler sıklıkla kullanılır²⁸². Bu motiflerle birlikte palmiye veya hurma ağacı benzeri bezemenin de parçalarda ön planda olduğu görülmektedir. Ayrıca altın sarısı renkli *al merletto* adı verilen dantel gibi işlenen kıvrık dal motifleri bu kompozisyonlar içerisinde önemli yer tutar. Bu motiflerin beyaz zemin üzerinde benzer bir kullanımı Fransız Moustiers üretimi sıraltı teknikli seramiklerde de görülmektedir. Süsleme kompozisyonundaki dikkat çekici bir diğer bezeme ise antik vazo motifleridir. Parçaların merkezinde sarı bir zemin üzerinde siyah renkli vazo uygulamaları görülmektedir.

²⁷⁸ Guido Donatone, *La Ceramica di Cerreto Sannita*, Azienda Beneventana Tipografica Editoriale, Roma, 1968, p. 15.

²⁷⁹ Vitali, p. 268.

²⁸⁰ Donatone, p. 21.

²⁸¹ Donatone, p. 23; Minghetti, p. 236.

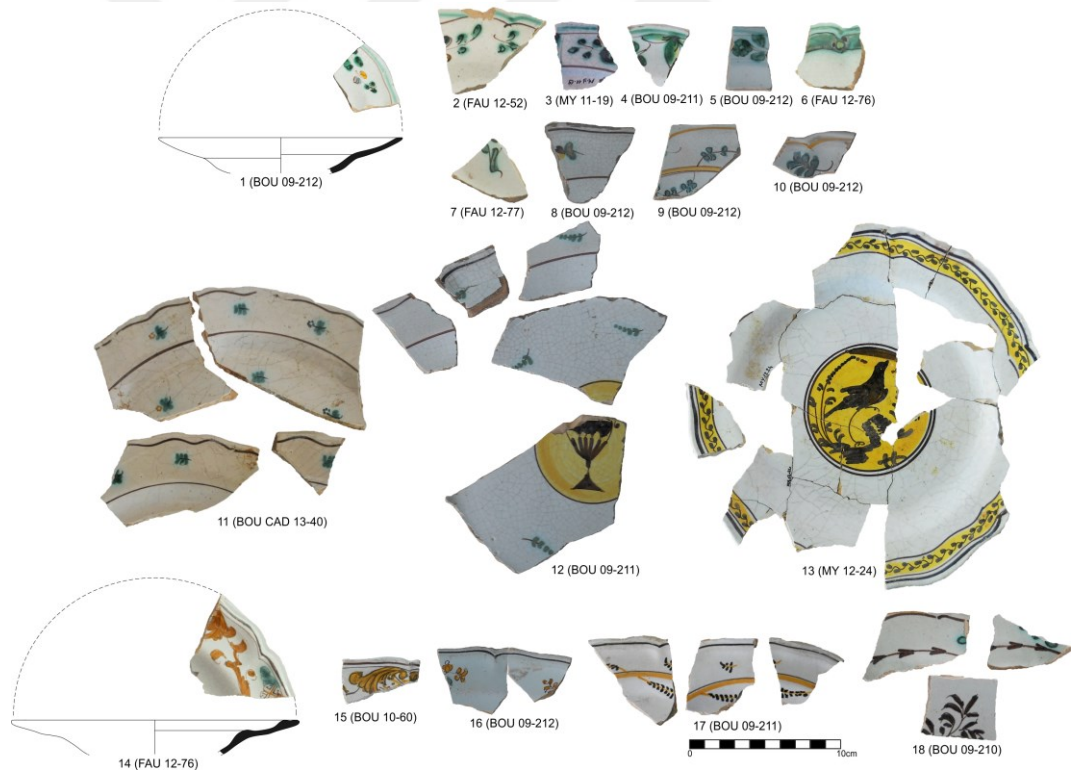
²⁸² Vitali, p. 268.

Kazılarda bulunan Cerreto mayolikaları pembemsi ve sarımsı krem rengi hamurludur (Munsell 2.5 Y 8/3 pale yellow, 5 YR 8/4 pink). Süslemeler beyaz zemin üzerine yeşil, turuncu, kahverengi ve siyah renklerle yapılmıştır. Seramiklerde bitkisel motifler ağırlıkta olmak üzere çeşitli süsleme kompozisyonları görülmektedir. Cerreto mayolikalarında sıklıkla tercih edilen yeşil renkli yapraklara sahip kompozisyon kazı buluntularında da görülmektedir (Tab.34:1-10). Daha çok ağız parçalarından oluşan örneklerde ağız kenar bordürleri yeşil bantlarla belirginleştirilmiştir. Bantlarla birlikte siyah renkle konturlanmış ince dallara sahip yeşil yaprak bezemeleri kullanılmıştır. Bu kompozisyonun uygulandığı tabak örneklerinin genellikle merkezinde yeşil renkli bir çiçek buketi yer almaktadır²⁸³. Ağız ve gövde parçalarından oluşan bir tabak örneğinde ise kenar bordürü kahverengi bantlarla çevrelenmiştir (Tab.34:11). Bu bantların içerisinde küçük boyutlu yeşil yaprak bezemeleri bulunur. Gövde üzerinde de bu süslemelerin tekrar edildiği görülmektedir. Bir diğer süsleme kompozisyonunda Cerreto mayolikalarında sıkça tercih edilen antik vazo motifi görülmektedir (Tab.34:12). Kaide ve gövde parçalarından oluşan örneğin beyaz zemini üzerinde gövdeye aralıklarla yerleştirilmiş yeşil yapraklar yer alır. Merkezde ise sarı renkli dairesel madalyon içerisinde siyah renkli vazo motifi bulunmaktadır. Vazo stilize formda olup çift kulplu, küresel gövdeli ve yüksek kaidelidir. Tama yakın bir tabak örneğinde merkezinde yine sarı renkli dairesel madalyon kullanımı görülmektedir (Tab.34:13). Bu madalyon içerisinde siyah renkle yapılmış bir dal üzerinde duran kuş motifi yer almaktadır. Tabağın ağız kenarında siyah bantlarla oluşturulan bordürde sarı zemin üzerinde çizgisel bezemeler tabağı çevreler şekilde kullanılmıştır. Bir diğer süsleme kompozisyonunda altın sarısı ve turuncu renkli yaprak motifleri bulunur (Tab.34:14-16). Bu yapraklar siyah renkle konturlanabildiği gibi sade olarak da bırakıldığı görülmektedir. Yapraklar volütlendirilmiş, al merletto motifini yansıtmaktadır (Tab.34:15). Bu motif dönemin çinilerinde de sıkça kullanılmıştır²⁸⁴. Turuncu rengin

²⁸³ Benzer örnek için bkz. Arte'm, **Museo della Ceramica di Cerreto Sannita la Collezione Mazzacane**, 2012, pp.82-83.

²⁸⁴ Volütlü yapraklara sahip İtalyan üretimi çiniler, Topkapı Sarayı Çini ve Seramik Bölümü Depoları'nda bulunmaktadır. Napoli veya Sicilya üretimi olduğu belirtilen çiniler, 18. yüzyılın ikinci yarısı-19.yüzyıl başına tarihlendirilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Hatice Adıgüzel, **Topkapı Sarayı'ndaki Avrupa Çinilerinin Üretim Merkezleri Işığında Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, Kat. No:36,38; Cerreto Sannita yakınında bulunan

kullanıldığı bir diğer kompozisyonda dal kısımları turuncu, yaprakların ise kahverengi olduğu bezemeler yer alır (Tab.34:17). Bu kompozisyona sahip tabakların ağız kenarları kahverengi gövde kısmı ise turuncu renkli bir bantla çevrilidir. Bir diğer uygulamada daha stilize yeşil yapraklar hem ağız kenarında hem de gövdede görülmektedir (Tab. 34:4)²⁸⁵. Kazılarda bulunan Cerreto mayolikaları daha çok ağız ve gövde parçalarından oluşmaktadır. Bu parçalardan anlaşılacağı üzere form tipinde tabaklar görülmektedir. Tabaklar dalgalı ağız kenarlı, kademeli ve yayvan gövdeli, düz diplidir (Tab.34:1,14). Kazı buluntuları içerisinde Cerreto veya Napoli üretimi olması muhtemel çini karolar da yer almaktadır. Karolar, Cerreto mayolikalarıyla renk, motif ve üslup açısından büyük benzerlik gösterir. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Cerreto mayolikaları süsleme kompozisyonları ve benzer örneklerden yola çıkılarak **18. yüzyıla** tarihlendirilmektedir²⁸⁶.

Tab.34: Cerreto Sannita Mayolikaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Santa Maria Kilisesi'nin yer döşemelerinde de volütlü yaprak motifleri görülür. Donatone, tav.XVI, XVII.

²⁸⁵ Bu süslemeye sahip benzer bir tabak Corinth kazılarında 19.yüzyıl çukurunda bulunmuştur. Örnek için bkz. <http://ascsa.net/research?v=default> Env.No: C 1998 8 (10/09/2018).

²⁸⁶ Agora yakınındaki Basmane'de Şifa sektöründe yapılan kazı çalışmalarında benzer süslemelere sahip örnekler 18.yüzyıla tarihlendirilmiştir. Örnekler için bkz. François ve Ersoy, Fig.12:3-8.

3.1.3.6. Grottaglie Mayolikaları

Apulia Bölgesi'nde Taranto yakınlarında yer alan Grottaglie kasabasında çeşitli süsleme kompozisyonları içeren önemli bir seramik üretimi yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde üretilen mayolikalar, pembe, devetüyü veya soluk sarı hamurlu ve opak kalay sırlıdır. 18. yüzyılda yapılan üretimlerde Cerreto mayolikalarında olduğu gibi Faenza beyaz mayolikalarından etkiler görülür²⁸⁷. 19. yüzyıl örneklerinde ise yeni bir üslup oluşmaktadır. 19. yüzyılın erken dönemlerinde süslemeler kapların bir kısmında ve nahif şekilde yapılmıştır. Dönemin ortalarına gelindiğinde tüm yüzeyi kaplayan süslemeler ve çok renkli üslup dikkat çeker. Bu dönemin örneklerinde süsleme kompozisyonuna genel olarak bakıldığında bitkisel, geometrik ve figüratif bezemeler görülmektedir.

Süslemelerde sarı, turuncu, kahverengi, yeşil, mavi ve manganez morunun içinde olduğu çok renkli uygulama yapılmıştır. Bitkisel süslemelerde, küçük yaprak dallar ve bu yaprakların birbirine dolanarak oluşturduğu çelenk veya kurdela benzeri motifler görülür²⁸⁸. Ayrıca rozet şeklinde yapılmış küçük çiçek motifleri ağız kenarında uygulanmıştır. Geometrik bezemelerde ince çizgiler ve meander motifi kullanılır. Özellikle 19. yüzyılda neoklasik akımın karakteristik motiflerinin (meander gibi) seramiklerde de kompozisyona dahil edildiği görülmektedir²⁸⁹. Figürlü süslemelerde hayvan ve insan figürleri kullanılmıştır²⁹⁰. Hayvan figürlerinde, küçük zarif kuşlar, horoz ve kelebekler tercih edilmiştir.

Kazı buluntuları içerisinde yer alan Grottaglie mayolikaları, bej/koyu krem renk sırlıdır (10 YR 8/6 yellow, 10 YR 8/4 very pale brown). Mayolikalarda, yeşil, mavi, turuncu, sarı ve kahverenginin bulunduğu çok renkli uygulama görülmektedir. Renkler üzerinde şeffaf renksiz parlak sır kullanımı yapılmıştır. Grottaglie mayolikalarının karakteristik süsleme kompozisyonlarından olan, birbirine dairesel şekilde bağlanan çizgiler ve damla benzeri bezemeler kazı buluntularında da görülmektedir. Bu

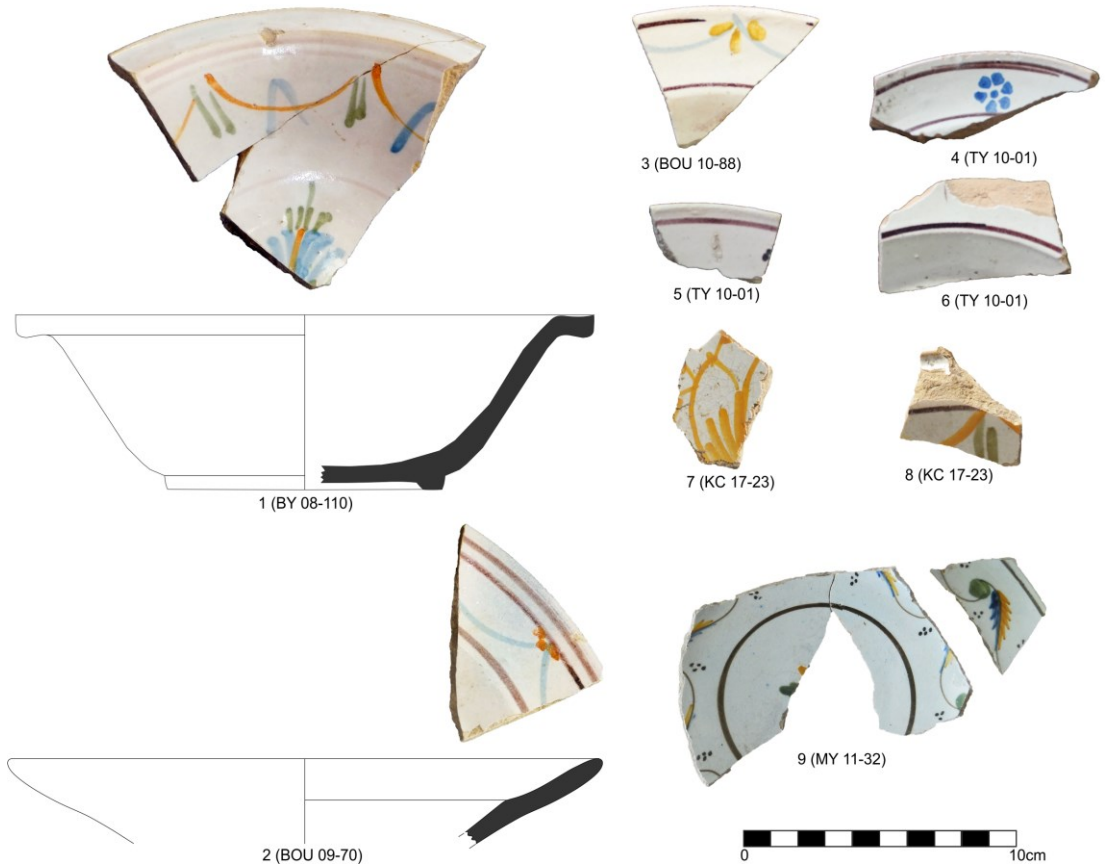
²⁸⁷ Carlo ve Antonio dell'Aquila, "La maiolica di Grottaglie: gli studi, i ceramisti, le produzioni", **La Passione Del Collezionismo: Ceramica pugliese ed altro nella collezione Tondolo XVII - XX secolo**, a cura di Antonio Cassiano - Antonio dell'Aquila - Carlo dell'Aquila, Mario Congedo Editore, 2012, pp. 15.

²⁸⁸ Vroom, Aegean, p.185.

²⁸⁹ Dell'Aquila, p.15.

²⁹⁰ Vroom, Aegean, p.185.

kompozisyona sahip bir tabak örneğinin gövde yüzeyinde turuncu renkli dairesel çizgilerle çelenk motifi oluşturulmuştur (Tab.35:1). Bu motifin üzerinde dikey yeşil ve mavi renkli çizgiler yer almaktadır. Tabağın merkezinde ise yeşil, mavi ve turuncu renkli çiçek motifi bulunmaktadır. Bu uygulamaya benzer diğer örneklerde ağız kenarında mor renkli bantlar yer alır (Tab.35:2-3). Bu bantların içerisinde mavi renkli çelenk motifi oluşturulmuş ve birleşme noktalarında turuncu renkli nokta bezemeler kullanılmıştır. Ayrıca bu bantların arasında baskı tekniğiyle yapılmış mavi renkli çiçek bezemeleri de yer almaktadır (Tab.35:4). Bitkisel bezemelere sahip diğer süsleme kompozisyonunda ise ince dallarla birbirine bağlanan mavi ve turuncu renkli yapraklar ile nokta bezemeler yer almaktadır (Tab.35:9). Dış yüzleri bezemesiz olan örnekler tabak parçalarından oluşmaktadır. Tabaklar iki farklı form tipi göstermektedir. İlki dışa açılan geniş ağız kenarlı, yarı-küresel gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaideli tabaktır (Tab.35:1). Diğer örnekler ise düz inen ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve düz dipli tabaklardan oluşmaktadır (Tab.35:2).

Tab.35: Grottaglie Mayolicaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Grottaglie mayolikalarıyla benzer bir üretim, Korfu Adası'nda da yapılmıştır. Grottaglie'den Korfu'ya göç eden seramik ustaları, burada Grottaglie mayolikalarına benzeyen seramik üretimine devam etmiştir²⁹¹. Korfu'da yapılan üretimlerde, soluk sarı renkli zemin üzerinde çiçek baskılar ile meander motifi kullanılmıştır²⁹². Ayrıca tabak ve sürahi formlarıyla da benzerlik gösterir. Anadolu'da bu grubun örnekleri Myra/Demre ve Dört Yol/Hatay'da ele geçmiştir²⁹³. Corinth kazılarında da çizgisel bezemelere sahip benzer bir tabak 19.yüzyılın ikinci yarısı konteksinde bulunmuştur²⁹⁴. Yafa'da 19. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen çiçek ve çizgi bezemelere sahip mayolikalar yer almaktadır²⁹⁵. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Grottaglie mayolikaları benzer örnekler göz önüne alınarak **19. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirilmektedir.

²⁹¹ Anna de Vincenz, "Porcelain and Ceramic Vessels of the Ottoman Period from the Qishle in Yafa, Israel", **Excavations at the Ottoman Military Compound (Qishle) of Yafa**, (Ed. Yoav Arbel), The Yafa Cultural Heritage Project Series, Münster, forthcoming, (Yafa), p.52.

²⁹² Vroom, Aegean, p.185.

²⁹³ Vroom, Aegean, p.85.

²⁹⁴ Bilgi için bkz. <http://ascsa.net/research?v=default> Env.No: C 1999 5 (05/10/2018).

²⁹⁵ De Vincenz, Yafa, p.51.

3.1.4. Albisola Siyah Lekeli (Taches Noires) Seramikler

Liguria Bölgesi'ndeki bir diğer önemli seramik üretimi Albisola'da gerçekleşmiştir. Savona'daki mayolika üretiminin aksine Albisola'da yeni bir üretim ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın ilk yarısında, İtalya'da bu dönemde yaşanan mayolika üretimi krizini fırsata çeviren İngilizler, creamware ürünlerini Liguria Bölgesi'nin ihracat pazarına sokmuştur²⁹⁶. Özellikle Liguria'da yaşanan bu krizin başlıca sebebi, üretimin beyaz hamurlu/porselen benzeri hamura geçmesidir. Savona ve çevresinde az bulunan beyaz hamura sahip kil yatakları, bu dönemde gerçekleşen porselen benzeri üretimin yapılmasını zorlaştırmıştır. Tüm bu sebepler doğrultusunda, Albisola'da kırmızı hamurlu, yüksek kaliteli, düşük maliyetli, günlük kullanıma yönelik, seri ve ucuz üretim yapılmaya başlanmıştır. 1798'de Albisola'daki 48 atölyenin yılda yaklaşık 24 milyon kap üretildiği bilinmektedir²⁹⁷.

Seramiklerin taches noires (siyah nokta/lekeler) olarak adlandırılması ise o dönemde Albisola'da etkin olan Fransız vali tarafından yapılmıştır²⁹⁸. Üretilen seramiklerin çoğu Batı Akdeniz ticaret ağında birçok farklı ülkeye ihraç edilmiştir²⁹⁹. İlerleyen dönemlerde Fransa ve İspanya'da seramik ithalatını sınırlayan kurallar Albisola'daki üretimi düşüşe geçirmiştir. Ayrıca Napolyon Savaşları, Cenova ve İspanya'dan alınan kurşunun fiyatının artması da üretimin düşüşünde etkili olmuştur. Seramik üreticileri, üretimlerini sınırlandırmak zorunda kalmış, fırınlar pişirme süreçlerini azaltmış, dolayısıyla üretim neredeyse yarı yarıya azalmıştır. Bu süreci aşma adına Savona ve Albisola'da çeşitli seramik ve tuğla fabrikaları açılmış, yeni bir üretim başlamıştır. Terraglia nera adı verilen üretim, taches noires seramiklerinin yerini almıştır³⁰⁰.

²⁹⁶ Blake, Italy, p.14; Gök, Italian, p.314.

²⁹⁷ Blake, Italy p.16.

²⁹⁸ Blake, Italy, p.16.

²⁹⁹ Anadolu'ya ithali dışında Fransa, İspanya, Mısır, Beyrut, Kıbrıs, Suriye ve Tunus'a çok sayıda Albisola seramiği ihraç edilmiştir. Fransa ve İspanya'da taklitleri de yapılmıştır. Bilgi için bkz. Ricci ve Venditelli, Cinquecento, p.187; Blake, Italy, p.116. Seramiklerin Akdeniz dışında Kanada'ya kadar ihraç edildiği de bilinmektedir. Bilgi ve örnekler için bkz. Sophie Drakich, "Eighteenth-Century Coarse Earthenwares Imported into Louisbourg", **Material History Bulletin, Bulletin d'histoire de la Culture Matérielle**, Ottawa Winter/Hiver, 1982, Fig. 17.

³⁰⁰ Blake, Italy, p.117; Federico Marzinot, Davide Bedendo, Paolo Ramagli, "Ceramiche e ceramisti liguri fuori dalla Liguria", **Anthia**, No:23, 2017, p.10.

Albisola'da üretilen seramikler, kırmızı veya kahverengimsi renkli iyi pişmiş hamurlarıyla dikkat çekmektedir³⁰¹. Seramikler demir oksit eklenmiş şeffaf renksiz kurşun sırlı ve mangan oksitle yapılmış siyah bezemelere sahiptir. Kazılarda bulunan Albisola siyah lekeli seramikler kırmızı ve kahverengi hamurludur (Munsell 2.5 YR 7/6 light red, 5 YR 4/6 yellowish red, 2.5 YR 5/3 reddish brown). Bu grubun tek süsleme dekorasyonu, iç yüzde yer alan geniş ve küçük açılı fırça darbeleriyle gelişigüzel yapılmış basit ve sade siyah çizgilerdir (Tab.36:1-9)³⁰². Süslemelerin hızlı ve gelişigüzel yapılması üretimin seri ve düşük maliyetli olmasına yardımcı olmuştur. Siyah çizgilerin kullanılmadığı yüzeyin sade bırakıldığı örnekler de mevcuttur (Tab.36:10-16)³⁰³. Parçaların dış yüzü genellikle ağız kenarı veya gövdeye kadar şeffaf sırlıdır. Kazılarda bulunan seramiklerde tabak ve kâse formları görülür. Tabaklar, dışa açılan kademeli geniş ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve düz diplidir (Tab.36:2,10). Bir örnekte ise ağız kenarı dalgalı formdadır (Tab.36:6). Kâse örnekleri ise hafif dışa açılan ağız kenarlı, küresel gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaidelidir (Tab.36:3-4).

³⁰¹ Gök, Italian, p.314.

³⁰² Doğer, Seramik, s.38.

³⁰³ Gök, Ticari, s.75.

Tab.36: Albisola siyah lekeli (taches noires) seramikler (Fot. S.Gök, Smyrna Antik kenti kazı arşivi
Çiz.S.Gök, Z.A.Meriç).

Akdeniz havzasında yoğun bir ticarete konu olan Albisola siyah lekeli (taches noires) seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası buluntularının tarihlendirilmesinde benzer örnekler önemli yer tutmaktadır. Özellikle Fransa'da Marsilya ve Toulouse'da bulunan batıklarda ele geçen çeşitli formlardaki çok sayıdaki Albisola seramikleri bu ticareti göstermektedir. Batıklarda bulunan bu seramikler 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir³⁰⁴.

³⁰⁴ Marsilya buluntuları için bkz: Amouric ve diğerleri, Vingt, Fig.247,248,250; Toulouse buluntuları için bkz. Jean-Michel Lassure, "Céramiques de Ligurie, du sud-est de La France et du groupe de Cox trouvées au port Saint-sauveur à Toulouse", *Mémoires de la Société archéologique du Midi de la France*, Vol. LXXVI, 2016

Bozcaada yakınlarında bulunan 18-19.yüzyıla ait kiremit ve tabak yüklü Osmanlı gemisi batığında da bu tip seramiklerden bulunmuştur³⁰⁵. Akdeniz havzasındaki çeşitli merkezlerde ele geçen örneklerden yola çıkılarak Smyrna/İzmir Agorası'ndaki Albisola siyah lekeli (taches noires) seramikler daha çok **19. yüzyıla** tarihlendirilebilir³⁰⁶.

³⁰⁵ Doğer, Seramik, s.38; Harun Özdaş, “Ege ve Akdeniz’in derin sırları”, **Skyline**, 6, Haziran, İstanbul, 2007, s.94.

³⁰⁶ Gök, Italian, p.314; Doğer, Seramik, s.38.

3.2. FRANSIZ SERAMİKLERİ

3.2.1. Sıralı Teknikli Seramikler

Fransa'da 17. yüzyılın sonlarında kraliyette yaşanan sıkıntılar seramik üretimini de etkilemiştir. 14. Louis, kraliyet hazinesini tekrar kazanmak ve savaşlar için malzeme hazırlamak adına saraydaki tüm altın ve gümüş malzemelerin eritilmesini emretmiştir. Bu gelişmelerle birlikte sekteye uğrayan porselen üretimi de yerini pişmiş toprak seramik üretimine bırakmıştır. Özellikle Güney Fransa'da Marsilya ve çevresinde Moustiers ve Varages gibi kentlerde fabrikalar kurulmuştur³⁰⁷. Bu fabrikalardan en önemlisi küçük bir kasaba olan Moustiers'ta yer almaktadır. Bunun en bilinen nedenlerinden biri kasabanın kil ve su yatakları açısından oldukça verimli bir bölgede yer almasıdır³⁰⁸. Kasabanın ilk seramik fabrikası 1679'da Pierre Clèrissy tarafından açılmıştır³⁰⁹. 1668'de Moustiers'te bulunan manastırı ziyaret eden Faenzalı bir keşişin, o zamanlar yerel bir seramik ustası olan Clèrissey'e kalaylı seramik üretimi formülünü vermesiyle kasabadaki üretim başlar. Fabrikada yapılan üretimler, parlak beyaz zemin üzerine mavi ve turuncu renkli, kaliteli, narin ve ince işçiliklidir. Süsleme kompozisyonlarında ağız kenarlarında groteskler, arabeskler, kıvrık dallar, çiçekler ile merkezde yer alan av sahneleri, mimari unsurlar ve Çin etkili bezemeler görülür³¹⁰. Moustiers'te yapılan üretimler seramik hamurlarının ince ve hafif olmasıyla ve parlak renklerle dikkat çekmektedir³¹¹.

Güney Fransa'da Moustiers dışında Marsilya ve çevresinde ilerleyen dönemlerde 11 fabrika daha kurulmuştur³¹². 18. yüzyılda yoğunlaşan üretimde yer alan bir diğer önemli fabrika ise Joseph Olerys'in fabrikasıdır. 1793 yılına kadar aktif olan Olerys fabrikasının üretimleri çok renklidir³¹³. 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Marsilya Limanı'nın doğu ticaretine sahne olması kentteki üretimleri de hareketlendirir.

³⁰⁷ Marcus Milwright, "Imported Pottery in Ottoman Bilad al-Sham", *Turcica*, Vol.:40, 2008, p.131; Lane, French, p.26.

³⁰⁸ Jessie McNab, *Seventeenth-Century French Ceramic Art*, Met Publications, 1987, p.26.

³⁰⁹ Robin Hildyard, *European Ceramics*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1999, p.36; Milwright, p.131.

³¹⁰ Gabriella Gherardi, "La Ceramica Europea nei Secoli XVII e XVIII", *Storia dell'arte Ceramica*, Zanichelli, 2010, (Ceramica), p.193; McNab 1987, p.27.

³¹¹ Lane, French, p.27.

³¹² Milwright, p.131.

³¹³ Robert J. Charleston, *Ceramica Nei Secoli*, Mondadori, Milano, 1970, p.187; Gherardi, Ceramica, p.194.

Moustiers ve Varages gibi küçük kasabalarda üretilen mallar, Marsilya Limanı'ndan Fransa dışına ihraç edilmiştir³¹⁴.

Kazılarda bulunan Fransız sıraltı teknikli seramikler pembemsi kırmızı renk hamurludur (Munsell 7.5 YR 8/6 reddish yellow, 2/5 YR 7/6 light red, 5 YR 8/4 pink, 7.5 YR 8/4 pink). Bu gruptaki seramikler, sıraltına turuncu, mavi/lacivert ve siyah renk boyalıdır. Mavi renk için kullanılan kobalt okside manganekz eklenmesi ile bazı örneklerde mavi renk lacivert veya siyah renge dönüşmüştür. Süslemeler beyaz, parlak bir zemin üzerine ağız kenar bordüründe tabağı çevreler şekilde ve merkez noktasında görülür. Süsleme kompozisyonu, ağız kenarında iki farklı uygulamaya sahiptir. İlkinde, yatay bantlar arasında yer alan çizgisel ve nokta bezemeler ile stilize yaprak motifleri bulunur (Tab.37:1-15). İkincisinde ise ağız kenarında serbest formda yapılmış çizgilerle oluşturulan stilize yaprak benzeri motifler görülür (Tab.37:16-28). Süsleme kompozisyonlarının merkezinde çeşitli üsluplarla yapılmış bitkisel bezeme yer almaktadır. Çoğu örnekte beş yapraklı bir çiçek ve etrafında çiçekten çıkan yaprak dallardan oluşan bezeme bulunur (Tab.37:1-2,5,16,29,31). Bazı örneklerde ise sadece yapraklı dallarla yapılmış bitkisel bezeme kullanılmıştır (Tab.37:17,19).

Sıraltı teknikli buluntular içerisindeki bir grup süslemeleriyle *Bérain* stili örnekleriyle benzerlik göstermektedir (Tab.38). Özellikle Moustiers ve Marsilya'da Kraliyet ressamı Jean Bérain'in çizimlerinden ilham alınarak yapılan süslemeler Bérain stili olarak adlandırılmıştır³¹⁵. Süslemeler ağız kenarında uygulanmıştır. Mavi ve turuncu renkli bezemeler kazılarda bulunan diğer örneklerdeki süslemelere göre daha ince işçiliklidir. Palmet benzeri çiçek motiflerinden oluşan bezemeler ağız kenar bordüründe tabağı çevreler şekilde kullanılmıştır.

Kazı buluntularında tama yakın seramikler ile ağız kenar parçaları çoğunluktadır. Form tiplerinde çeşitli tabak örnekleri görülür. Tabaklarda iki form tipi görülür. İlki dışa açılan geniş ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve düz dipli tabaklardan oluşur (Tab.37:1-3). Bu formda ağız kenarları dalgalı formda da yapılmaktadır (Tab.37:16-17). Diğer form tipi ise dışa açılan ağız kenarlı, yarı-küresel gövdeli ve hafif dışa açılan orta yükseklikte halka kaideli tabak örneğidir (Tab.37:18). Aynı şekilde bu

³¹⁴ McNab, p.26.

³¹⁵ Lane, French, p.26.

tipde de ağız kenarlarının dalgalı formda yapıldığı görülür. Bu tabaklarda ağız çapları 19 cm ile 25 cm arasında değişen büyük boyutlu örneklerin (Tab.37:1-3,18) yanı sıra 14-15 cm ağız çaplı küçük boyutlu tabaklar (Tab.37:16-17) da yer alır.

Tab.37: Fransız Sıraltı teknikli seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Tab.38: Fransız Sıraltı teknikli Bérain stili seramikler (Z.A.Meriç).

Marsilya, Moustiers ve Varages gibi kentlerde üretilen Fransız sıraltı teknikli seramiklerin Akdeniz havzasında ticaretinin çokça yapıldığı, birçok gemi batığında da bulunmasıyla anlaşılmaktadır. Kazılarda beyaz zemin üzerine mavi renkli süslemelere sahip çini karo parçaları da bulunmuştur. Fransız üretimi (olaslıkla Marsilya atölyeleri) olduğu anlaşılan bu çinilerin sıraltı teknikli seramiklerde olduğu gibi Akdeniz havzasında yayılımı bilinmektedir³¹⁶. Smyrna/İzmir Agorası'ndaki Fransız sıraltı teknikli seramiklerin Varages ve Moustiers üretimi olduğu ve bu grup örnekler **18. yüzyıla** tarihlendirilmektedir.

³¹⁶ Kazılarda bulunan aynı süsleme kompozisyonlarına sahip çini karolar İstanbul/Eyüp Çinili Çeşme'de de yer almaktadır. Bu çinilerin Marsilya veya Desvres fabrikaları üretimleriyle benzerlik gösterdiği belirtilmektedir. Çinili Çeşme'de bulunan Fransız çinilerinin 19.yüzyıl üretimi olabileceği de ifade edilmektedir. Bilgi için bkz. Adıgüzel, s. 94; Ayrıca kazılarda bulunan çinilerin aynı süslemelere sahip örnekleri Dokuz Eylül Üniversitesi Eski Eserler Koleksiyonu'nda da görülmektedir. Bu çinilerin arka yüzlerinde Marsilya damgası seçilebilmektedir.

3.2.2. Vallauris Sırlı Mutfak Kapları

Güney Fransa’da yer alan Vallauris kentinde seramik üretiminin başlangıcı 16. yüzyıla kadar inmektedir. 16. yüzyılda kente, içlerinde seramik ustaları da bulunan Cenovalı ailelerin göçüyle birlikte seramik üretiminin başladığı görülür³¹⁷. 18. yüzyılda kentte 30 fabrikada sırlı pişirme kabı üretimi yapılmıştır³¹⁸. Vallauris’in yüksek ısıya karşı dirençli çok zengin kil yataklarına sahip olması, kentteki üretimde mutfak malzemelerinin ön plana çıkmasına sebep olmuştur³¹⁹. Isıya karşı dirençli ve kaba hamurlu bu seramiklerde, iç yüzde parlak, koyu sarı, turuncu veya koyu kahverengi renkli kurşun sır kullanımı görülür. Ayrıca iç yüzler yivli veya pürüzsüzdür. Dış yüzler ise sırsızdır. Bu tip seramiklerde süslemeler oldukça sınırlı ve basit formdadır. Çizgisel kazımlar en sık görülen süsleme unsurudur.

Vallauris sırlı mutfak kapları, çeşitli form tiplerine sahiptir. Güveç, tencere, tava gibi mutfak malzemeleri sıklıkla kullanılmıştır. Ayrıca vazolar, saklama kapları, küpler de tercih edilmektedir. Vallauris kaplarının en çok üretilen formu tencerelerdir. 16. yüzyıldan itibaren kullanılan tencereler çeşitli form tiplerinde kullanılır. Erken örneklerde küresel-alçak gövdeli ve dipli tencereler görülmektedir. 17. yüzyıldan sonra ise tencerelerde dip, açık bir ocakta pişirme uygun olarak yuvarlaklaşır³²⁰. Sıkça kullanılan tavalarda da zaman içerisinde çeşitli formlar oluşmuştur. Erken dönem örnekleri, kaba hamurlu ve yarı-küresel gövdelidir. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise tavalar, düz inen yüksek gövdeli ve düz diplidir. Tavaların iç yüzlerinde özellikle 18. yüzyıldan itibaren turuncu/koyu sarı renk sır uygulaması görülür³²¹. Bu yüzyıldan itibaren de yüksek ve küresel gövdeli, ağız kenarları düz ve çift kulplu tencereler yaygınlaşır³²².

Kazılarda bulunan Vallauris sırlı mutfak kapları hafif taşçıklı, az kireç katkılı, kırmızımsı sarı veya açık kırmızı hamurludur (Munsell 7.5 YR 7/6 reddish yellow, 2.5 YR 7/6 light red). Kapların iç yüzleri tamamen sırlı, dışta ise sadece ağız kenarında sır

³¹⁷ Vincenz, Yafa, p.60.

³¹⁸ François, Imports, p.322.

³¹⁹ Vincenz, Yafa, p.61.

³²⁰ Jean-Ferdinand Petrucci, *Les Poteries et les Potiers de Vallauris 1501–1945*, (Thèse de doctorat), Université Paris 1, Sorbonne, 1999, p.51.

³²¹ Petrucci, p.52.

³²² Petrucci, p.554.

uygulaması yapılmıştır. Dış yüzlerde, gövde üzerinde ince kazımayla yapılmış yatay çizgi bezemeler yer alır. Örneklerin dip kısımlarında yanık izleri görülür. Ayrıca bazı kaplarda fırınlamadan dolayı sır rengi koyu hardal sarısı veya kahverengimsi kırmızıya dönüşmüştür.

Buluntular form tipi olarak tencere ve tava örneklerinden oluşmaktadır. Tencerelerde iki farklı form görülür. Birincisi, yüksek ve düz inen gövdeli, küresel dipli ve çift kulplu tencerelerdir (Tab.39:1-4). Bu formda kulplar orta kalınlıktadır, üst kısımlarında ise hamur yaşken yapılmış parmak baskılar yer almaktadır. Ağız kenarları ise muhtemelen kapağın oturması için kademeli yapılmıştır. Vallauris fabrikalarına ait kataloglardan, bu formdaki tencerelerin kapasitelerini öğrenmek mümkündür. Buna göre kazılarda bulunan tencerelerden 18 cm ağız çapına sahip tencerenin yaklaşık 0.5 litre (Tab.39:1), 21 cm ağız çaplı tencerenin ise 10 litre kapasitesi vardır (Tab.39:2)³²³. İkinci form tipinde, alçak veya orta yükseklikte küresel gövdeli ve hafif küresel dipli tencereler görülür (Tab.39:5-8). Bu formdaki örneklerde kulp iki farklı uygulamaya sahiptir. İlkinde yüksek gövdeli tencerelerde olduğu gibi çift kulp bulunur (Tab.39:5-8). Diğer form ise yatay kulp şeklindedir (Tab.39:10)³²⁴.

Buluntuları içerisinde tencereler dışında tava örnekleri de yer almaktadır. Sap kısmı hariç tam olan bir örnek, küresel gövdeli ve yuvarlak diplidir (Tab.40:1). Tavanın ağız kısmında bir akıtacak bulunur³²⁵. İç yüzdeki sır rengi kahverengimsi kırmızıdır³²⁶. Diğer örnek ise sadece ağız ve sap kısmından oluşmaktadır (Tab.40:2). Tava sapı ağız ile aynı hizada, düz ve yuvarlak formdadır. Ortasında delik bulunan sap ucu düzleştirilmiştir³²⁷. Diğer örnekler sadece hazne kısımlarından oluşmaktadır (Tab.40:3-4).

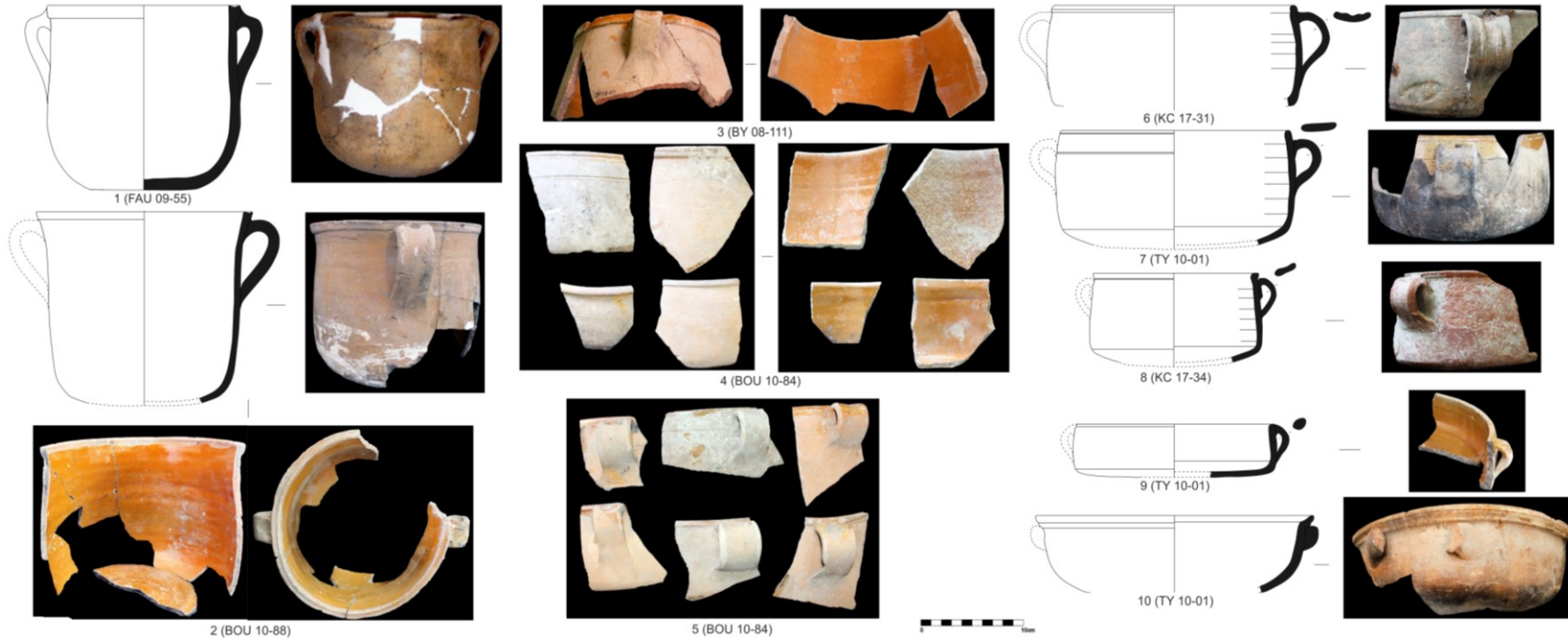
³²³ *Société Industrielle* adlı fabrikanın kataloğunda özellikle ülke dışına satılacak tencerelerin sayısı ve çaplarına göre kapasiteleri verilmiştir. Aynı şekilde *Vallaurite* ve *Val d'Or* fabrikalarının kataloglarında da Smyrna/İzmir Agorası'ndaki örneklerle benzer yüksek gövdeli tencereler görülmektedir. Bkz. Petrucci.

³²⁴ Benzer örnekler için bkz. Petrucci, p.22; Henri Amouric, Guergana Guionova, Lucy Vallauri. "Céramiques aux îles d'Amérique: la part de la Méditerranée (XVIIe-XIXe s.)", *Actas do X Congresso Internacional A Cerâmica Medieval no Mediterrâneo*, 22 a 27 outubro 2012, Silves, (Amerique), 2015, Fig.4:6.

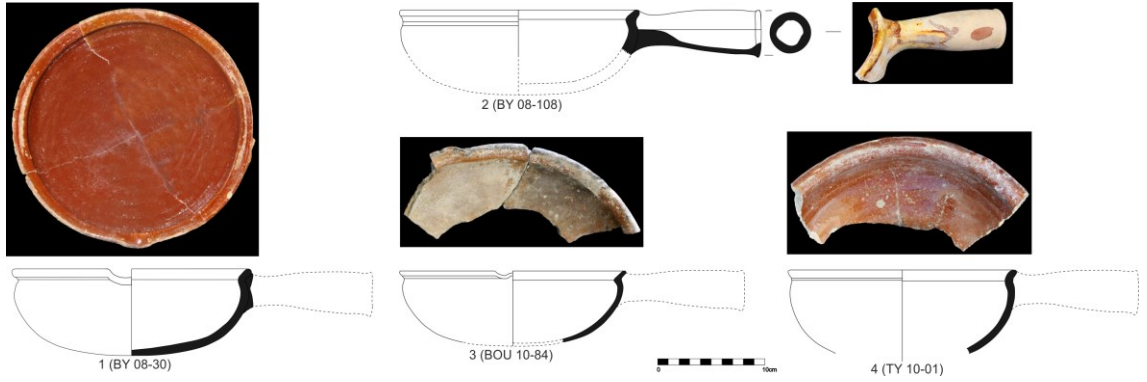
³²⁵ Benzer örnek için bkz. Petrucci, p.49.

³²⁶ 19.yüzyıl Vallauris üretimi tavalarda kahverengimsi kırmızı gibi sır renginin koyulaştığı görülür. Detaylı bilgi için bkz. Petrucci, p.49.

³²⁷ 19.yüzyıl örneklerinde tava sapları daha düz formdadır, muhtemelen hazne bölümü korunan örneğin sap kısmı da bu formdadır. Benzer örnekler için bkz. Petrucci, p.49; Amouric ve diğerleri, Amerique, Fig 4:4.

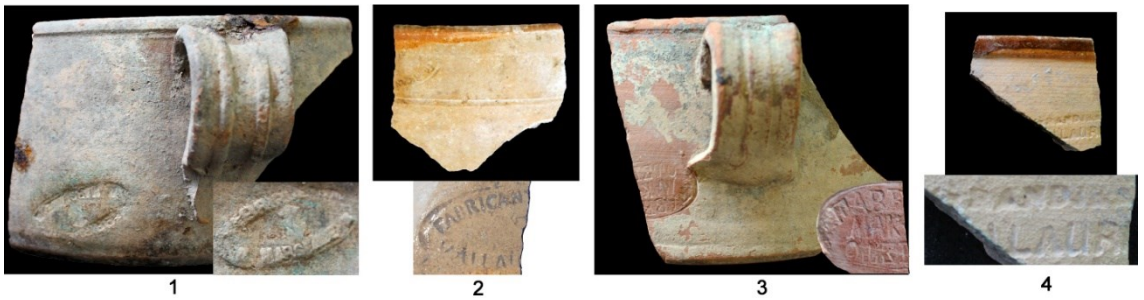

Tab.39: Vallauris sırlı mutfak kaplarından tencere/güveç formları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Tab.40: Vallauris sırli mutfak kaplarından tava formları (Fot.-Çiz.Z.A.Meriç).

Buluntular arasında yer alan bazı örnekler, gövde üzerinde bulunan damgalar açısından önemlidir (Tab.41). Baskı tekniğiyle yapılan damgalar genellikle oval bir daire içerisinde yer alır. Kapların form tipi göz önüne alınarak damgaların ters basıldığı görülmektedir (Tab.41:1-3). Alçak gövdeli tencere örneğinde yer alan damga tam durumdadır. Damgada seçilebilen kısımlardan “FABRI(CANTS) MARSE(ILLE)” yazısı okunmaktadır (Tab.41:1). Bir diğer damgada, var olan kısımlardan “FABRICAN(TS) VALLAU(RIS)(RITE)?” yazısı seçilebilmektedir (Tab.41:2). Farklı bir stilde yazılmış olan bir diğer damgada ise “FABR(ICANTS) MAK... ...İSTO” yazısı okunmaktadır (Tab.41:3). Başka bir damga ise gövde üzerinde düz şekilde daire içine alınmadan basılmıştır. Okunabilen kısımlardan “...ANB(D)I... (VA)LLAURI(S)” yazısı anlaşılmaktadır (Tab.41:4). Bu damgalardan görüldüğü üzere tencereler, çeşitli atölyelerde üretilmiş olmalıdır.

Tab.41: Vallauris sırli mutfak kaplarındaki üretici damgaları (S.Gök, Z.A.Meriç).

Fransız arşiv kayıtlarında özellikle Marsilya ile Doğu Akdeniz limanları arasındaki ticarete “marmites de France” olarak geçen Vallauris pişirme kaplarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir³²⁸. Isıya dayanıklı yüksek kaliteli ve düşük fiyatlı üretimiyle Akdeniz liman kentlerinden Amerika kıtasına kadar geniş bir alanda ticareti

³²⁸ François, Imports, p.322.

yapılmıştır. İtalya'ya ithal edilen Vallauris kapları aynı zamanda yerel olarak da üretilmiştir. Ligurya ve Umbria bölgesinde Vallauris etkili sırlı pişirme kapları üretimi görülmektedir³²⁹. Ayrıca Doğu Akdeniz'de Kıbrıs, Akka ve Yafa gibi merkezlere de Vallauris sırlı kaplarının ticareti gerçekleşmiştir³³⁰. Bu kaplar gelişen deniz ticaretiyle birlikte Karayip Denizi'nde yer alan Fransız adalarına kadar ulaşmıştır³³¹.

Vallauris sırlı mutfak kaplarıyla çok benzer bir üretim, Ege Denizi'ndeki Sifnos adasında yapılmıştır. 18.-20.yüzyıllar arasında Vallauris kaplarına göre daha kısıtlı bir alanda ticareti yapılan Sifnos mutfak kapları, form tipindeki ufak farklılıklar ve üzerinde yer alan Yunan atölyelerini belirten damgalarla birbirinden ayrılmaktadır³³². Tournefort da yapmış olduğu gezilerde Sifnos adasında kurşun yataklarının çok olduğunu ve içi bu kurşun sırla sırlanan tencerelerin üretildiğini belirtmiştir³³³.

Anadolu'da bu seramik grubunun örnekleri Smyrna/İzmir Agorası dışında İstanbul ve Batı Anadolu'daki bazı merkezlerde bulunmuştur. İstanbul'da görülen örnekler alçak gövdeli tencerelere aittir³³⁴. Ayrıca "Salut de Constantinople" adlı eserde de *marchand poterie* (çömlekçi) kartpostalında da Vallauris tencereleri taşıyan bir çömlekçi görülmektedir³³⁵. Ayasuluk'ta Artemis Tapınağı yakınında yer alan Türbe kazılarında Vallauris sırlı pişirme kabı örneği ele geçmiştir³³⁶. Yuvarlak dipli bir tencereye ait tek parça, Geç Osmanlı dönemi tabakasında bulunmuştur. Aynı şekilde Siphnos üretimi mutfak kaplarına ait örnekler de 19. yüzyıl tabakasında çıkmıştır³³⁷. İzmir/Torbalı'da yer alan Metropolis antik kenti kazılarında da Vallauris sırlı pişirme

³²⁹ Ligurya üretimleri için bkz. Federico Marzinot, "I rapporti tra Liguria-Sardegna", **Ceramiche, Storia, linguaggio e prospettive in Sardegna**, Ilizo Edizioni, 2007, Fig.162,163,164; Petrucci, p.554; Umbria üretimi örnek için bkz. https://bbcc.ibr.regione.emilia-romagna.it/pater/loadcard.do?id_card=91841 (15/03/2019).

³³⁰ Kıbrıs örnekleri için bkz. François, Imports, p.323, Fig.3:4;Amouric ve Vallauri, Pl.VIII-1,2; Akka örnekleri için bkz. Edna J. Stern "The Ceramic Finds From The Ottoman Flour mills in The ridwan Gardens, 'Akko", **Atiqot**, 87, (Akko), 2016; Yafa örnekleri için bkz. De Vincenz, Yafa, Fig.8.2E.

³³¹ Amouric ve diğerleri, Amerique, p.444, Fig.4.

³³² Vroom, Aegean, pp.192-193.

³³³ Yerasimos, s.144.

³³⁴ François, Européennes, Pl.1:3.

³³⁵ Amouric ve Vallauri, Pl.VIII:4.

³³⁶ Vroom, "Bright Finds, big City:Medieval Ceramics from Old and Recent Excavations in Ephesus (Turkey), **XIth Congress AIECM3 and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings**, (Ed.Filiz Yenişehirlioğlu), Oct 2015, Antalya, 2018, (Ephesus), p.390.

³³⁷ Vroom, Ephesus, p.390.

kaplarına ait bir örnek bulunmaktadır³³⁸. Tencereye ait parça kulp ve gövde kısmından oluşmaktadır.

Tüm bu veriler ışığında Smryna Agorası'nda bulunan Vallauris sırlı mutfak kapları **19. yüzyıla** tarihlendirilmektedir.

³³⁸ Metropolis kazılarında yapılan çalışmalarda parça, tarafımızdan incelenmiştir.

3.2.3. Sarreguemes Üretimi Seramikler

Fransa'nın Almanya sınırında yer alan Sarreguemes kenti, 18. yüzyılın sonlarından itibaren çeşitli fabrikaların kurulmasıyla birlikte seramik üretiminde önemli bir merkez olmuştur. Sarreguemes'teki ilk seramik fabrikalarının kuruluşu 1790 yılına gitmektedir. Fransız Devrimi'yle birlikte ekonomide yaşanan zorluklar ve savaşlarla birlikte 1790'da Nicolas Henri Jacobi tarafından kurulan ilk fabrika, Jacobi'nin borca girmesiyle 1800 yılında Paul Utzschneider'e devredilmiştir³³⁹. Bu dönemde fabrika, en önemli üretimini gerçekleştirir. Utzschneider, İngiltere'ye yapmış olduğu gezilerde ülkedeki sanayi gelişimini ve üretim tekniklerini incelemiştir. Ayrıca Sarreguemes fabrikalarına İngiliz işçiler istihdam edilmiş ve üretimi ilerletecek teknikler fabrikalara adapte etmiştir. 1835 yılına kadar olan dönemde, fabrika yeni atölyeler, değirmenler ve makineler ile satın alınan yeni arazilerle birlikte müşterilerini çoğaltır³⁴⁰. 1836'da Utzschneider'in ayrılmasından sonra Alexandre de Geiger üretimi devralır³⁴¹. Kentte önemli bir yere sahip olan Geiger, 1837 yılında fabrikayı Villeroy & Boch ile birleştirir. Bu şekilde üretim Sarreguemes dışındaki fabrikalara yayılır. 1871'de Paul de Geiger tarafından devralınan fabrikada, İngiliz etkili buharlı motorlar, kömür kullanımı, fırınlar ve yüksek bacalar ile üretim ileri bir seviyeye taşınmıştır³⁴². Mütevazı bir fabrika olarak kurulan Sarreguemes fabrikaları, 1900'lü yıllarda neredeyse 15.000 ton malzeme üreten bir fabrika haline dönüşmüştür³⁴³. 1913 yılında Utzschneider ve Cie olarak ikiye bölünerek üretime devam eden Sarreguemes fabrikaları, 1919 yılında Cazal ailesi tarafından 1940'lara kadar Digoïn'de üretime devam edilmiştir. Daha sonrasında ise Sarreguemes fabrikaları farklı isimlerle üretimi sürdürmüştür.

Fabrikada yapılan üretim, Avrupa müşterilerini de çekmek adına kalaylı seramikler yerine daha az gözenekli, ince ve hafif hamurludur. Hamurun yumuşak ve daha plastik formda olması kalıplama yapmayı kolaylaştırmıştır. Bu şekilde yarı ve opak porselen üretimleri yapılmıştır. Dönemin gümüş eşyalarını kopyalayarak ince işçilikli üretimler gerçekleşir. İngiliz etkileri seramik üretim teknikleri ile birlikte

³³⁹ Emile Decker, "L'industrialisation de la Production de Céramique au XIXe siècle: la Faïencerie de Sarreguemes de 1790 à 1914", *Mémoires de l'Académie Nationale de Metz*, 2014, p.384.

³⁴⁰ Decker, p.386.

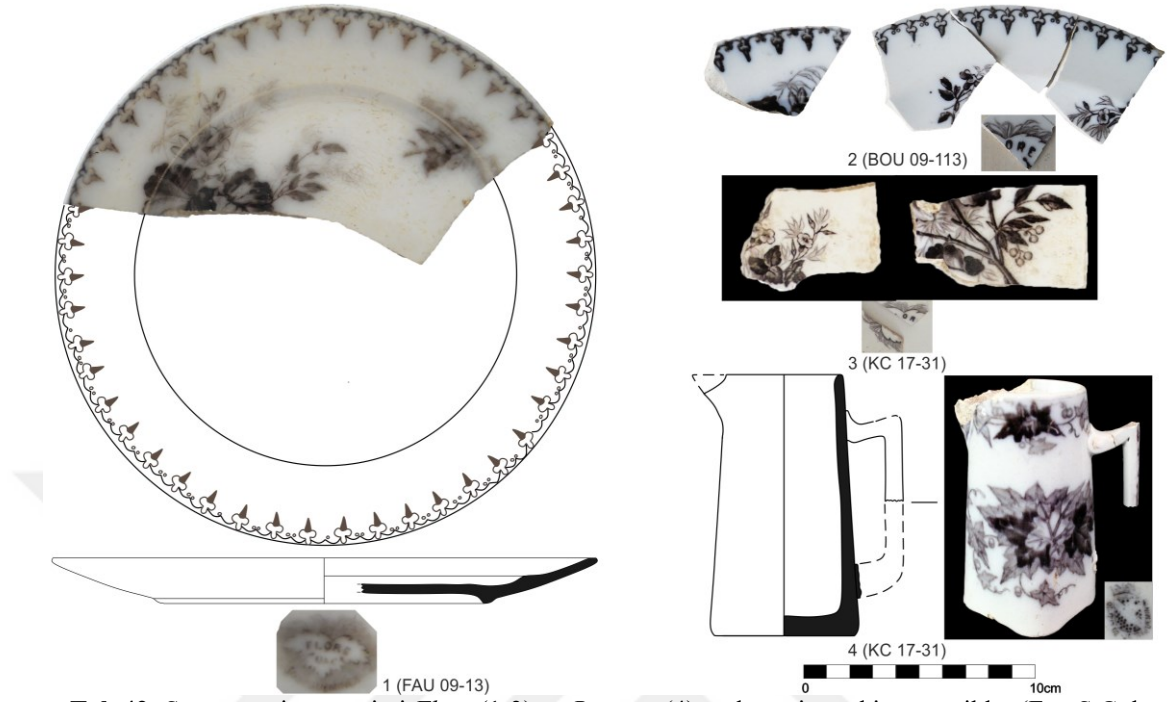
³⁴¹ Decker, p.387.

³⁴² Decker, p.390.

³⁴³ Decker, p.391.

dekorasyonda da görülmüştür. Üretimdeki en dikkat çekici yenilik sanayinin gelişmesiyle birlikte çalışanların sanatsal yeteneğinden çok kopyalama tekniğiyle baskı yapmak olmuştur. Böylelikle aynı dekor düşük maliyet ve az çaba ile çokça üretiliyordu. Fabrikalarda üretilen mallar opak porselen olarak tanımlanır ve çoğunlukla da *Opaque de Sarreguemes* damgaları taşımaktadır.

Agora kazılarında bulunan Sarreguemes üretimi seramikleri çeşitli teknikler ve süsleme kompozisyonlarına göre gruplandırmak mümkündür. İlk grupta kaide altında bulunan damgadan da anlaşılabileceği üzere Flore kompozisyonuna sahip örnekler görülmektedir (Tab.42:1-3). Bu örnekler transfer baskı tekniğiyle yapılmış süslemelere sahiptir. Dışa açılan geniş ağız kenarlı, yayvan gövdeli ve alçak yükseklikte kaideli tabak örneklerinde ağız kenar bordürlerinde palmet benzeri bezemeler yer alır. İç yüzlerde kahverengi/koyu bordo renkli asma yaprakları, çiçek ve yaprakların bulunduğu bitkisel süslemeli kompozisyon görülmektedir. Tabak parçalarının bezemesiz dış yüzlerinde kompozisyon adı ve üretici damgası bulunur. Damga bir asma yaprağı içerisinde FLORE ve altında U & C yazısından oluşmaktadır (Tab.42:1-3). Damganın alt kısmında ise asma yaprağını çevreler şekilde SARREGUEMINES yazısı görülmektedir. Flore kompozisyonuna benzer süslemelere sahip Bryonia kompozisyonlu küçük boyutlu bir sütlük örneği de buluntular içerisinde (Tab.42:4). Bu süslemenin benzer örneklerden yola çıkılarak Bryonia kompozisyonu olduğu görülmektedir. Düz kaideli, dörtgen formlu gövdeli ve düz inen kulba sahip sütlüğün kaide altında ise OPAQUE DE SARREGUEMINES damgası yer almaktadır (Tab.42:4).

Tab.42: Sarreguemines üretimi *Flore* (1-3) ve *Bryonia* (4) süslemesine sahip seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

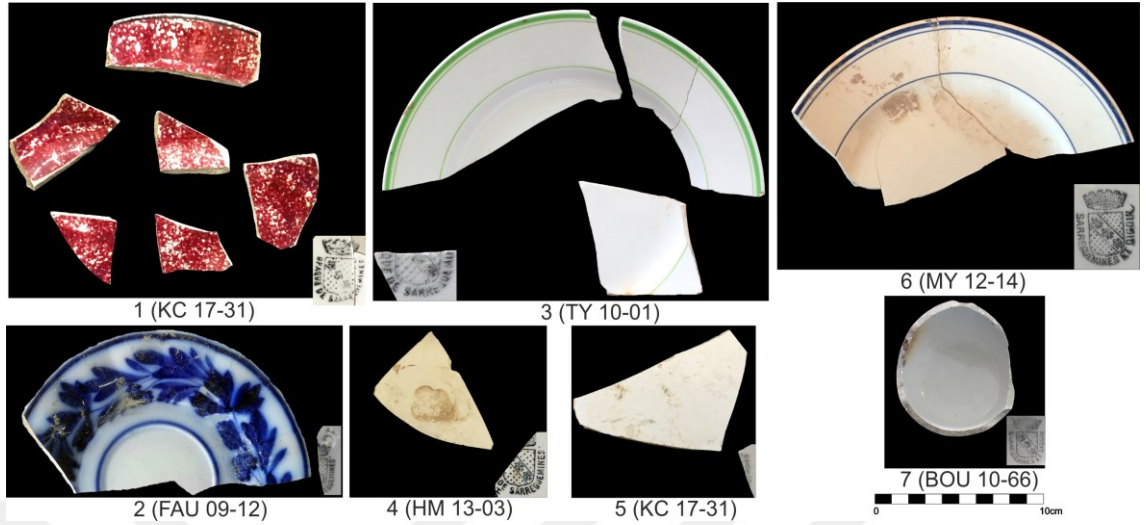
Sarreguemines üretimi bir diğer seramik grubu, ay-yıldızlı tabaklardır. 1844 yılında oluşturulan yeni Türk bayrağını ifade eden hilal ve yıldızlı kırmızı-beyaz uygulama Avrupa'da Osmanlı tüketicilerine yönelik yapılmıştır³⁴⁴. Agora kazılarında bulunan ay-yıldızlı tabaklar daha çok ağız parçalarından oluşur (Fot.37). Transfer baskı tekniğiyle süslenen seramiklerde, beyaz zemin üzerine ağız kenarında siyah bantların içinde kırmızı renkli daha kalın bantlar yer alır. Kırmızı renkli ağız kenarlarında, belirli aralıklarla yapılmış beyaz renkli ay-yıldız motifleri bulunur. Var olan kaide parçalarından ise merkezde de bir daire içerisinde yıldız motifinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu parçaların dış yüzünde ise OPAQUE DE SARREGUEMINES damgası görülmektedir (Fot.37).

³⁴⁴ François, Sarreguemines, p.142.

Fot.37: Sarreguemes üretim ay-yıldızlı tabaklar (Z.A.Meriç).

Kazı buluntuları içerisinde yer alan diğer Sarreguemes üretim seramikler ise çeşitli tekniklerle bezenmiştir. Opaque de Sarreguemes damgası bulunan bu parçalardan baskı tekniğiyle yapılmış kırmızı renkli sünger baskı teknikli süslemeye sahip örnekler ağız parçalarından oluşmaktadır (Tab.43:1). Sırtına kobalt mavi renkli süslemelere sahip bir diğer damgalı parçada, ağız kenarı ve merkezde yer alan bantların içerisinde lacivert renkli yapraklı dallar ve çiçek bezemeleri yer alır (Tab.3:2). Daha sade bir uygulamada ise sırtına sadece ağız kenarını ve gövdeyi çevreler şekilde yapılmış yeşil renkli bantların olduğu tabak parçaları yer alır (Tab.43:3). İç yüzlerinde herhangi bir bezeme yer almayan iki parçanın kaide altlarında da OPAQUE DE SARREGUEMINES damgaları bulunmaktadır (Tab.43:4-5). Farklı bir damga olarak ise kaide altlarında da SARREGUEMINES ET DIGOIN damgası görülmektedir (Tab.43:6-7). Sırtına ağız kenarı ve gövdede lacivert renkli bantlara sahip tabak parçası (Tab.43:6) ile bezemesiz fincan parçasında (Tab.43:7) bu damga kullanılmıştır.

Tab.43: Sarreguemines üretimi çeşitli tekniklerle bezenmiş örnekler (S.Gök, Z.A.Meriç).

Sarreguemines üretimi seramikler özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ticarete yoğun bir kullanıma sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, bu dönemde mimari, el sanatları ve günlük yaşam alanında batılılaşma sürecinde olması Avrupa'dan bu alanlarda etkilenmesine sebep olmuştur. Özellikle yeme-içme kültüründe Osmanlı Sarayı başta olmak üzere varlıklı ve orta sınıf aileler Fransız kültüründen etkilenmiştir. Sarreguemines'ten ithal edilen çeşitli bezemelerdeki tabaklar Osmanlı evleri, dükkanları ve kahvehanelerinde sıkça kullanılmıştır³⁴⁵. Bu parçaların beğenilerek çokça tercih edilmesiyle birlikte, Türk pazarı için özel olarak yapılan ürünler ortaya çıkmıştır. Özellikle *Ay-yıldızlı* tabaklar olarak bilinen örnekler Anadolu'nun birçok noktasında bulunmuştur³⁴⁶. Tam tabaklardan görüldüğü üzere kırmızı dışında lacivert ve koyu yeşil renklerle yapılan örnekler de yer almaktadır. Ağız kenarlarında yer alan ay-yıldız motifinin yanı sıra bazı örneklerde yazı şeritleri de görülmektedir. Bu yazılarda çoğunlukla “afiyet olsun efendim”, “buyurunuz efendim” ve “sefa-i hatır eylerim” gibi iyi dilekler sunulmaktadır.

³⁴⁵ François, Sarreguemines, p.126.

³⁴⁶ Ay-yıldızlı tabak örnekleri, Anadolu'daki kazılar dışında müzeler, müzayedeler ve antika dükkanlarında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'deki çeşitli müzayedelerden örnekler için bkz. Nev Müzayedecilik Lot No 3A, Lot No 4, Lot No 6, Lot No 7; Geri Benardete Koleksiyonu ve Seçkin Koleksiyonlardan Klasik Sanat Müzayedesi, Lot 1-4; Alif Art Osmanlı&Karma Sanat Eserleri Müzayedesi 04.03.2017, Lot No 330.

Tab.44: Sarreguemines üretimi seramiklerdeki damgalar (Z.A.Meriç).

Kazılarda bulunan Sarreguemines üretimi seramikleri kaide altlarında yer alan damgalardan ve benzer örneklerle karşılaştırma yaparak tarihlendirmek mümkündür. Flore kompozisyonuna sahip U&C (Utzchneider and Cie) damgalı seramiklerin **1800-1913** tarihleri arasında üretildiği görülmektedir³⁴⁷. Bryonia kompozisyonuna sahip ve Opaque de Sarreguemines damgalı sütlük örneği ise **19.yüzyılın sonlarına** tarihlendirmek mümkündür³⁴⁸. Ay-yıldızlı örneklerde, sıraltı bezemeli ve bezemesiz düz örneklerde görülen Opaque de Sarreguemines damgası, üst kısmında taç, altında ise Lorraine Bölgesi'nin armasından oluşmaktadır (Tab.44). Şam'da bulunan parçalarda görülen Opaque de Sarreguemines armaları 1875'lerin karakteristik damgaları olarak tanımlanır³⁴⁹. Smyrna/İzmir Agorası'ndaki bu damgaya sahip parçaların, verilerden yola çıkılarak **19.yüzyılın ortalarından 1920'lere** kadar kullanıldığını söylemek mümkündür. Az sayıda örneğe sahip "Sarreguemines et Digoïn" damgasının ise **19.yüzyılın sonlarından 1940'lara** kadar kullanıldığı görülmektedir.

³⁴⁷ Özlem Oral, **Alanya Kalesi Kazılarında Çıkan Avrupa Porselenleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, (Alanya), s.113.

³⁴⁸ François, Sarreguemines, p.142.

³⁴⁹ François, Sarreguemines, p.102.

3.3. HOLLANDA SERAMİKLERİ

3.3.1. Mavi Beyaz Delft Seramikleri

Rotterdam, Amsterdam, Haarlem, Gouda, Makkum ve Delft gibi Hollanda'nın çeşitli merkezlerinde, tüm Avrupa'da olduğu gibi 17. yüzyılda seramik üretiminde değişiklikler gerçekleşmiştir³⁵⁰. Ancak bu merkezler içerisinde Delft, yapılan yeni üretimler açısından farklı bir yere sahiptir. Kentte seramik üretiminin gelişmesi ve yeni bir boyuta ulaşmasını sağlayan en önemli unsur Çin porselenleridir. 1603 yılında içinde çok miktarda Çin porseleni olan Portekiz gemisi Santa Catarina, *Hollanda Doğu Hindistan Şirketi*³⁵¹ tarafından ele geçirilir ve Hollanda'ya getirilir³⁵². Bu porselenler Amsterdam'da bir müzayedeye satışa sunulur ve birçok farklı kente yayılır. Delft başta olmak üzere tüm Hollanda'da çokça beğenilen porselenler, asil ve zengin aileler tarafından alınmış ve popüler olmuştur. Hollandalı seramik ustaları, popülerleşen bu porselenleri taklit ederek yeni üretimlere başlamıştır. Bu tip seramikleri sipariş eden önemli aileler için set halinde, süsleme kompozisyonunda incil sahneleri, önemli kişilerin portreleri ve şiirlerin, çeşitli bitkisel motiflerle birleştiği tabaklar üretilmiştir³⁵³. Ayrıca yerel halka da ulaşmasını sağlayan yeni üretimler, yoğun şekilde yapılmaya başlanmıştır³⁵⁴.

17. yüzyılın ikinci yarısında kentteki bira fabrikalarının kapanmasıyla birlikte bu yapılar, seramik üreticileri tarafından satın alınıp eski isimleri değiştirilmeden seramik fabrikalarına dönüştürülmüştür³⁵⁵. *Dedrie Klokken* ve *De Metalen Pot* gibi bira üretiminde kullanılan eski isimleri tutan üreticiler, yapılan üretimlerde de bu fabrikaların isimleriyle damgaları kullanmışlardır. Kasabanın, verimli killere,

³⁵⁰ Gherardi, Ceramica, p. 181.

³⁵¹ Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (Vereenigde Oost-Indische Compagnie): 1602 yılında Hint Okyanusu'nda ticaret yapan Hollanda şirketlerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Endonezya ve çevresinde özellikle Portekizlilere üstünlük sağlayan şirket, çeşitli sahillerde ticaret merkezi açmıştır. 150 ticaret ve 40 savaş gemisiyle porselen/seramiğin yanı sıra ipek, kalay, kağıt, pamuk, çay ve halı gibi çeşitli ürünlerin doğudan batıya ticaretini yapmıştır. Bilgi için bkz. İsmail Hakkı Göksoy, "Hollanda Doğu Hindistan Şirketi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:18, 1998, ss.232-234.

³⁵² Hildyard, p.39; Kalyoncu, s.23; İsmail Yardımcı, "Hollanda De Porceleyne Fles (Royal Delft) Fabrikası ve Delft Seramikleri", **Anadolu Sanat**, Sayı:17, 2006, s.1.

³⁵³ Gherardi, Ceramica, p.184.

³⁵⁴ Yardımcı, s.2.

³⁵⁵ Hugo Morley Fletcher ve Roger Mellroy, **Christie's Pictorial History of European Pottery**, Phaidon, Oxford, 1984, p.199; Sevim ve diğerleri, s.230.

hammadde ithaline ve seramiklerin kolay ihracatını sağlayan su yollarına sahip olması da üretimin gelişmesini sağlayan önemli etkenlerdendir³⁵⁶.

Delft'te, 16. yüzyılda Çin porselenlerinin taklit üretimlerinden önce var olan üretim, kırmızımsı hamurlu ve çok renkli üslupta olup daha çok İtalyan mayolikalarından etkiler taşımaktaydı³⁵⁷. 17. yüzyılda Çin porselenlerin etkisiyle gerçekleşen üretimde, üç çeşit kil kullanılmıştır. İlki, Delft toprağı adını alan yerel Hollanda kili, diğerleri ise Tournai kentinden ve Ren nehri çevresinden gelen killerdir³⁵⁸. Bu killerin kireçli olması, ustaların daha ince cidarlı seramikler üretmesine olanak sağlamıştır. İnce cidar ve beyaz/krem renkli hamurlu olan Delft seramikleri, üretim tekniğıyle Çin porselenlerine yaklaştırmış olur.

Delft'te yapılan üretimler, Çin porselenlerinden özellikle ince cidarları ve parlak sırlarıyla ayrılır. Ancak lüks üretim dışında gerçekleşen yerel halka yönelik yoğun üretimde seramiklerde çatlaklar ve zemin üzerindeki bozukluklar göze çarpmaktadır³⁵⁹. Genel olarak bu seramiklerin üretim aşamalarını şu şekilde özetlemek mümkündür³⁶⁰. Seramikler, şekil verildikten sonra bisküvi fırınında ilk fırınlaması yapılır. Çıkan parçanın tüm yüzeyi kurşunlu beyaz sır ile sırlanarak süslemeler için bir zemin oluşturulur. Bezemelerin yapılacağı parça büyüklüğünde bir kağıt üzerine, işlenecek süslemenin ana hatları çizilip, iğne yardımıyla delinerek başka bir kağıda geçirilir. Ortaya çıkan konturları belli olan süsleme, uygulanacak olan parçaya aktarılır. Parçanın üzerinde yer alan kağıda kömür tozu dökülerek konturlar oluşturulur. *Trek* adı verilen bu konturlar, koyu mavi, siyah veya kırmızımsı mor renktedir. Ortaya çıkan süslemeler ise metal oksitlerden oluşan boyalarla³⁶¹ boyanır. Son olarak ise *kwaart* olarak adlandırılan şeffaf renksiz sırla sırlanarak parlak bir görünüm kazanır³⁶². Kullanılan parlak sır, mavi rengin parlak veya mat tonlarda ayrıca grimsi mavi şeklinde beyaz

³⁵⁶ Sevim ve diğerleri, s.230.

³⁵⁷ Gherardi, Ceramica, p.182.

³⁵⁸ Jan Boyazoglu ve Louis de Neuville, **Les Faïences de Delft**, Jacques Grancher Editeur, Paris, 1980, p.32.

³⁵⁹ Boyazoglu ve Neuville, p.32.

³⁶⁰ Adıgüzel, s. 42; Henry Havard, **Histoire de la faïence de Delft**, Paris, 1878, p.181.

³⁶¹ Mayolika üretiminde olduğu gibi Hollanda seramiklerinde de mor veya kahverengi için manganez, sarı için antimon, yeşil renk için bakır ve kırmızı renk için ise demir oksit kullanılır. Delft seramiklerinde ana renk olan mavi ve tonları için ise kobalt oksit tercih edilir. Bunun en önemli sebeplerinden biri de kobalt oksitin yüksek ısıya olan direncidir. Bilgi için bkz. Boyazoglu ve Neuville, p.47.

³⁶² Hildyard, p.36.

zemin üzerinde daha ön plana çıkmasına olanak sağlar. Bütün bu işlemlerden sonra ise “Mavi beyaz Delft seramikleri” ortaya çıkmaktadır.

Mavi beyaz Delft seramiklerindeki süslemelerde, Çin etkili doğu motifleri önemli yere sahiptir. Wan Li Dönemi (1573-1619) Kraak porselenleri’ndeki kenar bordürlerin kartuşlara bölünerek içlerinin iri yaprak ve çiçek motifleriyle bezenmesi, merkezde de çeşitli hayvan figürleri ya da bitkisel motiflerin yer aldığı kompozisyon, Delft seramiklerinde de sıkça tercih edilmiştir³⁶³. 17. yüzyılda bitkisel motifler içerisinde ayrı bir öneme sahip lale motifi, ters lale, benekli lale şeklinde erken örneklerde bir vazodan çıkan stilize formda, daha sonrasında ise realistik formlu tek başına kullanılmıştır³⁶⁴. Dönemin botanik kitapları ve bitki kataloglarından da etkilenecek lale dışında şakayık, karanfil, nilüfer, papatya, gül gibi çok çeşitli çiçek motifleri Delft seramiklerinde kullanılmıştır. Hollanda’daki Orange Prensliği’nin sembolü olan portakal motifi ile nar gibi çeşitli meyveler de süslemeler de sıkça tercih edilmiştir. Bitkisel motiflerin bazı örneklerde bir masa üzerinde veya tek başına bir vazo içerisinde çıkar şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Figürlü süslemler de kompozisyon içerisinde önemli yere sahiptir. İnsan figürleri daha çok çiniler üzerinde tüccarlar, çocuklar ve köylüler gibi günlük/kırsal yaşamı gösteren sahneler şeklindedir³⁶⁵. Hayvan figürleri ise çinilerin yanı sıra seramiklerde de sıkça tercih edilmiştir. Çeşitli kuşlar, tavuskuşu ve su kuşları kompozisyon içerisinde bitkisel motiflerle birlikte kullanılmıştır. Mavi beyaz Delft seramiklerinde çeşitli form tipleri görülmektedir. Günlük yaşamda ve dekorasyonda sıkça tercih edilen tabaklar, kâseler ile baharatlıklar, meyvelikler, çaydanlıklar gibi farklı form tipleri görülmektedir. Ayrıca içine tek tek lalelerin konulabilmesi için bölümleri olan lale formlu vazolar, pagoda formuyla Uzakdoğu etkisi taşıırken süslemeleri ve işleviyle yerel Hollanda ürünü olarak ifade edilmektedir³⁶⁶.

³⁶³ Kalyoncu, s.23; Gherardi, Ceramica, p.182

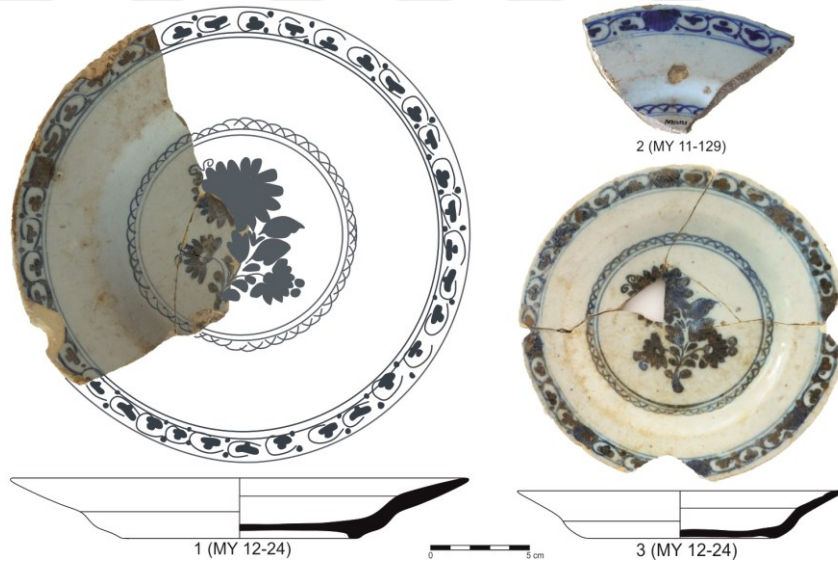
³⁶⁴ Adıgüzel, s.43; Lale motifinin kullanımı hakkında detaylı bilgi için bkz. Michiel Roding ve Hans Theunissen (Ed.), **The Tulip: a Symbol of Two Nations**, M. Th. Houtsma Stichting/Turco-Dutch Friendship Association, Utrecht/İstanbul, 1993.

³⁶⁵ Adıgüzel, s.47.

³⁶⁶ Morley Fletcher ve McIlroy, p.200.

Kazılarda bulunan Mavi beyaz Delft seramikleri tam ve tama yakın form veren parçalardan oluşmaktadır. Seramikler, açık krem renklidir (Munsell 2.5 Y 8/2 pale yellow). Süslemeler, astar kullanılmaksızın beyaz sırlı zemin üzerine uygulanmıştır. Mavi renk açık veya koyu/lacivert tonlarında ya da soluk ve grimsi mavi olarak kullanılmıştır. Kazı buluntuları, çoğunlukla bitkisel motiflere sahip süsleme kompozisyonları barındırmaktadır. Kompozisyonlar kendi içerisinde gruplara ayrılmaktadır. Genel olarak ağız kenar bordürü ve merkezde birbirine benzeyen süslemeler yapılmıştır.

Aynı süsleme kompozisyonuna sahip üç örneğin (Tab.45:1), ağız kenarında mavi renkli ince bantların arasında nokta, stilize yaprak ve dairesel çizgilerden oluşan bezemeler yer alır. Merkezde ise çevresinde dairesel çizgiler bulunan ince bantlarla yapılmış bir dairesel madalyon içerisinde yapraklı dallar arasında açmış çiçek motifleri bulunmaktadır³⁶⁷. 16 cm ağız çapına sahip küçük boyutlu tabak (Tab.45:3) tam formda, 23 cm ağız çaplı büyük boyutlu olanı (Tab.45:2) ise kırık olarak ele geçmiştir.

Tab.45: Çiçek ve yaprak dal bezemeli Mavi beyaz Delft seramikleri (Fot.-Çiz. Z.A.Meriç).

Çeşitli çiçek ve yapraklı dalları barındıran tam formdaki 23 cm ağız çapına sahip tabağın ağız kenarında birbirlerine ince çizgilerle bir çelenk gibi bağlanan yaprak bezemeleri görülür (Tab.46:1). İnce bantlarla yapılmış dairesel madalyonun içerisinde ise bu alanı kapsayacak şekilde yapılmış bir zemin üzerinde yer alan ince dallı yapraklar

³⁶⁷ Hollanda üretimi çinilerde de tek başına konumlanan kobalt mavi renkli yapraklı dallara sahip çiçek motifleri kullanılmıştır. Örnekler için bkz. Adıgüzel, Kat.No.53,54.

ve iri çiçek motifleri bulunmaktadır. Bu süslemeye sahip ağız parçaları da buluntular içerisinde (Tab.46:2-4). Bir diğer ağız parçası örneklerinde ise kenar bordüründe stilize çiçek bezemeleri arasında dairesel çizgilerle birbirine bağlandığı görülmektedir (Tab.46:5-6).

Tab.46: Çiçek ve yaprak dal bezemeli Mavi beyaz Delft seramikleri (Fot.-Çiz.Z.A.Meriç).

Ağız kenar bordüründe özellikle dudak kısmında turuncu renk bant kullanımı Delft seramiklerinde sıkça kullanılan bir bezeme olmuştur. Kazılarda turuncu banta sahip örnekler çeşitli bitkisel bezemelere sahiptir. Ağız kenar bordüründe bir daldan çıkan yaprak ve çiçek motifinin olduğu bezemenin yer aldığı tabak parçası örnekler içerisinde (Tab.47:1). Örneğin merkezinde mavi renkli bir zemin üzerinde yapraklı dallar ve büyük boyutlu çiçek motifi görülmektedir. Diğer tabak örneğinde ise ağız kenar bordüründe çiçek ve yaprak bezemelerin yanı sıra nar motifini andıran bezeme de yer almaktadır (Tab.47:2). Turuncu banta sahip diğer tabak parçalarında da ağız kenar bordüründe papatya benzeri çiçek motifleri görülmektedir (Tab.47:3-4). Bir kâse örneğinde ise ağız kenarı ince bir turuncu bantla çevrilidir (Tab.47:5). Kâsenin iç yüzünde bir merkezden çıkan yapraklar ve çiçek motifi yer alır. Dış yüzde ise çiçek ve yaprak bezemelerinin yanı sıra asma yaprakları da süsleme içerisinde bulunmaktadır.

Tab.47: Çiçek ve yaprak dal bezemeli Mavi beyaz Delft seramikleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç).

Ağız kenarı turuncu renkli bantla çevrelenen tama yakın bir tabakta, kenar bordürde belirli aralıklarla yerleştirilmiş iki kanatlı kelebek figürü ile vazo benzeri bir parçadan çıkan ince dallı çiçekler görülmektedir (Tab.48:1a,1b). Bu iki bezemenin arası ince çizgiler ve spirallerle bezenmiştir. Tabağın merkezinde ise tam olan örneklerden anlaşılacağı üzere, tavuskuşu tüyü şeklinde yapılmış zemin üzerinde papatya benzeri çiçekler ile iri yaprak motifleri yer alır (Tab.48:2). Bu motiflerin antik dönem vazolarını andıran küresel gövdeli bir vazodan çıktığı görülmektedir.

Tab.48: Kelebek figürü ve çiçek bezemelere sahip Mavi beyaz Delft seramikleri (1-5: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök, Z.A.Meriç) 6: <http://emuseum.gardinermuseum.on.ca/collections> Env. No.:G13.10.3 (19/12/2018).

Bir diğ er süsleme kompozisyonunda, kenar bordürlerde ortasında iri bir   ek  olan iki yandan çıkan kıvrık dallar ve nokta bezemeler yer almaktadır (Tab.49:1). Kıvrık dalların uçlarında    top benzeri yaprak motifleri bulunur. Gövde üzerinde ise merkezde bir kadife   e  i motifi, etrafında kenar bordüründe olduğu gibi kıvrık dal bezemesi yapılmıştır.

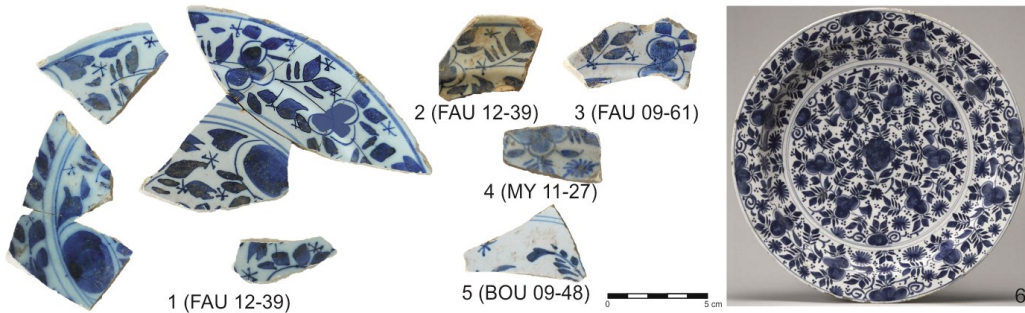

Tab.49:   ek  ve kıvrık dal süslemeye sahip Mavi beyaz Delft seramikleri

(1-2:Smyrna/ zmir Agorası buluntuları (S.Gök) 3: Boyazoglu ve Neuville, Fig.167

4:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20140707_Radkersburg_Majolika_a8293.jpg (3/09/2019)

  ek  ve yaprak bezemelere sahip diğ er grup örneklerinde, motiflerin daha ince çizgilerle yapıldığı görülmektedir (Tab.50:1). Kenar bordüründe,    yapraklı yonca benzeri bir bitki motifi ve ince dallarla birbirine ba lanan yapraklar bulunmaktadır. Bu bezemeler arasındaki boşluklara yerleştirilmiş ince çizgilerden oluşan yıldız motifleri yer almaktadır (Tab.50:1,3). Merkezde ise kenar bordürde kullanılan kompozisyon tekrar edilmiş ayrıca dairesel   ek  benzeri motifler de eklenmiştir.

Tab.50:   ek  ve yaprak bezemelere sahip Mavi beyaz Delft seramikleri (1-5:Smyrna/ zmir Agorası buluntuları (S.Gök) 6: <https://www.photo.rmn.fr/C.aspx?VP3=CMS3&VF=Home> Env. No.:C2351 (23/05/2018).

Kazı buluntuları içerisinde yer alan tam tabak örneğinde, geometrik, bitkisel motifler ve hayvan figürleri birlikte kullanılmıştır (Tab.51:1). Ağız kenarında tabağı çevreleyen zigzag motifi yer alır. Gövde üzerinde yaprak dallara sahip çiçek motifleri ile dairesel bezemeler bulunur. Tabağın merkezinde ise yapraklı dallara sahip çiçeklerin ortasında bir su birikintisi üzerinde duran su kuşu figürü dikkat çekmektedir. Profilden verilmiş, ince ayakları ve kafasında yer alan tüylü kısım ile bir balıkçıl kuş³⁶⁸ olan figür, Lille-Beaux Arts Müzesi'nde bulunan örnekle de benzerlik göstermektedir (Tab.51:3). Smyrna/İzmir Agorası'nda yer alan bir diğer tabak parçasında da ağız kenar ve gövde üzerinde aynı geometrik ve bitkisel motifler kullanılmıştır (Tab.51:2). Ayrıca ağız kenarlarında yer alan zigzag motifleri de benzer örneklerde görülmektedir (Tab.51:4).

Tab.51: Su kuşu figürlü Mavi beyaz Delft seramikleri . (1-2:Smyrna/İzmir Agorası Buluntuları (Fot. S.Gök Çiz. Z.A.Meriç

3:<https://www.photo.rmn.fr/Package/2C6NU0LBYRMW?PBC=2CO5S9IZDCBN:2C6>

NU0L96BSR:2C6NU0LBYRMW Env. No.:C2343 (25/09/2019) 4:<https://www.aspireauctions.com/#/> November 2006 Fine Art & Antiques Auction Lot No:691 (8/10/2018)

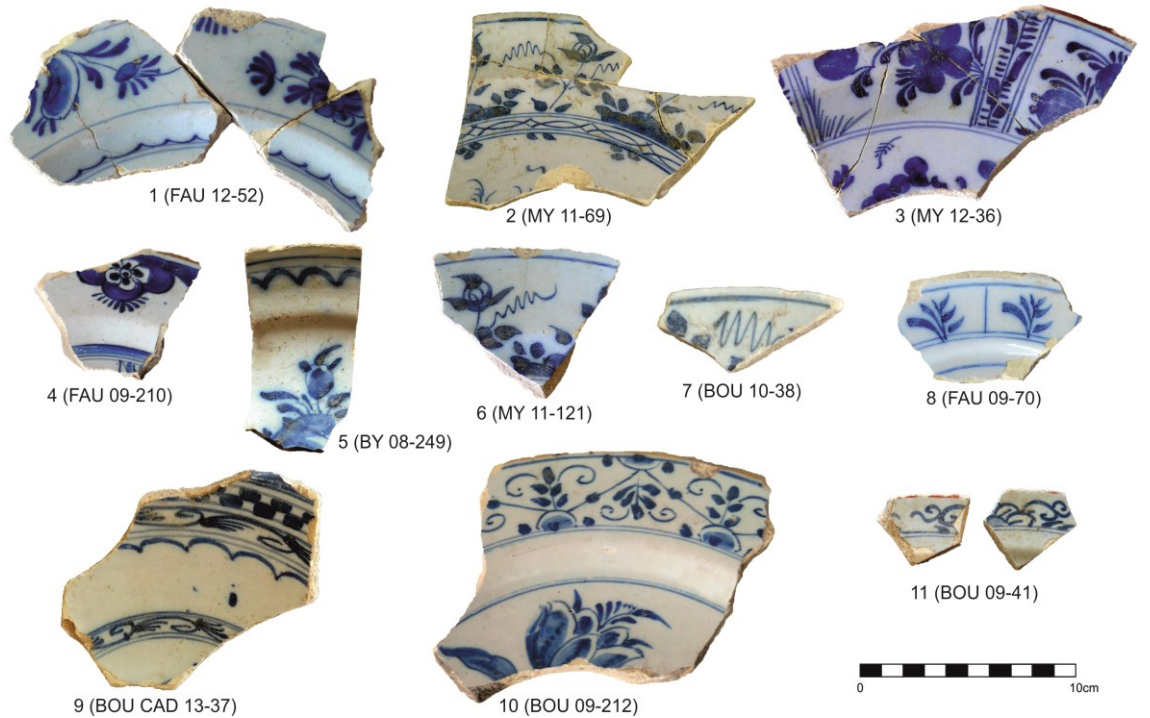
³⁶⁸ Tabakta yer alan su kuşu figürü; Ardeidae (Balıkçıl giller) familyasından Gri balıkçıl kuş olarak tanımlanabilir. Bilgi için bkz. <https://www.worldbirdnames.org/bow/pelicans/> (9/10/2019). 1695 yılına tarihlenen Jan Weenix'e ait bir tabloda da balıkçıl kuş görülmektedir. Tablo için bkz. <https://www.metmuseum.org> Env. No.:50.55 (09/10/2019).

Delft seramiklerinde sıkça tercih edilen kompozisyonlardan biri de mimari ögeler ve çiçek buketlerinin bulunduğu kompozisyonudur. Özellikle Çin porselenlerinde çokça kullanılan masa, sehpa veya korkuluk benzeri ögeler, Delft seramiklerinde bitkisel motiflerle birlikte uygulanmıştır (Tab.52:1). Üçgen veya eşkenar dörtgen formda yapılan mimari ögeler üzerinde çeşitli çiçek ve yapraklı dallardan oluşan süslemeler bulunmaktadır. Diğer bir süsleme kompozisyonunda, bir vazö veya sepet içerisinde çıkan büyük çiçekler ve çevresinde yapraklı dallar ile daha küçük boyutlu çiçeklerin bulunduğu çeşitli çiçek buketleri yer almaktadır. Bu uygulamada, içinde küçük çiçeklerin bulunduğu dairesel formlu bir sepet, tabağın merkezinde yer almaktadır (Tab.52:2,3). Sepetin üst kısmında yer alan tutacak yeri üzerinde spiral benzeri dairesel bir çizgi bezeme yer almaktadır. Merkezde çiçek sepeti süslemesine sahip örneklerde, Kraak porselenleri'nde sıklıkla kullanılan kenar bordürlerinin bölümlere ayrılarak her bölümün süslenmesi uygulamasına benzer bir kompozisyon görölmektedir. Tab.52:5 nolu örnekte, kalın çizgilerle yapılmış, içinde nokta bezemelerin olduğu karelere ayrılmış kartuşlar bulunur. Kartuşların arasında daha geniş olan bölümlerde ise çevresinde yapraklı ince dalların yer aldığı çiçek motifi görölr. Tab.52:6 nolu örnekte kartuş zemini mavi renkli, üzerinde ise ince çizgilerle yapılmış kareler bulunmaktadır. Parçanın kalan kısımlarından kartuşun etrafındaki bölümlerde çiçek ve yaprak motiflerinin olduğu görölmektedir. Stilize formda yapılmış bir vazö içerisinde çıkan büyük boyutlu çiçekler ile yapraklı dallar da süsleme kompozisyonlarında kullanılmıştır (Tab.52:4).

Tab.52: Süsleme kompozisyonunda mimari ögeler (1-4) ve çeşitli çiçek buketleri (5-8) yer alan buluntular (S.Gök).

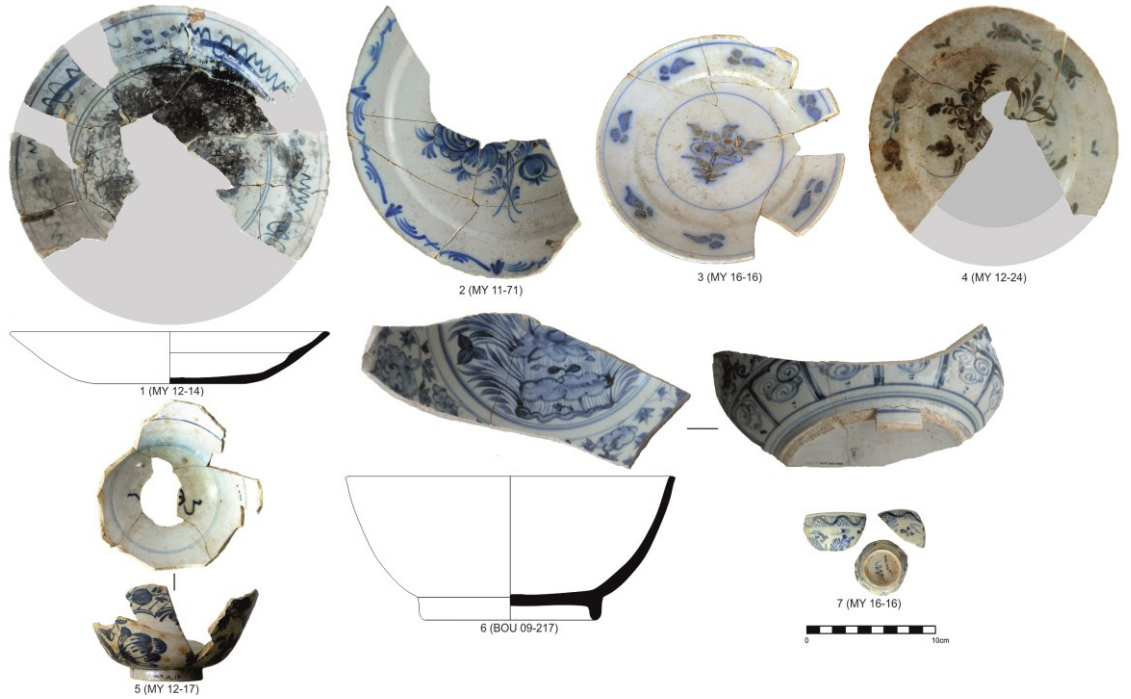
Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Delft seramikleri içerisinde süsleme kompozisyonunun tamamını göremediğimiz çeşitli bezemelere sahip ağız kenar parçaları da yoğun olarak bulunmuştur. Diğer örneklerde görüldüğü gibi bu parçalarda da çiçek ve yaprak bezemeler yoğunluktadır (Tab.53). Genellikle bu bezemeler kenar bordürde tabağı çevreler şekilde, büyük boyutlu bir çiçek ve etrafında yapraklı dallardan oluşmaktadır (Tab.53:1). Ayrıca kenar bordürünün kartuşlara ayrılıp bu kartuşlar içerisine yine çiçek ve yapraklardan oluşan süslemelerin yapıldığı bir kompozisyon da görülmektedir (Tab.53:2). Diğer örneklerden farklı olarak geometrik bezemelerin yer aldığı kompozisyonda, ağız kenar bordüründe küçük boyutlu kare motifleri bir bant içerisinde kullanılmıştır (Tab.53:3). Bu bantın hemen altındaki kısımda ise spiral benzeri dairesel çizgi bezemeler bulunmaktadır. Delft seramiklerinde önemli bir yere sahip olan lale motifi, kazı buluntuları içerisinde çok az örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bir ağız kenar parçasında, merkezde natüralist bir lale motifi görülmektedir (Tab.53:4).

Tab.53: Mavi beyaz Delft seramiklerinden çeşitli bezemelere sahip ağız kenar parçaları (S.Gök).

Buluntular içerisinde tama yakın parçalardan oluşan çeşitli süsleme kompozisyonlarına sahip örnekler de görülmektedir. Gövde bölümünde yanık kısımlar bulunan bir tabağın ağız kenar bordür süslemesi seçilebilmektedir (Tab.54:1). Bu süslemede üzeri çizilmiş dalgalı çizgi motifi ile küçük boyutlu nokta bezemeleri yer

almaktadır. Tama yakın ele geçen diğer tabak buluntuları ise çeşitli bitkisel motiflerle bezenmiştir (Tab.54:2-4). Genellikle tabakların kenar bordürlerde tabağı çevreler şekilde ya da belirli aralıklarla yapılmış stilize formlu çiçek ve yaprak dal bezemeler yer alır. Tabakların merkezinde ise yapraklı dallar ve çeşitli çiçeklerden oluşan çiçek buketleri görülmektedir. Çiçek buketleri kenar bordüründe olduğu gibi daha çok stilize formda yapılmıştır. Tama yakın bir kâse örneğinde dış yüzünde çeşitli bitkisel bezemeler yer almaktadır (Tab.54:5). Süslemeler papatya benzeri çiçekler ile lale motifinden oluşmaktadır. Kâsenin iç yüzünde ise kırık olan kısımların dışında görülebilen gelişigüzel çizgisel bezemeler bulunur. 35 cm ağız ve 17 cm kaide çapına sahip büyük boyutlu kâse örneğinde iç ve dış yüz benzer bitkisel bezemelerle süslüdür (Tab.54:6).

Tab.54: Mavi beyaz Delft seramiklerinden çeşitli bezemelere sahip tabak ve kâse örnekleri (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç).

Kazılarda bulunan Delft seramikleri form tiplerinde çoğunlukla tabaklar görülmektedir. Ağız çapları 16 ile 35 cm arasında değişen tabaklar, dışa açılan geniş ağız kenarlı, yarı küresel gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaidelidir (Tab.45:1,3 Tab.47:1 Tab.51:1). Bu form tipinden farklı olarak düz dipli ve küresel gövdeli küçük boyutlu tabaklar da örnekler içerisinde görülmektedir (Tab.46:1 Tab.54:1). Tabaklar dışında

kâseler de form tiplerinde kullanılmıştır. Büyük boyutlu, orta yükseklikte halka kaideli, küresel gövdeli ve düz inen ağız kenarına sahip derin kâse örneği, farklı bir form tipi olarak görülmektedir (Tab.54:6). Daha küçük boyutlu kâseler de örnekler içerisinde yer alır. Düz inen ağız kenarlı, küresel gövdeli ve orta yükseklikte halka kaideli kâseler genel olarak 12 cm çapa sahiptir (Tab.54:5).

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Hollanda üretimi olması muhtemel diğer örnek bir tükürük hokkasına aittir. Özellikle kapalı alanlardaki tütün kullanımında tütünü tükürme amaçlı ya da dışçilikte tükürme havuzu olarak kullanılan bu kaplar “spittoon” olarak adlandırılır³⁶⁹. Tükürük hokkaları, birçok kültürde günlük yaşantının önemli bir figürü olarak uzun yıllardır kullanılmıştır. Porselen üretimler 18.yüzyılda özellikle Çin’de sıkça görülmektedir³⁷⁰. Hollanda’da da 18. yüzyılda tükürük hokkalarının varlığı bilinmektedir³⁷¹.

Kazılarda bulunan örnek (Tab.55:1), dışa açılan geniş yayvan ağızlı, armutvari gövdeli, düz dipli ve tek kulpludur³⁷². Kulp kısmının sadece izleri görülmektedir. İç yüzde ağız kenar bordüründe ve gövde üzerindeki yatay şeritte aynı bezeme kullanılmıştır. Ağız kenarında bordürün iki ucunda ince şeritler şeklinde birbirini kesen çizgi taramalar yer alır. Şeritlerin ortasındaki kısımda ise yatay üç sıra halde yapılmış spiral bezemeler bulunur. Bu bezemelerin ortasında ise dikey formlu dairesel çizgiler yer almaktadır. Hokkanın boyun kısmında ise dalgalı çizgilerle yapılmış gelişigüzel bezemeler görülmektedir. Delft üretimi bir tabak (Tab.55:3) ve şamdanda (Tab.55:4) yer alan süsleme özellikleri Smyrna/İzmir Agorası buluntusuyla neredeyse aynıdır. Özellikle spiral ve tarama çizgiler birebir benzerlik göstermektedir. Ayrıca Baltık Denizi’nde bulunan “De Jonge Seerp” batığında da 18. yüzyıla tarihlenen Kuzey Hollanda (olasılıkla Delft) üretimi olarak belirtilen bir tükürük hokkası da Smyrna/İzmir Agorası örneğiyle benzer özellikler taşımaktadır³⁷³.

³⁶⁹ Joanna A. Dabal, “Ceramics from 18th century Dutch and English Shipwrecks: A Survey of Southern Baltic Sea, Poland”, **ACUA Underwater Archaeology Proceedings**, 2013, (Dutch), p.70.

³⁷⁰ Örnek için bkz. <https://www.britishmuseum.org/>, Env.No:1986,0701.17 (03/10/2019).

³⁷¹ Örnekler için bkz. <http://collections.vam.ac.uk/>, Env.No:C.2337-1910 (01/10/2019). <https://www.rijksmuseum.nl> Env.No: BK-NM-11337; NG-474 (03/10/2019).

³⁷² Ağız kenar kısmının bir bölümünün tamamlandığı ve kulbu dışında tam olarak ele geçen tükürük hokkasının ağız çapı 12 cm, dip çapı 5 cm yüksekliği ise 9.6 cm’dir. Bu ölçüleriyle de diğer örneklerle benzerlik göstermektedir.

³⁷³ Dabal, Dutch, p.68, Fig:4.

Tab.55: Mavi beyaz Delft seramiklerinden Tükürük Hokkası (Spittoon) Örneği (1: Smyrna/İzmir Agorası Örneği (S.Gök) 2: Dabal, Dutch, Fig:4 3: <https://www.ebay.com/itm/DelftBlue-And-White-18th-Century-Plate> (14/10/2019) 4: <https://www.rijksmuseum.nl> Env.No: BKNM-9509 (3/10/2019)

Kazılarda bulunan Mavi beyaz Delft seramikleri içerisinde sadece bir damgalı örnek görülmektedir. Tama yakın bir tabağın kaide altında balta damgası bulunmaktadır (Tab.49:1). Balta, Hollanda'nın "De Porceleyne Bijl" fabrikasına ait bir damgadır³⁷⁴. Bu damgaya ve aynı süsleme kompozisyonuna sahip tabak, 18. yüzyılın ortasına tarihlendirilmektedir (Tab.49:3)³⁷⁵. Kelebek figürlü kompozisyona sahip örnekler 18. yüzyıl boyunca kullanılmıştır³⁷⁶. Tükürük hokkası örneği de **18.yüzyıla** tarihlendirilmektedir. Bu verilerle birlikte Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan diğer Mavi beyaz Delft seramiklerin de stil özellikleri ve kullanılan bitkisel motiflerle birlikte **18. yüzyıl** boyunca kullanıldığı anlaşılmaktadır.

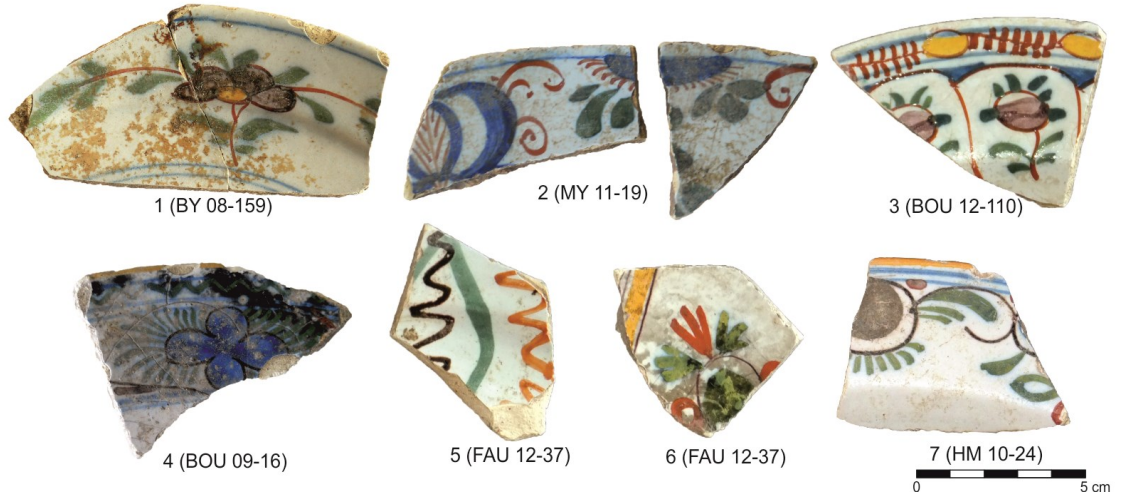
³⁷⁴ Boyazoglu ve Neuville, pp.281-282.

³⁷⁵ Boyazoglu ve Neuville, Fig.167.

³⁷⁶ De porceleyne Bijl markasına sahip kelebek figürlü örnekler 1750 ile 1800 arasına tarihlendirilmektedir. Örnek için bkz. <https://www.philamuseum.org/collections/search.html> Env.No: 1921-3-131 (4/12/2018); Aynı süslemeye sahip Bilad al Şam'da bulunan örnek 18.yüzyıla tarihlendirilmiştir. Örnek için bkz. François, Damas, Fig.4:27.

3.3.2.Çok Renkli Delft Seramikleri

Mavi beyaz Delft seramiklerinin yanı sıra *Çok Renkli Delft* üretimi örnekler de Smyrna/İzmir Agorası buluntuları içerisinde yer almaktadır (Tab.56). Nicelik olarak mavi beyaz seramiklerden daha az olan örnekler çoğunlukla ağız parçalarından oluşmaktadır. Kazılarda bulunan mavi beyaz seramiklerin hamur tipleri, formları ve süsleme kompozisyonlarından bazıları çok renkli örneklerde de görülmektedir. Çiçekler, yapraklı dallar ve zigzag bezemeler bu seramiklerde de sıkça kullanılmıştır. Bitkisel bezemeli bir ağız kenar parçasında, sarı ve mangan moru/koyu kırmızı renkli bir çiçek, çiçekten çıkan kırmızı dallara sahip yeşil renkli yapraklar görülmektedir (Tab.56:1)³⁷⁷. Mavi beyaz seramiklerde görülen, ağız kenar bordüründe kelebek figürü ve bir vazo içerisinden çıkan yapraklı dalların olduğu kompozisyon (Tab.48) benzer bir üslupla çok renkli olarak uygulanmıştır³⁷⁸. Kelebek figürü mavi ve kırmızı renklerde, vazo ve yapraklı dallar ise mavi ve kırmızının yanı sıra yeşil renktedir (Tab.56:2). Agora yakınlarındaki Şifa sektöründe yapılan kazı çalışmalarında benzer süslemelere sahip çok renkli örnekler bulunmuştur³⁷⁹.

Tab.56: Çok renkli Delft seramikleri (S.Gök, Z.A.Meriç).

³⁷⁷ Tabaktaki çiçek motifine benzer örnekler Rijksmuseum'da bulunmakta ve 1750 ile 1790 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Bilgi için bkz. <https://www.rijksmuseum.nl> Env.No:BK-KOG-2429, BK-NM-4253 (1/10/2019).

³⁷⁸ Çok renkli kelebek figürlü bu tabağın çok benzer örneği Rijksmuseum'da yer almakta ve 1770 ile 1820 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Bilgi için bkz. <https://www.rijksmuseum.nl> Env.No:BK-KOG-2391 (4/10/2019).

³⁷⁹ Smyrna Antik Kenti Kazısı, Kasa No:Şifa2/08.40.

18. yüzyıl boyunca üretilen mavi beyaz seramiklerden farklı olarak çok renkli seramiklerin üretim aralığını daraltmak mümkündür. Kelebek figürünün yer aldığı örneğin bir benzeri 1770 ile 1820 yılları arasına tarihlendirilmektedir³⁸⁰. Kahverengi çiçeklerin ve yeşil dalların olduğu kompozisyona sahip tabaklara benzer örnekler ise 1750 ile 1790 yılları arasına tarihlendirilmiştir³⁸¹. Bu verilerle birlikte Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Çok Renkli Delft seramiklerinin *18. yüzyılın ikinci yarısında* üretildiğini söylemek mümkündür.

³⁸⁰ Benzer örnek için bkz. <https://www.rijksmuseum.nl/en/search> Env.No: BK-KOG-2391 (4/10/2019).

³⁸¹ Benzer örnekler için bkz. <https://www.rijksmuseum.nl/en/search> Env.No: BK-NM-4253 (1/10/2019).

3.3.3. Maastricht Üretimi Seramikler

Hollanda seramik üretiminde 18. yüzyılın sonunda özellikle Delft kentinde yaşanan düşüşle birlikte yeni üretimler ortaya çıkmıştır. 1830'lerden itibaren seramik üretiminde geleneksel yöntemlerin yerini fabrikalarda yapılan endüstriyel üretim almıştır. Özellikle Belçika sınırında yer alan Maastricht kentinde çeşitli fabrikalarda Delft üretimlerinden farklı olan porselen ve seramik üretimi yapılmıştır. Maastricht fabrikalarından en bilineni *Petrus Regout & Co.* adlı fabrika olmuştur. 1834 yılında cam üretimleriyle başlayan fabrika kısa sürede seramik üretimine geçmiştir³⁸². İngiliz seramikçilerin fabrika bünyesine katılmasıyla birlikte İngiliz seramik gruplarına benzer üretimler yapılmıştır³⁸³. Özellikle 1840-70 yılları arasında üretilen seramiklerde transfer baskı tekniği ve sıraltı boyama tekniği sıkça kullanılmıştır. İngiliz transfer baskı teknikli örneklerde en bilinen kompozisyonlardan Willow sahnesi başta olmak üzere çeşitli sahneler üretimlerde tercih edilmiştir. Sıraltı ve sünger baskı teknikli üretimlerde dikkat çekici bir grup ise mavi, kırmızı, siyah ve yeşil renkli ay-yıldızlı süslemelere sahip örneklerdir³⁸⁴. Bu örneklerde süsleme kompozisyonu genel olarak merkezde bir ay-yıldız motifi ve ağız kenarında ise çiçek ile yapraklardan oluşan bordür oluşturmaktadır. Üretimlerde ayrıca beyaz düz örnekler de bulunmaktadır.

Fabrika üretimlerinde çeşitli damgaların kullanımı tarihlendirme açısından önem taşımaktadır. 1861-78 yılları arasında bir melek tarafından tutulan beş köşeli bir yıldızla sahip kalkandan oluşan şehir arması damgalarda kullanılmıştır. 1879'dan itibaren Petrus Regout & Co. MAASTRICHT yazısıyla birlikte sfenks figürü damgalarda görülmektedir. Bu süreç içerisinde 1883 yılından itibaren fabrika damgalarına Made in Holland ibaresi eklenmiştir. Sfenks figürüyle birlikte 1899 yılında fabrika ismini *Sphinx* olarak değiştirmiştir. 1900'lerin başlarında çeşitli damgalarla üretim yapan fabrika 1958 yılında *Société Céramique* fabrikasıyla birleşip üretimlerine devam etmiştir.

Maastricht seramik endüstrisinde bir diğer önemli fabrika *Société Céramique* olmuştur. İlk olarak 1851'de Nicolas Clermont ve Charles Chainaye tarafından kurulan

³⁸² Richard Griffiths, *Industrial Retardation in the Netherlands 1830–1850*, 1979, p.110.

³⁸³ Dianne Hamer, Ghislain Klef, Bonica Zijlstra, “Een case-history van een Maastrichtse fabriek”, *Groniek*, Nr:64, 1979, p.33.

³⁸⁴ Lale Doğer, “19.yüzyıldan Sünger Baskı Dekorlu bir Seramik Hollanda Çanağı”, “*Yekta Demiralp*” Anısına Sanat Tarihi Yazıları, Ege Yayınları, İstanbul, 2020, (Hollanda), ss. 165-176.

fabrika 1863'te Soci  t   C  ramique ismini alarak üretimlerini yapmıştır. Fabrika günlük yaşama yönelik çok çeşitli ürün yelpazesi üretimine sahiptir. Petrus Regout/Sphinx fabrikasında olduğu gibi transfer baskı teknikli ve sıraltı teknikli seramikler en çok üretilen ürünler olmuştur. Aynı şekilde çeşitli renklerde yapılan ay-yıldızlı tabaklar da bu fabrika   retilimi gruplardandır. 1900'l   yılların başında Maastricht içerisinde ürünleriyle Sphinx fabrikasıyla yarışan Soci  t   C  ramique, 1958 yılında bu fabrikayla birleşerek üretimlerine devam etmiştir. Fabrika üretimlerinde çoğunlukla bir aslanın yer aldığı damgalar kullanılmıştır. Dairesel bir formda yapılan damgada, orta kısımda aslan figürü ve çevreler şekilde SOCI  T   C  RAMIQUE MAESTRICHT MADE IN HOLLAND yazısı görülmektedir.

Kazılarda bulunan Maastricht   retilimi seramikler herhangi bir süsleme barındırmayan düz beyaz örneklerden oluşmaktadır (Tab.57). Seramiklerin ayırt edici özellikleri kaide altlarında bulunan damgalardır. Çok sayıda   rneği bulunan Petrus Regout fabrikası üretimleri sfenksli damgalara sahiptir (Tab.57:1-4). Damganın en üst kısmında bir sfenks, altında dikdörtgen bir kartuş içerisinde Petrus Regout & Co. MAASTRICHT yazısı yer alır. Kartuşun altında ise MADE IN HOLLAND yazısı görülmektedir. Damganın alt kısmında ise çeşitli yazılar bulunur. Ele geçen örneklerin tamamının kırık parçalar olması form tipini belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Bulunan parçalardan alçak yükseklikte halka kaide ve küresel gövdeli oldukları anlaşılmaktadır. Farklı bir damga olarak tek   rneği bulunan seramik parçası da düz beyaz gruptandır. Parçanın kaide altında bir aslan figürü ve damga görülmektedir (Tab.57:5). Damgada SOCI  T  (C  RAMIQUE) MAESTRICH(T) MADE IN HOLL(AND) yazısı bulunmaktadır. Kazılarda ele geçen Maastricht   retilimi seramikleri damgalar üzerinden tarihlendirmek mümkündür. Petrus Regout fabrikası üretimleri sfenksli ve Made in Holland yazılı damgaları 1883'ten itibaren kullanmıřtır³⁸⁵. 1900'lerde bu damgalarda Petrus Regout yazısı yerine de Sphinx ibaresi görülmektedir. Bu verilerden yola çıkılarak kazılarda ele geçen Petrus Regout & Co. damgalı seramikler **1883-1900** yılları arasına tarihlendirilmektedir. Soci  t   C  ramique damgalı örneklerin ise fabrikanın kuruluşundan yani **1863** yılından Sphinx fabrikasıyla birleştiği yıl olan **1958** yılına kadar kullanıldığı bilinmektedir.

³⁸⁵ Doğer, Hollanda, Tab.2.

1 (KC 17-31)

2 (TY 10-01)

3 (BOU 09-113)

4 (KC 17-34)

5 (KC 17-23)

0 5 cm

Tab.57: Maastricht üretimi seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç).

3.4. İNGİLİZ SERAMİKLERİ

3.4.1. Transfer Baskı (Serigrafi) Teknikli Seramikler

18. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkan ve tüm Avrupa’ya yayılan sanayi devrimiyle birlikte buharlı makinelerin fabrikalarda kullanımı, seramik üretiminde de önemli yeniliklere yol açmıştır. Özellikle Staffordshire bölgesinde, birçok seramik fabrikasının kurulduğu ve gelişen teknolojiye bağlı olarak yoğun bir seramik üretiminin gerçekleştiği görülmektedir. Bu bölgede Tunstall, Burslem, Hanley, Stoke, Fenton ve Longton gibi ana merkezlerde bulunan önemli fabrikaların ürünleri piyasada çokça kullanılmıştır³⁸⁶. Fabrikalarda gerçekleşen en büyük yeniliklerden biri farklı tekniklerle üretilen seramikler olmuştur. Bunlardan en önemlisi transfer baskı (serigrafi) tekniğinin kullanımıyla yapılan üretimlerdir. Özellikle 1750’lerden itibaren bu teknikle birlikte seri üretime geçilmiş ve aynı süslemeye sahip çok sayıda seramik üretilmiştir. Transfer baskı tekniğinin gelişmesindeki önemli bir unsur da talep olmuştur. Bu talep, Hollanda seramik sanatında da görüldüğü gibi Çin porselenlerinin ülkeye gelmesiyle bağlantılıdır. Çok sevilen ve popüler olan orijinal Çin porselenleri, pahalı fiyatlarıyla çoğu zaman sadece varlıklı kişiler tarafından satın alınmaktaydı. Varlıklı kişiler dışında tüm halka hitap eden Çin porselenlerini taklit eden üretim, transfer baskı tekniğiyle daha ucuza yapılmıştır. Özellikle süsleme kompozisyonlarında Çin ve doğu sanatı etkileri yer almaktadır. Bu şekilde tüm halka yönelik yapılan üretimle birlikte Çin porselenleriyle rekabet sağlanmıştır.

Transfer baskı tekniği belirli aşamalardan oluşmaktadır. B.Sentance ve P.M.Samford’un aktarımıyla teknik şu şekilde uygulanmaktadır³⁸⁷. İlk olarak kullanılacak olan desen/süsleme bir kopya kağıdı veya karbon kağıdıyla bakır plakaya yerleştirilir. Desen, konturlarından oyulur ve plaka üzerine geçmiş olur. Bakır plaka, desendeki boyanın geçmesi için ısıtılır. Sonrasında metal oksitler, toz çakmaktaşı ve baskı yağı karışımıyla bakır plaka kaplanır. Plaka üzerinde kalan fazla karışım temizlenir ve yüzeyde sadece desen kalır. Boyaların yapışmasını önlemek amacıyla sıvı sabunla kaplanmış lifsiz bir kağıt, bakır plakada yer alan desen üzerine yerleştirilir.

³⁸⁶ Richard K. Henrywood, **Staffordshire Potters 1781-1900: A Comprehensive List Assembled from All Known Contemporary Directories with Selected Marks**, Antique Collectors Club, 2002, p.16.

³⁸⁷ Sentance pp.110-111; Patricia M. Samford, “Response to a Market: Dating English Underglaze Transfer-Printed Wares”, **Historical Archaeology**, Vol. 31, No. 2, 1997, p.2.

Sonrasında levha, deseni basmak için baskı silindirinden geçirilir (Tab.58). Levhadan ayrılan desen kağıdında, süslemenin dış çerçevesi kesilir ve uygulanacak alana uygun hale getirilir. Böylece, master kalıp olarak hazırlanan bakır levhadan istenildiği kadar kağıt baskı alınabilir (Tab.58). Bisküvi fırınlaması yapılmış parça üzerine yerleştirilen desen kağıdı, süslemenin parçaya iyice geçebilmesi için sünger yardımıyla yedirilir. Parça üzerine yedirilmiş olan kağıt su ile ıslatılmış sünger ile yavaş yavaş çıkartılır. Bu şekilde desen parça üzerinde kalmış olur. Kuruyan ve sertleşen parça düşük ısıda fırınlanır. Fırından çıkan parça, şeffaf sırla sırlanır ve son fırınlaması yapılarak kullanıma hazır hale gelir.

Tab.58: Transfer baskı tekniğinin üretim işlemleri (<http://www.spodemuseumtrust.org/spode-collection-6.html>, <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/various-processes-in-a-factory-in-the-potteries-newsphoto/481659393> (20/01/2020))

Transfer baskının ilk denemelerinin aslında İtalya’da gerçekleştiği bilinmektedir. Özellikle Doccia ve Torino’da yer alan porselen fabrikalarında sıraltına mavi renkli baskı teknikli üretimlerin yapıldığı görülmektedir³⁸⁸. İtalya’da bu sürecin çok kısa olduğu ve transfer baskı teknikli üretimin ilerlemediği bilinmektedir. 1751’de John Brooks, oyulmuş plakalardan daha çok kutu ve madalyonlar üzerine baskı yapma işlemini gerçekleştirmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştır³⁸⁹. Transfer baskı tekniğinin başarıyla uygulandığı fabrika ise Josiah Spode’nin fabrikası olmuştur. 1780’lerde *Spode* fabrikası kemik porselen (bone china) üretiminin yanı sıra sıraltına mavi renkli transfer baskı teknikli parçalar da üretmeye başlamıştır³⁹⁰. Staffordshire’da bulunan Spode fabrikası bu dönemde Çin porselenlerinin etkisiyle mavi beyaz transfer baskı teknikli üretimlere ağırlık vermiş ve bu üretimi 1830’lara kadar sürdürmüştür.

³⁸⁸ Gabriela Gherardi, “La porcellana in Europa fino alla fine del secolo XVIII. Gres e terraglie inglesi”, **Storia dell’arte ceramica**, Zanichelli, Europa, 2010, (Gres), p.230.

³⁸⁹ Sentance, p.110.

³⁹⁰ Ersoy Yılmaz, “Seramik ve Transfer Baskı:1750-1900”, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, Cilt:1, Sayı:10, 2012, s.95.

Üretim aşamasında aynı desenlerin kullanılması hızlı ve çok sayıda parça yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca Çin porselenlerinden dolayı ilgi duyulan mavi rengin kullanımı üretimde kolaylık sağlamasıyla da alakalıdır. Sıraltı tekniğinde mavi rengin fırınlamayla daha iyi sonuç verdiği ve pişirme kusurlarını azaltma adına kobalt oksitin de en güvenilir oksit olması bu rengin kullanımını arttırmaktadır³⁹¹. Spode fabrikasının, sıraltı teknikli transfer baskıyı tercih etmesinin bir diğer sebebi de sırustü uygulamaya göre sıraltı tekniğinin daha uzun ömürlü ürünler çıkartmasıdır. Spode fabrikası 1847'de el değiştirerek Copeland fabrikasına dönüşür ve üretime devam eder³⁹². Staffordshire'da yer alan diğer önemli fabrikalardan Wedgwood fabrikası Josiah Wedgwood tarafından 1769'ta kurulmuştur. Thomas Minton'un 1793'te kurduğu *Minton* fabrikasında ise transfer baskı teknikli karoların yanı sıra mayolika üretimi yapıldığı da görülmektedir³⁹³. Staffordshire'da Trent ve Mersey Kanallarının açılması, bu fabrikalarda üretilen ürünlerin Amerika ve Avrupa'nın birçok noktasına kolayca ihraç edilmesini de sağlamıştır³⁹⁴.

Staffordshire'da çeşitli fabrikalarda üretilen transfer baskı teknikli seramiklerin süsleme kompozisyonlarında Çin etkili motif ve sahneler görülmektedir. Çin porselenlerinin etkisi olarak mavi renk kullanımının yanı sıra doğuya özgü figürler, bitkisel ve geometrik motifler ile hikayeler transfer baskı teknikli seramiklerin ilk dönemlerinde oldukça tercih edilmiştir. Süslemeler bazı örneklerde Çin etkisini tamamen taşıırken bazılarında ise Çin etkili Avrupa tasarımlarının olduğu görülmektedir. Genel olarak kompozisyonlarda, sahnenin alt bölümü ön planda, orta bölüm yarı uzaklıktaki merkezde ve en üstte ise en uzak kısım yer almaktadır³⁹⁵.

1810'lara kadar oldukça popüler olan Çin etkili kompozisyonların yanı sıra farklı süslemeler de transfer baskı teknikli seramiklerde görülmeye başlamıştır. 19. yüzyılda Pompei başta olmak üzere çeşitli antik kentlerde yapılan kazılarla ortaya çıkan buluntularla birlikte mimari ve el sanatlarıyla eskiye dönüş yaşanmıştır. Antik Yunan ve

³⁹¹ E.Yılmaz, s.95.

³⁹² Geoffrey A. Godden, **Encyclopaedia of British Pottery and Porcelain Marks**, Alden Press, Oxford, 1977, p.171.

³⁹³ Godden, p. 438; Minton fabrikası üretimleri için bkz. Minton, Hollis & Co, **Minton tiles: Minton Hollins & Co. patent tile works**, Stoke Upon-Trent, England, 1905.

³⁹⁴ Jonathan Rickard, **Mocha and Related Dipped Wares, 1770-1939**, 2006, p.7.

³⁹⁵ E.Yılmaz, s.96.

Roma kentlerinden harabeler, yapılar ve el sanatı ürünleri transfer baskı teknikli seramiklerin süsleme kompozisyonunda önemli yere sahip olur. Buradaki bir diğer önemli nokta seyyahların ve varlıklı kişilerin bu alanlara yaptığı gezilerde görmüş olduğu yerleri çeşitli dergilerde yayınlamaları olmuştur. Böylelikle bu sahneler fabrikalar tarafından tercih edilmiş ve birçok farklı sahnenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İngiltere’de daha çok iç pazara yönelik yapılan üretimlerde ise İngiliz manzaralarını görmek mümkündür. Bunların başında ülkede yer alan katedraller, kaleler ve kamusal yapılar, dönemin topografik özellikleri de göz önüne alınarak seramiklerde kullanılmıştır. Transfer baskı teknikli seramiklerin Çin’den aldığı bir diğer etki ise çay kültürüyle alakalıdır. Buna bağlı olarak fabrikalarda çay takımları (Çaydanlıklar, fincanlar, fincan tabakları, sütlükler) sıkça üretilmiştir. Aynı şekilde yiyecek/içecek tüketimi ve servise yönelik parçalar ön plandadır. Seramiklerin günlük kullanımının yanı sıra evlerin duvarlarında, büfe ve şifonyerlerde dekorasyon olarak tüm takımın sergilenmesi İngiltere’de bir gelenek olmuştur.

Smyrna/İzmir Agorası’nda tam, tama yakın ve parçalar halinde çok sayıda transfer baskı teknikli seramik bulunmuştur. Özellikle tam ve tama yakın seramiklerin yoğunluğu örneklerde yer alan süsleme kompozisyonlarını tanımlama imkanı sunmaktadır³⁹⁶. Aynı şekilde çok sayıda seramiğin kaide altlarında bulunan damgalar hem üretildikleri fabrikaları hem de ön yüzdeki sahnenin ismini barındırması açısından önemlidir. Kazı buluntularında Çin etkili ve Doğu/Oryantal etkili sahneler, İngiliz ve İtalyan manzaraları, Antik/Neoklasik temalar, ile Çiçek/Yaprak bezemelere sahip süsleme kompozisyonları sıklıkla kullanılmıştır³⁹⁷. Transfer baskı teknikli örneklerin hamur ve form tipleri benzerlik göstermektedir. Beyaz ve krem renk hamurlu bu seramiklerde tabaklar ağırlıkta olmak üzere fincan ve fincan tabakları, sütlük ve kâse örnekleri görülmektedir. Smyrna/İzmir Agorası transfer baskı teknikli seramikler kompozisyonlarına göre tanımlanmış ve değerlendirilmiştir.

³⁹⁶ Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan transfer baskı teknikli seramiklerde görülen kompozisyonları içeren lisans tezi yapılmıştır. Bu çalışmada 7 sahne tespit edilebilmiştir. Bilgi için bkz. Muhammet Özel, **19.yüzyıl Smyrna (İzmir) Agorası Kazısı’nda Bulunan İngiliz Serigrafi Baskı Teknikli Seramiklerdeki Sahneler**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, 2017.

³⁹⁷ Doğer, Seramik, s.36.

Willow; Çin etkili süsleme kompozisyonlarından Willow (Söğüt Ağacı) sahnesi transfer baskı teknikli seramiklerde en çok kullanılan sahne olmuştur. Willow sahnesinde, Çin örneklerinden çeşitli motifler tek bir tasarım içerisinde yer almaktadır. Bu dizaynın 1780lerde Thomas Minton tarafından bakır plaka üzerine yapıldığı ve başta Spode fabrikası olmak üzere diğer önemli fabrikalara satıldığı bilinmektedir³⁹⁸. Willow sahnesinin transfer baskı teknikli örnekler arasında popüler olmasının sebeplerinden en önemlisi bir hikayesinin olmasıdır. Özellikle Viktorya dönemi romanlarına ve şiirlerine konu olan bir Çin öyküsünün seramiklere yansması büyük beğeni toplamıştır. Bu öyküyü genel olarak şu şekilde özetlemek mümkündür; zengin bir mandarin³⁹⁹ görkemli bir köşkte yaşamaktadır (Tab.59:1). Mandarinin işlerini yürüten Chang adında bir çalışanı bulunur. Chang, mandarinin kızı Koong-See'ye aşiktir. Aynı şekilde mandarinin kızı da Chang'e aşiktir. Aşıklar portakal ağaçlarının yanında buluşmaktadır (Tab.59:2). Mandarin bu aşkı öğrenir ve sosyal statüleri sebebiyle bu ilişkiye izin vermez. Köşkün önüne aşıkları ayırmak için çit örür (Tab.59:3) ve kızını başka bir eve hapseder (Tab.59:4). Mandarin kızını zengin ve statüsü yüksek Ta-Jin ile nişanlar. Ta-Jin yapılacak düğün için Koong-See'ye içerisinde çeşitli mücevherlerin olduğu bir kutu hediye eder. Koong-See düğün günü kalabalığın içinde bulunan Chang ile birlikte kaçır. Hikayenin bazı formlarında Chang'ın bir kayıkla gönderdiği mesajla kaçtıkları yazmaktadır (Tab.59:5). Bu şekilde bir köprünün üzerinde yakalandıkları görülür. Seramiklerde köprü üzerinde üç figür yer alır (Tab.59:6). En önde elinde bir dikenli çatal değnekle Koong-see, arkasında mücevher kutusuyla Chang ve elinde kamçısıyla mandarin bulunmaktadır. Hikayenin bir diğer anlatısında ise Koong-see ve Chang'ın bir balıkçı yardımıyla kayıkla başka bir adaya kaçtıkları ve Ta-Jin'in onların izini sürdüğü görülür. Ta-Jin'in askerleri Chang'i öldürür, Koong-See ise bulunduğu evi yakar ve ölür (Tab.59:4). Hikayenin sonunda ise Tanrılar bu iki aşığı ölümsüz iki güvercine dönüştürür ve sonsuza kadar birlikte olmalarını sağlar (Tab.59:7)⁴⁰⁰.

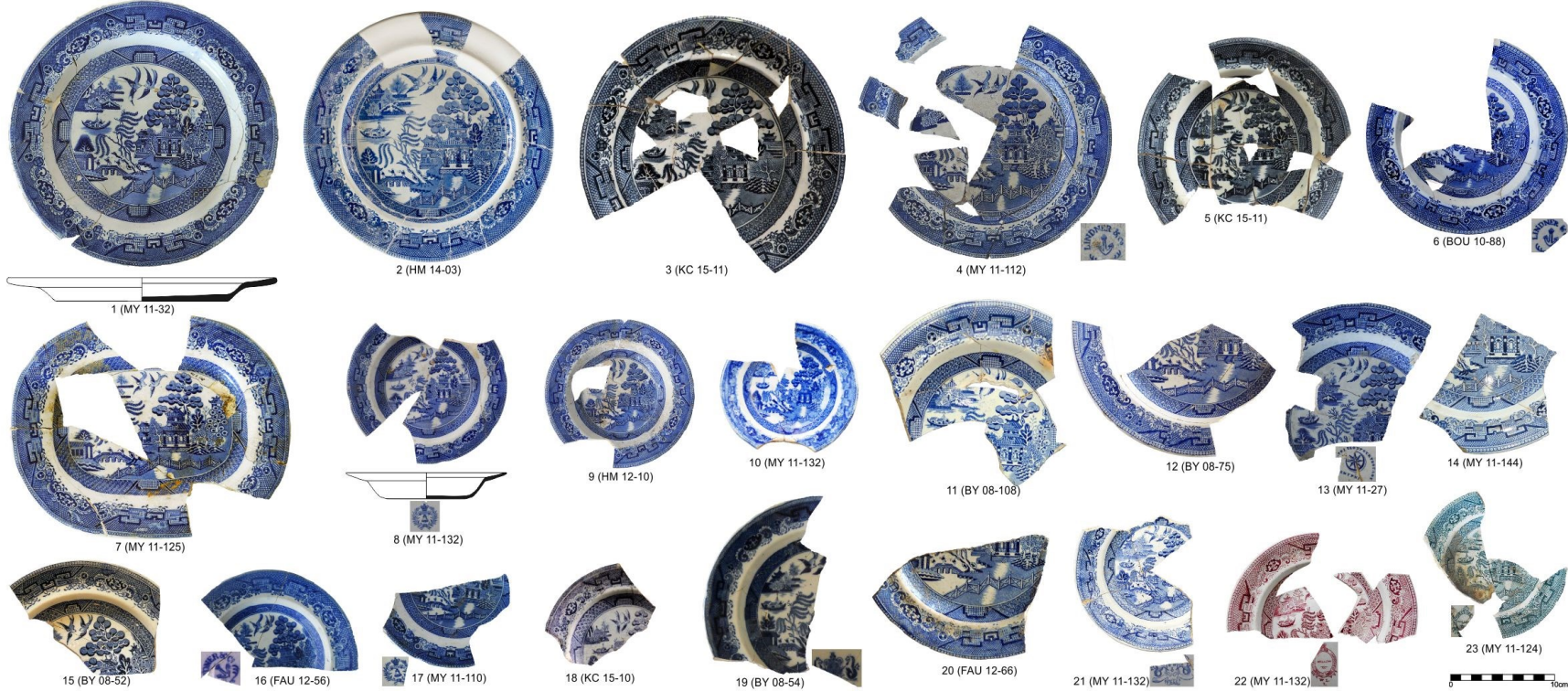
³⁹⁸ E. Yılmaz, s.99.

³⁹⁹ Mandarin: Avrupalıların yüksek makamdaki Çin devlet görevlilerine verdikleri isimdir.

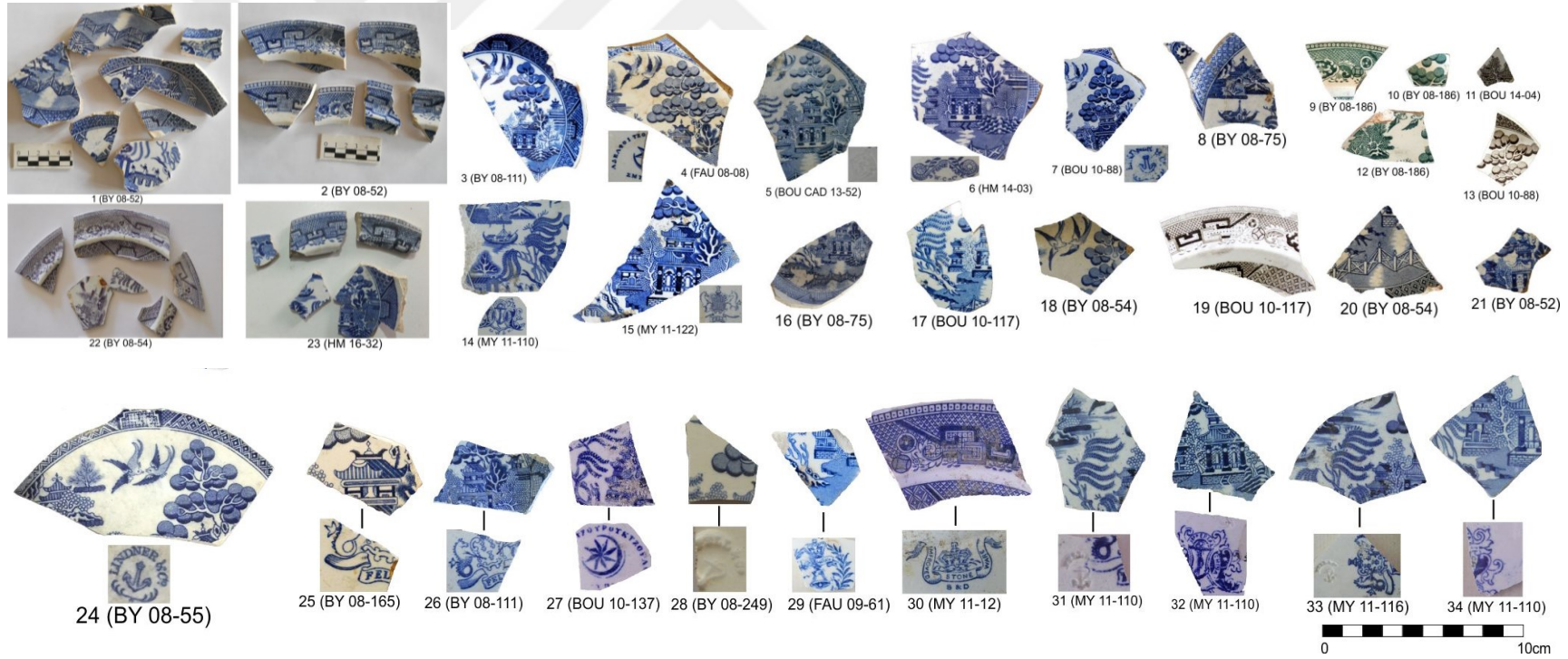
⁴⁰⁰ Willow hikayesi için bkz. Joseph Portanova, "Porcelain, The Willow Pattern, and Chinoiserie", <http://www.nyu.edu/projects/mediamosaic/madeinchina/pdf/Portanova.pdf> (20/07/2018); Catherine Lanone, "Toujours la porcelaine": George Meredith and the Willow Pattern", *Miranda*, 2012/7, pp.1-11.

Tab.59: Willow kompozisyonundan detaylar.

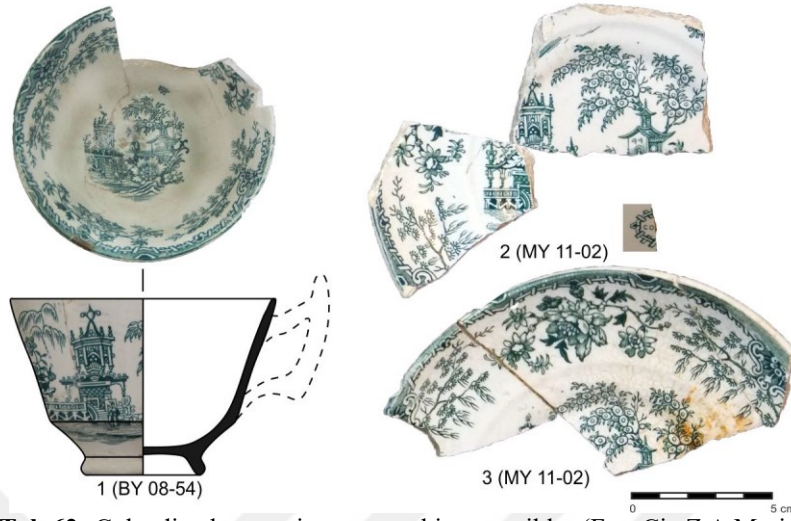
Tab.60: Willow kompozisyonuna sahip tam ve tama yakın örnekler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi Çiz.Z.A.Meriç).

Tab.61: Willow kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi).

Agora buluntuları içerisinde Willow (Söğüt) sahnesine sahip çok sayıda seramik bulunmuştur. Seramikler genel olarak tam ve tama yakın formdadır. Ayrıca yoğun olarak parçalar halinde bu kompozisyona sahip örnekler de ele geçmiştir. Seramiklerin merkezinde bahsedildiği üzere Willow sahnesi yer almaktadır. Merkezde kompozisyonu çevreleyen bantta küçük boyutlu eşkenar dörtgenler ve balık pulu motifi görülmektedir. Parçaların ağız kenar bordürlerinde de bitkisel ve geometrik motiflerin bir arada kullanıldığı bir kompozisyon yer almaktadır. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Willow sahneli parçaların büyük bir kısmı kobalt mavi renklidir. Bazı örneklerde mavi renk transfer baskı işleminin yapılarıyla ilgili olarak açık veya koyu tonlarda görülmektedir. Mavi renkli parçalar dışında kırmızı (Tab.60:22), kahverengi (Tab.61:13) ve yeşil renkli (Tab.61:9-12) tabak parçaları da buluntular arasında yer almaktadır. Seramiklerin form tipinde tabaklar yoğunluk göstermektedir. Tabaklar 30-28 cm ağız çaplarıyla büyük boyutlu (Tab.60:1), 15-17 cm aralığında ise küçük boyutlu (Tab.60:8) örneklerden oluşmaktadır. Genel olarak dışa çekik geniş ağız kenarlı, yayvan gövdeli, düz veya alçak yükseklikte halka kaideli tabaklar görülmektedir. Örnekler içerisinde yaklaşık 30 cm ağız çapına sahip tepsi formunda servis tabağı da yer almaktadır (Tab.60:7).

Colandine; Çin etkili süsleme kompozisyonlarından biri de Colandine sahnesidir. Colandine kompozisyonunda Willow sahnesinde yer alan egzotik/Çin etkili mimari unsurlar, şakayık gibi çeşitli ağaç, bitki ve küçük boyutlu kayık motifleri görülmektedir. Genel olarak bu kompozisyonda; ağız kenar bordürlerinde şakayık ve kiraz çiçeklerinden oluşan çiçek buketleri yer almaktadır. Kompozisyonun sol kısmında Çin etkili tapınak benzeri bir yapı bulunur. Yapının sol tarafında çitler ve kiraz ağaçları, önünde ise bir figür yer almaktadır. Kompozisyonun sağ kısmında, daha geri planda kalan, çevresinde ağaçlar olan Çin etkili bir yapı daha bulunur. Bu yapının sol tarafında küçük boyutlu bir yelkenli kayık görülür. Kompozisyonun alt bölümünde ise ön planda yer alan iri şakayık çiçekleri ve köpürmüş bir nehir tasviri yapılmıştır.

Tab.62: Colandine kompozisyonuna sahip seramikler (Fot.-Çiz.Z.A.Meriç).

Smyrna/İzmir Agorası'nda Colandine kompozisyonuna sahip yeşil renkli bir adet fincan (Tab.62:1) ve iki adet tabak parçası (Tab.62:2-3) bulunmuştur. Fincan, tek kulplu, konik kademeli gövdeli, düz inen ağız kenarlı ve yuvarlatılmış hafif dışa açılan orta yükseklikte halka kaidelidir. Colandine sahnesi fincanın dış yüzünü tamamen çevreler şekilde uygulanmıştır. İç yüzün merkezinde sahne küçültülerek aynı şekilde yapılmıştır. İç yüzün ağız kenarlarında ise çiçeklerden oluşan bordür yer almaktadır. Bulunan tabak parçalarında ise mimari figürlerin bir kısmı ve ağaç motifleri görülmektedir. Bir kaide parçasının arka yüzünde tamamını göremediğimiz damga bulunmaktadır. Geometrik formlu kartuşun içerisinde CO(LANDINE) yazısı okunabilmektedir (Tab.62:3). Colandine kompozisyonuna sahip parçaların üretimleri olasılıkla Llanelly/Galler'de bulunan South Wales Pottery⁴⁰¹ ile ilişkilidir. Bu fabrikanın Colandine damgalı birçok parça ürettiği görülmektedir. Ayrıca Colandine kompozisyonunun çeşitli fabrikalarda da tercih edildiği bilinmektedir. Bunlardan en çok kullanılanlardan biri Galler'de perakende satış yapan F.Primavesi&Sons fabrikası olmuştur⁴⁰².

Canton; Canton kompozisyonuna sahip örnekler kazılarda parçalar halinde bulunmuştur. Kompozisyon ismini kaide altlarında yer alan damgadan tespit etmek mümkündür. Çin etkili unsurların yer aldığı Canton kompozisyonu olasılıkla Çin'deki

⁴⁰¹ Godden, p. 587.

⁴⁰² Alanya Kalesi kazılarında Colandine kompozisyonuna sahip F.Primavesi&Sons Cardiff damgalı parçalar bulunmuştur. Örnek ve bilgi için bkz. Oral, Alanya, ss. 87-88, Lev.27-28.

Canton kentiyle alakalıdır. Çin'in eski adı Canton şimdiki adı Guangzhou olan kenti özellikle 16. yüzyıldan itibaren çay ve porselen ticaretinin yapıldığı önemli bir merkez olmuştur. Liman kenti olan Canton'da yer alan Canton nehri, pagodalar ve tapınaklar buradan ticaret gerçekleştiren İngilizlere ilham kaynağı olmuştur. Canton kompozisyonuna sahip seramiklerde, sahnenin sol kısmında görülen pagoda, kentte yer alan *Temple of the Six Banyan Trees/Flower Pagoda* yapısıyla benzerlik göstermektedir. Pagodanın etrafı ağaçlar ile çevrilidir. Pagodadan bir köprü vasıtasıyla daha gösterişli bir yapıya geçilmektedir. Bu yapı da yine Guangzhou'da bulunan *Zhenai Tower/Five-Story Pagoda* ile benzer özellikler taşımaktadır. Ayrıca kompozisyonun sol alt köşesinde gondol benzeri geniş bir kayık üzerinde yer alan figür görülmektedir. Willow ve diğer Çin etkili sahnelerde olduğu gibi Çin'e özgü çeşitli ağaçlar, küçük boyutlu kayık ve pagoda benzeri yapılar bu kompozisyonda da yer almaktadır. Canton sahnesinde, Willow sahnesiyle en benzer uygulama kompozisyonu çevreleyen eşkenar dörtgenlerden oluşan dairesel bantlardır.

Tab.63: Canton kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök).

Smyrna/İzmir Agorası'nda Canton sahnesine sahip yayvan gövdeli ve alçak halka kaideli tabak parçaları yer almaktadır. Kahverengi süslemelere sahip örneklerden iki tanesinde damga bulunur. Damga, çiçek ve yapraklardan oluşan çelenk içerisinde bir altlık üzerinde duran kovan motifinden oluşmaktadır. Kovan motifinin üst kısmında *CANTON* yazmaktadır (Tab.63:1-2). Alt kısımda ise okunabilen yazıda *..INA* ifadesi görülmektedir (Tab.63:1-2). Olasılıkla bu kuşakta Florentine China yazısı bulunmaktadır. Bu ifade, 1830 ile 1840 yılları arasında çeşitli süsleme

kompozisyonlarının oluşturduğu seriye ait ticari isimdir⁴⁰³. Genel olarak bu yazı şeridi ve kovan motifine sahip damgalarda Canton gibi çeşitli süsleme isimleri de yazmaktadır. Bu damganın bulunduğu ürünler genellikle 1828 ile 1859 yılları arasında Staffordshire’da üretim yapan *Samuel Alcock & Co*’ya atfedilmektedir⁴⁰⁴.

Çin etkili kompozisyon (1); Çin etkili kompozisyonlardan bir diğeri üretici damgası olmasına karşın süsleme damgası taşımamaktadır (Fot.38). Ancak kompozisyon Colandine ve Canton sahneleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Mor/pembe renkli tama yakın tabak parçasında özellikle ağız kenar ve merkezde kullanılan bordürlerde Willow sahnesi etkileri görmek mümkündür. Tabağın ağız kenar bordüründe, balık pulu benzeri zemin üzerinde bitkisel motiflerle bezeli kartuşlar yer alır. Merkezi çevreleyen bordürde de Willow ve Canton sahnelerinde olduğu gibi eşkenar dörtgen ve çiçek bezemelerinden oluşan süslemeler bulunmaktadır. Ana kompozisyonda, tabağın sağ kısmında zengin süslemelere sahip pagoda benzeri tapınak ve çevresinde Çinli bir figür, küçük boyutlu kayık ile söğüt ağacı görülmektedir. Kompozisyonun sol üst kısmında daha küçük boyutlu iki adet pagoda benzeri tapınak bulunur. Sol alt kısma geldiğimizde ise Willow ve Colandine sahnelerindekilere benzer çitler ve iri şakayık çiçekleri kompozisyonun ön planını oluşturmaktadır. Tabağın dış yüzünde kaide altında negatif baskıyla yapılmış bir damga görülür. Damganın üst kısmında *LINDNER AND CARTER* yazısı altında ise bir çapa motifi görülmektedir (Fot.38).

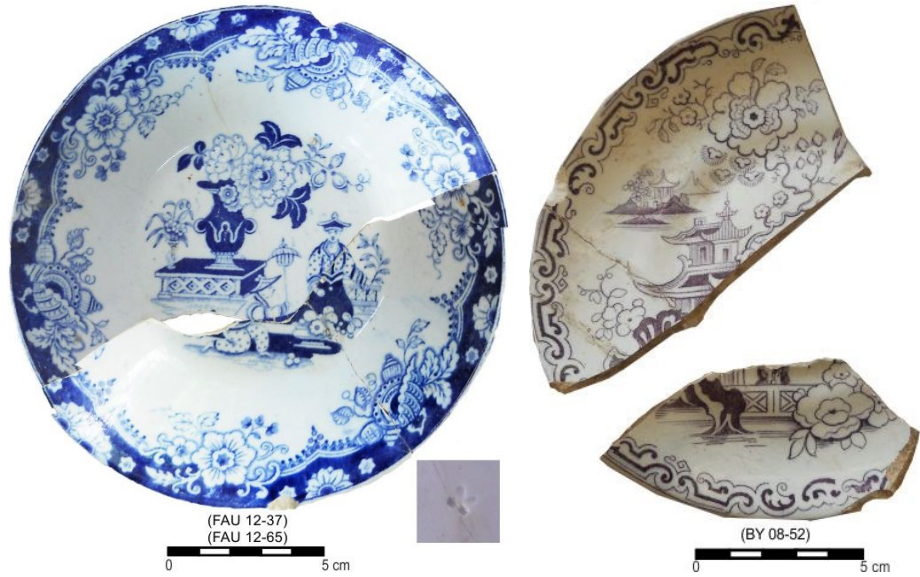
Fot.38: Çin Etkili kompozisyona sahip tabak (S.Gök).

⁴⁰³ Henrywood, p.41, Fig.13.

⁴⁰⁴ Godden, p.28.

Çin etkili kompozisyon (2); Kompozisyonun Çin etkili motiflere sahip olduğu mavi beyaz renkli tabak, merkezde yer alan figürlü süslemeleriyle dikkat çekmektedir (Fot.39). Merkezdeki kompozisyonda, bir altlık üzerinde duran, içerisinde büyük boyutlu çiçekler ve yapraklar olan vazolar bulunmaktadır. Bu kompozisyonun ön kısmında ise iki figür yer alır. Elinde bir şemsiye (?) tutan, eğilmiş pozisyonda duran sade giyimli bir figür, yanında ise daha gösterişli kıyafetlere sahip, elinde yapraklı bir dal ya da çiçek tutan diğer figür görülmektedir. Figürler, kıyafet stilleriyle Çin etkilidir. Tabağın ağız kenar bordürlerinde şakayık çiçekleri, yapraklar ve deniz kabuğu motifleriyle bezeli kartuşlar yer almaktadır. Tabağın dış yüzünde kaide altında, negatif baskıyla yapılmış dört daireden oluşan bir damga bulunmaktadır (Fot.39).

Çin etkili kompozisyon (3); Çin etkili kompozisyonlardan bir diğeri de mimari yapılara ve iri çiçek motiflerine sahiptir (Fot.40). Mor renkli tabak parçasındaki kompozisyonda, sahnenin üst ve alt kısımlarında iri şakayık çiçekleri ve söğüt/kiraz ağaçları bulunur. Sahnenin merkezinde ise Çin etkili iki katlı üçgen çatılı yapı görülmektedir. Bu yapının ön kısmında Çin etkili diğer örneklerde de sıkça kullanılan korkuluk/çit motifini yer alır. Bu çitin önünde olasılıkla iki figür durmaktadır. Kompozisyonun sol üst kısmında ise daha küçük boyutlu kayalıklar, dağlar ve bir yapı bulunur. Parçanın ağız kenarlarında geometrik motiflere sahip bordür yer almaktadır.

Fot.39-40: Çin Etkili süsleme kompozisyonlarına sahip tabaklar (S.Gök).

Bejapore; Buluntular içerisinde yer alan Bejapore damgasına sahip örnekler tama yakın tabaklardan oluşmaktadır (Tab.64). Bejapore isim olarak Hindistan'da bulunan Bijapur kentini ifade etmektedir. Ancak bazı örneklerde olduğu gibi bu tür yer isimleri doğrudan gerçek yerlerle alakalı olmayabilir⁴⁰⁵. Buluntularda görülen kompozisyonda da Hint mimarisinden çok Çin etkili tasvirler dikkati çekmektedir. Ağız kenarlarının büyük boyutlu çiçek ve yapraklarla kaplı olduğu tabaklarda merkez kompozisyonda Çin etkili tasvirler yer alır. Kompozisyonun sol kısmında pagodalara benzeyen kule ve üçgen alınlıklı mimari tasvirler bulunur. Sağ kısımda ise söğüt ağaçları ile daha arka planda yapılmış çeşitli mimari öğeler görülmektedir. Tabakların kaide altlarında Bejapore damgasıyla birlikte üretici damgası ve diamond mark yer almaktadır (Tab.64:1,3,5).

Tab.64: Bejapore kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök).

Oriental; Doğu/Oryantal etkili kompozisyonlardan Oriental süsleme damgasına sahip örnekler kaide ve ağız kenar parçalarından oluşmaktadır (Tab.65). Genel olarak bakıldığında bu kompozisyona sahip örneklerde, doğu coğrafyasını gösteren motifler yer alır. Tabakların merkezinde, deve üzerinde duran bir figür ve yanında ayakta duran bir başka figür bulunur. Kompozisyonun sol kısmında, çadır formu çatıya sahip bir yapı, sağ tarafında ise palmye ve hurma ağaçları görülmektedir (Tab.65:1-2). Bir başka örnekte yer alan yapı, dilimli kubbesi ve at nalı formu kemer ile oryantal özellikleri yansıtmaktadır (Tab.65:3,4,6). Tabakların ağız kenarlarında çiçek ve yapraklardan oluşan kartuşlar içerisinde, hurma ağaçlarıyla çevrili tek minareye sahip cami tasvirleri görülmektedir (Tab.65:3,7,8). Kazılarda bulunan iki parçada, süsleme adının yer aldığı

⁴⁰⁵ Louise Richardson, "Edward and George Phillips' Pottery at Longport", **TCC Bulletin 11**, Winter 2009 11-15 p.11.

damgalar bulunmaktadır (Tab.65:1-2). Çift kulplu vazo ve kovan motifinin oluşturduğu damgada *ORIENTAL* ifadesi üretici damgasıyla birlikte yer almaktadır.

Tab.65: Oriental kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç).

Bosphorus; Kazılarda bulunan Bosphorus damgalı örnekler çeşitli renklerde olup tam ve tama yakın tabaklar ile fincanlardan oluşmaktadır (Tab.66). Tabaklarda kompozisyon merkezde verilmiş, ağız kenar bordürlerinde ise kartuşlar içerisinde çeşitli tasvirler yer alır. Fincanlarda ise kompozisyon dış yüzün tamamını çevreler şekilde ve iç yüzün merkezinde kullanılmış, ağız kenarlarında tabaklarda olduğu gibi kartuşlar içerisinde çeşitli tasvirler yapılmıştır. Tabak ve fincanlarda merkezde yer alan kompozisyonda sahneyi ikiye ayıran saltanat kayıklarına benzeyen büyük boyutlu kayıklar ile daha küçük boyutlu yelkenli kayıkların bulunduğu boğaz tasviri yer alır. Kompozisyonun sağ kısmında minareleriyle birlikte bir cami tasviri bulunur. Bu noktada dikkat çekici olan ise bu cami tasvirinin soğanvari kubbesiyle daha çok Hint mimarisine benziyor olmasıdır. Aynı şekilde kompozisyonun sağ kısmında çokgen planda sütunlu galerilere sahip kubbeli yapılar da Hint mimarisi etkileri taşımaktadır. Kompozisyonda yer alan cami tasviri ve kubbeli yapılar, Hindistan’da bulunan Tac Mahal ve çevresiyle büyük benzerlik taşımaktadır. Özellikle bu bölgenin 1850’lerde çekilen ilk fotoğraflarında Yamuna nehri kıyısındaki Tac Mahal ve kubbeli bir yapı görülmektedir⁴⁰⁶. Bosphorus temasının isim olarak Anadolu ile Avrupa’yı birbirinden ayıran dar kanaldan (İstanbul Boğazı) etkilenecek oluşturulduğu düşünülmektedir⁴⁰⁷. Ancak bahsedildiği üzere 19. yüzyılda gezginlerin yaptıkları doğu gezilerinde çeşitli merkezleri çoğu zaman gerçeğe bağlı kalmadan tasvir ettikleri bilinmektedir. Bosphorus damgalı buluntularda da kompozisyon genel olarak İstanbul Boğazı’nı andırırsa da Hint

⁴⁰⁶ Fotoğraf 1859 yılında Felice Beato ve Henry Hering tarafından çekilmiştir. Bilgi için bkz. <http://www.getty.edu/art/collection/> Env.No: 84.XO.421.59 (15/11/2019).

⁴⁰⁷ Arthur Wilfred Coysh ve Richard K. Henrywood, **The Dictionary of Blue and White Printed Pottery, 1780-1880, Vol.1**, Antique Collectors' Club, 1982, p.48.

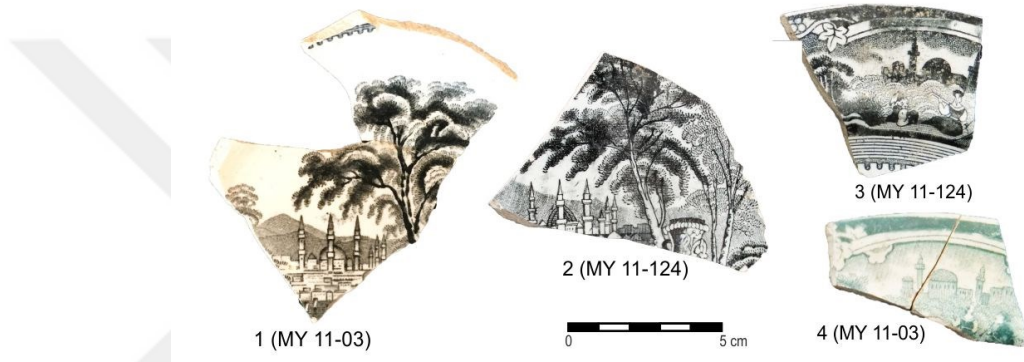
mimarisinden de büyük etkiler taşıdığı açıktır. Kazılarda bulunan Bosphorus temalı tabak parçalarının çoğunun kaide altlarında üretici damgalarıyla birlikte *Bosphorus* damgası da kullanılmıştır. Fincanlarda ise damga uygulaması görülmemektedir. Ele geçen tabakların boyutlarına bakıldığında 17-14 cm arasında değişen ağız çaplarına sahiptir (Tab.66:1-2). Küçük boyutlu bu tabakların fincan tabağı olarak işlev görmesi mümkündür. Özellikle aynı renklerde olan tabak ve fincanların takım halinde kullanıldığı da düşünülmektedir. Bu da fincanlarda herhangi bir damga olmamasını açıklamaktadır.

Tab.66: Bosphorus kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç).

Cami Tasvirli Kompozisyon; Doğu etkili kompozisyonlardan bir diğerinde merkezde ve ağız kenar bordürlerinde minareleriyle bir cami tasviri görülmektedir (Tab.67). Kazılarda cami tasvirli aynı kompozisyona sahip dört adet tabak parçası bulunmuştur. Kırık olarak ele geçen parçalarda kompozisyonun merkezinde altı minareli ve kubbeli bir cami tasviri görülmektedir. Ön planda yüksek ve büyük boyutlu ağaçlar yer alır. Bu ağaçların ön kısmında ise tamamını göremediğimiz büyük boyutlu bir vazo bulunur. Kazılarda ele geçen ağız kenar parçalarında ise iki minare ve tek kubbeye sahip cami tasvirleri ile ellerinde müzik aletleri bulunan figürler görülmektedir. Herhangi bir damgaya sahip olmayan buluntulardan bu kompozisyonun ismini veya tamamını görmemiz mümkün olmamaktadır. Ancak Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda bulunan bir tabak parçası Smyrna/İzmir Agorası örnekleriyle aynı kompozisyonu

barındırmaktadır⁴⁰⁸. Böylelikle kompozisyonun eksik ögeleri görülebilmektedir. Parçaların ağız kenar bordürlerindeki diğer kartuşlarda cami tasviri ile saltanat kayıklarına benzer süslemeler yer alır. Merkez kompozisyona geldiğimizde ise cami tasvirinin önünde yelkenli kayıkların olduğu nehir tasviri görülür. Ön planda ise bahsettiğimiz üzere bir vazo ve ağaçlar bulunur. Smyrna/İzmir Agorası örneklerinde göremediğimiz bu tasvirlerde ellerinde çeşitli müzik aletleriyle insan figürleri yer almaktadır. Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda bulunan örnekte de kompozisyon damgası yer almamakta ancak bir çapa ve taca sahip üretici damgası görülmektedir.

Tab.67: Cami tasvirli kompozisyona sahip tabak parçaları (Z.A.Meriç).

Syria; Genel olarak bakıldığında doğu etkili kompozisyonlarda bu coğrafyalara ait yapılar ve figürler bulunmaktadır. Ancak kazılarda bulunan biri Syria diğeri çapa ve taç motifine sahip damgalı dört tabak parçasında görülen aynı kompozisyonda batılı unsurların yer alması dikkat çekicidir. Tabakların ağız kenarlarında kartuşlar içerisinde yapıların ve çiçek buketlerinin olduğu çeşitli tasvirler yer almaktadır. Merkezde arka planda yüksek dağlar ve çeşitli yapılar bulunur. Kompozisyonun ortasında bir nehir ve kenarında oturan figürler yer alır. Ön planda ise uzun kulelere sahip gotik kiliselere benzeyen yapılar görülmektedir. Özellikle kulelerin en üst kısımlarında yer alan haçlar, üçgen alınlıklı çatılar ile daire veya yonca formlu pencereler kilise mimarisini andırmaktadır. Syria kompozisyonu farklı üreticiler tarafından çeşitli üsluplarda yapılmıştır. Doğu etkileri taşıyan Syria kompozisyonuna daha az rastlanılmaktadır⁴⁰⁹.

⁴⁰⁸ Bu tabakla ilgili görselleri benimle paylaşan Doç.Dr.Sevinç Gök'e teşekkür ederim.

⁴⁰⁹ George & Ralph Leese üreticileri doğu etkili Syria damgalı üretimler yapmıştır. Bilgi için bkz. Lynsey Bates, **DAACS Cataloging Manual: Ceramic Pattern Appendix**, 2014, p.26.

Agora kazılarında örnekleri bulunan batı etkileri taşıyan Syria kompozisyonu ise üreticiler tarafından daha çok tercih edilmiştir⁴¹⁰.

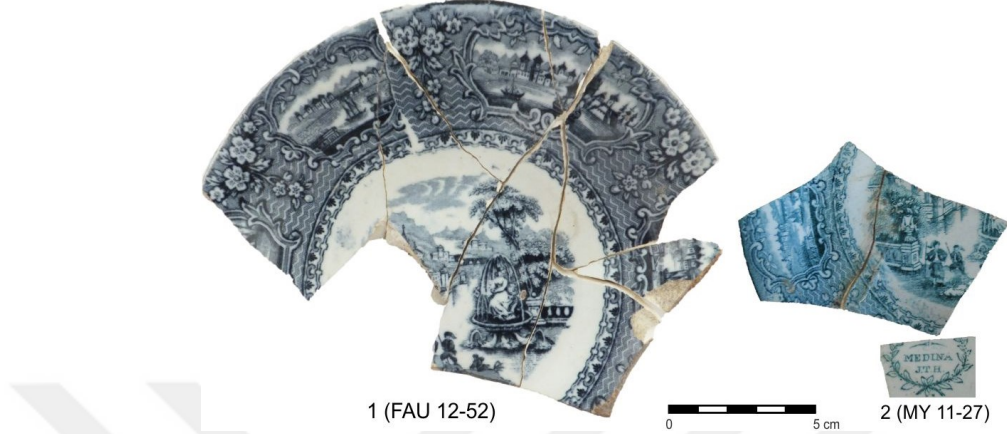

Tab.68: Syria kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Z.A.Meriç).

Medina; Medina damgalı örneklerdeki kompozisyonlar genel olarak Arabistan’da yer alan Medine kentiyle ilişkilendirilmektedir. Özellikle doğu etkili cami ve çadır gibi yapılar, sarıklı figürler, palmye ağaçları ile deve gibi hayvanların kompozisyonlarda kullanımıyla yapılan Medine sahnelerine sahip seramikler çoğunluktadır. Kazılarda bulunan biri Medina damgalı iki tabak parçasında görülen Medina sahnesinin ise yukarıda sayılan doğu etkili unsurlardan uzak olduğu görülmektedir (Tab.69). Kırık olarak ele geçen tabaklardan anlaşıldığı kadarıyla kompozisyonda yer alan yapılar ile diğer unsurlar doğu etkisinden çok batılı etkiler taşımaktadır. Mimari yapılarda Ortaçağ kale mimarisini andıran kuleler ile çok az bir kısmı seçilebilen üst kısımlarında haç olan kilise kuleleridir. Ayrıca kemerli, üç gözlü köprü de dikkati çeker. Kompozisyonun merkezinde yer alan batılı kıyafetlere sahip ellerinde sopa gibi aletler bulunan figürler ile bir kafes içerisinde duran kadın figürü görülür. Sıralanan bu unsurlar ve bir örneğimizde yer alan Medina damgası Arabistan’ın Medina kenti yerine Malta’nın Mdina kentini düşündürmektedir. Ortaçağ’da Arap işgalleriyle birlikte Müslüman hakimiyetine giren kent Mdina/Medina ismine sahip olmuştur. Seramiklerde görülen mimari unsurların bu kentteki mimariyle benzerlik

⁴¹⁰ İskoçya’nın Glasgow kentinde üretim yapan Robert Cochran & Company, Syria damgalı farklı formlarda çok sayıda seramik üretimi gerçekleştirmiştir. Örnekler için bkz. <http://nms.scran.ac.uk/search/Env.No.:H.MEK.839,H.MEK.251B> (21/11/2019).

gösterdiği görülmektedir⁴¹¹. Ayrıca bir kafes içerisinde yer alan kadın figürü de Mdina kentiyle özdeşleşmiş bir efsaneyi hatırlatmaktadır⁴¹².

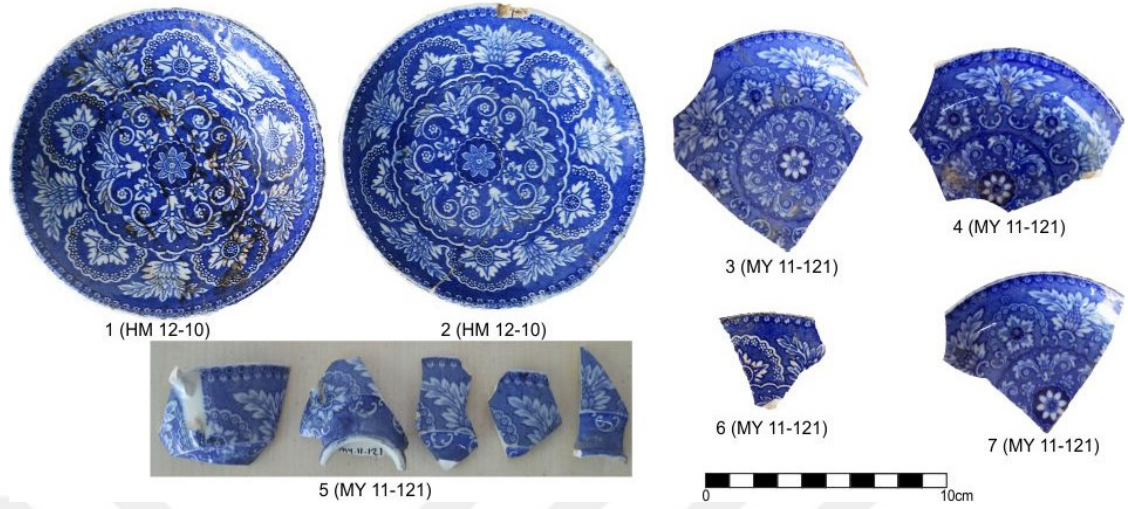
Tab.69: Medina kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök, Z.A.Meriç).

Alhamra Benzeri Kompozisyon; Kazılarda bulunan bir grup tabak ve fincan örnekleri Alhamra olarak bilinen kompozisyonla benzerlik göstermektedir (Tab.70). Bitkisel ve geometrik bezemelerin birlikte kullanıldığı bu kompozisyon Endülüs'teki Elhamra Sarayı ile ilişkilendirilmektedir. 1815 yılında İngiltere'de Elhamra Sarayı'ndaki ince işçilikli dekoratif öğelerin çizimlerinin yer aldığı bir kitabın basılması seramik süslemelerine de etkide bulunmuştur⁴¹³. Alhamra kompozisyonu İngiltere ve İskoçya'da birçok fabrikada üretimlerde kullanılmış ve özellikle doğu coğrafyasına satışı yapılmıştır. Alhamra kompozisyonu ufak değişikliklerle farklı kompozisyonlarda da uygulanmıştır. Kazılarda ele geçen örnekler de mavi renk üzerine beyaz renkli bitkisel ve geometrik bezemelerle simetrik formda oluşturulan süslemelere sahiptir. Bu özellikleriyle de Alhamra benzeri kompozisyon olarak tanımlanmaktadır.

⁴¹¹ Mdina kenti için bkz. <https://en.wikipedia.org/wiki/Mdina> (15/10/2019).

⁴¹² <https://blog.shortletsmalta.com/2016/08/27/legends-from-the-island-mysteries-and-myths-of-the-maltese/> (17/03/2020).

⁴¹³ Cruickshank, p.10.

Tab.70: Alhamra benzeri kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök).

Walmer; İngiliz manzaralarına sahip kompozisyonlarından Walmer, İngiltere’de Kent yakınlarında bulunan bir bölgedir. Kazılarda Walmer kompozisyonuna sahip olduğu damgalardan anlaşılan tabak ve sütlük örnekleri bulunur (Tab.71). Tama yakın tabakların merkezinin sol kısmında olasılıkla Walmer Kalesi’ni gösteren mimari tasvirler yer alır. Sahnenin ön kısmında ise heykellere sahip bahçe tasviri önünde sık giyimli kadın ve erkek figürü durmaktadır. Kompozisyonun sol kısmında figürlerin yanında bir heykel yer almaktadır. Bir altlık üzerinde bulunan heykelde ön ayakları kalkık pozisyonda duran at ve üzerindeki figür görülmektedir. Tabaklar dışında Walmer kompozisyonuna sahip bir sütlük örneği ele geçmiştir (Tab.71:4). Çokgen gövdeli, akıtacaklı ve olasılıkla tek kulplu sütlüğün dış yüzünde tüm yüzeyi kaplayan Walmer kompozisyonu görülmektedir. Ağız kenar bordüründe tabaklarda olduğu gibi kartuşlar içerisinde çeşitli tasvirler kullanılmıştır.

Walmer Kalesi’nin tarihiyle ilgili bilgilere bakıldığında kompozisyonda yer alan atlı figür heykeliyle ilişkilendirebileceğimiz önemli bir komutan dikkati çekmektedir. İngiliz tarihinde önemli bir yere sahip Waterloo savaşında savaşmış Dük Wellington, yaşamının son yıllarını Walmer Kalesi’nde geçirmiş ve burada ölmüştür⁴¹⁴. Günümüzde Walmer Kalesi içerisinde Wellington ile ilgili birçok eser de sergilenmektedir. Ayrıca 1842 yılında Edinburgh Arşiv Binası’nın önüne Dük Wellington’un bir heykelinin

⁴¹⁴ Bilgi için bkz. <https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/walmer-castle-and-gardens/history-and-stories/> (07/11/2019).

yapıldığı bilinmektedir. Bronzdan yapılmış at üzerindeki Wellington Heykeli, seramiklerde görülen tasvirle büyük benzerlik göstermektedir (Tab.71:5)⁴¹⁵.

Tab.71: Walmer kompozisyonuna sahip seramikler 1-4: Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (S.Gök)

5: <https://www.nrscotland.gov.uk/research/learning/features/the-duke-of-wellington-statue-at-register-house> https://en.wikipedia.org/wiki/Arthur_Wellesley,_1st_Duke_of_Wellington#/media/File:Edinburgh-Wellington-wyrdlight.jpg (07/03/2020)

Wild Rose; Kazı buluntuları içerisinde Wild Rose kompozisyonuna sahip tek örnek yer almaktadır (Fot.41). Üretici damgalı bu örnek, ağız kenar bordürlerindeki çiçek motiflerinden dolayı Wild Rose adıyla bilinmektedir. Ancak özellikle 1830-1890 arasında popüler olan bu kompozisyonun gerçek bir yerden esinlendiği bilinmektedir⁴¹⁶. Oxford yakınlarında bulunan Nuneham Courtenay kırsalı, 18. yüzyılın meşhur bahçelerinden biri olmuştur. Birçok sanatçı baskı resim, çizim ve resimlerinde bu manzarayı kullanmıştır. Aynı şekilde seramik sanatında da özellikle baskı

⁴¹⁵<https://www.nrscotland.gov.uk/research/learning/features/the-duke-of-wellington-statue-at-register-house> (15/12/2019).

⁴¹⁶ Koysh ve Henrywood, p.399.

resimlerden etkilenerek Nuneham Courtenay manzarası işlenmiştir⁴¹⁷. Seramiklerdeki merkez kompozisyonda sol kısımda bahçe içerisinde yer alan Nuneham House dikkati çeker. Ön kısımda nehrin kenarında kayıklarla birlikte figürler görülmektedir. Bu kompozisyonun karakteristik unsurları sağ kısımda büyük boyutlu kır evi/kulübe ve köprü tasviridir. Kazılarda ele geçen parçanın kırık olan kısımlarında muhtemelen bu tasvirler bulunmaktadır. Genel olarak kırsal bir bahçe tasviri olması açısından sahne birçok ağaç ve çalılıklardan oluşmaktadır. Wild Rose kompozisyonu çeşitli üreticiler tarafından tercih edilmiştir. Kazılarda bulunan parçanın arka yüzünde sadece üretici damgası yer almaktadır.

Fot.41: Wild Rose kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök).

Fountain; Sadece ağız kısmında bir bölümün kırık olduğu tabakta damgadan anlaşılacağı üzere Fountain kompozisyonu görülmektedir (Fot.42). Tabağın merkezinde bir altlık üzerinde yükselen büyük boyutlu ve ince işçilikli bir fiske bulunur. Arka planda göl/nehir kenarında kuleleriyle bir mimari tasvir ve ağaçlar yer alır. Ön planda ise göl/nehir üzerinde duran bir kuğu figürü görülmektedir.

⁴¹⁷ Bates, p.27.

Fot.42: Fountain kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök).

Priory; Kazı buluntuları içerisinde Priory kompozisyonuna sahip tama yakın tabaklar yer almaktadır (Tab.72). Tabakların ağız kenar bordürlerinde asma yaprakları ve üzümlerin bulunduğu süslemeler görülür. Bu süslemelerin arasında kartuşlar içerisinde çeşitli mimari tasvirler yapılmıştır. Merkezdeki kompozisyonda ise ağaçlarla çevrili yapılar görülmektedir. Nehir kenarında yer alan yapılar Gotik üslupta olup muhtemelen manastır yapısına aittir (Priory kelimesi manastır anlamına gelmektedir). Kazılarda bulunan tabakların kaide altlarında kompozisyon adı olan *PRIORY* ve üretici damgası yer almaktadır.

Tab.72: Priory kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök).

Rhine; Kazı buluntuları arasında tek örneğe sahip tabak parçası üzerinde, Victoria Dönemi romantik kompozisyonları içerisinde sıkça tercih edilen Rhine sahnesi görülmektedir⁴¹⁸ (Fot.43). Sahnenin merkezinde Ren Nehri üzerinde gondollarla gezinti yapan kişiler yer alır. Romantik kompozisyon etkisi ise bulutların arkasında dolunay şeklinde bulunan ayın ışığının nehre vurmasından görülebilir. Özellikle nehirdeki gölgelendirmelerle bu belirtilmiş ve romantik etki arttırılmıştır. Arka planda bir köprüyle birlikte kale/şato benzeri mimari yapılar bulunmaktadır. Tabağın ağız kenar bordüründe kıvrık dallar ve çiçeklere gibi bitkisel motiflere sahip kompozisyon görülür. Rhine kompozisyonu çeşitli üreticiler tarafından sıkça kullanılmıştır. Smyrna/İzmir Agorası'nda yer alan tabağın arka yüzündeki damgada kraliyet arması ve armanın alt kısmında ise ...sl/ yazısı seçilebilmektedir.

Fot.43: Rhine kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök).

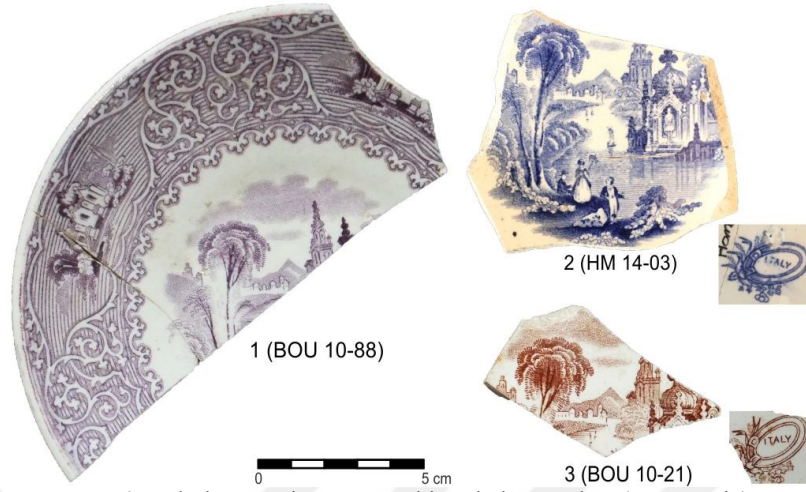
Rhine Benzeri Kompozisyon; Kazılarda bulunan tama yakın tabak örnekleriyle Rhine kompozisyonuna benzer bir uygulama sahip seramikler görülmektedir (Tab.73). Özellikle merkezde yer alan ay ışığı altında nehir ve nehir üzerinde gondollarla gezinti yapan figürler ile arka planda yer alan şato/kale benzeri mimari tasvirle Rhine kompozisyonuyla benzerdir. Ancak merkezdeki sahneyi çevreleyen bantlar ve ağız kenar bordüründeki uygulamalar ile bu kompozisyondan farklılık gösterir. Merkezi kompozisyonu çevreleyen bordürde asma yaprakları ve üzüm salkımları, ağız kenar bordüründe ise bir daldan çıkan zambak motifleri bulunmaktadır. İki tabak örneğinin kaide altılarında ise aynı üretici damgası yer almaktadır (Tab.73:2,7).

⁴¹⁸ Koysh ve Henrywood, p.300.

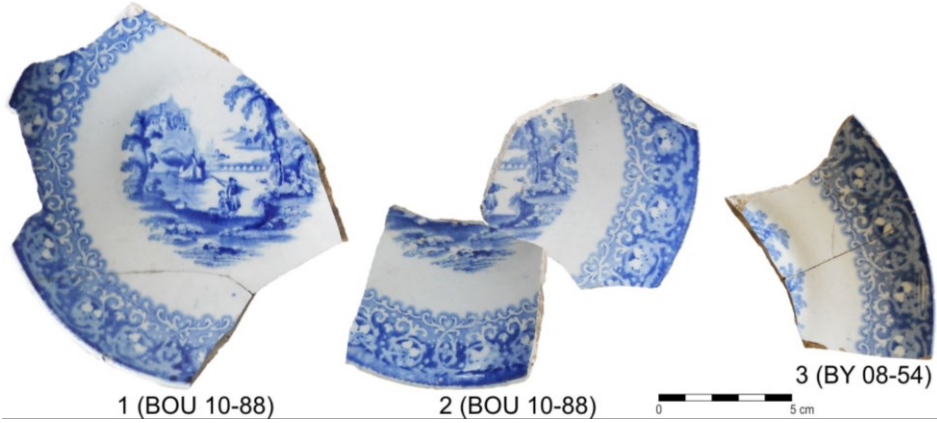
Tab.73: Rhine benzeri kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök, Z.A.Meriç).

Italy; İtalya manzaraları birçok üretici tarafından kompozisyonlarda tercih edilmiştir. Çeşitli İtalyan şehirlerinin sahne adı olarak kullanıldığı seramikler çokça üretilmiştir. Bunların yanı sıra sadece *ITALY* damgalı örnekler de bulunmaktadır. Kazılarda Italy kompozisyonuna sahip ikisi damgalı üç adet tabak parçası görülmektedir (Tab.74). Tabakların merkez kompozisyonunda sağ kısımda olasılıkla bir kiliseye ait gösterişli mimari yapı yer almaktadır. Sol kısımda nehir kıyısında ağaçlar ve şık giyimli figürler bulunur. Kompozisyonun arka planında dağlar ve çeşitli mimari tasvirler de görülmektedir. Italy sahnesine sahip tabakların ağız kenar bordürlerinde helezonlar ve kıvrık dalların oluşturduğu kompozisyonların yanı sıra kartuşlar içerisinde çeşitli mimari tasvirler bulunmaktadır.

Tab.74: Italy kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Z.A.Meriç).

Italia; Kazılarda tümü damgasız olan, benzer örneklerden yola çıkılarak Italia kompozisyonuna ait olduğu anlaşılan tabak parçaları bulunmuştur (Tab.75)⁴¹⁹. Tabakların merkezinde görülen kompozisyonda sol kısımda çeşitli yapılar ve nehir üzerinde yelkenli bir gemi görülmektedir. Arka planda nehir üzerinde çok gözlü bir köprü, çeşitli mimari tasvirler ve ağaçlar yer alır. Kompozisyonun ön planında ise bir köpek ve iki figür görülmektedir. Tabakların ağız kenar bordürlerinde ise asma yaprakları ve kıvrık dalların bulunduğu kompozisyon yer almaktadır.

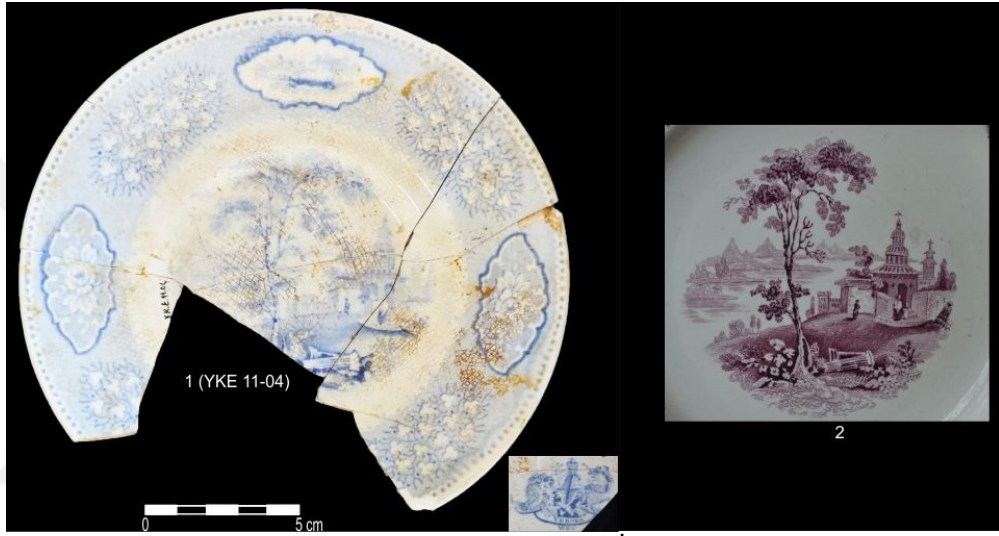

Tab.75: Italia kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök).

Verona; Kazılarda, üzerindeki bozulmalardan kompozisyonun tam olarak seçilemediği ancak damgasından kompozisyonu belirlenen tama yakın bir tabak parçası bulunmuştur (Tab.76:1). Üretici damgasıyla birlikte kompozisyon adı olan Verona damgada kullanılmıştır. Benzer örneklerle bakıldığında İtalyan manzaralarından biri olan

⁴¹⁹ Williams, p.592.

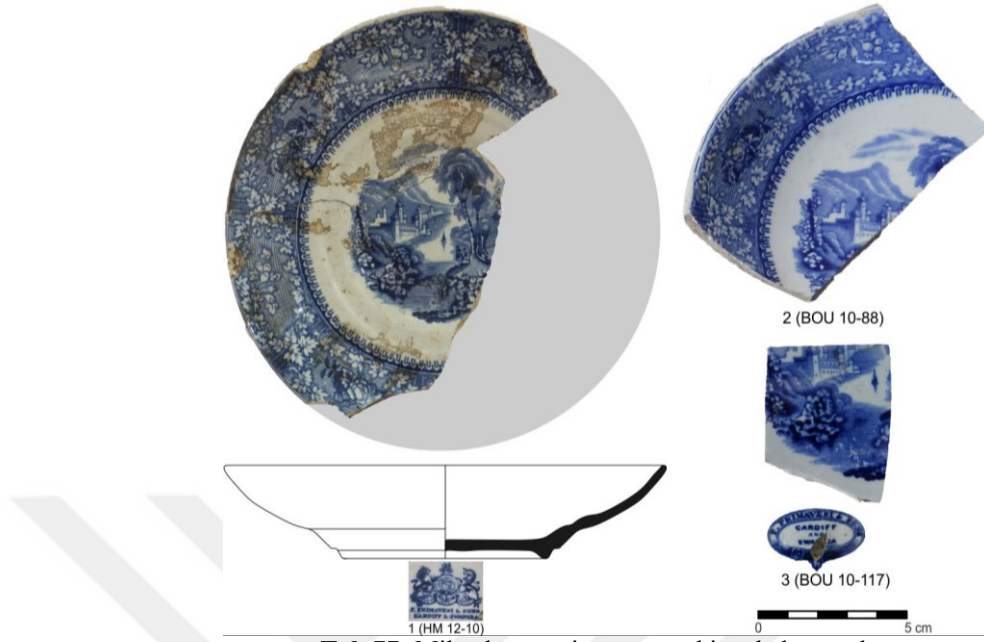
Verona sahnesindeki tasvirlerin tümünü görmek mümkündür (Tab.76:2). Kompozisyonun sol kısmında kulelerin tepe noktalarında yer alan haçlarla kilise olduğu anlaşılan yapılar ve çeşitli figürler görülür. Ön planda ise büyük boyutlu bir ağaç ve zeminde düşmüş şekilde duran sütun parçaları dikkati çekmektedir. Arka planda ise küçük boyutlu dağlar ve evler yapılmıştır. Birçok manzara tasvirinde olduğu gibi Verona sahnesinde de gerçek yerlerden ziyade hayali bir tasvirin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tab.76: Verona kompozisyonuna sahip tabak (1: Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç)

2: <https://www.ebay.com/itm/Antique-Purple-Transferware-Ironstone-Staffordshire-PlateChallinor-Verona-/124393238107> (17/01/2020)

Milan; İtalyan manzaralarından Milan kompozisyonu Verona sahnesinde olduğu gibi hayali tasvirleri içermektedir. Kazılarda bu kompozisyona ait tabak parçaları ele geçmiştir (Tab.77). Tabakların arka yüzlerinde sadece üretici damgası yer almaktadır (Tab.77:1,3). Ancak bu kompozisyona sahip benzer örneklerde hem Milan damgası hem de üretici damgasının kullanıldığı görülmektedir. Genel olarak kompozisyona bakıldığında birçok manzara sahnesinde olduğu gibi sahnenin ortasında bir nehir ve çevresinde çeşitli tasvirler yapılmıştır. Sol kısımda kuleleri ve duvarlarıyla kale benzeri mimari tasvir ve dağlar yer alır. Sağ kısımda ağaçların altında duran iki figür ve bir kısmı görülen mimari tasvirler bulunur. Tabakların ağız kenar bordürlerinde ise asma yapraklar ve çeşitli çiçeklerden oluşan bitkisel süslemeler görülür.

Tab.77: Milan kompozisyonuna sahip tabak parçaları

(Fot.-Çiz. Z.A.Meriç).

Valetta; Kazılarda Valetta damgalı tek örnek bulunmuştur (Fot.44). Tama yakın tabak parçasının kaide altında sahne adı olan Valetta'yla birlikte üretici damgası da yer almaktadır. Tabağın merkez kompozisyonunda sol kısımda kulelere sahip çeşitli büyüklükte mimari tasvirler görülmektedir. Aynı şekilde arka planda da dağlarla birlikte kuleli mimari öğeler bulunur. Sağ kısımda büyük boyutlu ağaçlar ve çitlerin olduğu alanda nehir kenarında balık tutan iki kişi görülmektedir. Tabağın ağız kenar bordüründe içleri nokta bezeli küçük boyutlu karelerden oluşan zemin üzerinde kartuşlar yer alır. Bu kartuşlarda ise çeşitli mimari tasvirler görülmektedir. Verona ve Milan sahnelerinde olduğu gibi Valetta sahnesinin de daha çok hayali tasvirlerden oluştuğunu söylemek mümkündür.

Fot.44: Valetta kompozisyonuna sahip tabak (Fot.-Çiz. Z.A.Meriç).

Canova; Kazı buluntuları içerisinde Canova damgalı tek örnek yer almaktadır (Fot.45). 18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başlarında özellikle İtalya’da yapılan kazılarla birlikte antikiteye dönüş yani Neoklasisizm akımının etkili olmasıyla seramiklerde de bu üslupta süslemeler kullanılmıştır. Canova sahnesi bunlardan en bilinenlerinden birisidir. Bu sahne 1815’te İngiltere’yi ziyaret eden İtalyan neoklasik ressam ve heykeltıraş Antonio Canova (1757-1822) ile bağlantılıdır⁴²⁰. İngiltere’de popüler olan Canova, efsaneye göre öldükten sonra yakılmış ve külleri bir kavanoz içerisinde konulmuştur⁴²¹. Sahnede de bu neoklasik formlu kül kavanozu ön planda olmaktadır. Kazılarda bulunan tam tabak örneğinin merkezi kompozisyonunda, çift kulplu küresel gövdeli kül kavanozu görülmektedir. Arka planda nehir üzerinde bir kayık, sütunlu ve üçgen alınlıklı yapı ile baldaken formlu mimari tasvir bulunmaktadır. Ağız kenar bordürlerinde ise kül kavanozunun ve yelkenli bir geminin olduğu kartuş ile çiçek buketlerinin yer aldığı kartuş görülür. Tabağın arka yüzünde bulunan ise Canova ile Stone Ware ifadesi yer alır (Fot.45).

⁴²⁰ Koysh ve Henrywood, p.69.

⁴²¹ Samford, p.13.

Fot.45: Canova kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök).

Chantilly; Kazılarda Chantilly kompozisyonuna sahip tek örnek bulunmuştur (Fot.46). Chantilly, Fransa'nın kuzeyinde Oise bölgesinde yer alan bir kasabadır. Bu kasaba özellikle bahçeleriyle Fransa'nın en güzel merkezlerinden biri olarak nitelendirilen Chantilly Şatosu'yla (Château de Chantilly) ünlüdür⁴²². Kazılarda bulunan tabakta yer alan kompozisyonda da Chantilly Şatosu'nun tasviri görülmektedir. Kompozisyonun sol tarafında uç kısımlarında haçların bulunduğu üçgen formlu kuleler ile şato yer alır. Şatonun çevresinde ağaçlar ile su fiskiyeleri görülür. Kompozisyonu ikiye ayıran üzerinde yelkenli kayıkların olduğu nehir yer alır. Sağ kısımda ise büyük boyutlu heykeller dikkati çeker. Alt kısımlarında insan figürlerinin taşıdığı vazo şeklinde olan bu tür heykeller Fransa'da yer alan birçok sarayın bahçesinde özellikle fiskiye olarak kullanılmaktadır. Chantilly Şatosu tasviri genel olarak bakıldığında hem mimari olarak hem de bahçe unsurlarıyla gerçeğe yakın bir kompozisyon sunmaktadır.

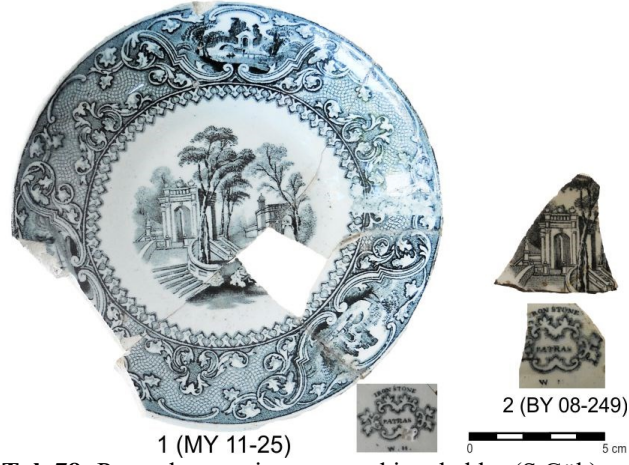
⁴²² Koysh ve Henrywood, p.77.

(BY 08-54)

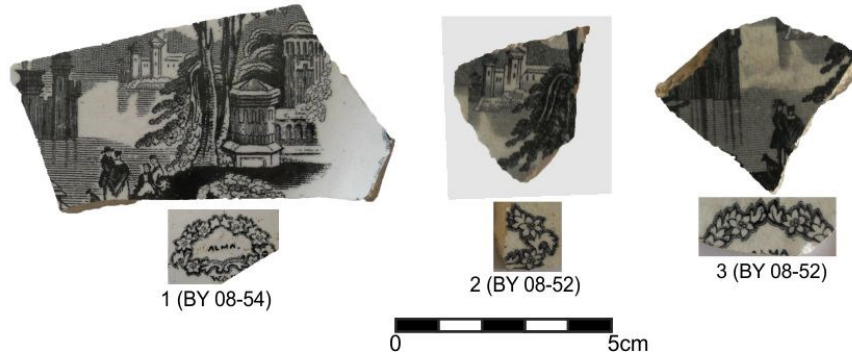
Fot.46: Chantilly kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök).

Patras; Kazılarda Patras damgalı biri tam olmak üzere iki tabak bulunmuştur (Tab.78). Patras sahnesinin merkezinde sol kısımda merdivenlerle giriş sağlanan sütunlar ve çeşitli antik unsurlarla bezeli kemerli giriş yer alır. Kompozisyonun sağ tarafında ise arka planda kale tasviri, kadın heykeli ve ön planda iki figür bulunmaktadır. Tabağın ağız kenar bordürlerinde kartuşlar içerisine yapılmış çeşitli mimari tasvirler görülmektedir. Bu kartuşların arasında kıvrık dallar ve çiçeklerden oluşan bitkisel süslemeler yer alır. Tabakların kaide altlarında kıvrık dallarla yapılmış bir madalyon içerisinde sahne adı olan Patras ve alt kısımda üretici damgası bulunur (Tab.78). Yunanistan'ın güneyinde yer alan Patras kenti antik dönemlerden beri kullanılan önemli bir ticaret limanına sahiptir. Özellikle 19. yüzyılda Akdeniz ve Ege'nin çeşitli merkezlerini seyahat eden gezginlerin Patras limanı ile bağlantılı olarak kenti görmüş olup Patras sahnesini oluşturmaları düşünülebilir.

Tab.78: Patras kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök).

Alma; Kazılarda bulunan bir grup tabak parçasında damgasından anlaşıldığı üzere Alma kompozisyonu kullanılmıştır (Tab.79). Kırık formda ele geçen örneklerden görülebilen kısımlarda mimari tasvirlerle çevrili nehir önünde duran şık giyimli figürler dikkati çekmektedir. Ön planda büyük boyutlu ağaçlar ve kule benzeri mimari tasvirler yer alır. Alma kompozisyonu farklı üsluplarla 19.yüzyılda sıkça kullanılmıştır. Kazılarda bulunan örneklerden farklı olan Almas kompozisyonlarında Kırım'da bulunan Kırım Savaşı'nın geçtiği yerlerden olan Alma Nehri'ni tasvir edildiği görülmektedir.

Tab.79: Alma kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök).

Chevrotain; Kazılarda damgasından anlaşıldığı üzere Chevrotain kompozisyonuna sahip fincan ve fincan tabaklarından oluşan seramikler bulunmuştur (Tab.80). Seramikler içerisindeki yeşil renkli 5 adet fincanın ağız çapları 6-7 cm arasında, dip çapları ise 3-4 cm arasında değişmektedir. Fincanlar tek kulplu, kademeli gövdeli ve halka kaidelidir. Aynı formda kahverengi fincanlar da örnekler içerisinde. Bu fincanlara ait olması muhtemel kahverengi fincan tabakları da görülmektedir. Bu

tabaklar 11-12 cm aralığında ağız çapına sahip olup fincanlarla uyumlu gözükmetedir (Tab.80:10). Kazılarda ele geçen damgalı tek örnek ise siyah renkli fincan tabağına aittir. Fincan ve fincan tabaklarında görülen kompozisyonun merkezinde boynunda kuşağıyla bir geyik ve bir kız figürü yer alır. Kız figürü elindeki kaptan geyiğe yemek vermektedir. Damgada görülen chevrotain adı ise kompozisyonda görülen hayvanın türü olmalıdır. Chevrotain, gövdesi üzerinde beneklerin yer aldığı kısa kuyruklu cüce geyikgillerden küçük boyutlu bir hayvandır⁴²³. Tabakların ve fincanların ağız kenar bordürlerinde ise çiçek demetleri ve dörtlü formda yapılmış kemer bezemelerinden oluşan süslemeler görülür.

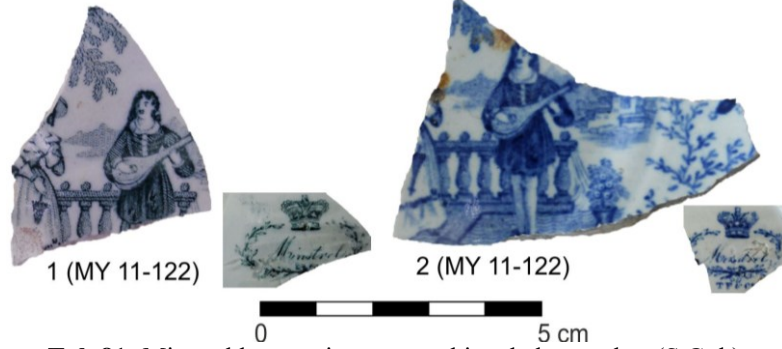

Tab.80: Chevrotain kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök).

Minstrel; Kazılarda iki tabak parçasında yeşil ve mavi renklerle yapılmış aynı süsleme ve damga görülmektedir (Tab.81). Kaide altlarındaki damgalarda bir taçla sonlanan çelenk içerisinde Minstrel yazısı ve üretici isimleri yer almaktadır. Minstrel kelime anlamı olarak halk ozanı/şairi olarak tanımlanabilmektedir. Ayrıca Ortaçağ ve sonrasında kahramanlık ve lirik şiirleri söyleyen çalgıcılar şeklinde de belirtilebilir. Minstrel kompozisyonu genel olarak elinde bir telli çalgı bulunan erkek figürü ve yanında şık giyimli bir kadın figüründen oluşmaktadır. Bir korkuluk önünde duran

⁴²³ Bilgi için bkz. <https://en.wikipedia.org/wiki/Chevrotain> (17/12/2019).

figürlerin arkasında ise manzara tasvirlerinde olduğu gibi kayalıklar ve mimari öğeler görülmektedir.

Tab.81: Minstrel kompozisyonuna sahip tabak parçaları (S.Gök).

Yunan Kral-Kraliçe Tasvirli Kompozisyon; İngiltere fabrikalarında özellikle Yunanistan ve Adalar’a özel olarak üretilen çeşitli süsleme kompozisyonları yer almaktadır. Bunlardan en bilineni kompozisyonun merkezinde Yunan kralı Georgios ve Kraliçe Olga’nın bulunduğu tabaklardır (Fot.47). Kral ve kraliçenin evliliği anısına yapılan tabakta tasvirlerin hemen altında Yunan Krallığını belirten yazı şeridi bulunur. İngiltere arşivlerinde 27 Mayıs 1870 tarihli “diamond mark” a sahip bu dizaynın mal sahibinin Liverpool’dan C D Christodulo olduğu görülür. Arşivlerde, Smyrna’nın perakendecisi olarak tanımlanan N.I. Poulos bu dizaynı İngiltere’den tescil ederek İzmir ve Adalar Denizi’nde perakende satışını yaptığı bilinmektedir ⁴²⁴. Bu kompozisyona sahip seramiklerin 1870’lerde kullanıldığı görülmektedir⁴²⁵.

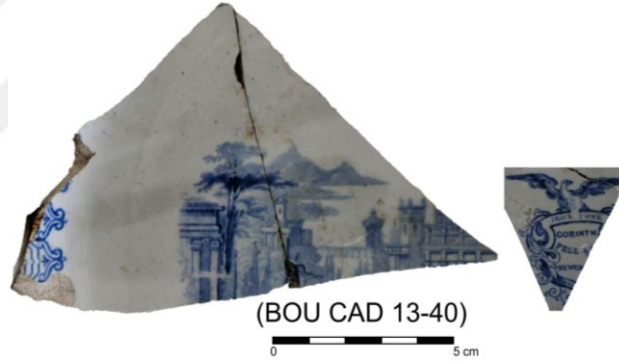

Fot.47: Yunan Kral-Kraliçe tasvirli kompozisyona sahip tabak parçası (Z.A.Meriç)

⁴²⁴ Bilgi için bkz. https://www.nationalarchives.gov.uk/designregisters/item.asp?item_id=242011 (22/05/2019)

⁴²⁵ Nikos Liaros, “The Materiality of Nation and Gender: English Commemorative Dinnerware for the Greek Market in the Second Half of the 19th Century”, **IN&AROUND Ceramiche e comunità Secondo convegno tematico dell’AIECM3**, 2015, p.105, Fig.2:i.

Corinth; Kazılarda Corinth kompozisyonuna sahip tek örnek bulunmuştur (Fot.48). Çeşitli üsluplarla yapılan Corinth kompozisyonu genel olarak Yunanistan'ın Corinth kentini tasvir etmektedir. Parçanın arka yüzünde yer alan damgadan üretici fabrikayı görmek mümkündür. Bu veriden yola çıkılarak Fell fabrikasının Corinth kompozisyonundaki unsurların parçada yer aldığı görülmektedir. Özellikle ağız kenar bordüründeki palmet benzeri uçlara sahip çizgisel bezemeler kazılarda bulunan parçada kısmen seçilebilmektedir. Merkez kompozisyonunda ise sol kısımda Corinth'te bulunan tapınaklara benzer mimari tasvir görülür. Arka planda sıra dağlar, üçgen alınlıklı ve kuleli yapılar yer almaktadır. Çeşitli üreticiler tarafından uygulanan Corinth kompozisyonuna sahip parçalarda bulunan diamond marklarda 1845 tarihi görülmektedir⁴²⁶. Her ne kadar farklı üreticiler olsa da kompozisyonundaki benzerliklerden kazılarda bulunan Fell damgalı parçanın da bu tarihlerde üretilmiş olması muhtemeldir.

Fot.48: Corinth kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök).

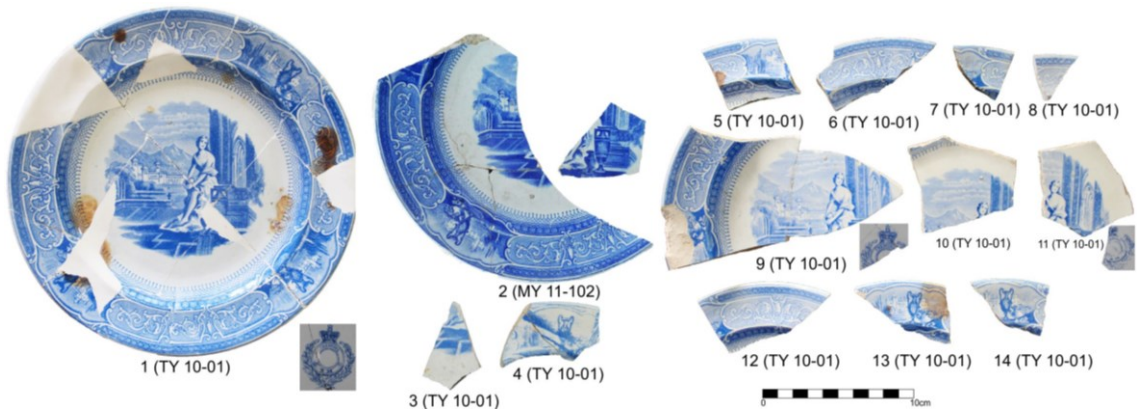
Chariot; Kazılarda tek örneği bulunan Chariot kompozisyonu Antik dönem unsurları barındırmaktadır (Fot.49). Kompozisyonun merkezinde iki tekerlekle taşınan bir at arabası ile üçgen alınlıklı sütunlarla taşınan tapınak yapısı görülür. Arka planda ise sıra dağlar ve çeşitli yapılar bulunur. Tabanın kaide altında üretici damgası yer almaktadır.

⁴²⁶ G. Phillips damgalı ürün için bkz. <https://www.worthpoint.com/worthopedia/lovely-1845-phillips-ironstone-486518817> (24/10/2019).

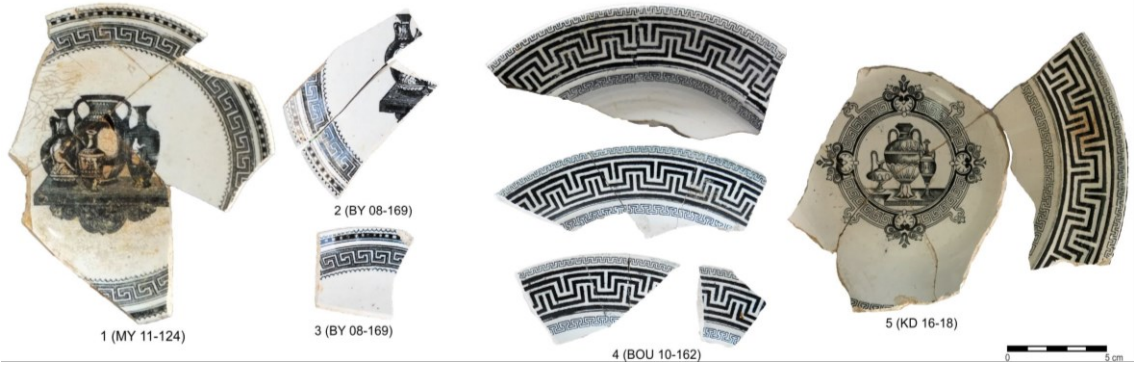
Fot.49: Chariot kompozisyonuna sahip tabak parçası (S.Gök).

Cremona; Kazılarda Cremona kompozisyonuna sahip tam ve tama yakın tabak parçaları bulunmuştur (Tab.82). Çoğu tabağın arka yüzünde Cremona ve üretici damgası yer almaktadır (Tab.82:1,9,11). Kompozisyon genel olarak Antik unsurlar barındırmaktadır. Merkezde ön planda bir kadın figürü ve antik vazolar görülür. Arka planda ise sıra dağlar ve kale benzeri mimari tasvir ile gotik üslupta kemerler yer alır. Tabakların ağız kenar bordürlerinde çeşitli kartuşlar görülür. Bu kartuşların içerisinde ise çift kulplu antik vazolar ve arka planda mimari tasvir uygulaması yapılmıştır. Neoklasik üsluplu kompozisyonlarda çift kulplu vazoların sıkça kullanıldığı, heykel benzeri üzerlerinde tek parça kıyafet bulunan kadın figürlerinin de çokça tercih edildiği görülmektedir. Ayrıca bu dönemde İtalya'nın birçok kenti manzara tasviriyle seramiklerde kullanılmaktadır. Kuzey İtalya'da bir kent olan Cremona da daha çok antik öğelerle birleştirilip tasvir edilmiş olabilir.

Tab.82: Cremona kompozisyonuna sahip tabaklar (Z.A.Meriç).

Antik Vazo Kompozisyonu; Neoklasik üslup barındıran kompozisyonlardan biri de antik vazoların yer aldığı uygulamadır. Bu vazoların kullanıldığı en bilinen kompozisyon Barberini Vazoları olarak adlandırılmaktadır. Antik Roma cam işçiliği örneklerinden bu vazolar Portland ya da Barberini vazoları şeklinde bilinmektedir⁴²⁷. Kazılarda bahsedilen bu kompozisyona benzer süslemeye sahip seramikler bulunmuştur. Herhangi bir damgası bulunmayan örneklerde merkez kompozisyonda bir masa üzerinde duran dört adet vazo görülmektedir. Vazolar içerisinde ortada çift kulplu amphora, iki yanında ise Lekyhtos adlı sürahiler yer almaktadır (Tab.83:1-2). Ağız kenar bordüründe ise tabağı çevreler şekilde yapılmış meander motifi yer almaktadır. Damgası olan bir diğer örnekte ise benzer kompozisyon yapılmıştır (Tab.83:5). Tabağın merkezinde meanderler ve akant yapraklarından oluşan madalyonla çevrili vazolar bulunur. Kompozisyonun ortasında ve sağ tarafında iki kulplu Amphoriskos (küçük boyutlu amphora), sol yanında ise tek kulplu bir Oinochoe adlı sürahi yer almaktadır. Tabağın ağız kenar bordüründe diğer örneklerde olduğu gibi meanderlerin bulunduğu bordür tabağı çevrelemektedir (Tab.83:4-5).

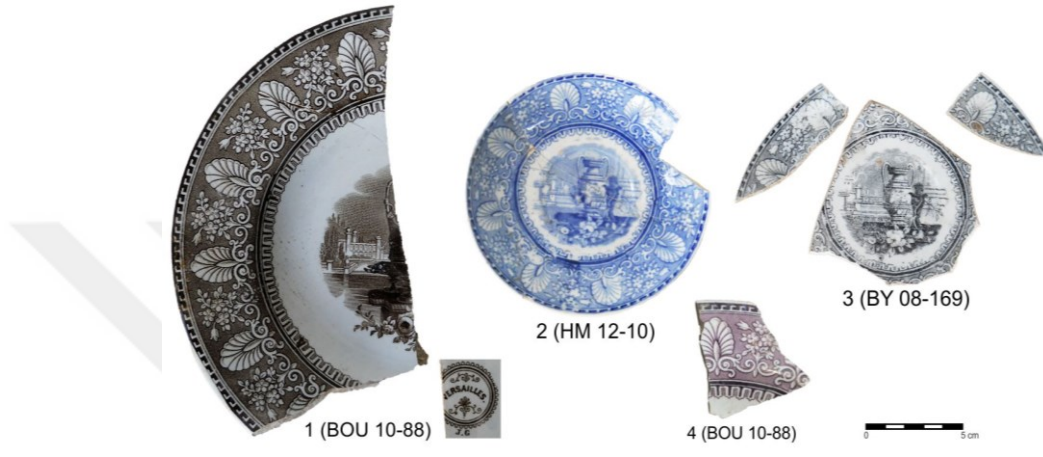
Tab.83: Antik vazo kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi).

Versailles; Kazılarda biri Versailles ile üretici damgalı olmak üzere üç adet tama yakın tabak bulunmuştur (Tab.84). Antik unsurların yer aldığı kompozisyonda ana unsuru birçok örnekte olduğu gibi antik vazolar oluşturmaktadır. Tabakların merkezinde bir masa üzerinde duran çift kulplu amphora ve yan tarafında içinde çiçekler bulunan kulpsuz bir vazo yer almaktadır. Ayrıca masanın ön kısmını büyük boyutlu çiçekler kaplamaktadır. Kompozisyonun arka planında ise kale/saray benzeri mimari yapılar yer

⁴²⁷ Bilgi için bkz.

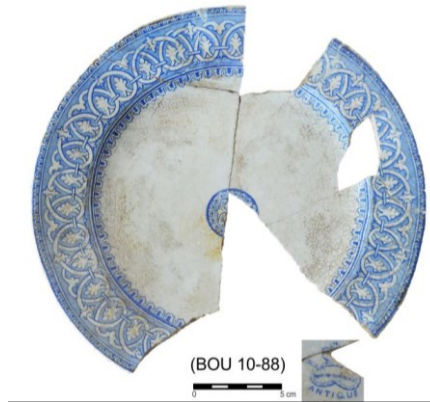
https://www.nationalarchives.gov.uk/designregisters/item.asp?cat_id=0&type_id=0&shape_id=0&item_id=194537 (07/11/2018).

alır. Versailles adlı bu kompozisyonun Fransa’da yer alan Versailles Sarayı ile ilgili olması muhtemeldir. Özellikle sarayın bahçelerinde çeşitli tipteki ağaçlar, çiçeklerle birlikte heykeller ve bu tip ince işçilikli büyük boyutlu vazoların kullanıldığı da görülmektedir⁴²⁸. Tabakların ağız kenar bordürlerinde ise palmet ve çiçek buketleri tabağı çevreler şekilde yapılmıştır.

Tab.84: Versailles kompozisyonuna sahip tabaklar (S.Gök).

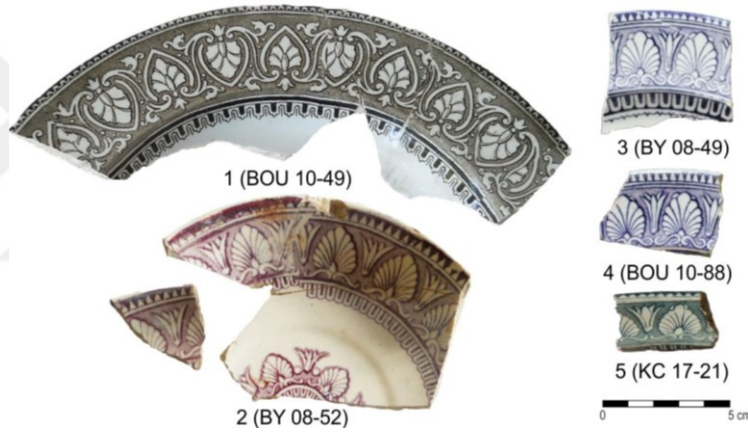
Antique; Kazı buluntuları içerisinde bu kompozisyona sahip tek örnek bulunur (Fot.50). Arka yüzünde Antique damgası yer alan tama yakın bir tabak üzerinde neoklasik unsurlar yer alır. Kompozisyon sadece bitkisel ve geometrik motiflerden oluşur. Tabağın ağız kenar bordürlerinde birbirlerine dairesel bantlarla bağlanan bölümlerin içlerinde küçük boyutlu palmetler yer alır. Merkezdeki kısmın kırık olmasından dolayı tam seçilemese de dairesel madalyonun içerisinde olasılıkla bir palmet motifi bulunmalıdır.

Fot.50: Antique kompozisyonuna sahip tabak (S.Gök).

⁴²⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Palace_of_Versailles (21/02/2020).

Palmet Bezemeli Kompozisyon; Kazı buluntuları içerisinde herhangi bir damgası bulunmayan daha çok ağız kenar parçalarından oluşan tabak parçaları üzerinde çeşitli üsluplarla yapılan palmet motifleri görülmektedir. Sadece ağız kenar parçasının olduğu bir örnekte palmet motifleri bir ters bir düz olmak üzere tabağı çevreler şekilde uygulanmıştır (Tab.85:1). Bir diğer örnekte ise ağız kenar bordürünün yanı sıra kısmen merkezdeki kompozisyon da görülmektedir (Tab.85:2). Diğer örnekten farklı olarak ağız kenar bordüründe birbirini takip eder formda yapılmış lotus ve palmetten oluşan kompozisyon yer almaktadır. Aynı şekilde tabağın merkezinde de olasılıkla bir daire formunda yapılmış lotus ve palmetlerden oluşan bezemeler bulunmaktadır. Ayrıca ağız kenarındaki bu bezemelere benzer Versailles kompozisyonu da tabakların merkezinde kullanılmış olabilir.

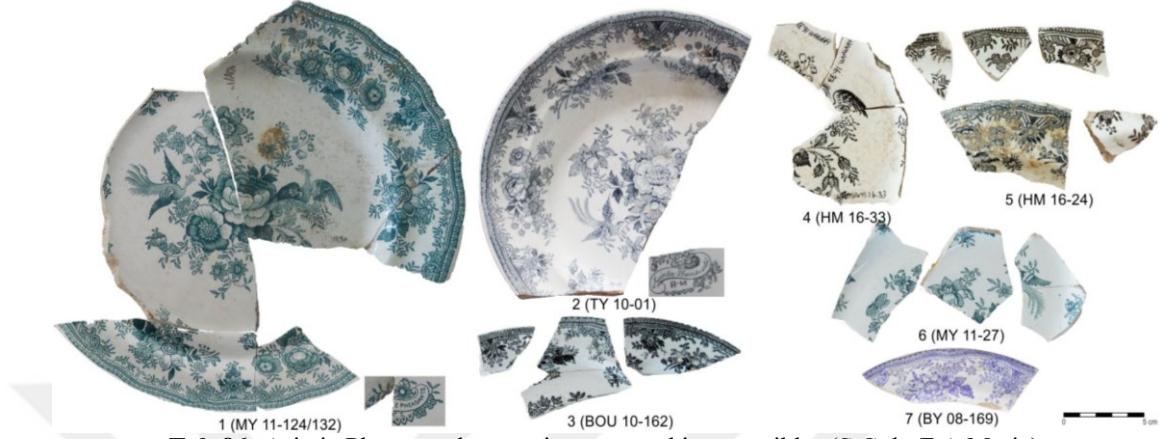

Tab.85: Palmet bezemeli tabaklar (S.Gök).

Asiatic Pheasants; 19. yüzyılın ikinci yarısında Willow sahnesi gibi oldukça popüler olan Asiatic Pheasants sahnesinin çeşitli üreticiler tarafından sıklıkla tercih edildiği bilinmektedir⁴²⁹. Bu kompozisyonun ana süsleme unsurları sülün figürü ve çeşitli çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Kazı buluntuları içerisinde iki tanesi damgalı olmak üzere Asiatic Pheasants kompozisyonuna sahip birçok örnek yer almaktadır (Tab.86). Tabak parçalarına ait bu örnekler yeşil, mavi ve siyah renklidir. Tama yakın bir tabak parçasından kompozisyonun bütününe görmek mümkündür. Buna göre tabakların merkezindeki sahnede büyük boyutlu çiçekler ile ince dallardan çıkan daha küçük boyutlu çiçek motiflerinin iki yanında sülün figürleri görülmektedir. Tabakların ağız kenar bordürlerinde ise dudak kısmında bir inci dizisi tüm tabağı çevreler şekilde

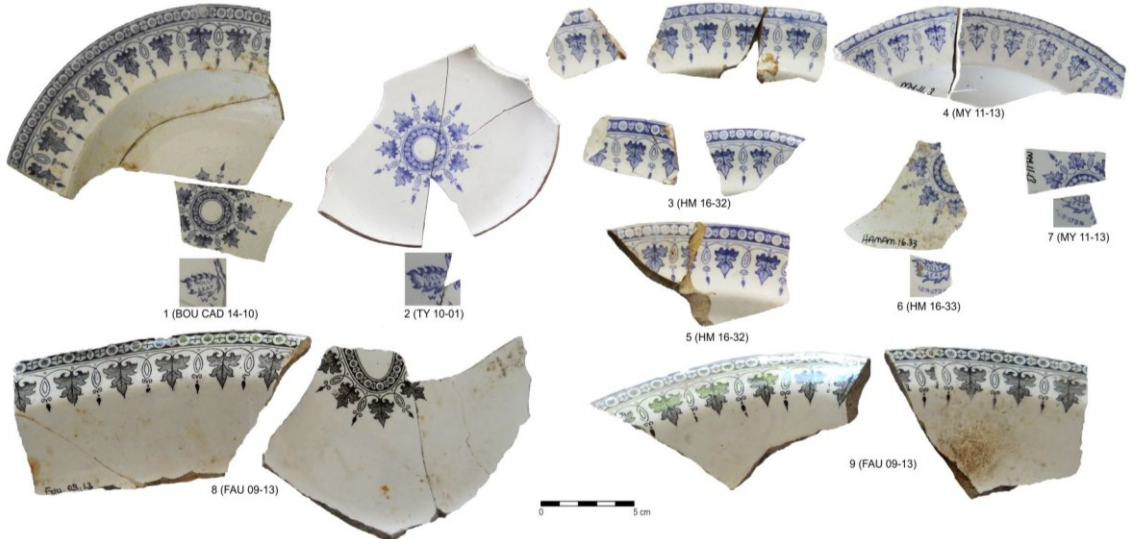
⁴²⁹ Koysh ve Henrywood, p.28.

yapılmıştır. Bu inci dizisinden gövdeye inen kısımda ise merkezdeki uygulamaya benzer formda büyük ve küçük boyutlu çiçeklerin bir buket oluşturduğu görülmektedir.

Tab.86: Asiatic Pheasants kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç).

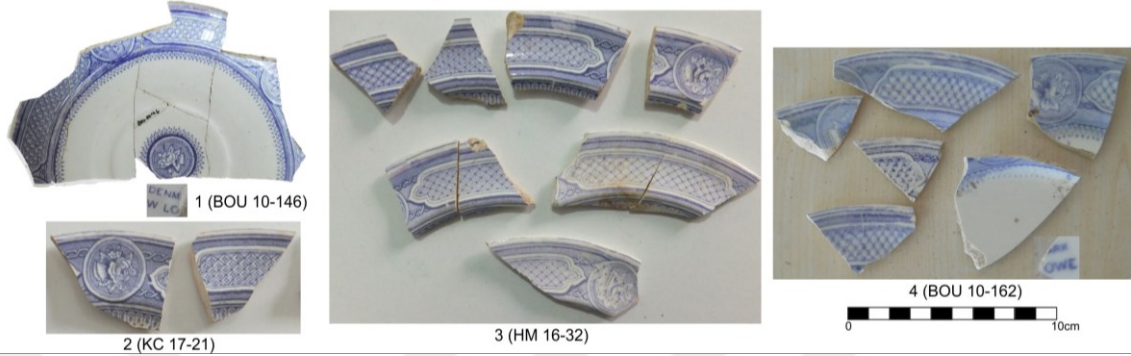
Holly Leaf; Kazılarda Holly Leaf damgasına sahip birçok tabak parçası bulunmuştur (Tab.87). Kompozisyon bitkisel ve geometrik motiflerden oluşmaktadır. Tabakların merkezinde dairesel bir madalyon ve bu madalyonu çevreler şekilde yapılmış asma yapraklarından oluşan süsleme yer almaktadır. Aynı şekilde ağız kenar bordüründe de tabağı çevreler formda yapılan asma yapraklarından oluşan bezeme bulunur. Tabakların kaide altlarında bir daldan çıkan yapraktan oluşan damga yer alır. Yaprığın içerisine Holly Leaf, dışına ise üretici damgası yapılmıştır.

Tab.87: Holly Leaf kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç).

Denmark; Bitkisel ve geometrik motiflere sahip damgasından anlaşıldığı üzere Denmark kompozisyonlu tabak parçaları kazı buluntuları içerisinde (Tab.88). Ağız

kenar bordüründe geometrik bezemlere sahip kartuşlar ile bir gül motifi yer alır. Merkezde ise dairesel madalyon içerisinde kenar bordüründe olduğu gibi tek olarak yapılmış gül motifi bulunmaktadır.

Tab.88: Denmark kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök).

Scroll; Bitkisel ve geometrik bezemelerin bir arada kullanıldığı damgasından anlaşılacağı üzere Scroll kompozisyonuna sahip tabak parçaları kazı buluntuları içerisinde (Tab.89). Örneklerin ağız kenar bordürlerinde içlerinde çiçek motifleri yer alan daire ve kare bezemeler birbirlerine geçmiş şekilde yapılmıştır. Tabakların tam merkezinde ise iç kısmında çiçek bezemeleri bulunan geometrik formda bir madalyon yer almaktadır.

Tab.89: Scroll kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök).

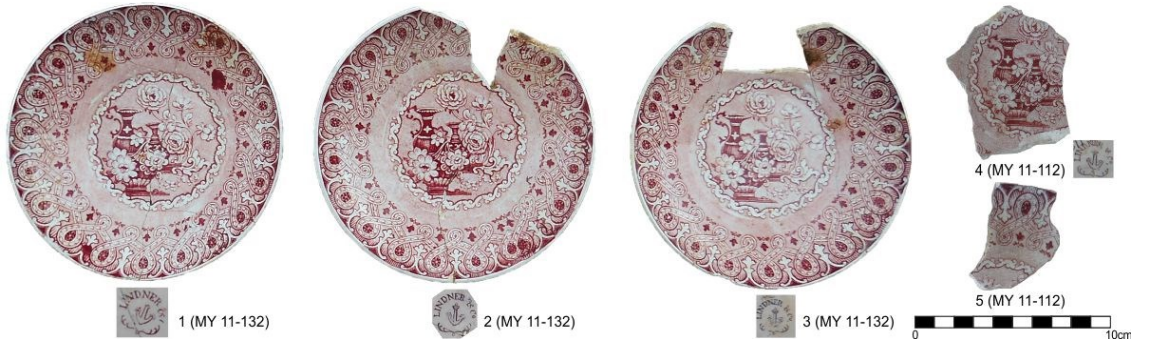
Çiçek ve Kurdela Süslemeli Kompozisyon; Kazılarda tamamlanan bir tabak ve parçalardan oluşan çiçek ve kurdela süslemesine sahip örnekler de yer almaktadır (Tab.90). Kaide altlarında sadece üretim tarihini gösteren Registiration date damgaları bulunur. Örneklerin ağız kenarlarında bir kurdela ve aralarında çiçek motiflerinden

oluşan bordür tabağı çevrelemektedir. Merkezde ise iç kısmında çiçek bezeme olan kurdela motifiyle bir yıldız madalyon yapılmıştır.

Tab.90: Çiçek ve Kurdela kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi).

Vazo ve Çiçek Süslemeli Kompozisyon; Kazı buluntuları içerisinde tam ve tama yakın formda tabaklar ile parçalardan oluşan kırmızı renkli vazo ve çiçek kompozisyonuna sahip örnekler de görülmektedir (Tab.91). Sadece üretici damgası bulunan örneklerin ağız kenar bordürlerinde dairesel geçmeler şeklinde yapılmış bezemeler tabağı çevrelemektedir. Bu geçmelerin arasında palmet benzeri bezemeler yer alır. Tabakların merkezinde bir altlık üzerinde duran tek kulplu vazolar ve derin bir vazodan çıkan büyük boyutlu çeşitli çiçekler süslemeyi oluşturmaktadır.

Tab.91: Vazo ve Çiçek süslemeli kompozisyonuna sahip seramikler (S.Gök).

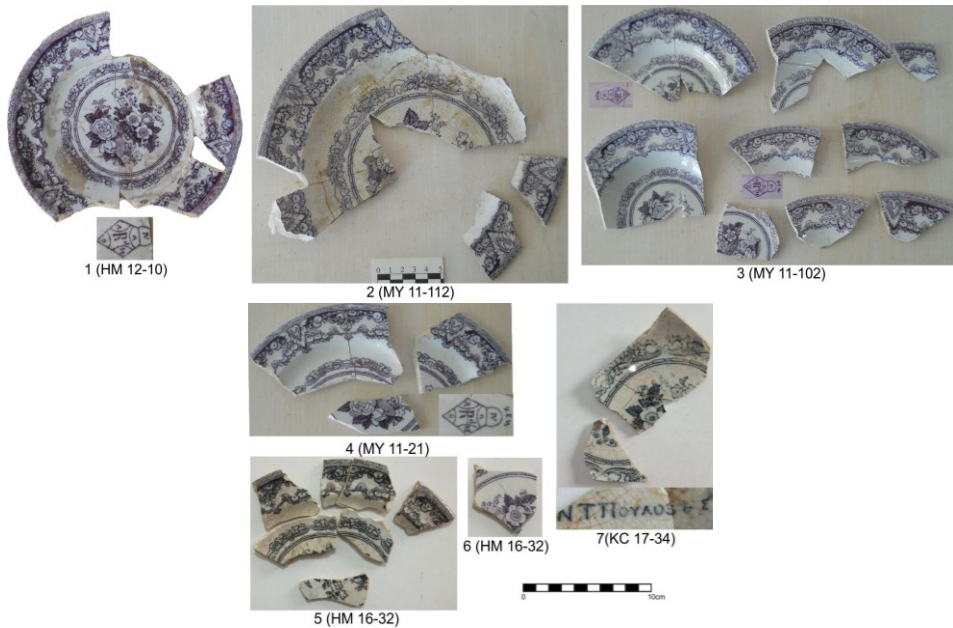
Çiçek Süslemeli Kompozisyon (1); Tama yakın siyah ve kırmızı renkli aynı süslemeye sahip tabaklarda bitkisel bezemeler görülmektedir (Tab.92). Tabakların ağız kenar bordürlerinde yapraklı dallar ve büyük boyutlu çiçek motifleri bulunmaktadır. Merkezde ise bir altlık üzerinde duran derin formlu bir vazo içerisinde çıkan yaprak ve

çiçek bezemeleri görülür. Bu bezemelerin yanı sıra büyük boyutlu çiçek ve yapraklar süslemeyi oluşturur.

Tab.92: Çiçek süslemeli kompozisyona (1) sahip seramikler (S.Gök).

Çiçek Süslemeli Kompozisyon (2); Smyrna/İzmir Agorası'nda bir grup tama yakın tabak parçalarında süsleme kompozisyonunda çiçek buketleri yer almaktadır (Tab.93). Tabakların merkezinde çeşitli üsluplardaki çiçek bezemeleri bir buket oluşturmaktadır. Ağız kenar bordürlerinde de tabağı çevreler şekilde yapraklarla bezeli çiçekler bulunmaktadır. Bu kompozisyona sahip tabakların arka yüzlerindeki ağız kenar bordüründe damga yer almaktadır. Diamond mark formundaki bu damgalarda 14 Aralık 1866 tarihi anlaşılmaktadır. Bu damgaya sahip örneklerin Samuel Barker&Sons fabrikası üretimleri oldukları anlaşılmaktadır.

Tab.93: Çiçek Süslemeli kompozisyona (2) sahip seramikler (S.Gök, Z.A.Meriç).

3.4.2. Sıraltı Teknikli (Hand-Painted) Seramikler

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren transfer baskı teknikli örneklerin yanı sıra daha basit tekniklerle yapılan sıraltı teknikli seramiklerin kullanımının arttığı görülmektedir⁴³⁰. Staffordshire ve İskoçya'daki çeşitli seramik fabrikalarında üretimi yapılan bu grup seramikler şeffaf sıraltına boyamayla oluşturulmuş süslemelere sahiptir. Bisküvi fırınlaması yapılan seramikler üzerine serbest fırça darbeleriyle herhangi bir şablon olmadan el işiyle yapılan bezemelerden dolayı seramikler *hand-painted* olarak da tanımlanır. Aynı süslemelere sahip fincanlar, küçük boyutlu kâseler, küçük boyutlu fincan ve tatlı tabakları, derin salata kâseleri, büyük boyutlu yemek tabakları sütlükler, yumurtalıklar ve çorbalıklar gibi çeşitli mutfak ürünleri set şeklinde üretilmiştir.

Kazılarda bulunan sıraltı teknikli seramikler içerisinde tam olarak ele geçen parçalar çoğunluktadır. Seramikler sert ve beyaz/krem renkli hamurludur. Süslemeler şeffaf sıraltına tek renkli veya çok renkli olarak yapılmıştır. Tek renkle yapılan uygulamalar genellikle mavi ve mavi tonlarının kullanımıyla oluşur. Daha sık görülen çok renkli uygulamalarda ise parlak ve canlı renkler tercih edilmiştir. Süslemeler yeşil, mavi, pembemsi kırmızı, mor, ve sarı renklerle yapılmıştır. Bu grup örneklerinde siyah renk daha çok ağız kenarlarında ince bir şerit olarak ya da süslemeleri birbirine bağlar formda kullanılmıştır. Süsleme kompozisyonları ise bitkisel motiflerin bir arada kullanılmasıyla oluşmaktadır. Tam olarak ele geçen örneklerden süslemelerin bütünü görmek mümkündür.

Kazılarda bulunan sıraltı teknikli seramikler içerisinde çeşitli form tipine sahip örnekler yer alır. Fincanlarda süslemeler dış yüzleri kaplayacak şekilde yapılmıştır. Bir fincan örneğinde kompozisyon tam ortadan çizilmiş siyah/kahverengi ince bir çizginin iki yanında oluşturulmuştur (Tab.94:1). Bu çizgi bir dal olarak yapılmış ve iki yanına yeşil renkli yapraklar yerleştirilmiştir. Yaprakların aralarında pembemsi kırmızı ve lacivert renkli nar benzeri bezemeler yer alır. İç yüzlerde ise ağız kenarlarında siyah renkli bant ve merkezde dal ve yapraklardan oluşan bezeme bulunur. Bir diğer örnekte dallar bir çizgi şeklinde değil belirli bir noktadan çıkar şekilde yapılmıştır (Tab.94:2). Bu dallardan çıkan açık/koyu yeşil, lacivert ve açık pembe renkli çiçek ve yapraklar kompozisyonu oluşturmaktadır. Farklı süsleme kompozisyonuna sahip fincan örneğinin

⁴³⁰ François, Production, p.164.

gövde üzerinde lacivert renkli kurdela benzeri bezeme yer alır (Tab.94:3-4). Bu bezemelerin birleştikleri noktada mor renkli damla motifi, aralarında ise yeşil ve kırmızı renkli yaprak bezemeler bulunmaktadır. Fincanlar genellikle 6 cm ağız çapına sahip küçük boyutludur. Form tipleri ise hafif dışa açılan düz ağızlı, konik kademeli gövdeli, yuvarlatılmış hafif dışa açılan alçak halka kaideli ve tek kulpludur (Tab.94:2,4).

Sıraltı teknikli örnekler içerisinde fincanların yanı sıra kâseler de bulunmaktadır. Kâselerde yer alan kompozisyonlar fincanlarda görülen süslemelerle benzer şekilde uygulanmıştır. Kâselerden bir örnekte süslemeler kompozisyonu ikiye ayıran lacivert renkli bir çizgi ve iki yanından çıkan yeşil yapraklar ve çizginin sonlandığı üç yapraklı kırmızı renkli çiçeklerden oluşur (Tab.94:5). Bu uygulamaya benzer diğer kâsede ise yeşil yapraklar aynı formda yapılmış ancak kırmızı çiçekler dört yapraklı olup lacivert ve yeşil renkle hareketlendirilmiştir (Tab.94:6). Ayrıca yeşil yaprakların aralarında sadece lacivert renkten oluşan çiçek bezemeleri de yer almaktadır. Kâsenin iç yüzüne fincanlarda görülen uygulamanın benzeri yapılmıştır. Form tipleri olarak ise 16-17 cm aralığında ağız çapına sahip hafif dışa açılan düz ağızlı, küresel gövdeli ve hafif dışa açılan alçak halka tipli kaideye sahip örnekler görülür (Tab.94:6).

Tab.94: Sıraltına çok renkli boyalı fincan ve kâseler (Fot.-Çiz.S.Gök, Z.A.Meriç).

Buluntular içerisinde çokça örneğe sahip tabaklarda da benzer renkler ve motiflerle süsleme kompozisyonları oluşturulmuştur. Tama yakın bir tabak parçasında ağız kenarını ve gövdeyi kaplayan kompozisyonunda siyah renkli dairesel bir çizgi ve iki yanına yapılmış bezemeler görülmektedir (Tab.95:1). Fincan ve kâselerde olduğu gibi yeşil renkli yapraklar, kırmızı renkli nar benzeri bezemeler ile lacivert renkli yaprak/çiçek bezemeleri kompozisyonu oluşturur. Hem ağız kenarında hem de merkezinde süslemelerin görüldüğü tabak parçasında, yaprakları birbirine bağlayan

dalların daha ince ve kıvrımlı yapıldığı görülmektedir (Tab.95:2). Süslemelerde yeşil renkli yaprak ve kırmızı renkli çiçek bezemelerinin yanı sıra turuncuyla yapılmış çiçek motifleri de yer almaktadır. Merkezde ise kırmızı renkle meyve benzeri motif ile yapraklar bulunmaktadır. Tam olarak ele geçen bir tabakta yeşil ve kırmızı renkli yaprak/çiçek bezemelerin yanı sıra lacivert renkli çeşitli bezemeler de görülür (Tab.95:3). Tabagın merkezi ve ağız kenarında kırmızı renkli dairesel bantlar yer alır. Ağız kenarından başlayan kurdela benzeri lacivert bezemelerin birleşme noktalarından gövdeye doğru üç yapraklı çiçek bezemeleri yapılmıştır.

Tab.95: Sıraltına çok renkli boyalı tabaklar (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç).

Süsleme kompozisyonunda sıraltına tek rengin kullanıldığı örnekler daha az sayıda olup tabak ve fincanlardan oluşmaktadır. Çok renkli örneklerdeki süsleme kompozisyonunda yer alan çizgiyle yapılmış bir dal ve iki yanına yerleştirilmiş yapraklar, kobalt mavisi renkle yapılmıştır. Yapraklar arasında yer alan bezemeler de gül benzeri motiflerden oluşmaktadır. Kompozisyonun merkezinde yine kobalt mavisi renkle yapılmış çiçek ve gül benzeri motiflerden oluşan bezeme yer alır. Yaklaşık 25 cm ağız çaplarına sahip büyük boyutlu tabaklar dışa açılan geniş ağız kenarlı, kademeli gövdeli ve alçak halka kaidelidir (Tab.96:1). Tam olarak ele geçen küçük boyutlu iki fincanın dış yüzü sıraltına kobalt mavi renkle yapılmış ağız kenarından kaideye inen dikey çizgilerden oluşan bezemelere sahiptir (Tab.96:2-3).

Tab.96: Sıraltına tek renk boyalı seramikler (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç).

Sıraltı teknikli seramikler, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretilmiş ve çeşitli merkezlere ihraç edilmiştir. İngiltere'nin Staffordshire'da yer alan birçok fabrikanın transfer baskı teknikli üretimlerinin yanı sıra bu grup seramik üretimi yaptığı da görülmektedir⁴³¹. Longport'ta yer alan Davenport fabrikasının 1867 yılına tarihlenen damgalı örnekleri bulunmaktadır⁴³². İskoçya'da ise 1875'li yıllara tarihlenen sıraltı teknikli örnekler J.M.P. Bell fabrikası başta olmak üzere çeşitli fabrikalar tarafından üretimleri yapılmıştır⁴³³. Ayrıca Fransa yakınlarında bulunan 1865 yılına tarihlenen Liverpool'dan kalkmış olan Colombian adlı batıkta çeşitli tekniklerle üretilen seramikler bulunmuştur⁴³⁴. Bu seramikler içerisinde Smyrna/İzmir Agorası örnekleriyle benzer sıraltına çok renkli boyalı bitkisel motiflere sahip örnekler de yer almaktadır. Sinop Balatlar Yapı Topluluğu buluntuları içerisinde de Geç Osmanlı dönemi kontekslerinde bulunan sıraltına çok renkli boyalı kâseler çokça görülmektedir⁴³⁵. Bu grup seramikler ayrıca 19. yüzyıl ressamalarında ilgisini çekmiş ve eserlerinde bu seramiklere yer vermişlerdir.

⁴³¹ Amouric ve diğerleri, Vingt, p.180.

⁴³² Örnek için bkz. <http://collections.vam.ac.uk/> Env.No: 4005-1901 (19/07/2018).

⁴³³ <http://nms.scran.ac.uk/search/> Env.No:A.1962.490 (09/10/2018).

⁴³⁴ Amouric ve diğerleri, Vingt, Fig.343.

⁴³⁵ Sevinç Gök, "Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda Ortaya Çıkarılan Avrupa Seramiklerinin Batı Karadeniz Ticaret Ağı İçerisindeki Yeri", **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı:27 Cilt:2, 2018, (Sinop), s.339, Fot.7; Gülgün Köroğlu ve Filiz İnanan, "Sinop Balatlar Kilise Kazılarında Ortaya Çıkarılan Seramikler", **XIth Congress AIECM3 and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings**, (Ed.Filiz Yenişehirlioğlu), Oct 2015, Antalya, 2018, s.324, Tablo 4:c.

Tekniğin uygulanışının kolaylığı dolayısıyla bu grup seramiklerin İngiltere dışında Fransa ve Hollanda'da da üretimi görülür. Fransa'da Sarreguemines fabrikalarında benzer renk ve motiflere sahip üretimlerin yapıldığı bilinmektedir⁴³⁶. Sarreguemines üretimlerinin çoğunun kaide altlarında damgalarının yer almaktadır. Kazılarda bulunan Sarreguemines damgalı örneklerden bir tabak parçası da sıraltına kobalt mavisi renkli yaprak bezemelere sahiptir (Tab.43:5). Ancak İngiliz sıraltı örnekleri içerisinde tanıtmış olduğumuz kobalt mavisi bezemeli örnekler (Tab.96) hem boyutu hem de üslup olarak Sarreguemines damgalı seramikle farklılıklar gösterir. Hollanda'da Maastricht kentinde yapılan üretimlerde de sıraltı teknikli örnekler yoğunluktadır. Petrus Regout/Sphinx ve Soci  t   C  ramique fabrikalarında çok renkli bitkisel motiflere sahip k  se ve fincanların üretimi yapılmıştır. Ancak kazılarda bu fabrikalara ait sadece süslemesiz örneklerin bulunması sıraltı teknikli seramiklerin ticaretinin buraya yapılmadığını düşündürmektedir. Ayrıca Smyrna/  zmir Agorası'nda ele geçen sıraltı teknikli örneklerin özellikle Hamam sektöründe yoğun şekilde ele geçtiği görülmektedir. Hamam sektöründe bulunan diğer seramiklere bakıldığında 19. yüzyıl İngiliz seramiklerinin yoğunluğu dikkati çekmektedir. Damgalı Sarreguemines ve Maastricht   rneklerinin ise Kuzey Cadde ve Faustina sektörü gibi farklı mekanlarda bulunduğu görülmektedir. Tüm bu veriler tanıtmış olduğuumuz seramiklerin İngiliz   retimi olduğunu güçlendirmektedir.

Smyrna/  zmir Agorası'nda bulunan İngiliz sıraltı teknikli seramiklerin **19. yüzyılın ikinci yarısına** tarihlendirilmesi mümkündür.

⁴³⁶ François, Sarreguemines, p.142, Fig.1.

3.4.3. Sünger Baskı Teknikli (Spongeware) Seramikler

1830'larda İskoçya'da üretimine başlanan ve başta İngiltere olmak üzere Avrupa'ya yayılan sünger baskı teknikli seramikler literatürde *Scottish Spongeware* olarak bilinmektedir⁴³⁷. 19. yüzyıldan itibaren sanayinin gelişimiyle bağlantılı olarak seri üretime geçen fabrikalarda ucuza üretilen bu grup seramikler daha çok ihracatta kullanılmıştır. Özellikle Avrupa dışında Kuzey ve Güney Amerika ile Çin'e kadar geniş bir alanda ticareti yapılmıştır⁴³⁸. Sünger baskı teknikli üretimler, bisküvi fırınlaması yapılmış parçaların üzerine süngerlerle istenilen süslemenin mavi, yeşil, kırmızı, mor gibi çok renkli şekilde yapılıp şeffaf sırla sırlanmasıyla oluşur. Ancak bu teknikteki seramiklerin üç farklı üslupla yapıldığı görülmektedir. İlki *doğal bir süngerle (natural sponge)* tercih edilen renklerin gövde üzerine tamamen gelişigüzel şekilde aktarılmasıyla oluşur. İkinci uygulama süngerlerin yapılmak istenen motife göre kesilmesi ve seramik üzerine bir damga gibi basılmasıyla ortaya çıkmaktadır⁴³⁹. Sıkça tercih edilen bu uygulama literatürde daha çok *cut sponge* adıyla bilinmektedir. Bu tekniği *şekillendirilmiş damga sünger* ifadesiyle Türkçeleştirebiliriz. Son uygulama ise kesilmiş sünger baskı ve boyamayla yapılan bezemelerin bir arada kullanılmasıyla oluşur. Sünger baskı tekniği sıraltı teknikli örneklerde olduğu gibi çok çeşitli form tiplerine sahiptir. Özellikle günlük kullanıma ait seramikler takım halinde tasarlanmış ve çokça tercih edilmiştir.

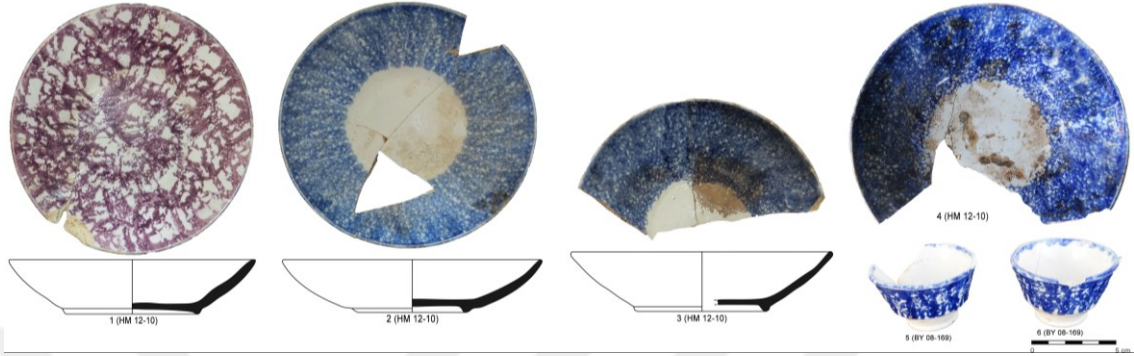
Kazılarda çok sayıda sünger baskı teknikli seramik bulunmuştur. Beyaz hamurlu bu seramiklerde süslemeler çok renklidir. Seramiklerde bahsedilen üç farklı sünger uygulamasıyla yapılmış bezemeler görülmektedir. Diğer örneklerden daha az sayıda örneği bulunan doğal süngerlerle yapılan uygulama mavi ve mor renklerle yapılmıştır. Tam olarak ele geçen tabak örneklerinden ilkinde mor renkle tüm tabağı kaplar şekilde yapılmış gelişigüzel bezemeler yer alır (Tab.97:1). Diğer örneklerde ise tabakların merkezleri boş bırakılmış sadece ağız kenardan gövdeye inen mavi renkli sünger baskı görülmektedir (Tab.97:2-4). Tabaklar dışında fincan örneklerinde de ağız kenarından

⁴³⁷ Claire Callaghan, Colin Breen, Moira Ni Loingsigh, "Investigations of Taymouth Castle, a Nineteenth-Century Composite Ship Lost off the Coast of Northern Ireland", **Historical Archaeology**, Vol. 41, No. 3, Maritime Archaeology in Ireland, 2007, p.30.

⁴³⁸ Callaghan ve diğerleri, p.30; Amouric ve diğerleri, Vingt, p. 180

⁴³⁹ Bilgi için bkz. <https://smu.ca/academics/departments/anthropology-stamped-scottish-spongeware.html> (24/05/2018); Oral, Alanya, s.104.

gövdenin bitimine kadar mavi renkli sünger baskı yapılmıştır (Tab.97:5). Form tipi olarak ise hafif dışa açılan ağız kenarlı, küresel gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaideli tabaklar görülür (Tab.97:1-3).

Tab.97: Doğal sünger baskı teknikli süslemelere sahip seramikler (Fot.-Çiz.Z.A.Meriç).

Buluntular içerisinde en fazla örneğe sahip kesilmiş sünger baskı uygulamasında mor, yeşil, mavi, kırmızı, siyah ve sarı renkle çeşitli motiflerle süsleme kompozisyonu oluşturulmuştur. Kompozisyonda bitkisel ve geometrik motiflerin çoğunlukla bir arada kullanıldığı görülür. Ele geçen tama yakın iki tabak örneğinde ağız kenar bordürlerinde tabağı çevreleyen kırmızı renkli yapraklarla bezeli dairesel bezemeler yer alır (Tab.98:1). Bu uygulamaya benzer bir diğer kompozisyonda ağız kenarında yeşil bant ve kenar bordüründe mor renkli küçük boyutlu çiçek ve yapraklardan oluşan bitkisel bezemeler tabağı çevrelemektedir (Tab.98:2). Aynı süsleme kompozisyonu bir diğer tabak parçasında ağız kenarında kırmızı bant ve yeşil renkli bezemelerle yapılmıştır (Tab.98:3). Bir diğer tam tabak parçasında gövde üzerinde mor renkle yapılmış dört adet küçük boyutlu çiçekler ile yeşil renkli üç adet küçük boyutlu yapraklar birbirini takip eder şekilde tüm tabağı kaplamaktadır (Tab.98:4). Diğer örneklerden farklı bir kompozisyona sahip olan tabak parçasında ağız kenar bordüründe iki sıra şeklinde sünger baskı süslemeler yer almaktadır (Tab.98:5). Ağız kenar kısmından başlayan ve birbirlerinden koyu yeşil renkli bantlarla ayrılan ilk sıra süslemelerde mavi renkli çiçek ve yaprak bezemeler, gövde kısmında ise kırmızı renkli çiçek motifleri yer alır. Tama yakın bir tabak parçasında ağız kenar bordürlerinde kesilmiş sünger baskı tekniğiyle yapılmış mavi renkli geometrik motiflere sahip süslemeler görülmektedir (Tab.98:6). Diğer örneklere daha küçük parçalar halinde olan tabak parçalarında ise sarı, kırmızı,

yeşil renkli çeşitli çiçek (Tab.98:7) ve yaprak (Tab.98:8) bezemeleri ile siyah renkli bitkisel bezemeler bulunmaktadır (Tab.98:9).

Tab.98: Kesilmiş sünger baskı teknikli süslemelere sahip tabaklar (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Kesilmiş sünger baskı teknikli süslemeler tabaklar dışında fincan, kâse ve kupalara da uygulanmıştır. Kullanılan motifler ve renkler tabak örnekleriyle benzerlik gösterir. Fincanlarda yeşil ve kırmızı renkli çiçek ile yaprak bezemeleri dış yüzde gövdeyi kaplar şekilde yapılmıştır (Tab.99:1). Tam olarak ele geçen küresel gövdeli kâse örneğinde gövde yeşil bantların arasında yatay şekilde yapılmış bezemelere sahiptir (Tab.99:2). Kâseyi çevreler formda yapılmış kırmızı renkli çiçek ve yeşil yapraklar ile gül motifi oluşturulmuştur. Tama yakın formda bulunan bir kâse örneğinin dış yüzünde gövdede koyu yeşil bantlar arasında mavi renkle yapılmış bezemeler yer alır (Tab.99:3). Diğer örneklerden farklı olarak tek kulplu bir kupa parçasının dış yüzünde yeşil renkle yapılmış çam motifi kupayı çevrelemektedir (Tab.99:4).

Tab.99: Kesilmiş sünger baskı teknikli uygulamaya sahip fincan, kâse ve kupa örnekleri (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Buluntular içerisinde hem sıraltına boyalı hem de sünger baskıyla yapılmış bezemelere sahip örnekler de yer almaktadır. Daha çok tabak parçalarında görülen bu uygulama parçaların ağız kenar bordürlerinde iki tekniğin bir arada kullanılmasıyla oluşmaktadır. Süsleme kompozisyonlarına genel olarak bakıldığında yeşil renkli yapraklar ile lacivert ve siyah renkli dalların sıraltı boyamayla lacivert ve kırmızı renkli çiçek bezemelerin ise kesilmiş sünger baskı tekniğiyle yapıldığı görülmektedir (Tab.100:1-3). Bazı örneklerde yaprakların arasında sıraltı boyamayla yapılmış kırmızı renkli çiçek bezemeleri de bulunmaktadır (Tab.100:4-6). Ayrıca bir ağız kenar parçasında kenar bordüründe sadece mavi renkli sünger baskı bezeme, gövdede bir kısmı görülebilen kırmızı renkli boya bezemeler görülmektedir (Tab.100:7).

Tab.100: Sünger baskı ve sıraltı boyama tekniğinin bir arada kullanıldığı tabaklar (Fot. S.Gök Çiz.Z.A.Meriç).

Sünger Baskı teknikli seramikler tanıtmış olduğumuz İngiliz sıraltı teknikli seramiklerle form, renk ve üslup olarak büyük benzerlik göstermektedir. İki tekniğin bir arada kullanıldığı seramiklerin de yoğunluğu bu iki grubu birlikte değerlendirmeyi mümkün kılar. Üretim yerleri ve yayılım gösterdiği alanlar da dikkate alınarak Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Sünger Baskı teknikli seramikleri de **19. yüzyılın ikinci yarısına** tarilendirmek uygun olacaktır.

3.4.4. Daldırma Astarlı Kaplar (Dipped Wares)

1770’lerde üretimine başlanan özellikle renkli slip boyalarla çeşitli tekniklerle üretilen seramiklerin tümü *Daldırma Astarlı Kaplar (Dipped Wares)* olarak adlandırılmaktadır⁴⁴⁰. Genel olarak bakıldığında slip boyalarla mekanik çarklarda şekillendirilen ürünler ucuz ve hızlı yapımıyla çok sayıda üretilmiştir. Ayrıca mekanik çarkların seramik üreticilerinin daha kompleks geometrik motifler içeren süslemeleri yapmalarında kolaylık sağlamıştır. Daldırma astarlı kaplar üretiminde slip boyalarla çeşitli süsleme teknikleri kullanılarak alt gruplar oluşmaktadır.

Daldırma astarlı kaplar içerisinde en sık görülen uygulamalardan biri *Bant Dekorlu Kaplar (Banded Wares)* olarak adlandırılan süslemelerin renkli bantlardan oluştuğu tekniktir. Bu teknikte öncelikle bisküvi fırınlaması yapılmış seramik yatay olarak duran çarka konulur. Daha sonrasında seramik ustası içinde slip boyaların olduğu şişeden üfleme yöntemiyle ya da fırçalarla dönen seramiğin üzerine yatay olarak renkli bantları işlemiş olur. Mavi, yeşil, siyah ve kırmızı gibi renklerle yapılan bantlar tüm gövdeyi kaplayacak şekilde belirli aralıklarla yapılmaktadır. Bu yatay şeritli bantlardan dolayı bu grup seramikler *Halka Dekorlu Kaplar (Annular Wares)* olarak da adlandırılmaktadır⁴⁴¹.

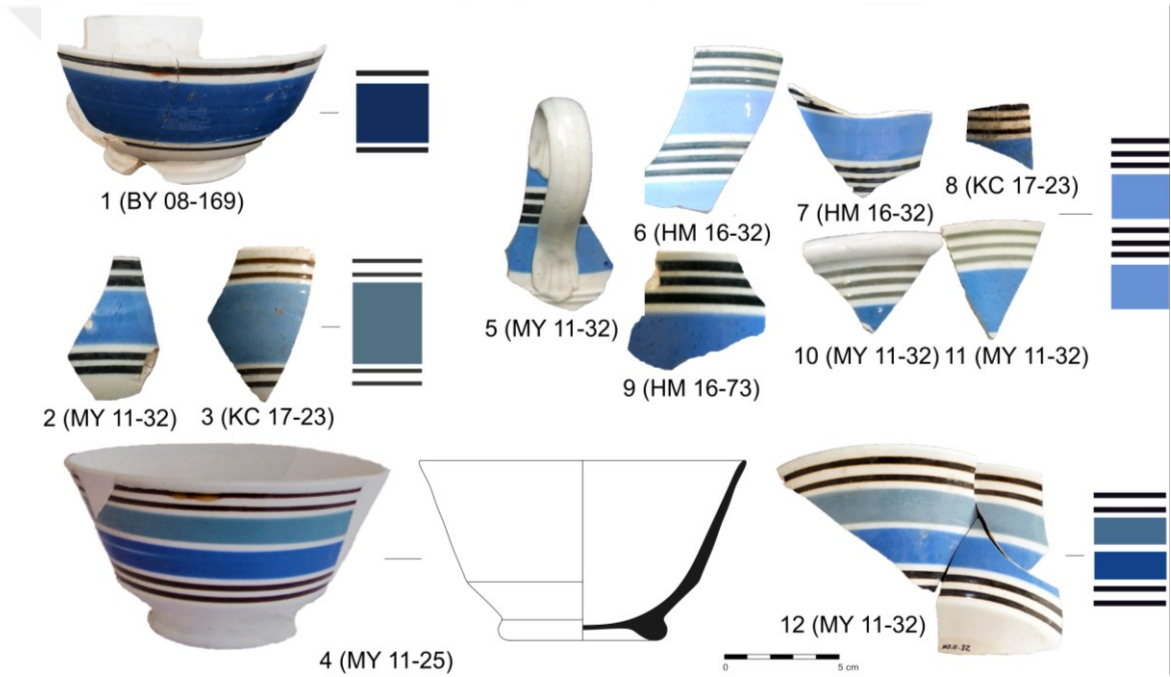
Kazılarda Bant dekorlu kaplar grubu örnekleri yoğunluğu oluşturmaktadır. Ele geçen örneklerde mavi, siyah, beyaz, gri ve mat yeşil renkli yatay bantlar bulunmaktadır. Bazı örneklerde mavi rengin tonlarının değiştiği görülmektedir⁴⁴². Seramiklerde renkli yatay bantlar çeşitli boyutlarda olup gövdeyi kaplayacak şekilde yapılmıştır. Sık uygulanan renk kombinasyonlarından biri mavi ve siyah renktir. Bu iki renkle çeşitli kalınlıklarda bantlar yapılmıştır. İlk olarak bir kâse örneğinde ağız kenarında ve gövdede ince kalınlıktaki iki siyah bantın arasında daha büyük bir alanı kaplayan mavi renk bant kullanımı şeklinde uygulanmıştır (Tab.101:1). İkinci olarak mavi bant aynı formda kalırken siyah bantlar ağız kenarında iki ve gövdede iki adet olarak düzenlenmiştir (Tab.101:2-3). Son uygulamada ise ağız kenarından başlayarak

⁴⁴⁰ Rickard, p.4.

⁴⁴¹ Bilgi için bkz. <https://apps.jefpat.maryland.gov/diagnostic/Post-Colonial%20Ceramics/DiptWares/index-dippedwares.htm> (14/09/2019); Oral, Alanya, s.95.

⁴⁴² Mavi rengin çeşitli tonlarda olup seramiklerde farklılık göstermesi üretim yapılan çeşitli fabrikaların kullandığı ham maddeden kaynaklanmaktadır. Bilgi için bkz. Rickard, p.76.

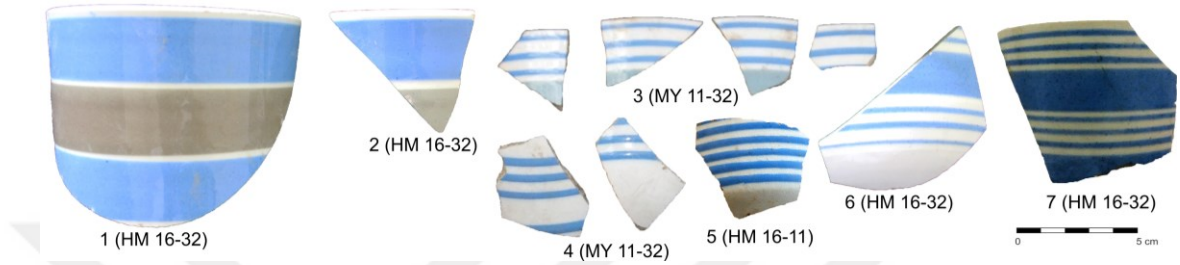
ince kalınlıkta üçer siyah bant, orta kalınlıkta mavi bant ve tekrar eder şekilde siyah ve mavi bant gövde üzerine yapılmıştır (Tab.101:5-11). Bir diğer renk kombinasyonunda mavi, mat yeşil ve siyah renk kullanımı görülmektedir. Bu uygulamaya sahip kâse örneklerinde ağız kenarından başlayarak ince kalınlıkta iki siyah bant, gövdede orta kalınlıkta mat yeşil ve mavi bantlar, son olarak ise iki siyah bant yer alır (Tab.101:4-12). Bant dekorlu kaplar grubu örnekleri içerisinde hafif dışa açılan ağız kenarlı, küresel veya kademeli-küresel gövdeli, dışa açılan halka kaideli kâseler yoğunluktadır (Tab.101:1,4,12). Ayrıca tek kulplu silindir gövdeli kupalar da örnekler içerisinde (Tab.101:5,6).

Tab.101: Bant dekorlu kâse örnekleri (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.S.Gök).

Bant dekorlu örnekler arasındaki diğer renk kombinasyonu ise mavi ve griden oluşmaktadır. Ele geçen kupa parçalarında ağız kenarından gövdeye doğru orta kalınlıkta mavi ve gri bantlar yapılmıştır (Tab.102:1-2). Buluntular içerisinde sadece mavi bantlarla yapılan uygulamalar da görülmektedir. Kırık olarak ele geçen parçalar üzerinde beyaz zemin üzerinde ince kalınlıkta mavi renkli bantlar yer alır (Tab.102:3-5). Bir kupa parçasında ise ağız kenarından başlayan üç sıra ince kalınlıkta mavi renkli, gövdede orta kalınlıkta mavi renkli ve tekrar eder şekilde bantlar yapılmıştır (Tab.103:6-7). Bant dekorlu kaplar grubunun erken dönem örneklerinde (18.yüzyıl sonları-Erken 19.yüzyıl) daha çok toprak renk tonlarıyla (tuğla kırmızısı, sarı,

kahverengi) süslemeler yapılmıştır⁴⁴³. Mavi, siyah ve gri renkli daha canlı ve parlak renklerin kullanıldığı uygulamalar ise 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde üretilmiştir⁴⁴⁴. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Bant dekorlu örnekler mavi, siyah ve gri renk kullanımıyla **19.yüzyılın ikinci yarısı-20.yüzyılın ilk çeyreği** üretimi olması muhtemeldir.

Tab.102: Bant dekorlu kupa ve kâse örnekleri (Z.A.Meriç).

Daldırma astarlı kaplar grubu örnekleri içerisinde yer alan bir diğer grup *Mocha Ware* olarak adlandırılan seramiklerden oluşur. Mocha ismi 18. ve 19. yüzyıllarda Londra'ya çeşitli ürünlerin ticaretinin yapıldığı Yemen'de bulunan liman kenti Mocha'yı ifade etmektedir⁴⁴⁵. Özellikle değerli taşlardan yosun akik ya da mocha taşı olarak adlandırılan taşlar mücevheratta kullanılmak üzere ithal edilmiştir. Mocha süslemesi ise bu taşlar üzerinde yer alan bir ağaca benzeyen ince kıvrımlardan oluşan bezemelerden oluşturulmuştur. Mocha ware üretimlerde Bant dekorlu örneklerinde olduğu gibi yatay çark üzerinde renkli slip boyalarla çeşitli kalınlıklarda bantlar oluşturulur. Bant dekorlu örneklerinden farklı olarak ise bantlar arasındaki bölüme Mocha bezemenin yapılmasıdır. Mocha bezemesi koyu siyah rengiyle seramikler üzerindeki slip boya hala yaşken çark çevrilerek uygulanır⁴⁴⁶. Bu bezeme ya doğal ağaçlara benzer şekilde ya da deniz yosunu (seaweed) benzeri iki üslupla yapılmıştır⁴⁴⁷. Smyrna/İzmir Agorası'nda görülen Mocha Ware örneklerinde ise kâselerin gövde üzerinde daha çok deniz yosunu benzeri yatay şekilde yapılmış bezemeler görülmektedir. Tam olarak ele geçen kâse örneğinde gövde üzerindeki tüm bantlar gri renkli olup orta bölümdeki geniş bantta gövdeyi çevreleyen Mocha bezemesi yapılmıştır (Tab.103:1). Bir diğer kâse parçasında ise ağız kenarından başlayan ince kalınlıkta gri

⁴⁴³ Oral, Alanya, s.97; Rickard, p. 34.

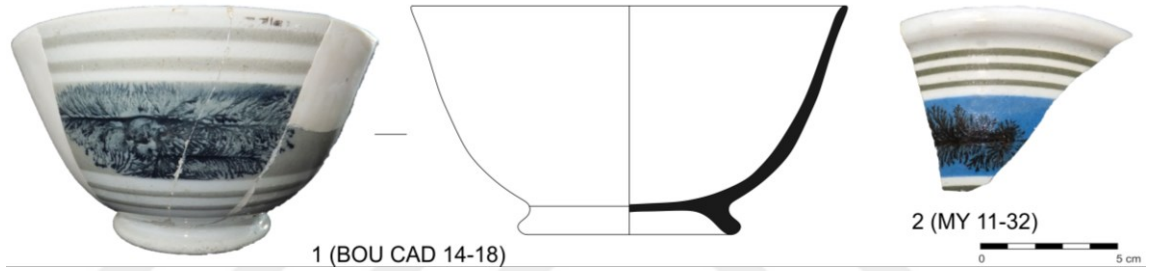
⁴⁴⁴ Oral, Alanya, s.97; Rickard, p. 81.

⁴⁴⁵ Rickard, p.46.

⁴⁴⁶ Rickard, p.51.

⁴⁴⁷ Rickard, p.46.

renkli üç bant, gövdede ise mavi renkli orta kalınlıkta bir bant bulunmaktadır. Bu bantın üzerinde Mocha bezemesi görülmektedir (Tab.103:2). Smyrna Antik Kenti kazıları içerisinde Basmane sektöründe “Şifa” parsellerinde yapılan kazı çalışmalarında ise turuncu renk zemine sahip siyah renkli Mocha bezemesine sahip örnekler de görülmektedir⁴⁴⁸. Mocha Ware seramiklerin üretiminin 1790’larda başladığı ve 19. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Amerika’dan Mocha Ware talebinin düşmesiyle üretimlerin de azaldığı görülmektedir⁴⁴⁹. Daha sonrasında İngiliz yerel marketlerde kullanılan Mocha üretimlerinin 1939’da sona erdiği bilinmektedir⁴⁵⁰. Bu veriler ışığında Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan Mocha Ware grubu örneklerinin **19. yüzyılın ilk yarısında** üretildiği söylenebilir.

Tab.103: Mocha Ware kâse örnekleri (Fot.-Çiz.Z.A.Meriç).

Kazılarda tek örneği bulunan *Helezonik Dekorlu Kaplar* (Multichambered Slip ya da Cabled) olarak adlandırılan grupta süslemeler renkli slip boyalarla helezonik kıvrımlar şeklinde yapılmasıyla oluşur⁴⁵¹. Süslemelerin oluşturulmasında multichambered slip adı verilen bir alet kullanılmaktadır (Tab.104:2). Genellikle üç ya da dört kısımdan oluşan alet içerisinde farklı renklerde slip boyalar konulur ve aynı anda seramik üzerine desen yapılması sağlanır⁴⁵². Kazılarda bulunan kâse parçasında siyah ve mavi renk bantlardan oluşan kompozisyon üzerine siyah, krem ve açık kahverengi cable süslemesi yapılmıştır (Tab.104:1). Helezonik dekorlu kapların 1811’de patentinin alındığı ve **19. yüzyıl** boyunca üretildiği bilinmektedir⁴⁵³.

⁴⁴⁸ Smyrna Antik Kenti kazı arşivinden kasa numarası:Şifa2/08.35A, Şifa2/08/48.

⁴⁴⁹ David W. Denny, *English Pottery and Porcelain of the Eighteenth Century*, **Washington and Lee University Archaeology Papers**, 1976, p.17; Rickard, p. 54.

⁴⁵⁰ Rickard, p.54.

⁴⁵¹ Bu kıvrımlar cable dışında earthworm, cat’s eyes ve twigs olarak da adlandırılmaktadır. Bilgi için bkz. Rickard, p. 63.

⁴⁵² Rickard, p.63.

⁴⁵³ Rickard, p.13,63.

1 (MY 11-32)

2

0 5 cm

Tab.104: Helezonik dekorlu kâse örneği **1:** Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç)
2: Multichambered Slip Aleti (Rickard, p.63).

3.4.5. Krem Renkli (Creamware) Seramikler

18. yüzyılın ilk yıllarında Staffordshire’da İngiliz seramik ustaları tarafından porselen beyazını taklit etme amacıyla İngiltere’de bolca bulunan kalkerli olmayan killere yeni seramik üretimleri başlatılır⁴⁵⁴. Özellikle 1720 ve 1740 yılları arasında alimünyum açısından zengin killere yapılan üretimlerle *Krem Renkli (Creamware* ya da *Cream-coloured Ware)* adı verilen seramikler ortaya çıkar. Üretimlerde kullanılan sırdaki kurşun oksitini kremi bir ton vermesi sebebiyle bu isimle anılmaktadır. Çeşitli ustaların yakılmış ve öğütülmüş çakmaktaşı ilavesiyle birlikte krem renkli ürünlerin sağlamlığı ve beyazlığı arttırılmıştır⁴⁵⁵. Üretimlerin ilk yıllarında krem renk sarı tonlarda olup 1775’lerden itibaren kaolin kilin kullanılmasıyla beraber açık renkli krem tona dönüşmüştür⁴⁵⁶. Ayrıca 1779’larda sarı kremi tonu kapatmak için sır karışımına kobalt oksitini eklenmesiyle grimsi-mavi tonuyla Çin porselenine benzeyen *Pearlware* adıyla bilinen üretimler de yapılır. 1830’lardan sonra ise daha açık tonda krem renk gelişir ve bu üretimler de *Whiteware* olarak adlandırılır.

Krem renkli üretimlerde bisküvi fırınlanması yapılan seramikler krem renk sırla sırlanır. Eğer herhangi bir süsleme yapılacak ise bisküvi fırınlanmasından sonra kabartma tekniğiyle süslemeler işlenir ve yine krem renkle sırlanarak seramik oluşturulur. *Josiah Wedgwood* fabrikası krem renkli seramik üretimi yaptığı bilinen fabrikalardandır. Wedgwood fabrikası kataloglarında krem renkli ürünler çeşitli isimlendirmelerle gruplara ayrılmıştır⁴⁵⁷. Bunlardan en bilineni 1763 yılında İngiliz Kraliyeti adına yapılan üretimler olmuştur. Wedgwood fabrikasının yapmış olduğu bu üretimler Kraliçe Charlotte’ye ithafen *Queen’s Ware* olarak adlandırılmıştır⁴⁵⁸. *Queen’s Ware* üretimlerini takiben yapılan benzer üretimlere de *Royal Ware* adı verilmiştir. Krem renkli üretimlerin en erken grupları olan *Queen’s Ware* ve *Royal Ware* kıvrımlı ağız kenarlarıyla dikkati çekmektedir. *Edme, Festoon, Osier* ve *Pannier* olarak adlandırılan

⁴⁵⁴ Marino Maggetti, Andreas Heege, Vincent Serneels, “Technological aspects of an early 19th c. English and French white earthenware assemblage from Bern (Switzerland)”, *Periodico di Mineralogia*, Special Issue, 84-1, 2015, p.140.

⁴⁵⁵ Maggetti ve diğerleri, p.140.

⁴⁵⁶ George L. Miller, “A Revised Set of CC Index Values for Classification and Economic Scaling of English Ceramics from 1787 to 1880”, *Historical Archaeology*, Vol. 25, No.1, (English), 1991, p.5.

⁴⁵⁷ Josiah Wedgwood & Sons, *Josiah Wedgwood and Sons, limited, Etruria, Stoke-on-Trent, England: Manufacturers of Chinaware, Queensware, General Earthenware, Jasperware, Black Basalt, &C.*, 1924.

⁴⁵⁸ Maggetti ve diğerleri, p.141.

gruplarda gövde üzerine kalıplama tekniğiyle yapılmış süslemeler bulunmaktadır. *Tours* adlı grup hem dairesel hem de dörtgen formda tabak örnekleri barındırır ve ağız kenarlarında kalıplamayla yapılmış bezemeler yer alır. Krem renkli üretimler arasında yer alan bir diğer grup ise birbirleriyle benzer üslup gösteren *Kuş Tüyü Bordürlü* (*Feather Edge Ware*) ve *Deniz Kabuğu Bordürlü* (*Shell Edge Ware*) olarak isimlendirilen üretimlerdir. Bu iki grup tamamen krem renkli üretildiği gibi sadece ağız kenarlarında mavi, yeşil, kahverengi ve kırmızı gibi renkli üretimleri de yapılmıştır.

Wedgwood üretimlerinin yanı sıra *Leeds* ile Yorkshire’da *Castleford* ve *Don* fabrikaları da krem renkli seramik üretiminde önemli yere sahiptir. Özellikle Leeds’te üretilen krem renkli ürünler Leedsware olarak adlandırılmış ve Wedgwood fabrikasının en büyük rakibi olmuştur. Leeds ürünlerinin 1786’da yayınlanan kataloglarında da Queen’s Ware, Royal Ware, Kuş tüyü bordürlü seramik üretimleri yapıldığı görülmektedir⁴⁵⁹.

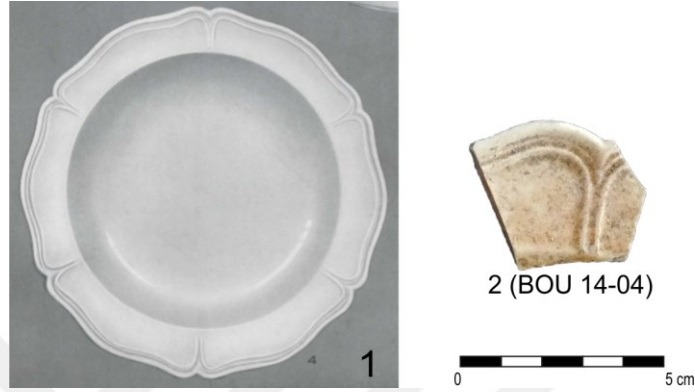
Smyrna/İzmir Agorası krem renkli seramik buluntuları ağız kenar bordürlerine göre çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Seramikler içerisinde en yoğun grubu “Royal Ware” örnekleri oluşturmaktadır. Royal rim olarak da tanımlanan bu grup seramiklerde herhangi süsleme bulunmamaktadır. Ele geçen tam ve tama yakın tabaklar dışa açılan geniş ağız kenarlı, kademeli gövdeli ve düz diplidir (Tab.105:1,2,8,11). Ağız kenar bordürleri geniş kıvrımlar şeklinde yapılmıştır. Bazı örneklerde ağız kenarı üzerinde siyah renkli bozulmalar görülmektedir (Tab.105:1-2).

Tab.105: Royal Ware grubu krem renkli üretimler (Fot.S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.S.Gök).

⁴⁵⁹ Bilgi için bkz. <https://apps.jefpat.maryland.gov/diagnostic/PostColonial%20Ceramics/Cup%20Shapes/Common%20Creamware%20plate%20patterns.pdf> (Erişim:11/05/2019).

Krem renkli seramik grubunun en bilinen üretimlerinden biri olan “Queen’s Ware” örnekleri kazı buluntuları içerisinde tek örneğe sahiptir (Tab.106). Sadece küçük bir ağız kenar parçasından oluşan örnekte bordürün kıvrımlarından Queen’s Ware grubu olduğu anlaşılmaktadır.

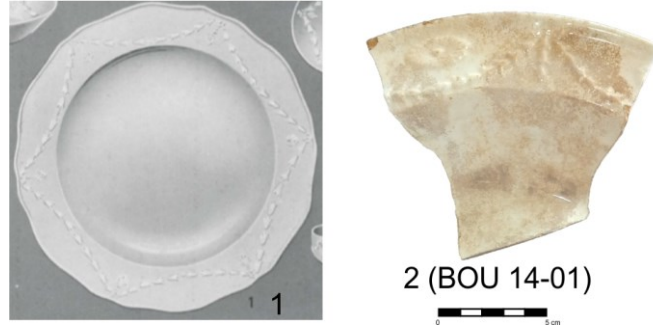
Tab.106: *Queen’s Ware* grubu krem renkli üretimler (1:Wedgwood & Sons, V:4 2:Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç).

Smyrna/İzmir Agorası krem renkli buluntular içerisinde yer alan “Tours” grubu örnekler ağız kenar parçalarından oluşmaktadır. Tours formu dairesel tabaklarda uygulanabildiği gibi dörtgen tabaklar da görülmektedir (Tab.107:1). Bu grubun ayırt edici süslemesi ise ağız kenar bordürlerinde belirli aralıklarla kabartma ile yapılmış palmet benzeri bezemelerdir (Tab.107:2). Ele geçen ağız parçalarından örneklerin dörtgen tabaklar veya tepsilere ait olduğu anlaşılmaktadır (Tab.107:2-15).

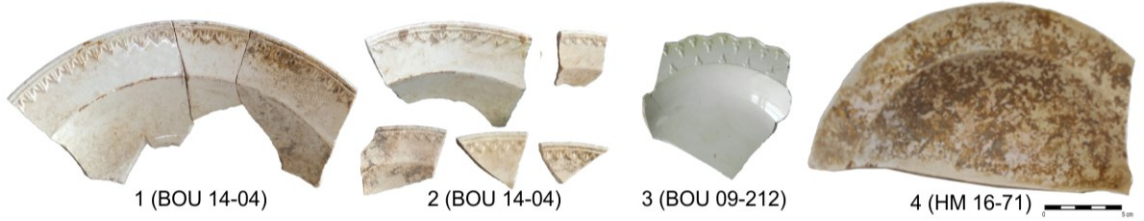
Tab.107: *Tours* grubu krem renkli üretimler (1:Wedgwood & Sons, XVIII:52, XVII:23 2:Smyrna/İzmir Agorası buluntuları (Z.A.Meriç).

Wedgwood kataloglarında “Festoon” olarak adlandırılan üretimlerde ağız kenar bordürlerinde birbirlerine bağlanan kurdela benzeri motifler yer almaktadır. Kazılarda bu gruba ait tek örnek bulunmuştur (Tab.108). Parçanın ağız kenar bordürlerinde kurdela benzeri bezemeler ile motiflerin birleştiği noktada bezemeler yer alır. Ayrıca kurdelaların üst kısımlarında çiçek motifi de bulunmaktadır.

Tab.108: *Festoon* grubu krem renkli üretimler (1:Wedgwood & Sons, VIII:1 2:Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Z.A.Meriç).

Kazılarda bulunan diğer krem renkli üretimlerde ise kabartma ile yapılmış çeşitli süslemeler görülmektedir. Ağız kenar formunun düz olduğu örneklerde bordürde palmet benzeri motifler tabağı çevrelemektedir (Tab.109:1). Ağız kenarları kademeli olan bu örnekler olasılıkla derin ve kademeli gövdeli tabaklara aittir. Dalgalı ağız kenar formuna sahip bir örnekte ise kenar bordüründe belirli aralıklarla yapılmış damla motifi benzeri bezemeler yer almaktadır (Tab.109:2). Krem renkli buluntular içerisinde herhangi bir süslemeye sahip olmayan düz (plain) örnekler de görülmektedir (Tab.109:3).

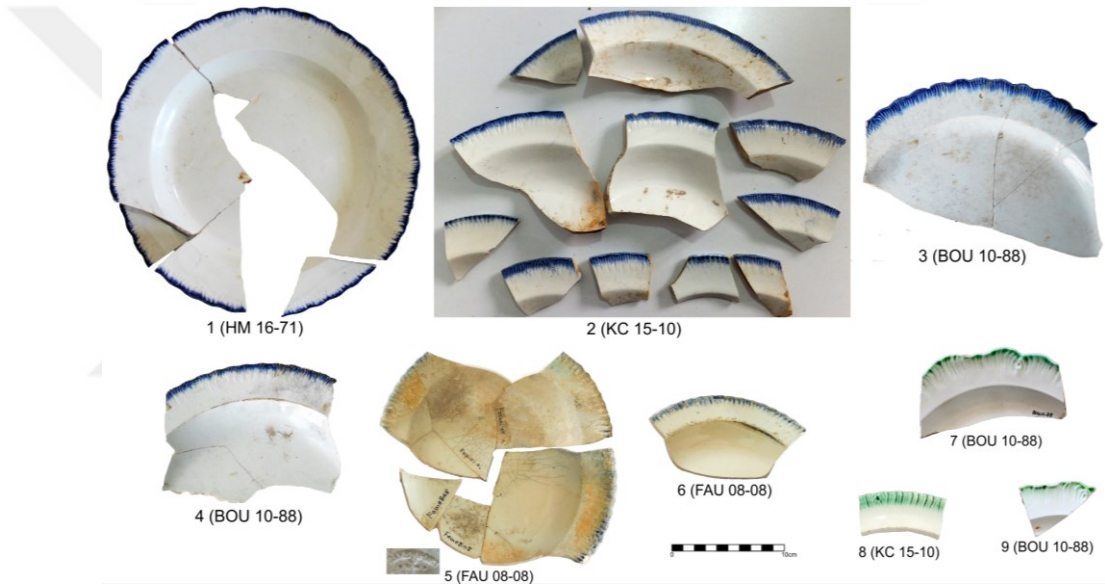
Tab.109: Krem renkli üretimler 1-3: Kabartma bezemeli örnekler 4:Süslemesiz düz örnek (S.Gök, Z.A.Meriç)

Smyrna/İzmir Agorası'nda krem renkli üretimlerde az sayıda "Kuş tüyü" ve "Deniz kabuğu bordürlü" örnekler görülmektedir. Tamamen krem renkli seramikler ağız kenar parçalarından oluşmaktadır. Kuş tüyü bordürlü örnekler dalgalı ağız kenarına sahip ve bordürde kuş tüyü benzeri kıvrımlı bezemeler yer alır (Tab.110:1). Tek örneği bulunan Deniz kabuğu bordürlü ağız kenar parçası ise dalgalı formda olup ince çizgiler şeklinde yapılmış bezemelere sahiptir (Tab.110:2).

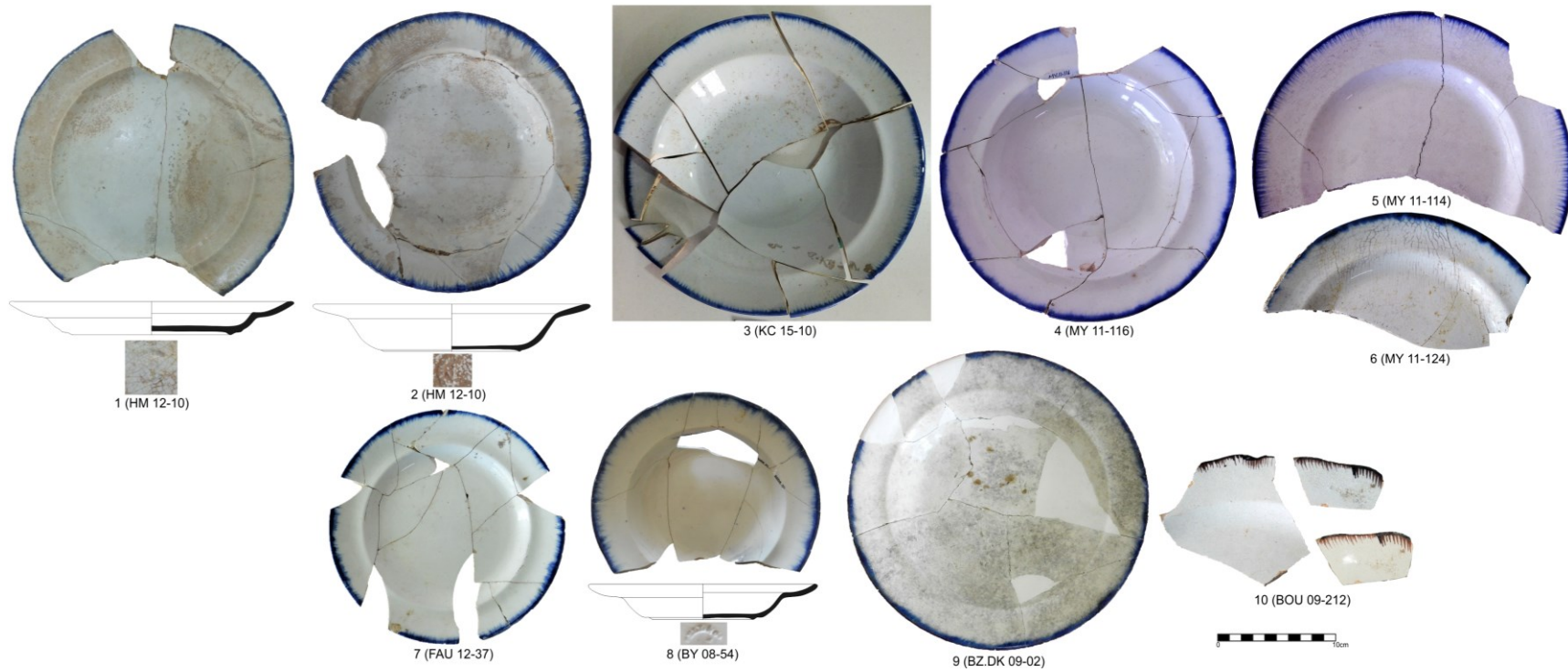
Tab.110: 1-2:Krem renkli kuş tüyü bordürlü örnekler 3:Krem renkli deniz kabuğu bordürlü örnek.

Deniz kabuğu bordürlü grubun bazı örneklerinde ağız kenar bordürlerinde renkli uygulamalar da görülmektedir. Kazı buluntuları içerisindeki renkli deniz kabuğu bordürlü örnekler krem renkli örneklerden daha fazla sayıdadır (Tab.111:1). Tabaklar çoğunlukla dışa açılan geniş ağız kenarlı, yayvan kademeli gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaideli formdadır (Tab.111:3). Ağız kenar formları dalgali ve düz olmak üzere ikiye ayrılır ve sadece dudak kısımlarında tabağı çevreler şekilde kobalt mavi veya yeşil rengin uygulandığı görülür. Bu örneklerde krem renkli üretimlerden sadece krem renkli deniz kabuğu bordürlü seramiklerde olduğu gibi ince ve dikey şekilde yapılmış çizgi bezemeler süslemeyi oluşturmaktadır.

Tab.111: Deniz kabuğu bordürlü seramiklerden tabak örnekleri (S.Gök, Z.A.Meriç).

Deniz kabuğu bordürlü grubun bir diğer uygulamasında ise ağız kenar bordürlerinde yer alan çizgi bezemeler sadece boya ile işlenmiştir. Bu üretimler daha çok düz ağız kenarlı ve kenar bordürleri kobalt mavi (Tab.112:1-9) veya kahverengi (Tab.112:10) renklidir (Tab.112:4). Örnekler dışa açılan geniş ağız kenarlı, yayvan ve kademeli gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaideli tabaklardan oluşmaktadır (Tab.112:1,2,8). Buluntular içerisinde dört tabağın kaide altlarında üretici damgası yer almaktadır. Negatif baskıyla yapılan damgalarda üç farklı üretici adı görülmektedir. İlk damga bir çapayla birlikte kullanılan *LINDNER* damgasıdır (Tab.112:2). Diğer damga hem çapayla (Tab.112:1) hem de sadece yazıyla *FELL&Co* (Tab.112:8) şeklinde uygulanmıştır. Son olarak ise bir çapayla birlikte kullanılan *DAVENPORT* damgası görülmektedir (Tab.112:5).

Tab.112: Tam ve tama yakın Deniz kabuğu bordürlü tabaklar (Fot.S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

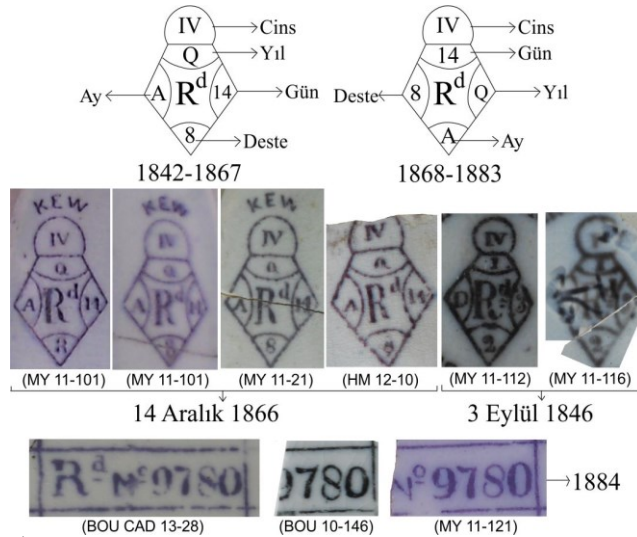
Kazılarda bulunan krem renkli seramiklerin en erken örnekleri olan Queen's Ware ve Royal Ware grupları 1763 yılında üretilmeye başlanmıştır. Bu grubu takiben kuş tüyü ve deniz kabuğu bordürlü örneklerinin de 1780'lerde üretimine başlandığı bilinmektedir⁴⁶⁰. Wedgwood kataloglarında adı geçen Tours, Festoon ve kalıplama teknikli krem renkli ürünlerin de bu tarihlerde üretimin yapıldığı anlaşılmaktadır. Kazılarda sayıca çokça bulunan renkli Deniz kabuğu bordürlü ürünlerinin ise 1790'lardan itibaren üretimi yapılmıştır. Dalgalı ağız kenarına sahip kobalt veya kahverengi boyalı örnekler ise Pearlware ile benzerlik göstermektedir. Araştırmacılar tarafından "Pearlware" ve "Creamware" arasındaki farklar kesin olarak ifade edilmemektedir. Genellikle krem renkli hamura sahip örnekler creamware, daha grimsi-mavi tonlu hamura sahip seramikler pearlware olarak tanımlanmaktadır. Kazılarda bulunan bazı tabak örneklerinin renk tonlarında doğal sebeplerle oluşan bozulmalar görülür. Bu sebeple boyalı örnekleri kesin şekilde creamware ya da pearlware olarak tanımlamak zordur.

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan deniz kabuğu bordürlü tabaklarda görülen LINDNER & CARTER damgası 1847-1854 yılları arasında, FELL&Co damgası ise 1830'lardan sonra kullanılmıştır. Bir çapayla birlikte kullanılan DAVENPORT damgasının ise 1805'ten sonra kullanıldığı bilinmektedir. Kazılarda bulunan krem renkli seramikler, Queen's Ware ve Royal Ware grubunun üretim başlangıcıyla üretici damgaları göz önüne alınarak *18.yüzyılın ikinci yarısı* ile *19.yüzyıla* tarihlendirilebilmektedir.

⁴⁶⁰ Oral, Alanya, s.99.

3.4.6. İngiliz Seramiklerinde Bulunan Üretici Damgaları

Diamond Mark; 1842-1883 yılları arasında İngiliz Patent Ofisi tarafından İngiltere’de üretilen çeşitli sanat eserlerine elmas şekilli bir madalyon damga olarak kullanılmıştır. Elmas damgada (diamond mark) eserin cinsi, kaç deste olduğu ve ay, gün, yıl şeklinde tarihi bilgileri yer almaktadır⁴⁶¹. Damga ve verilen kayıt numarasıyla birlikte ürünlerin orijinalliği onaylanıyor ve kopya edilmesi engelleniyordu⁴⁶². 1842-1867 ve 1868-1883 yıllarında damga iki farklı şekilde kullanılmıştır (Tab.113). Kazılarda ele geçen örnekler 1842-1867 yılları arasına tarihlendirilen damgalara aittir. Damganın üst kısmındaki dairesel bölümde malzemenin cinsi Roma rakamlarıyla belirtilmiştir. Bu rakamlardan “IV” seramik ürünleri temsil etmektedir. Bu bölümün hemen altındaki kısımda yılı belirten bir harf bulunur. Her harf bu tarihler arasındaki bir yılı belirtmektedir. Damganın sol kısmında hangi ay olduğunu belirten 12 farklı harf kullanılmıştır. Sağ kısmındaki bölümde ise gün tanımlaması rakamlarla yapılmıştır. Elmas damganın en alt bölümünde paket veya desteler içerisinde kaç ürün olduğu belirtilmektedir. Damganın ortasında her iki tarih aralığında da Rd (Registration Date) yani dizaynın kayıt tarihi ifadesi bulunur. Kazılarda dördü 14 Aralık 1866 tarihine, ikisi 3 Eylül 1846 yılına tarihlendirilen toplam 5 adet elmas damga örneği görülmektedir (Tab.113)⁴⁶³.

Tab.113: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Diamond Mark* ve *Registered Number* Damgaları.

⁴⁶¹ Judith Miller, **Miller’s Antiques Marks**, 2013, p.200.

⁴⁶² Godden, p.526.

⁴⁶³ Godden, p.527.

Registered Number; Elmas damga dışında kullanılan bir başka damga ise kayıt numarası olarak ifade edilen damgadır. Bu damga 1884'ten itibaren kullanılmaya başlanmıştır⁴⁶⁴. Bu sistemde verilen damga sadece yılları ifade etmektedir. Damga genellikle “Rd” veya “Rd. No.” şeklindedir. Rd. No. ifadesinin yanında yılları belirten sayılar yer almaktadır. Kazılarda ele geçen 3 parçada aynı damga kullanılmıştır (Tab.113). Örneklerde Rd No 9780 ifadesi görülmektedir. Bu da parçaların 1884 yılında kayıt edildiğini göstermektedir⁴⁶⁵.

Staffordshire Knot; Stoke-on-Trent Bölgesi'ndeki birçok fabrika Staffordshire sembolü olan düğüm motifini damgalarında kullanmıştır. Damga, bir halatın kıvrımlar yaparak üç ilmekli düğüm yapmasından oluşmaktadır. Bu da Staffordshire'ın sloganı olan “Düğüm Birleştirir” ifadesini yansıtmaktadır. Genellikle bu üç düğümün içerisinde üretici fabrikalarının baş harfleri yer alır. Ayrıca bazı örneklerde düğümün en üst bölümünde bir kraliyet tacı bulunur. Damganın alt kısmında ise çoğunlukla sahne isimleri yer alır. Kazılarda bu damgaya sahip tek örnek bulunmuştur. Düğümün alt kısmında sahne adı olan *Antique* ifadesi görülmektedir (Fot.51).

(BOU 10-88)

Fot.51: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Staffordshire Knot* damgası.

Thomas Fell&Co; Newcastle'da bulunan St. Peter's Pottery fabrikasında üretimler 1817-1890 yılları arasında gerçekleşmiştir⁴⁶⁶. Thomas Fell'in fabrika ürünleri genellikle bu isimle ilişkili damgalara sahiptir. Üretimin gerçekleştiği yıllarda en sık kullanılan damgalardan biri *FELL* markası olmuştur (Tab.114:1). Bu damga çoğunlukla iki yanında deniz atı bulunan bir armayla kullanılır. Bu arma İngiliz Kraliyet armasıyla benzerlik göstermektedir. Ancak Kraliyet damgasında ortada üst kısmında kraliyet tacı olan kalkan sembolü, bir yanında aslan diğer yanında ise mitolojik tasvir edilmiş at figürü yer alır. Bu damgayla birlikte fabrikaların ticarete Kraliyet iznine sahip olduğu

⁴⁶⁴ J.Miller, p.118.

⁴⁶⁵ Godden, p.527.

⁴⁶⁶ Godden, p.245.

belirtilmiştir. Kazılarda bulunan Fell damgalı örneklerde kullanılan damganın ise orijinal Kraliyet armasıyla farklılık gösterdiği görülür. Bu da üretimin yaygınlaşmasıyla birlikte birçok fabrikanın ürünlerinde değeri arttırmak ve alıcıyı çekebilmek amacıyla Kraliyet armasına benzer damgaları yaptığını göstermektedir. Özellikle 1830'dan sonra sıklıkla negatif baskı şeklinde uygulanan *FELL&Co* damgasının alt kısmına bir çapa motifi uygulanmaktadır (Tab.114:2)⁴⁶⁷. Bazı örneklerde Fell&Co damgasının yanında üretim yeri olan Newcastle da yazılabilmektedir. Kazılarda Fell&Co Newcastle damgalı üç örnekte tarihlendirmeyi kesin gösteren elmas damga da yer almaktadır (Tab.114:5). Buna göre bu üç damganın 1846 yılında kayıt edildiği görülmektedir. Damganın bir diğer kullanımı *T.FELL&Co* şeklindedir (Tab.114:3). Bu damganın *T.F.&Co* olarak da uygulandığı görülmektedir (Tab.114:4). Damgalardaki &Co eklentisi seramikleri 1830-1890 arasına tarihlendirmektedir⁴⁶⁸. Son olarak negatif baskıyla yapılmış *F* damgası tek bir örnekte görülmektedir (Tab.114:6). Kazılarda Thomas Fell damgasının bulunduğu toplam 26 parça tespit edilmiştir.

Lindner&Co; Almanya konsolosu yardımcısı olarak Birmingham'da bulunan tüccar ve işadamı Maximilian Lindner, kentin ticari merkezinde bir işletme sahibir⁴⁶⁹. Lindner and Co olarak üretimlerini yapan bu fabrika 1830lardan itibaren üretime başlamıştır. Damgalarda çoğunlukla transfer baskıyla yapılan bir çapayla birlikte *Lindner&Co* yazısı kullanılmıştır (Tab.115:1). Birmingham arşivlerinde 1847-1854 yılları arasında M.Lindner'in C.Carter'la birlikte ticaret yaptığına dair bazı belgelerin olduğu görülür. *Lindner&Carter* damgasının da bu işbirliğiyle olduğu tahmin edilmektedir. 1866 ve sonrasındaki arşiv kayıtlarında ise Lindner and Company ifadesi geçmektedir. Ayrıca üzerinde bulunan diamond mark ile 1875 yılına tarihlendirilen bir örnekte Lindner&Co Birmingham ibaresi görülmektedir⁴⁷⁰. Kazılarda Lindner&Carter damgasının çoğunlukla transfer baskıyla, iki örnekte ise negatif baskıyla yapıldığı görülmektedir (Tab.115:2). Smyrna/İzmir Agorası'nda Linder&Co ve Lindner&Carter damgasının bulunduğu toplam 18 parça tespit edilmiştir.

⁴⁶⁷ G.Miller, p.157.

⁴⁶⁸ Godden, p.245; Gök, Akdeniz, s.85.

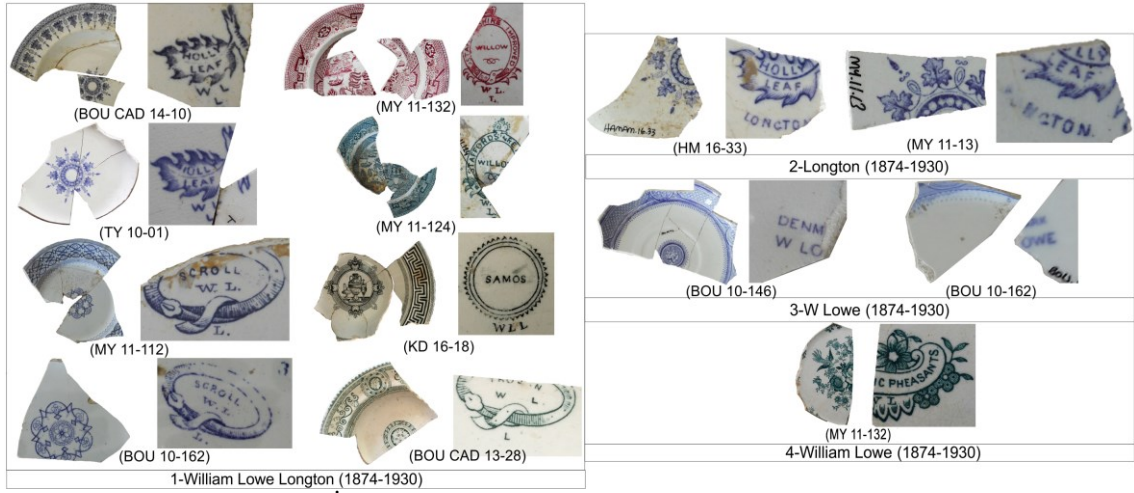
⁴⁶⁹ <http://calmview.birmingham.gov.uk/CalmView/Record.aspx?src=CalmView.Catalog&id=MS+1243> (20/12/2019)

⁴⁷⁰ <https://www.bukowskis.com/en/lots/874532-a-ceramic-dish-by-lindner-co-birmingham-england-1875> (02/11/2019).

Tab.115: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Lindner&Co* ve *Lindner&Carter* damgaları.

William Lowe; Staffordshire/Longton'da yer alan fabrika ilk olarak Tams&Lowe adıyla 1865'te üretimlere başlamıştır⁴⁷¹. 1874 yılında William Lowe Sydney Works'te kendi adıyla üretimlere devam etmiş ve 1930 yılına kadar sürdürmüştür⁴⁷². Genel olarak bu fabrikanın kullandığı damga *W L L* şeklindedir. Damgada, W(illiam) ve L(owe) yan yana altında ise L(ongton) harfi yer alır⁴⁷³. Kazılarda bulunan William Lowe damgaları genellikle kompozisyon isimleriyle birlikte kullanılmıştır. Damgaların üst kısımlarında sahne adı altında ise *W L L* damgası en sık görülen uygulamadır (Tab.116:1). Ayrıca damga iki örnekte *LONGTON* (Tab.116:2) ya da *W LO(WE)* (Tab.116:3) şeklinde yapılmıştır. Bir örnekte ise sadece *W L* başharfleriyle kullanıldığı görülür (Tab.116:4). Smyrna/İzmir Agorası'nda bu damgaya ait toplam 13 parça tespit edilmiştir.

Tab.116: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *William Lowe* damgaları.

Malkin, Walker&Hulse; Staffordshire/Longton'da 1858 yılında kurulan British Anchor Pottery fabrikasının üretimleri 1864 yılına kadar sürmüştür⁴⁷⁴. Üretimlerde kullanılan damga genellikle *M W&H* şeklindedir. Kazılarda bulunan örneklerde damga, bir kupa ve çapanın olduğu bezeme, bu bezemenin altında yer alan *LONDON* yazısı ve en altta *M W & H* şeklinde kullanılmıştır (Tab.117). Bu damgaya sahip iki örnekte damga üzerinde negatif baskı şeklinde çapa motifinin de eklendiği görülmektedir. Damganın diğer kullanımı bir arma ile sadece *M W&H* yazısının tercih

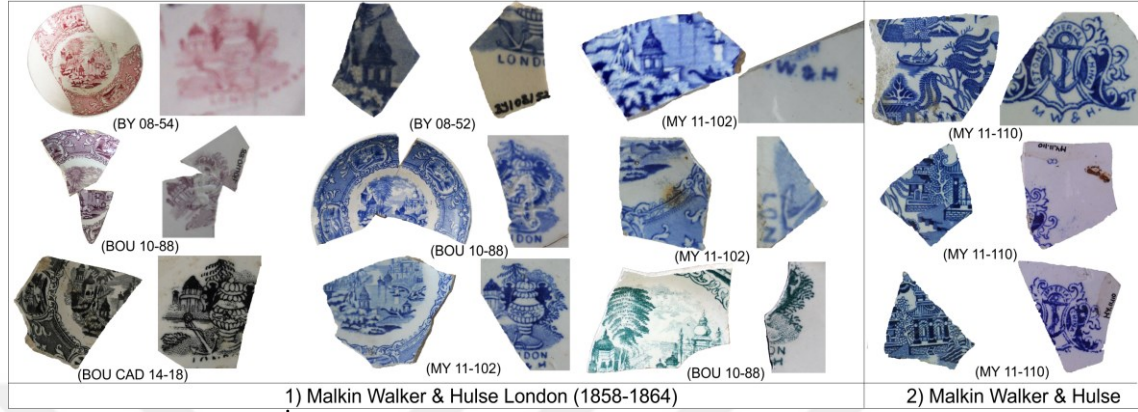
⁴⁷¹ Henrywood, p.170-171.

⁴⁷² Godden, p.399.

⁴⁷³ Gök, Akdeniz, s.85.

⁴⁷⁴ Godden, p.411; Henrywood, p.175.

edildiği uygulama olmuştur (Tab.117). Smyrna/İzmir Agorası'nda bu damgaya ait toplam 12 parça tespit edilmiştir.

Tab.117: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Malkin Walker & Hulse* damgaları.

Samuel Barker&Son; 1790 yılında *Don Pottery* olarak Swinton/Rotherham'da kurulan fabrika, 1834'te Samuel Barker tarafından satın alınır ve üretimlerini 1893 yılına kadar sürdürür⁴⁷⁵. 1857 yılında Barker'ın üç oğlunun da fabrikaya girmesiyle birlikte üretimler Samuel Barker & Sons şeklinde yapılır. İlk üretimlerde Barker ve Don Pottery yazısı damgalarda birlikte kullanılmıştır. 1851 ve 1893 yılları arasında ise bir daire içerisinde elinde bayrak tutan aslan, altında ise *S.B&S* damgası uygulanmıştır⁴⁷⁶. 1851'den itibaren & S yazısının tüm damgalara uygulandığı görülmektedir. Smyrna/İzmir Agorası'nda bu fabrikaya ait damgalardan ilkinde sıklıkla kullanılan aslan armalı S.B&S damgası görülür (Tab.118:1). Diğerinde ise süsleme isminin yer aldığı oval bir madalyonun altında aynı şekilde S.B&S damgası kullanılmıştır (Tab.118:1). Kazı buluntuları içerisinde üretici fabrikayla ilgili damgası olmayan ancak elmas marka uygulaması olan örnekler yer almaktadır (Tab.118:2). Parçalarda yer alan elmas markanın 14 Aralık 1866 tarihine ait olduğu görülmektedir. Bu tarihe sahip dizayn kayıtlarındaki örneklerin Smyrna/İzmir Agorası'ndaki seramiklerle aynı süslemeli olduğu ve bu kayıdın da Samuel Barker & Sons fabrikasına ait olduğu anlaşılmaktadır⁴⁷⁷. Kazılarda bu damganın bulunduğu toplam 6 parça yer almaktadır.

⁴⁷⁵ Paul Chrystal, **Doncaster at Work: People and Industries Through the Years**, Amberley Publishing, 2019.

⁴⁷⁶ Godden, p.55; Gök, Akdeniz, s.85.

⁴⁷⁷ https://www.nationalarchives.gov.uk/designregisters/item.asp?item_id=204794&cat_id=0&type_id=0&page=1&shape_id=0 (5/11/2018).

Tab.118: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Samuel Barker & Sons* Damgaları.

William Hackwood; 1807’de Hanley/Staffordshire’da Hackwood & Co olarak kurulan fabrika, 1827 yılında *William Hackwood* şeklinde ismini değiştirir⁴⁷⁸. 1843 yılına kadar bu isimle üretimlere devam eden fabrika, bu tarihten itibaren William & Thomas Hackwood adıyla üretimlerini 1850 yılına kadar sürdürür⁴⁷⁹. Daha sonrasında ise sadece Thomas Hackwood ismiyle 1853’e kadar üretimler devam eder⁴⁸⁰. William Hackwood fabrikasının üretimlerde kullandığı damgalar genellikle *W.H.* şeklindedir. Kazılarda görülen örneklerde, çiçek veya yapraklarla bezeli bir madalyon içerisinde yer alan süsleme isminin alt kısmında *W.H.* damgası görülmektedir (Tab.119). Smyrna/İzmir Agorası’nda bu damgaya ait toplam 4 parça tespit edilmiştir.

⁴⁷⁸ Godden, p.299.

⁴⁷⁹ Henrywood, p. 138.

⁴⁸⁰ Henrywood, p.138.

Tab.119: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *William Hackwood* damgaları.

John Matthew Perston Bell & Co; Glasgow/İskoçya’da 1842 yılında kurulan Bell fabrikası 1928 yılına kadar üretim gerçekleştirmiştir⁴⁸¹. Fabrika 1842-1860 yılları arasında J.B. damgasını kullanmıştır. 1850 ile 1870 yılları arasında *J & M. P. B. & Co* damgası, bir çan veya kartal motifiyle birlikte uygulanmıştır⁴⁸². 1881 yılından sonra ise bir çan, J.B. veya B. şeklindeki damgalar tercih edilmiştir. Smyrna/İzmir Agorası’nda yer alan örneklerde bir çelenk içerisinde yer alan taç ve çan motifiyle birlikte *J & M. P. B. & Co* damgası görülmektedir (Tab.120). Bu damgaya sahip toplam 3 adet örnek tespit edilmiştir.

Tab.120: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *John Matthew Perston Bell & Co* damgaları.

James & George Meakin; Hanley/Staffordshire’da 1851 yılında James ve George Meakin kardeşler tarafından kurulan fabrika uzun yıllar üretim yapmıştır⁴⁸³. 1851’den itibaren J.&G.Meakin damgası sıklıkla kullanılmıştır. Damga genellikle bir aslan ve at figürünün çevrelediği kraliyet arması ve tacının olduğu Kraliyet armasıyla birlikte

⁴⁸¹ Godden, p.66.

⁴⁸² Godden, p. 66. Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan örnek ile aynı süsleme kompozisyonu ve damgaya sahip örnek için bkz. <http://www.sllcmuseumscollections.co.uk/simpleSearch.page.do> Env.No:80.1278,860, 80.846 (26/10/2018).

⁴⁸³ Henrywood, p.182.

uygulanmıştır. 1890'dan önce bu armalarda yer alan aslanın yatar formda olduğu görülmektedir. 1890'larda aslan figürü ön ayakları havada durur pozisyonudadır. Ancak bu tarihten sonra aslan figürünün tamamen ayakta olduğu ve damgaya England ibaresinin de eklendiği görülmektedir⁴⁸⁴. Kazılarda bulunan örneklerde damga, aslanın yatar/ayakta olduğu pozisyonunda olup yazı ise sadece *J.G.&Meakin* şeklindedir (Tab.121). Bu damganın olduğu 2 örnek tespit edilmiştir.

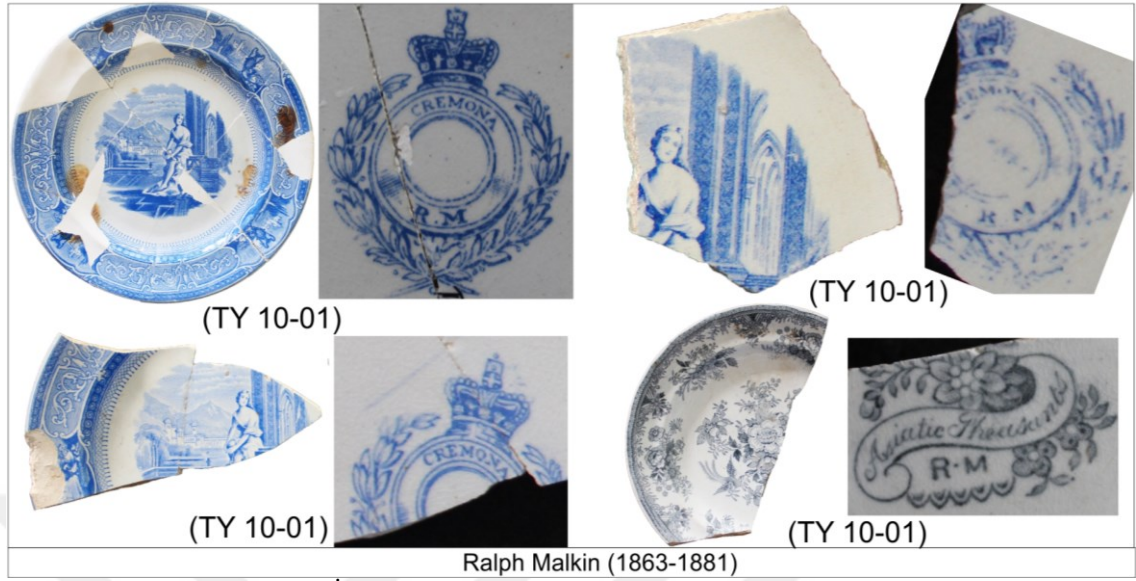
Tab.121: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *James&George Meakin* damgaları.

Ralph Malkin; 1863 yılında Fenton/Staffordshire'da Park Works fabrikasının üretimleri 1881 yılına kadar sürmüştür⁴⁸⁵. Fabrikanın en sık kullandığı damga R.M. şeklindedir. Genellikle bir daire içerisinde üst kısımda süslemenin adı, alt kısımda ise R.M. damgası yer almaktadır. 1882'den sonra Ralph Malkin & Sons şeklinde üretilmeye devam eden fabrika 1892 yılına kadar R.M.&S. damgasını kullanmıştır⁴⁸⁶. Kazılarda bulunan Ralph Malkin damgaları, R.M. şeklindedir (Tab.122). Damga, etrafında bir çelenk bulunan dairesel madalyondan oluşmaktadır. Madalyon üzerinde bir taç motifi görülür. Üst kısımda süsleme ismi, alt kısımda ise R.M. damgası kullanılmıştır. Bir diğer örnekte ise çiçek ve yapraklarla bezeli bir kuşak içerisinde süsleme ismi, altında da R.M damgası bulunmaktadır. Bu damgaya ait toplam 4 parça tespit edilmiştir.

⁴⁸⁴ Godden, p.427.

⁴⁸⁵ Godden, p.410.

⁴⁸⁶ Godden, p.410; Henrywood, p.174.

Tab.122: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Ralph Malkin* damgaları.

Fedele Primavesi&Sons; 1850 yılında kurulan işletme Galler'de Cardiff ve Swansea'de üretimlerini 1915 yılına kadar sürdürmüştür⁴⁸⁷. Fedele Primavesi daha çok Galler ve Staffordshire üretimlerinin satılmasında aracı olarak önemli rol oynamıştır. Bu aracılıkla birlikte Primavesi için yapılan seramikler perakendecilere ve depolara satılmıştır⁴⁸⁸. Üretimlere de F.Primavesi&Sons damgası eklenmiştir. Ayrıca bu şirket üretilen seramikleri Kara Yunanistan ve Adalar'daki Yunan tüccarlara perakende satışlar yapmıştır⁴⁸⁹. Kazılarda yer alan seramiklerde damgalar iki farklı şekilde kullanılmıştır (Tab.123). İlkinde aslan ve at figürünün yer aldığı Kraliyet armasının alt kısmında F.Primavesi&Sons Cardiff And Swansea yazısı kullanılmıştır. Diğer damgada ise oval bir madalyon içerisinde üst kartuş kısmında *F. Primavesi&Sons* madalyonun ortasında ise *Cardiff and Swansea* yazmaktadır. Bu damgaya ait toplam 2 parça tespit edilmiştir.

⁴⁸⁷ Godden, p.514.

⁴⁸⁸ Godden, p. 514.

⁴⁸⁹ Liaros, p.103.

Tab.123: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Primavesi & Sons* damgaları.

Felix Richard Pratt & Co; 1818 yılında Fenton/Staffordshire’da kurulan fabrika 1920 yılına kadar üretimlerini sürdürmüştür⁴⁹⁰. Bu fabrikanın ilk üretimlerinde kullandığı damga F.&R.P. Olmuştur. Genellikle süsleme isimleriyle birlikte kullanılan damgaya 1840 yılında itibaren &Co ibaresi eklenmiştir⁴⁹¹. Böylelikle damga F.&R.P.&Co şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Kazılarda bulunan 1 örnekte de damga *F.&R.P.&Co* damgası görülmektedir (Tab.124). Yapraklardan oluşan oval bir madalyon içerisinde yer alan bu damganın alt kısmında ise *No 64* yazısı dikkat çekmektedir. Bu fabrikanın bazı ürünlerinde ilgili süslemenin numarası bu şekilde damgayla birlikte kullanıldığı bilinmektedir⁴⁹².

**Felix & Richard Pratt & Co
(1840-1920)**

Tab.124: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Felix Richard Pratt & Co* damgası.

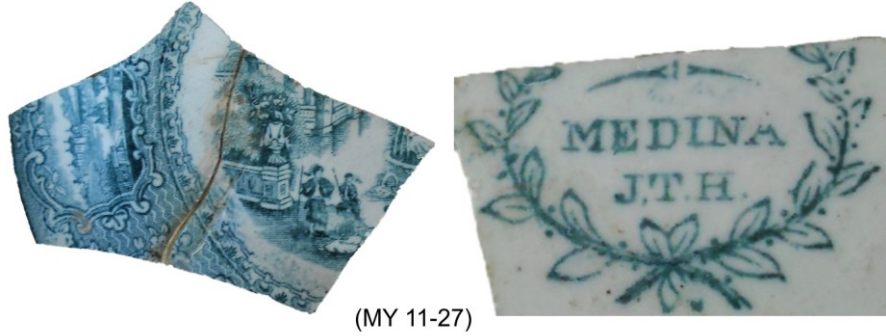
John Thomas Hudden; 1859 yılında Longton/Staffordshire’da kurulan fabrika 1885 yılına kadar üretimlerine devam etmiştir⁴⁹³. Bu fabrika üretimleri genel olarak J.T.H veya J.T.HUDDEN şeklinde damgaları ürünlerinde kullanmıştır. Smyrna/İzmir Agorası’nda yer alan 1 örnekte, oval formlu yapraklardan oluşan çelenk içerisinde üst kısımda süsleme adı, alt kısımda ise *J.T.H.* damgası görülmektedir (Tab.125).

⁴⁹⁰ Godden, p.511.

⁴⁹¹ Godden, p.511.

⁴⁹² Godden, p.512.

⁴⁹³ Godden, p. 214.

(MY 11-27)

John Thomas Hudden (1859-1885)

Tab.125: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *John Thomas Hudden* Damgaları.

H&K; Kazılarda bulunan Syria kompozisyonuna sahip bir örneğin damgasında, dairesel bir madalyon içerisinde Syria ve üretici fabrikayı gösteren H&K damgası yer almaktadır (Tab.126). Damgalarında H&K baş harflerini kullanan çeşitli fabrikalar bulunmaktadır. Fabrikalardan ilki 1835 ve 1836 yılları arasında Hanley/Staffordshire’da üretim gerçekleştiren ve ürünlerinde H&K damgasını kullanan Hackwood&Keeling fabrikasıdır⁴⁹⁴. Diğer fabrika ise 1870 yılında kurulan ve 1956 yılına kadar üretim yapan Hollinshead&Kirkham fabrikası olmuştur⁴⁹⁵. Fabrika 1870 ve 1900 yılları arasında H&K damgasını kullanmıştır. Kazılarda yer alan / örnekte, dairesel bir madalyonda üst kısımdaki kartuş içerisinde süsleme adı, madalyonun ortasında ise *H&K* damgası görülmektedir.

(TY 10-01)

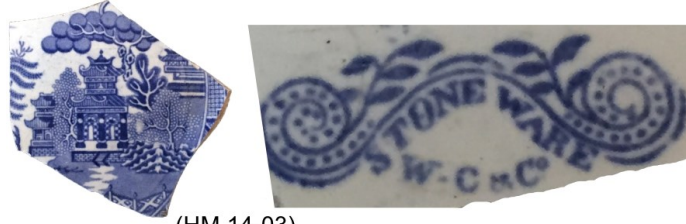
Tab.126: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *H&K* damgası.

Wood, Challinor&Co; 1860 ve 1864 yılları arasında Tunstall/Staffordshire’da üretimlerini gerçekleştiren fabrika, üretimlerinde W.C.&Co damgasını kullanmıştır⁴⁹⁶. Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan / örnekte yapraklarla oluşturulmuş bir kuşak ve altında Stone Ware yazısı ile *W.C.&Co* damgası görülmektedir (Tab.127).

⁴⁹⁴ Miller, p.161.

⁴⁹⁵ Godden, p.332.

⁴⁹⁶ John Patrick Cushion, **Handbook Of Pottery And Porcelain Marks**, London, 1996, p.303.

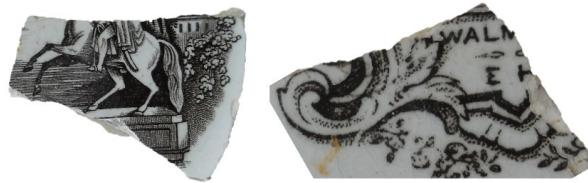

(HM 14-03)

Wood Challinor & Co (1860-64)

Tab.127: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Wood, Challinor&Co* damgası.

E H; Kazılarda 1 örnekte kartuş içerisinde Walm(er) ve altında E H yazıları görülmektedir. Üst kısımda yazan Walmer, parçanın ön yüzündeki süsleme kompozisyonunun adıdır. Altındaki E H ifadesi ise fabrika damgasıdır. Ancak bu baş harfleri damga olarak kullanmış çeşitli üreticiler bulunmaktadır. 1867 ile 1872 yıllarında Hanley/Staffordshire’da üretimlerini gerçekleştiren *Elijah Hodgkinson*, E.H. damgasını kullanmıştır⁴⁹⁷. Walmer süslemesine sahip ve E.H. damgalı bir örnek için P.Williams, üreticisinden emin olunmadığını ancak “olasılıkla Elijah Hodgkinson tarafından yapılmıştır” demektedir⁴⁹⁸. E.H. damgasını kullanan bir diğer üretici *Elijah Hughes* olmuştur. 1853 ile 1867 yılları arasında Cobridge/Staffordshire’da üretimlerini yapan Elijah Hughes da E.H. damgasını kullanmıştır⁴⁹⁹. Ancak E.Hughes&Co şeklinde baskı damgaların da E.Hughes üretimlerinde kullanıldığı bilinmektedir⁵⁰⁰. Bu veriler sonucunda kazılarda bulunan *E H* damgasının Elijah Hodgkinson fabrikasına ait olduğu düşünülmektedir (Tab.128).

(MY 11-19)

Elijah Hodgkinson (1867-1872)

Tab.128: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Elijah Hodgkinson* damgası.

Thomas Mayer; İlk olarak 1826 ile 1835 yılları arasında Stoke’ta daha sonrasında 1836 ile 1838 yılları arasında ise Longport’ta üretimlerini gerçekleştiren fabrika, damgalarında genellikle süsleme ismini de kullanmaktadır⁵⁰¹. Thomas Mayer’in

⁴⁹⁷ Godden, p.716; Henrywood, p.150.

⁴⁹⁸ Williams, p.268.

⁴⁹⁹ Godden, p.716.

⁵⁰⁰ Godden, p.338.

⁵⁰¹ Godden, p.423.

üretimlerinde T.Mayer damgası sıklıkla uygulanmaktadır. Mayer fabrikası üretimlerinin geniş ölçüde Amerika'ya ihraç edildiği bilinmektedir⁵⁰². Thomas Mayer'e ait en bilinen süsleme ise Canova'dır. Bu süslemeye ait parçaların arka yüzlerinde bir kartuş içerisinde ya da çift kulplu antik vazonun alt kısmında Canova yazısı görülmektedir. Kazılarda Canova süslemesinin yer aldığı 1 örnekte parçanın arka yüzünde bir altlık üzerinde duran çift kulplu vazo bulunmaktadır. Vazonun oturduğu altlık üzerinde *Canova* ve Stone Ware yazısı görülmektedir.

(BZ.DK 09-11)

Thomas Mayer (1826-38)

Tab.129: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Thomas Mayer* damgası.

Edward Challinor; 1842 yılında Tunstall/Staffordshire'da kurulan fabrika 1867 yılına kadar üretim yapmıştır⁵⁰³. Çeşitli süslemelerde üretim yapan fabrika genellikle damgalarda bu süsleme isimlerini ve E.C. yazısını kullanmıştır. Kazılarda bulunan 1 örnekte dikdörtgen bir kartuşun içerisinde süsleme kompozisyonunun ismi Orient(al) yer almakta, alt kısımda ise *E.C.* damgası görülmektedir.

(BY 08-49)

Edward Challinor (1842-67)

Tab.130: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Edward Challinor* Damgası.

Davenport; Davenport fabrikası 1794 yılında John Davenport tarafından Longport/Staffordshire'da kurulmuştur. 1830'da J.Davenport'un ölümüyle oğulları Henry ve William üretime devam etmiştir. 1835 yılında Henry'in ölümüne kadar bu

⁵⁰² Godden, p.423.

⁵⁰³ Godden, p.137.

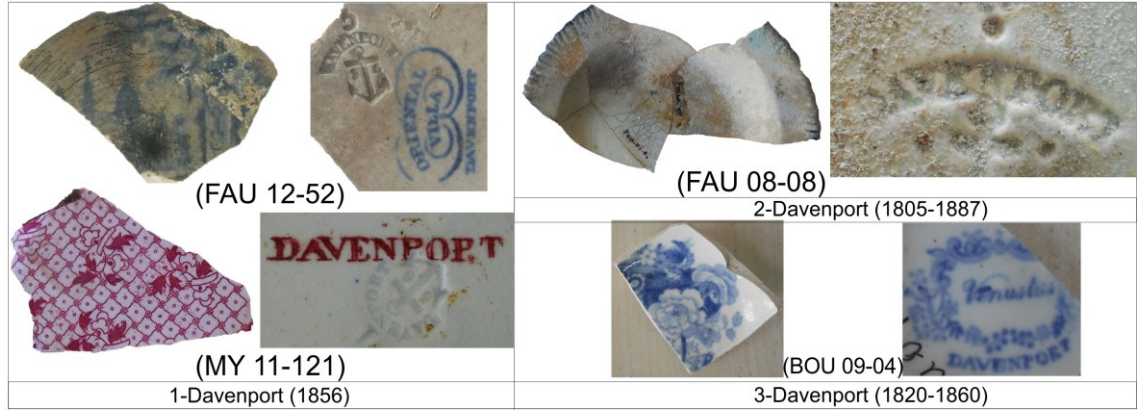
birliktelik sürmüş, sonrasında fabrika William Davenport&Company ismini almıştır. 1869 yılında W.Davenport'un ölümüyle fabrika oğlu tarafından 1887 yılında kapanana kadar üretimlerini devam ettirmiştir. Davenport fabrikası üretimlerinde çeşitli damgalar kullanmıştır. 1793-1810 arasında negatif baskıyla yapılmış küçük harflerle yazılmış Davenport (bazı örneklerde yazı altında çapa motifi de görülür) damgası sıkça tercih edilmiştir⁵⁰⁴. 1805'ten itibaren ise büyük harflerle yazılmış Davenport damgası görülür⁵⁰⁵. Bu damgalarda Davenport yazısıyla birlikte çapa motifi de kullanılmıştır. Genellikle üst kısımda Davenport, alt kısımda bir çapa motifi ve çapanın iki yanında iki numara yer almaktadır. Bu numaralar üretimin yapıldığı yılın son iki numarasıdır⁵⁰⁶. 1820-1860 arasında ise daha çok süsleme isimlerinin bir kartuş içerisinde olduğu altında ise Davenport yazan damganın bulunduğu üretimler görülmektedir⁵⁰⁷. Kazılarda Davenport damgalı 4 parça tespit edilmiştir. Büyük harflerle yazılı Davenport damgalı bir parçada ayrıca negatif baskıyla yapılmış numaralı çapa motifi ve üst kısmında Davenport damgası görülmektedir. Çapa motifinde görülen 56 numara bizlere 1856 yılını işaret etmektedir (Tab.131:1). Aynı şekilde çapa motifi ve numaraya sahip bir örnekte 56 numarası görülmekte ayrıca süsleme ismi ve Davenport damgası bulunmaktadır. Bu parçanın da üretim tarihinin 1856 olduğu anlaşılmaktadır (Tab.131:1). Negatif baskı Davenport ve altında numaraları olmayan çapa motifli bir örneği ise 1805 ve sonrasına tarihlendirmek mümkündür (Tab.131:2). Yapraklı kartuşlar içerisinde süsleme ismi ve alt kısmında Davenport damgası olan parça ise bu uygulamanın kullanımını gösteren 1820-1860 yılları arasına tarihlendirilmektedir (Tab.131:3).

⁵⁰⁴ Godden, p.189.

⁵⁰⁵ Godden, p.189.

⁵⁰⁶ Godden, p.189.

⁵⁰⁷ J.Miller, p.155.

Tab.131: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Davenport* Damgaları.

John Thomson; Kazılarda tek örneği bulunan Chantilly kompozisyonuna sahip tabakta herhangi bir üretici damgası bulunmamaktadır. Ancak Koys ve Henrywood, Chantilly kompozisyonunu *John Thomson*'a atfetmektedir⁵⁰⁸. Glasgow merkezli J.Thomson fabrikası 1816-1884 yılları arasında üretim yapmıştır⁵⁰⁹. Bu veriler doğrultusunda kazılarda bulunan Chantilly kompozisyonuna sahip tabak da J.Thomson üretimi olmalıdır.

London; Willow kompozisyonuna sahip bir tabak parçasında hem transfer baskı hem de negatif baskıyla yapılmış iki damga yer alır. Transfer baskıyla yapılmış *Warranted Staffordshire IC&Co*, negatif baskıyla ise üçgen formu bir madalyon içerisinde *LONDON* ve altında bir çapa motifi yer almaktadır (Tab.132). Negatif baskıyla yapılan damganın 1844 ile 1852 yılları arasında üretimleri gerçekleştiren *Middlesbrough Earthenware Co.* Fabrikası tarafından kullanıldığı görülmektedir⁵¹⁰.

(BOU CAD 13-52)

Middlesbrough Earthenware Co (1844-52)

Tab.132: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *London* damgası.

Çürükçüoğlu Kardeşler (Tzourougzoglou); Kazılarda görülen bir grup damga üretici damgasından ziyade perakende satış yapan tüccarların damgasıdır. Damga merkezde bir hilal içerisinde sekiz kollu yıldız ve çevresindeki yazılardan oluşur.

⁵⁰⁸ Koys ve Henrywood, p.77.

⁵⁰⁹ Godden, p.616; Koys ve Henrywood, p.361.

⁵¹⁰ Godden, p.435.

Damganın yazılarında ise üst kısımda “ΑΔΕΛΦΟΙ ΤΖΟΥΡΟΥΚΤΖΟΓΛΟΥ” alt kısımda “ΣΜΥΡΝΗ” yazmaktadır (Tab.133). Yazılardan tüccarların Çürükçüoğlu Kardeşler olduğu anlaşılmaktadır. Alt kısımda Smyrna/İzmir ifadesi de satışların İzmir’de yapıldığını göstermektedir. Tabakların ön yüzlerinde ise Willow kompozisyonu görülmektedir⁵¹¹. Önemli Osmanlı liman kentlerinde çeşitli tüccarların İngiltere’de üretilen transfer baskı teknikli seramikleri perakende yoluyla sattıkları bilinmektedir. Genellikle İzmir ve Adalar Denizi’nde Yunan ve Yahudi tüccarların satış yaptığı görülür⁵¹². İzmir’de Çürükçüoğlu Kardeşler züccaciye alanında bilinen tüccar ailelerden olmuştur. 1905 İzmir rehberinde “İzmir’de bulunan gerek Anadolu ve gerek Avrupa ile Muamele eden tüccarlar” başlığı altında Jan Çürükçüoğlu ve Şürekası ithalat ve ihracat alanında belirtilmiştir⁵¹³. İzmir ticaret arşivlerine bakıldığında züccaciyeler listesinde Pantelis Çürükçüoğlu’nun Züccaciyeler Sokağı⁵¹⁴ ve Küçük Vezir Han’da⁵¹⁵ birer züccaciye dükkanı olduğu görülür⁵¹⁶. 1905 İzmir sigorta planlarında Züccaciye Sokağı ve çevresinde “züccaciyeci” olarak ifade edilen dört dükkandan biri Çürükçüoğlu Kardeşler’e ait olmalıdır (Harita 3). Küçük Vezir Han içerisinde ise yine “züccaciyeci” olarak geçen dört adet dükkan planlarda görülmektedir. Bu dükkanlardan birinin Avrupa şirketlerinin temsilcisi olarak P.Çürükçüoğlu’na ait olduğu da bilinmektedir⁵¹⁷. 1920 yılı rehberinde Sanayi Mamulleri bölümünde ise Sokratis Çürükçüoğlu ve ortaklarının Paralel Sokak’ta dükkanlarının bulunduğu belirtilmiştir⁵¹⁸.

⁵¹¹ Willow sahneli bu damgaya sahip seramiklerin 1860’larda kullanıldığı bilinmektedir. Bkz. Liaros, Fig.2:j.

⁵¹² Liaros, p.103.

⁵¹³ Erkan Serçe, **İzmir 1905**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2000, s.169.

⁵¹⁴ Züccaciyeler Sokağı (Rue de verreries): Frenk Caddesi’nde Mahmudiye Caddesi’nin olduğu yer bu isimle bilinmektedir. Günümüzde Konak/Halit Ziya Bulvarı ile Gazi Bulvarı’nın bir kısmı bu cadde olarak tanımlanabilir.

⁵¹⁵ Küçük Vezir Han günümüze ulaşamamıştır. Bulunduğu yer yaklaşık olarak Konak/Halit Ziya Bulvarı ile 1332 No’lu Sokak’ın kesiştiği alan içerisinde yer almaktaydı.

⁵¹⁶ 1888 İzmir Ticaret Rehberi, s.12; De Andria, p.169; Nalpas, pp.266-267.

⁵¹⁷ Çınar Atay, **“Kapanan Kapılar” İzmir Hanları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2003, s.387.

⁵¹⁸ G.N. Mihail, **İzmir 1920: Yunanistan rehberinden işgal altındaki bir kentin öyküsü**, çev. Engin Berber, Akademi Kitabevi, 1998, s.55.

Tab.133: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Çürükçüoğlu Kardeşler* damgaları.

N.I.Poulos; İzmir’de satış yaptığı bilinen bir diğer Yunan tüccar Poulos’tur. Kazılarda Poulos damgalı tek örnek ele geçmiştir. Damgada “ΝΤΠΟΥΛΟΣ&Σ” yazısı görülmektedir (Tab.134). Poulos özellikle 1870’te Yunan kral ve kraliçenin resmedildiği hatıra tabaklarının tescilini alıp satışını yapmasıyla önemli bir yere sahip olmuştur. Kazılarda da kral ve kraliçenin portresine sahip damgası bulunmayan bir tabak parçası ortaya çıkarılmıştır (Fot.47). Olasılıkla bu tabak parçası da Poulos’un satışını gerçekleştirdiği ürünlerdendir. Poulos’un İzmir’deki dükkanı ise Çürükçüoğlu Kardeşler’in olduğu gibi Züccaciyeler Sokağı’nda yer almaktadır. İzmir Ticaret Rehberlerinde Jean N.Poulos, züccaciye ve porselen dükkanı olarak belirtilmiştir⁵¹⁹. Ayrıca 1905 tarihli planda Züccaciyeler Sokağı ile Saklı Caddesi arasında dikey uzanan Sadık Bey Lokal içerisinde “J.N.Poulos Züccaciye” adlı dükkan görülmektedir (Harita 3). Lokal içerisinde bu mekanın cam ve porselen mamulleri ticareti tarafından kullanıldığı bilinmektedir⁵²⁰.

Tab.134: Smyrna/İzmir Agorası buluntularında görülen *Poulos* Damgası.

⁵¹⁹ 1888 İzmir Ticaret Rehberi, s.12; De Andria, p.169; Nalpas, p.241.

⁵²⁰ Atay, s.389.

Harita 3: Çürükçüoğlu Kardeşler, J.N.Poulos ve diğer züccaciye dükkanlarının 1905 İzmir Sigorta Planındaki görünümü (Harita: Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna), Charles E. Goad [https://iiif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:15525295\\$1i](https://iiif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:15525295$1i) (10/12/2019), Eklemler:Z.A.Meriç).

3.5. Avusturya/Alman Seramikleri

3.5.1. Meissen Porselenleri

Avrupa’da Çin porseleni gibi kaliteli porselen üretimi yapma eğilimleri Almanya’nın Saksonya Bölgesi’nde de etkili olmuştur. Saksonya Prensi ve Polonya Kralı Augustus tarafından Saksonya başkenti Dresden’de kültür faaliyetlerinin çoğaltması adına porselen denemeleri yapılır. Walther von Tschirnhaus ve Johann Friedrich Böttger gerçekleştirdikleri deneylerle üretimi başlatırlar⁵²¹. Bu süreçte Dresden yakınlarındaki Meissen’de Albrechtsburg şatosunda kurulan “Saksonya Kraliyet Porselen Fabrikası” 1710 yılında sert, beyaz ve kaliteli porselen üretimine başlamıştır. Meissen fabrikasıyla birlikte aynı tarihlerde Höchst, Berlin ve Nymphenburg gibi merkezlerde de kurulan fabrikalarda da üretimler yapılır. Yapılan üretimlerde ilk dönemlerde Çin etkileri hem formlar hem de süslemelerde görülmektedir. Formlarda çay ve kahve fincanları, fincan tabakları, vazo, sürahi, yemek takımları ve şekerlikler gibi çeşitli tipler uygulanmaktadır. Çin porselenlerinde sıraltına kobalt mavi renkli süslemelerin yaygın olarak tercih edildiği görülür. Meissen üretimlerinde de özellikle kahve ve çay fincanlarında bu uygulama yapılmıştır.

Meissen fabrikalarının ilk dönemlerinde Böttger (1710-1719) ve daha sonrasında Johann Gregor Höroldt (1720-1735) üretimlerinde Çin etkili süslemeler kullanmıştır. Fabrikanın baş dekorcusu olarak çalışan Höroldt döneminde süslemelerde beyaz zemin üzerine parlak renkler uygulanır. Kullanılan renkler demir kırmızısı, siyah, Napoli sarısı, bakır yeşili, kobalt mavi ve altın pembesi gibi geniş bir yelpazeye sahiptir⁵²². 1726 ve 1751 yılları arasında fabrikada dekorcu olarak çalışan Johann David Kretschmar tarafından ortaya çıkarılan soğan ve çiçek dekoru (Zwiebelmuster) örneklerde kullanılır. Kretschmar’ın bu motiflere sahip üretimlerinde iki tür damga görülür. Damgada “K” bazen tek bazen de iki çapraz kılıçla birlikte kullanılmıştır⁵²³. Süsleme kompozisyonlarında o dönem botanik çalışmalarından etkilenerek çiçek ve bitki motifleri sıklıkla tercih edilmiştir. Çin etkilerinin yanı sıra Japon veya oryantal temaları da kompozisyonlarda görülmektedir. Böttger dönemi üretimlerinde belirlenmiş

⁵²¹ Metropolitan Museum of Art, **The Wrightsman Collection Vols. 3 and 4, Furniture, Snuffboxes, Silver, Bookbindings, Porcelain**, 1970, p.3; Kalyoncu, s.27.

⁵²² Kalyoncu, s.28.

⁵²³ Oral, Alanya, s.61.

bir damga yerine daha çok Çin motifleri veya çalışanların oyma ya da kazımayla yaptıkları işaretler kullanılmıştır⁵²⁴. Ayrıca Saksonya kılıçlarını temsilen iki küçük çapraz kılıç damgası da örneklerde görülmektedir. 1730'lara kadar ise Kral Augustus'u temsil eden AR damgası sadece kraliyet için yapılan üretimlerde tercih edilmiştir.

1730'lardan itibaren süsleme kompozisyonlarında Çin etkilerinden çok Avrupai temaların tercih edildiği görülür. Avrupa'dan kır manzaraları, günlük hayatı gösteren tasvirler ve liman sahneleri sıkça uygulanmıştır. Özellikle heykeltıraş Johann Joachim Kaendler (1735-1763) döneminde yeni bir üretim ortaya çıkmıştır. Rokoko tarzda yapılan figürünler hayvan ve insan figürlerinden oluşmaktadır. Figürünler içerisinde "Commedia dell'Arte" tiyatrosundan karakterler ve günlük hayatı yansıtan figürler yer almaktadır⁵²⁵. 1730'lardan sonraki bu üretimlerde çapraz kılıç damgalarının altlarında "nokta" kullanılmıştır⁵²⁶.

1774 ile 1805 yılları arasında Meissen fabrikalarında Kont Camillo Marcolini başa geçmiştir. Bu dönemde daha çok XVI.Louis stili üretimlerde etkili olmuştur. Süslemelerde ise Alman çiçeği gibi geleneksel motiflerin kullanımı görülmektedir⁵²⁷. Marcolini dönemi üretimlerinde Meissen fabrikalarının karakteristik damgası olan çapraz kılıç damgasına bazı eklemeler yapılmıştır. Bu dönemde çapraz kılıç damgasının altına "yıldız" eklenmiştir⁵²⁸. Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri de fabrikalarda Osmanlı piyasasına yönelik "alla turca" yemek kültürüyle bağlantılı olan kapaklı sahan, leğen, ibrik, tepsi ve fincanlar gibi ürünlerin yapıldığı görülmektedir.

Meissen fabrikalarında 1730'lardan itibaren Osmanlı pazarı için özel üretimlerin yapıldığı bilinmektedir. Bu üretimler hem saraya özel kaliteli ve gösterişli örnekler olabildiği gibi günlük kullanıma yönelik kahve fincanları da olabilmektedir. İstanbul'a Osmanlı sarayı için yapılan özel üretimler günümüzde Topkapı Sarayı'nda görülebilir⁵²⁹. Daha çok günlük kullanıma veya kahvehanelere yönelik üretimlerle ilgili ise bir Osmanlı tüccarı olan Manasses Athanas'ın 1732'de Meissen fabrikalarından

⁵²⁴ Kalyoncu, s.27.

⁵²⁵ Tülay Artan, "Eighteenth-Century Ottoman Princesses As Collectors: Chinese and European Porcelains in the Topkapı Palace Museum", *Ars Orientalis*, Vol. 39, 2010, p.119; Kalyoncu, s.29.

⁵²⁶ De Mauri, s.486.

⁵²⁷ Oral, Alanya, s.63.

⁵²⁸ De Mauri, s.486.

⁵²⁹ Artan, p.119.

yaklaşık 24.000 parça kahve fincanı sipariş ettiği bilinmektedir⁵³⁰. Küçük boyutlu kulpsuz bu kahve fincanları Osmanlı pazarına özel üretildikleri için “Türkenbecher” olarak da adlandırılır. Tüccar Athanas alacağı bu ürünlerde Meissen’in üretici damgası olan çapraz kılıç yerine başka bir damga olması isteğini fabrikaya belirtmiştir. Bunun en büyük sebebi ise Osmanlı pazarında Hristiyan haçıyla benzerlik gösteren bu çapraz kılıç damgasının pek tercih edilmemesinden duyduğu şüphedir⁵³¹. Athanas’ın 1734’te Meissen fabrikalarına yenilediği siparişlerle birlikte ilerleyen yıllarda da Osmanlı pazarına yönelik üretimlerin arttığı görülür. Fabrikalarda Osmanlı tüccarları için yılda yaklaşık 43.000 parça üretimi yapılacağı anlaşması olduğu bilinmektedir. Örneğin Ansbach’ta yer alan fabrikanın desen kitaplarında sadece Türk fincanlarına yönelik desenler olduğu bu fabrikanın Türk ticaretini sıklıkla kullandığı görülmektedir. Regensburg, Passau veya Tuna Nehri yakınlarındaki küçük işletmeler ise bu fincanların Osmanlı pazarı ticareti için dış yüzlerini sırüstü uygulamalarla tekrar dekore etmişlerdir. Ayrıca Türk pazarındaki bazı müşterilerin Avrupa’dan gelen kaliteli mal olarak gördüğü çapraz kılıç damgasının yapılan üretimlerde olmasını istiyordu. Bu şekilde Meissen ve çevresindeki çeşitli fabrikalarda üretilen fincanlarda “sahte çapraz kılıç” damgaları yer almıştır. 1815 yılından itibaren Meissen fabrikalarında üretilen fincanlarda numaralı çapraz kılıç damgası kullanılmıştır. Meissen fincanlarında yer alan damgaların Kütahya üretimi kahve fincanlarında da taklit edildiği görülmektedir. Özellikle çapraz kılıç damgası Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan Kütahya fincanlarında da sıkça kullanılmıştır⁵³².

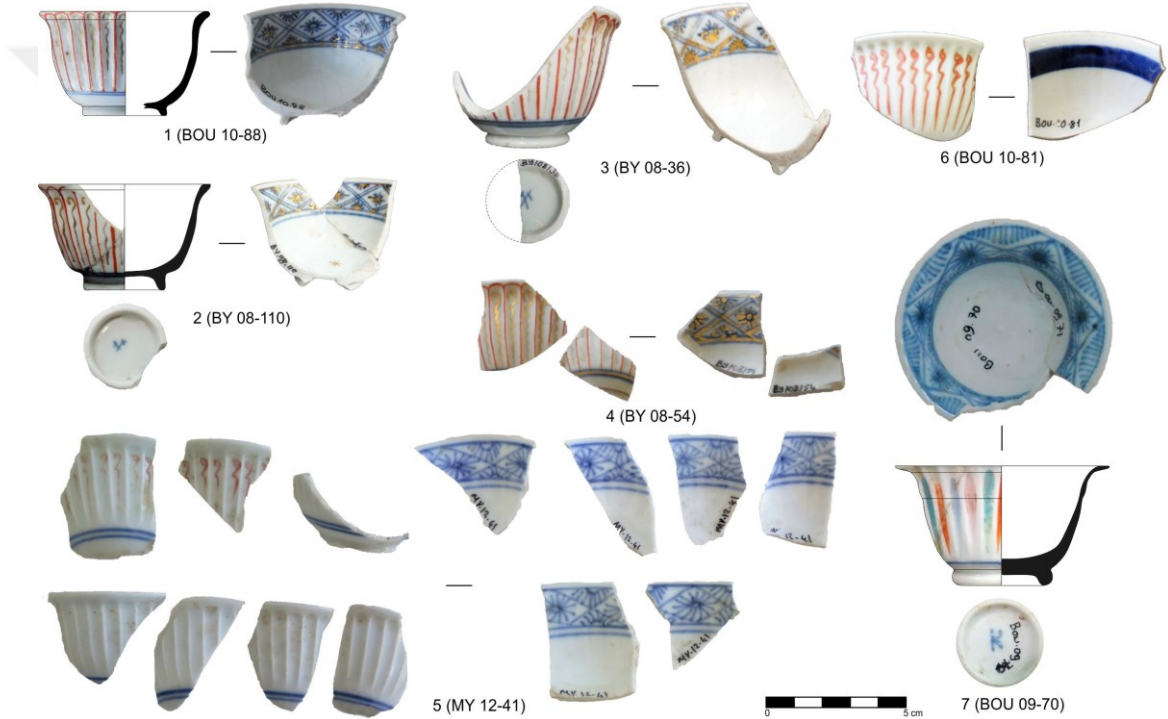
Kazılarda çok sayıda Meissen üretimi kahve fincanı bulunmuştur. İç ve dış yüzlerinde çeşitli süslemeler olan fincanların çoğunun kaide altlarında üretici damgaları yer almaktadır. Örnekler içerisinde dış yüzleri yivli olan fincanlar yoğunluktadır. Fincanların dış yüzlerinde kırmızı renkli bantlarla birbirinden ayrılan ve içlerinde altın yaldızlı dalgalı çizgi bezemelerin olduğu yivler bulunur. İç yüzlerinde ise ağız kenarlarında bir bant içerisinde mavi renkli çizgisel bezemeler ve üzerlerinde altın

⁵³⁰ Artan, p.118.

⁵³¹ Willy Doenges, *Meissner Porzellan Seine Geschichte und Künstlerische Entwicklung*, 1907, p. 180.

⁵³² Sevinç Gök, *Smyrna (İzmir) Agorası'nda Osmanlı izleri: Kütahya seramikleri (2007 - 2014 kazı dönemi)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2015, (Kütahya), s.35.

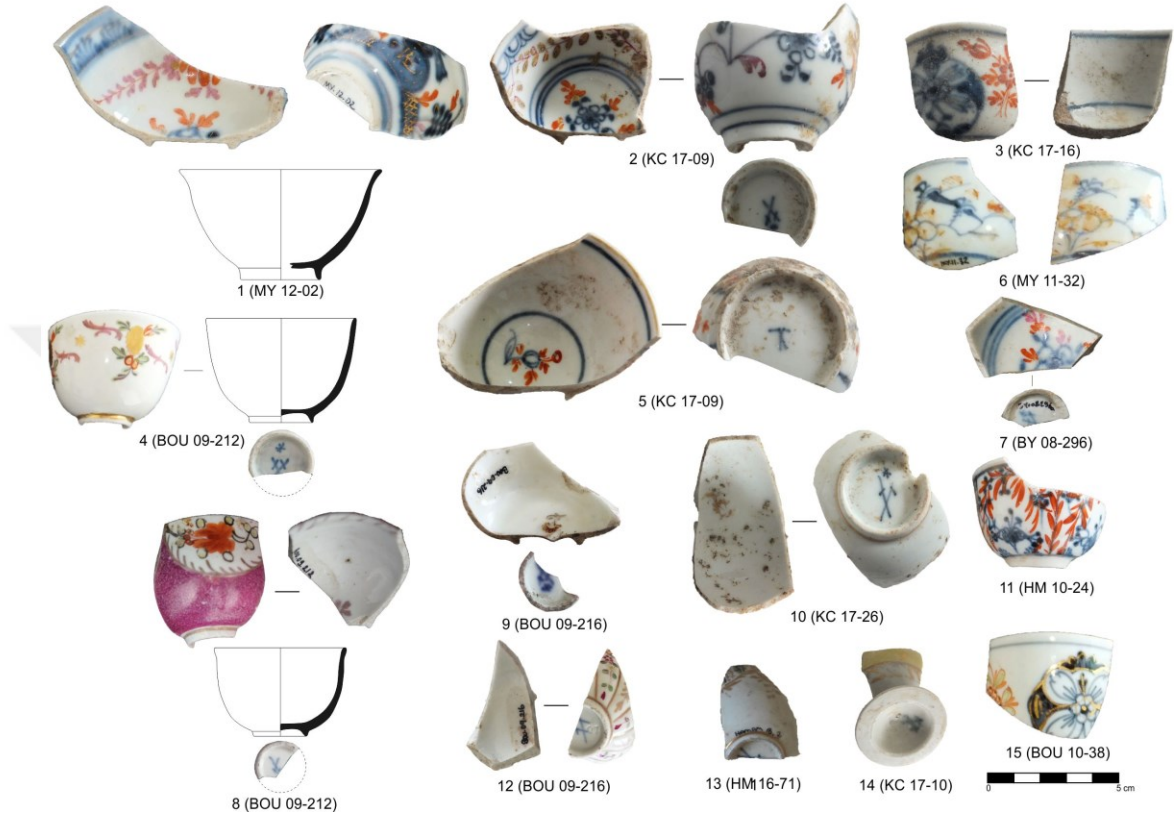
yaldız eklemeleri yer alır (Tab.135:1-4). Yiv süslemelerinde farklı olarak yivlerin içlerinin kırmızı renkli dalgalı çizgilerle bezendiği ve altın yaldız eklemelerin olmadığı uygulamalar da görülmektedir. Bu uygulamaların ilkinde iç yüz ağız kenarında bant içerisinde mavi renkli çizgisel bezemeler yer alır (Tab.135:5). Diğerinde ise sadece lacivert renkli bir bant bulunmaktadır (Tab.135:6). Dış yüzünde farklı bir uygulamaya sahip fincan örneğinde yivler mavi, kırmızı, pembe ve yeşil renklerle boyanmıştır (Tab.135:7). Ele geçen fincanlardaki form tipinin hafif dışa açılan ağız kenarlı, küresel gövdeli ve alçak yükseklikte halka kaideli olduğu görülmektedir (Tab.135:1,2,7).

Tab.135: Meissen kahve fincanları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

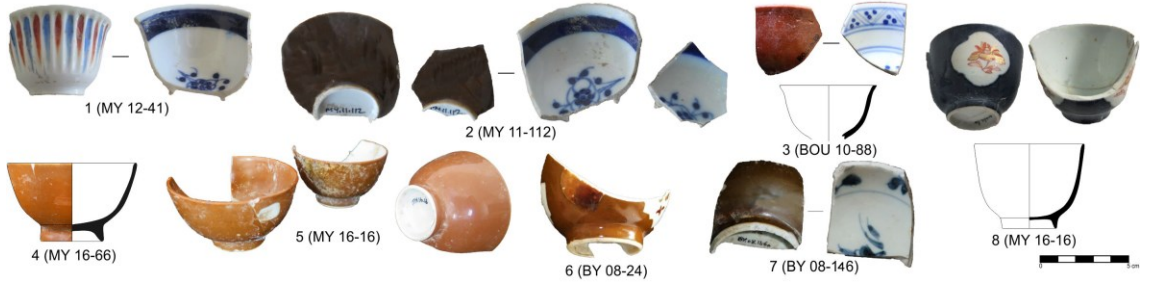
Dış yüzleri yivsiz olan fincan örnekleri de buluntular içerisinde. Hem dış hem de iç yüzlerinde çok renkli süslemelere sahip fincanlarda sıraltı ve sırüstü teknik birlikte kullanılmıştır. Fincanlar içerisinde sıraltında mavi, sırüstünde ise kırmızı, pembe ve altın yaldız rengin uygulandığı örnekler çoğunluktadır. Süsleme kompozisyonlarında ise iç yüzlerde merkezde mavi renkli bir çiçek ve kırmızı ile pembeyle yapılmış yaprak bezemeler yer alır (Tab.136:1,2,5,7). Gövde üzerinde pembe ve kırmızı renkli ince bir daldan çıkan yapraklar, ağız kenarında ise mavi renkli çizgisel bezemeler bulunur (Tab.136:1-2). Dış yüzlerde de benzer çiçek ve yaprak bezemeleri yer almaktadır

(Tab.136:1-6,11). Diğer örneklerden farklı olarak dış yüzeyin tümü sıraltına pembe renkli, sırüstüne kırmızı, açık yeşil ve altın sarısı renkli bezemelere sahip fincan da buluntular içerisinde (Tab.136:8).

Tab.136: Meissen kahve fincanları (Fot.-Çiz.Z.A.Meriç).

Meissen fincanları içerisindeki bir grupta ise dış yüzlerin kahverengi olduğu örnekler yer almaktadır. Fincanların dış yüzleri kahverengi sırlı iç yüzlerde ise mavi renkli süslemelerin olduğu örnekler bulunmaktadır. Bir örnekte iç yüzün merkezinde kobalt mavi çiçek motifi ile gövde üzerinde kobalt mavi bant yer alır (Tab.137:2). Bu örneğin iç yüzünde görülen kompozisyonun aynısı dış yüzü renkli bantlarla bezeli yivli gövdeye sahip fincanın iç yüzünde görülmektedir (Tab.137:1). Dış yüzü kahverengi olan bir diğer örneğin iç yüzünde ağız kenar bordüründe mavi renkli bantlar içerisinde üç nokta bezemesi bulunur (Tab.137:3). Fincanlar içerisinde hem dış hem de iç yüzün kahverengi sırlı olup herhangi bir süsleme yapılmadığı örnekler de yer alır (Tab.137:4-5). Tama yakın bir fincanda ise dış yüz sıraltına lacivert renkli sırüstüne kırmızı ve altın sarısı renklidir (Tab.137:8). Gövde üzerinde dört yapraklı yonca benzeri zemini beyaz olan bezeme içerisinde kırmızı ve altın sarısıyla boyanmış çiçek motifi görülür.

Tab.137: Meissen kahve fincanları (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Kazılarda ele geçen Meissen fincanlarının çoğunda üretici damgaları yer alır (Tab:138). Bu damgalarda fabrikanın karakteristik damgası olan iki çapraz kılıç sıklıklı kullanılmıştır. Tek örneğe sahip “K” damgası olasılıkla Kretzschmar’ın üretimlerinde görülen damgadır. Bu damganın çapraz kılıçlarla birlikte kullanımı daha yaygındır⁵³³. K damgasının 1730’lardan 1770’lere kadar kullanıldığı görülmektedir (Tab.138:2). Meissen fabrikasının damgası olan iki çapraz kılıç damgası kazı buluntularında da yoğunluğa sahiptir (Tab.138:1). Herhangi bir eklemeye sahip olmayan iki kılıç damgası 1720’lerde kullanılmaya başlanılmıştır. 1730’lardan sonra çapraz kılıçların altına nokta bezemesi eklenmiştir. 1770’lere kadar da hem noktalı hem de noktasız çapraz kılıç damgaları kullanılmıştır. 1774’te fabrikada başlayan Marcolini dönemiyle birlikte çapraz kılıçların altına yıldız eklenmiş ve 1805’e kadar damga bu şekilde yapılmıştır (Tab.138:3). Bu verilerle birlikte kazılarda bulunan Meissen fincanları genel olarak **18. yüzyılın ikinci çeyreğinden 19. yüzyıl başına** tarihlendirilmektedir.

⁵³³ İki çapraz kılıç ve K damgasına sahip benzer örnekler için bkz. <https://www.clevelandart.org/>, Env.No: 1989.181, 1923.323 (12/02/2020); <https://www.kunsthandel-am-schloss.de/allgemein/teller-aus-dem-warschauer-service-meissen/> (17/03/2020).

Tab.138: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Meissen fincanlarında görülen damgalar (Z.A.Meriç).

3.5.2. Sert Bünyeli (Stoneware) Seramikler

Kuzey Avrupa’da Almanya başta olmak üzere Hollanda, Belçika ve Güney İngiltere’de stoneware adı verilen üretimler yapılmıştır. Bu bölgedeki yerel killere kaolinit, feldispat ve az miktarda demir gibi ürünler eklenerek yüksek ısıda fırınlama gerçekleştirilir⁵³⁴. Eklenen bu maddelerle gözeneksiz, su geçirmez, ve gri renkli üretimler ortaya çıkar. *Sert Bünyeli (Stoneware)* olarak adlandırılan ürünler bu özellikleriyle daha çok sıvı malzemeler için kullanılır. Sıvıların bu ürünler içerisinde herhangi bir akma-damlama yapmaması, daha soğuk kalması, tat olarak değişime uğramaması ve kolay temizlenebilir olması önemlidir⁵³⁵. Sert bünyeli ürünler bu şekilde bardak, şişe ve sürahi formlarında sıkça tercih edilir. Özellikle tek kulplu içki bardakları ve şişeleri oldukça popülerdir. En sık görülen form tipi küresel gövdeli, yüksek ayaklı, geniş ve kısa boyunlu, tek kulplu sürahilerdir. Bu sürahiler ağız kısımları açık olabildiği gibi birçok örnekte kulptan başlayan metal bir kapakla da kapanabilmektedir. Ayrıca depolama kapları ve ecza kapları olarak da kullanımı vardır.

Sert bünyeli üretimlerin Almanya’nın Rheinland-Pfalz eyaletinde Ren nehri çevresindeki çeşitli merkezlerde 13.yüzyıldan itibaren yapıldığı görülmektedir. Üretim, Rheinland bölgesinde Köln yakınlarındaki Siegburg, dağ yerleşimi olan Westerwald, Köln yakınlarındaki Frechen ve günümüzde Belçika’da bulunan Rearen kentlerinde yoğunlaşmıştır. Raeren üretimlerinde yüksek kaolinit içeren yapısıyla fırınlamadan sonra griden çok açık/koyu kahverengi renkli bir gövdeye sahip olur⁵³⁶. 16. yüzyılın sonlarından itibaren ise üretimin merkezi Westerwald olmuştur. Sert bünyeli ürünler yapısal özellikleriyle boyamayla yapılacak süslemelere pek uygun değildir⁵³⁷. Sadece gövde üzerine kobalt mavi veya mangan moru renk sade bir formda uygulanmıştır. Asıl süslemeler kazıma veya daha çok baskı-aplike tekniğiyle yapılmıştır. Yine kille üretilen aplikeler bir kalıp yardımıyla yapılmakta ve master form olarak kullanılmaktaydı. Düşük ısıda fırınlanan aplike bezemeler, hamur daha yaş iken gövde üzerine

⁵³⁴ Beatrix Adler, *Early Stoneware Steins from the Les Paul Collection: A Survey of All German Stoneware Centers from 1500 to 1850*, 2005, p.13.

⁵³⁵ Adler, p.13.

⁵³⁶ Joanna Dabal, “Wyroby ceramiczne, Ceramics”, *Gdańsk, Twierdza Wislouchcie Badania archeologiczno-architektoniczne w latach 2013–2014 Wislouchcie Fortress, Gdańsk Archaeological and architectural investigations, 2013–2014*, Gdansk 2015, (Ceramics), p.248.

⁵³⁷ Adler, p.19.

eklenmekteydi⁵³⁸. Bu kabartmalar dönemin sanat anlayışına paralel olarak bezenmiştir. Gotik dönemde alçı modellerden Rönesans döneminde ise gravür-kağıt oymalardan etkilenilmiştir. Aplike süslemeler daha çok ürünlerin gövde kısımlarında çeşitli sahnelerin birer bordür oluşturacak şekilde yapılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu sahneler kemerlerle birbirinden ayrılmakta ve her bölüm içerisinde çeşitli figürler yer almaktadır. Kompozisyonlarda Noel ve İncil'den sahneler ile din adamları, krallar, prensler, askerler gibi figürler bulunmaktadır⁵³⁹. Figürlerin yanı sıra özellikle çiçek rozetlerden oluşan bitkisel bezemeler de süsleme kompozisyonlarında görülmektedir. Westerwald'daki stoneware üretimi basitleşen süslemeler ve form tiplerindeki çeşitliliğin azalmasıyla 18. yüzyılda düşüşe geçmiştir⁵⁴⁰.

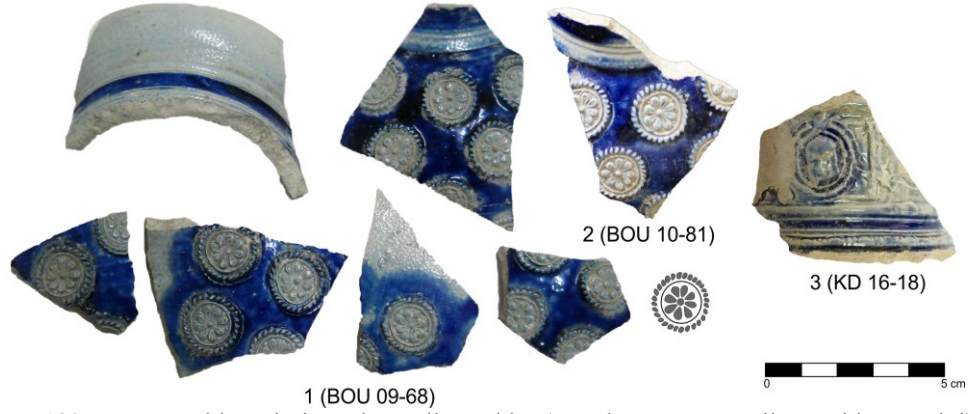
Kazılarda sert bünyeli örnekler az sayıda bulunmuştur. Örneklerin Westerwald ve Frechen kenti üretimleri oldukları anlaşılmaktadır. Parçalar halinde ele geçen Westerwald örneklerinin bir sürahiye ait olduğu görülmektedir (Tab.139:1). Boyun ve gövde kısımları bulunan örneğin küresel gövdeli sürahi formunu taşıdığı anlaşılmaktadır. Gövdesi gri üzerine kobalt mavi renkli sürahide süsleme olarak rozet baskılar görülür. Belirli aralıklarla yapılmış gri renkli rozetler çiçek motiflerinden oluşmaktadır. Olasılıkla bir şişe veya sürahinin boyun parçası olan bir diğer örnek de gri üzerine kobalt mavi renklidir (Tab.139:2). Süslemede ise bir oval madalyon içerisinde kabartmayla yapılmış yüz seçilebilmektedir. Çeşitli müzelerde ve kazılarda bulunan Westerwald üretimi stoneware örneklerin bazılarında üretici imzası ve üretim tarihi de bulunmaktadır⁵⁴¹. Örnekler çerçevesinde kazılarda bulunan Westerwald üretimi sert bünyeli örnekler *17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyıla* tarihlendirilmektedir.

⁵³⁸ Gill Chitty ve David Stocker, "Westerwald Stoneware At Kelmscott Manor: Morris, Pottery And The Politics Of Production", **The Antiquaries Journal**, Vol.99, 2019, p.10.

⁵³⁹ Dabal, Ceramics, p.248.

⁵⁴⁰ Chitty ve Stocker, p.10.

⁵⁴¹ Rijksmuseum'da yer alan 1650-1700 yıllarına tarihlendirilen örnekler için bkz. <https://www.rijksmuseum.nl/> Env.No: BK-NM-10091, BK-KOG-548 (14/04/2019); Met Museum'da yer alan 1654 tarihli örnek için bkz. <https://www.metmuseum.org/> Env.No: 20.62.8 (15/05/2019); Staatliche Kunstsammlungen Dresden'de yer alan 1675 tarihli örnek için bkz. <https://www.skd.museum/> Env.No:507 (15/05/2019); Polonya'nın Gdansk kentinde yapılan kazılarda da çiçek rozet süslemeli 17.yüzyılın ikinci yarısı ile 18.yüzyıla tarihlendirilen örnekler bulunmuştur. Örnek için bkz. Dabal, Ceramics, p.250, kat.856.

Tab.139: Westerwald üretimi sert bünyeli örnekler (S.Gök, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi).

Üretimin yapıldığı diğer bir merkez Köln yakınlarında yer alan Frechen kenti olmuştur. Frechen’de üretilen sert bünyeli şişe, sürahi ve vazolar süslemelerinden dolayı Bartmann/Bellarmino adıyla bilinmektedir. Frechen kenti armasında Bartmann sürahisi tutan bir aslan figürünün olması da üretimin kentle özdeşleştiğini göstermektedir. Özellikle tek kulplu, uzun boyunlu ve yuvarlak gövdeli sürahilerin dış yüzlerinde kalıpla yapılmış bezemeler Bartmann yani sakallı adam figürünü yansıtmaktadır (Tab.140). Sürahilerin boyun kısmında yer alan bu figür daha çok mitolojik bir yaratık olarak ifade edilir. Hatta 17. yüzyılda bu süslemeye sahip sürahilerin büyücülük faaliyetlerinde kullanıldığı bilinmektedir. Frechen kenti üretimi sert bünyeli örnekleri kazılarda tek örnek ile temsil edilmektedir. Olasılıkla bir sürahinin boyun kısmı olan parçanın dış yüzünde insan figürü yer alır. Bartmann sürahilerinde olduğu gibi kalıpla gövdeye aplike şekilde yapılan sakallı figür görülür. Bu tip sürahilerin yuvarlak formlu gövdelerinde de kalıp baskıyla yapılmış arma, figür ve madalyon gibi çeşitli süslemeler bulunur. Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan Frechen üretimi sert bünyeli şişe örneği *17. yüzyılın ikinci yarısı-18. yüzyılın ortalarına* tarihlendirilmektedir.

Tab.140: Frechen üretimi Bartmann sürahi örneği **1:** Smyrna/İzmir Agorası buluntusu (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi) **2:** <http://collections.vam.ac.uk/> (15/08/2019)

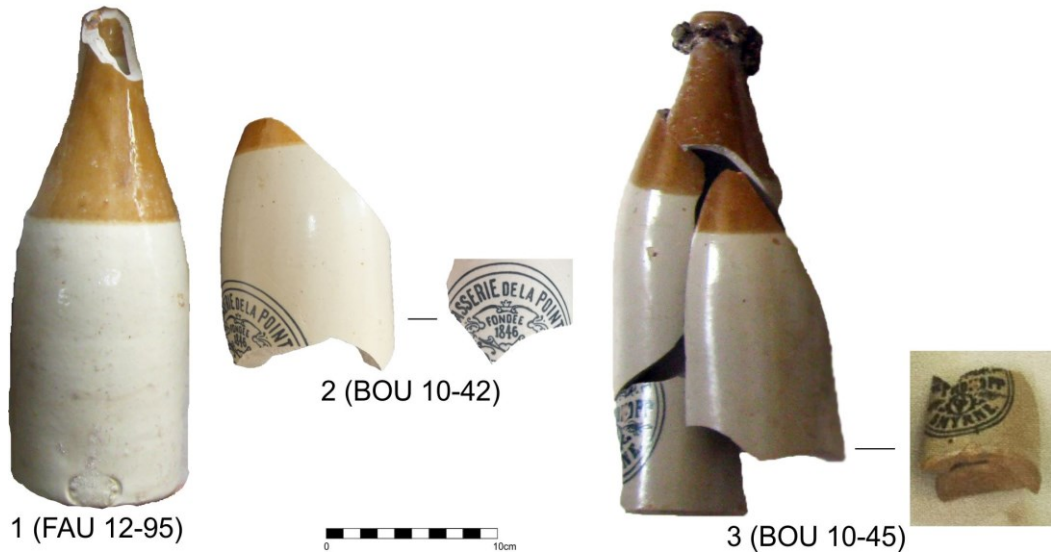
Kazılarda herhangi bir süslemesi olmayan, transfer baskı ve kalıp baskı tekniğiyle yapılmış damgaları olan sert bünyeli şişeler de bulunmuştur. Stoneware üretimin 13.yüzyıldan itibaren görüldüğü Almanya'dan ilk olarak 17.yüzyılın başlarında İngiltere'ye götürüldüğü ve ilk olarak John Dwight tarafından üretimine başlandığı bilinmektedir⁵⁴². İngiltere'nin çeşitli kentlerinde ilk olarak Alman sert bünyeli üslubu benzeri üretimler yapılırken ilerleyen yıllarda teknik ve üslup olarak İngiliz etkileri taşıyan ürünler ortaya çıkmıştır. 17.yüzyılın başlarında seramik üretiminin yoğun olduğu Staffordshire ve Londra'da Alman Bartmann/Bellarmino sürahilerine benzer kalıp baskıyla yapılmış figürlü bezemelere sahip örnekler görülmektedir⁵⁴³. İngiltere'de sert bünyeli şişelerin daha çok bira, viski, şarap ve soda gibi çeşitli içecekleri için kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca bu şişelerin konutlarda günlük hayattaki kullanımının yanı sıra çoğunlukla içki içilen mekânlarda tercih edildiği görülür.

Kazılarda bulunan örnekler içerisinde boyun kısımları turuncu/koyu sarı renkli gövde kısımları ise bej renkli hamurlu silindirik gövdeli ve uzun boyunlu şişeler yer alır (Tab.141:1). Bu şişelerin dış yüzlerinde transfer baskıyla ya da baskı tekniğiyle yapılmış damgalar görülmektedir. Boyun kısmı kırık olan bir şişe örneğinin kaideye yakın kısmında kalıp baskıyla yapılmış damga bulunur. Ancak bozulmuş olan

⁵⁴² William Burton, **A history and description of English earthenware and stoneware (to the beginning of the 19th century)**, Cassell and Co, 1904, p.13.

⁵⁴³ Burton, p.39.

damgadan üretici fabrikasını tespit etmek mümkün değildir. Bu tip şişelerin üretiminin Liverpool’da John MacIntyre tarafından özellikle zencefil birası tüketimi için yapıldığı bilinmektedir⁵⁴⁴. 1888 yılında üretime başlayan fabrika boyun kısmı sarı/turuncu renkli stoneware şişeleri ihracatta da sıkça kullanmıştır⁵⁴⁵. Kazı buluntuları içerisinde transfer baskı teknikli damgalara sahip şişe örnekleri de bulunmuştur. Boyun kısımları sarı/turuncu, gövdeleri ise bej/krem renkli olan şişelerdeki damgadan fabrika ismi tespit etmek mümkündür (Tab.141:2-3). Oval bir madalyon içerisinde “Brasserie de la Pointe”, altında “Fondee 1846”, “V Prokopp” ve en altta “Smyrne” yazısı görülmektedir. Bu ifadelerle damgada adı geçen fabrikanın 1846 yılında kurulan Brasserie de la Pointe yani Punta Birahanesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu fabrikanın günümüzde otopark olarak kullanılan Alsancak’taki Bornova Sokağı ile 1469 Sokak arasındaki tüm bloğu kapladığı belirtilmektedir⁵⁴⁶. Ayrıca damgada yer alan Prokopp ifadesi de fabrikayı işleten aile adıdır. Damgadaki “Veuve Prokopp” yazısı ile 1846 tarihi düşünüldüğünde dul anlamına gelen veuve ifadesiyle birlikte Clara Prokopp’la ilişkili olmalıdır⁵⁴⁷. 1893 İzmir Ticaret Rehberleri’nde de birahaneler bölümünde Punta Bölgesi’nde konumlanan Prokopp fabrikası görülmektedir⁵⁴⁸.

Tab.141: Sert bünyeli damgalı seramik örnekleri (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi).

⁵⁴⁴ De Vincenz, Yafa, p.83.

⁵⁴⁵ Benzer örnekler Yafa’da bulunmuş ve 19.yüzyıl sonu-20.yüzyılın başına tarihlendirilmiştir. Bkz. De Vincenz, Yafa, p.84.

⁵⁴⁶ Bilgi için bkz. <http://www.levantineheritage.com/prokopp.html> (10/09/2020).

⁵⁴⁷ Bilgi için bkz. <http://www.levantineheritage.com/prokopp.html> (10/09/2020).

⁵⁴⁸ Nalpas, p. 276.

Buluntular içerisinde çok sayıda fırınlamaya bağlı olarak rengi değişen, koyu turuncu, ve kahverengi renkli sert bünyeli şişeler de yer almaktadır. Staffordshire’da demir oksit açısından zengin killere fırınlanan ürünler daha çok metalik görünümlü kahverengi rengini almaktadır⁵⁴⁹. Form tipleri olarak ise çeşitli tipler görülmektedir. 8-15 cm aralığında yüksekliğe sahip silindirik gövdeli koyu kahverengi renkli örneklerde ağız kısımlarının ince-uzun bir boyunla ya da dar-kısa bir formla yapıldığı görülür (Tab.142:1-4). Bir diğer şişe formu ise yaklaşık 25-30 cm aralığında uzunluğa sahip örneklerdir (Tab.143:1-4). Silindirik gövdeli koyu turuncu renkli şişelerin boyun kısımlarında bir kulp yer alır. Bu formdaki şişelerin genellikle dış yüzlerinde kazımayla yapılmış damgaları görülmektedir. Daha çok Alman üretimi olan bu şişelere içeceklerin damgalardan görüldüğü üzere çoğu zaman Hollanda fabrikalarında doldurulduğu anlaşılmaktadır⁵⁵⁰. Kazılarda ele geçen bu tip tek kulplu şişelerde sadece bir örnekte kazıma damga görülmektedir (Tab.143:5). Damganın çok az bölümü kalmış olsa da şişenin Hollanda üretimi olduğu anlaşılmaktadır⁵⁵¹. Bulunan diğer tek kulplu örneklerin de benzer örneklerden yola çıkılarak Kuzey Avrupa üretimi olması muhtemeldir.

Tab.142: Sert bünyeli şişe örnekleri (Fot.-Çiz. Smyrna Antik Kenti kazı arşivi).

⁵⁴⁹ Burton, p.48.

⁵⁵⁰ Miriam Avissar, "Ottoman pottery assemblages from excavations in Israel", **Reflections of Empire. Archaeological and Ethnographic Studies on the Pottery of the Ottoman Levant**, Boston, 2009, p.12.

⁵⁵¹ Avissar, p. 12, Fig.2.9:3.

Tab.143: Sert bünyeli tek kulplu şişe örnekleri (S.Gök, Z.A.Meriç, Smyrna Antik Kenti kazı arşivi).

3.6. BELÇİKA ÜRETİMİ SERAMİKLER

Önemli bir seramik üreticisi olan Jean-François Boch Lüksemburg ve Almanya’da birçok seramik fabrikasına sahiptir. Boch, 1840’de fabrikalarını Belçika’ya da taşımak ister ve La Louvière kentinde arazi seçer. Fabrikayı kurmak için bu bölgeyi seçmesinin en önemli sebepleri Charleroi Kanalı’nın verimli kil yatakları, yoğun kömür madenlerinin varlığı ve demiryolu ulaşımının yakınında olması sayılabilir⁵⁵². 1844 yılına gelindiğinde Eugène ve Victor Boch kardeşler ile kayınbiraderleri Jean-Baptiste Nothomb ortaklık kurarak Boch Frères fabrikasını kurarlar⁵⁵³. Boch Frères Fabrikası ayrıca Atinalı çömlekçileri onurlandırmak adına “Keramis” ismiyle de bilinmektedir. Ayrıca kraliyet tarafından gerçekleştirilen ziyaretler ve uluslararası sergilerde elde edilen itibar da fabrikanın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. 1881 yılına kadar fabrikanın yönetimi Victor Boch tarafından yapılmıştır. Bu dönem içerisinde seramik üretiminin yanı sıra karolar da üretimde yer almaktadır. Üretimlerde hamurun daha katı hale gelmesi için frit eklenmiştir. İlk dönem üretimleri olan bu ürünlerde daha çok Bavyera ve Ren Nehri manzaraları, doğu etkili süslemeler görülür. Üretim ise genellikle tek renkli transfer baskı teknikli örneklerden oluşmaktadır. 1870’lerde Hollanda’dan getirilen seramik ustaları vasıtasıyla süslemeler ile Delft seramiklerine benzer ancak hamuruyla farklı bir üretim yapılmıştır. 1904 yılında fabrikayı Charles Tock tarafından devralmıştır. Bu dönemden sonra endüstriyel üretimlerle birlikte fabrika üretime devam etmiştir. Günümüzde de üretim devam etmektedir.

Belçika’daki bir diğer seramik üretim fabrikası La Louvière yakınındaki Nimy fabrikası olmuştur. Boch Frères fabrikasında olduğu gibi Charleroi kanalı ve verimli kil yataklarıyla Nimy’de 1789’da fabrika kurulur. François de Bousies ve Dieudonné Joseph Antoine tarafından kurulan fabrika “Imperiale et Royal” ünvanını alır. Üretimlerin ilk döneminde kobalt mavisi ağırlıklı çok renkli süslemeler kullanılmıştır. Seramiklerde kurşun sırlı kullanım ile ince ve şeffaflık oluşturur. Ayrıca Keramis üretimlerinde olduğu gibi fritli hamurla daha katı ve beyaz renkli örnekler ortaya çıkmıştır. 1806’dan itibaren yeni fırınlar ve çok sayıdaki işçiyle fabrika genişlemiştir. Ancak 1851 yılında fabrika yönetiminde değişiklikler meydana gelir. Kötü gidişatın

⁵⁵² St  phanie Boulet ve Juliette Cabus-Maloteaux, “2019 Une ann  e de souvenirs et de comm  morations”, **Keramis Centre de la C  ramique**, N:4, 2019, p.2

⁵⁵³ Boulet ve Cabus-Maloteaux, p.2.

sonucunda fabrika Keramis (Boch Frères) fabrikasına satılmıştır. Bu fabrika çatısı altında bir ortaklık oluşturularak üretimlere devam edilmiştir. 1897’de yaklaşık 675 işçiye sahip fabrika özellikle 1915’te savaş döneminde işçi sayısını azaltmıştır. 1921 yılında Maastricht Seramik Fabrikası’na devredilen fabrika İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte gittikçe düşüşe geçmiştir. 1950 yılında ise tüm üretim faaliyetleri durdurulmuştur.

Tab.144: Belçika üretimi seramikler (Fot. S.Gök, Z.A.Meriç Çiz.Z.A.Meriç).

Kazılarda az sayıda Belçika üretimi seramiği bulunmuştur. Örneklerin tümü damgalı olup çeşitli tekniklerle bezenmiştir. Damgalardan yola çıkılarak hangi fabrika üretimi olduğu anlaşılmaktadır. Tama yakın 23 cm çapında dışa açılan ağız kenarlı ve 6 cm uzunluğunda küresel gövdeli ve orta yükseklikte halka kaideli bir kâse örneği buluntular içerisinde (Tab.144:1). Kâse parlak şeffaf sırlı beyaz renktedir. Gövde

üzerinde ağız kenarından merkeze inen hafif kabartmayla yapılmış radyal hatlar seçilebilmektedir. Kâsenin kaide altında üretici damgası yer almaktadır. Damga bir madalyon içerisinde Belçika Aslanı ve üst kısmında taç olan armadan oluşur. Bu armanın çevresinde BOCH Fres LA LOUVIERE yazısı görülmektedir (Tab.144:1). Bir diğer beyaz renkli şeffaf ve parlak sırlı küçük kâse örneğinde ise farklı bir üretici damgası bulunmaktadır (Tab.144:2). Düz inen ağız kenarlı, küresel gövdeli ve dışa açılan halka kaideli küçük boyutlu kâsenin kaide altında Nimy fabrikası damgası görülür. Damga bir taç altında ve NIMY yazısı ile bu kısmı çevreleyen MANUFACTURE IMPERIALE ET ROYALE yazısı bulunur. Alt kısımda ise FABRICATION BELGE MADE IN BELGIUM ifadesi görülmektedir.

Üretici damgalı diğer iki örnek ise transfer baskı tekniğiyle bezenmiştir. Kompozisyonun merkez kısmı görülen tabakta damgadan görüldüğü üzere JARDINIERE sahne adı anlaşılmaktadır (Tab.144:3). Merkezde mavi renkli iri yapraklı çiçek motiflerinin bir arada kullanıldığı bezeme yer alır. Ağız kenarında ise büyük boyutlu çiçek ve yaprak bezemeleri tekrar edilmiştir. Bu tabakta kompozisyon adının yanı sıra üretici damgası da bulunur. Damgada B F ifadesi görülmektedir. Bu da Boch Frères fabrikasına işaret etmektedir. Bir diğer transfer baskı teknikli örnek kompozisyon adını damgadan görebildiğimiz tabak parçasıdır (Tab.144:4). Kaide altında sahne adı olan TANCREDE ifadesi görülmektedir. Kompozisyonda ağız kenar bordüründe palmet benzeri motifler, merkezde ise stilize yapılmış tek çiçek motifi bulunmaktadır. Üretici damgası olarak ise B F Keramis ifadesi yer almaktadır.

Agora kazılarında bulunan Belçika üretimi seramiklerden hanedan aslanı ve Boch Fres La Louvière ifadeli damganın 1880'lerden yüzyıl sonuna kadar kullanıldığı bilinmektedir⁵⁵⁴. Çeşitli sahne adlarıyla birlikte farklı tekniklerle üretilen seramiklerde kullanılan "B" ve "F" damgası ise daha çok 1894'lerde uygulanmıştır. Nimy fabrikası damgalı parçanın ise fabrikanın Boch Frères fabrikasına satıldığı dönem (1850'ler) ve sonrasına ait olmalıdır. Bu verilerle birlikte Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Belçika üretimi seramikler genel olarak *19. yüzyılın son çeyreğine* tarihlendirilmektedir

⁵⁵⁴ Boulet ve Cabus-Maloteux, p.19.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SMYRNA/İZMİR AGORASI AVRUPA SERAMİKLERİNİN BULUNTU YERLERİNE GÖRE ANALİZİ

Smyrna/İzmir Agorası'nda 1996-2007 dönemi kazı çalışmalarında önemsenmeyen geç dönem tabakaları ile atık toprağın karışmasıyla oluşan üst seviye kotlarında 18.-19. yüzyıl seramikleri bulunmuştur. Özellikle Bazilika ve Batı Stoa'daki çalışmalarda ele geçen bu buluntular Avrupa seramiklerinin yanı sıra aynı dönem Çanakkale, Kütahya ve İstanbul/Eyüp seramiklerinden oluşmaktadır⁵⁵⁵.

Çalışma kapsamında değerlendirdiğimiz 2008-2018 yılı Avrupa seramiklerinin yoğunluğu Agora'nın batı alanında bulunmuştur. Bu alanda yer alan Bouleuterion yapısı 2008 kazı çalışmalarında “Batı Yapı (BY)” olarak adlandırılmıştır. Daha sonrasında “Bouleuterion (BOU)” ve “Bouleuterion Caddesi (BOU CAD)” sektörlerinde kazı çalışmalarına devam edilmiştir. Bouleuterion üzerindeki yoğun Osmanlı yapılaşmaları içerisinde özellikle foseptiklerde çok sayıda seramik malzeme bulunmuştur. Bouleuterion'un hemen önündeki Mozaikli Yapı, 2010 yılı kazı çalışmalarında “Mozaikli Salon (MS)” olarak adlandırılmıştır. Daha sonrasında ise “Mozaikli Yapı (MY)” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alandaki çalışmalarda da antik yapıların üst kotlarında yoğun Osmanlı yapılaşmaları yer almaktadır. Mozaikli Yapı Osmanlı yapılaşmalarında foseptiklerin yanı sıra sarnıç, mutfak veya depolama mekanı olması muhtemel alanlar bulunmuştur.

Kazılarda bulunan Avrupa seramiklerinin çeşitli plankarelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bazı alanlarda Osmanlı Dönemi seramiklerinin alt seviyelere kadar indiği anlaşılmaktadır. Örneğin J1/27 plankaresinde yaklaşık 16.64 m üst seviyeden 14.97 m alt seviyeye kadar Avrupa seramiklerinin de olduğu Osmanlı dönemi malzemesi görülmektedir. Bouleuterion Caddesi G1/28 plankaresindeki foseptikten 18. yüzyıl-1890'lara tarihlendirilen Avrupa seramikleri ile İtalya üretimi karolar ele geçmiştir (Tab.145). G1/30 plankaresinde tama yakın İngiliz transfer baskı teknikli tabaklar ile 1860-1900 yılları arasına tarihlendirilen Fransız piposu ele geçmiştir (Tab.145). Bouleuterion H1/28 plankaresi fosseptiğinde 18. yüzyıl Avrupa seramikleri,

⁵⁵⁵ Doğer, Avrupa, s.217-218.

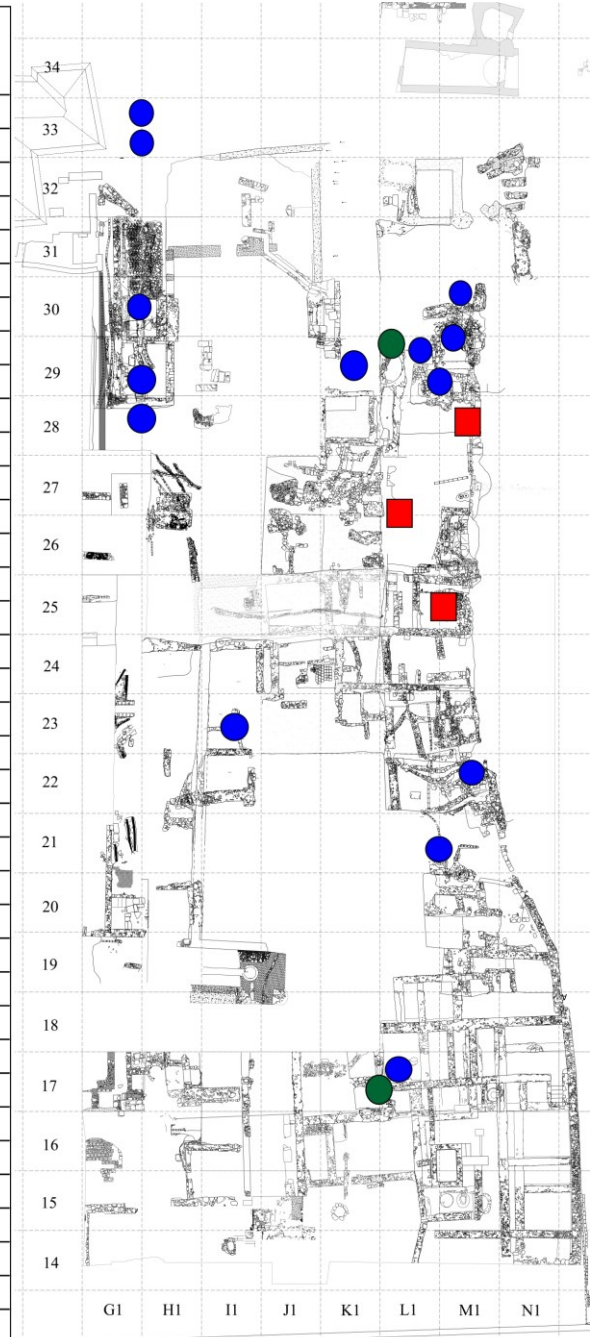
çok sayıda lüle ve kemik ağızlık bulunmuştur⁵⁵⁶ (Tab.145). Aynı alandaki H1/29 plankaresinde ise 18. yüzyıl-19. yüzyıl sonuna tarihlendirilen Avrupa seramikleri görülmektedir (Tab.145). H1/30 plankaresine bakıldığında 17. yüzyıl İtalyan “sgraffito teknikli” örnekler ile 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen İngiliz seramikleri yer alır (Tab.145). Aynı plankareden bu seramiklerle birlikte III. Selim Dönemi’ne (1789-1807) tarihlendirilen bir Osmanlı sikkesi de bulunmuştur. H1/30 plankaresi ve I1/J1 plankarelerinin olduğu noktada ise 18. yüzyıla tarihlendirilen üzerlerinde Yunanca yazılar görülen kemik bıçak kulpları da ele geçmiştir⁵⁵⁷.

⁵⁵⁶ Akın Ersoy, **Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri**, Ege Yayınları, 2017, (Kemik), Kat.No:194.

⁵⁵⁷ Ersoy, Kemik, Kat.No:185-186.

BATI YAPI (BY) BOULEUTERION (BOU) BOULEUTERION CADDESİ (BOU CAD) MOZAİKLİ SALON (MS) MOZAİKLİ YAPI (MY)	
PLANKARE	KASA NO
G1/22	BOU CAD 13-54
G1-H1/22	BOU CAD 14-05
G1/23	BOU CAD 13-52 BOU CAD 13-53
G1/24	BOU CAD 13-15
G1/25	BOU CAD 13-19 BOU CAD 13-24 BOU CAD 13-28 BOU CAD 13-33 BOU CAD 13-43
G1/27	BOU CAD 13-18 BOU CAD 13-26 BOU CAD 13-37
G1/28 (Fosseptik)	BOU CAD 13-40 BOU CAD 13-69
G1/30 (Fosseptik)	BOU CAD 14-19
G1/31 (Fosseptik)	BOU CAD 14-25
H1/20	MY 11-156
H1/21	MY 11-124 MY 11-144
H1/22	MY 11-119 MY 11-122 MY 11-132
H1/23	MY 11-109 MY 11-112 MY 11-118 MY 11-121 MY 11-135
H1/24	MY 11-101 MY 11-102 MY 11-110 MY 11-114 MY 11-116
H1/25	MY 11-94
H1/28 (Fosseptik)	BOU 10-110
H1/29 (Fosseptik)	BOU CAD 14-10 MY 11-129
H1/30 (Fosseptik)	(Şilke:1789-1807) BOU CAD 14-18
H1/33 (Fosseptik)	BOU CAD 14-45
H1/35	BOU 17-24
H1-II-J1/30	BOU 14-01 BOU 14-04 BOU 14-05

- Fosseptik
- Mutfak?
- Sarnıç

Tab.145: Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

Mozaikli Yapı'nın I1/23 plankaresinde yer alan foseptik içerisinde çok sayıda seramik malzeme, Osmanlı sikke örneği ve kemik nargile parçası ele geçmiştir⁵⁵⁸ (Tab.147). Bu foseptikten 17. yüzyıl sonu-18. yüzyıl Avrupa seramiği ve 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Kütahya fincanları çıkmıştır. Ayrıca Venedik Cumhuriyeti, Doge Alvise III.Mocenigo (1722-1732) sikkesi de foseptik buluntuları arasındadır. K1-L1/17 plankaresinde yer alan Sarnıç ve bu sarnıca bağlı L1/17 plankaresindeki foseptikte tam ve tama yakın malzemeler dikkat çekmektedir (Tab.147). Özellikle Sarnıç içerisinde çok sayıda Kütahya fincanı bulunmuştur. Avrupa seramikleri ise 18. yüzyıl “Mavi beyaz Delft” grubu tabak ve fincan örnekleri ile Meissen kahve fincanlarından oluşmaktadır.

M1/22 plankaresindeki foseptik içerisinde 14.95-12.15 m seviyeleri arasında yoğun şekilde Osmanlı ve Avrupa seramikleri bulunmuştur (Fot.52, Tab.149). Ayrıca 18. yüzyıl ve sonrasına tarihlendirilen kemik domino taşı ve nargile parçası⁵⁵⁹ ile ithal renksiz saydam camdan yapılmış örnekler⁵⁶⁰ de görülmektedir. Avrupa seramikleri tam ve tama yakın İngiliz, Hollanda, Fransız ve İtalyan tabakları, İtalyan mayolika sürahiler ve 1730-1770 yılları arasında üretildiği anlaşılan Meissen kahve fincanı örneği gibi çeşitli ülke ve form örneklerinden oluşur. Bu foseptikteki Avrupa seramiklerinden en erken örnekler 16. yüzyıl sonu-17. yüzyıla, yoğunluk 18. yüzyıla ve en geç örnekler ise 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. M1/22 plankaresi foseptiği dışında çevresindeki plankarelerde (L1/21-22) de çeşitli Avrupa seramikleri bulunmuştur. Bu örnekler İtalyan “mermer dekorlu” ve “sgraffito teknikli” kâseler ile “barocca scenografia üslup” ve “Montelupo mayolika” tabak örneklerinden oluşur. Ayrıca bu plankarelerde çok sayıda Kütahya fincanı, kemik nargile ağızlığı ve bolca lüle bulunmuştur. S. Gök bu verilerle birlikte L1-M1/21-22 plankarelerindeki mekanların da fincan ve lülelerin yoğunluğuyla bağlı olarak kahvehane olabileceğini belirtmektedir⁵⁶¹ (Tab.148).

⁵⁵⁸ Ersoy, Kemik, Kat.No:201.

⁵⁵⁹ Ersoy, Kemik, Kat.No:119,203.

⁵⁶⁰ Gürlü ve diğerleri, s.58.

⁵⁶¹ Gök, Kütahya, s.16.

Fot.52: Smyrna/İzmir Agorası M1/22 plankaresi fosseptiğinden Avrupa seramikleri ile Kütahya fincanları (S.Gök).

M1/28 plankaresinde mutfak veya depolama mekanı olarak kullanıldığı düşünülen alanda 1570-90 üretimi “Montelupo mayolika” örneği, Meissen kahve fincanı (1720-1770lere tarihlendirilen), İngiliz transfer baskı teknikli fincan ve 1817-90 yılları arasında üretilen tabak örneği, 19. yüzyıl ikinci yarısına tarihlendirilen İngiliz sünger baskı teknikli kâse ve Grottaglie üretimi tabak bulunmuştur (Tab.149).

Bouleuterion üstündeki Osmanlı yapılaşmalarından üç fosseptikte yoğun seramik malzeme ele geçmiştir. M1/29, M1/30 ve M1/29-30 plankarelerindeki fosseptiklerde çeşitli ülke ve form örnekleri bulunmuştur (Tab.149). Örnekler içerisinde tam ve tama yakın Fransız, İngiliz, İtalyan üretimi tabaklar, İtalyan kâseler ve kahve fincanları, Meissen kahve fincanları, “Vallauris sırlı mutfak kapları”, İtalyan mayolika sürahiler, İngiliz stoneware şişeler yer almaktadır. Bu seramiklerle birlikte çok sayıda Kütahya fincanı, kemik nargile ağızlığı ve kemik bıçak sapı, bolca lüle bulunmuştur⁵⁶². Ayrıca ithal cam kadehler de bu plankarelerde ele geçmiştir⁵⁶³. S. Gök bu verilerle birlikte fosseptiklerin yer aldığı bu plankarelerdeki mekânların fincan ve lülelerin yoğunluğuyla

⁵⁶² Gök, Kütahya, s.16; Ersoy, Kemik, Kat.No:183.

⁵⁶³ Binnur Gürler, Akın Ersoy, Gülten Çelik. **İzmir’in Osmanlı Dönemi Tanıkları Smyrna/İzmir Agorasından Cam Objeler**, İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016, Kat.No:38-47.

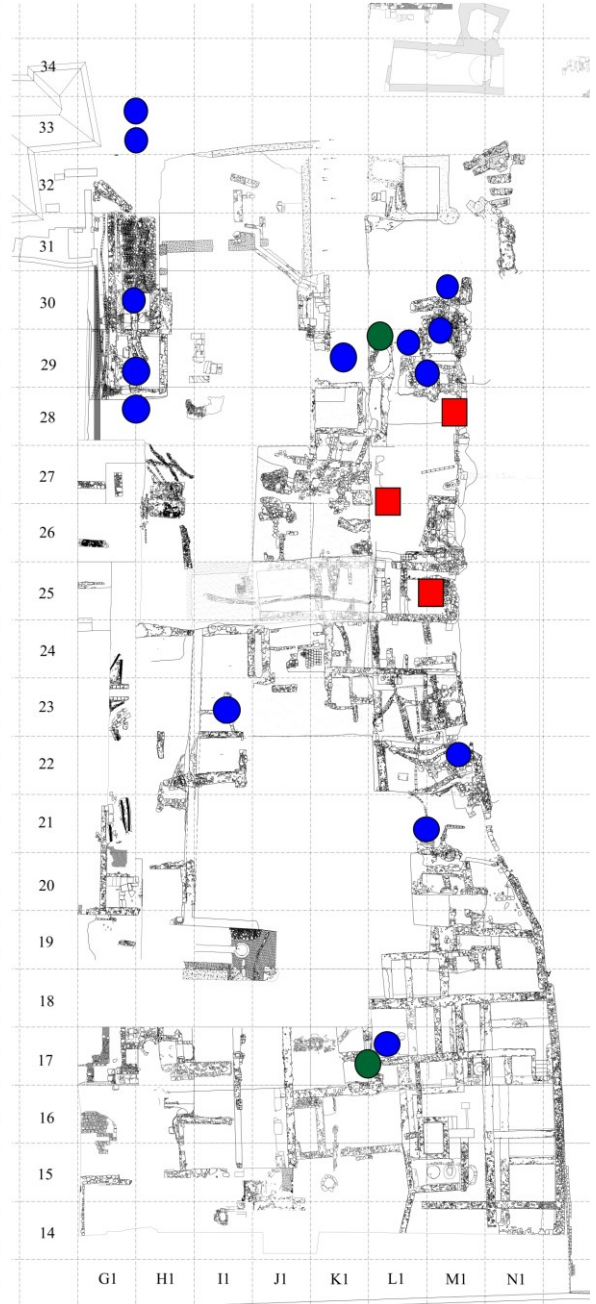
bağlı olarak kahvehane olabileceğini belirtmektedir⁵⁶⁴. Bu plankarelerdeki incelemiş olduğumuz Avrupa seramikleri içerisinde de damgalarından 17. yüzyıl ikinci yarısı-18. yüzyıla tarihlendirilen İtalyan fincan örnekleri (Tab.146:1) ile 19. yüzyılın ikinci yarısı örnekleri olan İngiliz sünger baskı ve sıraltı teknikli fincanlar (Tab.146:2) almaktadır. Yoğun seramik malzemeye sahip bu üç foseptikte en erken tarihli Avrupa seramik örnekleri 16. yüzyıl sonuna en geç örnekler ise 19. yüzyıl ikinci yarısı-20. yüzyıl ilk çeyreğine tarihlendirilebilir. L1/29-30 plankaresinde ortaya çıkarılan sarnıçtan Osmanlı ve Avrupa seramikleri yoğun olarak bulunmuştur (Tab.148). Örnekler içerisinde 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen “Montelupo mayolikaları”, 19. yüzyıl “Vallauris sırlı mutfak kapları” ile “Albisola siyah lekeli tabaklar” ve 1817-1890 yılları arasında üretildiği anlaşılan İngiliz transfer baskı teknikli tabak örnekleri yer almaktadır.

Tab.146: Smyrna/İzmir Agorası L1-M1/29-30 plankarelerindeki foseptiklerde bulunan Avrupa fincan örnekleri (S.Gök, Z.A.Meriç).

⁵⁶⁴ Gök, Kütahya, s.16.

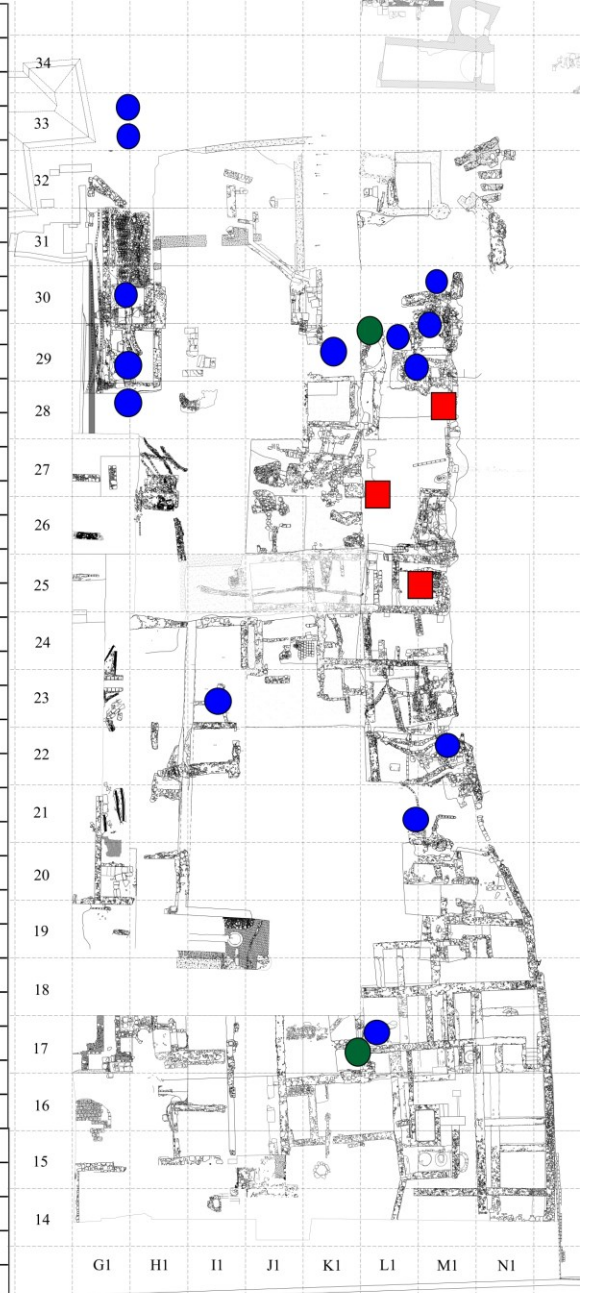
II/23 (Fosseptik)	MY 11-69
	MY 11-70
	MY 14-02 (Sikke 1722-32)
	MY 11-69
	MY 11-70
II/24	MY 11-71
	MY 11-72
II/25	MY 11-27
II/26	MY 12-36
II/27 (Sarnıçlı Çeşme?)	BOU 12-13
II/28	BOU 13-02
J1/22	MY 11-33
J1/25	BOU 09-01
	MY 11-21
J1/26	BOU 09-04
	BOU 10-114
J1/27	BOU 10-117
	BOU 10-120
J1/28	BOU 10-162
	BOU 10-163
	BOU 12-98
J1/29	BOU 13-03
	BOU 14-20
J1/31	BOU 12-53
J1-II/27	BOU 09-07
K1-L1/17 (Sarnıç) (Fosseptik)	MY 16-16
K1/20	MY 11-77
K1/25	BY 08-76
	MY 11-19
	MY 11-25
	MY 11-32
	MY 11-45
	MY 11-49
K1/26	BOU 10-88
	BOU 10-113
	MS 10-02
K1/27	BOU 10-84
	BOU 10-86
	BOU 10-128
	BOU 10-133
K1/27-28	BOU 10-133
K1/28	BY 08-146
	BOU 10-49
	BOU 10-137
	BOU 10-140
K1-L1/28	BOU 10-167
K1/29-30 (Fosseptik)	BOU 10-21
	BOU 10-38
	BOU 10-45

- Fosseptik
- Mutfak?
- Sarnıç

Tab.147: Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (devamı) (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

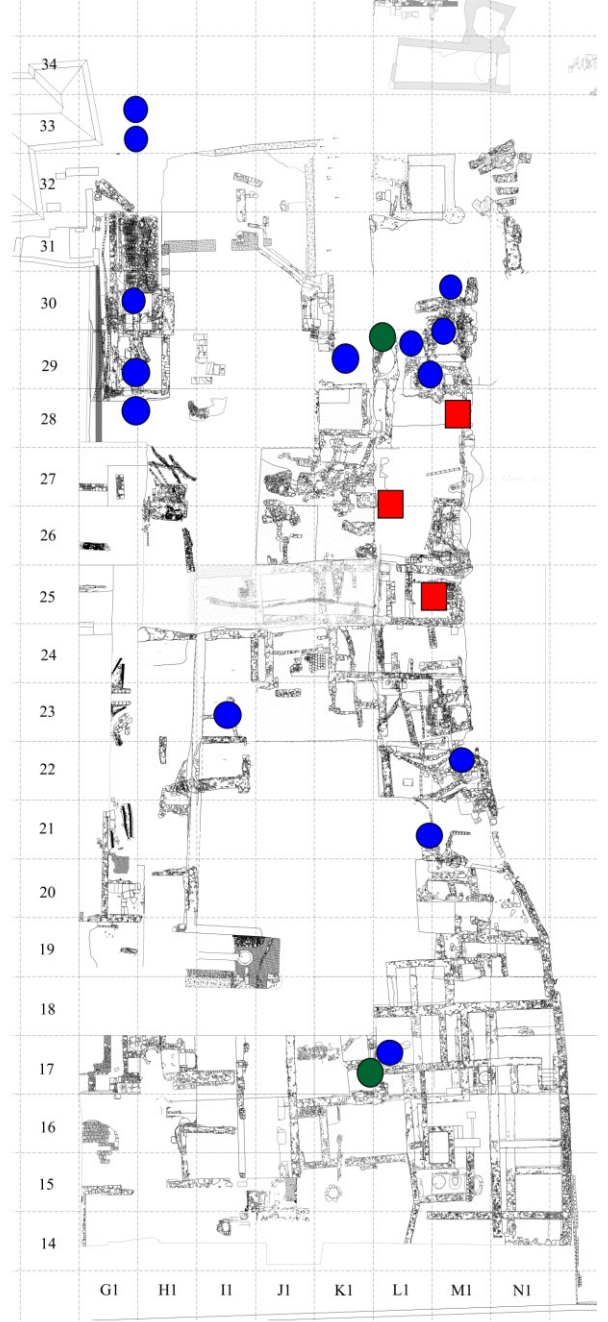
K1/30	BOU 10-146
K1/31	BOU 10-62
	BOU 10-66
K1/32	BOU 10-60
	BOU 10-68
K1/31-32	BOU 10-13
K1-L1/31-32	BOU 09-16
L1/18	MY 12-14
L1/19	MY 12-13
	FAU 09-55
L1-M1/20	BY 08/269
L1-M1/21 (Fosseptik)	MY 11-04
	BY 08-230
L1-M1/22	BY 08-249
	BOU 09-75
L1/23	BY 08/228
L1/24	BOU 09-43 (Sikke 1861-76)
	BOU 09-52
	BOU 09-69
L1-M1/24	BOU 09-41
	BOU 09-48
	MY 11-07
	MY 11-11
L1/25	BY 08-75
	BY 08-87
L1-M1/25 (Mutfak?)	BOU 09-66
	BOU 09-68
	BOU 10-81
L1/26-27 (Mutfak?)	BY 08-52
	BY 08-54
	BY 08-55
	BY 08-57
	BY 08-62
L1/27	BY 08-49
	BY 08-58
L1/28-29 (Fosseptik)	BY 08-108
	BY 08-110
L1/29 (Fosseptik)	BY 08-138
L1/29-30 (Sarnıç)	BY 08-111
L1-M1/29 (Fosseptik)	BY 08-156
	BY 08-159
	BY 08-161
	BY 08-163
	BY 08-166
	BY 08-170

- Fosseptik
- Mutfak?
- Sarnıç

Tab.148: Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (devamı) (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

L1/31	BOU 09-184
	BOU 09-185
	BOU 09-189
	BOU 09-190
L1/32	BOU 09-210
	BOU 09-211
	BOU 09-212
	BOU 09-216
	BOU 09-217
L1-M1/31	BOU 09-176
L1-M1-N1/20	BY 08/296
M1/18	MY 12-02
M1/19	MY 11-165
M1/21	MY 11-98
	MY 12-20
M1/22 (Fosseptik)	BOU 09-70
	MY 11-12
	MY 12-24
	MY 12-26
	MY 12-31
M1/23	MY 12-45
	MY 11-53
M1/25-26	BY 08-04
	BY 08-05
M1/25 (Mutfak?)	BOU 10-70
M1/26	BY 08-100
M1/27	BY 08-38
M1/28 (Mutfak?)	BY 08-34
	BY 08-36
	BY 08-42
	BY 08-186
M1/27-28	BOU 10-99
	BY 08/44
M1/29 (Fosseptik)	BY 08-30
M1/30 (Fosseptik)	BY 08-21
	BY 08-24
	BOU 09-194
M1/29-30 (Fosseptik)	BY 08-28
	BY 08-29
	BY 08-157
	BY 08-158
	BY 08-162
	BY 08-165
	BY 08-169
	BY 08-169
M1-N1/20	MY 12-41
M1-N1/31	FAU 09-01
N1/19	BOU 09-113
	MY 11-164
	FAU 09-12 (Sikke:1861-76)
N1/21	FAU 09-13
	MY 11-13
N1/21-22	MY 12-17

- Fosseptik
- Mutfak?
- Sarnıç

Tab.149: Smyrna/İzmir Agorası'nın batısındaki yapılarda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (devamı) (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

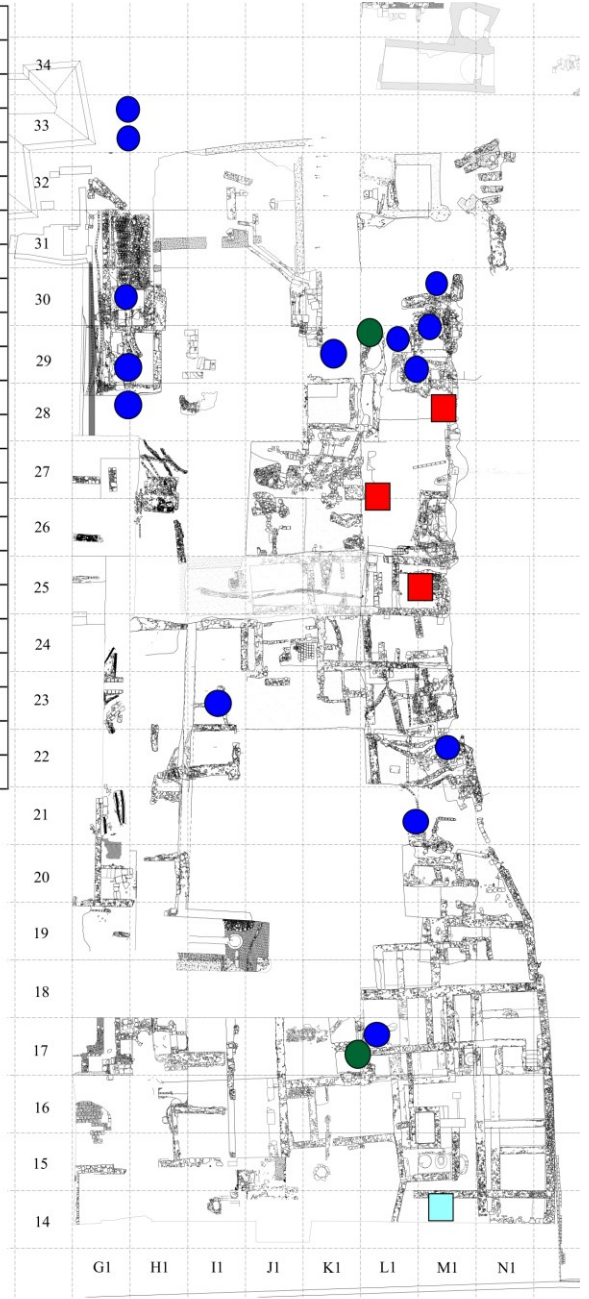
Mozaikli Yapı ve Faustina Açmaları'nın bitişiğinde yer alan N1/17-18 plankarelerinde 18. yüzyıl “Mavi beyaz Delft” seramiklerinden kâse ve tabak örnekleri bulunmuştur (Tab.150). Ayrıca bu plankarelerde çok sayıda Kütahya fincanı, kemik zar, kemik nargile ağızlığı ve bronz terazi kefesi de ele geçmiştir⁵⁶⁵. Bu verilerle birlikte S. Gök N1/17-18 plankarelerindeki mekanların ev dışında bir kullanıma (dükkan) işaret ettiğini belirtmektedir⁵⁶⁶. Faustina Açmaları'ndaki N1/19 plankaresinde ise çeşitli Avrupa üretimi seramikler görülmektedir (Tab.149). İtalyan “mermer dekorlu” ve figürlü barooca scenografia tabak örnekleri, 19. yüzyıl ortalarından itibaren kullanılan damgaya sahip “Sarreguemines üretimi” tabak örneği, İngiliz “sert bünyeli şişeler” ve “transfer baskı teknikli” örnekler bu plankaredeki buluntuları oluşturur. N1/19 plankaresindeki seramiklerin yoğunluğuyla örtüşen Abdülaziz Dönemi (1861-1876) sikkesi de buluntular arasındadır. H1/16 plankaresinde ise kemik ağızlık ve nargile parçasıyla birlikte daha çok 18. yüzyıl seramik örnekleri görülmektedir⁵⁶⁷ (Tab.150). Örnekler içerisinde “Mavi beyaz Delft” tabakları, “Cerreto Sannita mayolikaları” ve 18. yüzyıl ikinci yarısına tarihlendirilen “Montelupo mayolikaları” yer almaktadır. K1/15 plankaresinde 18. yüzyıla tarihlendirilen “Mavi beyaz Delft” tabakları buluntular arasında yoğunluğu oluşturmaktadır (Tab.150). Diğer örnekler ise İngiliz “transfer baskı” ve “deniz kabuğu bordürlü” tabaklar ile 17. yüzyıl sonu-18. yüzyıl başına tarihlendirilen “tappezzeria” üslubu damgalı kâselerdir. M1/14 plankaresinde külle birlikte ele geçen malzemelerle fırın olma ihtimali olan mekandan tam İngiliz “krem renkli” ve “Albisola siyah lekeli” tabaklar bulunmuştur (Tab.150).

⁵⁶⁵ Gök, Kütahya, s.16; Ersoy, Kemik, Kat.No:76,192.

⁵⁶⁶ Gök, Kütahya, s.16.

⁵⁶⁷ Ersoy, Kemik, Kat.No:195,204.

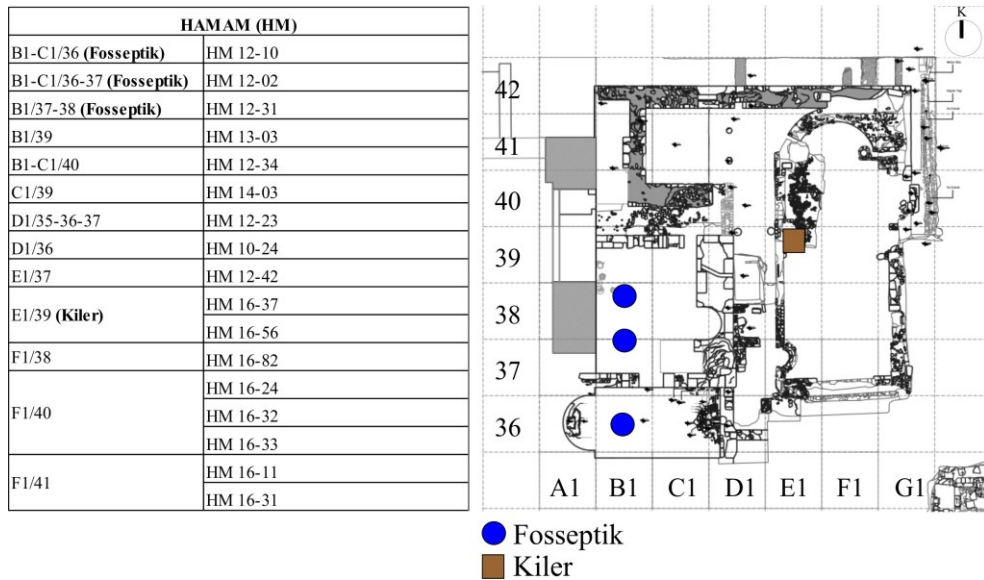
FAUSTİNA AÇMALARİ (FAU)	
G1/14	FAU 12-95
G1/17	FAU 13-21
H1/14	FAU 12-98
H1/16	FAU 12-76
	FAU 12-77
H1/17	FAU 12-78
II/15	FAU 12-52
II/16	FAU 12-56
II/17	FAU 12-67
J1/17	FAU 12-66
K1/15	FAU 09-72
	FAU 09-210
	FAU 12-37
L1/14-15	FAU 09-61
L1/16	FAU 09-70
L1/17 (Fosseptik)	FAU 12-39
M1/14 (Fırın?)	FAU 09-57
	FAU 09-64
M1/17	FAU 12-19
N1-O1/16	FAU 08-08
N1/17	FAU 12-04
N1/18	MY 12-03

- Fosseptik
- Mutfak?
- Sarnıç
- Fırın?

Tab.150: Faustina Açmaları'nda bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

Smyrna/İzmir Agorası'nın batı alanındaki bir diğer yapı olan Hamam'ın da üst kotlarında çok sayıda Osmanlı yapılaşması görülmektedir. Özellikle fosseptik ve kiler mekânlarında çok sayıda Avrupa seramiği bulunmuştur. B1-C1/36-37 ve B1/37-38 plankarelerindeki üç fosseptikten tam ve tama yakın çeşitli ülke ve form örneklerine sahip Avrupa seramikleri ele geçmiştir (Tab.151). Genel olarak bakıldığında İngiliz “transfer baskı teknikli” tabakların yoğunluğu dikkati çekmektedir. Ayrıca İngiliz “sıraltı”, “sünger baskı teknikli” ve “deniz kabuğu bordürlü” tabaklar ile fincanlar buluntuları arasındadır (Tab.152). Bu fosseptiklerde ele geçen seramiklerin çoğunluğu 19. yüzyıla tarihlendirilmektedir. E1/39 plankaresindeki kiler mekanında daha çok İtalyan üretimi örnekler görülmektedir (Tab.151). Örnekler içerisinde 18. yüzyıla tarihlendirilen “tek renkli kaligrafik natüralist” üslup kâse, 18. yüzyıl son çeyreğinde üretilen “Pesaro mayolika” örneği ve 18. yüzyıl ikinci yarısına tarihlendirilen “Montelupo mayolikaları” buluntuları oluşturur. F1/40 plankaresinde ise İngiliz seramiklerinin yoğunluğu görülmektedir (Tab.151). Damgasından 1866 tarihi anlaşılan “transfer baskı teknikli” tabak parçası ile 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen “sıraltı” ve “sünger baskı teknikli” tabaklar İngiliz örnekleri içerisinde. Bu plankaredeki diğer seramikler ise 19. yüzyılın ikinci yarısı-20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen İngiliz “bant dekorlu” kupa örnekleri ile 1883-1900 yılları arasında “Maastricht Sphinx üretimi” örneklerden oluşmaktadır.

Tab.151: Hamam sektöründe bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

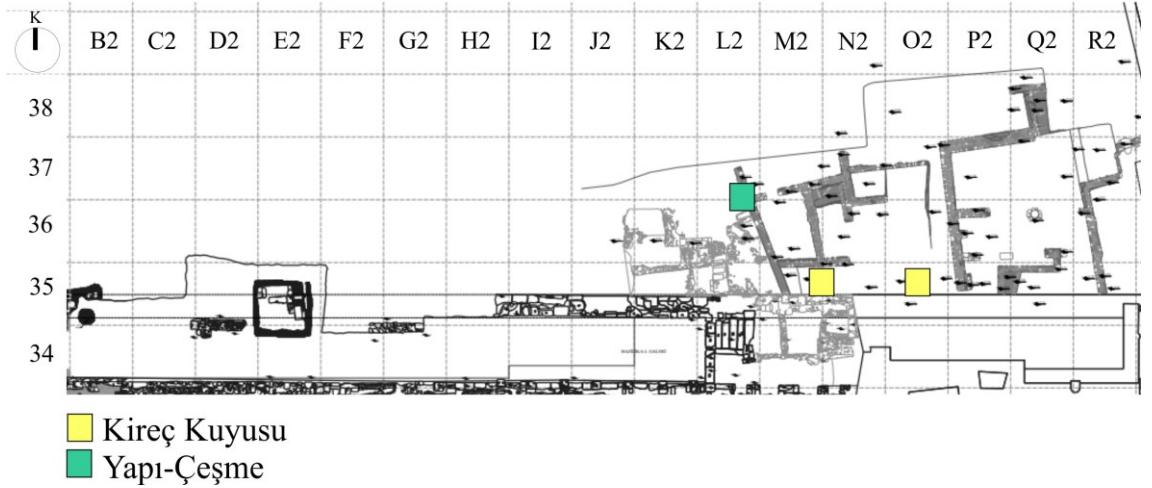
(HAMAM 12-10)

Tab.152: Smyrna/İzmir Agorası Hamam B1-C1/36 Fosseptiğinden tam ve tama yakın İngiliz seramikleri (S.Gök).

Agora alanının kuzeyindeki Kuzey Cadde’de çeşitli Osmanlı yapılaşmaları görülmektedir. Osmanlı Dönemi yapılaşmaları sıralı mekanlardan oluşan yapı temelleri, çeşme ve kireç kuyularından oluşur. Kuzey Cadde’nin B2/35 plankaresinde “transfer baskı teknikli” tabak ve fincanlar, “deniz kabuğu bordürlü” ve “sünger baskı teknikli” tabaklar yoğunluktadır (Tab.153). H2/36 plankaresinde 1720lerden 1805 yılı arasına tarihlendirilen Meissen kahve fincanı örnekleri görülmektedir (Tab.153). Kireç kuyusunun da yer aldığı M2-N2/35 plankaresinde ise Meissen kahve fincanları, 18. yüzyıl Fransız sıraltı teknikli tabaklar ile İngiliz transfer baskı ve sünger baskı teknikli tabak parçaları bulunmuştur (Tab.153). Bir diğer kireç kuyusunun bulunduğu O2/35 plankaresinde daha çok 19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen örnekler ele geçmiştir (Tab.153). İngiliz “transfer baskı teknikli”, “bant dekorlu”, “deniz kabuğu bordürlü” kâse ve tabak parçaları, “Grottaglie mayolika” örnekleri ile “Maastricht Société Céramique üretimi” kâse parçası bu alanda bulunan seramiklerdendir. Osmanlı yapı temelleri ve hazneli çeşmenin bulunduğu L2/36-37 plankarelerinde İngiliz transfer ve sünger baskı teknikli tabak parçaları ile 1774-1805 yılları arasına tarihlendirilen Meissen kahve fincanı örnekleri ele geçmiştir (Tab.153). Kuzey Cadde’nin doğusunda

konumlanan Q2/35 plankaresinde Fransız seramikleri yoğunluktadır (Tab.153). Fransız seramikleri 19. yüzyıl-20. yüzyıl başlarına tarihlendirilen “Sarreguemines üretimi” tabak ve sütlük örnekleri ile çok sayıdaki “Vallauris sırlı mutfak kaplarından” oluşmaktadır. Diğer seramikler ise 1883-1900 yılları arasında “Maastricht Sphinx üretimi” tabak parçaları, İngiliz “transfer baskı teknikli” tabaklar ile 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen “Belçika üretimi” tabaklar olarak görülmektedir.

KUZEY CADDE (KC)	
B2/35	KC 15-10
	KC 15-11
H2/36	KC 17-09
	KC 17-10
M2-N2/35 (Kireç Kuyusu)	KC 17-16
	KC 17-21
O2/35 (Kireç Kuyusu)	KC 17-23
L2/36-37 (Yapı) (Çeşme)	KC 17-26
	KC 17-30
Q2/35	KC 17-31
	KC 17-34

Tab.153: Kuzey Cadde sektöründe bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

Kuzey Cadde'nin doğu ucunda yer alan Bazilika Kuzeydoğu Kapı alanında çok sayıda Avrupa seramiği bulunmuştur. Özellikle N2/34 plankaresinde yer alan foseptik içerisinde çeşitli ülke ve form örneklerine sahip buluntular görülmektedir (Tab.154). Bu alanda ele geçen seramiklerin çoğunluğu tam ve tama yakın formdadır. Örnekler içerisinde İngiliz “transfer baskı” ve “sıraltı teknikli”, “bant dekorlu” ve “deniz kabuğu bordürlü” tabaklar yer almaktadır. İngiliz seramiklerinin yanı sıra “Hollanda mavi beyaz Delft grubu tükürük hokkası” ve “Grottaglie mayolika” örneği de buluntular arasındadır. Bu foseptikten seramiklerin dışında II. Mahmud (1808-1839), Abdülmecid (1839-1861) ve Abdülaziz (1861-1876) Dönemi sikkeleri de bulunmuştur.

BAZİLİKA KUZEYDOĞU KAPI (BZDK)						
PLANKARE			KASA NO			
N2/34 (Fosseptik)			BZ.DK 09-11 (Sikke:1808-1839)			
			BZ.DK 09-12			
N2/34-35 (Fosseptik)			BZ.DK. 09-02 (Sikke:1839-1861)			
			(Sikke: 1861-1876)			

● Fosseptik

Tab.154: Bazilika Kuzeydoğu Kapı’da bulunan Avrupa seramiklerinin kazı plankarelerine göre dağılımı (Smyrna Antik Kenti kazı arşivi, Z.A.Meriç).

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleri çoğunlukla Osmanlı seramikleriyle birlikte ele geçmiştir. Seramik buluntulardan hem ithal hem de yerel örneklerin mutfaktan tuvalete her alan için kullanılan malzemelerden oluştuğu görülür. Ayrıca bu seramikler çoğunlukla Osmanlı yapılaşmalarının foseptik çukurlarında bulunmuştur. Çukurlara herhangi bir düzen olmadan atıldığı ve bu şekilde seramiklerde kırıkların oluştuğu anlaşılmaktadır. 18. yüzyılda gerçekleşen veba salgınları ve diğer ölümcül hastalıklar seramiklerin foseptik çukurlarında birer çöp olarak atıldığını düşündürmektedir. Agora alanında yaşayan Yahudilerin salgınlara karşı karantina uygulamalarında daha tedbirli oldukları görülmektedir⁵⁶⁸. Foseptik çukurlarında ele geçen ürünlerin salgınlara bağlantılı olarak ve Yahudilerin karantina tedbirlerini uygulamalarıyla ilişkilendirilebilir. Aynı çukurlardan Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen cam malzeme ve ilaç kutularının da ele geçtiği görülür⁵⁶⁹. Ayrıca daha basit bir düşünceyle bir seramiğin ufak bir kısmının normal yollarla kırılmasıyla yine çöp olarak atıldığı düşünülebilir. Aynı şekilde dönemin modasıyla birlikte seramiklerin kullanımının sona ermesi yine bu ürünlerin foseptik çukurlarına atıldığını düşündürmektedir.

Kazılarda ele geçen özellikle 19. yüzyıl ithal seramik buluntuların çoğu tabak, fincan, kâse ve sütlük gibi set halinde yemek takımlarından oluşmaktadır. Ayrıca bu buluntulardan özellikle İngiliz seramiklerinin fabrika üretimleri ve dönemine göre ucuz orta seviye ürünler oldukları görülmektedir. Bu alanda yaşayan Yahudilerin de ekonomik açıdan çok üst seviyede olmasa da sofrta kültüründe kap çeşitliliğini tercih ettiği anlaşılmaktadır. Seramik malzeme dışında Osmanlı kültüründe yaygın olan tartı araçları ve süs eşyaları gibi metal objeler de Agora kazılarında bulunmuştur⁵⁷⁰. Ancak bu örnekler gümüş, bronz veya pirinç gibi kaliteli olmayıp daha çok düşük kaliteye sahip bakır alışımından yapılmıştır. Kazılarda Avrupa üretimi cam malzeme de çok sayıda ortaya çıkarılmıştır. Cam buluntular içerisinde 17.-19. yüzyıla tarihlendirilen

⁵⁶⁸ Gök, Mutfak, s.136.

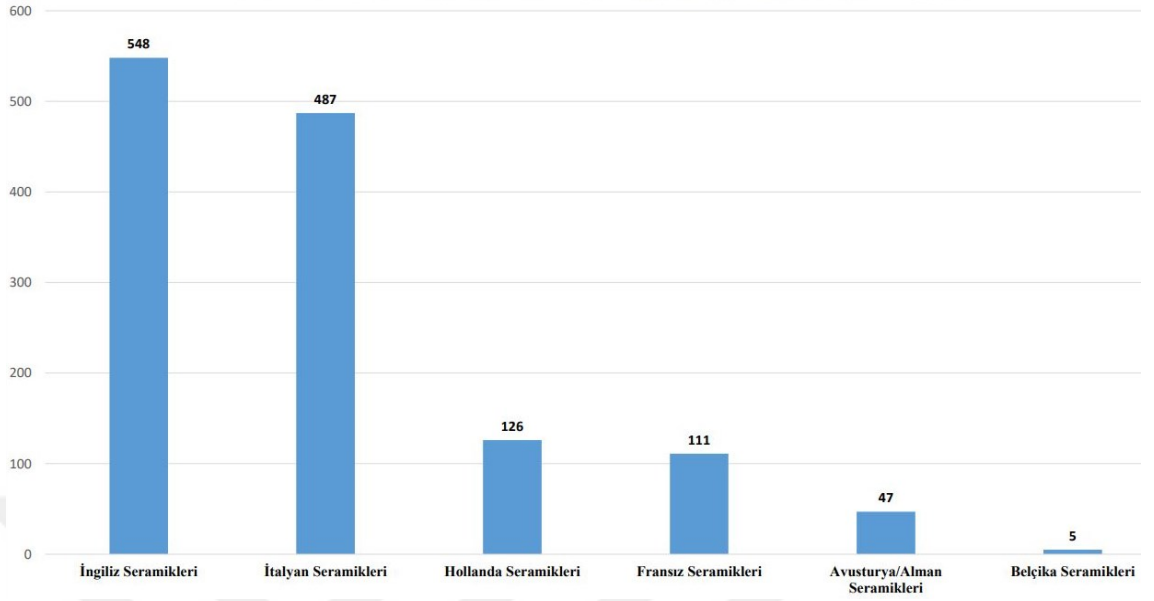
⁵⁶⁹ Gürler ve Çelik Ersoy.

⁵⁷⁰ Duygu Akar Tanrıver, "Smyrna'dan Metal Eserler", **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I**, (Ed. Akın Ersoy ve Gözde Şakar), Ege Yayınları, İstanbul, 2015, ss.15-29.

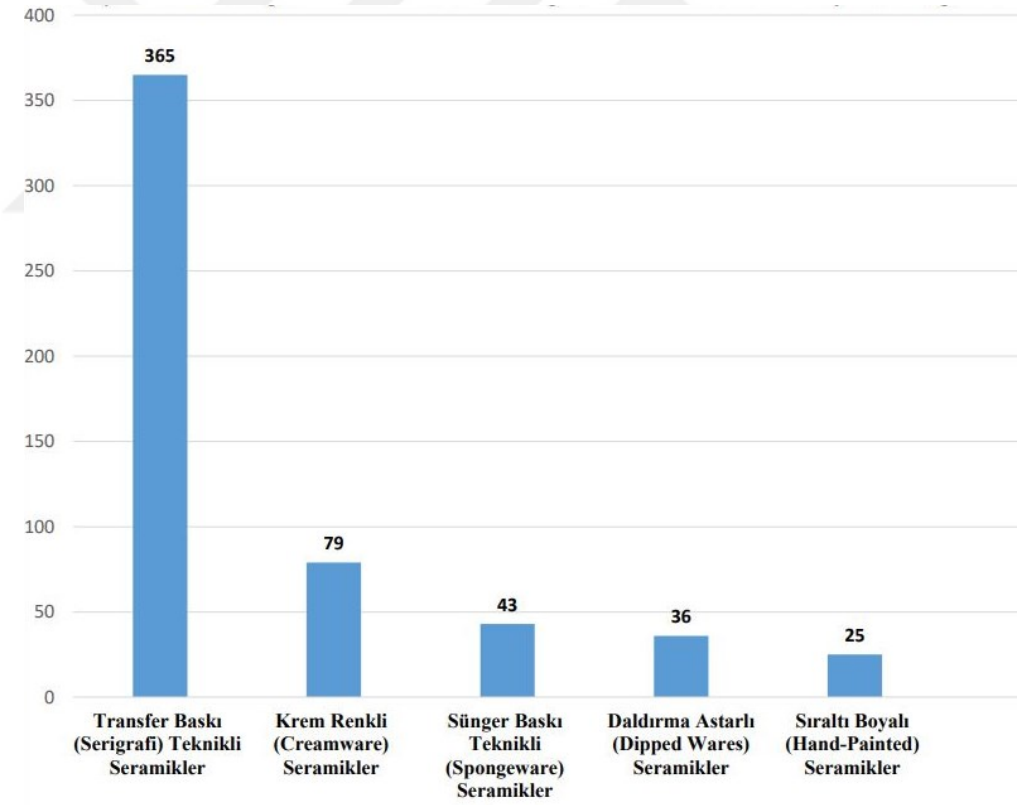
Venedik başta olmak üzere Almanya, İngiltere ve Felemek ülkelerinde üretilen kadeh, sürahi ve bardak örnekleri yer almaktadır⁵⁷¹.

İncelemiş olduğumuz Avrupa seramiklerinden tez kapsamında değerlendirilen form veren veya kompozisyonu seçilebilen çok sayıdaki örneğin yanı sıra küçük parçalar hâlinde birçok Avrupa seramiği de bulunmuştur. Yapmış olduğumuz istatistik verilerine tez kapsamındaki örnekler dahil edilmiştir. Ancak kazılarda bahsedildiği üzere küçük parçalar halinde çok sayıda Avrupa örnekleri ele geçmiştir. Bu noktada vermiş olduğumuz sayılardan daha fazla örnek olduğunu bilmekteyiz. Ancak ülkelere göre yoğunluk tabloda gösterilen şekildedir (Şek.3). Buna göre İngiliz seramikleri sayıca en yoğun grubu oluşturmaktadır. Bu grup içerisinde “transfer baskı teknikli” örnekler diğer İngiliz gruplarına göre fazla sayıdadır (Şek.4). İngiliz seramiklerinin ardından çok sayıda alt gruba sahip İtalyan seramikleri 487 örnekle ikinci sıradadır. İtalyan seramikleri içerisinde çeşitli üslupları bulunan “Montelupo mayolikaları” ve “mermer dekorlu” seramikler diğer örneklere göre çok sayıdadır (Şek.5). İngiliz ve İtalyan örneklerinden sonra daha az sayıda Hollanda ve Fransız seramikleri gelmektedir. Hollanda seramikleri içerisinde “Mavi beyaz Delft grubu” diğer örneklerden sayıca fazladır (Şek.6). Fransız seramiklerinde ise “sıraltı teknikli” grup ön plana çıkmaktadır (Şek.6). Sayısal dağılımda Avusturya/Alman seramikleri 47 örnekle temsil edilmektedir. Bu örnekler içerisinde “Meissen porselenleri” büyük yoğunluğu oluşturmaktadır (Şek.6). izler. Kazı buluntuları arasında en az sayıdaki seramik grubu Belçika üretimi örneklerden oluşmaktadır.

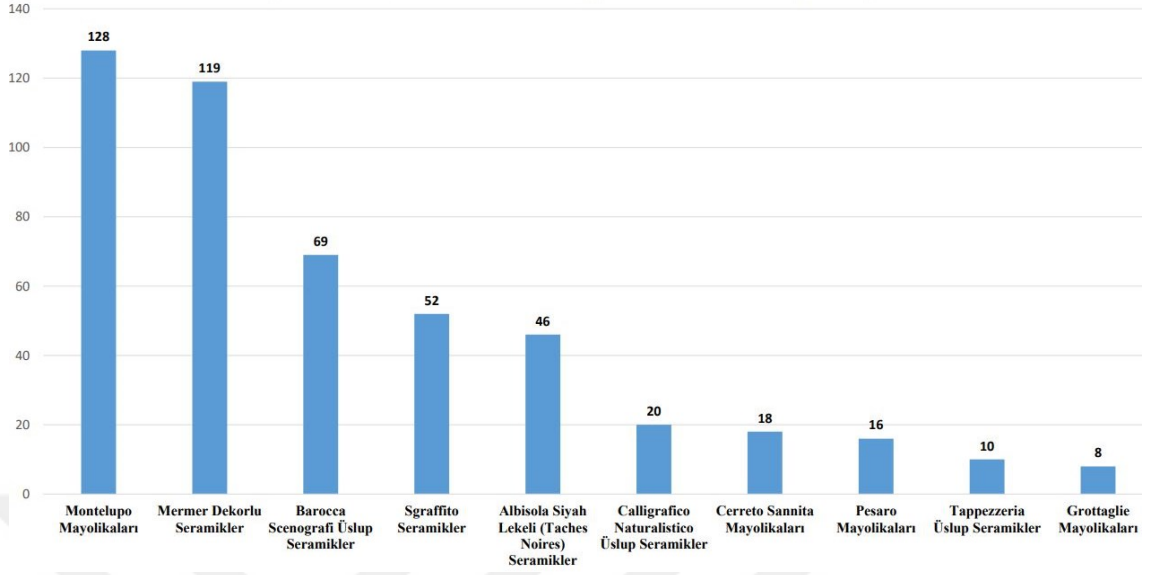
⁵⁷¹ Gürler ve diğerleri, s.51-63.

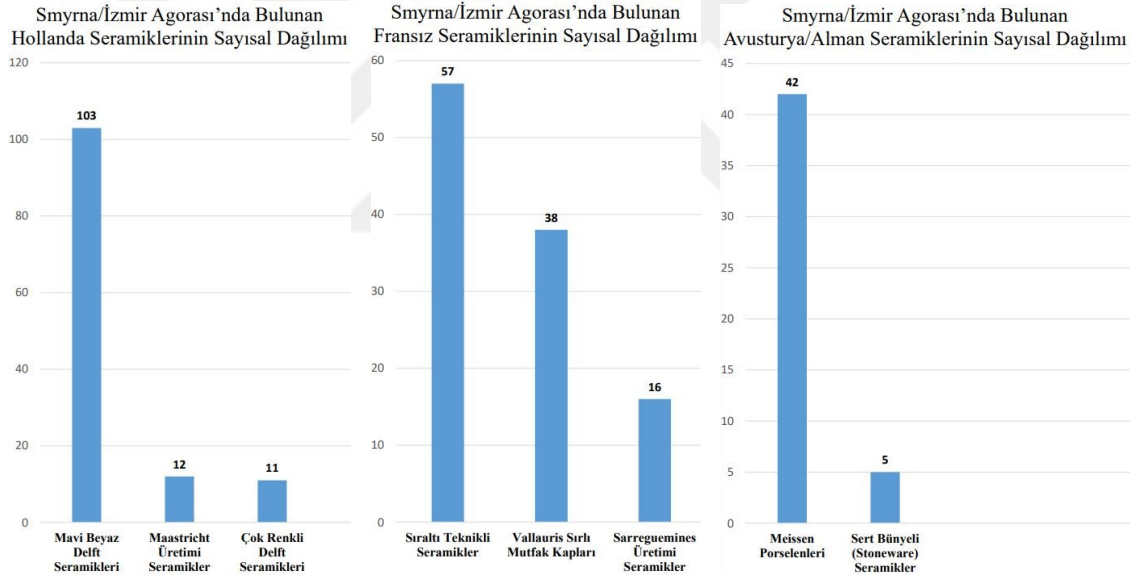
Şek.3: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramiklerinin sayısal dağılımı (Z.A.Meriç).

Şek.4: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan İngiliz seramiklerinin sayısal dağılımı (Z.A.Meriç).

Şek.5: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan İtalyan seramiklerinin sayısal dağılımı (Z.A.Meriç).

Şek.6: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Hollanda, Fransız ve Avusturya/Alman seramiklerinin sayısal dağılımı (Z.A.Meriç).

Smyrna/İzmir Agorası'ndaki Avrupa seramiklerinin tarihlendirilmesinde örneklerin üretim yerlerinden yayınlar ve müzelerde bulunan aynı veya benzer üsluptaki seramikler ön planda tutulmuştur. Seramikler kronolojik olarak değerlendirildiğinde ise en erken tarihli örneklerin İtalyan seramikleri olduğu görülmektedir (Tab.147). İtalyan seramikleri içerisinde “Roma üretimi mayolika” tabak parçası (s.60, Tab.10) ve Montelupo mayolikalarından “çok renkli şeritli sürahiler” (s.63, Tab.11) ile “geometrik bezemeli örnek” (s.64, Tab.12) 16. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir.

Fransız, Hollanda, İngiliz, Avusturya/Alman ve Belçika üretimi 16. yüzyıla tarihlendirilen herhangi bir örnek yer almamaktadır. 17. yüzyıl örneklerinin de daha çok İtalyan “mermer dekorlu” (s.47, Tab.1-2) ve “sgraffito teknikli” (s.55, Tab.5-8) seramiklerden oluştuğu görülür. Alman “Westerwald” (s.235, Tab.139) ve “Frechen” (s.236, Tab.140) sert bünyeli seramiklerin de 17. yüzyılın ikinci yarısında üretimine başlandığı bilinmektedir. Smyrna/İzmir Agorası’ndaki Avrupa seramiklerinin yoğunluğunu 18. ve 19. yüzyıl örnekleri oluşturmaktadır (Tab.147). İtalyan seramiklerinden “Liguria Bölgesi” (Tab.26) “Pesaro” (s.93, Tab.32-33) ve “Cerreto Sannita” (s.96, Tab.34) mayolikaları 18. yüzyıl boyunca, “Montelupo mayolikaları” (Tab.14-19) ise 18. yüzyıl ikinci yarısında üretilmiştir. Fransız “sıraltı teknikli” (s.108, Tab.37-38) ve Hollanda “Mavi beyaz Delft seramikleri” (s.133, Tab.45-55) ile Avusturya “Meissen porselenleri” (Tab.138) örnekleri içerisinde de 18. yüzyıl üretimleri yoğunluktadır. Nicelik açısından en yoğun grup olan İngiliz seramiklerinin 19. yüzyıl boyunca üretildikleri anlaşılmaktadır. Ancak birçok İngiliz üretimi örnekte yer alan damgalar vasıtasıyla daha dar aralıklı tarihlendirmeler yapmak mümkündür (s.203-223). En az sayıdaki Belçika üretimi seramikler ise 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir (s.239, Tab.144). Smyrna/İzmir Agorası’nda tespit edilebilen en geç tarihli seramikler Fransız, Hollanda ve İngiliz örnekleri içerisinde. Fransız “Sarreguemines damgalı” örneklerde fabrika üretimlerinin 1920 ve 1940’lara kadar devam ettiği görülmektedir (s.120, Tab.44). Hollanda “Maastricht Société Céramique damgalı” örneklerin de 1958 yılına kadar uzanan üretimi bilinmektedir (s.137, Tab.57). İngiliz “bant dekorlu” seramiklerin de 1925’lere kadar üretildiği görülmektedir (s.193, Tab.101-102). Smyrna/İzmir Agorası’nda bulunan Avrupa seramikleri ile çağdaşı Osmanlı seramikleri, sikkeler, kemik, metal ve mimari unsurlar bu alanda 16.yüzyılın sonlarından 20.yüzyıla kadar kesintisiz bir yerleşimin olduğunu göstermektedir.

İTALYAN SERAMİKLERİ	16.YÜZYIL	17.YÜZYIL	18.YÜZYIL	19.YÜZYIL	20.YÜZYIL
1-Mermer Dekorlu		16.yüzyıl sonu-17.yüzyıl			
2-Sgraffito Teknikli					
3-Roma Üretimi Örnek	1575-1600				
4-Montelupo Mayolikalari					
4.a: Çok Renkli Şeritli Sürahiler	1575-1590				
4.b: Geometrik Bezemeli Örnek	1570-1590				
4.c: Mavi-Yeşil Süslemeli Sürahiler		1640-1670			
4.d: Figürlü Örnek (Arlecchini)					
4.e: Foglia Verde					
4.f: Spirali Verdi					
4.g: Spirali Verdi Benzeri					
4.h: Mazzetto Verde					
4.i: Uccellino Centrale					
4.i: Beyaz Mayolikalari					
5-Liguria Bölgesi Mayolikalari					
5.a: Barocca Scenografia Üslup			17.yüzyıl sonu-18.yüzyıl		
5.b: Tappezeria Üslup			17.yüzyıl sonu-18.yüzyıl		
5.c: Kaligrafik Naturalist Üslup					
5.c.1: Tek Renkli					
5.c.2: Çok Renkli					
6-Pesaro Mayolikalari			1775-1800		
7-Cerreto Sannita Mayolikalari					
8-Grottaglie Mayolikalari					
9-Albisola/Siyah Lekeli (Taches Noires)					
FRANSIZ SERAMİKLERİ	16.YÜZYIL	17.YÜZYIL	18.YÜZYIL	19.YÜZYIL	20.YÜZYIL
1-Sıralı Teknikli					
2-Vallauris Sırlı Mutfak Kapları					
3-Sarreguemines Üretimi Seramikler					
3.a: "U&C" damgası				1800-1913	
3.b: "Opaque de Sarreguemines" damgası				19.yüzyıl ortaları-1920'ler	
3.c: "Sarreguemines et Digoir" damgası				1920-1940lar	
HOLLANDA SERAMİKLERİ	16.YÜZYIL	17.YÜZYIL	18.YÜZYIL	19.YÜZYIL	20.YÜZYIL
1-Mavi-Beyaz (Delft) Seramikler					
2-Çok Renkli (Delft) Seramikler					
3-Maastricht Üretimi Seramikler					
3.a: "Petrus Regout&Co" damgası				1883-1900	
3.b: "Société Céramique" damgası				1863-1958	
İNGİLİZ SERAMİKLERİ	16.YÜZYIL	17.YÜZYIL	18.YÜZYIL	19.YÜZYIL	20.YÜZYIL
1-Transfer Baskı (Serigrafi) Teknikli					
2-Sıralı Teknikli					
3-Sünger Baskı Teknikli					
3-Dipped Wares					
3.a: Banded Ware				19.yüzyılın ikinci yarısı-1925'ler	
3.a: Mocha Ware					
3.c: Cabled Ware					
3-Creamware Üretimler					
4-Stoneware Şişeler					
AVUSTURYA/ALMAN SERAMİKLERİ	16.YÜZYIL	17.YÜZYIL	18.YÜZYIL	19.YÜZYIL	20.YÜZYIL
1-Meissen Porselenleri			1725'ler-19.yüzyıl başları		
2-Stoneware Üretimler					
2.a: Westerwald Üretimleri					
2.b: Frechen Üretimleri					
BELÇİKA SERAMİKLERİ	16.YÜZYIL	17.YÜZYIL	18.YÜZYIL	19.YÜZYIL	20.YÜZYIL
1-"Boch Freres La Louvière" damgası				1880'ler-1900'ler	
2-"B F" damgası				1894'ler	
3-Nimy Fabrikası damgası				1850'ler-sonrası	

Tab.155: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramiklerinin kronolojik tablosu (Z.A.Meriç)

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ İLE AVRUPA DEVLETLERİ ARASINDAKİ SERAMİK TİCARETİNE İLİŞKİN VERİLER

Osmanlı Devleti, tarihsel süreç içerisinde Avrupa Devletleriyle yapmış olduğu ticari faaliyetler sonucunda birçok farklı ürünü ihraç ve ithal etmiştir. Bu ürünler içerisinde tarım ürünleri ön plana çıkmaktadır. Hububat, buğday, baharat, pamuk ve balmumu gibi ürünler Anadolu'dan Avrupa'ya ihraç edilmiştir⁵⁷². Savaş aletleri, kimyasal maddeler (özellikle şap) gibi askeri malzemelerin yanı sıra ipek, yün, mobilya gibi lüks eşyalar da karşılıklı ticarete sıkça kullanılmıştır⁵⁷³. Anadolu'dan Avrupa'nın çeşitli merkezlerine ithal edilen ürünler hem varlıklı ailelerde hem de halk tarafından beğenilmiş ve günlük hayatın birer parçası olmuştur. Seramik/porselen ürünlerin yanı sıra değerli halılar, ipekler, sedirler ve cam parçalar ev dekorasyonlarında sıkça kullanılmıştır. Aynı şekilde Avrupa'nın çeşitli merkezlerinden Anadolu'ya ithal edilen mallar Osmanlı Sarayı başta olmak üzere varlıklı ailelerin evlerinde kendilerine yer bulmuştur. Lüks malzeme olarak ithal edilen seramik/porselen ürünler tarihsel süreç içerisinde halka yönelik daha ucuz üretimler olarak da Osmanlı topraklarında kullanılmıştır. Mimari dekorasyonda da Avrupa'dan birçok malzeme ithal edilmiştir. İstanbul'a Fransa'nın Arles kentinden taşlar ve döşeme karoları, Marsilya'dan ise tuğla ve kiremitler yapı malzemesi olarak getirilmiştir⁵⁷⁴.

Beylikler Dönemi'nden itibaren Anadolu ve Avrupa arasında seramik ticaretinin var olduğu bilinmektedir. 14.-15. yüzyıllarda kıyı beyliklerinden Menteşeoğulları ve Aydınöğulları ticarete Floransalılar, Cenevizliler ve İspanyollarla etkileşim içerisinde olmuştur. Özellikle Balat ve Ayasuluk kentlerinde yapılan kazılarda bulunan İtalyan mayolikaları ile İspanyol Hispano-Moresque seramikleri Anadolu ve Avrupa arasındaki seramik ticaretini yansıtmaktadır⁵⁷⁵. Ayrıca yine liman kentlerinde özellikle İtalyan

⁵⁷² İnalçık, Ekonomik, s.228.

⁵⁷³ İnalçık, Ekonomik, s.228.

⁵⁷⁴ Mazlum, s.503.

⁵⁷⁵ Balat'ta bulunan İtalyan mayolikaları için bkz. Frederick Sarre, "Die Keramik Der Islamischen Zeit von Milet", **Das Islamische Milet**, Berlin, 1935, p.85; Ayasuluk'ta bulunan İspanyol seramikleri için bkz. Gülgün Yılmaz, "Ayasuluk Kalesi Kazılarında Ele Geçen Bir Valencia Tabağı", **İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı**, 2012, (Ayasuluk), s.241; Efes Artemis Tapınağı'nda bulunan İspanyol seramikleri için bkz. <https://www.britishmuseum.org/collection/Env.No:OA+.16320,OA.9287> (12/01/2019).

mayolikalarının bulunduğu görülmektedir. Kuşadası Kadıkalesi/Anaia⁵⁷⁶ ve Silifke Kalesi⁵⁷⁷ kazılarında proto ve arkaik mayolika örnekler ele geçmiştir. Osmanlı Dönemi'ne gelindiğinde ise İtalya ve İspanya'nın yanı sıra birçok Avrupa Devleti ile yapılan ticari faaliyetler sonucunda seramik ticaretinin arttığı görülmektedir. Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika ve Almanya gibi devletlerle yapılan ticarete çeşitli üsluplarda birçok seramik ithal edilmiştir. Sipariş üzerine özel üretim olarak yapılan veya devletler arası hediye şeklinde sunulan lüks örneklerin yanı sıra seri üretim ve ucuz örnekler de piyasada sıkça kullanılmıştır.

Avrupa seramiklerinin Anadolu'ya gelişi 18. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında büyük artış göstermiştir. Bunun en büyük sebeplerinden biri Avrupa Devletlerinin Osmanlı topraklarında ticaret yapmasını kolaylaştıran çeşitli antlaşmalar olmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin siyasi olarak zayıfladığı dönemlerde ekonomik sebeplerden dolayı önemli seramik üretim merkezlerinde yeni üretimlerin yapılması zorlaşmıştır. 19. yüzyılda Avrupa'da gelişen sanayiyle birlikte fabrikalarda seri üretimler artmış ve üretilen ürünler ticarete sıkça kullanılmıştır. Bu esnada Osmanlı seramik sanatında Kütahya ve Çanakkale'de yapılan üretimlerin el işi olup fabrika üretimlerine göre nispeten daha pahalı olduğu ve elde, tek tek işlendiği görülmektedir.

Arşivlerde de Anadolu'ya gelen Avrupa üretimi seramik, porselen ve çini malzemelerle ilgili bilgiler bulunmaktadır. 12 Kasım 1773 tarihli belgeden; Venedik'ten gelen, ancak hangi limana girdiği belirtilmeyen bir gemide cam, çelik, kağıt malzemelerin yanı sıra toprak tabak bulunduğunu öğreniyoruz⁵⁷⁸. 1803 tarihli bir diğer belgede ise İngiltere'den İstanbul'a kahve, şeker, saat, kurşun, demir ile tabak gibi malzemeler getirildiği belirtilmektedir⁵⁷⁹. 1757 tarihli bir arşiv belgesinde Beylerbeyi Sahil Sarayı inşaat ve onarım çalışmalarında “Frengî kaşı” şeklinde ifade edilen çok

⁵⁷⁶ Anaia'da bulunan proto mayolika örnekleri için bkz. Lale Doğer, “Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2001-2007 Yılı Bizans ve Çağdaş Diğer Seramik Buluntular Üzerine Bazı Gözlemler”, **Geçmişten Geleceğe Kuşadası II Sempozyum**, 2008, (Kadıkalesi), s.60, Tab.IX:a-l; Zeynep Mercangöz, “Kadıkalesi/Anaia Ticari Üretiminin Latin Patronları”, *Bizanslı Ustalar-Latin Patronlar* (Ed.Zeynep Mercangöz), İstanbul, 2013, s.169-170, Res.X:3. 161-174.

⁵⁷⁷ Silifke Kalesi kazılarında bulunan arkaik mayolika örnekleri için bkz. Hicran Özdemir, **Silifke Kalesi Kazısı Seramikleri (2011-2014)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, 2020, Kat.No:13-15.

⁵⁷⁸ Mazlum, s.504.

⁵⁷⁹ Mazlum, s.506.

sayıda Avrupa çinisinin kullanıldığı yazmaktadır⁵⁸⁰. 18.-19. yüzyıllarda Topkapı Sarayı'na İspanya, Hollanda, Fransa, İtalya ve İngiltere'den çok sayıda duvar çinisi getirilmiştir⁵⁸¹. Topkapı Sarayı dışında Beşiktaş Saray yapılarının onarımlarında kullanılmak üzere 275 adet İspanyol duvar çinisinin getirildiği bilinmektedir⁵⁸². 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'dan İstanbul'a gelen mallar daha çok Selanik Limanı üzerinden ulaşmaktadır. Seramikler bu limandan araçlar veya tren gibi karayolu ulaşımıyla Edirne-İstanbul hattına yayılmıştır. Aynı şekilde İstanbul'dan Bursa'ya trenle, Ankara'ya ise karayoluyla seramik taşındığı bilinmektedir⁵⁸³.

Osmanlı Sarayı'na çeşitli Avrupalı hükümdarlar tarafından hediye olarak gönderilen lüks seramik ve porselen eserler de bulunmaktadır. Saray mutfağında kullanılmak üzere alınan porselenlerden Fransızkâri tabak, Fransızkâri hoşab kâse ve beyaz Saksonya tabakları gibi örnekler dikkat çekmektedir⁵⁸⁴. 1850 yılında Sultan Abdülmecid'e Fransa Kralı III. Napoléon tarafından 58 parçadan oluşan "Orman Servisi" adlı Sèvres porseleni gönderilmiştir⁵⁸⁵. Aynı şekilde Dolmabahçe Sarayı için özel olarak tasarlanan ve üzerinde Sultan Abdülmecid'in tuğrasını taşıyan Sèvres vazoları da önemlidir⁵⁸⁶. Prusya İmparatoru II.Wilhelm de II.Abdülhamid'e İstanbul'u ziyareti esnasında Berlin Kraliyet Porselen Fabrikası üretimi vazo ve çay takımı hediye etmiştir⁵⁸⁷. Fransa'nın Limogès porselenleri de Osmanlı Sarayı'na özel üretimler yapmıştır. Bu noktada sarayın dekorasyon tercihinine göre bitkisel motiflerle bezeli vazolar ve çay takımları üretildiği görülmektedir⁵⁸⁸. 1875 yılında Abdülmecid'in kızı Behice Sultan'ın çeyizleri arasında Avrupa üretimi porselenler de yer almaktadır. Çeyiz içerisinde Saksonya üretimi olan tabaklar, çay takımları, bardaklar, testiler ve tuzluklar gibi çeşitli ürünler dikkati çeker⁵⁸⁹.

⁵⁸⁰ Mazlum, s.503.

⁵⁸¹ Detaylı Bilgi için bkz. Adıgüzel.

⁵⁸² Mazlum, s.504.

⁵⁸³ François, Sarreguemines, p.130.

⁵⁸⁴ François, Européennes, p.108.

⁵⁸⁵ Gülgün Yılmaz, **19.Yüzyıl Osmanlı Sosyal Yaşamında Sanat Eseri Olarak Yeni Objeler**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004, (Osmanlı), s.66, Lev.15a,b.

⁵⁸⁶ G.Yılmaz, Osmanlı, s.67, Lev.16a,b.

⁵⁸⁷ Gülgün Yılmaz, Batılılaşma Dönemi Osmanlı Armağan Geleneğinde Porselenin Yeri, **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(1), 2008, (Porselen), s.99.

⁵⁸⁸ G. Yılmaz, Osmanlı, Lev.17c,d.

⁵⁸⁹ G. Yılmaz, Porselen, s.102.

5.1. Osmanlı Eyaletlerinde Bulunan Avrupa Seramikleri

Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen seramik malzeme sıklıkla ele geçmektedir. Özellikle bu dönemde ticaretin yoğun olduğu başkent İstanbul'un yanı sıra İzmir, Antalya ve Sinop gibi liman kentlerinde Osmanlı seramikleriyle birlikte birçok ithal seramik ve porselen malzeme bulunmuştur. Aynı şekilde Anadolu coğrafyası dışındaki Osmanlı eyaletlerinde de Avrupa devletleriyle yapılan ticaret sonucunda bu malzemeleri görmek mümkündür. Bu merkezlerde ele geçen ithal seramiklerin hangi ülkelere ait olduğu, yoğunluğu hangi grupların oluşturduğu ve hangi yüzyıllarda sayıca daha fazla oldukları gibi önemli sorular, Anadolu'da bulunan Avrupa seramiklerini tanımlamada büyük önem taşımaktadır.

Antalya-Kaleiçi; Akdeniz'in önemli liman kentlerinden Antalya'da Kaleiçi'nde yapılan kazılarda çok sayıda Avrupa seramiği bulunmuştur⁵⁹⁰. Ele geçen buluntular daha çok İtalyan ve İngiliz seramiklerinden oluşmaktadır. İtalyan örnekleri içerisinde yer alan mermer dekorlu seramikler iki renkli (sarı-kahverengimsi kırmızı) ve üç renkli (sarı, kahverengimsi kırmızı ve yeşil) uygulamalara sahiptir⁵⁹¹ (Tab.156:1-2). Sgraffito-boya dekorlu seramikler ise çiçek ile yaprak motifli, kuş figürlü ve armalı süsleme kompozisyonlarına sahiptir (Tab.156:3-4). Kazılarda bulunan mermer dekorlu ve sgraffito seramiklerinin kaide altlarında çeşitli usta/atölye işaretleri de yer almaktadır⁵⁹². Kaleiçi'nde bulunan İtalyan seramiklerinden diğer bir grup ise mayolikalarlardır. Çeşitli süsleme kompozisyonlarına sahip mayolikalar 15. ve 16. yüzyıllara tarihlendirilmiş ancak üretim yerleri belirtilmemiştir. Buluntular içerisinde kobalt mavi ve turuncu renkli bezemeli örnekler, çok renkli ve eşkenar dörtgen motifli süslemeye sahip seramikler ile kobalt renkli bantlarda küçük kazıma bezemelerin yer aldığı seramikler Montelupo üretimlerine benzemektedir (Tab.156:5-6). Özellikle mayolikalar içerisindeki bir örnekte bulunan arma motifi Montelupo'da kullanılan armalardandır⁵⁹³ (Tab.156:7). Bir diğer grupta mavi renk zemin üzerine yapılmış bezemelere sahip

⁵⁹⁰ Azize Yener, **Antalya - Kaleiçi Sırlı Seramikleri (10.-19. yüzyıl)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2017.

⁵⁹¹ Yener, s.330, Res.No.:1-15.

⁵⁹² Yener, s. 331.

⁵⁹³ Sarı zemin üzerine kırmızı renkli 6 daireden oluşan arma Medici armasının bir kısmı seramik üzerinde görülmektedir.

berrettino sırlı seramiklerde figürlü süslemeler ile geometrik ve bitkisel motifler kullanılmıştır (Tab.156:8). Bu grup örneklerin ise daha çok Kuzey İtalya'nın Veneto Bölgesi'nde üretildiği bilinmektedir⁵⁹⁴. Kaleiçi Avrupa seramikleri içerisindeki bir diğer grup Boya Dekorlu Korfu kapları olarak adlandırılan seramiklerdir. Korfu Adası üretimi olduğu belirtilen 18.yüzyıl sonu-20.yüzyıl başına tarihlendirilen örneklerde sürahi ve tabak formları görülmektedir (Tab.156:9). Süslemelerde ağız kenar bordürlerinde mavi renkli çiçek rozetler ile turuncu renkli kurdela benzeri motifler kullanılmıştır.

Tab.156: Antalya-Kaleiçi'nde bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Yener, Res.No:15/9,3 3-4:Res.No:16,18 5-8:Res.No:7/4,2,3,12 9:Res.No:16/2 10-13:Res.No:17/4,6,9,10).

Kaleiçi buluntuları içerisindeki İngiliz seramik örnekleri transfer baskı teknikli seramiklerden oluşmaktadır. Çeşitli süsleme kompozisyonlarına sahip seramiklerin kaide altlarında üretici damgaları da görülmektedir. Sıklıkla tercih edilen Willow kompozisyonu Kaleiçi buluntularında da yoğunluğu oluşturur. Bu örneklerin çoğunda deniz atı armalı FELL damgası görülmektedir (Tab.156:10). Willow kompozisyonuna sahip başka bir tabakta ise STAFFORDSHIRE H.N.&A. damgası yer alır. Diğer bir örnekte süsleme kompozisyonu olarak Colandine kompozisyonu kullanılmıştır. Kaide altındaki damgada COLANDINE yazısı görülmekte ayrıca bir arma seçilebilmektedir (Tab.156:11). Buluntular içerisindeki bir diğer kompozisyonda Wild Rose sahnesi görülmektedir. Parçanın kaide altındaki dairesel damgada orta kısımda WILD ROSE çevresinde ise (NEWCA)STLE TYNE Co yazısı bulunur. Hem Wild Rose kompozisyonunu kullanımı hem de Newcastle'da yaptığı üretimlerle bu damganın Fell fabrikasına ait olması muhtemeldir. Kaleiçi buluntularından dikkat çekici bir örnek Yunan Kral ve Kraliçesi adına yapılan anı tabağıdır (Tab.156:12). Kral Georgios ve

⁵⁹⁴ Figürlü mayolika, Museo del Bargello'da (Floransa) bulunan Venedik üretimi 1932M nolu tabakla benzerlik gösterir.

Kraliçe Olga'nın evliliği anısına yapılan tabakta çeşitli yazılar yer alır⁵⁹⁵. Bir diğer figürlü kompozisyona sahip örnekte ise at üzerine elinde kılıcıyla İmparator tasviri bulunur⁵⁹⁶. Tabak üzerinde İmparatorun ismi Konstantin yazmaktadır (Tab.156:13).

Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları; Demre'de bulunan Aziz Nikolaos Kilisesi'nde yapının çeşitli alanlarında kazı çalışmaları yapılmıştır. Çalışmalarda Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen seramik, cam, maden, kemik ve lüle buluntuları ortaya çıkarılmıştır. Bu malzemeler içerisinde sırlı ve sırsız seramikler ile ithal porselenlerin de yer aldığı görülmektedir. Kilisenin çeşitli alanlarında 19.-20.yüzyıllara tarihlendirilen porselenlerin ele geçtiği belirtilmektedir⁵⁹⁷. Ayrıca kilisenin kuzeydoğusunda ele geçen bir kafatası ile başucundaki porselen tabağın yapının çevresinde bulunan Rum mezarlığına ait olduğu düşünülmektedir⁵⁹⁸. Aynı şekilde apsisin doğusunda da ele geçen 19.-20.yüzyıla ait seramik, porselen ve cam malzeme bu alanda da Rum mezarlığının devam ettiğini göstermektedir⁵⁹⁹. Mezarlıkta tüm bireylerin baş veya göğüs hizasında kırık formda bir ithal porselen tabakla gömülmüş olduğu da görülmektedir⁶⁰⁰. Mezarlık alanında bireylerle birlikte hediye olarak gömülen porselenler tabak, sürahi, sütlük, fincan ve vazo gibi formlardadır. Örneklerde yer alan damgalar yoğunluklu olarak İngiliz ve Belçika üretimleridir. İngiliz seramiklerinde Willow kompozisyonu çokça kullanılmıştır⁶⁰¹. Kazıların 1989 ve 1990 yıllarında yüzey toprağında da çok sayıda İngiliz transfer baskı teknikli örnekler bulunmuştur. Bu örneklerde çeşitli üretici damgaları da yer alır. Damgalar arasında Primavesi & Son/Cardiff and Swansea, B.F.K ve sahne isimleri olan Oriental ve Bosphorus görülmektedir⁶⁰². Ayrıca siyah renkli cami ve kayık motifli sahneler ile İstanbul

⁵⁹⁵ Yener, s.346.

⁵⁹⁶ Yener, s.346.

⁵⁹⁷ Sema Doğan, Ebru Fındık, Vera Bulgurlu, "Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları 2014 ", **ANMED**, 2015, s.17 (15-23); Ebru F. Fındık, "Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Osmanlı Dönemine Ait Seramik, Cam ve Diğer Buluntular", **SERES 2007 IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye Sır ve Boya Semineri**, 2007, (Osmanlı), s.733.

⁵⁹⁸ Doğan ve diğerleri, s.18.

⁵⁹⁹ Doğan ve diğerleri, s.18.

⁶⁰⁰ Ebru Fatma Fındık, "Myra / Demre, Aziz Nikolaos Kilisesi Rum Mezarlığından Boucla ve Gouna Örnekleri", **ADALYA**, No:XVIII/2015, (Boucla ve Gouna), s.308.

⁶⁰¹ Fındık, Osmanlı, s.739.

⁶⁰² S.Yıldız Ötügen, "1990 Yılında Antalya'nın Demre İlçesindeki Aziz Nikolaos Kilisesinde Yapılan Çalışmalar", **13.Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 1992, s.298.

manzaraları olan tabaklar da bulunmaktadır⁶⁰³. Damgalardan bir diğeri ise Villeroy&Roch daha çok Alman fabrikaları üretimidir. Antalya Müzesi'nde yer alan Aziz Nikolaos Kilisesi buluntuları seksiyonunda İngiliz seramiklerini görmek mümkündür. Buluntular içerisinde transfer baskı teknikli Willow ve Colandine sahnesine sahip seramikler yer almaktadır. Ayrıca sünger baskı ve sıraltı boyama teknikli horoz figürlü ve çiçek ile yaprak bezemeli örnekler de buluntular arasındadır.

Tab.157: Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında bulunan Avrupa Seramikleri (1:Fındık, Res.1 2:Doğan ve diğerleri, Res.3 3:Z.A.Meriç, 2019).

Alanya Kalesi; Alanya Kalesi'nin liman kısmında ve yakın çevresinde yapılan kazılarda birçok Avrupa seramik/porseleni bulunmuştur. Alanya'nın ticari konumuyla birlikte çeşitli ülkelerin ürünleri kazı buluntuları içerisinde yer alır. Kazılarda İngiliz, Fransız, Hollanda, Alman ve Belçika üretimi seramikler bulunmuştur⁶⁰⁴. İngiliz seramikleri içerisinde transfer baskı teknikli örnekler yoğunluktadır. Çeşitli üretici damgalarına sahip seramikler farklı süsleme kompozisyonları yer almaktadır. Fazla sayıdaki Willow kompozisyonlu seramiklerde çeşitli damgalar görülür⁶⁰⁵. Kraliyet armalı FELL damgası ile Warranted Staffordshire E.C.&T. Damgaları Willow sahneli örneklerde kullanılmıştır (Tab.158:1-2). F.Primavesi & Sons damgalı Colandine kompozisyonuna sahip örnekler de bulunur. J.Clementson fabrikasına ait Leipsic kompozisyonlu seramikler buluntular içerisinde görülür. Bir diğer üretici damgalı örnek Copeland & Garrett fabrikasına aittir. Bu damganın kullanıldığı seramikte New Blanche kompozisyonu yer alır. Burgess & Leigh fabrikasının Rosace kompozisyonlu tama yakın tabak örnekleri dikkat çekicidir (Tab.158:3). Örnekler içerisinde William Lowe

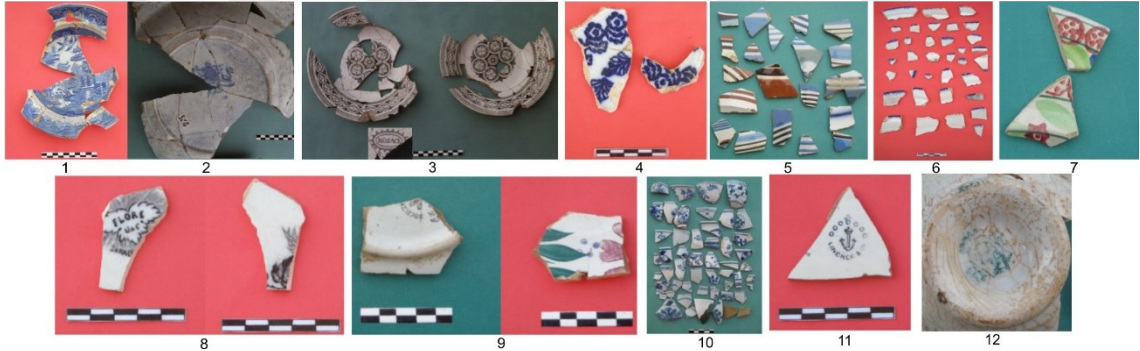
⁶⁰³ Ötüken, s.298.

⁶⁰⁴ Oral, Alanya; Özlem Oral, "Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Avrupa Porselenleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", CEDRUS, II, 2014, (Avrupa).

⁶⁰⁵ Oral, Alanya, s.89.

fabrikası damgalı Lily kompozisyonlu seramikler de bulunur. Alanya Kalesi buluntuları içerisinde Syria kompozisyonuna sahip örnekler de vardır⁶⁰⁶.

Alanya Kalesi'nde İngiliz seramikleri grubunda transfer baskı teknikli seramikler dışında çeşitli üsluplarda seramikler de yer almaktadır. Transfer baskı tekniğine benzer üretim olan Flow Blue üsluplu örnekler buluntular içerisinde görülmektedir (Tab.158:4). Farklı bir üretim tekniğine sahip Annular Ware örnekleri Alanya Kalesi'nde de bulunmaktadır. Annular Ware örnekleri çeşitli alt gruplara sahiptir. Kahverengi, mavi, beyaz, siyah ve yeşil renkli Banded Ware üslubu seramikler kupa ve kâse formlarından oluşmaktadır (Tab.158:5). Mocha ve Cabled Ware üslubu seramikler de çok renkli olup daha çok kupa formu örneklere sahiptir. Alanya Kalesi İngiliz seramikleri içerisindeki farklı bir grup da Wedgwood üretimi mavi, kahverengi ve yeşil renkli Shell-Edged Pearlware üslubu örneklerdir (Tab.158:6). Bu üsluba benzer bir diğer üretim ise Creamware üslubudur. Farklı bir teknikle yapılan Sponge Ware grubu örnekleri kırmızı, yeşil ve mavi renkli tabak örneklerinden oluşmaktadır (Tab.158:7).

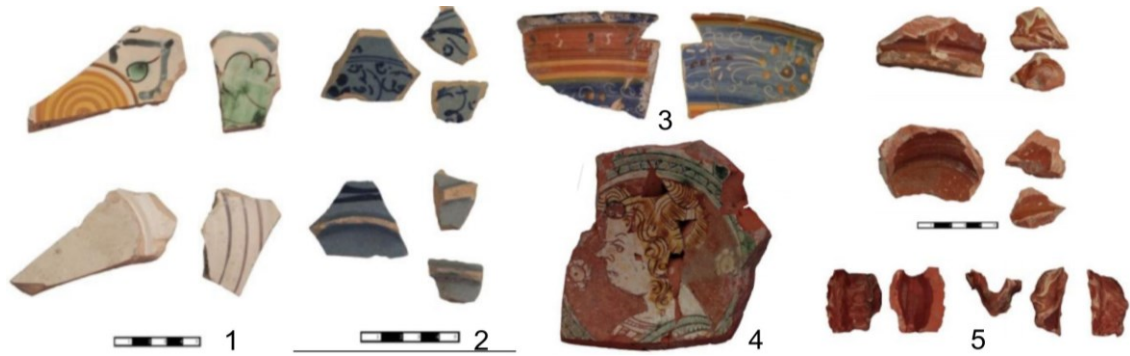
Tab.158: Alanya Kalesi kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Oral, Alanya, Lev.33 3:Lev.61 4:Lev.54 5:Lev.41 6:Lev.50 7:Lev.57 8:Lev.70 9:Lev.76 10:Lev.14 11:Lev.83 12:Lev.90).

Alanya Kalesi buluntuları içerisinde Fransız seramikleri de yer almaktadır. Sarreguemines Utzschneider & Cie fabrikası üretimi Flore kompozisyonuna sahip tabak parçaları (Tab.158:8) ve Provence bölgesi üretimi mavi beyaz seramikler Fransız seramiklerindedir. Hollanda üretimi Soci  t   C  ramique-Maastricht damgalı örnek kırmızı ve yeşil renkli süslemelere sahiptir (Tab.158:9). Alman Meissen Porselen Fabrikası üretimi fincan ve fincan altıkları da buluntulardandır. Bu fincanların altlarında Meissen üretimi olduğunu gösteren yıldızlı çapraz kılıç damgası yer alır. Fincanların

⁶⁰⁶ Oral, Alanya, Lev.24.

süsleme kompozisyonlarında ise Blue Onion motifinin kullanıldığı görülür (Tab.158:10). Transfer baskı ve sıraltı teknikli iki parçanın kaide altlarında bir çapa motifiyle birlikte Lindner damgası görülmektedir (Tab.158:11). Kazılarda ele geçen Lindner damgalı bu örnekler Alman üretimleri içerisinde değerlendirilmiştir⁶⁰⁷. Ancak tez kapsamında da belirttiğimiz üzere Lindner damgalı örneklerin İngiltere/Birmingham’da bulunan Lindner Company fabrikasıyla bağlantılı olması daha muhtemeldir. Alanya Kalesi buluntuları içerisinde Belçika üretimi örnekler de görülmektedir. “B F” damgalı çatlak sır desenle fincanın Boch Frères Keramis Fabrikası üretimi olduğu ifade edilmektedir (Tab.158:12).

Silifke Kalesi; Akdeniz’i Anadolu’ya bağlayan Silifke Kalesi’nde Avrupa üretimi çeşitli seramikler bulunmuştur. Kalede yapılan kazılarda bulunan ithal seramikler içerisinde İtalyan üretimleri dikkat çekmektedir. İtalyan örneklerinde mermer dekorlu, sgraffito teknikli ve mayolika seramikler yer almaktadır⁶⁰⁸. Arkaik mayolika olarak adlandırılan erken tarihli örnekler ile Montelupo mayolikalarından “spirali verdi” grubu seramikler mayolika örneklerindedir (Tab.159:1). Silifke Kalesi’nde bulunan figürlü sgraffito tabağında kadın figürü dikkati çeker (Tab.159:4). Mermer dekorlu örneklerin ise aslan başlı mataralara ait olan parçalarla temsil edildiği görülmektedir (Tab.159:5). Silifke Kalesi’nde bulunan İtalyan seramiklerin sayıca az olması bunların ya hediye yoluyla ya da İstanbul ve İzmir’e gelen malların iç ticaretteki yansımaları olduğu ifade edilmektedir⁶⁰⁹.

Tab.159: Silifke Kalesi kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-5:Özdemir, Kat.No:16,20,18,19,21).

⁶⁰⁷ Lindner damgalı parçaların Ludwig Lindner Porselen Fabrikası’na ait olduğu belirtilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Oral, Alanya, s.119.

⁶⁰⁸ Özdemir, s.133.

⁶⁰⁹ Özdemir, s.139.

Karadeniz ticaretinde çeşitli merkezlerde Avrupa üretimi seramiklerin varlığı bilinmektedir. Karadeniz limanlarından *Trabzon* ve *Giresun* kayıtlarında Avrupa'dan gelen seramik ve porselen malzeme görülür. 1896 yılı İngiliz konsolosluk kayıtlarında Giresun Limanı'na gelen mallar arasında cam ve porselen ürünler yer almaktadır⁶¹⁰. 1888-1892 yılları arasında Trabzon Limanı'na Avusturya, Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika ve İtalya gibi ülkelerden çok sayıda cam ve porselen ürünlerin geldiği bilinmektedir⁶¹¹. Aynı şekilde Samsun Limanı'na da 1888-1904 yılları arasında bu ülkelerden cam, porselen ve fayans olarak ifade edilen ürünlerin ithal edildiği görülmektedir⁶¹².

Sinop Balatlar Yapı Topluluğu Kazıları; Karadeniz'in önemli liman kentlerinden Sinop'ta Balatlar Yapı Topluluğu içerisinde yer alan Rum Manastır Kilisesi ve Mezarlığı'nda yapılan kazı çalışmalarında çeşitli üsluplarda Avrupa seramikleri bulunmuştur⁶¹³. Yoğunluğu İngiliz üretimi seramiklerin oluşturduğu buluntular içerisinde daha az sayıda olmak üzere Fransız ve İtalyan seramikleri de yer almaktadır⁶¹⁴. İngiliz seramiklerinde transfer baskı teknikli örnekler çoğunluktadır. Örnekler içerisinde Willow kompozisyonuna sahip buluntular sayıca fazladır (Tab.160:1-2). Bu örneklerde STAFFORDSHIRE H.N.&A. ile çapa motifine sahip çeşitli üretici damgaları görülür⁶¹⁵. J.C&Co damgalı Çin etkili kompozisyonlara sahip örnekler ile FELL damgalı ve W.L.L damgalı transfer baskı teknikli seramikler de buluntular içerisinde yer almaktadır. Willow sahnesi dışında kompozisyonlar arasında cami tasvirli oryantal sahneler ve İngiliz manzaraları yer almaktadır. İngiliz üretimi örnekler içerisinde sıraltı teknikli örnekler de bulunur⁶¹⁶ (Tab.160:3). Sıraltına parlak, canlı ve çok renkli küresel formlu kâselerde bitkisel motif kullanımı görülür. Aynı dönem örnekleri olan bir diğer İngiliz üretimi grup ise gri, mavi ve siyah bantlardan oluşan

⁶¹⁰ G. Yılmaz, Porselen, s.105.

⁶¹¹ François, Sarreguemines, s.133. Trabzon Müzesi'nde (Kostaki Konağı) Fransız Biot küpleri görülmektedir. Ayrıca duvar ve zemin döşemelerinde Avrupa üretimi olduğu anlaşılan karolar da kullanılmıştır.

⁶¹² François, Sarreguemines, s.133. Ayrıca Samsun Müzesi'nde sergilenen Fransız Sarreguemines üretimi olduğu düşünülen kırmızı renkli "afiyet olsun efendim" yazılı bir kâse ile yine Fransız Biot küpleri müze bahçesinde görülmektedir.

⁶¹³ Köroğlu ve İnanan, s.324-326.

⁶¹⁴ Gök, Sinop, s.337-341.

⁶¹⁵ Gök, Sinop, s.338.

⁶¹⁶ Gök, Sinop, s. 339; Köroğlu ve İnanan, s.324.

süslemelere sahip küresel gövdeli kâselerden oluşan Banded Ware örnekleridir⁶¹⁷ (Tab.160:4). Bu kâselere benzer süslemelere sahip Mocha Ware olarak adlandırılan seramikler ile krem renkli üretimlerden Deniz kabuğu bordürlü örnekler de buluntular içerisinde yer alır⁶¹⁸.

Fransız seramikleri içerisinde Sarreguemines üretimi buluntular yoğunluğu oluşturmaktadır. Bu üretimler içerisinde çay fincanları, kâseler ve tabaklar yer almaktadır. Süslemelerde ise şeffaf sırlı kalıplamayla yapılmış bitkisel bezemeler ile çok renkli stilize çiçek ve yapraklardan oluşan bir çelenk gibi merkezi çevreleyen bezemeler bulunur⁶¹⁹ (Tab.160:5). Sarreguemines üretimi seramiklerin çoğunluğunda kaide altlarında “Opaque de Sarreguemines” damgaları yer almaktadır. Kaide altlarında Sarreguemines damgaları olan ay-yıldızlı süslemelere sahip tabaklarda ayrıca Osmanlıca iyi dilek yazıları da bulunmaktadır⁶²⁰ (Tab.160:7). Ayrıca bitkisel bezemeler ve kuş figürüne sahip kâse örneğinin kaide altında 1844 tarihi ile GIEN damgası görülmektedir⁶²¹ (Tab.160:8). Kazı buluntuları içerisinde Almanya üretimi Witteburg porselenleri de yer almaktadır⁶²². Az sayıda görülen İtalyan seramikleri örneklerinden sadece Albisola siyah lekeli seramikler bulunmaktadır⁶²³.

Tab.160: Sinop Balatlar Yapı Topluluğu’nda bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Gök , Sinop, Fot.4-5 3:Gök, Sinop, Fot.11 4:Gök, Sinop, Fot.7 5:Köroğlu ve İnanan, Tab.4:d 6:Gök, Sinop, Fot.8 7:Gök, Sinop,Fot.9 8:Gök, Sinop, Fot.12).

⁶¹⁷ Köroğlu ve İnanan, s.326.

⁶¹⁸ Yayınlamayan bu grup örnekleri benimle paylaşan Doç.Dr.Sevinç Gök’e teşekkür ederim.

⁶¹⁹ Gök, Sinop, s. 340.

⁶²⁰ Gök, Sinop, Fot. 9

⁶²¹ Gök, Sinop, Fot.12.

⁶²² Köroğlu ve İnanan, s.326.

⁶²³ Gök, Sinop, Fot.10.

Saraçhane Kazıları; İstanbul Saraçhane’de yapılan kazılarda Osmanlı Dönemi’ne tarihlendirilen birçok seramik malzeme bulunmuştur. Hayes tarafından kapsamlı olarak değerlendirilen seramik buluntular içerisinde Çin porselenleri ve Avrupa üretimi seramikler gibi ithal malzemeler de yer almaktadır⁶²⁴. Buluntular içerisinde İtalyan, İngiliz ve Alman üretimi örnekler görülmektedir. İtalyan seramikleri arasında 16. yüzyıla tarihlendirilen örnekler Venedik ve çevresinde üretilen çok renkli sgraffito ve Faenza’da üretilen mavi beyaz süslemelere sahip alla porcellana seramiklerden oluşmaktadır (Tab.161:1-2). Venedik üretimi çok renkli sgraffito örneklerinin süsleme kompozisyonlarında büyük boyutlu çiçekler ile kadın figürü kullanılmıştır⁶²⁵. Bu seramiklerin o dönemlerde Pera bölgesindeki İtalyanlarla yapılan ticaretle bağlantılı olduğu ifade edilmektedir⁶²⁶. 17. yüzyıl İtalyan seramik örnekleri ise mermer dekorlu ve boyalı sgraffito seramiklerden oluşmaktadır. Pisa atölyelerinin ürünü olduğu belirtilen mermer dekorlu seramiklerde kahverengi ve yeşil renkli uygulama örnekleri yer almaktadır (Tab.161:3). Daha geç örnekler ise yaklaşık 1850-1900 kontekslerinde bulunan Albisola Taches Noires seramiklerdir. Yine Geç Osmanlı kontekslerinde ele geçen çeşitli mayolikalar da buluntular içerisinde yer almaktadır. İngiliz seramikleri içerisinde tek örnek 19. yüzyıl konteksinde yer alan transfer baskı teknikli Willow sahnesine sahip tabak örneğidir⁶²⁷ (Tab.161:4). Aynı şekilde bu kontekslerde Alman üretimi Meissen fincan örnekleri de yer alır⁶²⁸ (Tab.161:5). Fincanların dış yüzleri kahverengi olup iç yüzlerinde çiçek motifleri kaide altlarında ise çapraz kılıç damgası bulunur.

Tab.161: İstanbul Saraçhane kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:Hayes, Pl.39:4-5 3-4:Pl.51:f,l 5:Pl.42:b-d).

⁶²⁴ John. W. Hayes, **Excavations at Saraçhane in Istanbul**, Vol. 2, 1992.

⁶²⁵ Hayes, pl.42

⁶²⁶ Hayes, p.265.

⁶²⁷ Hayes, pl.51-l.

⁶²⁸ Hayes, pl.44:b-d

Marmaray Projesi Kazıları; İstanbul içerisinde Marmaray Projesi kapsamında çeşitli noktalarda yapılan kazı çalışmalarında Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen çok sayıda seramik bulunmuştur. Kazıların Sirkeci ve Üsküdar ayaklarında İznik, Çanakkale ve Kütahya üretimi seramikler dışında Avrupa'dan ithal örnekler de ele geçmiştir. İthal örnekler İtalyan, İngiliz ve Alman seramiklerinden oluşmaktadır. Sirkeci kazılarında 15. yüzyıla tarihlendirilen sgraffito teknikli bir örnek yer almaktadır⁶²⁹ (Tab.162:1). Yeşil ve sarı sırlı tabak parçasında merkezde sağa dönük şekilde tasvir edilmiş başında bir şapka olan erkek portresi görülmektedir. Süsleme kompozisyonunda kullanılan figür ve üslup özellikleriyle tabak İtalyan sgraffito örnekleriyle benzerlik göstermektedir⁶³⁰.

Marmaray kazılarının Üsküdar ayağında da aynı şekilde Avrupa'dan ithal seramik örnekleri görülmektedir. Buluntular içerisinde İtalyan ve İngiliz üretimi seramikler yer alır. İtalyan seramikleri arasında ilk olarak 16. yüzyıl ikinci yarısı-17. yüzyıla tarihlendirilen Pisa tipi mermer dekorlu örnekler bulunmaktadır⁶³¹. Mermer dekorlu seramiklerle birlikte çiçek bezemeli 17. yüzyıl örnekleri olan Pisa üretimi sgraffito teknikli seramikler de ele geçmiştir⁶³² (Tab.162:2-3). Bir diğer İtalya üretimi ithal seramikler Montelupo mayolikalarıdır. 17. yüzyıl üretimi olduğu ifade edilen mayolikaların Foglia Verde grubu örnekleri olduğu anlaşılmaktadır (Tab.162:4).

İtalyan örneklerin dışında İngiliz transfer baskı teknikli seramikler de buluntular içerisinde yer almaktadır. Tam olarak ele geçen figürlü bir tabak örneğinde kral ve kraliçe tasviri görülmektedir⁶³³ (Tab.162:5). Tabağın merkezinde 1844-1859 yılları arasında İsveç-Norveç krallığını yapmış kral Joseph François Oscar Bernadotte ve eşi Joséphine yer almaktadır⁶³⁴. 19. yüzyılda İngiltere'nin yanı sıra Avrupa'nın birçok merkezinde transfer baskı tekniğinin yaygınlaşmasıyla bu tabağın İsveç'te de üretilmiş olması

⁶²⁹ Arzu Karamani Pekin, **Gün Işığında İstanbul'un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları**, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, 2007, s.121.

⁶³⁰ Tabak, Kuzey İtalya'da özellikle Venedik'te üretilen çok renkli sgraffito örnekleriyle büyük benzerlik gösterir. Benzer örnekler Venedik'te yer alan Galleria Giorgio Franchetti alla Ca' d'Oro Müzesi Env. No. C.2170, C.2429.

⁶³¹ Turgay Polat, "Üsküdar'da Osmanlı Dönemi Seramik Üretimi ve Ticareti Hakkında bir Deneme", **"Yekta Demiralp" Anısında Sanat Tarihi Yazıları**, İzmir, 2020, (Üsküdar), s.368.

⁶³² Polat, Üsküdar, s.369.

⁶³³ Turgay Polat, **Marmaray Projesi Kazılarında Ortaya Çıkarılan Osmanlı Seramikleri (Üsküdar, Sirkeci, Yenikapı Marmaray İstasyonları ve Haliç Metro Ayakları)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018, (Marmaray), Kat.No:T17.

⁶³⁴ Polat, Marmaray, s.119, Res.24.

ihtimal dahilindedir⁶³⁵. Ayrıca kral ve kraliçe figürlerinin yer alması bu tabağın Osmanlı başkentine bir hediye olarak gelmiş olduğunu düşündürmektedir. Kazılarda bulunan bir diğer transfer baskı teknikli örnek bitkisel bezemelere sahip tam olarak ele geçen kâsedir (Tab.162:6). İç ve dış yüzünde çeşitli çiçek ve yapraklardan oluşan süslemelere sahip örnek 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁶³⁶.

Tab.162: İstanbul Marmaray kazılarında bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1: Sirkeci Örneği, Karamani Pekin, s.121) 2-4: Üsküdar Örnekleri, Polat, Üsküdar, Tab.1:a1, Tab.2:a, Tab.3:a) 5-6: Üsküdar Örnekleri, Polat, Marmaray, Res.24, Kat.No.DK32.

Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı; İstanbul Tekfur Sarayı'nda 18.yüzyılda başlayan çini üretimini gösteren fırınlar, atölyeler ve fırın malzemeleri bulunmuştur⁶³⁷. Ele geçen buluntular ise Tekfur Sarayı üretimi olarak tanımlanan çiniler, Geç Osmanlı dönemi sırlı ve sırsız günlük kullanım seramiklerinden oluşmaktadır. Dönemin Kütahya fincanları, Çanakkale seramikleri ve lüleler de yoğunluktadır. Kazı çalışması yapılan bir atölyenin üst kısmında 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında bir konut olarak kullanılan yapının tespiti yapılmıştır. Bunu destekleyen verilerin bu dönem örnekleri olan ithal seramikler, kesme cam avize parçaları ve çeşitli metal buluntular olduğu belirtilmektedir⁶³⁸. Bulunan ithal seramikler içerisinde İngiltere, Fransa ve Slovakya'da üretilen yarı-porselen örnekler yer almaktadır. Özellikle İngiliz örneklerin

⁶³⁵ Polat, Marmaray, s.119.

⁶³⁶ Polat, Marmaray, Kat.No:DK32.

⁶³⁷ Filiz Yenişehirlioğlu, "Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı 1995-2001", **24.Kazı Sonuçları Toplantısı**, C:1, Ankara, 2003, (Tekfur Sarayı 1995-2001), s.330.

⁶³⁸ Yenişehirlioğlu, Tekfur Sarayı 1995-2001, s.332.

Staffordshire’da üretilen Çin porselenlerine desen ve kompozisyon olarak benzeyen, fabrika damgalarına sahip, yayvan tabak ve kulplu fincanlardan oluştuğu görülmektedir⁶³⁹. 2006 yılında açılan Tekfur Sarayı Müzesi’nde kazı çalışmalarında bulunan ithal seramikler de sergilenmektedir. Seramikler içerisinde bahsedilen İngiliz örnekleri, transfer baskı teknikli üretimlerden oluşmaktadır. Tam olarak bulunan bir tepsi örneğinde siyah renkli Syria kompozisyonu görülmektedir (Tab.163). Transfer baskı teknikli diğer tabak parçaları ise Willow ve çeşitli kompozisyonlara sahip örneklerden oluşmaktadır. Bu teknikle yapılmış fincan örnekleri de buluntular içerisinde. Tam olarak ele geçen bir fincanın Alhamra kompozisyonuna benzer süslemelere sahip olduğu görülmektedir. Sergilenen örnekler içerisinde Fransız sıraltı teknikli tabak parçaları da yer alır (Tab.163). Yayvan gövdeli tabak turuncu renkli yaprak ve çiçek bezemelerine sahiptir. Ayrıca günlük kullanım kaplarından olan içi sırlı, çift kulplu Fransız güveçleri de örnekler içerisinde⁶⁴⁰. Kazılarda çok sayıda bulunan Kütahya fincanlarının yanı sıra özellikle Meissen üretimi kahve fincanları da yer alır. Kaide altlarında çapraz kılıç damgası bulunan fincanlar mavi beyaz süslemelere sahiptir. Ayrıca dış yüzleri kahverengi, iç yüzleri mavi beyaz renkli bezemeli fincanlar da bulunur.

Tab.163: Tekfur Saray Müzesi’nde sergilenen Avrupa seramikleri

(<https://www.tekfursarayi.istanbul/tr/galeri>) (10/09/2020).

İstanbul’da bahsedilen kazı alanlarının dışında çeşitli Avrupa seramikler de tespit edilmiştir. V.François tarafından yayınlanan bu örneklerin daha çok İstanbul’daki antikacılarda bulunduğu belirtilmektedir⁶⁴¹. Örnekler içerisinde Sarreguemines üretimi

⁶³⁹ Yenişehirlioğlu, Tekfur Sarayı 1995-2001, s.337.

⁶⁴⁰ Yenişehirlioğlu, Tekfur, Fot.7.

⁶⁴¹ François, Européennes, p.102.

“Bryonia U&C” damgalı tabaklar ile çok renkli sünger baskı teknikli çiçek bezemelere sahip “Sarreguemines et Digoin” damgalı tabak yer alır⁶⁴². Ayrıca Kırım Savaşı gibi tarihsel kompozisyonlara sahip tabaklar da İstanbul’da görülmektedir⁶⁴³. Bir diğer Fransız fabrikası olan Creil-Montereau üretimi “Pera’dan Konstantinopolis Görünümü” yazılı tabak da önemli örneklerdendir. İstanbul antikacılarında görülen İngiliz transfer baskı teknikli seramikler içerisinde doğu etkili “Bagdad” kompozisyonlu ve W Lowe Longton damgalı “Bouquet kompozisyonuna sahip tabaklar yer almaktadır⁶⁴⁴. Belçika üretimi mavi beyaz geometrik bezemeli “Nimy” fabrikası ürünleri de İstanbul’da görülmektedir.

Kırklareli/Demirköy Fatih Dökümhanesi; Kırklareli’nin Demirköy ilçesinde bulunan Fatih Dökümhanesi’nde yapılan kazı çalışmalarında özellikle Geç Osmanlı Dönemi’ne tarihlendirilen birçok malzeme ele geçmiştir. Dökümhanenin işlevi göz önüne alındığında metal buluntular ağırlıkta olmak üzere seramik ve lüle gibi malzemeler de ortaya çıkarılmıştır⁶⁴⁵. Seramikler içerisinde Geç Osmanlı Dönemi’ne tarihlendirilen ithal seramikler görülmektedir. Bu seramiklerin yoğunluğunu 19. yüzyıl sonuna tarihlendirilen İngiliz üretimi transfer baskı teknikli seramikler oluşturmaktadır. Birçok merkezde olduğu gibi Dökümhane buluntularında da Willow sahnesine sahip tabaklar yer alır (Tab.164:1)⁶⁴⁶. Tabağın arka yüzünde ise T.Stefanidi damgası görülmektedir⁶⁴⁷. Diğer bir İngiliz üretimi örnek, iç yüzünde herhangi bir süsleme bulunmayan şeffaf sıraltına beyaz renkli kâsedir. Kâsenin kaide altında ise London damgası yer almaktadır⁶⁴⁸. Transfer baskı teknikli tabak ve kâse örneklerinin yanı sıra

⁶⁴² François, Européennes, Pl.3:8-9.

⁶⁴³ François, Européennes, Pl.3:10.

⁶⁴⁴ François, Européennes, p.104, Pl.5:1-2.

⁶⁴⁵ Nurcan Yazıcı Metin ve Ü.Melda Ermiş, “Kırklareli-Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Buluntuları (2010-2012)”, **XVI.Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sivas, 2014, s.831; Ali Osman Uysal, “Excavation at the "Fatih Foundry" in Demirköy: the 2003-2004 Season”, **Proceedings of the First International Congress on Islamic Archaeology**, 1, (Excavation), s.135.

⁶⁴⁶ Yazıcı Metin ve Ermiş, s.833, Res.9-10; Ali Osman Uysal, “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Seramik Buluntuları”, **Çanak Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts**, (Ed.Beate Böhlendorf-Arslan, Ali Osman Uysal, Johanna Witte-Orr), Ege Yayınları, 2007, (Demirköy), Res.10a.

⁶⁴⁷ Uysal, Excavation, s.137; Uysal, Demirköy, s.556.

⁶⁴⁸ Uysal, Demirköy, s.557, Res.10b.

mavi beyaz renkli çiçek bezemeli fincan örneği de buluntulardandır. Bir diğer İngiliz üretimi örnek kaide altında W(?)&H damgası yer alan fincandan oluşmaktadır⁶⁴⁹.

Tab.164: Demirköy Fatih Dökümhanesi'nde bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Uysal Excavation, Fig.15 2,4,5:Uysal, Demirköy, Res.10-12 3:Yazıcı Metin ve Ermiş, Res.9).

İngiliz seramikleri içerisinde transfer baskı teknikli örneklerden farklı olarak gövde üzerinde yatay çizgilerden oluşan süslemelere sahip kâseler de yer alır⁶⁵⁰ (Tab.164:3). Kazılarda bulunan bir fincanın ise dış yüzü tamamen kahverengi sırlı olup iç yüzü mavi beyaz renkli çiçek bezemelerine sahiptir (Tab.164:4-5). İngiliz üretimi olarak nitelendirilen fincanlar içerisindeki bu örnekler daha çok Çin porseleni taklidi olarak üretilmişlerdir. Dış yüzü kahverengi ve iç yüzü mavi beyaz süslemelere sahip örneklerin Meissen fabrikalarında üretildiği görülmektedir. Ele geçen diğer fincanlar ise beyaz astar üzerine şeffaf sırlıdır. Fatih Dökümhanesi'nde bulunan İngiliz üretimi örneklerin 19. yüzyıl ortalarında veya son çeyreğinde buraya araştırma amacıyla gelen İngilizler vasıtasıyla kullanıldığı düşünülmektedir⁶⁵¹.

Knidos Kazıları; Datça'da yer alan Knidos Antik kentinde gerçekleşen kazı çalışmalarında bir grup İngiliz seramiği bulunmuştur. Knidos "Küçük Tiyatro" batı analemma alanında yapılan kazılarda devşirme malzemelerle yapılmış ahşap çatılara sahip mekânlar ortaya çıkarılmıştır⁶⁵². Bu mekânların 1850'li yıllarda Charles Newton tarafından yapılan kazı çalışmalarında kazı ekibinin kullandığı barakalar olduğu tahmin edilmektedir⁶⁵³. Mekânların içerisinde yapılan kazı çalışmalarında ise bu bilgiyi destekleyici veriler ele geçmiştir. Kazılarda 19.yüzyıla tarihlendirilen İngiliz üretimi

⁶⁴⁹ Yazıcı Metin ve Ermiş, s. 833

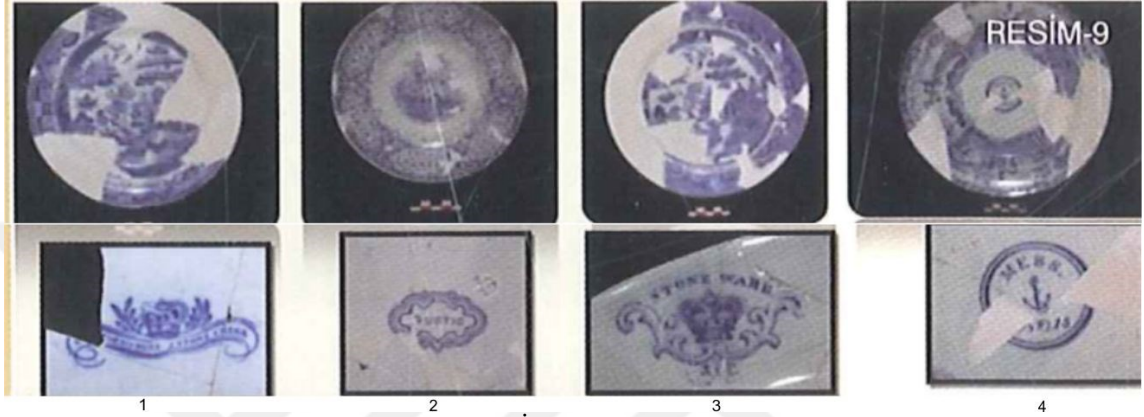
⁶⁵⁰ Yazıcı Metin ve Ermiş, Res.9.

⁶⁵¹ Uysal, Demirköy, s.557.

⁶⁵² Ertekin M.Doksanaltı, "Knidos Kazı ve Araştırmaları Tarihi I: 18.-19. Yüzyıllar", **Datça Aktüel**, S:4, 2014, (Knidos) s.39.

⁶⁵³ Ertekin M. Doksanaltı, Deniz Sevmen, İbrahim Karaoğlu, L. Ufuk Erdoğan, Christine Özgan, "Knidos Kazı ve Araştırmaları: 2012- 2013", **36.Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Ankara, 2014, (Knidos 2012-2013), s.534-535.

tabaklar ile pipo parçaları bulunmuştur⁶⁵⁴. Ele geçen tabakların transfer baskı teknikli örnekler olduğu görülmektedir. Örnekler içerisinde Willow kompozisyonuna sahip tabaklar çoğunluktadır (Tab.165:1,3). Ayrıca bir tabakta MESS ve bir çapa damgası görülür (Tab.165:4). Bu örneğin damgadan yola çıkılarak İngiliz Kraliyet Donanması'nın kullandığı tabak serilerinden biri olduğu anlaşılmaktadır.

Tab.165: Knidos kazılarında bulunan İngiliz Seramikleri (Doksanaltı, Knidos, Res.9).

Phokaia Kazıları; Phokaia Antik kenti içerisinde Athena Tapınağı'nda Osmanlı Dönemi yapı katlarında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Liman kutsal alanındaki kazılarda özellikle üst kotlar ve nişler önünde yer alan platformun üst kısmında Osmanlı Dönemi buluntuları ele geçmiştir. Bu döneme tarihlendirilen Milet işi, mavi beyaz İznik, Kütahya ve Çanakkale seramikleri örnekler arasındadır⁶⁵⁵. 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilen ithal porselen, seramik ve cam eserler de buluntular içerisinde yer alır⁶⁵⁶. Örneklerin İngiltere, Belçika ve İtalya üretimleri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bir porselen sürahi örneği de buluntular içerisinde yer almaktadır. Tek kulplu yaklaşık 20 cm uzunluğundaki sürahinin kaide altında yer alan damgadan Fransız üretimi olduğu ve olasılıkla Marsilya üzerinden Foça'ya geldiği tahmin edilmektedir (Tab.166:1)⁶⁵⁷. Foça'da bulunan sürahinin süslemesine sahip benzer örneğin kaide altında Opaque de Sarreguemines damgası yer alır (Tab.166:2).

⁶⁵⁴ Doksanaltı, Knidos, s.39.

⁶⁵⁵ F.Müjde Gökbel, **Foça Antik Kenti Seramik Buluntularının Restorasyonu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2010; Ömer Özyiğit, "1993 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", **16. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.1, Ankara, 1995, s.430.

⁶⁵⁶ Özyiğit, s.430.

⁶⁵⁷ Gökbel, s.40.

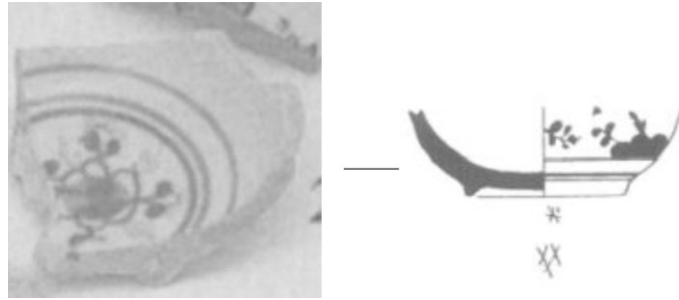

Tab.166: 1:Foça kazılarında bulunan porselen sūrahi (Gökbel, Res.41)

2: Sarreguemines damgalı sūrahi örneği

(<https://cloud10.todocoleccion.online/antiguedades/tc/2019/09/22/21/177071502.jpg>) (06/08/2019)

Aphrodisias; Aydın'ın Geyre Köyü'nde yer alan Aphrodisias antik kentindeki kazı çalışmalarında Beylikler ve Osmanlı dönemi seramikleri bulunmuştur⁶⁵⁸. Beylikler Dönemi örnekleri Milet seramikleri ile ithal İspanyol lüsterlerinden oluşmaktadır. Osmanlı Dönemi örnekleri içerisinde ise İznik ve Kütahya seramikleri yer alır. İspanyol lüsterlerinin yanı sıra İthal Avrupa seramikleri arasında Meissen porselenleri bulunmaktadır (Tab.167). Kahve fincanı örneği mavi beyaz renkli çiçek ve yaprak bezemelere sahiptir. Ayrıca dış yüzde altın yıldız bezemeler de görülebilmektedir. Fincanın kaide altında Marcolini Dönemi çapraz kılıç ve yıldız damgası bulunur⁶⁵⁹.

Tab.167: Aphrodisias kazılarında bulunan Meissen kahve fincanı örneği (François, Aphrodisias, Pl.19:212).

Efes 6 no'lu Anonim Türbe; Efes Artemision'da konumlanan çok sayıdaki hamam ve türbe bu noktadaki Beylikler Dönemi yaşantısını göstermektedir. Ayrıca kazılarda ele geçen Milet işi ve çok renkli sgraffito teknikli seramikler bu dönem buluntularına örnektir. Aynı zamanda liman vasıtasıyla özellikle Katalan ve Cenevizli

⁶⁵⁸ Véronique François, "Éléments pour l'histoire ottomane d'Aphrodisias: la vaisselle de terre", **Anatolia Antiqua**, Tome 9, 2001, (Aphrodisias), pp.147-190.

⁶⁵⁹ François, Aphrodisias, Pl.19:212.

tüccarlarla gerçekleşen ticari faaliyetlerle birlikte İspanyol ve İtalyan seramikleri de kazılarda bulunmuştur. Geç 14. yüzyıl ile 15. yüzyıla tarihlendirilen İspanyol Hispano-Moresque seramikler yoğunluktadır⁶⁶⁰. Aynı şekilde mavi beyaz süslemelere sahip 15. yüzyıl İtalyan seramikleri de buluntular arasındadır⁶⁶¹. Osmanlı Dönemi'nde bu alanda yaşamın azaldığı görülmektedir. 1863-1874 yılları arasında John Turtle Wood tarafından Artemis Tapınağı ve çevresinde yapılan kazı çalışmalarında 6 no'lu Anonim Türbe'nin bir dinlenme noktası ve araç-gereçlerin bulunduğu bir depo amacıyla kullanıldığı bilinmektedir⁶⁶². Wood ve ekibinin Türbe önünde çekilmiş grup fotoğrafında at nalı, çatal-bıçak-kaşık ve sikke gibi çeşitli malzemeler ile seramiklerin olduğu görülmektedir⁶⁶³. Bu seramikler içerisinde günlük kullanım kapları olan sırlı pişirme kapları ile içki şişeleri yer alır (Tab.168). Siphnos ve Vallauris/Fransa üretimi içleri sırlı seramikler ile Hollanda üretimi stoneware şişeler olasılıkla bu alanda çalışan ekibin günlük ihtiyaçlarını karşılayan ürünler olmuştur⁶⁶⁴.

Tab.168: Efes Artemision 6 no'lu Türbe kazılarında bulunan seramikler (Vroom, Ephesus, Pl.35:139,141,142).

Tire Kutu Han; İzmir Tire'de yer alan Kutu Han kazılarında çok sayıda Beylikler ve Osmanlı dönemi seramikleri bulunmuştur. Buluntular içerisinde 14.-15. yüzyıl ile 18.-19. yüzyıl örneklerinin daha fazla olduğu ve bu iki dönem arası sayıca daha az seramik bulunduğu görülmektedir⁶⁶⁵. Bu doğrultuda ithal seramikler içerisinde

⁶⁶⁰ Örnekler için bkz. <https://www.britishmuseum.org/> Env.No: OA.9285, OA.9286, OA.9287, OA.9284 (12/02/2019); Vroom, Ephesus, s.390.

⁶⁶¹ Örnekler için bkz. <https://www.britishmuseum.org/> Env.No: OA+.16321, OA+.16317 (12/02/2019).

⁶⁶² Erdem Soner Bellibaş, **Efes Artemisionu'ndaki Anonim Türbe**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015, s.57, Şek.4.8.

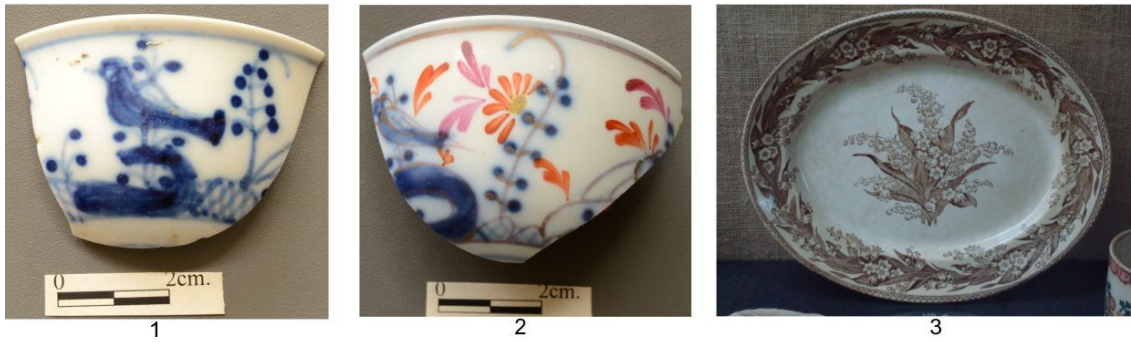
⁶⁶³ Vroom, Ephesus, s.390, Tab.2:28.

⁶⁶⁴ Vroom, Ephesus, s.390.

⁶⁶⁵ Hasan Uçar ve Aygül Uçar, "Tire Kutu Han Kazısı Beylikler ve Osmanlı Dönemi Seramikler", **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı:27, 2018, ss.1-33.

de daha çok 18.-19. yüzyıl örneklerinin varlığı dikkat çeker⁶⁶⁶. Ayrıca tek örnekle temsil edilen İtalyan mermer dekorlu ve mayolika örnekleri de buluntular arasındadır. İthal seramikler içerisindeki yoğun grup Meissen üretimi kahve fincanlarıdır (Tab.169:1-2). Farklı süsleme kompozisyonlarına sahip fincanlarda sırtına mavi beyaz sırüstüne çok renkli uygulamalar çoğunluktadır. Mavi beyaz süslemeli örneklerde çiçek, yaprak bezeme ile kuş figürü kullanılmıştır. Ayrıca yivli gövdeli fincanlar da buluntular arasındadır.

Tire'de Kutu Han dışında Tire Müzesi'nde de Avrupa seramiklerini görmek mümkündür. Müzede sergilenen seramikler İngiliz transfer baskı teknikli örneklerden oluşmaktadır. Örnekler içerisinde Willow sahnesine sahip tabak ve tepsi formu seramikler yoğunluktadır. Smyrna/İzmir Agorası örneklerinde görülen aynı kompozisyonlardan Syria ve çiçek bezemeli kompozisyonlara sahip tabaklar da sergilenmektedir. Damgalarını görebildiğimiz ay-yıldızlı bezemeye sahip flow blue teknikli kâse ile Lily kompozisyonuna sahip transfer baskı teknikli tabakta ise W Lowe L damgası bulunmaktadır⁶⁶⁷ (Tab.169:3). Ayrıca sünger baskı teknikli bezemeli tek kulplu bardak da örnekler arasındadır.

Tab.169: Tire Kutu Han kazılarında ve Tire Müzesi'nde bulunan ithal seramik örnekleri (1-2: Hasan Uçar, 2015 3: Oral, Alanya, Lev.69).

Seramik ticaretinin deniz yoluyla liman kentlerine daha sıklıkla yapıldığı görülmektedir. Ancak birçok büyük liman kentinden kendi hinterlandına iç ticarete de seramiklerin yayıldığı bilinmektedir. Özellikle 1838 Balta Limanı Antlaşması'ndan sonra yabancı ürünlerin Anadolu'ya girişinin kolaylaşması ve ucuzlaşmasıyla birlikte seramiklerin doğu coğrafyasına kadar gitmesine sebep olmuştur. Limanlara gelen

⁶⁶⁶ Yayınlanmayan ithal seramikler hakkında bilgi ve fotoğrafları benimle paylaşan Dr.Öğr.Üyesi Hasan Uçar'a teşekkür ederim.

⁶⁶⁷ Oral, Alanya, Lev.84, Lev.69.

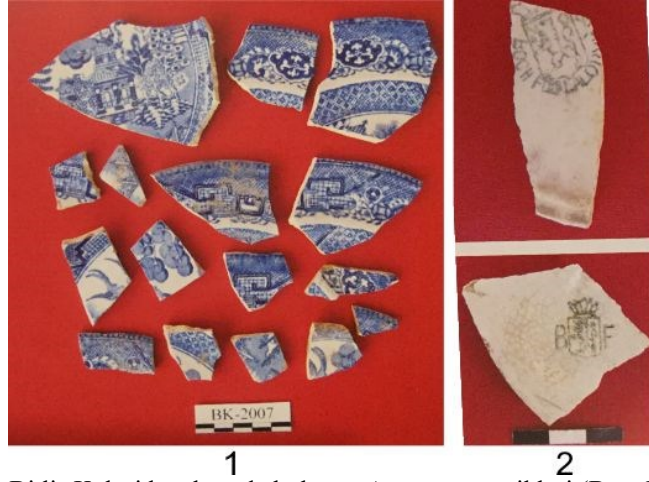
Avrupa seramiklerinin iç pazara yayılmasında yerli tüccarlar büyük rol oynamıştır. Böylelikle yerel seramiklerden çoğu zaman daha ucuza mal olan Avrupa seramikleri (özellikle İngiliz örnekleri) Anadolu'nun doğusu ve güneydoğusuna kadar yayılmıştır. Bu noktada güneydoğuda Avrupa seramiklerinin daha çok cami minarelerinde süsleme olarak kullanıldığı, doğu coğrafyasındaki bazı kale yerleşimlerinde de günlük yaşantıyı gösteren Avrupa seramikleri görülmektedir. Ayrıca bazı arşiv belgelerinde de bu örnekleri tespit etmek mümkündür. Halep eyaleti içerisinde İskenderun Limanı'na 1890-1982 yılları arasında Fransa, Avusturya, İngiltere ve Belçika'dan porselen, fayans ve züccaciye ürünleri getirilmiştir. 1905 yılında ise Maraş'a 1200 düzine porselen ve fayans ithal edildiği belgelerden görülmektedir. Bu verilerden özellikle İskenderun Limanı'na gelen ürünlerin hem kentte hem de daha iç merkezlere (Gaziantep gibi) yayıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Kahramanmaraş'ta cami minarelerinde Avrupa seramiklerinin kullanımı arşiv belgeleriyle örtüşmektedir.

Bitlis Kalesi; Bitlis Kalesi'nde yapılan kazı çalışmalarında 18.-19. yüzyıllara tarihlendirilebilen ev kalıntıları ile birçok seramik, çini, lüle ve sikke bulunmuştur. Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen İznik, Kütahya ve İstanbul üretimi seramiklerin yanı sıra Avrupa üretimi çeşitli seramik örnekleri de Bitlis Kalesi buluntuları arasındadır. İngiliz transfer baskı teknikli Willow sahnesine sahip seramikler örnekler içerisinde (Tab.170:1)⁶⁶⁸. 19. yüzyıla tarihlendirilen Fransa üretimi Sarreguemines damgalı küçük bir parça da buluntular arasındadır⁶⁶⁹. Belçika üretimi örnekler içerisinde Boch Fies Laou damgalı ay-yıldız süslemesine sahip bir örnek ile “B” ve “F”damgalı sıraltına yeşil renkli bezemeli örnek yer alır (Tab.170:2)⁶⁷⁰.

⁶⁶⁸ Gülsen Baş, “Bitlis Kalesi'nde Seramik Üretimine İlişkin Bulgular ve Seramik Üretim Alanları”, **XIth Congress AIECM3 and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings**, (Ed.Filiz Yenişehirlioğlu), Oct 2015, Antalya, 2018, s.176, Şek.13.

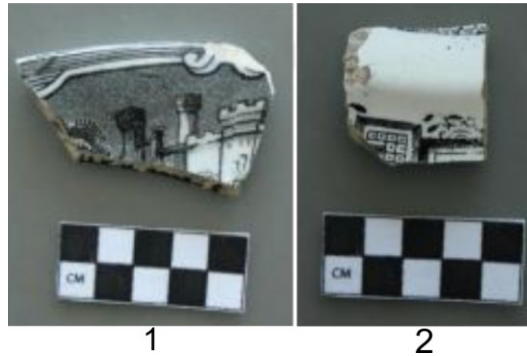
⁶⁶⁹ Baş, s.176.

⁶⁷⁰ Kadir Pektaş ve Gülsen Baş, “Bitlis Kalesi Kazısı'nda Ele Geçen Avrupa Bağlantılı Buluntular”, **14th International Congress of Turkish Art**, Paris Collège de France, 19-21 September 2001, s.612, Kat.No.8-9.

Tab.170: Bitlis Kalesi kazılarında bulunan Avrupa seramikleri (Baş, Şek.12-13).

Hoşap Kalesi; Van'da bulunan Hoşap Kalesi kazı çalışmalarında ele geçen seramikler 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kullanım alanı bulmuştur⁶⁷¹. Buluntular içerisinde parçalar halinde ele geçen az sayıda Avrupa seramiği yer almaktadır. Bu seramiklerin İngiliz üretimi transfer baskı teknikli kâse ve tabaklardan oluştuğu görülmektedir. Bulunan ağız kenar parçalarında kale tasvirleri görülmektedir⁶⁷² (Tab.171:1). Bu kale tasvirlerine benzer tabak parçaları Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda da görülmektedir⁶⁷³. Sinop örneklerinde kompozisyonun tamamını anlayabilmek mümkündür. Sahnede "Entrance to the Green Park" yazısı ve altı sütunlu bir giriş görülmektedir. Hoşap Kalesi'nde bulunan parçanın da Sinop örneğindeki kompozisyona sahip olması muhtemeldir. Ayrıca kahverengi renkli Willow sahnesine ait olduğu anlaşılan küçük bir parça da buluntulardandır⁶⁷⁴ (Tab.171:2).

Tab.171: Hoşap Kalesi kazılarında bulunan Avrupa seramikleri (1-2: Meydan, Kat.No.45-46).

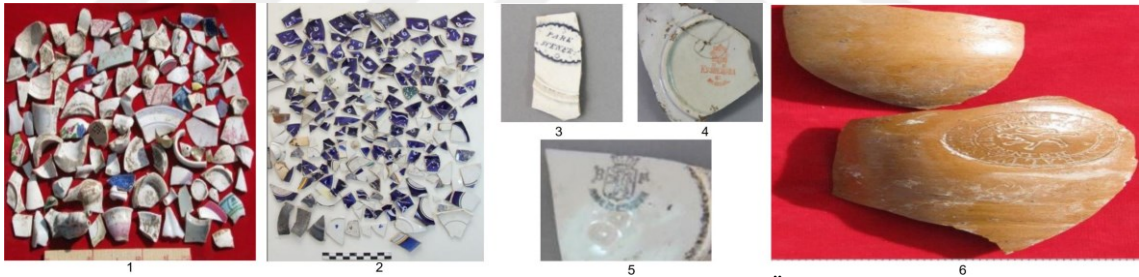
⁶⁷¹ Özlem Meydan, **Hoşap Kalesi Kazısı Seramikleri (2007-2017)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Vaz Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2020.

⁶⁷² Meydan, Kat.No.45.

⁶⁷³ Yayınlanmayan bu grup örnekleri benimle paylaşan Doç.Dr.Sevinç Gök'e teşekkür ederim.

⁶⁷⁴ Meydan, Kat.No.46.

Eski Van Şehri Kazıları; Van Kalesi'nin güneyinde konumlanan Eski Van şehrinde çeşitli noktalarda kazı çalışmaları yapılmıştır. 1915 Rus işgaline kadar yerleşim olan alanda camiler, kiliseler ve tek veya iki katlı evlerden oluşan mahalleler yer almaktadır⁶⁷⁵. Bu kapsamda Kızıl Cami'nin iç mekan ve avlusunda gerçekleştirilen kazılarda seramik, lüle, çini, cam, metal ve ahşap malzemeler ele geçmiştir⁶⁷⁶. Seramik örnekleri içerisinde daha çok Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen sırlı ve sırsız günlük kullanım kapları ile ithal porselen parçaları yer almaktadır. İthal örnekler arasında transfer baskı teknikli seramikler görülmektedir. “Park Scenery” damgalı ve George Phillips fabrikası (1822-1844) üretimi bir örnek yer alır (Tab.172:3). Örnekler içerisinde sıraltına çok renkli bezemelere sahip kâse parçaları bulunmaktadır⁶⁷⁷. Ayrıca lacivert renkli yazı şeritlerine sahip ay-yıldızlı tabak örnekleri de görülmektedir (Tab.172:2). Damgalı bir diğer grupta ise Rus porselen fabrikası örnekleri yer almaktadır⁶⁷⁸. Damgalardan Kuznetsov ve Baranovsky fabrikalarının 1900-13 ve 1932-36 üretimi parçalarının olduğu anlaşılmaktadır. Buluntular içerisinde üzerinde kazımayla yapılmış damgası olan stoneware şişeler de yer alır⁶⁷⁹ (Tab.172:6).

Tab.172: Eski Van Şehri kazılarında bulunan ithal seramikler (1,6:Öztürk, Fot.22,33; 2-5:Gedük, Res.10).

⁶⁷⁵ Serkan Gedük, “ Kazı ve Yüzey Araştırmalarında Bulunan Porselen Niteliğindeki Parçaların Değerlendirilmesi”, **33.Arkeometri Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Bursa, s.280.

⁶⁷⁶ Şahabettin Öztürk, “Eski Van Şehri Kızıl Cami Kazı-Rölöve, Restitüsyon Ve Restorasyon Proje Uygulaması Hakkında Bir Araştırma”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:12, S:65, 2019, s.457.

⁶⁷⁷ Öztürk, Fot.22.

⁶⁷⁸ Gedük, s.280, Res.10.

⁶⁷⁹ Öztürk, Fot.33.

Hoşap Kalesi ve Eski Van Şehri kazılarında bulunan İngiliz, Fransız ve Rus seramiklerinin Van kentine Trabzon üzerinden geldiği anlaşılmaktadır. Trabzon Limanı'na gelen ithal ürünler hem bölgesel dağıtımda hem de İran'a satılmak üzere kullanılmıştır⁶⁸⁰. Ayrıca 1890'larda Van'a Rusya'dan porselen ithal edildiği de bilinmektedir.

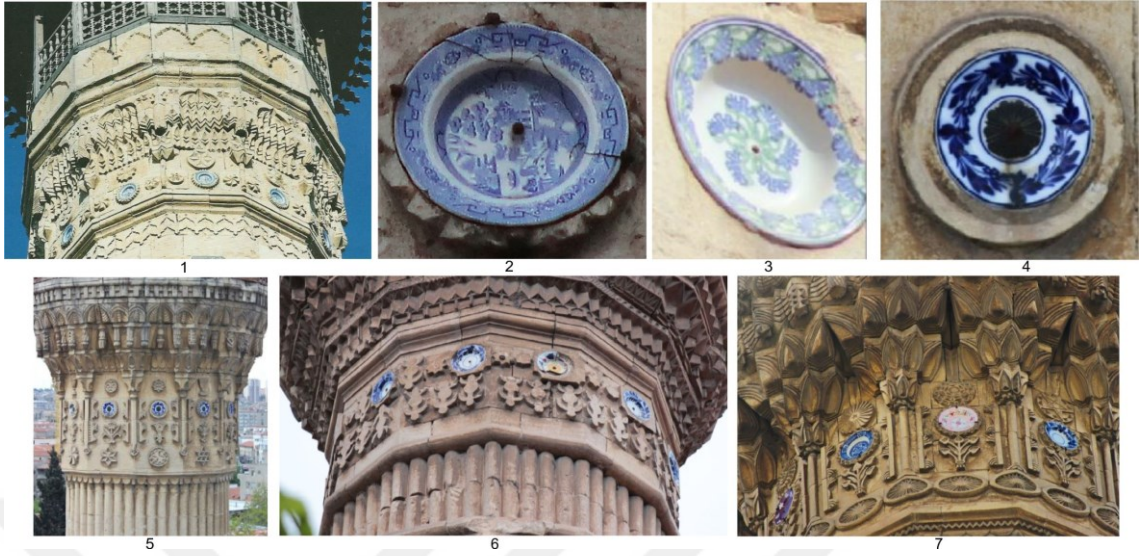
Güneydoğu Anadolu'da çeşitli kentlerdeki cami minarelerinde süsleme ögesi olarak seramik tabaklar, kâseler ve çiniler kullanılmıştır. Minarelerin şerefe altındaki kısımda minareyi çevreler şekilde belirli aralıklar yapılmış çukurlara bir çivi yardımıyla seramikler oturtulmuştur⁶⁸¹. Bacini olarak da bilinen bu seramikler daha çok Kahramanmaraş⁶⁸² ve Gaziantep camilerinde görülmektedir. Seramikler üslupsal olarak incelendiğinde Kütahya ve İznik seramikleri gibi yerel üretimler ile Avrupa üretimi ithal örnekler de görülmektedir⁶⁸³. Avrupa üretimi örneklerinin sadece süslemesinin yer aldığı iç yüzlerinin görülmesi üretici damgalarının olabildiği dış yüzlerinin belli olmaması, üretim yerini tespit etmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında Willow sahnesine sahip İngiliz transfer baskı teknikli örnekler ile sıraltı teknikli Sarreguemines üretimi seramik örnekleri seçilebilmektedir.

⁶⁸⁰ François, Européennes, p.106.

⁶⁸¹ Alper Altın, **Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015, s.1431; Tuncer Doğan, **Gaziantep Türk İslam Dönemi Mimari Süslemeleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2013, s.275

⁶⁸² 1905 yılında Maraş'a Avrupa'dan 1200 düzine porselen ve fayans ithalatı yapıldığı bilinmektedir. Bkz. François, Sarreguemines, p.131. Kahramanmaraş Saraçhane Cami minaresinde Fransız Sarreguemines üretimi olduğu anlaşılan tabaklar görülmektedir. Kahramanmaraş Ulu Camii'nde ise Willow teknikli İngiliz üretimi tabaklar yer alır.

⁶⁸³ Anadolu'daki çeşitli camilerdeki seramik kullanımı hakkında detaylı bilgi için bkz. Oktay Orhanlı, **Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme unsuru Olarak Seramik Kullanımı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.

Tab.173: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden ithal seramik süslemeli minare örnekleri (1:Kahramanmaraş Ulu Camii, Altın, Fot.4.946 2-3:Gaziantep Kozanlı Camii, Doğan, Fot.252,522 4-5:Gaziantep Boyacı Camii, Doğan; Fot.38-39 6:Gaziantep Ömer Şeyh Camii, Doğan, Fot.265; 7:Gaziantep Şirvani Camii, Doğan, Fot.237.

Yafa (İsrail); Günümüzde İsrail'de Tel-Aviv sınırları içerisinde yer alan Yafa Ortadoğu'nun önemli liman kentlerindendir. Yafa'nın 1516 yılında I.Selim tarafında ele geçirildiği ve 1917 yılına kadar Osmanlı hakimiyetinde kaldığı bilinmektedir⁶⁸⁴. Osmanlı hakimiyeti altında olduğu dönemlerde hem Osmanlı (Kütahya, Çanakkale gibi) hem de Avrupa üretimi seramikler ithal edilmiştir. Fransız konsolosluk raporlarında görüldüğü üzere Yafa'ya 1890-1896 yılları arasında Fransa, İtalya, Belçika, Avusturya ve Almanya'dan seramik, porselen ve kaba mal olarak nitelendirilen malzemeler ithal edilmiştir⁶⁸⁵. Yafa'da Jerusalem Boulevard ve Askeri Osmanlı Sitesi'nde (Qishle) yapılan kazılarda çok sayıda Osmanlı ve Avrupa üretimi seramik, cam ve pipo bulunmuştur⁶⁸⁶. Avrupa seramikleri içerisinde İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya üretimi örnekler yer almaktadır. İngiliz üretimi transfer baskı teknikli seramiklerde Willow kompozisyonuna sahip örnekler görülür (Tab.174:1). Örneklerin olasılıkla Spode fabrikası ürünleri olduğu ifade edilir. Transfer baskı teknikli örneklerde Syria, cami tasvirli kompozisyon⁶⁸⁷, Oriental, Agra⁶⁸⁸, Geisha gibi oryantal etkili

⁶⁸⁴ Ebru Altan, "Yafa", İslam Ansiklopedisi, 43.Cilt, 2013, s.173.

⁶⁸⁵ François, Imports, p.324, Tab.4.

⁶⁸⁶ De Vincenz, Yafa; Anna de Vincenz, "Ottoman Pottery and Glass Bracelets from Yafa (Yafa), Jerusalem Boulevard and Its Vicinity", *Atiqot*, 88, 2017, (Yafa).

⁶⁸⁷ Bu örnek siyah renkli olup London damgası taşımaktadır.

kompozisyonlar yer alır (Tab.174:2-3). Ayrıca çeşitli mitolojik tasvirlerin, bitkisel ve geometrik motiflerin bulunduğu kompozisyonlar da buluntular içerisinde. Asiatic Pheasants damgalı örnek de bulunur. Manzara tasvirleri kompozisyonlarında Wild Rose kompozisyonu görülür⁶⁸⁹. Daha basit süslemelere sahip ucuz üretimler olan renkli bantlardan oluşan süslemelere sahip tabaklar örnekler içerisinde. İngiliz Feather/Shell Edge Ware örnekleri ise çoğunlukla yeşil renklidir (Tab.174:4). Glasgow kazılarında bulunan renkli bantlara sahip beyaz örnekler Yafa örnekleri arasındadır. Ayrıca Staffordshire’da üretilen çok renkli sıraltı teknikli örnekler de görülür. İngiliz üretimi seramikler içerisinde Banded Ware örnekleri siyah, mavi ve mat yeşil renkli yatay bantlı süslemelere sahiptir (Tab.174:5). Sıraltına kobalt mavi boyalı yaprak bezemeli tabakların Hollanda/Maastricht Petrus Regout fabrikası ürünü olduğu düşünülmektedir.

Tab.174: Yafa’da bulunan İngiliz seramiklerinden örnekler (1:De Vincenz, Yafa, Fig.8.1A/1 2-3:Fig.8.1B/1-2,6-7 4::Fig.8.1D/1,3 5:Fig.8.1J/1).

Fransız seramikleri Yafa örnekleri içerisinde önemli yere sahiptir. Herhangi bir süslemesi olmayan beyaz örneklerde çeşitli fabrika damgaları yer alır. Grigny porselen fabrikası kâseleri ve Gien porselen fabrikasına ait kâse örneği bu seramiklerdendir (Tab.175:1). Kabartma bezemelere sahip beyaz porselenler ise Avrupa’nın çeşitli merkezlerinde üretilmişlerdir. Yafa’da bulunan kabartma süslemeli kâsenin Avrupa üretimi olduğu kesin ancak hangi fabrikaya ithaf edileceği kesin değildir (Tab.175:2). Fransız Sarreguemines fabrikalarından Utzschneider fabrikası üretimi sünger baskı, rulet veya sıraltı teknikli süslemelere sahip kahvaltı setlerinden tabak, fincan ve kâse örnekleri yer alır. Bu örnekler içerisinde sünger baskıyla yapılmış ay ve yıldız süslemeli bir tabak parçası görülmektedir (Tab.175:3). Sarreguemines fabrikaları doğu pazarı için üretim yapmaktaydı. Bu tabak parçasının Osmanlı topraklarına (özellikle Rumen pazarına) ithal edilmek üzere üretilen seramiklerden olduğu düşünülür. Sarreguemines fabrikası dışında sıraltı teknikli Creil et Montereau damgalı Fransız örneği de görülür.

⁶⁸⁸ Tabağın kaide altında yer alan damgaya göre J&M.P Bell&Co fabrikasına aittir.

⁶⁸⁹ Wild Rose üretimleri Thomas Fell fabrikasına atfedilmiştir. Bkz. De Vincenz, Yaffa, p. 15.

Bir diğ er Fransız  retimi seramik grubu ise Valluris pişirme kaplarıdır (Tab.175:5-6). İsrail'in Dor kentinin yakınlarında içinde Valluris pişirme kapları olan bir gemi enkazı bulunmuştur. Bu da Vallauris  retimi kapların Ortadoğu'ya ticaretini göstermektedir.

Tab.175: Yafa'da bulunan Fransız seramiklerinden  rnekler (1-2:De Vincenz, Yafa, Fig.8.1E/6,8 3-4:Fig.8.1H/7,2 5-6:Fig.8.2E/6,3).

Yafa'da İtalyan  retimi Grottaglie mayolikaları görülmektedir (Tab.176:1). 19.yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen örnekler geniş kâseler ve yayvan tabaklardan oluşmaktadır. Seramiklerin özellikle ağız kenar bordürlerinde çok renkli kurdela benzeri bezemeler ile  i ek rozet motifleri sıklıkla kullanılmaktadır. Kütahya kahve fincanlarının yanı sıra kazılarda Meissen fincanları da bulunmuştur (Tab.176:3-6). Fincanlarda sıraltına mavi, sırüstüne ise kırmızı, turuncu, sarı ve yeşil renkli  i ek ve yaprak bezemeleri yapılmıştır. Dış yüzü tamamen kahverengi sırlı, i  yüzde ise sıraltına mavi boyalı  i ek bezemelerin olduğu fincanlar da Yafa'da bulunmuştur. Ayrıca i  ve dış yüzde sıraltına kobalt maviyle yapılan süslemelere sahip fincanlar çok sayıda ele geçmiştir. Almanya'nın yanı sıra İngiltere'de de üretildiği bilinen stoneware şişeler de Yafa buluntuları içerisindedir (Tab.176:7).

Tab.176: Yafa’da bulunan İtalyan ve Alman seramiklerinden örnekler (1-2:De Vincenz, Yafa, Fig.8.2B/2,9 3:Fig.8.3B/3 4:Fig.8.3C/8 5:Fig.8.3B/6 6:Fig.8.3C/5 7:Fig.8.4/3).

Safed (İsrail); İsrail’in Safed kenti de 1516’da I.Selim tarafından alınmıştır. 16. ve 17.yüzyıllarda kentin bölgedeki önemli merkezlerden olduğu belirtilmektedir⁶⁹⁰. 18.yüzyılın ortalarından itibaren Safed, siyasi ve ekonomik olarak gerilemeye başlamıştır. 1918 yılında İngilizler tarafından işgal edilene kadar kent Osmanlıların elinde kalmıştır⁶⁹¹. Safed’in güneyinde al-Wata olarak adlandırılan bölgede yapılan kazı çalışmalarında Osmanlı Dönemi’ne tarihlendirilen seramik malzeme bulunmuştur⁶⁹². Örnekler içerisinde Anadolu üretimi Osmanlı seramiklerinin yanı sıra İspanya ve İtalya’dan ithal edilmiş seramikler de yer almaktadır. İspanya’dan muhtemelen 15. yüzyıl Valencia lüsterleri örnekleri olan parçalar buluntular arasındadır. İspanyol seramiklerinin İsrail ve Doğu Akdeniz’e çok yaygın görülmediği de belirtilmektedir⁶⁹³. Sefad’da bulunan İtalyan seramikleri çeşitli gruplardan oluşmaktadır. Kuzey İtalya’da 15. ve 16. yüzyılda üretilen “graffita polychrome” veya “graffita arcaica” olarak adlandırılan sgraffito teknikli örnekler yeşil ve sarı renkli süslemelere sahiptir. “Graffita a punta su fondo ribassato” yani kazınan süslemelerin alçak kabartmayla yapıldığı

⁶⁹⁰ Ersin Gülsoy, “Safed”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, 35.Cilt, 2008, s.446.

⁶⁹¹ Gülsoy, s.446.

⁶⁹² Edna J. Stern, “Imported Pottery from the Late Mamluk and Ottoman Periods at the al-Wata Quarter, Safed (Zefat)”, **Atiqot**, 78, 2014, pp.143-151.

⁶⁹³ Kudüs, Ramla, Ba’albek (Lübnan) ve Hama (Suriye) de İspanyol lüster örneklerinin görüldüğü ancak daha çok Fransa, İtalya ve Arnavutluk gibi merkezlerde görüldüğü belirtilmektedir. Bilgi için bkz. Stern, p.147.

sgraffito tekniğinin ise daha çok 15. ve erken 16. yüzyıl Veneto Bölgesi örneklerinden oluştuğu görülmektedir. 17. yüzyıl İtalyan sgraffito teknikli seramikler ise Pisa üretimi “graffita policroma tarda” olarak bilinmektedir (Tab.177:3-4). Yeşil ve sarı renkli çiçek bezemelere sahip örneklerin birçok merkezde olduğu gibi İtalyan mermer dekorlu seramiklerle birlikte bulunduğu görülmektedir⁶⁹⁴. Mayolikalar içerisinde geç 15.-erken 16. yüzyıla tarihlendirilen mavi beyaz süslemelere sahip Ligurya mayolikaları görülmektedir. Ayrıca Montelupo üretimi çok renkli olasılıkla 16.yüzyıl ortasına tarihlendirilen örnekler de yer almaktadır (Tab.177:9-10).

Tab.177: Safed’de bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (Stern, Fig.1/1-11).

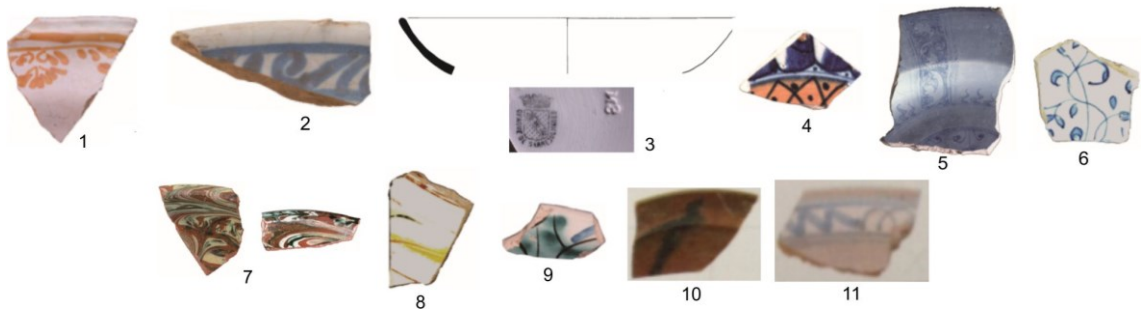
Şam (Suriye); Osmanlı Devleti’nin Arap eyaletlerinden olan Bilad-al-Sham günümüzde Şam ve Halep kentlerini kapsayan alanı ifade etmektedir. 1517’de I.Selim’in ele geçirdiği Suriye’de surlarla çevrili Şam kentinde çeşitli kazı çalışmaları yapılmıştır⁶⁹⁵. Kentin yoğun bir Osmanlı yerleşimine sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle 17. yüzyılda askeri karargah olan sur içinde, 18. yüzyılda askeri ve sivil yaşamın bir arada olduğu görülmektedir⁶⁹⁶. Yoğun yerleşimi gösteren unsurlardan biri de ele geçen çok sayıdaki Osmanlı dönemi seramikleridir. 18.-19. yüzyıllara tarihlendirilen Kütahya ve Çanakkale seramikleri Osmanlı seramikleri içerisinde. Ele geçen örnekler içerisinde 18. yüzyıla tarihlendirilen Fransız Moustiers, Varages ve Marsilya fabrikalarında üretilen sıraltı teknikli seramikler görülmektedir (Tab.178:1-2). Fransız sırlı mutfak kapları olan Valluris kapları ile büyük boyutlu Biot küpleri de

⁶⁹⁴ Stern, p.145.

⁶⁹⁵ François, Damas; Imports; Production.

⁶⁹⁶ François, Imports, p.318.

örnekler içerisinde. Sarreguemines ve Creil-Montereau fabrikalarının 19.yüzyıl sonuna tarihlenen ürünleri de Fransız örnekleri içerisinde (Tab.178:3). İtalyan üretimlerinde ilk olarak 16. yüzyıl çok renkli Montelupo mayolikaları görülür. 16. yüzyılın ikinci yarısına ait mavi üzerine mavi veya mavi beyaz renkli Ligurya mayolikaları (calligrafico a volute tipo c) da örnekler arasındadır⁶⁹⁷ (Tab.178:4-6). 16. yüzyıl ikinci yarısı-17. yüzyıl örneklerinde ise Pisa mermer dekorlu ve sgraffito teknikli örnekler yer almaktadır (Tab.178:7-9). Daha geç tarihli Montelupo mayolika örnekleri de görülmektedir. Arşiv kayıtlarında “fayances brunes” olarak geçen 18. yüzyılda Albisola’da üretilen siyah lekeli seramikler de İtalyan örnekleri içerisinde⁶⁹⁸ (Tab.178:10). Ayrıca Grottaglie’de üretilen mayolikaların da Adalar Denizi, Anadolu coğrafyası ve Ortadoğu’ya ithalat yapmıştır (Tab.178:11).

Tab.178: Şam’da bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-2:François, Damas, Fig.4:28-29 3:François, Damas, Fig.5:39; 4-6:François, Damas, Fig.2:5-8 7-9:François, Damas, Fig.3:13-14,16-17 10-11:François, Imports, Fig.1:4, Fig.2:4).

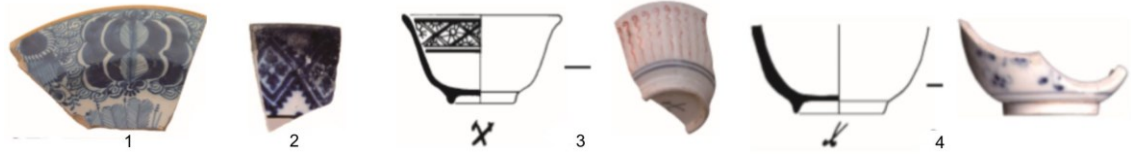
İngiltere örnekleri ise çoğunlukla Staffordshire fabrikalarında 19. yüzyılda üretilen transfer baskı teknikli seramiklerden oluşmaktadır. 17. yüzyıl-18. yüzyılın başı örnekleri olan Delft seramikleri de örnekler içerisinde (Tab.179:1). Belçika üretimi seramiklerin de Ortadoğu’da kullanım alanı bulduğu bilinmektedir (Tab.179:2). Şam’da “Fabrique Impériale et Royale de Nimy” fabrikası üretimleri 1896 yılı arşivlerinde görülmektedir⁶⁹⁹. 18. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlendirilen Meissen ve Viyana porselenleri de örnekler arasındadır. Yivli gövdeli veya mavi beyaz süslemelere sahip

⁶⁹⁷ François, Production, p.164.

⁶⁹⁸ François, Imports, p.320.

⁶⁹⁹ François, Imports, Fig.2:5

kahve fincanlarının kaide altlarında Marcolini Dönemi (1774-1814) çapraz kılıç damgası görülmektedir⁷⁰⁰ (Tab.179:3-4).

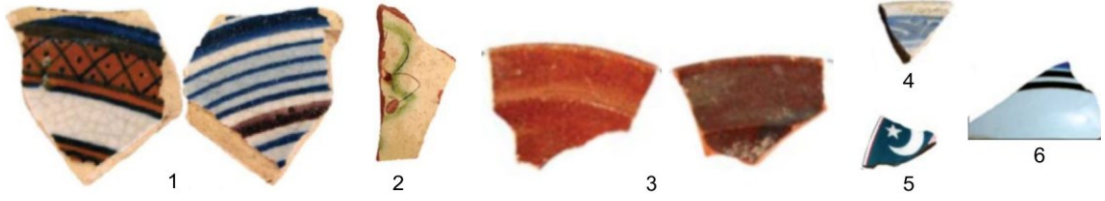
Tab.179: Şam’da bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:François, Damas, Fig.4:27 2-4:Fig.5:37,31-32).

Beyrut (Lübnan); Beyrut’ta yapılan kazı çalışmalarında özellikle Ortaçağ sonrası buluntular incelenmiştir. 16.-19. yüzyıllar arasına tarihlendirilen Çanakkale, Kütahya ve İznik seramiklerinin yanı sıra Avrupa üretimi örnekler de ele geçmiştir⁷⁰¹. Beyrut Limanı arşiv kayıtlarından 1890-1896 yılları arasında Belçika, Fransa ve Almanya’dan seramik ithalatının boyutlarını görmek mümkündür⁷⁰². İtalyan seramikleri içerisinde 16.yüzyıl Montelupo mayolikaları da mavi, kırmızı-kahverengi, sarı-turuncu ve siyah renkli örnekler barındırır (Tab.180:1). 16. yüzyıl ikinci yarısı-17. yüzyıla tarihlendirilen Pisa sgraffito teknikli örnekler de buluntular içerisinde (Tab.180:2). Beyrut’ta 18. yüzyıl Albisola siyah lekeli seramikler de yoğun olarak bulunmuştur (Tab.180:3). Fransa üretimi örnekler içerisinde Varages fabrikalarından beyaz zemin üzerine mavi renkli bezemelere sahip 18. yüzyıla tarihlendirilen örnek görülür (Tab.180:4). Seramikler içerisinde Sèvres ve Sarreguemines’ten ithal edilmiş örnekler de yer alır. Sarreguemines üretimi yeşil renkli ay-yıldızlı tabak parçası bulunur (Tab.180:5). İngiliz üretimi Bant dekorlu grubu örnekler de yer almaktadır (Tab.180:6). Porselen parçalar ise Meissen ve Viyana fabrikalarından kahve fincanlarıyla temsil edilmektedir.

⁷⁰⁰ François, Production, p.164.

⁷⁰¹ Grace Homsy Gottwalles, “Beyrouth post-médiévale. Étude de cas: la céramique”, **Glazed Pottery Of The Mediterranean and the Black Sea Region, 10th–18th Centuries**, (Ed.Sergei Bocharov, Véronique François ve Ayrat Sitdikov), Kazan-Kishinev, 2017, p.254.

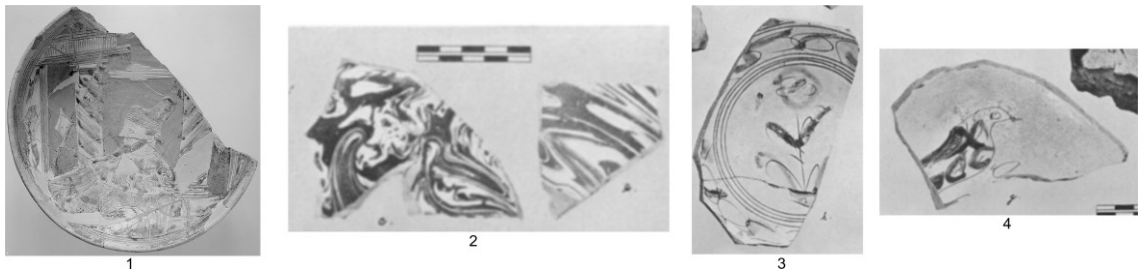
⁷⁰² François, Imports, p.323.

Tab.180: Beyrut'ta bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Homsy Gottwalles, Fig.9:Bey111.280 2-3:Fig.6:Bey071.718,Bey071.720 4:Fig.5:Bey071.1703,Bey111.704 5-6:Fig.6:Bey111.701,Bey071.1637).

Yunanistan ve **Adalar**'da 15. yüzyılda Osmanlı hakimiyetine giren birçok merkezde yapılan kazılarda ve yapı cephelerinde ithal Avrupa seramikleri görülmektedir. Özellikle Bizans Dönemi'nde kiliselerin dış cephelerinde bacini formu seramikler yaygın olarak kullanılmıştır. Bu uygulama Osmanlı Dönemi'nde de İznik, Kütahya ve Çanakkale gibi Anadolu üretimi örneklerin yanı sıra Avrupa'nın çeşitli merkezlerinden tabak ve sürahilerin kullanımıyla devam etmiştir.

Atina Agorası: Atina'nın ilk olarak 1397'de kısa süreli Osmanlı hakimiyetine girdiği daha sonrasında ise 1456 yılında tamamen işgal edilmiştir⁷⁰³. Kentin önemli noktalarından Atina Agorası'nda Bizans ve Osmanlı Dönemi'nde yoğun bir yerleşim görülmektedir. Bu alanda yapılan kazı çalışmalarında Anadolu üretimi İznik, Kütahya ve Çanakkale seramikleri ve lüleler çokça bulunmuştur. Seramikler içerisinde ithal Avrupa örnekleri de yer alır. Özellikle Atina'nın Osmanlı hakimiyetine girdiği ilk yıllarda devam eden kültüre bağlı olarak İtalyan seramiklerinin varlığı görülmektedir. İtalyan seramikleri içerisinde figürlü sgraffito örnekleri ile mayolika sürahiler erken örnekler olarak dikkat çeker (Tab.181:1)⁷⁰⁴. Diğer İtalyan seramikleri Pisa mermer dekorlu ve sgraffito teknikli örneklerden oluşmaktadır (Tab.181:3-4)⁷⁰⁵.

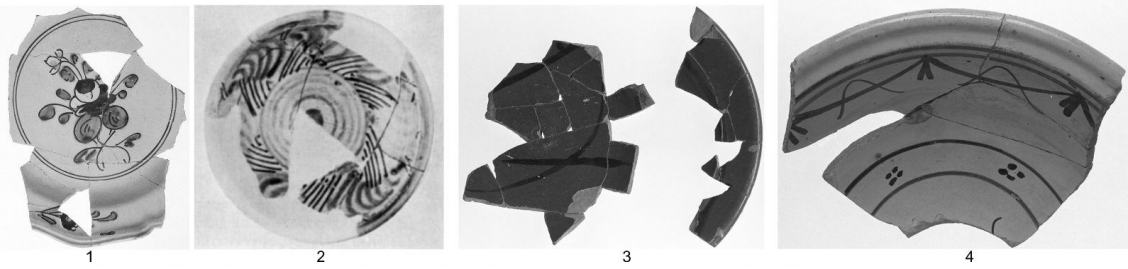
Tab.181: Atina Agorası'nda bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler (1:Frantz, Fig.37, 2-4:Waage, Fig.16,20).

⁷⁰³ Machiel Kiel, "Atina", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 4.Cilt, İstanbul, 1991, s.74.

⁷⁰⁴ Alison Frantz, "Turkish Pottery from the Agora", **Hesperia**, Vol.XI, No.1, 1942, Fig.5,37.

⁷⁰⁵ Frederick O. Waage, "The Roman and Byzantine Pottery", **Hesperia**, Vol.2/2, 1933, p.321,326.

Korinth; Korinth'te çeşitli noktalarda yapılan kazı çalışmalarında Atina Agorası'nda olduğu gibi çok sayıda Osmanlı dönemi seramikleri bulunmuştur. İznik, Kütahya ve Çanakkale örnekleriyle birlikte ithal seramik örnekleri de görülmektedir. İthal örnekler içerisinde İtalyan örnekler ağırlıktadır⁷⁰⁶. İtalyan örnekler arasında kahverengi-yeşil bezemelere sahip muhtemelen Cerreto Sannita üretimi mayolika tabak yer alır (Tab.182:1). Ayrıca spirali verdi grubu Montelupo mayolika örneği de buluntular arasındadır (Tab.182:2)⁷⁰⁷. 19. yüzyılın ikinci yarısı konteksinde İtalyan Albisola siyah lekeli ve Grottaglie üretimi olması muhtemel seramikler bulunur (Tab.182:3-4). Yine bu kontekste form ve sır özellikleriyle Vallauris sırlı mutfak kapları olabilecek örnekler yer alır. İngiliz transfer baskı teknikli 1828 tarihli Royal Tudor Ware Staffordshire damgalı örnek de buluntular arasındadır.

Tab.182: Korinth kazılarında bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler

(1,3,4:<http://corinth.ascsa.net/research?v=list&q=&sort=&t=object> (04/06/2020) 2:Morgan, Fig.152).

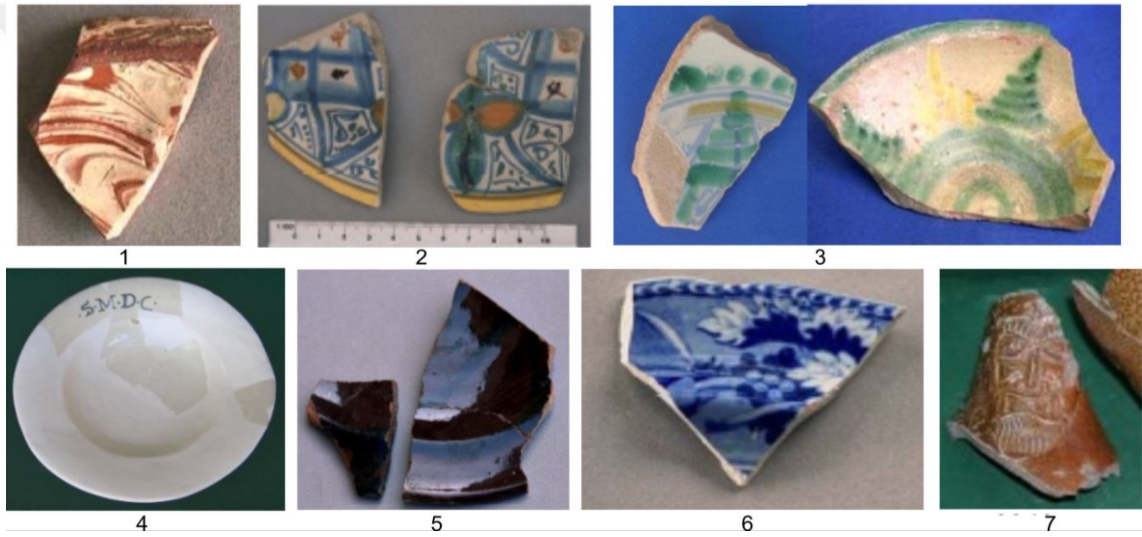
Chlemoutsi Kalesi; 1460'ta Osmanlı hakimiyetine giren Chlemoutsi Kalesi, 1687-1715 yılları arasında kısa süreli Venedik hakimiyeti geçirmiştir. 1718 Pasarofça Antlaşması'yla birlikte tekrar Osmanlı egemenliğine giren kale, 1832 yılına kadar kullanımını sürdürmüştür. Kalede yapılan kazı çalışmalarında çeşitli üsluplarda birçok seramik malzeme bulunmuştur⁷⁰⁸. Osmanlı dönemi örnekleri İznik, Kütahya ve Çanakkale seramiklerinden oluşmaktadır. İthal seramikler içerisinde en erken örnekler İtalyan ve İspanyol seramikleridir. 15.-17. yüzyıllarda üretilen bitkisel bezemeli ve figürlü Venedik sgraffitoları İtalyan örneklerindendir. Pisa üretimi mermer dekorlu ve çok renkli sgraffito teknikli seramikler de buluntular arasındadır (Tab.183:1). İtalyan

⁷⁰⁶ <http://corinth.ascsa.net/research?v=list&q=&sort=&t=object> (04/06/2020).

⁷⁰⁷ Charles H. Morgan, *The Byzantine Pottery*, (Corinth, Vol. XI), **Harvard University Press**, Cambridge, Mass., 1942, Fig.152.

⁷⁰⁸ Stephanía Skartsis, *Chlemoutsi Castle (Clermont, Castel Tornese), Peloponnese: Its Pottery and Its Relations With The West (13th - Early 19th C.)*, The University of Birmingham, Phd Thesis, 2009 (Chlemoutsi).

mayolikaları içerisinde Venedik veya Faenza üretimi “alla porcellana” üslubu, Faenza üretimi “compendiario” stili, Venedik veya Padova üretimi “berettina” stili örnekler bulunur⁷⁰⁹. Ayrıca 16. yüzyıl-erken 17. yüzyıla tarihlendirilen çok renkli Montelupo üretimi mayolikalar da örnekler arasındadır (Tab.183:2-3)⁷¹⁰. İtalyan mayolikaları içerisinde Pesaro üretimi sürahiler ve kâseler de yer alır. Ligurya Bölgesi üretimi olduğu anlaşılan “S.M.D.C” yazılı tabak İtalyan örnekleri arasındadır (Tab.183:4). Albisola siyah lekeli tabak parçaları da buluntulardandır (Tab.183:5). İngiliz transfer baskı teknikli seramikler “Lucano” kompozisyonuna sahiptir (Tab.183:6). Kale buluntuları arasında Frechen üretimi Alman stoneware şişe örnekleri de bulunur (Tab.183:7).

Tab.183: Chlemoutsis Kalesi’nde bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1:Skartsis, Chlemoutsis, Pl.49/621β 2:Pl.47/608α, 87 3:Pl.48/184β 4:Pl.47/538 5:Pl.49/542ε 6-7:Pl.47/608η, 2340).

Aynaroz; Ortodoks manastırlarının merkezi konumundaki Yunanistan’ın Aynaroz yarımadası Athos Dağı olarak da bilinmektedir. Yarımada kayalıkta üzerinde birçok manastır vardır. 1430’da Selanik’in fethiyle birlikte Osmanlı hakimiyetine geçen Aynaroz’da manastırlar vergiye bağlanmış ve oldukları gibi kalmıştır⁷¹¹. Manastırlara başkent, Eflak ve Boğdan gibi Osmanlı hakimiyetindeki merkezlerden değerli kaplar ve işlemler bağış olarak gelmekteydi. Bu kaplardan manastırların cephelerinde kullanılmak üzere çok sayıda Osmanlı çinisi dikkat

⁷⁰⁹ Skartsis, Chlemoutsis, p.188-196; Stefania S. Skartsis, “Chlemoutsis: Italian Glazed Pottery From a Crusader Castle in The Peloponnese (Greece)”, *Atti del IX Congresso Internazionale sulla Ceramica Medievale nel Mediterraneo*, 2012, (Italian), p.143-144.

⁷¹⁰ Skartsis, Italian, p.144.

⁷¹¹ Semavi Eyice, “Aynaroz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 4.Cilt, İstanbul, 1991, s.267.

çekmektedir⁷¹². Ayrıca iç dekorasyonda da çinilerin yanı sıra seramik kaplar ve sürahiler de kullanılmıştır. Stavronikita, Pantokratoros ve Lavra manastırlarında 17. yüzyıl İznik çini atölyelerine siparişle yaptırılan çiniler görülmektedir. Seramiklerin dış cephelerde “bacini” şeklinde kullanıldıkları dikkati çeker. Çinilerle birlikte İznik, Kütahya ve Çanakkale tabaklarının tuğla süslemeli duvarlarda çok sayıda kullanılmıştır. Aynaroz manastırlarının dış cephelerinde Osmanlı üretimi seramiklerin yanı sıra Avrupa seramikleri de bacini formunda kullanılmıştır. İviron Manastırı’nda dış narteksin cephesinde Kütahya, İznik, İran ve Çin örnekleriyle birlikte İtalyan, Fransız ve Hollanda üretimi seramikler kullanılmıştır⁷¹³. İtalyan örneklerinden üzerinde çift başlı kartal figürü olan sürahiler Pesaro mayolikaları olarak tanımlanmıştır (Tab.184:1). Tavşan figürüne sahip bir tabağın Apulia Bölgesi’nden Laterza veya Castelli üretimi olduğu belirtilmektedir (Tab.184:2). Ayrıca bitkisel süslemelere sahip Grottaglie üretimi olması muhtemel bir tabak da örnekler içerisinde. Muhtemelen 18. yüzyıl örnekleri olan grimsi kobalt mavi renkli bezemelere sahip Hollanda üretimi tabaklar da cephelerde kullanılmıştır (Tab.184:3-4).

Tab.184: Aynaroz İviron Manastırı’nda görülen Avrupa seramiklerinden örnekler (1-4:Carswell, Mount Athos, Fig.D/51,36,8,52).

Aynaroz Manastırı’nda olduğu gibi özellikle Yunan Adaları’nda kilise cephelerinin bacini seramiklerle süslediği görülmektedir. *Skopelos Adası*’ndaki Panagia Eleftriata Kilisesi cephelerinde tuğla işçilikle birlikte hareketlilik kazandırmak amacıyla bacini formunda seramikler kullanılmıştır⁷¹⁴. İngiliz transfer baskı teknikli

⁷¹² Yıldız Demiriz, “Mimari Süslemede Renk unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, Sayı:5, 1973, s.182.

⁷¹³ Demiriz, s.182; John Carswell, “Pottery and Tiles on Mount Athos”, **Ars Orientalis**, Vol.6, 1966, (Mount Athos), Fig.D,E.

⁷¹⁴ Katerina Korre-Zographou, **The Iznik ceramics of the Monastery of the Panaghia Panakhrantou**, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 2012, Fig.5.

örneklerin ağırlıkta olduğu seramikler içerisinde mavi beyaz ve çok renkli Delft seramikleri de yer almaktadır. Synadon Kilisesi çan kulesinde ise İznik seramikleriyle birlikte İtalyan barocca scenografia grubu örnekler bacini formunda kullanılmıştır⁷¹⁵. İtalyan seramiklerinin bulunduğu bir diğer yapı ise **Zagora**'da yer alan Agios Giorgios Kilisesidir. Kilisenin cephesinde İznik seramikleriyle birlikte süvarili bir Montelupo mayolikası görülmektedir⁷¹⁶. **Serres** Timios Prodromos Manastırı'nın dış cephesinde bacini formunda İznik çinileriyle birlikte İngiliz "Willow" kompozisyonlu transfer baskı teknikli tabaklar bulunmaktadır⁷¹⁷.

Skyros Adası; Skyros Adası'nda müzelerde ve birçok evde çeşitli Avrupa seramiklerini görmek mümkündür. Örnekler içerisinde İtalyan üretimleri yoğunluktadır. Pesaro ve Cerreto Sannita üretimi tabak, sürahi, albarello ve çorbalıklar İtalyan örnekleri arasında yer almaktadır⁷¹⁸ (Tab.185:1-2). Grottaglie üretimi tabaklar ve Ligurya üretimi barocca scenografia grubu tabaklar da Skyros buluntuları içerisinde (Tab.185:3). İtalyan seramiklerinin yanı sıra Hollanda üretimi Mavi beyaz Delft seramikleri de örneklerdendir⁷¹⁹ (Tab.185:4). Aynı şekilde İngiliz transfer baskı teknikli özellikle "Willow" kompozisyonuna sahip tabaklar da Skyros'ta bulunmuştur.

Tab.185: Skyros Adası'nda bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-4: Karambinis, Fig.13.26:3-4,8; Fig.27:3).

⁷¹⁵ Korre-Zographou, Fig.6.

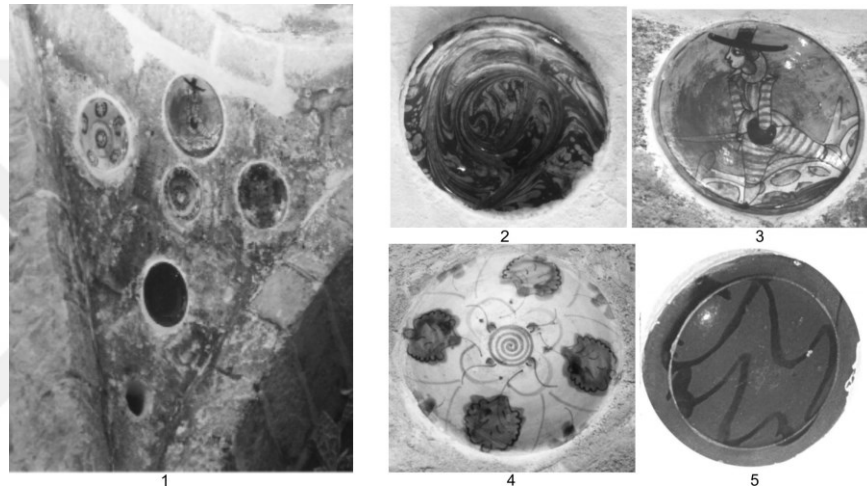
⁷¹⁶ Korre-Zographou, Fig.7g.

⁷¹⁷ Joanita Vroom, "Kütahya between the Lines: Post-Medieval Ceramics as Historical Information", **Hesperia**, Vol.40, 2007, (Post Medieval), Fig.4.11.

⁷¹⁸ Michalis Karambinis, **The Island of Skyros from Late Roman to Early Modern Times. An Archaeological Survey**, Archaeological Studies Leiden University 28, Leiden University Press, 2015, Fig.13.26:2,4-5,8.

⁷¹⁹ Karambinis, Fig.13.27:3-5.

Kıbrıs'ta birçok kilisede iç ve dış dekorasyonda Avrupa üretimi seramikler kullanılmıştır. İç dekorasyonda tonozlarda, nişlerin içlerinde ve pandantiflerde seramiklerin bacini formunda kullanıldığı görülür. Leonarisso'daki Agios Dimitrios Kilisesi pandantifinde İtalyan Montelupo mayolikaları (figürlü ve spirali verdi grubu) ve Albisola siyah lekeli seramikler yer alır⁷²⁰ (Tab.186). Famagusta'da bulunan Archangelos Michael Kilisesi'nde iç dekorasyonda tonoz süslemelerinde çok sayıda Avrupa seramiği kullanılmıştır. Örnekler içerisinde İngiliz Willow kompozisyonlu ve Albisola siyah lekeli tabaklar yer almaktadır⁷²¹.

Tab.186: Kıbrıs Agios Dimitrios Kilisesi'nde bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler (1:Hadjikyriakos, Fig.15-4, 2:Fig.15-6e 3:Fig.15-6b 4:Fig.15-6d 5:Fig.15-6a).

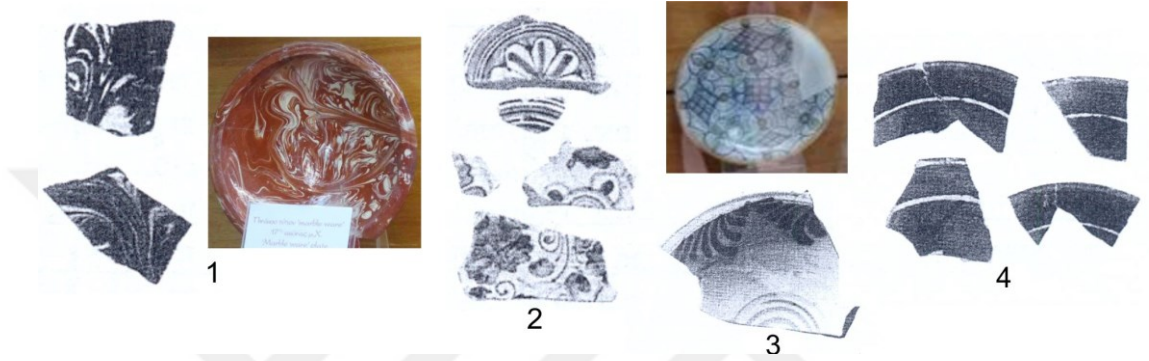
Kouklia (Kıbrıs); Kıbrıs Adası 1575'de II. Selim tarafından Venediklilerden alınmış 1878 yılına kadar Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır. Kouklia/'da gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen seramikler bulunmuştur. Limasol Kalesi Müzesi'nde de sergilenen seramikler içerisinde İznik, Kütahya ve Çanakkale örnekleri ile sırlı günlük kullanım kapları yer almaktadır. İthal gruplardan İtalyan seramikleri ağırlıktadır. 17. yüzyıla tarihlendirilen Pisa tipi mermer dekorlu ve sgraffito teknikli seramik örnekleri buluntular arasındadır⁷²². Mermer dekorlu örnekler kırmızı-sarı renkli olabildiği gibi beyaz-siyah renkli uygulamalar da yapılmıştır

⁷²⁰ Iosif Hadjikyriakos, "The Social Value of Decoration in Cyprus under Ottoman Rule: Ceramic Decoration in Churches", **POCA 2007: Postgraduate Cypriot Archaeology Conference**, 2010, p.328.

⁷²¹ Hadjikyriakos, Fig.15-1.

⁷²² Limasol Kalesi Müzesi'nde mermer dekorlu ve sgraffito teknikli tam tabaklar sergilenmektedir. Sgraffito teknikli örnekler çiçek veya yaprak bezemeli örneklerden oluşur. Bilgi için bkz. Marie Louise Von Wartburg, "Types of Imported Table Ware at Kouklia in The Otoman Period", **Report of the Department of Antiquities**, Cyprus, 2011, p.378.

(Tab.187:1). Sgraffito teknikli örneklerde Smyrna/İzmir Agorası'ndaki örneklerle benzer çiçek ve yaprak bezemeleri görülmektedir. Mayolikalar, Montelupo üretimi çok renkli 16. yüzyıl-erken 17. yüzyıl örnekleri olan sürahi ve tabaklardan oluşmaktadır⁷²³ (Tab.187:2-3). Kouklia buluntuları içerisindeki son İtalyan seramik örnekleri ise Albisola siyah lekeli gruba aittir (Tab.187:4). Ayrıca müzede sergilenen örnekler arasında Frechen üretimi sürahiler de görülmektedir.

Tab.187:Kouklia'da bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler (1:Von Wartburg, Fig.10/25, <https://life-globe.com/en/limassol-castle-cyprus/> (22/09/2020) 2:Fig.10/26 3:<https://life-globe.com/en/limassol-castle-cyprus/> (22/09/2020), Fig.10/27 4:Fig.10/30).

Potamia (Kıbrıs); Potamia'da Kouklia'da olduğu gibi Osmanlı hakimiyeti boyunca Anadolu'nun yanı sıra Akdeniz ülkelerinden de seramik ithalatı yapılmıştır. Kıbrıs'ın Osmanlı hakimiyetine girmeden hemen önceki yıllarda ithal edilen seramiklerin İtalyan üretimleri olduğu görülmektedir. Bu seramikler içerisinde 15.-16. yüzyıllarda Lombardiya veya Veneto atölyelerinde üretilen figürlü sgraffito örnekleri ile Ligurya'dan mavi beyaz doğu etkili süslemelere sahip seramikler yer alır (Tab.188:1-3)⁷²⁴. Daha geç İtalyan üretimleri ise Pisa sgraffito teknikli örnekler ile Montelupo Spirali Verdi grubu mayolikalardır (Tab.188:4)⁷²⁵. Ayrıca Albisola siyah lekeli seramikler de özellikle kilise cephelerinde bacini formunda kullanılmıştır. Akdeniz ithalatında Fransız seramikleri de Potamia'da bulunmuştur. Ticarete sıklıkla tercih edilen Vallauris sırlı mutfak kapları ile Biot küpleri hala kent içerisinde görülebilmektedir. Ayrıca Sarreguemines üretimi seramikler de örnekler arasındadır.

⁷²³ Limasol Kalesi Müzesi'ndeki mayolikalar geç 16.-17.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen geometrik bezemelere sahip örneklerdir. Ayrıca Panagia Kanakaria Kilisesi'nin iç dekorasyonunda Montelupo mayolika örneği olduğu düşünülen tabaklar kullanılmıştır. Bilgi için bkz. von Wartburg, s.378-379.

⁷²⁴ François ve Vallauri, Potamia Ceramics, p.53.

⁷²⁵ François ve Vallauri, Potamia, p.544.

İngiliz transfer baskı teknikli damgalı örnekler de Potamia buluntuları içerisinde. 1833-1847 yılları arasında üretildiği anlaşılan Mavi renkli Alhamra benzeri süsleme kompozisyonuna sahip örnekte Copeland & Garrett damgası görülmektedir⁷²⁶ (Tab.188:5). Ayrıca Willow kompozisyonuna sahip tabak parçaları da örnekler arasındadır (Tab.188:6).

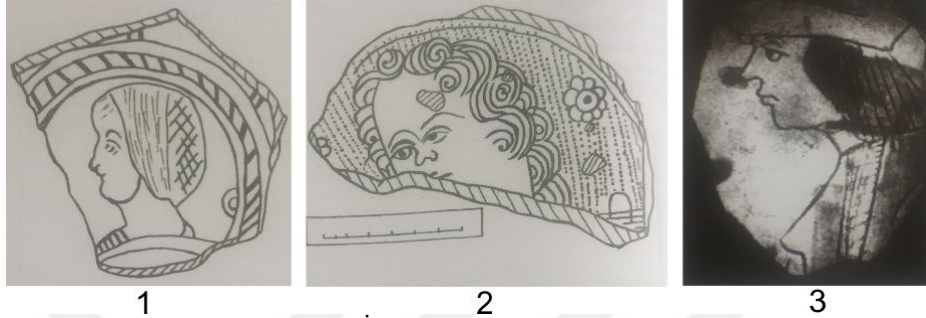
Tab.188: Potamia’da bulunan Avrupa seramiklerinden örnekler (1-3:François ve Vallauri, Potamia Ceramics, Fig.8:3,5,7 4: François ve Vallauri, Potamia, Fig.11 5-6:Vallauri, Fig.15-16).

Kırım; 15. yüzyılın sonu-16. yüzyılda “Türk Gölü haline gelen Karadeniz ve Osmanlı hakimiyetine geçen kıyılardaki yerleşimlerde özellikle İtalyan Şehir Devletleri’yle gerçekleşen ticaret önemlidir. Bu noktada Kırım’da Azak ve Akkerman gibi birçok noktada yapılan kazı çalışmalarında bu seramiklere rastlanmaktadır. Önemli liman kenti olan Akkerman’da 13. yüzyıl ikinci yarısından itibaren İtalyan kolonilerinden Cenevizlilerin varlığı bilinmektedir⁷²⁷. İtalyan tüccarların İtalya üretimi örneklerin yanı sıra özellikle Avrupa’nın güneyinden ürünleri de Karadeniz’e taşıdıkları görülmektedir. Buna örnek olarak Akkerman’da İspanyol lüster seramikleri gösterilebilir. İtalyan seramik örneklerine gelindiğinde ise ilk olarak Veneto üretimi olması muhtemel sgraffito teknikli seramikler yer alır. 15.yüzyıl sonu-Erken 16.yüzyıl üretimleri olan bu örnekler yeşil veya sarı renkli geometrik ve bitkisel bezemelere sahiptir. Diğer sgraffito seramiklerin yine Veneto Bölgesi üretimi olduğu ancak çok renkli bezemelere sahip olduğu görülmektedir. Bu örneklerde süsleme kompozisyonlarında insan figürleri yer almaktadır (Tab.189). İtalyan seramiklerinde yer alan insan figürlerine benzer bir figürün Ochakiv’deki Osmanlı Kalesi’nde bulunan

⁷²⁶ Lucy Vallauri, “Céramiques en usage à Potamia-Agios Sozomenos de l’époque médiévale à l’époque ottomane. Nouvelles données”, **Cahiers du Centre d’Etudes Chypriotes**, Vol.34, 2004, Fig.15.

⁷²⁷ Svitlana Biliaieva, “Italian-Turkish Interactions in Minor Ottoman Art: The Archaeological Collections of Eastern Europe”, **15th ICTA International Congress of Turkish Art**, Proceedings, (Ed.Michele Bernardini ve Alessandro Taddei), Ministry of Culture and Tourism, Republic of Turkey, Ankara, 2018, p.164.

İznik üretimi bir tabak parçasında da kullanıldığı görülmektedir⁷²⁸. Kırım'daki kazılarda İtalyan sgraffito teknikli örneklerin yanı sıra mermer dekorlu seramikler de bulunmuştur. Mermer dekor 17. yüzyılın ikinci yarısında Kırım'da yerel üretimlerde kullanılmıştır.

Tab.189: Akkerman'da bulunan İtalyan seramiklerinden örnekler (Biliaieva, Fig.3-5).

Osmanlı hakimiyetindeki Kuzey Afrika'da ise yayınlar çerçevesinde kısıtlı bilgiye ulaşılabilmektedir. Eldeki verilerle **Cezayir**'deki ithal malzemeleri görebilmekteyiz. V.François tarafından yapılan ve yayın aşamasında olan çalışmada, 1518-1830 yılları arasında Osmanlı hakimiyetinde kalan Cezayir'deki kazılarda ele geçen seramik buluntular değerlendirilmiştir⁷²⁹. Özellikle “Osmanlı çarşısı” içerisindeki dükkanlarda seramik, çini ve metal malzemeler ele geçmiştir. Seramik ve çiniler içerisindeki ithal örnekler 18-19. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Örneklerde yoğunluğu Fransa'dan Provence üretimleri oluşturmaktadır. Örnekler arasında Vallauris sırlı mutfak kapları ile Moustiers ve Varages üretimi tabaklar görülür. Ayrıca Cezayir “El Kala” limanı yakınlarındaki kazı çalışmalarında da Provence üretimi örnekler de ele geçmiştir⁷³⁰. Daha sonrasında İtalya'dan Ligurya ve Toskana mayolikaları gelmektedir. Ligurya örnekleri içerisinde barocca scenografia üslubu tabaklar ile Albisola siyah lekeli seramikler yer alır. Toskana mayolikaları, Montelupo üretimlerinden oluşmaktadır. Montelupo mayolikalarından spirali verdi ve mazzetto verde grubu örnekler görülmektedir. İthal seramikler içerisindeki Saksonya porselenleri Meissen ve

⁷²⁸ Biliaieva, p.166.

⁷²⁹ 2021 yılı içerisinde basılacak olan yayın aşamasındaki bu makaleyi benimle paylaşan Vèronique François'a teşekkürlerimi sunarım. Makale için bkz. Vèronique François, “Ottoman Consumption and Transmediterranean Trade: Pottery Imports in Algiers at the Time of the Turkish Regency (1518-1830)”, **Glazed Wares as Cultural Agents in the Byzantine Seljuk and Ottoman Lands. Evidence from Technological and Archaeological Research**, (Ed. Filiz Yenişehirlioğlu, Nikos Kontogiannis ve Beate Boehlendorf-Arslan), 13th International ANAMED Annual Symposium Istanbul 2018, (Algiers), In press.

⁷³⁰ Amouric ve Vallauri, p.49, Pl.I:8.

Viyana üretimleridir. Son olarak Delft üretimlerinden oluşan Hollanda seramikleri örnekler arasında yer alır.

Kuzey Afrika'dan bir diğer ithal seramik örneği ise **Mısır**'dandır. Mısır'ın Luksor bölgesinde “Şeyh Abd el-Qurna” arkeolojik alanındaki kazılarda herhangi bir bezemeye sahip olmayan kaide altındaki damgayla ayırt edilebilen seramik örneği bulunmuştur⁷³¹ (Fot.53). Damgası vasıtasıyla seramiğin Belçika üretimi olduğu anlaşılmaktadır. Nimy porselen fabrikasının damgasına sahip beyaz renkli kâse parçası Mısır'dan örnek olarak gösterilebilmektedir⁷³².

Fot.53: Mısır/Luksor'da bulunan Nimy fabrikası damgalı örnek (François, Européennes, Pl.6:4).

⁷³¹ François, Européennes, p.105.

⁷³² François, Européennes, Pl.6:4.

5.2. Avrupa’da Bulunan Osmanlı Seramikleri

Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan ithal ettiği seramik malzeme Osmanlı eyaletlerinin birçok merkezinde bulunmuştur. Karşılıklı bu ticarete Avrupa’nın çeşitli devletlerinde Osmanlı seramiklerini de görmek mümkündür. Tarihsel olarak bakıldığında Beylikler/Erken Osmanlı Dönemi’nde özellikle Anadolu dışında yeni fethedilen merkezlerde, bu dönemin önemli seramiklerinden Milet tipi örnekler bulunmuştur. Bulgaristan’da 1380’li yıllarda Osmanlı idaresine geçen Şumnu ve Sofya kentlerinde Milet tipi ve turkuaz sırlı örnekler ele geçmiştir⁷³³. Aynı şekilde Kırım’da ise Akkerman⁷³⁴ ve Azak⁷³⁵ başta olmak üzere birçok merkezde özellikle Milet tipi seramikler yoğun olarak bulunmuştur. Hem Bulgaristan hem de Kırım’daki merkezler her ne kadar Osmanlı idaresine geçmiş olsalar da Anadolu üretimi bu seramiklerin ithalatlarının ilk örnekleri olması açısından önem taşırlar. Milet tipi seramiklerin Anadolu dışındaki bir diğer kullanımı ise İtalyan seramik sanatında olmuştur. Ancak bu kullanım daha çok ticari faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan üslup etkileşimleridir. F.Sarre, Milet’te bulunan seramikler üzerinden 15. yüzyıl Toskana mayolikalarında kullanılan meşe yaprağı motifinin Anadolu’ya özgü olduğunu, M. Parker de Toskana Mayolikalarının Milet tipi örneklerden teknik ve süsleme olarak etki aldığını belirtir⁷³⁶. Aynı şekilde F. Yenişehirlioğlu bu iki seramik grubu arasındaki benzerliklerin yanı sıra üretim tekniğindeki farklılıkları da söylemektedir⁷³⁷. Genel olarak bakıldığında ise Beylikler Dönemi’nde Milet Limanı’nda özellikle Floransa ile yapılan ticaret sonucunda bu iki grup seramiğin İtalya’ya ulaşmış olması mümkün görünmektedir.

⁷³³ Guergana Guionova, “C ramique d’importation du XIVE au XVIIe s. en Bulgarie”, **Actas do X Congresso Internacional a Cer mica Medieval no Mediterr neo, Silves**, (Ed. Maria Jos  Gonçalves ve Susana G mez Martınez), Portugal, 2012, pp.681-691.

⁷³⁴ Victor Ostapchuk ve Svitlana Bilyayeva, “The Ottoman Northern Black Sea Frontier at Akkerman Fortress: The View from a Historical and Archaeological Project”, **The Frontiers of the Ottoman World**, (Ed.A.C.S.Peacock), Oxford University Press, 2009, pp.137-171.

⁷³⁵ Irina Gusach, “Asia Minor Glazed Ceramics of the 15th-18th Century found on the Excavated Turkish Fortress of Azak”, **Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region, 10th–18th Centuries**, (Ed.Sergei Bocharov, V ronique François ve Ayrat Sitdikov), Kazan-Kishinev, 2017, pp. 581-600.

⁷³⁶ Sarre, p.86; M kerrem Parker, “Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı”, **Sanat Tarihi Yıllığı I**, 1965, s.165.

⁷³⁷ Filiz Yenişehirlioğlu, “Ottoman Ceramics in European Contexts”, **Muqarnas, In Honor of Michel Rogers**, Vol. XXI, 2004, (European), p. 374.

Osmanlı Devleti'nin seramik merkezi olan İznik'te çeşitli üsluplarda yoğun ve kaliteli bir üretim yapılmıştır. Bu üretimler Osmanlı eyaletlerinin birçok merkezine yayılmıştır. 1571 İnebahtı Deniz Muharebesi sonrasında ise Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ticaretindeki etkisi, Avrupa devletleriyle olan ticari ve kültürel ilişkileri arttırmıştır. İznik seramikleri de bu süreçte özellikle İstanbul üzerinden Avrupa'ya gönderilmiştir. Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki ticarete İznik seramiklerinin yanı sıra Kütahya ve Çanakkale de seramikleri kullanılmıştır.

İtalya; 15.-16. yüzyıllarda İstanbul'da ticari faaliyetlerde bulunan Venedik, Floransa ve Cenova tüccarları vasıtasıyla İznik seramiklerinin Venedik'e götürüldüğü ve buradan da tüm Avrupa'ya satışının yapıldığı görülmektedir⁷³⁸. 1575'lerde İznik atölyelerinde üretilen günümüzde çeşitli müzelerde bilinen on adet örneği olan tabak seti bu satışlardan en bilineni olmuştur. Setin Venedikli Morosini ya da Dalmaçyalı Spingarolli de Dessa ailesi adına sipariş yoluyla yapıldığı bilinmektedir⁷³⁹. Bu seramiklerde dikkat çekici nokta ise her tabağın merkezinde yer alan aile armalarıdır (Tab.190). İznik örneklerinde pek tercih edilmeyen tondino tabak formuyla da İtalyan etkileri taşımaktadır⁷⁴⁰. Ayrıca bu tabaklardan sekizinin küçük boy ve ikisinin de büyük boy servis tabağı olarak yapıldığı da görülmektedir⁷⁴¹. Tabakların İstanbul'da perakende satış yapan bir satıcıya ait olduğu ve Rodos'tan satın alınan seramik grubu içerisinde yer aldığı düşünülmektedir⁷⁴². İznik'te üretilen bir diğer örnek de tondino formunda olup tabağın merkezinde İtalyan figürünü yansıtan bir portre görülmektedir.⁷⁴³ 1587 tarihli bir Venedik envanterinde, İstanbul'dan İtalya'ya gönderilen seramikler yer almaktadır⁷⁴⁴. Envanterde “Konstantinopolis'ten gelme mayolika” ifadesi muhtemelen o dönemin popüler ürünleri olan İznik seramikleri olmalıdır. İstanbul'un yanı sıra Karamürsel iskelesi de İznik seramiklerinin ticaretinde kullanılmıştır. Cenovalı tüccarların seramikleri burada satın alıp Avrupa'ya sattıkları bilinmektedir⁷⁴⁵. İznik

⁷³⁸ Arthur Lane, **Later Islamic Pottery**, 1957, (Islamic), p.58.

⁷³⁹ Carswell, p.83.

⁷⁴⁰ Meriç, s.57.

⁷⁴¹ Tuğba Diri Apaydın, “İngiltere Müzelerinde İznik seramik koleksiyonlarının oluşumunda koleksiyonerlerin etkisi”, **Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, 2019, s. 141.

⁷⁴² Diri Apaydın, s. 141.

⁷⁴³ Meriç, s.57.

⁷⁴⁴ Mack, s.183.

⁷⁴⁵ Ilıcalı, s.90.

atölyelerinde kaide altında yer alan damgasından sipariş yoluyla yapıldığı anlaşılan delikli çiçek kabı örneği dikkati çekmektedir (Tab.191:1). “S” ve “P” harfinin bir monogram şeklinde yapıldığı damga, Cafaggiolo’daki Medici Villaları seramik atölyesi ustalarından Stefano ve Pietro di Filippo kardeşlerle ilişkili olmalıdır⁷⁴⁶.

Tab.190: Armalı İznik Seramikleri (1:British Museum, Env.No:1878,1230.490 2:Royal Ontario Museum, Env.No:909.29.7 3:British Museum, Env.No:1878,1230.489 4:İznik Çini Fırınlarda Bulunan Parça, Atasoy ve Raby, Res.586 5:Ashmolean Museum Oxford, Env.No:EAX.3268 6:Calouste Gulbenkian Foundation Museum, Atasoy ve Raby, Res.735 7:Manufacture et Musée Nationaux, Sèvres, Env.No:MNC5274-1 8:British Museum, Atasoy ve Raby, Res.580 9:Manufacture et Musée Nationaux, Sèvres, Atasoy ve Raby, Res.578 10:Ashmolean Museum Oxford, Spallanzani, Fig.8).

İtalya’da yapılan kazı çalışmalarında da Osmanlı seramikleri bulunmuştur. Güney İtalya’nın Apulia Bölgesi’nde Lecce ve Muro Leccese’de İznik seramikleri görülmektedir⁷⁴⁷ (Tab.191:2). Muro Leccese’de bulunan İznik örnekleri yerel feodal ailelerden Protonobilissimo ailesinin kullanmış olduğu 16. yüzyıl seramikleriyle konteks bakımından ilişkilidir. Lecce’de bulunan örneğin ise 17. yüzyıl İznik seramiği olduğu belirtilmektedir. İtalya’da görülen bir diğer Osmanlı seramiği ise Roma’daki Museo Nazionale Romano-Crypta Balbi’de yer almaktadır (Tab.191:3)⁷⁴⁸. Çok renkli süslemelere sahip küçük boyutlu bir tabağa ait örnek Kütahya üretimidir.

⁷⁴⁶ Meriç, s.91.

⁷⁴⁷ Paul Arthur, “Byzantine and Turkish glazed ceramics in southern Apulia”, **Çanak Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts**, (Ed.Beate Böhlendorf-Arslan, Ali Osman Uysal, Johanna Witte-Orr), Ege Yayınları, 2007, p. 249.

⁷⁴⁸ Ricci ve Venditelli, Seicento, p.237.

Tab. 191: 1:İtalyan damgalı İznik Seramiği (Los Angeles County Museum of Art, Env.No:M.2002.1.6) **2:**Muro Leccese’de bulunan İznik seramikleri (Arthur, Fig.8) **3:** Roma/ Museo Nazionale Romano-Crypta Balbi’de yer alan Kütahya seramiği (Ricci ve Venditelli, Seicento, Fig.IV.4.37.1).

Sipariş yoluyla yapılan ve kazılarda bulunan örneklerin yanı sıra Osmanlı seramikleri İtalyan seramik sanatını üslupsal olarak etkilemiştir. İtalya’ya ihraç edilen İznik üretimi Haliç işi (Helezonik Tuğrakeş) örnekler özellikle Ligurya Bölgesi’nde beğenilmiş ve taklit edilmiştir (Tab.192:1)⁷⁴⁹. 1570’lerde taklit edilen bu seramikler İznik seramiklerinde pek tercih edilmeyen albarello formunda olup dış yüzlerde beyaz zemin üzerinde mavi renkli helezon bezemeleri kullanılmıştır⁷⁵⁰. İznik Saz üslubu seramiklerin de İtalya’da taklit üretimleri yapılmıştır (Tab.192:2). Padova bölgesinde yapılan bu taklit üretimlerde form ve üslup aynı şekilde kullanılmış ancak İznik’in meşhur domates/mercan kırmızısı elde edilemediği için bezemelerde turuncu/kahverengi renk tercih edilmiştir⁷⁵¹. İtalyan mayolikalarından bir grupta ise Osmanlı figürlerinin kullanımı görülmektedir (Tab.192:3). Üslup ve form olarak İtalyan etkileri taşıyan seramiklerin süsleme kompozisyonunda çoğunlukla at üzerinde sarıklı figürler yer almaktadır. Osmanlı Devleti’nin 16. yüzyılda siyasi anlamda başarıları ve Avrupa’nın doğuya olan ilgisiyle birlikte bu figürlerin İtalyan mayolika ve sgraffitolarda tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bu örneklerden dikkat çekenleri ise Deruta’da üretilen atlı askerler ve Osmanlı sultanlarının tasvir edildiği mayolika tabaklardır. Venedik üretimi sgraffitolarda da Kanuni Sultan Süleyman’a ait olması muhtemel figürler kullanılmıştır.

⁷⁴⁹ Nurhan Atasoy ve Lale Uluç, **Osmanlı Kültürünün Avrupa'daki Yansımaları-1453-1699**, İstanbul, 2012, s.136.

⁷⁵⁰ Meriç, s.68.

⁷⁵¹ Meriç, s.70.

Tab.192: İznik seramiklerinden kopya edilen İtalyan mayolikaları (1:Faenza Museo Internazionale delle Ceramiche, Z.A.Meriç, 2015 2:British Museum, Env.No:1878,1230.458 3:Osmanlı figürlü İtalyan tabağı (Fitzwilliam Museum, Env.No:C.100-1927).

İngiltere; 1570 yılında İngiliz tüccarlara “Türkiye üslubunda toprak kaplar” ile “renkli tasvirler içeren diğer toprak mamul yapımı” ruhsatı verildiği ve bu şekilde İngiltere’ye ithalatının sağlandığı görülmektedir⁷⁵². Daha sonrasında 1582 ahidnameleriyle birlikte artan ticaret sonucunda Osmanlı seramiklerinin İngiltere’ye ithalinin arttığı görülür. Özellikle çeşitli üsluplardaki İznik seramikleri İngiltere’ye ulaşmıştır. Bu seramiklerden 1580-90’larda üretilen sürahilere İngiltere’de gümüş montürler eklenmiştir. İsviçreli seyyah Thomas Platter 1599 yılında Londralı Bay Cope’un antika dolabında “Türk işi bir sürahi ve tabaklar”ın bulunduğundan bahsetmektedir⁷⁵³. Ayrıca Londra’daki Mouth Tavern without Bishopsgate mutfağının 1612 yılı envanterinde “Türk işi boyalı tabaklar”ın varlığından söz edilmektedir⁷⁵⁴. Canterbury kentinde Whitefriars alanında yapılan kazı çalışmalarında da İznik seramikleri bulunmuştur (Tab.193:1). 1575-1625 tarihleri arasına tarihlendirilen tabak parçalarının İngiltere’ye gelişinin olasılıkla doğudan mal taşıyan İtalyan gemileriyle olduğu belirtilmektedir⁷⁵⁵. Essex’te Waltham Abbey kazılarında bulunan İznik tabağı da Whitefriars buluntusuyla benzerlik göstermektedir (Tab.193:2). Seramik, orta sınıfa mensup kumaş tüccarı I.Thomas Winspear’ın 1639’a tarihlendirilen evindeki tuvalet çukurlarında bulunmuştur. Seramik üzerinde görülen bıçak izleri ve tabakla birlikte

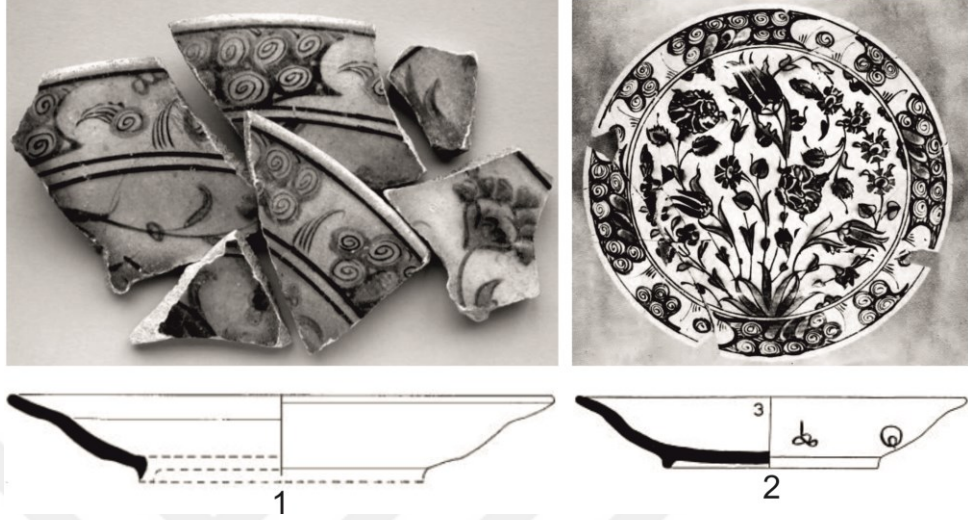
⁷⁵² Atasoy ve Uluç, s. 139.

⁷⁵³ Atasoy ve Uluç, s. 140.

⁷⁵⁴ Lane, Islamic, p.59.

⁷⁵⁵ John Cotter, “Pottery from Ottoman Turkey: an Iznik dish from the Whitefriars site”, *Canterbury's Archaeology* 25 2000-2001, 2003, p. 64.

bulunan ahududu tohumlarıyla örneğin servis malzemesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır⁷⁵⁶.

Tab.193: İngiltere’de bulunan İznik seramikleri **1:**Cotter, p.64 **2:** Huggins, Pl.1.

İngiltere müzeleri koleksiyonlarında İznik seramikleri büyük yere sahiptir. Özellikle 19. yüzyılda oryantalizm akımının da etkisiyle İngiliz koleksiyonerler ve sanat simsarları İslam sanatı eserlerini ülkelerine getirmişlerdir⁷⁵⁷. Seramik eserlerin küçük boyutlu ve hafif olması Osmanlı toprakları ve diğer doğu ülkelerinden bu eserlerin Avrupa’ya getirilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca 19. yüzyıl İngiltere fabrikalarında seri üretilen üslupsal açıdan benzer özelliklere sahip örneklerin yanı sıra İznik seramiklerinin estetik açıdan daha kaliteli ve göze hitap eder olması da koleksiyonerleri etkilemiştir. Bu tür satın alınmalarla müzelerde sergilenen en bilinen grup “Rodos İşi” denilen seramiklerdir. 1865 ve 1878 yılları arasında Rodos Adası’nda Lindos’daki evlerde bulunan kırmızı renkli bezemeleriyle dikkati çeken yaklaşık 500 adet seramik Cluny Müzesi (Paris) tarafından satın alınmıştır⁷⁵⁸. 1885 yılında müze tarafından yapılan kataloglarda bu seramiklerin Rodos’ta yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca 1870’te Leeds kentinde yapılan açık arttırmada 22 örnek “Rodos adasından gelen İran seramiği” olarak tanımlanmıştır⁷⁵⁹. Ancak hem daha sonrasında yapılan yayınlarda hem de kazı

⁷⁵⁶ Peter J.Huggins, “Excavations at Sewardstone Street, Waltham Abbey, Essex” **Post-Medieval Archaeology**, 3:1, 1966, p.70.

⁷⁵⁷ Diri Apaydın, s. 136.

⁷⁵⁸ Nurhan Atasoy ve Julian Raby, **İznik Seramikleri**, İstanbul, 1989, s. 69; Lane, Islamic, p. 60.

⁷⁵⁹ Atasoy ve Raby, s. 69.

çalışmalarında bu grup seramiklerin İznik'te üretildiği anlaşılmıştır⁷⁶⁰. Günümüzde İngiltere müzelerinin çoğunluğunda Rodos'tan satın alınan seramikler sergilenmektedir. Ünlü koleksiyoner John Henderson koleksiyonundaki birçok ürünü Rodos İşi olarak tanımlamıştır. Henderson yapmış olduğu fotoğraf albümlerini 1868'de Victoria&Albert Museum'a bağışlamıştır (Fot.54-55). 1878 yılında ise İznik seramiklerinin de içinde olduğu birçok seramiği British Museum'a bağışlayarak koleksiyonun oluşmasında önemli rol oynamıştır⁷⁶¹.

Fot.54-55: John Henderson'un fotoğraf albümlerinde İznik seramikleri (Victoria&Albert Museum, Env.No:60160, 60161).

Hollanda; Hollanda'da yapılan kazı çalışmalarında az sayıda İznik seramiği bulunmuştur⁷⁶². Ülkenin kuzeyinde yer alan Enkhuizen kentinde ele geçen örnekler içerisinde 1530-1550 yılları arasına tarihlendirilen Haliç işi büyük boyutlu servis tabağı görülmektedir (Tab.194:1). Ayrıca Hoorn kentindeki kazılarda da çok renkli İznik seramiği parçaları bulunmuştur (Tab.194:2). 1625-1675 yılları arasına tarihlendirilen ağız kenar parçaları bitkisel bezemelere sahiptir. İznik seramiklerinden saz üslubu örneklerinin özellikle İtalya'da taklit edildiği bilinmektedir. Hollanda'da da seramik

⁷⁶⁰ Sitare Turan Bakır, "Osmanlı Sanatında bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri", **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, (Ed. Gönül Öney ve Zehra Çobanlı), 2007, s. 297.

⁷⁶¹ Diri Apaydın, s.140.

⁷⁶² **Archeologie in West-Friesland 8 Gemeente Hoorn & Enkhuizen**, Handel met sultan en sjah Archeologische vondsten van Turks en Perzisch aardewerk uit de Gouden Eeuw in Hoorn en Enkhuizen, pp.1-7.

üretimnin kalbi olan Delft'te bu tür taklit üretimler yapılmıştır⁷⁶³. Delft'teki “De Porceleyne Fleş” fabrikasında saz üslubu kompozisyonu aynı şekilde kopya edilmiştir (Tab.194:3)⁷⁶⁴. Fabrikada kopya edilen diğer örneklerde de bitkisel bezemelerden güllerle çevrili sümbül motifi görülmektedir. Aynı şekilde 1909-10 yıllarında yapılan bir tabak da yer alan kalyon tasviri İznik seramiklerinden kopya edilmiştir. Seramiklerin yanı sıra çinilerde de Osmanlı etkisi görülmektedir (Tab.194:4). Hollanda'da üretilen çinilerde özellikle süsleme kompozisyonlarında sarıklı ve silahlı Osmanlı atlı askerleri tasvir edilmiştir. Ayrıca 1568'de yayınlanan Nicolas de Nicolay'ın Les Quatre Premiers Livres des Navigations pérégrinations prientales adlı eserindeki kadın ve erkek Osmanlı figürleri kopya edilerek Hollanda çinilerinde kullanılmıştır⁷⁶⁵.

Tab.194: 1-2:Hollanda'da bulunan İznik seramikleri (Archeologie in West-Friesland 8 Gemeente Hoorn & Enkhuizen, p.2-4) 3:Hollanda'da üretilen İznik seramiği (G.Yılmaz, Hollanda, Res.13) 4:Hollanda çinilerinde Osmanlı figürü (G.Yılmaz, Osmanlı Figürleri, Res.7).

Fransa; Güney Fransa'da birçok farklı noktada bulunan gemi batıklarında çok sayıda seramik malzeme ele geçmiştir. Seramikler içerisindeki İtalyan, İspanyol ve İngiliz örneklerin yanı sıra çok sayıda Osmanlı seramiği batıklarda bulunmuştur. Marsilya yakınlarında konumlanan Pomégues'deki batıklarda ele geçen Kütahya ve Çanakkale üretimi seramikler tam ve tama yakın formdadır (Tab.195:1-4). Örnekler içerisindeki Kütahya seramikleri çoğunlukla fincanlardan oluşmaktadır. Ayrıca az sayıda tabak ve vazo örnekleri de bulunur. Çanakkale üretimi diğer seramikler ise sıraltı akıtma teknikli ve çok renkli bitkisel bezemelere sahip örneklerle temsil edilmektedir. Tek renkli yeşil sırlı tabaklar ile sürahiler de ele geçen seramikler arasındadır. Ayrıca

⁷⁶³ Yenişehirlioğlu, European, p.379, Fig.12.

⁷⁶⁴ Gülgün.Yılmaz, “19.-20.Yüzyıl Hollanda çini ve seramiklerinde Osmanlı etkileri”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:12, S:2, 2010, (Hollanda), s.299.

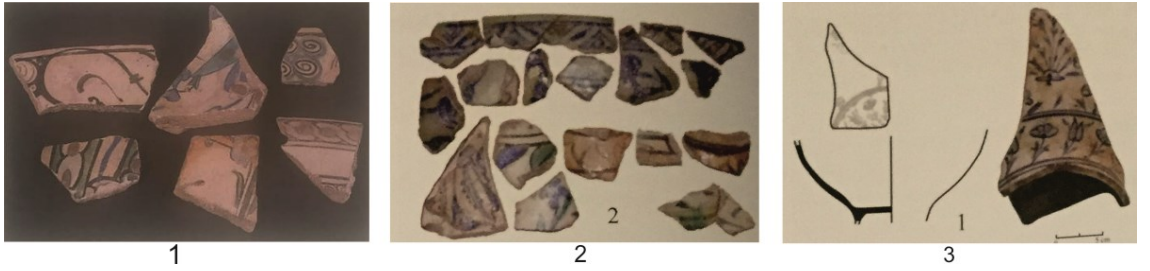
⁷⁶⁵ Gülgün Yılmaz, “Hollanda duvar çinilerinde Osmanlı figürleri”, **Sanat Tarihi Dergisi**, S:XVI/1, 2007, (Osmanlı Figürleri), s. 185.

mermer dekorlu/ebruli tekniğiyle bezenmiş büyük boyutlu tabaklar da örnekler içerisinde yer alır. Genel olarak bakıldığında örnekler 18.yüzyıl sonu-19.yüzyıl başına tarihlendirilmiştir.

Tab.195: Marsilya yakınlarında bulunan batıklardaki Osmanlı Seramikleri (Amouric ve diğerleri, Fig.282,288,290,295,297,308).

Marsilya’da batıklar haricinde kıyı şeridinde konumlanan St.Jean Kalesi ve Place de la Bourse’da 17. yüzyıla tarihlendirilen çok renkli İznik tabak parçaları bulunmuştur (Tab.196:1-3)⁷⁶⁶. Yine bu alanda yer alan St.Victor Manastırı’nda da çok renkli tabak ve bardak parçaları ortaya çıkarılmıştır. Marsilya dışında Nice yakınlarındaki Villefranche liman alanından da mavi beyaz süslemelere sahip vazo örneği ele geçmiştir.

Tab.196: Marsilya’da bulunan İznik seramikleri (1:Amouric ve diğerleri, Vingt, Fig.243 2:Amouric ve Valluri, Pl.1:3) 3:Villefranche’ta bulunan İznik seramiği (Amouric ve Valluri, Pl.1:1).

⁷⁶⁶ Amouric ve diğerleri, Vingt, p. 115.

Diğer Örnekler; İznik üretimi Avrupa armalı bir diğer örnek ise günümüzde Berlin İslam Sanatları Müzesi'nde (Museum für Islamische Kunst) bulunan tabaktır (Fot.56). İznik stili çok renkli ve bitkisel bezemelere sahip örneğin ağız kenarında **Prusya/Polonya**'yla ilişkili bir arma yer almaktadır. Yapraklarla kaplı kalp formundaki arma bir taçla sonlanmaktadır. Armanın iki yanına A ve T harfleri görülür. A harfinin hemen yanında ise üç hilalli haça benzeyen bir işaret yer alır. Bu armanın belirttiği kişilerle ilgili çeşitli görüşler vardır. İlki 1634 yılında barış müzakereleri için IV.Murat ile bir araya gelen Polonya elçisi Alexander Trzebinski'yle alakalı olmalıdır⁷⁶⁷. Diğer görüşe ise Belina aliesinin nişaniyla ilişkilendirilen üç hilalli haç benzeri işaretten yola çıkılmaktadır. Belina ailesinden A.T. yani Andrzej Taranowski'nin II. Selim ve III. Murad döneminde Osmanlı Sarayıyla yakın temasları bilinmektedir⁷⁶⁸.

Fot.56: Prusya/Polonya Armalı İznik seramiği (Berlin Museum für Islamische Kunst, Env.No:1918,27).

İznik seramiklerinin bir diğer alıcısı **Habsburg** hanedanlığı olmuştur. 1577 yılında sipariş üzerine yapılan tabak, bardak, kupa ve vazo gibi çok çeşitli İznik seramikleri hanedan temsilcisi David Ungnad tarafından Venedik üzerinden Almanya'ya ulaştırmıştır⁷⁶⁹. Daha sonrasında yine hanedanlık tarafından İznik seramikleri alınması istenmiştir. Böylelikle Habsburg maiyetinden Johann Friedrich von Brandenburg bir İznik maşrapası almıştır. Günümüze ulaşamayan bu örneğin dikkat çekici özelliği ise maşrapanın gümüş montürü olmuştur. Montürde “1582 senesinde İşlendim ben İznik'te, Getirildim şimdi Saksonya-Halle'ye” ifadesi görülmektedir⁷⁷⁰ (Fot.57).

⁷⁶⁷ Atasoy ve Raby, s. 266.

⁷⁶⁸ Atasoy ve Raby, s. 268.

⁷⁶⁹ Stephan Gerlach, **Türkiye Günlüğü 1573-1576**, 1.Cilt, Kitap Yayınevi, 2006, s.633.

⁷⁷⁰ Atasoy ve Uluç, s. 139.

Fot.57: Günümüze ulaşamayan İznik maşrapasının yazılı montürü (Atasoy ve Raby, Res.593).

ALTINCI BÖLÜM

SMYRNA/İZMİR AGORASI AVRUPA SERAMİKLERİNİN TİCARİ İLİŞKİLER ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1. İtalyan Şehir Devletleri ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler

Osmanlı Devleti, 14. yüzyıldan itibaren birçok Avrupa Devletiyle siyasi, askeri ve diplomatik ilişkilerin yanı sıra ticaret alanında da olumlu ilişkiler kurmuştur. Ticaretin gelişmesinde en önemli unsurlardan biri Avrupalıların Osmanlı topraklarında rahatça ticaret yapabilmeleri adına onlara verilen ayrıcalıklar olmuştur. Bu doğrultuda yapılan *ahidnâmeler* önemli ticaret belgeleri konumundadır. Osmanlılar vermiş oldukları ayrıcalıklar karşısında aynı ayrıcalıkların kendi tüccarlarına da tanınmasını beklemiştir. Ahidnâmelerde ise şeyhülislamın fetvası alınarak İslam hukukuna uyulmaktadır. Ayrıca padişahın tuğrasının bulunması da ahidnâmelerin bir yemin belgesi olduğunu gösteren önemli unsurlardandır⁷⁷¹. Osmanlı Devleti 16. ve 19. yüzyıllar arasında birçok farklı Avrupa Devleti'ne ahidnâme vermiştir. Ahidnâmeler, ticaretin yanı sıra siyasi anlamda da devletler arası ilişkilerin gidişatını etkileyen bir unsur olmuştur.

Osmanlı Devleti, İtalyan şehir devletlerinden Venedik ve Cenova ile Beylikler Dönemi'nden itibaren siyasi ve ticari ilişkiler kurmuştur. Menteşeoğulları ve Aydınöğulları Beylikleri ile Venedikliler ve Cenevizliler arasında 1331-1375 yılları arasında ticari antlaşmalar yapılmıştır⁷⁷². 1352 yılında Osmanlı Devleti tarafından ilk ayrıcalıklar Cenevizlilere verilmiştir⁷⁷³. Erken Osmanlı döneminde de *Orhan Gazi*, Cenevizlilerle onlara imtiyaz sağlayan bir ticari anlaşma yapmıştır⁷⁷⁴. I. Murad döneminde ise Venedikliler, kendilerine ayrıcalık tanıyan ahidnâmeleri elde etmişlerdir. Venedikliler, Osmanlı topraklarında yetişen hububatın ülke dışına satılması imtiyazını

⁷⁷¹Bülent Ayyıldız, **Osmanlı-Venedik Ticari ve Diplomatik İlişkileri (1453-1571)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012, s.1; İnalçık, Ekonomik, s.238; Kütükoğlu, Ahidnâme, s.536-537.

⁷⁷² Kate Fleet, **European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: the Merchants of Genoa and Turkey**, Cambridge University Press, 1999, pp.26, 43; İnalçık, Ekonomik, s.242; Detaylı bilgi için bkz. Elizabeth Zacharidou, "Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)", **Hellenic Institute of Byzantine and Post Byzantine Studies**, Vol.:11, 1983, pp.1-268.

⁷⁷³ İnalçık, Ekonomik, s.243; Kütükoğlu, Sosyo-Kültürel, s.363; Aybars Pamir, "Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, Cilt:51, 2002, s.86.

⁷⁷⁴ Zeki Sönmez, **Türk-İtalyan Siyaset ve Sanat İlişkileri**, İstanbul, 2006.25.

da ilerleyen dönemlerde ahidnâmelerin yenilenmesiyle elde etmişlerdir. 15. yüzyıl başlarında Osmanlılar ile Venedikliler arasında ilk ahidnâme yapılmıştır⁷⁷⁵. 1419 yılında *Çelebi Mehmed*'in Venediklilerle yaptığı anlaşmayla Türk tüccarları, Venedikli tüccarların Osmanlı topraklarında elde ettiği haklara denk haklar kazanmıştır⁷⁷⁶. 1451'de yenilenen ahidnâmeyle Venedikliler elde etmiş oldukları ayrıcalıkları korumayı başarmıştır⁷⁷⁷.

Cenevizliler Bizans devleti'nin çöküşünden itibaren Anadolu'nun farklı noktalarında koloniler kurmuşlardır. Ancak 1455–1561 yılları arasında Cenevizlilerin bu kolonilerini yavaş yavaş kaybettiği görülmektedir⁷⁷⁸. 1566 yılında da Osmanlı Devleti, Sakız Adasını Cenevizlilerin elinden alarak Ege Denizi'nde varlıklarını güçlendirmişlerdir⁷⁷⁹. Venedik ve Cenevizlilerin yanı sıra Floransalılar da Osmanlı ticaretinde önemli yere sahip olmuşlardır. Floransalılar, Venedik ve Cenevizlilerden daha sonra ilk ahidnamelerini II. Mehmed döneminde almıştır⁷⁸⁰.

Fatih Sultan Mehmed dönemine gelindiğinde İtalyanlarla yapılan ticarete önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. 1454 yılında Venedikliler ve Cenevizlilerin Galata'da oturmalarına izin veren ahidname ile ticaret yapma hakkı elde ettikleri bir antlaşma yapılmıştır⁷⁸¹. 1463-1479 yılları arasında Venediklilerle yapılan savaşlar, Osmanlı Devleti'nin Floransalılara yakınlaşmasına sebep olmuştur⁷⁸². Floransalı tüccarlara verilen ticari imtiyaz ve ahidnâmeler, onların Osmanlı pazarında yükselmesine sebep olmuştur. Floransa'nın gelişmiş tekstil sektörü bu ticarete ipekli ve yünlü kumaşların sıkça kullanılmasını sağlamıştır. Özellikle Bursa pazarında kumaş ticareti yapan Floransalılar, sektörde hızlı ve kârlı bir yükseliş gerçekleştirmiştir⁷⁸³.

⁷⁷⁵ Seyfi Kenan, “Sosyal ve Kültürel Farkındalığın Sınırlarında Osmanlılar ve Avrupa”, **Osmanlılar ve Avrupa Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim**, (Ed. Seyfi Kenan), İSAM Yayınları, 2010, s.30.

⁷⁷⁶ Maria Pia Pedani, **Breve Storia dell'Impero Ottomano**, Roma, 2006, s.34; Şerafettin Turan, “Venedik'te Türk Ticaret Merkezi”, **Belleten**, Cilt:XXXII, Sayı:126, 1968, s.249.

⁷⁷⁷ Ayyıldız, s.1.

⁷⁷⁸ 1455: Eski ve Yeni Foça, 1455-56: Enez, 1461: Amasra ve Trabzon, 1462: Midilli Adası, 1475: Kefe, 1561: Sakız Adası. Gallotta 1993, 365. Stanford J. Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Cilt 1, E yayınları, 2008, pp. 92, 97.

⁷⁷⁹ Shaw, p.147.

⁷⁸⁰ Mikail Acıpınar, **Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık (1453-1599)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, (Floransa), 2016, s.289.

⁷⁸¹ Ayyıldız, s.3; Sönmez, s.25.

⁷⁸² İnalçık, Avrupa, s.195; Pamir, s.86.

⁷⁸³ Acıpınar, Floransa, s.320; İnalçık, Avrupa, 195.

Aynı zamanda 15. yüzyıl içerisinde Galata’da 50 kadar Floransa ticaret firmasının aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir⁷⁸⁴.

1479 yılında yapılan barış antlaşmasıyla, Venedikliler Osmanlı topraklarında yeniden ticaret yapma hakkına sahip olmuştur. Bu antlaşmada, bir Venedik elçisinin (balyos) İstanbul’da sürekli ikamet etmesi ve Venedikliler arasındaki hukuki ve ticari işleri üstelenecek olması gibi önemli bir madde yer almaktadır⁷⁸⁵. Bu süreçte Fatih Sultan Mehmed, ticaretle birlikte kültür sanat alanında da önemli gelişmelere imza atmıştır. İstanbul’da bulunan Venedik elçisinin aracılığıyla saraya İtalyan sanatçılar davet edilmiştir⁷⁸⁶. Bu dönemin en önemli ismi *Gentile Bellini* olmuştur. İstanbul’a gelen Bellini, sarayda birçok kişinin resimlerini yapmış ayrıca sokaklarda çeşitli insanları resmetmiştir. Bellini’nin en önemli eserlerinden birisi olan 1480 yılında yaptığı “Fatih’in portresi”, Osmanlı hükümdarının ününün Avrupa’da yayılmasını sağlamıştır (Tab.197:1). Sanatçı ayrıca üzerinde Sultan’ın portresi olan madalyonlar da yapmıştır⁷⁸⁷. Madalyonların ön yüzünde Fatih’in portresi ve çevresinde sultanı temsil eden yazı şeritleri yer alır. Arka yüzde ise farklı olarak Sultan’ın hükümdarlığını ve sınırlarını belirten üst üste üç taç bulunmaktadır (Tab.197:2). Fatih’in madalyonunu yapan bir diğer İtalyan sanatçı ise Costanzo da Ferrara olmuştur. Osmanlı sarayında uzun süre kalan Ferrara’nın, yapmış olduğu madalyonda diğer örneklerden farklı olarak arka yüzde Sultan at üzerinde tasvir edilmiştir⁷⁸⁸ (Tab.197:3). 14. yüzyıldan itibaren gerçekleşen ticaretle Batı Anadolu halılarının da Avrupa’ya ithal edildiği bilinmektedir. Özellikle Gördes ve Uşak halıları ithalatta kullanılmış, İtalyan ressamların tablolarında da sıklıkla tercih edilmiştir⁷⁸⁹. Özellikle İtalyan sanatçı *Lorenzo Lotto* eserlerinde Anadolu halılarını balkon ve duvarlardan sarkar şekilde ya da bir masa üzerinde örtü olarak kullanmıştır⁷⁹⁰ (Tab.197:4). Lotto’nun resimlerinde sıkça kullanılan halılar, Lotto halıları olarak bilinmektedir.

⁷⁸⁴ İnalçık, Avrupa, s.135.

⁷⁸⁵ Pia Pedani, s.47-48; Sönmez, s.26.

⁷⁸⁶ Pia Pedani, s.48; Sönmez, s.77.

⁷⁸⁷ Mack, s.259.

⁷⁸⁸ Mack, s.255.

⁷⁸⁹ İnalçık, Avrupa, s.193.

⁷⁹⁰ Mack, s.152.

II. Bayezid döneminde, 1482 yılında Venedikli tüccarların Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabilmelerini sağlayan ahidnâme yenilenmiş, böylelikle Venedikliler ticari olarak daha da ayrıcalıklı konum elde etmiştir⁷⁹¹. 1495 yılında Venediklilerle bozulan siyasi ilişkiler, 1489'da Napoli Krallığı'na bir imtiyaz tanınmasına sebep olmuştur⁷⁹². Böylelikle Napoli Krallığı'nın Venediklilere yardım etmemesi sağlanmış ve Osmanlılar bu gelişmelerden olumlu yönde faydalanmıştır⁷⁹³. 1501 yılında ise Floransalılar ile ikinci ahidnâme yapılmıştır⁷⁹⁴. I. Selim döneminde de imzalanan ahidnâmelerle özellikle Venedikli tüccarlara ticarete serbestlik tanınmıştır⁷⁹⁵. Kanuni Sultan Süleyman dönemine gelindiğinde, özellikle Ege ve Akdeniz adalarının Osmanlı hakimiyetine girmesi hem askeri hem de ticaret alanında olumlu etkiler yaratmıştır. 1527 yılında Floransalılara verilen ahidnâme sonucunda İstanbul'da bir balyos bulundurma ve bu şekilde Floransalıların Galata'da bir topluluk oluşturabilmeleri mümkün olmuştur⁷⁹⁶. 1540 yılında yapılan ahidnâmede ise Venedikliler, sadece ticaret yapacakları yerin yetkilileri tarafından verilen izin çerçevesinde ticaret yapabileceklerdir. Aynı dönemlerde Venedik'te Osmanlı tüccarlarının sayısının artması onlara bir yer tahsis edilmesine sebep olmuştur. *Casa del Duca di Ferrara* yapısı kiralanıp *Fondaco dei Turchi (Türk Hanı)* olarak Osmanlı tüccarlarının hizmetine açılmıştır (Tab.197:5)⁷⁹⁷. Kanuni Sultan Süleyman'ın askeri alandaki başarıları onun Avrupa'daki ününün artmasına sebep olmuştur. 1532'de Venedik'te Kanuni için bir imparatorluk tacı yapılmıştır⁷⁹⁸.

1555'te Osmanlı-Floransa ilişkileri, Piombino'da yaşanan çatışmada Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle bozulmaya başlamıştır⁷⁹⁹. Malta kuşatmasıyla birlikte ilişkiler tamamen bozulmuş ve Floransalıların Osmanlı başkentinden kovulmalarına kadar giden süreç başlamıştır. Sokollu Mehmed Paşa'nın yazmış olduğu bir mektupta,

⁷⁹¹ Zahit Atçıl, "Osmanlı Venedik İlişkileri ve Osmanlı Tüccarları", **Toplumsal Tarih**, Sayı:275, 2016, s.36; Ayyıldız, s.37.

⁷⁹² İncelik, Ekonomik, s.243; Pamir, s.86.

⁷⁹³ Ayyıldız, s.41.

⁷⁹⁴ Acıpinar, Floransa, s.291.

⁷⁹⁵ 1513 ve 1517 yıllarında Venedik ile yapılan ahidnameler yenilenmiştir. Ayyıldız, s.65. Atçıl, s.36.

⁷⁹⁶ Acıpinar, Floransa, s.291; İncelik, Ekonomik, s.285.

⁷⁹⁷ İncelik, Ekonomik, s.238; Turan, s.247.

⁷⁹⁸ İncelik, Avrupa, s. 203.

⁷⁹⁹ Mikail Acıpinar, "Floransalılar İstanbul'dan Neden Kovuldu? Başlangıcından Nihayetine Osmanlı-Floransa İlişkilerinin Seyri", **Toplumsal Tarih**, Sayı:275, (İstanbul), 2016, s.46

Floransalıların İstanbul'dan kovulma sebepleri; Floransa kadırgalarının Osmanlıların büyük düşmanı İspanyollar yanında durması ve Malta kuşatmasına katılması olarak geçmektedir⁸⁰⁰. 1669 yılında Girit'teki Kandiye Kalesi'nin ele geçirilmesi, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ticaretinde lehine gerçekleşen bir gelişmedir. Girit'i tekrar ele geçirmek isteyen Venedikliler, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açmıştır. Bu savaş sonucunda 1699 yılında Karlofça Antlaşması yapılarak bir barış sürecine girilmek amaçlanmıştır⁸⁰¹. Ancak Venedikliler ve Osmanlıların kaybettikleri yerleri geri alma isteği bu barışın bozulmasına sebep olmuştur. 1714 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti Mora'yı geri almak üzere Venedik'e savaş açmıştır. Venedikliler ise Karadağ'da Osmanlılara karşı isyan başlatıp, Mısır ile İstanbul arasında sefer yapan ticaret ve hac gemilerine saldırmıştır. Böylelikle Karlofça Antlaşması'nın getirdiği barış süreci bozulmuş ve Venedik'e karşı savaş ilan edilmiştir. Venediklileri yenilgiye uğratan Osmanlı Devleti, Avusturya'nın savaşa girmesiyle birlikte savaşı kaybeder. Bu gelişmelerin sonucunda 1718 yılında İngiliz ve Hollanda elçilerinin aracılığıyla Pasarofça Antlaşması imzalanır⁸⁰². Antlaşma sonucunda Osmanlı Devleti'nin işgal ettiği topraklar elinde kalmış oldu. Osmanlılar Pasarofça Antlaşması'ndan sonra Avrupa'da askeri başarı kazanmakta zorlanmışlardır. Bu antlaşmayla birlikte Osmanlı Devleti ile Venedik arasındaki ilişkilerde ilerleyen dönemlerde askeri alanda sorun yaşanmamıştır⁸⁰³.

Tab.197:Osmanlı Devleti ile İtalyan Şehir Devletleri arasındaki ticarete dair izler (1:<https://www.nationalgallery.org.uk/> (10/10/2019) 2:<http://collections.vam.ac.uk/> Env.No: A.207-1910, (05/10/2019) 3:<https://www.metmuseum.org/> (13/10/2019) 4:<https://www.nationalgallery.org.uk/> (22/10/2019) 5:<https://msn.visitmuve.it/it/il-museo/la-sede-e-la-storia/cenni-architettomici/> (29/09/2019).

⁸⁰⁰ Acıpınar, İstanbul, s.47.

⁸⁰¹ İnalçık, Avrupa, s.19.

⁸⁰² Shaw, p.285.

⁸⁰³ Sönmez, s.29.

6.1.1. İtalyan Seramiklerinin Değerlendirilmesi

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan İtalyan seramikleri çeşitli tekniklerle İtalya'nın birçok farklı bölgesinde üretilmiştir. Buluntular içerisindeki nicelik açısından en yoğun gruplar “mermer dekorlu” ve “sgraffito teknikli” seramiklerdir. 16. yüzyılın sonu-17. yüzyılda üretilen bu grup seramiklerin benzer hamur ve form tipleriyle üretimlerinin Pisa ve Montelupo gibi kentlerde yapıldığı bilinmektedir. Pisa ile Montelupo'da üretilen mermer dekorlu ve sgraffito teknikli seramikler üretim yerleri, aynı hamur ve form tipiyle birlikte genellikle kazılarda yakın kotlardan çıkmaktadır. Smyrna/İzmir Agorası'nda da bu seramiklerin aynı sektörlerde bulunduğu görülmektedir (Fot.58-59). Smyrna Antik kenti kazı çalışmaları kapsamında Agora alanı dışında Şifa parselleri'nde (Basmane) de mermer dekorlu ve spirali verdi grubu Montelupo Mayolikaları bulunmuştur⁸⁰⁴. İzmir/Tire'de Kutu Han kazılarında da mermer dekorlu ve spirali verdi grubu Montelupo Mayolikaları ortaya çıkarılmıştır⁸⁰⁵. İzmir dışında Anadolu'da özellikle liman kentlerinde mermer dekorlu ve sgraffito teknikli seramikler görülmektedir (Tab.198). Kaleiçi örneklerinde hem mermer dekorlu hem de sgraffito örnekler Agora örnekleriyle aynı süsleme kompozisyonlarına sahiptir. Özellikle sgraffito seramiklerde çiçek ve yaprak bezemeli örneklerin yanı sıra kuş figürlü ve armalı örnekler dikkati çekmektedir. Silifke'de mermer dekorlu seramikler aslan başlı matara formundadır. Saraçhane ve Marmaray/Üsküdar kazılarında da mermer dekorlu ve sgraffito seramiklerin bir arada ele geçtiği görülmektedir. Anadolu dışında Ortadoğu'da Safed ve Şam'da da mermer dekorlu ve sgraffito seramikler bir arada bulunmuştur. Kıbrıs'ta Kouklia kazılarında da bu iki grup örnekleri görülmektedir. Kıbrıs'ta ayrıca kilise cephelerinde mermer dekorlu örnekleri görmek mümkündür. Atina Agorası'nda ise Agora örnekleriyle benzer çiçek ve kuş figürlü sgraffito teknikli örnekler ve mermer dekorlu seramikler yer almaktadır. Kırım Akkerman'da da mermer dekorlu ve sgraffito tabak parçaları bulunmuştur.

⁸⁰⁴ François ve Ersoy, Fig.9:12 Fig.11:9,10.

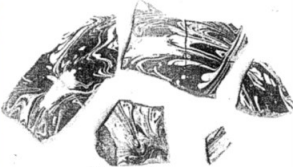
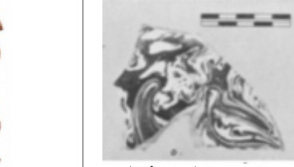
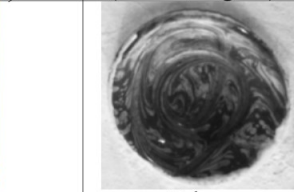
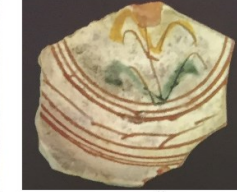
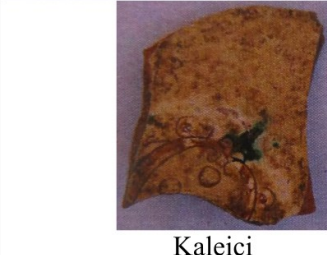
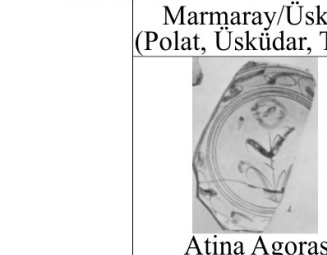
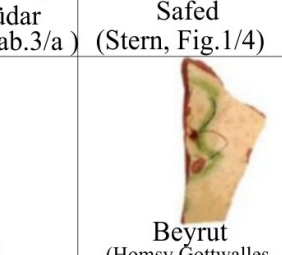
⁸⁰⁵ Yayınlanmayan bu örnekleri incelememe izin veren Dr.Öğr.Üyesi Hasan Uçar'a teşekkür ederim.

Fot.58-59: Smyrna/İzmir Agorası'nda mermer dekorlu ve sgraffito seramiklerin bir arada bulunduğu plankare verileri (Smyrna Antik Kenti Kazı Arşivi).

Harita 4: Mermer dekorlu ve sgraffito teknikli seramiklerin Akdeniz Havzası'nda yayılımı (Harita: https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklmeler: Z.A.Meriç.

					
Smyrna/İzmir Agorası	Tire Kutu Han (Hasan Uçar, 2015)	Saraçhane (Hayes, Pl.51/f)	Safed (Stern, Fig.1/4)	Silifke (Özdemir, Res.9)	Atina Agorası (Frantz, Fig.37)
					
Smyrna/İzmir Agorası	Kaleiçi (Yener, Res.No.15/9)	Marmaray/Üsküdar (Polat, Üsküdar, Tab.1/a1)	Şam (François, Damas, Fig.13)	Kouklia (https://lifeglobe.com/en/limassol-castle-cyprus/ (22/09/2020)	Kıbrıs (Hadjikyriakos, Fig.15-6b)
					
Smyrna/İzmir Agorası	Kaleiçi (Yener, Res.No.15/3,23,25)	Marmaray/Üsküdar (Polat, Üsküdar, Tab.3/a)	Marmaray/Üsküdar (Polat, Üsküdar, Tab.3/a)	Safed (Stern, Fig.1/4)	Kouklia (https://lifeglobe.com/en/limassol-castle-cyprus/ (22/09/2020)
					
Smyrna/İzmir Agorası	Kaleiçi (Yener, Res.No.15/3,23,25)	Atina Agorası (Frantz, Fig.16)	Atina Agorası (Frantz, Fig.16)	Beyrut (Homsy Gottwalles, Fig.6:Bey01.718)	Şam (François, Damas, Fig.14)

Tab.198: Mermer dekorlu ve sgraffito teknikli seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Montelupo'daki verimli kil yatakları mermer dekorlu ve sgraffito seramiklerin yanı sıra mayolika üretimini de olumlu etkilemiştir. Kentte mayolika üretiminin 12. yüzyıla kadar indiği bilinmektedir. Bu yüzyıldan itibaren çeşitli süsleme kompozisyonlarına sahip farklı formlarda kaliteli mayolika üretimi yapılmıştır⁸⁰⁶. 17. yüzyılda Avrupa'da yaşanan ekonomik zorluklar ve hastalıklar kentteki üretimin yavaşlamasına sebep olmuştur. 18. yüzyıla gelindiğinde Montelupo'da üretilen mayolika üretiminin düşüşe geçtiği süreçte yapılan ürünler olduğu görülmektedir. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Montelupo mayolikalarının çoğunluğu 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. Ele geçen örneklerin bahsedildiği üzere düşüş döneminde üretildiği anlaşılmaktadır. Bu üretimler ikinci kalite olarak nitelendirilmelerine karşın ucuz olmaları sebebiyle Akdeniz havzasında gerçekleşen seramik ticaretinde sıkça kullanılmıştır⁸⁰⁷. Bu grubun dışında kalan tek örnek ise düelloclu figürüne sahip mayolika tabaktır. 17. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Montelupo üretimi figürlü tabağın kazılarda sadece tek parçayla temsil edilmesi bu örneğin özel bir yeri olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu örneğe benzer figürlü mayolikaların Osmanlı topraklarında yayılımının kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır (Tab.199). Tespit edilebilen örneklerin Yunanistan ve Kıbrıs topraklarında olduğu görülmektedir. Örneklerden ilki Zagora bölgesinde yer alan Agios Giorgios Kilisesi dış cephesinde İznik ve Çanakkale seramikleriyle birlikte bacini formunda kullanılmıştır. Figürlü mayolika örneğinin Montelupo üretimi ve atlı asker kompozisyonuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer örnek ise Kıbrıs Leonarisso/Ziyamet'te bulunan Agios Dimitrios Kilisesi iç dekorasyonunda bacini formundadır. Bu mayolika örneğinin ise elinde kılıcıyla düelloclu figürüne ait olduğu görülür. Smyrna/İzmir Agorası'nda tek örnekle temsil edilen 16. yüzyıl son çeyreğine tarihlendirilen geometrik bezemelere sahip Montelupo mayolika grubu Kaleiçi ve Kouklia'da da bulunmuştur (Tab.200). Montelupo mayolikaları içerisinde 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen foglia verde ve spirali verdi grubu örnekleri buluntular arasında çok sayıda ele geçmiştir. Bu örnekleri aynı dönemde üretilen hamur, form ve renk açısından benzer diğer gruplar (Mazzetto Verde, Uccellino Centrale gibi) takip eder. Montelupo mayolikalarından

⁸⁰⁶ Berti, Montelupo.

⁸⁰⁷ Berti, Montelupo, p.358.

spiralî verdi örnekleri İzmir’de Agora dışında Şifa Parselleri (Basmâne) sektöründe yapılan kazılarda bulunmuştur⁸⁰⁸. Marmaray/Üsküdar ve Silifke kazılarında foglia verde grubu seramikler görülmektedir (Tab.201). Kıbrıs’ta Kouklia ve Potamia kentlerinde foglia verde ve spiralî verdi örnekleri, Agios Dimitrios Kilisesi’nde ise bacini formunda spiralî verdi örneği yer almaktadır. Corinth kazılarında spiralî verdi örneği, Atina Agorası’nda ise erken mayolika örnekleri görülmektedir. Cezayir’de de spiralî verdi grubu örnekleri bulunmuştur. Kaleiçi’nde ise üslup olarak çoğunlukla Agora örneklerinden farklı olan Montelupo mayolikaları görülmektedir.

Toskana Bölgesi üretimi “mermer dekorlu”, “sgraffito” ve “mayolika” seramiklerin Arno Nehri üzerinden Akdeniz’e hatta Amerika kıtasına kadar açılmasında Pisa ve Livorno Limanları önemli bir yere sahip olmuştur. Özellikle Livorno ile İzmir Limanı arasında gerçekleşen yoğun ticari faaliyetler bu seramiklerin Livorno üzerinden İzmir’e gelmiş olduğunu düşündürmektedir. Livorno Limanı 17. yüzyıl sonlarında bir serbest liman haline gelmiş, ticarete bağlı olarak artan nüfusta da Yahudilerin önemli bir yeri olduğu görülmektedir⁸⁰⁹. Yahudi tüccarların Livorno limanında bulunan antrepoları ile burayı bir ticaret merkezi olarak kullandıkları bilinmektedir. Livorno ve İzmir’in iki hakim tüccar grubu olan Yahudiler, iki kentteki aile bağları, iş ortakları ve gayrimüslim temsilcilerle birlikte Livorno’dan İtalyan mallarının ticaretini gerçekleştirmişler⁸¹⁰. Ayrıca Livorno üzerinden İtalyan ürünlerinin yanı sıra seramik malzemenin de içinde olduğu birçok Fransız, İngiliz ve Hollanda ürünlerinin de İzmir ve Osmanlı topraklarına ticareti yapılmıştır⁸¹¹.

⁸⁰⁸ François ve Ersoy, Fig.11:9-10.

⁸⁰⁹ Detaylı bilgi için bkz. Lucia Frattarelli Fischer, “Case E Proprietari A Livorno Nel Seicento.” **Quaderni Storici**, vol. 38, no. 113 (2), 2003, pp. 363–380;

⁸¹⁰ Detaylı bilgi için bkz. Alyssa J. Reiman, **Claiming Livorno: Commercial Networks, Foreign Status, and Culture in the Italian Jewish Diaspora**, 1815-1914, University of Michigan, Phd Thesis, 2017.

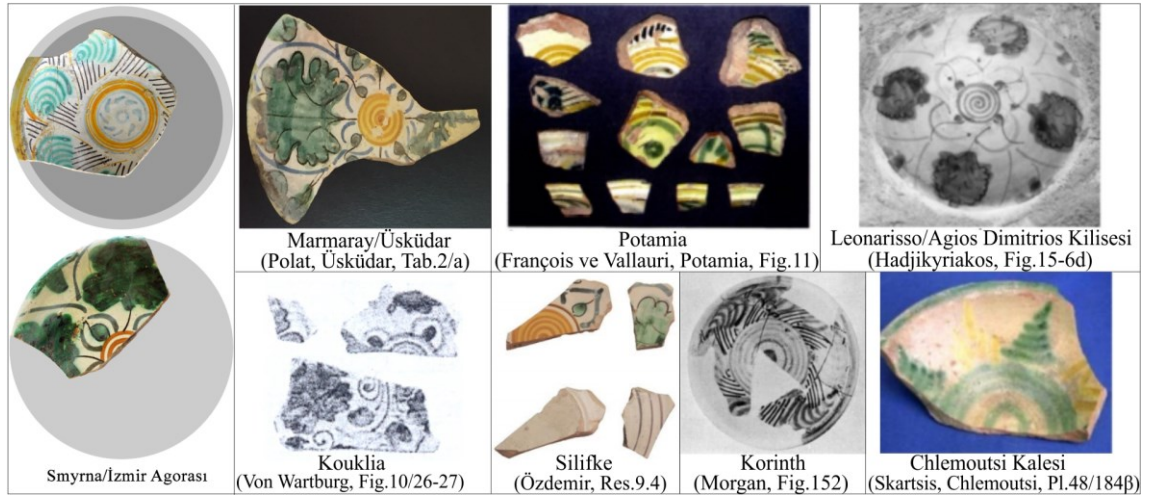
⁸¹¹ Frangakis-Syrett, s.92; Reiman, p.40.

Tab.199: Figürlü Montelupo mayolıklarının Smyrna/Izmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Tab.200: Geometrik bezemelere sahip Montelupo mayolıklarının Smyrna/Izmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Tab.201: Spirali verdi ve foglia verde grubu Montelupo mayolıklarının Smyrna/Izmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Harita 5: Montelupo Mayolikalari'nin Akdeniz Havzası'nda yayılımı (Harita: https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklmeler: Z.A.Meriç.

17. ve 18. yüzyıllarda Ligurya Bölgesi'nde Savona, Albisola ve Cenova kentlerinde çeşitli üsluplarla seramik üretimi yapılmıştır. Özellikle Savona ve Cenova'da üretilen mayolikalarından “barocca scenografia” ve “kaligrafik natüralist” üslup seramikler İtalya'dan Hollanda ve İspanya gibi Avrupa'nın çeşitli merkezlerine ihraç edilmiştir. Bu iki üsluptaki seramiklerin Osmanlı eyaletlerine ticaretinin ise daha kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır (Tab.202). Tespit edilebilen örneklerden Yunanistan'ın Skopelos Adası'ndaki Agios Michael Synadon Kilisesi çan kulesinde yer alan bacini formundaki kırsal manzara tasvirli barocca scenografia tabak, Agora örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Cezayir'de bulunan barocca scenografia üslubu tabak parçası da olasılıkla kırsal manzara tasvirlidir. Girit Adası'ndaki Panaghia Eleousa Kilisesi'nde yine bacini formunda kullanılan tabak örneği ise kaligrafik natüralist üslup özellikleri barındırmaktadır⁸¹². Manzara tasvirli, bitkisel süslemeli ve kuş figürlü bu örneklerin

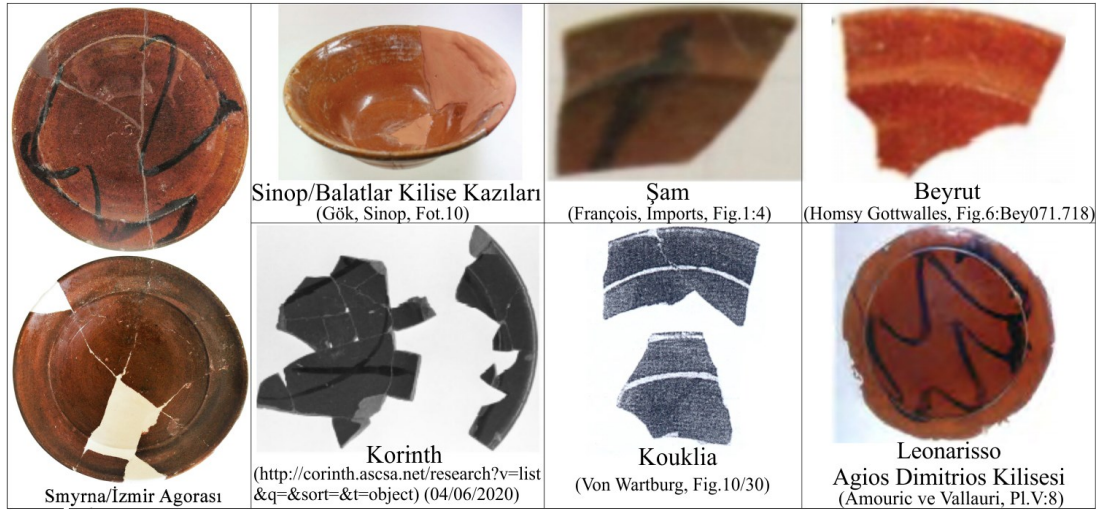
⁸¹² Anastasia G.Yangaki, “Immured Vessels in the Church of Panagia Eleousa, Kitharida, Crete”, **Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region, 10th–18th Centuries**, (Ed.Sergei Bocharov, Véronique François ve Ayrat Sitdikov), Kazan-Kishinev, 2017, p.145.

yanı sıra Ligurya Bölgesi mayolikalarının ticarete sıklıkla görülmemesinin nedeni süsleme kompozisyonlarıyla alakalı olmalıdır. Özellikle barocca scenografia grubunun klasik süslemeleri olan puttolar (çıplak küçük çocuk figürleri) ve mitolojik hikayelerde kullanılan çıplak kadın gibi insan figürleri yoğunlukla Müslüman nüfusa sahip Osmanlı merkezlerinde tercih edilmemiş veya beğenilmemiş olabilir. Ancak Smyrna/İzmir Agorası'nda diğer örneklerle göre daha az da olsa çıplak figürlere sahip barocca scenografia seramiklerin bulunmuş olması bu alandaki gayrimüslim halkın yoğunluğuna bağlanmaktadır. Özellikle Agora alanının Yahudi Mahallesi sınırları içerisinde yer alması ayrıca Ermenilerin de bu alanda bulunması az sayıda da olsa figürlü seramiklerin varlığını açıklamaktadır. Ligurya Bölgesi'nde üretilen daha erken (15.yüzyıl sonu-16.yüzyıl) tarihli mavi beyaz mayolika örnekleri ise Sefad'da, mavi üzerine mavi renkli süslemelere sahip 16.yüzyıl örnekleri ise Şam'da bulunmuştur. Ligurya Bölgesi'ndeki bir diğer üretim olan "Albisola siyah lekeli seramikler" özellikle 19. yüzyılda fabrikalarda seri üretim ile çok sayıda ve hızlı şekilde yapılmıştır. Bu ürünler herhangi bir süsleme barındırmaması hızlı ve ucuz üretimleriyle Akdeniz havzasında çok geniş bir yayılım göstermiştir (Tab.203). Albisola siyah lekeli seramikler Anadolu'da Savaşane ve Sinop'ta görülmektedir. Anadolu dışında Şam, Beyrut, Korinth ve Cezayir örnekleri içerisinde de bu seramikler yer almaktadır. Ayrıca Kıbrıs'ta Kouklia'da ve çeşitli kiliselerin cephelerinde Albisola siyah lekeli seramikler bacini formunda kullanılmıştır⁸¹³.

⁸¹³ Hadjikyriakos, Fig.15-4; Amouric ve Vallauri, Pl.V:7-9.

Tab.202: Barocca scenografia ve Kaligrafik natüralist üslup Ligurya Bölgesi mayolikalarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Tab.203: Albisola Siyah Lekeli Seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Orta ve Güney İtalya Bölgesi'ndeki çeşitli merkezlerde üretilen mayolika örnekleri de Smyrna/İzmir Agorası buluntuları içerisinde önemli yere sahiptir. "Pesaro mayolikalarının" Senigallia adlı liman kentindeki fuarlarda Anadolu'ya ihracatının yapıldığı bilinmektedir. Bu mayolikaların ticari çapı daha küçük olan Senigallia Limanı'nından doğrudan İzmir'e gelmiş olması zor görünmektedir. Bu limana yakın konumda bulunan ticari faaliyetlerin daha yoğun olduğu ve İzmir Limanı'yla etkileşim içerisinde olduğu bilinen Ankona Limanı'nın, Pesaro mayolikalarının ticaretinin yapıldığı nokta olması muhtemeldir. Pesaro mayolikaları İzmir içerisinde Agora dışında Şifa Parselleri (Basmene) kazılarında da bulunmuştur. Osmanlı eyaletlerinde ise bitkisel

bezemelere sahip bu grup örneklerine pek rastlanılmamaktadır. Ancak Yunanistan'da Pesaro üretimi kartal figürlü sürahilerin sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Bu örneklerin Pesaro'da Yunan tüccarların siparişleri doğrultusunda üretildiği ayrıca 19. yüzyıl ortalarında Yunanistan'da da yerel üretimin yapıldığı görülmektedir⁸¹⁴. Aynaroz Manastırı'nda da kartal figürlü Pesaro üretimi sürahiler yer almaktadır. Napoli yakınlarında yer alan Cerreto Sannita kasabasında üretilen mayolikalar da İzmir'de Agora dışında Şifa Parselleri (Basmene) kazılarında bulunmuştur. Alanya'da Cerreto üretimi olduğu anlaşılan küçük parçalar halinde örnekler yer alır. Korinth kazılarında da Smyrna/İzmir Agorası'ndaki örneklerle benzer Cerreto üretimi olması muhtemel tabak parçaları görülmektedir. Kazılarda bulunan Cerreto veya Napoli üretimi olan çini karoların ise yayılımı daha geniş olmuştur⁸¹⁵. İtalyan üretimlerinden diğer bir mayolika grubu olan 19. yüzyıl "Grottaglie mayolikaları", ticari arşiv belgelerinde kaba hamurlu olarak nitelendirilerek "çanak çömlek" veya "pişmiş toprak" olarak ifade edildiği görülmektedir⁸¹⁶. Grottaglie'deki ve daha sonrasında kentten Korfu'ya göç eden ustaların yaptığı üretimi çok keskin noktalarla birbirinden ayırmak zordur. Ancak kazılarda bulunan örnekler gerek üslup gerekse İtalya'yla olan ilişkiler göz önüne alındığında Grottaglie üretimi olarak nitelendirilir. Anadolu'da Kaleiçi'nde bulunan çiçek baskı süslemeli örnekler Boya Dekorlu Korfu kapları olarak adlandırılmıştır (Tab.204). Alanya'da da aynı bezemeye sahip parçalar görülür. Smyrna/İzmir Agorası'nda da Kaleiçi ve Alanya örnekleriyle aynı bezemeye sahip seramikler bulunmuştur. Anadolu'da ayrıca Demre ve Hatay/Dört Yol'da da bu grup mayolikaların olduğu belirtilmiştir⁸¹⁷. Korinth, Yafa ve Şam'daki örnekler çelenk ve çizgisel bezemelere sahip süslemeleriyle Agora örnekleriyle benzerdir.

⁸¹⁴ Vroom, Aegean, p.167.

⁸¹⁵ Özellikle Topkapı Sarayı'nda bu grup çini karolar çok sayıdadır. Bilgi için bkz. Adıgüzel.

⁸¹⁶ François, Européennes, p.99.

⁸¹⁷ Vroom, Aegean, p.185.

Tab.204: Grottaglie Mayolikalarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Smyrna/İzmir Agorası'nın tarihsel süreçte kullanımına baktığımız zaman 16. yüzyılın sonları-17. yüzyılda alanın tekrar canlandığı görülmektedir. Bu sebeple kazılarda daha erkene tarihlenen mayolika örneklerinin buluntular içerisinde olmaması normaldir. 15.-16. yüzyıllarda kaliteli ve lüks üretim yapan Faenza ve Deruta gibi önemli mayolika merkezlerinden örnekler hem pahalılığı hem de figürlü süsleme kompozisyonlarıyla Agora'nın sosyo-ekonomik durumuyla bağdaşmamaktadır. Aynı şekilde Osmanlı seramik sanatının bu yüzyıllardaki önemli merkezi İznik'te üretilen seramiklerde kazılarda çok az örnekle temsil edilmektedir. Smyrna/İzmir Agorası dışında İtalyan seramiklerinin bulunduğu İstanbul'da Saraçhane ve Marmaray kazılarında daha erken tarihli sgraffito örnekleri görülmektedir. Saraçhane kazılarında 16. yüzyıl Venedik üretimi çok renkli kadın figürlü süslemeye sahip sgraffito örnekleri bulunmuştur. Marmaray kazılarında ise 15. yüzyıla tarihlendirilen Venedik üretimi olması muhtemel figürlü sgraffito örneği ele geçmiştir. Silifke'de de sgraffito teknikli kadın figürüne sahip tabak örneği dikkat çekmektedir. Kaleiçi'nde bulunan mayolikalar içerisinde de Venedik üretimi olması muhtemel figürlü seramikler görülmektedir. Bu veriler de Osmanlı limanlarındaki ticaretin farklılığını göstermektedir. Ancak bu noktada Smyrna/İzmir Agorası dışında İzmir kenti içerisinde Levanten yaşamı göz ardı edilmemelidir. Hem Agora'nın ekonomik durumu hem de tarihsel süreçte bakıldığında lüks İtalyan seramiklerinin bu alanda görülmemesi normal karşılanmaktadır.

Harita 6: İtalyan Seramiklerinin Üretim Merkezleri ve Ticaretinin Yapıldığı Limanlar (Harita: http://mapsof.net/uploads/static-maps/italy_blank_map_with_regions.png (26/09/2019). Eklmeler: Z.A.Meriç

6.2. Fransa ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler

Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki siyasi ve dolayısıyla ticari ilişkilerin ancak 15.yüzyıldan itibaren başladığı bilinmektedir⁸¹⁸. 1517’de I.Selim’in Mısır’ı fethiyle, daha önceden Memluklar tarafından Fransızlara tanınan ticari ayrıcalıklar yenilenmiştir. 1528’de de fermanlarla onaylanan bu ayrıcalıklarla birlikte Fransızlar Osmanlı İmparatorluğu içerisinde ilk ticari ayrıcalıklarını elde etmiş oldular⁸¹⁹. Fransızların elde ettiği ticari ayrıcalıklar daha da genişletilerek Kanuni döneminde (1536) ahidnâmelere dönüşmüştür⁸²⁰. Antlaşmanın yapılmasında, Fransız büyükelçi Jean de la Forest ile sadrazam İbrahim Paşa’nın görüşmeleri etkili olmuştur⁸²¹. Ayrıcalıklarla birlikte Fransız tüccarlar Osmanlı limanlarında özgürce ticaret yapabilmiş, vergi kolaylığına sahip olmuş, Osmanlı yasalarından muaf olma hakkı ve din özgürlüğüne ulaşmıştır⁸²². Bu antlaşmanın arkasında yatan bir diğer önemli olay ise Şarlken tarafından esir alınan Fransa Kralı Fransuva için annesi tarafından Kanuni Sultan Süleyman’dan yardım istemesidir⁸²³. Bu olay Osmanlı Devleti ile Fransa İmparatorluğu arasında bir ittifakın başlangıcı olmuştur. Bu ittifak ilerleyen yüzyıllarda Fransa’nın lehine gelişmiştir. 1569’da yenilenen ahidnâmelerle Fransa, doğu ticaretinde Venedik’in yerini almıştır⁸²⁴. 1581 yılında ahidnâmelere eklenen maddelerle birlikte çeşitli Avrupa devletleri Fransız bayrağı altında ticaret yapma olanağı kazanmıştır⁸²⁵. 1670’lerde alınan ahidnamelerle Doğu Akdeniz’deki Fransız ticareti devam etmiştir⁸²⁶. Osmanlı Devleti’nin bu dönemde duraklama devrinde olmasıyla birlikte Fransa, Akdeniz ticaretinde güçlü bir konuma gelmiştir.

⁸¹⁸ Osmanlı Devleti ile Fransızlar arasında gerçekleşen ilk karşılaşma Bizans Dönemi’nde gerçekleşmiştir. Niğbolu Savaşı’nda da Balkanlar’daki Türklere karşı Macar Kralı’nın yardım talebi üzerine Fransızların askeri kuvvet gönderdiği görülmektedir. Bilgi için bkz. Şerife Yorulmaz, “Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. yüzyıl - 20. yüzyıl Başları)”, **OTAM**, Sayı:11, 2000, s.697.

⁸¹⁹ İnalçık, Ekonomik, s.243; Pamir, s.86; Yorulmaz, s.697.

⁸²⁰ İnalçık, Ekonomik, s.244; Kütükoğlu, Sosyo-Kültürel, s.364; Shaw, p.131.

⁸²¹ Zeki Arıkan, “1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet İdeolojisi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:24, Sayı:37, 2005, s.16; Pamir, s.86.

⁸²² Arıkan, s.16; Pamir, s.88.

⁸²³ İnalçık, Avrupa, 151; Pamir, s.87.

⁸²⁴ İnalçık, Ekonomik, s.244; Kütükoğlu, Sosyo-Kültürel, s.364.

⁸²⁵ İnalçık, Ekonomik, s.244; Yorulmaz, s.698.

⁸²⁶ Kütükoğlu, Sosyo-Kültürel, s.365.

Osmanlı ile Fransa arasındaki kültür sanat ilişkilerinin gelişmesinde ise elçiler önemli yer tutmaktadır. Elçilerin yazmış olduğu sefaretnameler, sadece kültürel alanda değil askeri ve eğitim alanında da gelişimlere yardımcı olmuştur. 1720’de III.Ahmet döneminde sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından hem Fransa hakkında daha fazla bilgi edinebilmek hem de ilişkileri iyi tutmak adına *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi* Paris’e gönderilmiştir⁸²⁷. Elçi, Fransa’ya giderken yanında götürdüğü armağanlar ve giymiş olduğu kıyafetlerle Fransız sarayında bir etki uyandırmıştır. Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin Tuileries Sarayı’na varışını ve saraydan ayrılışını gösteren çeşitli tablolar dönemin ressamı tarafından yapılmıştır (Tab.205:1-2). Mehmed Çelebi, özellikle Tuileries Sarayı’nı gördükten sonra İstanbul’a döndüğünde kentteki saray ve bahçe mimarisine Fransa’dan yenilikler katmıştır⁸²⁸. Tuileries Sarayı örnek alarak yapılan Sadabad Kasrı, bahçeleri ve havuzlarıyla birlikte bu etkinin önemli izlerinden biri olmuştur.

III. Ahmet döneminde, Fransız ressamların sıklıkla Türk imgesini resimlerinde işlediği görülmektedir. Çeşitli oryantalist ressamlar özellikle İstanbul’da günlük hayatı incelemiş ve buna uygun resimler yapmıştır. Fransız asıllı İsviçreli ressam *Jean-Étienne Liotard*, İstanbul’da bulunduğu süre içerisinde gözlemleri sonucunda hem Türkleri hem de özellikle Pera ve Galata’da yaşayan gayrimüslim kadınları Osmanlı giysileri içerisinde resmetmiştir (Tab.205:3). Ressam, Avrupa’ya döndükten sonra “Le peintre ture” yani “Türk ressam” olarak anılmıştır. Ayrıca birçok farklı ülkede bulunan Liotard, çevresine Türk modasını yaymış ve yanında götürdüğü Türk giysilerini modellerine giydirerek portrelerini yapmıştır⁸²⁹. Fransa’dan tüm Avrupa’ya yayılan bu moda *Turquerie* olarak adlandırılmıştır. Oryantalizmin önemli temsilcilerinden Jean-Léon Gérôme, eserlerinde Osmanlı günlük hayatını, İstanbul ve Kudüs’ü detaycı ve gerçekçi bir şekilde yansıtmıştır (Tab.205:4). Gerome ayrıca Osman Hamdi Bey ve Şeker Ahmed Paşa gibi önemli Türk ressamların yetişmesinde rol oynamıştır⁸³⁰.

⁸²⁷ Türkan Polatçı, “Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin Paris Sefaretnamesi’nin Önemi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2 (2), 2011, s.252.

⁸²⁸ İnalçık, Ekonomik, 287; Polatçı, s.253.

⁸²⁹ Zeki Tez, *Avrupa’da Türk İzi Oryantalizm ve “Turquerie”*, Hayykitap, İstanbul, 2015, s.225.

⁸³⁰ Ahmet Çaycı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Sanat*, İnsan Yayınları, 2015, s.205.

Tab.205:Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ticarete dair izler

1-2:<http://parismuseescollections.paris.fr/fr/recherche/type/oeuvre>,<https://www.photo.rmn.fr/archive/17-613310-2C6NU0A9QCL4I.html> (20/11/2019) 3:<https://www.peramuzesi.org.tr/Eser/Turk-Giysileri-Icinde-Bir-Kadin/198/1>, <https://art.nelsonatkins.org/advancedsearch>, Env.No:56-3 (15/11/2019) 4: <http://www.jeanleongerome.org/ArabsArguing.html>, <http://www.jeanleongerome.org/Arnauts-Playing-Chess.html>, (14/10/2019).

I.Mahmut Dönemi'nde, Osmanlı Fransız ilişkilerinde, Fransa'nın ticaret alanında Ruslarla karşılaşması Osmanlı Devleti'nin lehine olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya'yla 1736-1739 yılları arasında yapmış olduğu savaşta Fransızlar etkin rol oynayarak Belgrad Antlaşması'nın imzalanmasına yardımcı olmuştur⁸³¹. Fransa'nın bu yardımı üzerine I. Mahmut, 1740'da önceki antlaşmaları genişleterek Fransızlara yeni ayrıcalıklar tanımıştır⁸³². 1798'de Mısır'ın Napolyon tarafından işgaliyle birlikte Osmanlı-Fransa ittifakı zayıflamıştır⁸³³. Aynı şekilde Fransız İhtilaliyle birlikte Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki ticari ilişkilerin düşüş yaşadığı görülmektedir. Fransız İhtilaline kadar olan dönemde Osmanlı Devleti'nin en fazla ihracat ve ithalat yaptığı devletin Fransa olması da yoğun ticareti göstermektedir⁸³⁴. 1861 yılında Fransa'yla imzalanan *Kanlıca Ticaret Antlaşması*'yla birlikte ticaret alanında değişiklikler

⁸³¹ Pamir, s.90; Yorulmaz, s.699.

⁸³² Pamir, s.89; Yorulmaz, s.699; 1740 tarihli bu kapiütasyonlar Fransızlara verilen son kapitülasyondur. Bilgi için bkz. Zekeriya Türkmen, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış", *OTAM*, Sayı:6, 1995334.

⁸³³ Kütükoğlu, Sosyo-Kültürel, s.366.

⁸³⁴ Yorulmaz, s.699.

gerçekleşmiştir⁸³⁵. II. Abdülhamit döneminde Osmanlı-Fransa ilişkileri, Fransa'nın Tunus'u işgali ve Mısır'da Osmanlı Devleti yerine İngiltere'yi desteklemesi sebepleriyle olumsuz ilerlemiştir⁸³⁶.

⁸³⁵ Kütükoğlu, Sosyo-Kültürel, 368; Türkmen, s.338.

⁸³⁶ Yorulmaz, s.701.

6.2.1. Fransız Seramiklerinin Değerlendirilmesi

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Fransız seramikleri üç farklı teknikle üretilmiştir. En yoğun gruplardan olan “sıraltı teknikli” seramiklerin 18. yüzyılda Güney Fransa'da Moustiers, Varages ve Marsilya gibi kentlerde üretimi yapılmıştır. Aynı şekilde Güney Fransa'da bulunan Vallauris kentinde yapılan üretimler hem ucuzluğu hem de günlük kullanıma yönelik pişirme kapları olması sebebiyle Akdeniz ticaretinde çokça kullanılmıştır. Bu seramiklerin Akdeniz Havzası'nda yayılmasında Marsilya Limanı önemli rol oynamaktadır. Fransızların doğuya açılan kapısı olan bu liman, 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı eyaletlerindeki kentlerle yoğun ticari faaliyetlerde bulunmuştur. İzmir ile Marsilya arasındaki ticarete ise birçok ürünün ithal ve ihraç edildiği gümrük belgelerinde de görülmektedir. İzmir Limanı'nın 1700-1745 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya gerçekleştirdiği ihracatta %20 lik bir paya sahip olduğu da bilinmektedir⁸³⁷. 1745'ten sonra bu payın daha da arttığı ve Fransa'ya yapılan ihracatta İzmir Limanı'nın ilk sırada olduğu görülmektedir. Marsilya Limanı'nın yanı sıra Fransız tüccarların kimi zaman Livorno'yu da doğu ticaretinde resmi olmayan şekilde kullandığı da bilinmektedir⁸³⁸. Ayrıca İzmir Efrenç Gümrüğü'ne 1818-1839 yılları arasında gelen ürünler içerisinde “çanak-ı Marsilya” ifadesi de Marsilya'dan gelen seramiklere işaret etmektedir⁸³⁹. Vallauris sırlı mutfak kaplarının iç ticaret haricinde de kullanabilmesi adına gemiyle Marsilya'ya gönderildiği ve Marsilya'dan dış ticarete açıldığı bilinmektedir⁸⁴⁰. Fransız İzmir Ticaret aylık raporlarında da İzmir ithalat tablolarında seramik, porselen ve fayans gibi ürünler ayrıntılarıyla verilmiştir (Tab.207)⁸⁴¹. 19 Temmuz 1882 tarihli Osmanlı hükümeti kararıyla oluşan yeni İzmir rıhtım ücretleri tablosunda da seramik ve benzer diğer ürünler görülmektedir (Tab.207)⁸⁴². Bu tablolarda “poterie de Marseille” ifadesi ile olasılıkla sıraltı üretimler ve Vallauris kapları belirtilmiştir. Ayrıca “Jarres de Roumèlie et de Marseille” ifadesi ise Rumeli ve Marsilya'dan küpleri göstermektedir. Marsilya küpleri olarak geçen

⁸³⁷ A.Mesud Küçükcalay, “Imports to Smyrna between 1794 and 1802: New Statistics from the Ottoman Sources”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 51, 2008, (Imports), p.491.

⁸³⁸ Frangakis-Syrett, s.74.

⁸³⁹ Gök, Akdeniz, s.66; Küçükcalay, İzmir, s.192.

⁸⁴⁰ François, Imports, p.323.

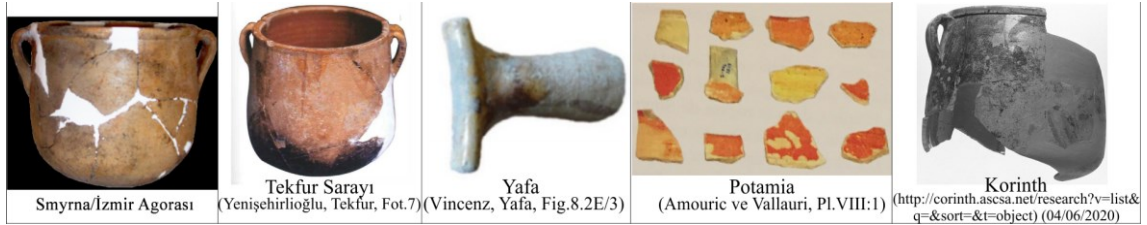
⁸⁴¹ Chambre de Commerce Française de Smyrne.

⁸⁴² Nalpas, p.49.

ürünler olasılıkla Biot'ta üretilen büyük boyutlu küplere ait olmalıdır. Ağız kenarları açık sarı sırlı armutvari gövdeye sahip büyük boyutlu Biot küpleri Akdeniz ticaretinde sıkça kullanılmıştır. Zeytinyağı, tahıl, bakliyat veya meyve taşımacılığı için kullanılan bu küpler Smyrna/İzmir Agorası örnekleri içerisinde tespit edilememiş olsa da İzmir'de var oldukları bilinmektedir⁸⁴³. Ayrıca Anadolu'daki birçok liman kentinde ve Ortadoğu'nun çeşitli merkezlerinde Biot küplerini görmek mümkündür. Fransız sıraltı teknikli seramikler Anadolu'da Alanya ve Tekfur Sarayı'nda, Anadolu dışında ise Şam, Beyrut, Cezayir ve Aynaroz Manastırı'nda da görülmektedir (Tab.206). Günlük kullanım kapları olan Vallauris mutfak kaplarının örnekleri Tekfur Sarayı, Yafa, Şam, Potamia, Korinth ve Cezayir'de bulunmuştur (Tab.207). Ayrıca bu kapların özellikle Siphnos Adası'nda yerel üretiminin olduğu ve Yunanistan ile Kıbrıs'ta sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir.

Tab.206: Fransız sıraltı teknikli seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Tab.207: Vallauris Sırlı Mutfak Kaplarının Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

1888-1892 yılları arasında Fransız Konstantinopolis Ticaret Odası raporlarında Fransız seramiklerinin Osmanlı topraklarına yayılımı görülmektedir⁸⁴⁴. Genel olarak bakıldığında Rumeli'de Selanik Limanı'ndan demiryolu hattıyla İstanbul'a, Karadeniz'de Samsun ve Trabzon limanlarına deniz yoluyla ürünlerin ulaştığı görülür. Belirli tarih aralıklarında Fransa'dan Osmanlı topraklarına gönderilen Fransız seramikleri "kaba çömlek" "ince seramik" ve "porselen" olarak ifade edilmiştir. 1830-

⁸⁴³ İzmir Arkeoloji Müzesi bahçesinde Biot küpleri örnekleri görülmektedir. Bkz. Amouric ve Vallauri, Pl. VII:2-3.

⁸⁴⁴ François, Européennes, p.84.

1840 yılları arasında yaklaşık 83.000 kg ağırlığında ürün gönderilirken 1856 yılında yaklaşık 1.710.823 kg ağırlığında seramik, porselen ve züccaciye ürünlerinin Osmanlı topraklarına ithalatı görülmektedir⁸⁴⁵. 1820-1878 yılları arasındaki Fransız ticaret raporlarında Fransa’dan Osmanlı topraklarına ticareti yapılan “toprak” ürünlerinin liman trafiğiyle ilgili bilgiler verilmiştir⁸⁴⁶. Raporlarda Marsilya, Anvers, Hamburg, Trieste veya Amsterdam limanlarından yüklenen ürünlerin doğrudan Selanik, İstanbul, Beyrut ve İzmir Limanlarına gönderildiği belirtilmektedir⁸⁴⁷. Ayrıca bu limanlardan hem kent içinde hem de talep üzerine iç pazara yönelik ticaretinin yapıldığı ifade edilir. Örneğin ürünler Midilli Adası’na İzmir veya Syros’tan, Maraş kentine ise İzmir, Beyrut veya Halep gibi limanlardan gelmekteydi⁸⁴⁸. 1888-1905 yılları arasındaki ticari arşivlerde Osmanlı İmparatorluğu’na ticareti yapılan Avrupa porselen ve seramiklerinin bilgileri verilmiştir (Tab.208). Buna göre 1891 yılında İzmir’e Fransa’dan 119.500 frank değerinde “porselen ve kristal” olarak ifade edilen ürünler ile 149.760 frank değerinde “pişmiş toprak” ürün getirilmiştir⁸⁴⁹.

	miktar	ağırlık birimi veya ölçü birimi	ağırlık (kg)	19 Temmuz 1882			
30 Nisan 1894				Ürün	Ölçü Birimi	Ps	Pa
Fayans	753	varil	143.150	Fayans	paket	1	20
Küp	120	parça	8.708	Küpler (Marsilya)	8 kental	2	
Porselen	834	sandık	122.304		6 ile 8	1	20
Seramik	288	varil	16.240		5 ile 6	1	
31 Mayıs 1894				Porselen	büyük kutu	4	
Seramik Karolar	336	parça	448		küçük kutu	2	
Fayans	577	sandık	52.738	Seramik (Marsilya)	paket		20
31 Temmuz 1894				Çanak Çömlek	kental		6
Fayans	3	sandık	504	Pişmiş Toprak	paket		20
Porselen	153	sandık	32.518	Terre de fonte	kental		5
Seramik	35	paket	16.300				

Tab.208: Fransız Ticaret raporlarında İzmir’e yapılan seramik ithalatı verileri (Chambre de Commerce Française de Smyrne; Nalpas, p.49-60).

Smyrna/İzmir Agorası buluntuları içerisinde yer alan diğer Fransız üretimi seramik grubu olan “Sarreguemines seramikleri” 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretilmiştir. Fabrikalarda seri üretim ile çok sayıda üretilen Sarreguemines damgalı seramikler, Anadolu’da Alanya, Sinop, İstanbul, Van, Bitlis, Yafa, Şam, Beyrut ve Potamia gibi merkezlerde bulunmuştur (Tab.209). Sinop/Balatlar Yapı Topluluğunda,

⁸⁴⁵ François, Européennes, p.84, Tab.1.

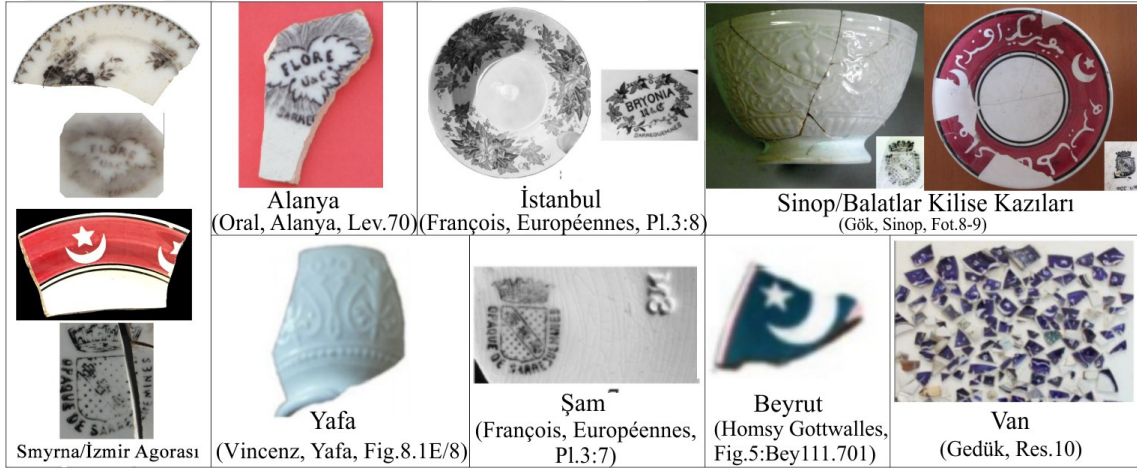
⁸⁴⁶ François, Sarreguemines, p.129.

⁸⁴⁷ François, Sarreguemines, p.129.

⁸⁴⁸ François, Sarreguemines, p.129.

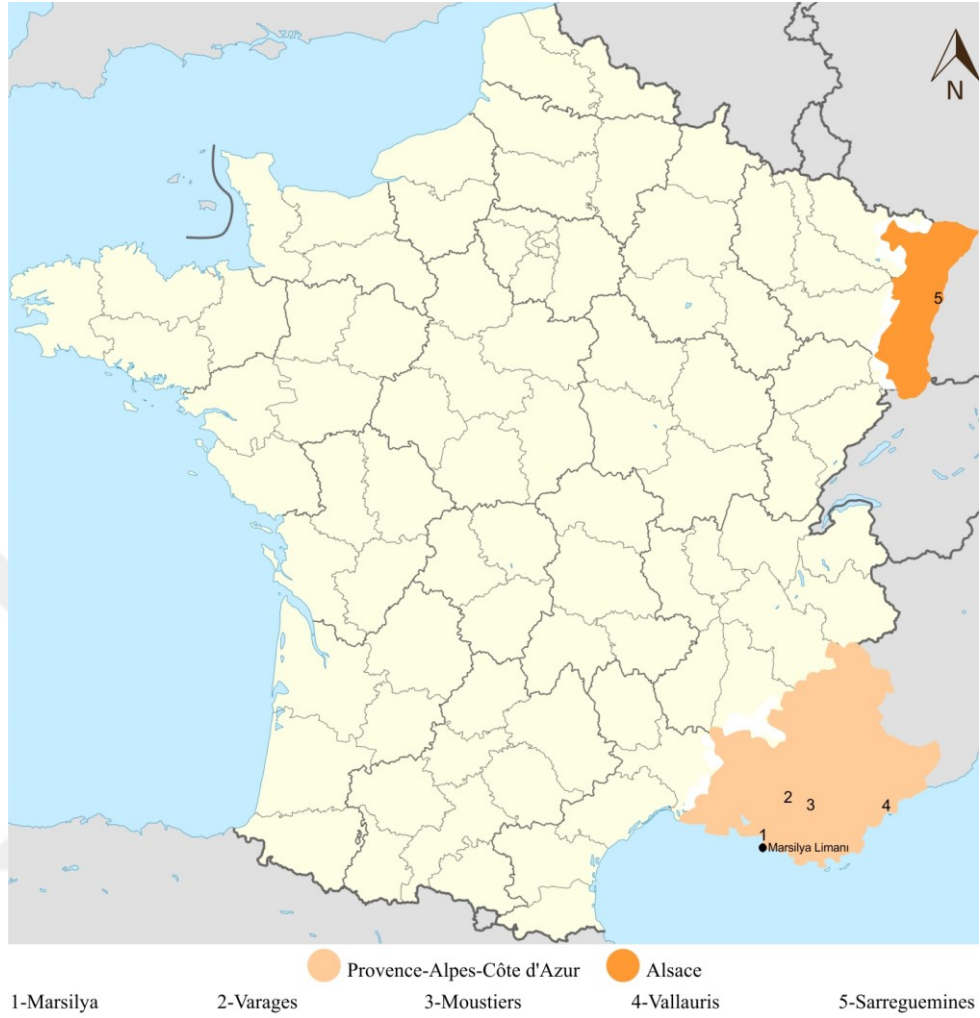
⁸⁴⁹ François, Sarreguemines, p.131; Européennes, p.88, Tab.2.

Opaque de Sarreguemines damgalı ay-yıldızlı tabak örneğinde iyi dilek yazıları görülmektedir. Tamamlanan bu tabakta ağız kenarını çevreler şekilde “buyurunuz efendim ...” yazmaktadır. Sinop örneklerinde ayrıca dış yüzünde kalıp tekniğiyle yapılmış bitkisel bezemeler bulunan kâse örneğinde de Opaque de Sarreguemines damgası görülmektedir. Isparta Müzesi’nde yer alan lacivert renkli ay-yıldızlı tabak örneği ise ağız kenarında ay-yıldızlar ve yazı şeriti ile merkezde bir yıldız motifinden oluşmaktadır⁸⁵⁰. Tabaktaki yazı şeridinde “afiyet olsun efendim” yazmaktadır. Smyrna/İzmir Agorası’nda şu ana kadar örneği bulunmayan Gien’deki Creil-Montereau fabrikası ürünlerinin de Osmanlı topraklarında yayılımı görülmektedir. Özellikle Gien 1844 damgalı seramikler Sinop, İstanbul ve Şam’da bulunmuştur.

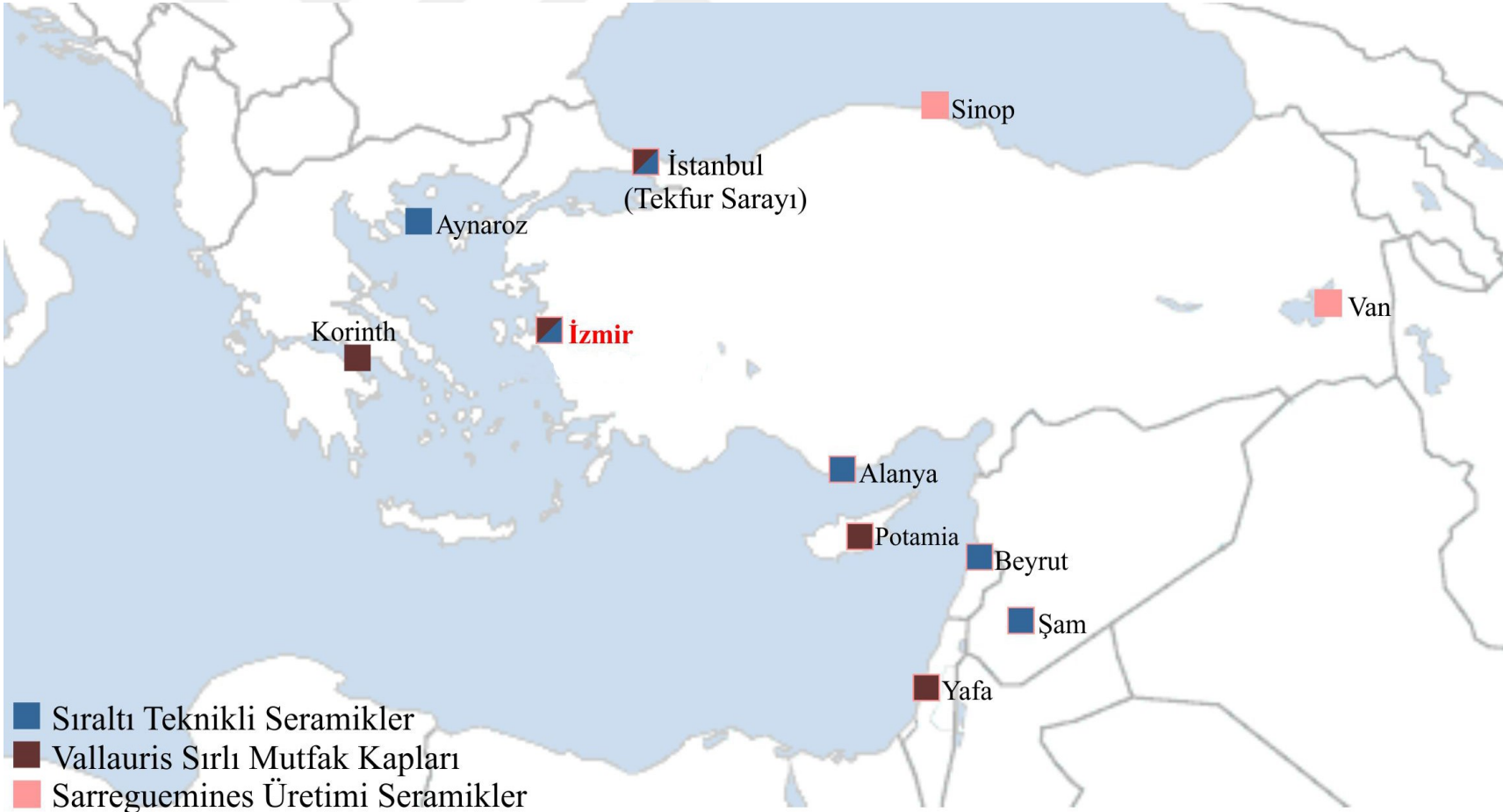

Tab.209: Sarreguemines üretimi seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası’ndan örnekleri.

⁸⁵⁰ Jale Dedeoğlu, **Isparta Müzesi**, Ankara, 2005.

Harita 7: Fransız Seramiklerinin üretim merkezleri ve önemli limanlar (Boş harita: http://mapsof.net/uploads/static-maps/france_location_map_regions_and_departements.png (26/09/2019).
Düzenleme: Z.A.Meriç)

Harita 8: Fransız seramiklerinin Akdeniz Havzası'nda yayılımı.

(Harita:https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklèmeler: Z.A.Meriç

6.3. Hollanda ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler

Avrupa'nın kuzeyinde yedi eyaletten oluşan Hollanda Krallığı ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkiler 16. yüzyılda başlamıştır. Hollanda ilk olarak Akdeniz ticaretinden çok Baltık denizi ve Hint denizi ticaretinde etkin bir rol oynamaktaydı. Antwerp'ten göç eden tüccarların da etkisiyle Amsterdam, önemli bir ticaret merkezi haline dönüşmüştür⁸⁵¹. Bu ilerlemelerle birlikte Hollanda, zayıf olduğu Akdeniz ticaretine yönelmiştir. Bunun için de Osmanlı topraklarında ticaret yapması gerekmektedir. 16. yüzyılda İspanya'ya karşı Osmanlı Devleti Batı Akdeniz'de güç elde etmek amacıyla, Hollanda ise Protestan olarak Katoliklere karşı savaş içerisindeydi. Aynı düşmana sahip olan iki devletin kurduğu ittifak özellikle ticaret alanında etkili olmuştur.

Hollandalılar ilk olarak diğer devletlerin bayrağı altında Osmanlı topraklarında ticaret yapmıştır. 1580 yılına kadar Fransa daha sonrasında ise 1612'ye kadar olan dönemde İngiltere bayrağı altında ticaret yapan Hollanda'nın Osmanlılarla ilk diplomatik ilişkileri de 1612 yılına dayanmaktadır⁸⁵². Yaşanan savaşlar sonrasında Hollandalılar, İspanya'nın köle olarak elinde tuttuğu Osmanlıları kurtararak iyi ilişkilerin gelişmesine sebep olmuştur⁸⁵³. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti'nden ticaret alanında ayrıcalıklar isteyen Hollanda, 1612 yılında İstanbul'a büyükelçi *Cornelius Haga*'yı yollamıştır. Sultan I. Ahmet'in karşısına çıkan Haga, sultan tarafından verilen ahidnâmelerle birlikte Hollanda ve Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkileri güçlendiren isim olmuştur⁸⁵⁴ (Tab.210:1). Alınan ayrıcalıklarla birlikte Osmanlı topraklarında başkent İstanbul dışında, İzmir, Kıbrıs, Girit, İskenderiye ve Mora gibi Akdeniz ticaretinin önemli merkezlerinde Hollanda konsoloslukları açılmıştır⁸⁵⁵. 1625 yılında elçi Haga tarafından, Osmanlı limanlarındaki ticareti kontrol

⁸⁵¹ Bülent Arı, "İstanbul'daki ilk Hollanda elçisi: Cornelis Haga ve 1612 tarihli Hollanda kapitülasyonları", **DIVAN İlmî Araştırmalar**, Sayı:15, 2003/2, (Cornelis), s.216

⁸⁵² İnalcık, Fütühat, s.294.

⁸⁵³ Zeki Çelikkol, Alexander De Groot, Ben J. Slot, ...**Lale ile başladı Türkiye ve Hollanda Arasındaki Dört Yüzyıllık İlişkilerin Resimli Tarihçesi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s.15.

⁸⁵⁴ Cornelius Haga ve Hollanda kapitülasyonları için detaylı bilgi için bkz. Bülent Arı, **The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch Capitulations of 1612**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara, 2003 (Dutch).

⁸⁵⁵ Arı, Cornelis, s.219.

ve koordine etmek amacıyla “Akdeniz Ticaret Yöneticileri Kurulu (Directie van de Levantse Handel en de Navigatie in de Middellandse Zee)” kurulmuştur⁸⁵⁶.

Haga’dan sonra göreve gelen Justinus Colyer, 1680’de Sadrazam Kara Mustafa Paşa vasıtasıyla Osmanlı Devleti’nden ahidnâme almıştır. Ölümü üzerine yerine gelen oğlu Jacobus Colyer ise daha uzun yıllar Osmanlı Devleti’nde görev yapmıştır. Özellikle 1699 Karlofça Antlaşması sürecinde arabuluculuk yapmasıyla itibar kazanan Colyer, yeni ahidnâmeler almayı beklerken Hollanda-Fransa savaşında Osmanlıları taşıyan gemiyle ilgili yaşanan olumsuz gelişmeler iki devlet arasındaki ilişkinin bozulmasına sebep olmuştur⁸⁵⁷. Bu dönemde İstanbul’da yapılan ticarete düşüş gerçekleşmiştir. Ancak 1650 ve sonrasında Hollanda ticaretinde yeni bir merkez yükselmiştir. İzmir bu dönemde özellikle tekstil ticaretinde ön plana çıkmıştır.

1725 yılında göreve gelen Cornelis Calkoen zayıflayan ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır. Calkoen döneminin en önemli isimlerinden biri *Jean Baptiste Van Mour* (1671-1737) olmuştur. 1727 yılında İstanbul’a gelen ve uzun yıllar burada yaşayan sanatçı resimlerinde Osmanlı Sarayı’ndaki yaşamı, kabul törenlerini ve Lale Devri İstanbul’unu yansıtmıştır. Calkoen’in Sultan ve sadrazamlarla yaptığı görüşmeler de ressam tarafından resmedilmiştir⁸⁵⁸. Van Mour, ayrıca Fransız Marki de Ferriol’un talebi üzerine Türk sarayından örnek kişileri göstermek üzere 100 kadar tablo yapmıştır⁸⁵⁹ (Tab.210:2). Paris’te 1714’te “Recueil de Cent Estampes Representant du differentes Nations du Levant” adıyla yayınlanan bu albüm, dönemin giyim kuşam karakterini yansıtmaları açısından önemlidir. III. Ahmet dönemini, elçi kabul törenleri, isyanlar, sultan alayları, av partileri, boğaz manzaraları, kent yaşamından sahneler gibi hem siyasi hem de eğlence olaylarıyla başarıyla yansıtmıştır. Başarılı ressama Fransız hükümeti tarafından “*Peintre ordinaire du Roi en Levant*” yani “*Kralın Doğu’daki Ressamı*” unvanı verilmiştir.

Calkoen’den sonra göreve gelen İzmir konsolosu *Daniel Jean de Hochepped*’in ilk dönemlerinde, Hollanda ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin kötü olduğu

⁸⁵⁶ Bülent Arı, “Hollanda Arşivlerinde Akdeniz Tarihine Ait Belgeler”, **Avrupa Arşivlerinde Osmanlı İmparatorluğu**, (Ed. Yonca Köksal, Mehmet Polatel), Vekam Yayınları Araştırma Dizisi II, 2014, (Akdeniz), s.89; Çelikkol ve diğerleri, s. 55.

⁸⁵⁷ Çelikkol ve diğerleri, s. 65.

⁸⁵⁸ Çelikkol ve diğerleri, s. 110.

⁸⁵⁹ Tez, s.125.

görülmektedir. Ancak 1763 yılından sonra İzmir ve Halep'te artan ticaretle birlikte ilişkilerin güçlenmiştir. Bu dönemde özellikle İzmir, aile boyu süren konsoloslukların varlığı ve zengin tüccar ailelerin kente yerleşmesiyle Hollanda ticaretinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır⁸⁶⁰. De Hochepped'in İzmir'deki yerel kadı ile yaptığı görüşme Jean Dumont adlı seyyahın kitabında resmedilmiştir. Dönemin eserleriyle benzerlik gösteren tabloda, kahve ve tütsü ikramı yapan figürler ile konsolosun kadıyı ziyareti ve ahidnâmelerin takdim edilmesi görülür (Tab.210:3)⁸⁶¹. Yaptığı seyahatler ile ilgili yazdığı kitap ve gravürlerle ünlü Hollandalı seyyah *Cornelis de Bruyn* de İstanbul ve İzmir'de bulunmuştur. Hollandalı aydınlar, de Bruyn'e kendileri için eski eser toplama görevini vermişlerdir⁸⁶².

Hollanda ile Osmanlı Devleti arasındaki ticaretin gerçekleştiği önemli noktalardan biri Hollanda'nın Leiden kenti olmuştur. Özellikle tekstil alanında yünlüler ve çeşitli kumaşlar Anadolu'dan ihraç edilen ürünler arasında sıkça tercih edilmekteydi. Ankara'da üretilen tiftik ipliği bu dönemin en popüler ürünüydü. Tiftik iplikleri İstanbul ve İzmir Liman'larından tüm Avrupa'ya ihraç ediliyordu. 1730'lu yıllarda "Levantsche Handel" adlı Hollandalı bir şirket tarafından yaptırılan Ankara gravüründe de tiftik ipliği üretimleri görülmektedir⁸⁶³. Aynı şekilde Leiden'de üretilen parlak renkli yünlüler de Osmanlılar tarafından ilgi çekmekteydi. İzmir'e ihraç edilen kumaşlarla birlikte Leiden'den birçok tüccar da şehre göç etmiş ve ticaret alanında önemli yerlere gelmiştir. 1670'li yıllardaki bu ticaret ilişkilerini görebileceğimiz bir diğer nokta ise Leiden kentindedir. Haga tarafından kurulan "Akdeniz Ticaret Yöneticileri Kurulu"nın önemli isimlerinden tüccar Jan le Pla'nın Leiden'deki evinin ön cephesinde, Osmanlılarla yapmış olduğu ticareti gösteren bir "Türk büstü" yer almaktadır. Bu ev büstten dolayı "In den Vergulden Turk" yani "Altın kaplamalı Türk" evi olarak tanınmaktadır (Tab.210:4)⁸⁶⁴.

⁸⁶⁰ B.J.Slot, *Inventaris van het archief van het Nederlandse Consulaat te Smyrna, (1611) 1685-1811 (1837)*, Nationaal Archief, Den Haag, 1988, s.14.

⁸⁶¹ Çelikkol ve diğerleri, s. 91.

⁸⁶² Çelikkol ve diğerleri, s. 89.

⁸⁶³ Çelikkol ve diğerleri, s. 119; Erman Tamur, "Amsterdam'da Bir Ankara Resmi", **KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Sayı:25, Yıl:13, 2008, s.399.

⁸⁶⁴ Arı, Akdeniz, s.93.

1784'ten sonra Osmanlı Devleti'nin diplomasisinde Hollanda'nın yeri Fransa İmparatorluğu'nun parçası olması gibi sebeplerle azalmıştır⁸⁶⁵. 1814 yılında Hollanda'nın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte İstanbul'da bulunan Gaspard Testa vasıtasıyla ilişkiler yeniden kurulmuştur. 1840'larda Hollanda'nın İzmir ve İskenderiye'deki gemi işletmeciliği daha az boyutta olmasına karşın İstanbul bu dönemde Karadeniz'in popülaritesine bağlı olarak ticarete önemli konumdadır. Hollanda ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkiler 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren olumlu şekilde ilerlemiştir. 1840 yılında ahidnâmelerin yerine daha modern bir ikili anlaşma imzalanmış, Hollanda bu antlaşmayla birlikte Cidde ve Basra'da konsolosluklar açmıştır⁸⁶⁶. 1855 yılında ise bir Osmanlı konsolosluğu Hollanda'nın Lahey kentinde açılmıştır. 19. yüzyıl sonlarına doğru artan ekonomik ilişkilerle Hollanda ve Osmanlı Devleti arasındaki ticaret devam etmiştir.

Tab.210: Osmanlı Devleti ile Hollanda arasındaki ticaretin yansımaları (1: Çelikkol ve diğerleri, s.29. 2: <https://www.rijksmuseum.nl/> Env. No: SK-A-2041, SK-A-2051, SKA2030, SK-A-2019, (04/01/2017). 3: <https://www.rijksmuseum.nl/> Env.No: SK-A-4085 (20/10/2019). 4: https://www.erfgoedleiden.nl/component/lei_verhalen/verhaal/id/274, (20/10/2019).

⁸⁶⁵ Çelikkol ve diğerleri, s.177.

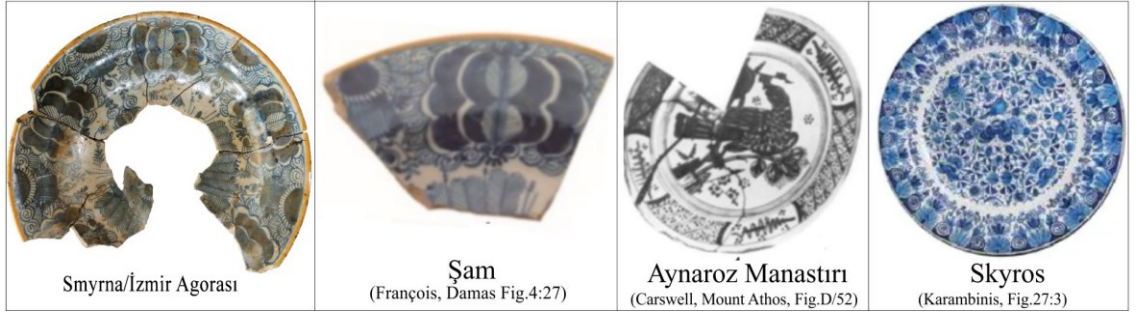
⁸⁶⁶ Çelikkol ve diğerleri, s.236.

6.3.1. Hollanda Seramiklerinin Değerlendirilmesi

Kazılarda ele geçen Hollanda seramikleri üç farklı gruptan oluşmaktadır. Bu gruplar içerisinde Delft kentinde üretilen mavi beyaz seramikler nicelik açısından en yoğun gruptur. Genel olarak bitkisel süslemelere sahip bu seramikler içerisinde damgalı tek örnek bulunmaktadır. Bu damga ve diğer stil özellikleriyle birlikte mavi beyaz seramikler 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Daha az sayıda örneğe sahip çok renkli seramikler ise mavi beyaz örneklerle benzer süsleme kompozisyonuna sahip olup 18. yüzyılın ikinci yarısına aittir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyıla tarihlendirilen Petrus Regout/Sphinx Fabrikası ile Soci  t   C  ramique fabrikası   r  nleri Hollanda'nın Belçika sınırında yer alan Maastricht kentinde üretilmiştir. Rotterdam yakınlarında bulunan Delft kentinde yapılan üretimlerin Kuzey Avrupa ve Akdeniz havzasında ticaretinin çokça yapıldığı bilinmektedir. Seramiklerin Delft kentinden kanallar vasıtasıyla Kuzey Denizi'ne açılan Rotterdam veya Amsterdam limanlarından ticaretinin yapılması muhtemeldir. Maastricht   retimlerinin ise Hint Okyanusu'na kadar yayıldığı bilinmektedir. Özellikle Petrus Regout fabrikası ürünlerinde fabrika damgalarının yanı sıra Hint Okyanusu pazarına yönelik yazılar da bulunmaktadır.

Harita 9: Hollanda Seramiklerinin   retim merkezleri (Boş harita: <https://www.comersis.com/c-images/NL/Map-of-nederlands-blank.jpg> (08/10/2019). Eklemler: Z.A.Meriç)

Tab.211: Mavi beyaz Delft seramiklerinin Smyrna/Izmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

6.4. İngiltere ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler

16. yüzyıla dayanan İngilizler ve Osmanlılar arasındaki ilişkiler Akdeniz ticaretine bağlı olarak gelişim göstermiştir. Özellikle İngilizlerin Akdeniz ticaretinde etkin olabilme adına Osmanlılardan izin isterler. 1533 yılında Kanuni Sultan Süleyman bir İngiliz tüccarı olan Anthony Jenkinson'a ticaret izni vermiştir⁸⁷¹. Bu izni takiben 1575 ve 1578 yıllarında iki İngiliz tüccar da Osmanlı ülkelerindeki ticari şartları incelemek adına İstanbul'a gelmiştir⁸⁷². İngilizler ile ticari alanda önemli gelişmelerden biri 1579 yılında yaşanmıştır. Sultan III. Murat İngiliz tüccar William Harborne vasıtasıyla Kraliçe Elizabeth'e bir mektup göndermiştir⁸⁷³. Bu mektupta üç İngiliz tüccarı Osmanlı topraklarında ticaret yapmak için izin almış olur. Aynı şekilde Osmanlı tüccarları da İngiltere'de ticaret yapma hakkına sahip olurlar. Yaşanan bu olumlu gelişmelerle birlikte 1580 yılında İngilizler yine Harborne aracılığıyla Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapabileceği ilk ahidnâmeyi alırlar⁸⁷⁴. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde 12 tüccarla birlikte yedi yıl boyunca ticaret yapma izni almış olan İngilizler, ayrıca ticari faaliyetlerini genişletme amacıyla *Turkey Company* adlı kumpanyayı kurmuşlardır⁸⁷⁵. 1583'te ise Doğu Akdeniz ticaretinde Osmanlılarla birlikte diğer devletlerle de ticari faaliyetler gerçekleştirmek adına *Venice Company* şirketini de kurmuşlardır⁸⁷⁶. 1592 yılından gelindiğinde Akdeniz üzerindeki ticaretini ilerleten İngilizler bu iki kumpanyayı birleştirip *Levant Company* adlı kumpanya ortaya çıkmıştır⁸⁷⁷. Levant Company ile birlikte Akdeniz'de yer alan önemli liman kentlerinde ardı ardına konsolosluklar açılmış böylelikle Akdeniz üzerinde hem Osmanlı hem de Venedik topraklarında bu kumpanya öncülüğünde ticaret gerçekleşmiştir⁸⁷⁸.

1583 yılında Harborne, Kraliçe'nin göndermiş olduğu lüks hediyelerle birlikte Osmanlı Padişahı huzuruna çıkmıştır. Hediyeler içerisinde değerli taşlarla süslü saat, gümüş ibrik ve leğenler, altın varaklı tabaklar, kâseler, şişeler ve içki kupaları yer

⁸⁷¹ Kütükoğlu, Balta Limanı, s.13.

⁸⁷² Akdes Nimet Kurat, **Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişimi (1553-1610)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1953, s.13.

⁸⁷³ İnalçık, Ekonomik, s.429; Kurat, s.14; Kütükoğlu, Balta Limanı, s.17.

⁸⁷⁴ Kütükoğlu, Balta Limanı, s.18.

⁸⁷⁵ Mortimer Epstein, **The Early History of the Levant Company**, London, 1908, p.16

⁸⁷⁶ Epstein, p.20.

⁸⁷⁷ Epstein p.40; Kütükoğlu, Balta Limanı, s.20.

⁸⁷⁸ İnalçık, Ekonomik, s.430.

almaktadır⁸⁷⁹. 1593 yılında İngilizlere verilen imtiyazlar III. Murad ve Kraliçe Elizabeth arasındaki görüşmelerle genişletilmiştir. Ayrıca bu dönemde de Osmanlı Sarayına Safiye Sultan'a çok değerli hediyeler gönderilmiştir. Bu hediyeler kraliçenin içinde bir portresi olan yakut ve elmas bezeli mücevher, altın varaklı tabak, altın ve gümüş bezeli cam şişe ve Hollanda kumaşlarından oluşmaktadır⁸⁸⁰. Aynı şekilde Osmanlı Devleti'nden elçiler de hediyelerle birlikte Londra'ya gitmiştir. Padişah adına Londra'ya giden Mustafa Bey giymiş olduğu zengin işlemeli kaftan ve türbanları İngilizlere sergilemiştir⁸⁸¹. Hediyeler içerisinde ise altın ve gümüş işlemeli kumaşlar dikkati çekmektedir. III. Mehmed döneminde (1595-1603) de bu imtiyazlar devam ettirilmiş, 1601 yılında yeni hükümlere sahip bir ahidnâme daha İngilizlere verilmiştir⁸⁸². 1604 ve 1614 yıllarında olmak üzere iki devlet arasındaki ahidnâmeler artmıştır. 1623 ve 1648 yılları arasındaki süreçte ahidnâmeler değiştirilmeden aynı şekilde yenilenmiştir. İngilizlere tek taraflı verilen son ahidnâme ise 1675 tarihinde verilmiştir.

Tüm bu ahitnamelerden sonra tek taraflı olmayan karşılıklı müzakerelere dayanan antlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkilerde dönüm noktası olarak 1838'de yapılan "Balta Limanı Antlaşması" görülmektedir (Tab.212:1)⁸⁸³. Bu antlaşmayla birlikte ticaret alanında birçok önemli değişiklik gerçekleşmiştir. Osmanlı topraklarında ticaret yapmak isteyen yabancı tüccarlar gümrük indirimleri ve imtiyazlarla önemli ayrıcalıklar kazanır. Bir yerli tüccar iç gümrük ödemesine devam ederken yabancı tüccarlar herhangi bir ödeme yapmamaktaydı. Ayrıca yerli üretim, yerli üreticinin ithal edilen yabancı ürünlerle rekabet etmesi zorlaştığı için gerilemiştir. İthal malların ucuz olması da bu mallara olan talebi de arttırmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin bu süreçte hammadde ihraç edip karşılığında ise endüstri ürünleri ithal ettiği görülmektedir. Bu antlaşmayla İngiliz tüccarlar diğer devletlerden ithal edilen ürünlerin de ticaretini serbestçe yapabilme hakkı elde etmiştir. Ayrıca İngiliz tüccarlar Osmanlı topraklarında perakende ticaret yapma

⁸⁷⁹ Netice Yıldız, "İngiliz Yaşamında Türk İmgesi ve Etkileri", **Türkler**, Sayı:11, 2002, s.924.

⁸⁸⁰ N. Yıldız, s.925.

⁸⁸¹ N. Yıldız, s.927.

⁸⁸² Kütükoğlu, Balta Limanı, s. 29.

⁸⁸³ Kütükoğlu, Balta Limanı.

hakkı da almıştır. Balta Limanı Antlaşması'nın bir diğer önemli sonucu Osmanlı Devleti'nin özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru sanayileşme girişimlerinin arttırılamayan gümrük vergisi ve tarifelerinden dolayı yavaş gelişmesine sepep olmuştur.

İngilizler ile Osmanlılar arasında gerçekleşen ticarete çeşitli ürünler kullanılmıştır. En çok ticareti yapılan ürünlerden biri kumaşlar olmuştur. Özellikle İngiltere'den Londra kumaşı olarak adlandırılan kaba ve ince yünlü kumaşlar doğuya ihraç ediliyordu. Ayrıca kalay, kurşun, barut ve çelik gibi stratejik anlamda önem taşıyan ürünlerin de ihracatı yapılmaktaydı⁸⁸⁴. 1585-1596 yıllarındaki ticari raporlarda İstanbul Limanı'na çok sayıda kumaş ve kalay yüklü İngiliz gemilerinin geldiği de görülmektedir⁸⁸⁵. Osmanlı topraklarından İngiltere'ye giden mallar ise çoğunlukla pamuk, pamuk ipliği, halı ve kilimlerden oluşmaktadır. Doğu coğrafyası içerisinde Osmanlı toprakları dışında Venedik egemenliğindeki Yunan adaları ile Hindistan ve Endonezya'dan da ürünlerin İngiltere'ye ithalatı yapılmıştır. Bu noktada çeşitli coğrafyalardan yapılan ticarete Livorno Limanı üzerinden de ürünlerin taşındığı görülmektedir. Ticareti yapılan ürünler arasında züccaciye olarak tanımlanan ayna, billur fanus, bardak gibi ürünler de yer almaktadır. Sultan Abdülaziz'in Londra'ya yapmış olduğu seyahatte Sultanın portreleri ile Osmanlı armalarıyla süslenen Guildhall'da kabul töreni gerçekleştirilmiştir⁸⁸⁶. Londra'da bulunan uluslararası ticaretin merkezi Royal Exchange Binası'nın üçgen alınlığındaki ticareti temsil eden heykeller içerisinde sarıklarıyla Osmanlı tüccarları görülmektedir (Tab.212:2)⁸⁸⁷. Binada yer alan heykeller, 18. ve 19. yüzyıllarda İngiltere içerisinde Osmanlı tüccarlarının varlığını gösteren önemli unsurlardan olmuştur. 1712-1713 yılı İngiltere gümrük kayıtlarında İzmir tüccarlarından Hacı Osman ismi geçmektedir. Bu kayıt hediye etmek amacıyla getirdiği ancak yasak olarak el konulan Türk işlemelerinin geri verilmesi amacıyla tutulmuştur⁸⁸⁸. Aynı şekilde 1715 yılı kaydında da Ermeni ve Rumlardan oluşan Osmanlı tüccarları da yer almaktadır.

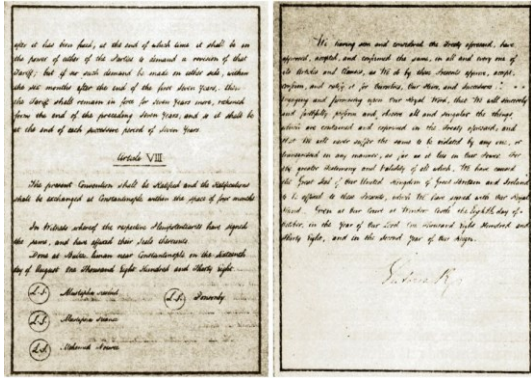
⁸⁸⁴ İnalçık, Ekonomik, s.432; Kütükoğlu, Balta Limanı, s.21.

⁸⁸⁵ Kütükoğlu, Balta Limanı, s. 22.

⁸⁸⁶ N.Yıldız, s.928.

⁸⁸⁷ N.Yıldız, s.928.

⁸⁸⁸ N.Yıldız, s.932.

1

2

Tab.212: Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ticaretin yansımaları

1: (<https://islamansiklopedisi.org.tr/>) 2: N.Yıldız, Res.7.

6.4.1. İngiliz Seramiklerinin Değerlendirilmesi

İngiliz seramiklerinin Osmanlı topraklarına gelişi 1838 Balta Limanı Antlaşması'nın sağladığı kolaylıklarla 19. yüzyılda büyük bir artış göstermiştir. Bu noktada bir İngiliz tüccarının yerli tüccarla aynı haklara sahip olması seramiklerin Anadolu'nun çeşitli noktalarına yayılmasına sebep olmuştur. Ayrıca İngilizlerin perakende ticaret yapma ve diğer ülkelerden ithal ettikleri malları da satabilme hakkına sahip olmaları İngiliz ürünlerinin Osmanlı topraklarında çokça tercih edilmesini sağlamıştır. Bu antlaşmayla birlikte yerel zanaatlar da olumsuz etkilenmiştir. Sanayi üretimi ucuz İngiliz seramikleri de bu şekilde Osmanlı topraklarında büyük yayılım göstermiştir. 1856 yılında İngiltere'den Osmanlı topraklarına 1.052.225 frank değerinde “toprak seramik” ve “porselen” ürün ithal edilmiştir⁸⁸⁹. İzmir Limanı bu süreçte İngilizlerle yapılan ticarete önemli bir yere sahiptir. İngiltere'den İzmir'e gelen mallar ya kent içerisinde ya da buradan Anadolu'nun çeşitli noktalarına yayılır. Ayrıca İngilizlerin Livorno üzerinden uzakdoğu coğrafyalarına yaptıkları ticarete de İzmir önemli bir geçiş limanı olmuştur. 1773 tarihli gümrük belgelerinde İzmir'e gelen İngiliz gemileri ve yükleriyle ilgili bilgiler verilmektedir. Yükler içerisinde geçen “toprak tabak” ifadesi İngiliz seramiklerine işaret etmektedir. 19. yüzyılın ilk yıllarından itibaren İzmir'e gelen çok sayıdaki İngiliz gemisiyle getirilen ürünler içerisinde porselen ve kristal ürünlerin yer aldığı da görülür. 1818-1838 yılları arasında İzmir Efrenç Gümrüğü'ne giren ürünler arasında “çanak-ı İngiliz” şeklinde ifade edilen mallar da yer almaktadır⁸⁹⁰. 1891 yılında İngiltere'den İzmir'e 15.500 frank değerinde “porselen ve kristal” ürünler ithal edilmiştir⁸⁹¹. 19. yüzyılın sonlarında ise İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu Cumberbatch'in raporlarında toprak eşya ithalatının yapıldığı ve malların onda birinin Staffordshire fabrikalarından alındığı belirtilmiştir.

Smyrna/İzmir Agorası buluntuları içerisinde nicelik açısından en fazla örneğe sahip “Transfer baskı teknikli seramikler”, 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'nin çeşitli fabrikalarında üretilmiştir. Ülkede gerçekleşen Sanayi Devrimi'yle birlikte gelişim gösteren fabrikalarda seri ve ucuz şekilde çok sayıda üretim yapılmıştır. Özellikle Staffordshire Bölgesi'ndeki Stoke-on-Trent, seramik sanayisinin merkezi

⁸⁸⁹ François, Européennes, p.84, Tab.1.

⁸⁹⁰ Küçükkalay, İzmir, s.192.

⁸⁹¹ François, Européennes, p.88, Tab.2.

olarak görülmektedir (Harita 10). Bu bölgede bir kanalın çevresine kurulmuş çok sayıda seramik fabrikaları yer alır. Bu fabrikalar kendi üretimlerini gösteren üretici damgalarını ürünlerinde kullanmışlardır. Kazılarda ele geçen parçalarda çeşitli Staffordshire fabrikalarına ait üretici damgaları görülmektedir. Stoke-on-Trent bölgesinde yer alan fabrikalara bakıldığında Tunstall, Longport ve Fenton'da iki, Longton'da üç ve Hanley'de dört ayrı fabrikanın damgası kazı buluntularında görülmektedir. Transfer baskı teknikli seramiklerin hızlıca ve ucuz maliyetle yapıldıklarını gösteren çeşitli veriler kazı buluntularında da görülmektedir (Tab.213). Örneğin kazılarda çok sayıda bulunan kobalt mavi renkli Willow kompozisyonuna sahip seramiklerde renk tonlarının değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bunun en önemli sebebi aynı master kalıbın talep doğrultusunda sıklıkla kullanılmış olmasıdır. Buna bağlı olarak da farklı tonlarda mavi renk ortaya çıkmıştır. Bazı örneklerde fırınlama yapılırken bozulmaların meydana geldiğini detayların tam seçilemediği kompozisyonlarla görmekteyiz. Son olarak ise master kalıpla ortaya çıkarılan transfer kağıdının seramiğin ağız kenar bordürlerine yerleştirilirken kompozisyonun bozulabildiği de dikkat çekmektedir.

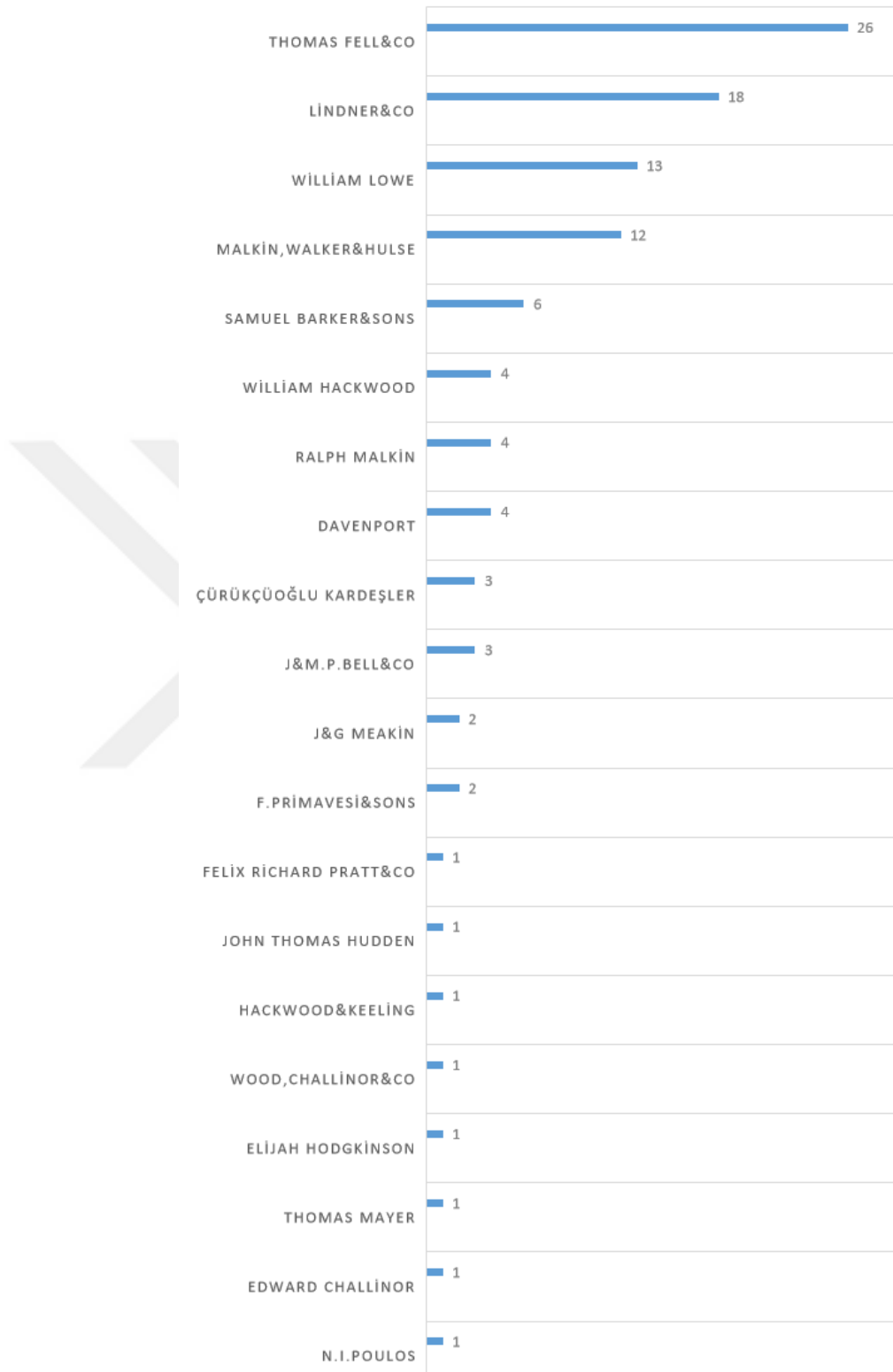
Harita 10: İngiliz seramiklerinin üretim yerleri ve Staffordshire, Stoke-on-Trent Bölgesi'nde fabrikaların olduğu noktalar (Harita: https://d-maps.com/carte.php?num_car=2554&lang=en (09/10/2019) Eklèmeler:

Z.A.Meriç

Tab.213: Transfer baskı teknikli seramiklerde görülen üretim hatalarından örnekler (S.Gök, Z.A.Meriç).

Kazılarda görülen damgalar içerisinde nicelik açısından en çok örneğe sahip Thomas Fell fabrikası seramikleri İngiltere'nin kuzeyinde Newcastle upon Tyne'da üretilmiştir. Bu örneklerde toplam 25 damga, çeşitli kompozisyonlara sahip örneklerde kullanılmıştır (Şek.7). Yine nicelik açısından yoğun olan bir diğer fabrika ise 18 damgayla Birmingham'da bulunan Lindner&Co fabrikasıdır. Rotherham'da yer alan Samuel Barker & Sons fabrikası ise 6 damgaya sahiptir. Staffordshire ve İngiltere'nin çeşitli merkezlerindeki fabrikaların yanı sıra İskoçya ve Galler fabrikalarından damgalar da seramiklerde kullanılmıştır. Glasgow'da Bell fabrikası, Cardiff-Swansea'da ise Primavesi&Sons fabrikası seramikleri kazılarda ele geçmiştir. Kazı buluntularındaki damgalardan yapılan tarihlendirmeye seramiklerin çoğunlukla 19.yüzyıla tarihlendirilen örnekler olduğu görülmektedir.

Şek.7: Smyrna/İzmir Agorası İngiliz seramiklerinde görülen üretici damgalarının dağılımı (Z.A.Meriç).

Smyrna/İzmir Agorası buluntuları içerisinde en çok örneğe sahip Thomas Fell damgaları Kaleiçi, Alanya ve Sinop'ta görülmektedir (Tab.214:1). Kazı buluntularında görülen “Fell” damgaları, Kaleiçi ve Alanya örnekleriyle aynıdır. Ayrıca kazılardaki seramiklerde olduğu gibi bu örneklerde de Willow sahnesi tercih edilmiştir. Fell damgasından sonra sayıca en çok örneğe sahip Lindner&Co damgalı örnekler ise Alanya seramikleri içerisinde de görülmektedir (Tab.214:2). Bu örneklerden biri transfer baskı diğeri sıraltı teknikli olup bir çapayla birlikte kullanılan Lindner&Co damgasına sahiptir. Alanya örnekleriyle benzer olarak Tire Müzesi'nden ay ve yıldız süslemesine sahip bir kâsede de çapa ve Lindner&Co damgası kullanılmıştır⁸⁹² (Tab.214:2). Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan 11 adet Lindner&Co damgasından beşinin Willow diğeri beşinin ise sepet ve çiçek kompozisyonuna sahip örneklerden oluştuğu görülür. Aynı kompozisyonlara sahip bu seramiklerin diğeri Lindner&Co damgalı örneklere göre sayıca fazla olması bu örneklerin takım halinde kullanıldığını düşündürmektedir. Kazılarda ele geçen çok sayıdaki Lindner&Co damgalı örnekler ile Tire Müzesi'nde bu damgaya sahip kâsenin varlığı Lindner fabrikasının İzmir piyasasını sıkça kullandığını göstermektedir.

Smyrna/İzmir Agorası üretici damgalarında görülen William Lowe fabrikası ürünleri Anadolu'da Alanya, İstanbul ve Sinop örneklerinde kullanılmıştır (Tab.214:3). Ayrıca Tire Müzesi'nde Lily kompozisyonuna sahip W Lowe damgalı bir tabak yer almaktadır⁸⁹³ (Tab.214:3). Kazılarda ele geçen Samos sahneli, WLL (William Lowe Longton) damgalı örneğin Adalar Denizi pazarı göz önüne alınarak yapıldığı düşünülmektedir. İzmir'de W L (William Lowe) damgasına bir diğeri örnek de Dokuz Eylül Üniversitesi Eski Eserler koleksiyonunda yer alır. Damgaya sahip tabakta ticarete kullanılan ürünlerde sıkça tercih edilen Asiatic Pheasants kompozisyonu bulunmaktadır. William Lowe fabrikasının Bosphorus kompozisyonuna sahip üretimlerinin de olması fabrikanın doğu pazarını sıkça tercih ettiğini göstermektedir⁸⁹⁴.

⁸⁹² Oral, Alanya, Lev.84.

⁸⁹³ Oral, Alanya, Lev.69.

⁸⁹⁴ William Lowe damgalı Bosphorus sahneli örnek için bkz. <https://vendra.gr/items/9xyy3o/piato-paleo-angliko.html> (02/11/2018).

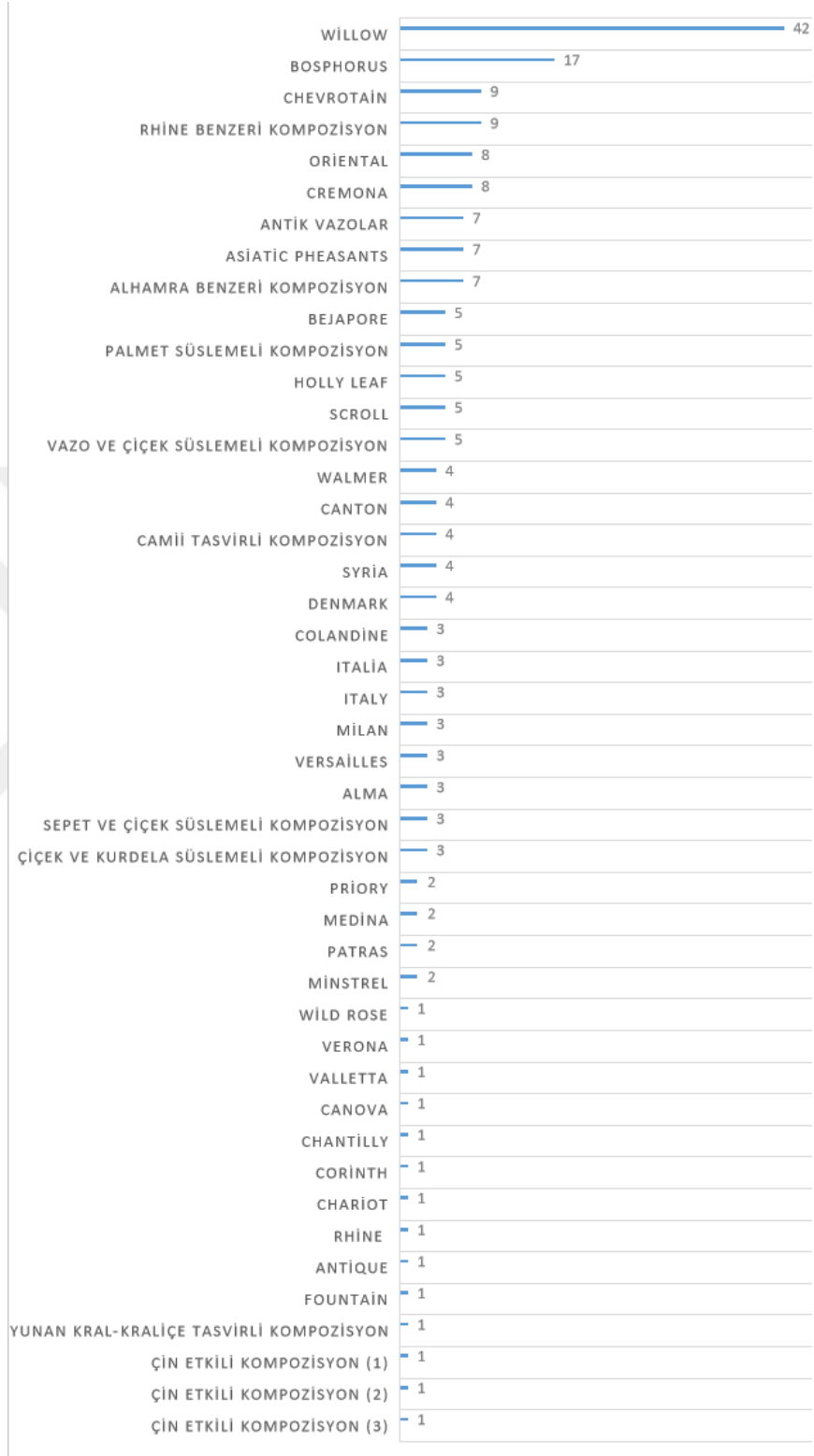
1-Thomas Fell	 	 	 	
	Smyrna/İzmir Agorası	Kaleiçi (Yener, Res.No.17/4)	Alanya (Oral, Alanya, Lev.33)	
2-Lindner &Co	 	 	 	
	Smyrna/İzmir Agorası	Alanya (Oral, Alanya, Lev.83)	Tire Müzesi (Oral, Alanya, Lev.84)	
3-William Lowe	 	 	 	
	Smyrna/İzmir Agorası	Alanya (Oral, Alanya, Lev.68)	Tire Müzesi (Oral, Alanya, Lev.69)	İstanbul (François, Européennes, Pl.3:8)

Tab.214: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan çeşitli üretici damgalarının Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Smyrna/İzmir Agorası transfer baskı teknikli seramiklerde kullanılan kompozisyonlar Çin etkili, Doğu/Oryantal etkili, Avrupa manzaraları ve Antik öğelerden oluşan geniş bir yelpazeye sahiptir. Kompozisyon isimleri genellikle üretici damgalarıyla birlikte kaide altlarında yer almaktadır. Kazı buluntuları içerisinde 26 örnekte kompozisyon isimleri üretici damgalarıyla birlikte yazılmıştır (Tab.215). 8 örnekte ise kompozisyon ismi damgada yer almamasına rağmen benzer örneklerden yola çıkarak kompozisyon adı tespit edilmiştir. Geriye kalan örnekler kompozisyon özelliklerine göre tanımlanmıştır. Bu verilerle birlikte seramiklerde 45 farklı kompozisyonun kullanıldığı görülmektedir (Şek.8).

Tab.215: Smyrna/İzmir Agorası'ndaki İngiliz üretici damgalarıyla birlikte kullanılan kompozisyon isimleri.

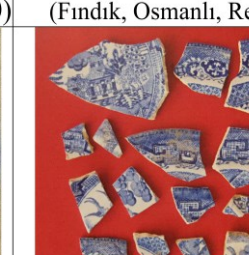
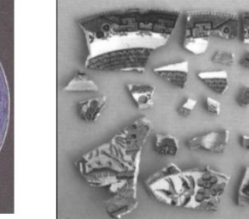

Şek.8: Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan transfer baskı teknikli seramiklerde görülen kompozisyonların dağılımı (Z.A.Meriç).

Transfer baskı teknikli seramiklerin ilk üretildiği yıllarda Çin porselenlerinden etkilenecek yapılan Çin etkili kompozisyonlar popüler olmuştur. Bu kompozisyonlar içerisinde Willow (Söğüt) sahnesi ise çok sevilmiş ve neredeyse tüm fabrikalarda üretilmiştir. Günümüzde de oldukça popüler olan bu kompozisyona sahip örnekler kazı buluntuları içerisinde 42 örnekte görülmektedir. Anadolu'da bulunan Avrupa seramikleri içerisinde de en sık kullanılan kompozisyon Willow olmuştur. Bu kompozisyona sahip seramikler Kaleiçi, Alanya, Demre/Myra Aziz Nikoloas Kilisesi, Sinop, Tekfur Sarayı, Knidos Antik Kenti, Demirköy Fatih Dökümhanesi, Bitlis Kalesi, Hoşap Kalesi, Gaziantep Kozanlı Camii minaresi, Yafa ve Potamia'da görülmektedir (Tab.216). Ayrıca Türkiye ve Yunanistan'daki birçok müzede de Willow kompozisyonlu tabak, kâse, tepsisi ve sütlük örnekler çok sayıdadır.

Kazı buluntuları içerisinde nicelik açısından Willow örneklerinden sonra gelen çeşitli Doğu/Oryantal etkili kompozisyonlar 40 örnekte kullanılmıştır. İngiltere fabrikalarında doğu/Müslüman ülkelerine özel üretimler yapıldığı bilinmektedir. Bu üretimler doğu coğrafyasında Uzakdoğu'ya kadar geniş bir alana yayılmıştır. Uzakdoğunun yanı sıra Osmanlı toprakları da bu seramiklerin satıldığı önemli bir merkez olmuştur. Kazılarda bulunan doğu etkili kompozisyonlarından Bosphorus sahneli seramikler, fincan ve fincan tabaklarından oluşan çeşitli renkler sahip takım/set şeklinde tasarlanmış örneklerden oluşmaktadır. Her ne kadar batılı etkiler taşısa da Syria kompozisyonu Smyrna/İzmir Agorası dışında Tekfur Sarayı, Tire Müzesi, Alanya, Çanakkale⁸⁹⁵ ve Yafa'da örneklerde de görülmektedir (Tab.217:1). Az sayıda görülen cami tasvirli kompozisyona sahip örnekleri ise Sinop, Alanya ve Yafa'da görmek mümkündür (Tab.217:2).

⁸⁹⁵ Çanakkale Kumarlar Köyü Camii güney cephesinde tahrip edilmiş bacini formunda tabak yer almaktadır. Tabanın köy kahvesinde asılı fotoğrafından kompozisyon seçilebilmektedir. Bilgi için bkz. Zekiye Uysal, "Çanakkale'de Çok İşlevli Bir Yapı: Kumarlar Köyü Camii", **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Sayı:30, 2013, s.148.

			
	Kaleiçi (Yener, Res.No.15/9)	Alanya (Oral, Alanya, Lev.70)	Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi (Fındık, Osmanlı, Res.15)
			
Smyrna/İzmir Agorası	Knidos (Doksanaltı, Knidos, Res.9)	Tire Müzesi (Z.A.Meriç, 2019)	Bitlis Kalesi (Baş, Şek.12)
			
Sinop Balatlar Yapı Topluluğu (Gök, Sinop, Fot.4)	Tekfur Sarayı (https://www.tekfursarayi.istanbul/tr/galeri) (10/09/2020)	Kırklareli Demirköy Fatih Dökümhanesi (Uysal, Excavation, Fig.15)	Potamia (Vallauri, Fig.16)
			
Hoşap Kalesi (Meydan, Kat.No.46)	Gaziantep Kozanlı Camii (Doğan, Fot.252)	Yafa (De Vincenz, Yafa, Fig.8.1A/1)	Serres (Vroom, Post Medieval, Fig.4.11)

Tab.216: Willow kompozisyonuna sahip seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Syria	Cami Tasvirli Kompozisyon					
		Smyrna/İzmir Agorası	Sinop Balatlar Yapı Topluluğu (S.Gök, 2019)	Alanya (Oral, Alanya, Lev.24)	Yafa (De Vincenz, Yafa, Fig.8.1B/7)	
						
		Smyrna/İzmir Agorası	Tekfur Sarayı (https://www.tekfursarayı.istanbul/tr/galeri) (10/09/2020)	Tire Müzesi (Z.A.Meriç, 2019)	Alanya (Oral, Alanya, Lev.24)	Yafa (De Vincenz, Yafa, Fig.8.1B/1)
						
		Alhamra Kompozisyonu (Cruickshank, Fig.3)	Sinop Balatlar Yapı Topluluğu (Köroğlu ve İnanan, Tab.4/e)	(Alhamra benzeri kompozisyon) Smyrna/İzmir Agorası	Tekfur Sarayı (https://www.tekfursarayı.istanbul/tr/galeri) (10/09/2020)	Potamia (Vallauri, Fig.15)
						
						Çanakkale (Z.Uysal, Fot.21)
						Marmaray/Üsküdar (Polat, Marmaray, Kat.No.DK32)

Tab.217: Doğu etkili kompozisyonların Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Doğu etkili süslemelerden Alhamra kompozisyonlu seramiklerin İstanbul'a yapılan özel üretimlerinin Malkin Walker & Hulse fabrikası tarafından Th.Stefanidi aracılığıyla gerçekleştirildiği bilinmektedir⁸⁹⁶ (Tab.217:3). Ayrıca T.Stefanidi damgalı bir diğer örnek Demirköy Fatih Dökümhanesi buluntuları içerisinde de yer alır. Ancak bu damganın hangi kompozisyonunda kullanıldığı yazar tarafından belirtilmemiştir. Alhamra kompozisyonuna sahip bir diğer örnek ise Sinop'ta ele geçmiştir. Alhamra kompozisyonuna benzer süslemelere sahip seramikler Smyrna/İzmir Agorası'nda tam ve tama yakın tabak ile fincan örneklerinden oluşmaktadır. Kazı buluntularında görülen bu kompozisyona benzer süslemelere sahip örnekler Marmaray/Üsküdar, Tekfur Sarayı ve Potamia'da bulunmuştur. Kazılarda bulunan seramiklerin iki tanesinde F yani Fell fabrikası damgaları yer almaktadır. İzmir'de bulunan Kuyumcular Han içerisinde seramiklerin satışında aracı şirket olan Stefanidi ismi geçmektedir⁸⁹⁷. Potamia örneğinde ise Copeland&Garrett damgası bulunmaktadır. Bu veriler doğrultusunda Alhamra ve bu kompozisyona benzer süslemeli örneklerin Osmanlı piyasasında sıkça tercih edildiği görülmektedir.

Staffordshire fabrikalarında transfer baskı teknikli örneklerin yanı sıra özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında kolay ve basit tekniğiyle fabrikasyon ürünleri olan "Sıraltı teknikli" ve "Sünger baskı teknikli" seramikler de üretilmiştir. Staffordshire fabrikalarının haricinde özellikle sünger baskı teknikli seramiklerin İskoçya'da da üretildiği bilinmektedir. İskoçya üretimleriyle birlikte bu grup seramikler Scottish Spongeware olarak da adlandırılmıştır. Bu seramiklerin İngiltere dışında Hollanda ve Fransa'da da üretiminin yapıldığı bilinmektedir. Yapılan bu üretimlerde çoğunlukla fabrikaların damgaları seramiklerde yer alır. Kazılarda ele geçen sıraltı ve sünger baskı teknikli seramiklerde ise herhangi üretici damgası yer almamaktadır. Ancak seramiklerin kazılarda bulunduğu yerler ve bu yerlerde 19. yüzyıla tarihlendirilen çoğunluğu İngiliz örneklerinden oluşan seramiklerle birlikte İngiliz üretimi olduğu düşünülmektedir. Sıraltı ve sünger baskı teknikli seramiklerin Sinop'ta bulunan

⁸⁹⁶ Cruickchank, s.16; Smyrna/İzmir Agorası buluntuları içerisindeki Bosphorus sahneli seramiklerin üretici damgalarında M.W.&H. yani Malkin,Walker&Hulse fabrikası görülmektedir. Bu fabrikanın doğu kompozisyonlarına sahip seramikleri Osmanlı topraklarına hem kendi fabrika damgalarıyla hem de aracı isimlerin damgalarıyla satış yaptığı görülür.

⁸⁹⁷ Atay, s.90.

örnekleri İngiliz üretimi, Alanya ve Yafa örneklerinin ise damgalarından yola çıkılarak Hollanda üretimi olarak tanımlanmıştır. Antalya Müzesi'nde sergilenen Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları'nda bulunan sıraltı ve sünger baskı teknikli seramikler bitkisel motiflere ve horoz figürlü süsleme kompozisyonuna sahiptir.

Slip boyalarla daldırma yöntemiyle mekanik çarklarda yapılan “Daldırma astarlı kaplar” ucuz maliyetiyle Staffordshire fabrikalarının yanı sıra Amerika’da da çeşitli fabrikalarda üretilmiştir. Süsleme teknikleriyle çeşitli gruplara ayrılan bu seramiklerden kazılarda en yoğun örneği olan Bant dekorlu gruptur. Yatay bantlar şeklinde mavi, gri, siyah ve yeşil renkle yapılan süslemelere sahip bu örnekler 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20.yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir. Daldırma astarlı kaplar grubu içerisinde oldukça popüler olan Mocha Ware örnekleri ise kazı buluntuları içerisinde az sayıdadır. 19.yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen örnekler bir tam kâse ve kâse parçasından oluşmaktadır. Daldırma astarlı kap örneklerinden helezonik dekorlu tek örnek ele geçmiştir. 19.yüzyıla tarihlendirilen bu örnekte krem, kahverengi ve siyah renk sliple süsleme yapılmıştır. Smyrna/İzmir Agorası dışında Sinop’ta bant dekorlu ve Mocha Ware, Alanya’da bant dekorlu⁸⁹⁸, Mocha ve helezonik dekorlu, Demirköy Fatih Dökümhanesi, Beyrut ve Yafa’da ise sadece bant dekorlu örnekler görülmektedir (Tab.218).

Tab.218: Daldırma astarlı kapların Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası’ndan örnekleri.

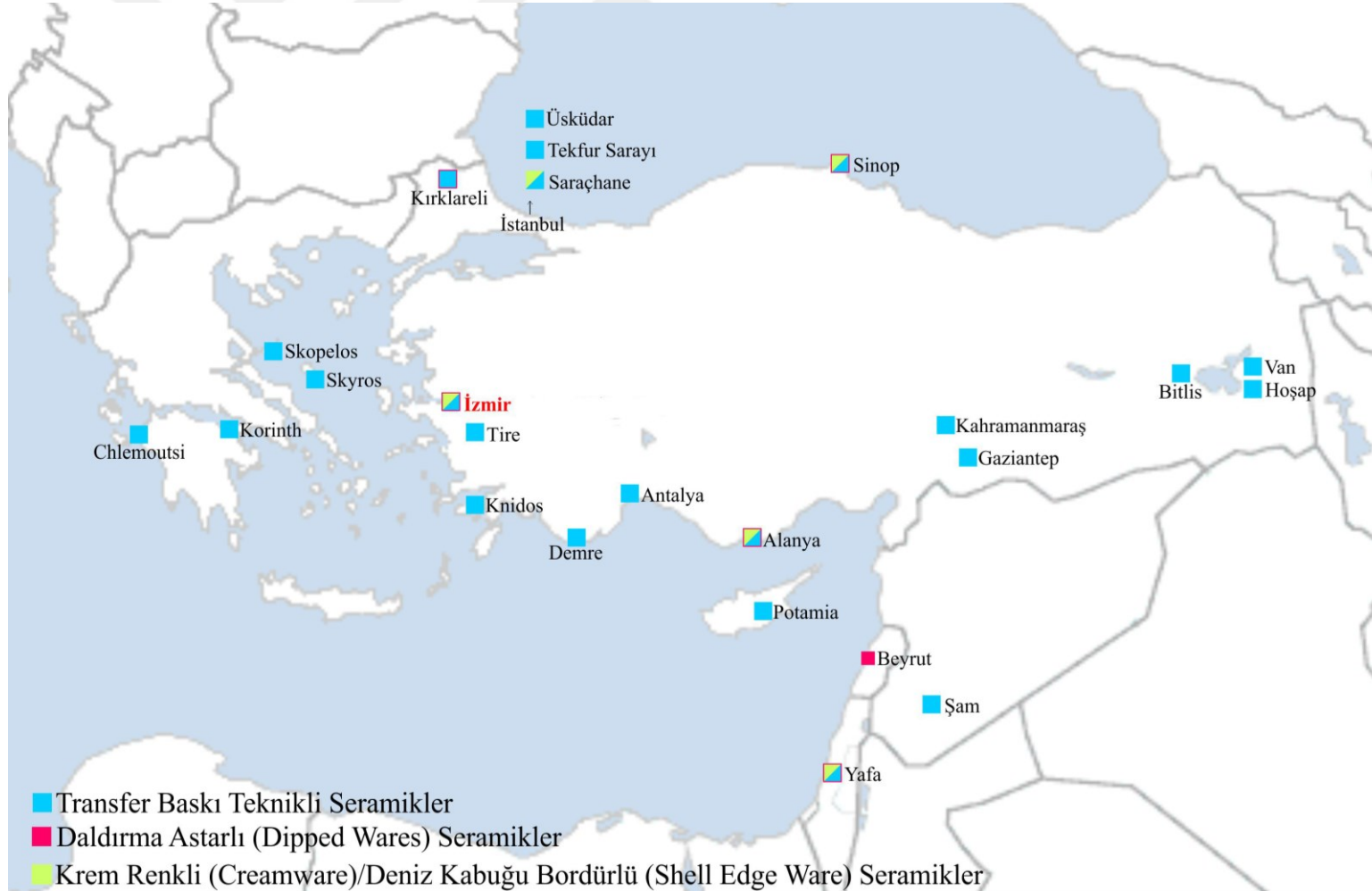
⁸⁹⁸ Alanya Kalesi’nde mavi, yeşil, siyah ve gri renkli örneklerin yanı sıra toprak renklerin kullanıldığı örnekler de görülmektedir. Bu renk kullanımına sahip Bant dekorlu örnekleri daha erkene 1790-1850 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Bkz. Oral, Alanya, s. 98.

Staffordshire fabrikalarında porselen beyazını elde etmek amacıyla yapılan üretimler ortaya çıkan renkle birlikte “Krem renkli seramikler” olarak adlandırılmıştır. Bu seramikler ağız kenar formlarıyla ya da kabartmayla yapılan süslemeleriyle çeşitli gruplara ayrılmıştır. Özellikle Staffordshire’daki Wedgwood fabrikasının kataloglarında “Royal Ware” adıyla geçen örnekler kazı buluntuları içerisindeki en yoğun gruptur. Aynı şekilde kataloglarda “Tours” formu olarak adlandırılan örnekler de sayıca çoktur. Krem renkli üretimler içerisinde ağız kenar bordürlerinin çoğunlukla kobalt mavi olmak üzere kahverengi ve yeşil renkli olduğu örnekler de yer almaktadır. “Deniz kabuğu bordürlü” tabaklarda transfer baskı teknikli seramiklerde olduğu gibi çeşitli üretici damgaları bulunmaktadır. Örneklerde üç adet Fell & Co, bir adet Lindner&Carter ve bir Davenport damgası görülür. Tours formlu krem renkli örnekler ile kobalt mavi, kahverengi ve yeşil renkli deniz kabuğu bordürlü örnekleri Alanya’da da bulunmuştur⁸⁹⁹ (Tab.219). Yafa’da yeşil ve kobalt renkli örnekler ele geçmiştir. Saraçhane kazılarında yeşil renkli tabak parçaları bulunmuştur. Sinop’ta ise sadece kobalt mavi renkli deniz kabuğu bordürlü örnekler görülmektedir. Bu damgalar ve stil özellikleriyle birlikte krem renkli ve deniz kabuğu bordürlü örnekleri 18.yüzyılın ikinci yarısı ile 19.yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Tab.219: Krem renkli ve Deniz kabuğu bordürlü seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası’ndan örnekleri.

⁸⁹⁹ Oral, Alanya, Lev.50-51.

Harita 11. İngiliz seramiklerinin Akdeniz Havzası'nda yayılımı

(Harita:https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklèmeler: Z.A.Meriç)

6.5. Habsburg ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler

Habsburg Hanedanlığının temelleri 13.yüzyılda atılmıştır. İsviçre'nin Aargau kentinde yer alan kale hanedanlığın ilk kalesi olarak bilinmektedir. 1379'da hanedanlığın ikiye ayrılmasıyla Leopold hakimiyeti başlamıştır. 1480'lerde Leopold kolundan I. Maximilan, Burgonya'nın mirasçısı Maria ile evlenerek Burgonya üzerinde hakimiyet kurar. Daha sonrasında 1526'da I. Ferdinand Macaristan ve Bohemya'da kral olur. Habsburg Hanedanlığı'nın Avusturya kolu imparatorluğun merkezi olup Macaristan ve Bohemya'yı yönetmektedir. I.Ferdinand'ın oğlu Filip'in İspanya mirasçısı Johanna ile evlenmesiyle sınırlar İspanya'ya genişlemiştir. 1700'lerde yıkılana kadar İspanya, Hollanda ve Burgonya'yı içine alan merkezler Habsburg Hanedanlığı'nın İspanya kolunu oluşturmuştur.

Osmanlı ile Habsburg arasındaki ilk ilişkiler Habsburg hanedanlığından Sigismund'un (1410-1437) doğu siyasetine öncelik vermesiyle oluşur⁹⁰⁰. Osmanlı Devleti'nin ilerleyişinin önüne geçmek amacıyla Osmanlılara karşı ittifaklar kurmaya çalışmıştır. 1498'de İstanbul'da Osmanlı ile Habsburg arasında ilk barış antlaşması imzalanmıştır⁹⁰¹. 16. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlılar ile Habsburglar Kanuni Sultan Süleyman ve Şarlken gibi önemli liderleriyle Avrupa'da ilerlemekteydi. Kanuni, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da ilerleyişini sürdürme niyetinde iken Şarlken de Avrupa'da diğer devletlere karşı üstünlük elde etme amacındaydı. Bu sebepler iki hükümdarı karşı karşıya getirmese de Osmanlılar Şarlken'in kardeşi Ferdinand ile Macaristan'ı fethetmek için savaşmıştır. 1519'da Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun başına geçmek için Şarlken ve I. Fransuva aday olmuştur. Şarlken'in İmparator seçilmesiyle birlikte I.Fransuva'yla savaşa girmesi Osmanlılar için bir fırsat olmuştur. 1521 yılından Kanuni tarafından Belgrad'ın fethedilmesi Macarlara üstünlük kurulmuştur⁹⁰². Ayrıca bu dönemde Habsburg hanedanlığından V.Karl (Charles-Quint) Avrupa'da yükselişe geçmiştir.

⁹⁰⁰ Yusuf Yıldız, **Osmanlı-Habsburg İlişkileri Kanuni-Şarlken-Busbecq**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s.43.

⁹⁰¹ Y.Yıldız, s.44.

⁹⁰² Yusuf Alperen Aydın, **XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Anlaşmaları ve Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001, s.7.

1574 yılında Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasında ilk yazılı antlaşma imzalanmıştır⁹⁰³. 5 yıl geçerli olan ahidnâme Kanuni tarafından I. Ferdinand'a verilmiş ve V. Karl da buna dahil olmuştur. 1562 yılına gelindiğinde Kanuni, Avusturya ikinci ahidnâmeyi 8 yıllık süre için vermiştir⁹⁰⁴. Avusturya içerisinde Ferdinand'ın ölümüyle birlikte II. Maximilian yerine geçmiştir. Bu süreçte Osmanlılar yaşanan sorunlardan dolayı Avusturya'ya savaş ilan eder. 1567'de Kanuni'nin öldüğü Zigetvar kuşatmasıyla kale ele geçirilir ve Macaristan üzerinde hakimiyet kurulur. Kanuni'den sonra tahta çıkan oğlu II. Selim, 1568 yılında Macaristan'ın kuzeyi için Habsburglar ile antlaşma sağlar. Bu antlaşmayla birlikte iki devlet arasındaki savaş sona ermiş olur. II. Selim'den sonra hükümdarlık yapan oğlu III. Murat da Avusturya'ya verilen ayrıcalıkları onamıştır. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti'nin doğu siyasetinde rol alması Avusturya'da küçük çaplı ayaklanmalar çıkmıştır. 1592'de Avusturya kuvvetlerinin Bosna Beyi Hasan Paşa üzerinde üstünlük kurmasıyla Avusturya'ya karşı savaş kararı alınır⁹⁰⁵. 1593 ile 1606 yılında imzalanan Zitvatorok Antlaşması'na kadar olan dönemde geçen savaşlar "Onbeş Yıl Savaşları" olarak adlandırılır. 1603 yılında tahta çıkan I. Ahmet döneminde devlet doğu ve batı cephelerinde savaşmanın yanı sıra Anadolu'daki Celali isyanları ile ilgilenmekteydi. 1606'da imzalanan Zitvatorok Antlaşmasıyla Avusturya'ya her sene ödenen haraç kaldırılmış ve Padişah ile İmparator eşit sayılmıştır⁹⁰⁶.

Osmanlı Devleti ile Habsburglar arasındaki ticari ilişkilerle birlikte kültürel ilişkiler de gelişmiştir. Alman sanatçı Albrecht Dürer'in (1471-1528) 1495 yılında yapmış olduğu bir çiziminde Osmanlı figürleri dikkati çeker. "Osmanlı Binicisi" adlı eserinde yer alan figür, Fatih'in madalyonlarının arka yüzünde yer alan at üzerindeki Fatih'e benzemektedir. Dürer'in diğer çizimlerinde de at üzerinde biniciler görülür (Tab.220:1). Suluboyayla yapmış olduğu bir başka çizimde ise üç Osmanlı figürü yer alır. Figürler sarıkları ve cübbeleriyle Osmanlı özellikleri yansıtır. Augsburglu sanatçı Hans Holbein (1497-1543) tarafından 1533'te yapılan "Elçiler" adlı tabloda kullanılan halılar dikkat çekmektedir (Tab.220:2). Doğudan ithal edilen bu halıları resimlerinde kullanmasıyla birlikte Türk Halı sanatında Holbein grubu halılar oluşmuştur. Alman

⁹⁰³ Aydın, s.25.

⁹⁰⁴ Aydın, s.16.

⁹⁰⁵ Aydın, s.19.

⁹⁰⁶ Aydın, s.23.

sanatçı Hans Weigel der Ältere (1520-1577) de Osmanlı figürlerini sıklıkla kullanmıştır. Seri halinde yapmış olduğu illüstrasyonlarda, sultan, imam ve asker gibi çeşitli figürleri çizmiştir.

1683 yılında Osmanlı Devleti'yle Avusturya arasında gerçekleşen savaşın sonucunda yenilen Osmanlı ordusunun cephanesi ve hazinesi Prens Ludwig Wilhelm'in eline geçmiştir. Bu zaferden sonra "Türk Ludwig" veya "Türk Louis" olarak anılan Prens, ele geçen hazineden yola çıkarak saray ressamına kendisini Türk giysileri içerisinde resmettirmiştir. Ayrıca ele geçirilen cephanelikler ve çeşitli ordu malzemelerinden Osmanlı çadırının ne kadar görkemli olduğu görülmektedir. Viyana kahvehanelerinde kahve ve tütün modası başlar. 1683 yılında Georg Franz Koltschitzky Viyana'daki ilk kahvehaneyi (Kaffehaus) açmıştır (Tab.220:3). 1719 yılında III. Ahmet tarafından Viyana'ya elçi olarak gönderilen İbrahim Paşa, Viyana halkına mehter takımı tarafından konserler ayrıca çeşitli gösteriler düzenlemiştir. Viyana'nın doğusundaki Leopoldstadt şehrinde halka sunulan Türk etkinlikleri, gravürlerde de görülebilir. Polonya kralı I. Friedrich August, Turquerie modasını kullanan kişilerden olmuştur. Oğlunun Avusturya İmparatorunun kızı Maria Josepha'yla düğününde krala armağan olarak III. Ahmet tarafından bir mehter bandosu yollanmıştır. Ayrıca düğünde Türk aksesuarları ve töreleri de uygulanmıştır.

Habsburglar ile Osmanlılar arasındaki ticaret rotalarına bakıldığında ise çeşitli merkezler görülmektedir. 1511 yılında Almanların Venedik ve Cenova limanlarını birer durak olarak kullandığı bilinmektedir⁹⁰⁷. Venedik ambargosunun olduğu yıllarda ise Kefe üzerinden deniz yolu ticareti gerçekleştirilmiştir. Almanlar 17. yüzyıl başlarında ticaret rotalarında Akdeniz ve daha sonrasında Venedik üzerinden topraklarına malları taşımaktaydı. Örneğin Anadolu, Kıbrıs ve Suriye'den gelen pamuk, tüccarlar tarafından Venedik'te satın alınıyor ve Augsburg'a ulaştırılıyordu⁹⁰⁸.

⁹⁰⁷ Ergün Özsoy, **Akdeniz'de Osmanlılar ve Habsburglar 1550-1600:Siyaset-Ticaret-Ziyaret**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016, s.173.

⁹⁰⁸ Özsoy, s.172

1

2

3

Tab. 220. Osmanlı Devleti ile Habsburg arasındaki ticaretin yansımaları

1: http://warfare.ga/Ottoman/byEuropeans/Durer-Turkish_Cavalryman.htm?i=1 (18/06/2019) **2:**

[https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ambassadors_\(Holbein\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ambassadors_(Holbein)) (18/06/2019) **3:**

<https://it.depositphotos.com/115525362/stock-photo-monument-to-kulczycki-in-vienna.html> (18/06/2019)

6.5.1. Avusturya/Alman Seramiklerinin Değerlendirilmesi

Kazılarda bulunan Alman üretimi seramikler iki gruptan oluşmaktadır. Yoğunluğu oluşturan grupta Meissen porselenleri yer almaktadır. Avrupa'nın ilk porselen üretimleri olan Meissen ve diğer merkezlerdeki porselenler Çin porselenlerinden etkiler taşımaktadır. Meissen fabrikalarında 18. yüzyılda çeşitli yöneticiler tarafından farklı üsluplarla porselen üretimi yapılmıştır. Bu porselenleri kaide altlarında bulunan damgalarla tarihlemek mümkündür. Kazılarda çapraz kılıç damgasına sahip örnekler yoğunluktadır. 1774-1805 yılları arasında Meissen fabrikalarının başında olan Kont Marcolini döneminde Osmanlı piyasasına yönelik üretimlerin yapıldığı görülmektedir. Çapraz kılıç damgasının yanına yıldız motifinin eklenmesiyle bu dönem üretimler seçilebilmektedir. Kahve kültürüyle birlikte üretimi artan kahve fincanları Meissen fabrikasında da çokça üretilmiştir. Kazılarda ele geçen Meissen porselenelerinin tümü kahve fincanı örneğidir. Kazı buluntuları, 1720'lerden 1805 yılına kadar fabrikanın üç dönem örneklerini barındırmaktadır. Agora'da çoğunlukla 18. yüzyıla tarihlendirilen Kütahya üretimi fincanlar yoğun olarak bulunmuştur. Bu fincanların sadece evlerde kullanılmayacak kadar fazla olması Agora'daki Kütahya fincanlarının kahvehanelerde veya satış amaçlı züccaciyelerde olduğunu düşündürmektedir. Kütahya fincanlarıyla hem form özellikleri hem de üretim tarihleriyle benzer olan Meissen fincanları da Agora içerisinde evlerde kullanılmış olması dışında bahsedilen şekilde de kullanım görmüş olmalıdır. Bu noktada Mozaikli Yapı'nın çeşitli plankarelerinde Kütahya seramikleri lülelerle birlikte yoğun olarak bulunmuştur. S.Gök bu mekanların kahvehane olabileceğini ifade etmektedir⁹⁰⁹. Aynı plankarelerde Meissen fincanları örnekleri de görülmektedir. Fincanların yoğun lüle buluntularının daha az olduğu diğer mekanın ise bir dükkan olabileceği düşünülmektedir⁹¹⁰. Yine Meissen fincanlarından çeşitli örneklerin de bu mekanlarda bulunduğu görülmektedir.

Meissen Fabrikalarında özellikle Osmanlı pazarı için üretilen kahve fincanları Osmanlı eyaletlerinde çokça bulunmuştur (Tab.221). Alanya, Saraçhane, Aphrodisias ve Cezayir'de Marcolini Dönemi (1774-1805) çapraz kılıç damgalı örnekler görülmektedir.

⁹⁰⁹ Gök, Kütahya, s.16.

⁹¹⁰ Gök, Kütahya, s.16.

Sadece çapraz kılıç damgasının (1720'ler-1770'ler) olduğu örnekler Tekfur Sarayı ve Şam'da ele geçmiştir. Süsleme kompozisyonlarına bakıldığında ise dışı yivli gövdeli kırmızı ve mavi renkli bezemeli örnekler Alanya, Tire Kutu Han ve Şam'da bulunmuştur. Meissen üretimlerinde sıkça kullanılan mavi beyaz çiçek ve yaprak bezemelere sahip kompozisyonlu örnekler Alanya, Saraçhane, Üsküdar, Tekfur Sarayı, Demirköy Fatih Dökümhanesi, Aphrodisias, Tire Kutu Han, Yafa ve , Cezayir ve Şam'da görülmektedir. Dışı kahverengi içi mavi beyaz süslemeli fincanlar ise Saraçhane, Tekfur Sarayı, Demirköy Fatih Dökümhanesi ve Yafa'da bulunmuştur. Bu örnekler dışında Sinop'ta Witteburg porselenleri, Beyrut'ta ise Meissen ve Viyana porselenleri olarak ifade edilen örnekler görülmektedir.

1700 yılında Nemçe (Avusturya) elçisi Osmanlı Sarayı'na göndermiş olduğu hediyeler içerisinde kahve fincanları da yer almaktadır⁹¹¹. 1719'da Viyana'daki Türk büyükelçisine Osmanlı sarayına gönderilmek üzere çeşitli armağanlar verilmiştir. Özellikle padişah, valide sultan ve sadrazama verilen hediyeler içerisinde çok sayıda kahve masası ve fincan takımı yer almaktadır⁹¹². Osmanlı Sarayı dışında çeşitli kaynaklardan Osmanlı evlerinde de Saksonya porselenlerinin kullanımı görülmektedir. 1864 tarihli bir çeyiz listesinde “altı adet Saksonya sahan maa kapak” ve “yirmidört tane iftariye tabak Saksonya” ifadeleri geçmektedir⁹¹³. Osmanlı piyasasına yönelik yapılan üretimlerde Türk kültürüne uygun olarak figürlü süslemelerin kullanılmadığı görülmektedir. Bunun yerine yaprak ve çiçek gibi bitkisel bezemelerin tercih edildiği dikkati çeker⁹¹⁴. Ayrıca sıraltı tekniğiyle yapılan süslemelere bu piyasaya yönelik bir son dokunuş olarak sır üstüne altın yaldız, pembe ve yeşil gibi canlı renklerle eklemeler yapılmıştır. Ancak Osmanlı Sarayı'na kahve fincanlarının yanı sıra şekerlikler, tepsiler, sütlükler ve lokumluk gibi formlar “alla turca” üslupla yapılarak gönderilmiştir. Ayrıca üzerinde Osmanlıca “haşa-Allah, içene afiyet olsun sene 1756-57” (Tab.222:1), “Afiyet olsun, bu kaptan içen şifa bulsun” yazılı kahve fincanları da Meissen fabrikalarında özel

⁹¹¹ G. Yılmaz, Porselen, s.97.

⁹¹² Frédéric Hitzel, “Diplomatik Armağanlar Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş Tokuş”, **Harp ve Sulh Avrupa ve Osmanlılar**, (Ed. Dejenirah Couto), Kitap Yayınevi, 2010, s.252.

⁹¹³ G. Yılmaz, Porselen, s.103.

⁹¹⁴ Hitzel, s.253.

olarak üretilmiştir⁹¹⁵. Bu yazılar dışında yine Osmanlıca iyi dilek, dostluk ve vefadan bahseden ifadeler de Meissen üretimi kahve fincanlarında görülmektedir (Tab.222:3). Topkapı Sarayı koleksiyonlarında yer alan örneklerde ayrıca “Burhan Efendi, sene 1246” yazılı altın yaldız bezemeli fincan da özel üretimlerden biridir (Tab.222:2). Meissen fabrikalarında Osmanlı pazarına özel olarak üretilen kahve fincanlarındaki ince işçilikli ve düzgün yazılmış yazıların Alman sanatçılar tarafından yazılmış olasılığı düşük görünmektedir. Bunun en büyük göstergesini ise arşiv belgelerinde görmek mümkündür. Alman imparatoru padişaha gönderilmek üzere çini levhalar yapılmasını istemektedir. Bunun için Doğu Prusya’daki porselen fabrikalarındaki Cezayirli, Faslı ve Tunuslu Müslüman esirlerden hat sanatını icra edebilen sanatkar olanlarından faydalandığı anlaşılmaktadır⁹¹⁶. Osmanlı Sarayı’na gönderilen ürünlerin dışında 19.yüzyıl tereke kayıtlarında da Saksonya ve Beç işi olarak ifade edilen porselen ve seramik ürünlerden bahsedilmektedir. 19.yüzyıl başlarında Afyonkarahisar’da kullanılan ev eşyalarını gösteren tereke kayıtları içerisinde mutfak eşyaları listelenmiştir. Bu eşyalardan “Biç ya da Beç tabağı”, “Kebir Saksonya bardak”, “sağır Saksonya bardak”, “Saksonya kâse” ve “Peç kâsesi” gibi yemek kültüründe de Avrupa ürünlerinin kullanıldığını göstermektedir⁹¹⁷.

Avusturya porselenlerinin 18.yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı piyasasında popüler olduğu daha sonrasında ise Alman Ansbach üretimlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ansbach fabrikalarında Osmanlı pazarına gönderilmek üzere 1793 yılında 41.000, 1799’da 48.000 ve 1830’larda milyona yaklaşan sayıda kahve fincanı üretildiği bilinmektedir⁹¹⁸. Başta Meissen olmak üzere Saksonya fabrikalarında üretilen porselenlerin Akdenize ticaretinin, Trieste üzerinden yapıldığı bilinmektedir. Trieste kentini Viyana’ya bağlayan demir yolu hattının inşasıyla Akdeniz ticaretinde Trieste Limanı, Marsilya Limanı’nın önünde yükselişe geçmiştir⁹¹⁹. İzmir ile Trieste arasında ticari faaliyetlerin yoğunluğu bilinmektedir. 1818-1838 İzmir Efrenç Gümrüğü

⁹¹⁵ **Bir taşım keyif: Türk kahvesinin 500 yıllık öyküsü**, Ed. Ersu Pekin, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 2015, s.231; Ayrıca örnekler için bkz. Artan, Fig.3; <https://www.britishmuseum.org/Env.No.Franks.112> (17/05/2020)

⁹¹⁶ Pekin, s.231.

⁹¹⁷ Mehmet Güneş, “Tereke Kayıtlarına Göre XIX.Yüzyıl Başlarında Afyonkarahisar Halkının Kullandığı Eşyalar”, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, 2009/2, s.280.

⁹¹⁸ G. Yılmaz, s.104.

⁹¹⁹ François, Imports, p.324; Européennes, p.91.

kayıtlarında Trieste'den İzmir'e Nemçe (Avusturya) bandıralı birçok gemi gelmiştir⁹²⁰. Ayrıca daha az sayıda olmak üzere Cenova, Malta, Livorno ve Venedik üzerinden de Nemçe bandıralı gemilerin geldiği görülmektedir. 1888 yılında İzmir ve Hamburg hattının düzenlenmesiyle birlikte İzmir'e gelen Alman ve Avusturya gemilerinin sayısında artış gözlemlenmektedir. 1891 yılında İzmir'e yaklaşık 9.180 frank değerinde Avusturya "pişmiş toprak" örnekleri ithal edilmiştir⁹²¹.

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan bir diğer Alman üretimi seramik grubu stoneware örneklerdir. Kazılarda Meissen fincanlarına göre sayıca daha az örneğe sahip stoneware üretimler iki gruba ayrılmaktadır. İlk grup Westerwald üretimi 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18. yüzyıla tarihlendirilen kobalt mavi renkli kabartma süslemelere sahip sürahi parçalarından oluşur. İkinci grupta ise tek örnekle temsil edilen Frechen üretimi figürlü sürahi örneği yer almaktadır. Bu örnek ise 17. yüzyılın ikinci yarısı-18. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmektedir. Kazılarda Alman üretimi olduğu anlaşılan bezemeli stoneware üretimleri İngiliz stoneware örneklerine göre çok az sayıdadır. Bu sebeple Alman üretimi stoneware şişelerin Smyrna/İzmir Agorası alanında pek tercih edilmediği anlaşılmaktadır. Stoneware üretimlerin Anadolu'da yayılımı sınırlıdır. Efes 6 no'lu Anonim Türbe kazılarında bulunan örneğin kazımayla yapılmış damgasıyla Hollanda üretimi olduğu belirtilmiştir. Aynı şekilde Eski Van Şehri kazılarında da bulunan stoneware şişelerin damgasından Hollanda üretimi olduğu anlaşılmaktadır. Yafa'da görülen koyu renkli bezemesiz stoneware şişelerin İngiliz üretimi olduğu ifade edilmektedir. Kazılarda bulunan Frechen üretimi figürlü örnekle benzer sürahiyi ise İstanbul/Çinili Köşk'te görmek mümkündür⁹²².

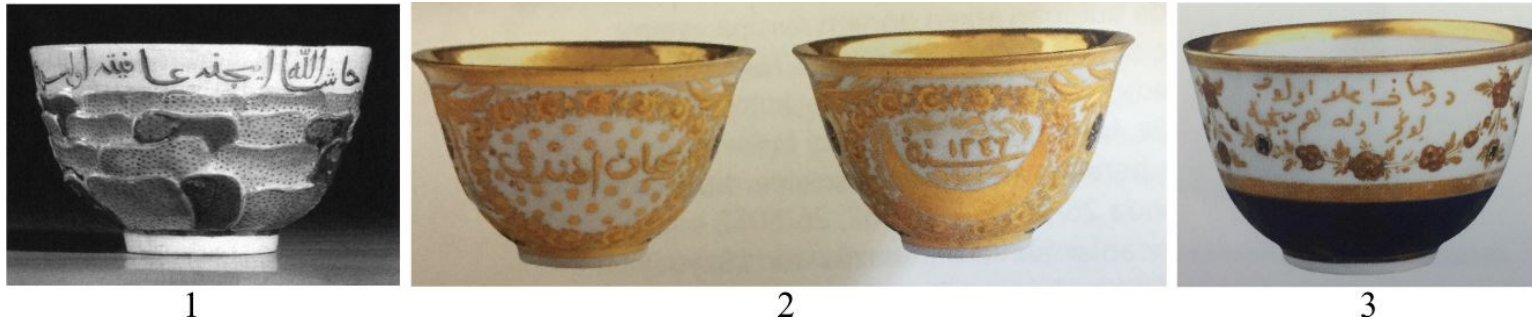
⁹²⁰ Küçükkalay, İzmir, s.125-179.

⁹²¹ François, Européennes, p.88, Tab.2.

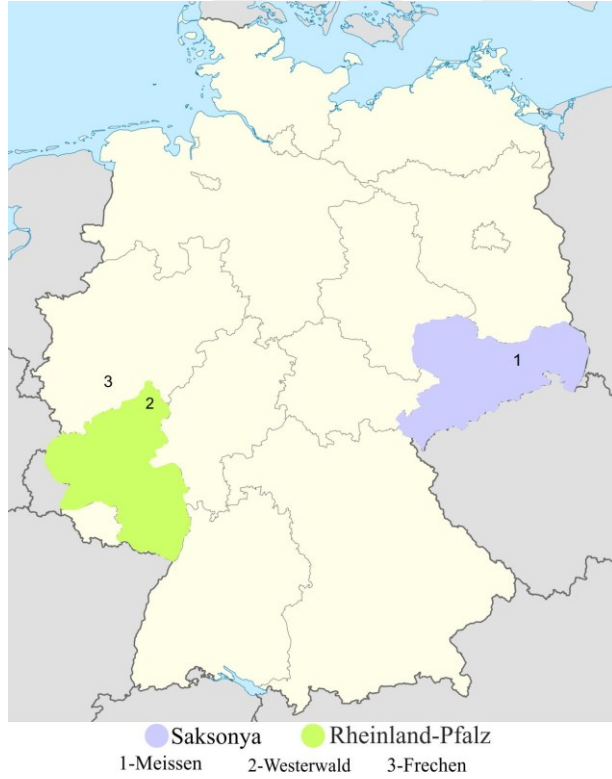
⁹²² Özlem Duran, **Çinili Köşk Koleksiyonu'nda Figürlü Seramikler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007, s.170, F.104.

Tab.221: Meissen Porselenlerinin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'ndan örnekleri.

Tab.222: Meissen fabrikalarında Osmanlı pazarı için özel üretilen yazılı fincanlar (1:Artan Fig.3 2:Pekin, Res.13-14 3:Pekin Res.12).

Harita 12. Avusturya/Alman seramiklerinin üretim merkezleri (Harita: http://mapas.owje.com/maps/13469_germany-blank-map.html (05/10/2020) (Eklmeler: Z.A.Meriç) **Harita 13.** Avusturya/Alman seramiklerinin Akdeniz Havzası'nda yayılımı (Harita:https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019). Eklmeler: Z.A.Meriç)

6.6. Belçika ile Osmanlı Devleti Arasındaki Ticari İlişkiler

1830 yılında Hollanda Krallığı'ndan bağımsızlığını ilan eden Belçika, 1837'de Osmanlı Devleti tarafından tanınmıştır. Bu tarihten sonra Belçika ile Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişkiler gelişmiştir. Genel olarak bakıldığında Belçika'dan endüstri ürünlerinin Osmanlı topraklarına ithalatı, ham madde, tarım ve hayvan ürünlerinin de Osmanlı Devleti'nden Belçika'ya gönderildiği görülmektedir. İki devlet arasındaki ilk ticaret antlaşması 1838 yılında imzalanmıştır⁹²³. Bu antlaşmanın maddelerinde, Osmanlı ile Belçika'nın yaşayabileceği her türlü olumsuzluğa rağmen vatandaşlar arasında dostluğun zarar görmeyeceği belirtilmekteydi. 1838 yılında İngiltere'yle imzalanan Balta Limanı Ticaret Antlaşması'nın yabancı tüccarlara önemli ayrıcalıklar sağlaması Belçika'nın da yeni bir antlaşmayla bu haklara sahip olmasına sebep olmuştur. 1840 yılında Osmanlılar ile Belçika arasında ek bir ticaret antlaşması imzalanarak Balta Limanı Antlaşması hükümleri Belçika adına da geçerli olmuştur⁹²⁴.

1838 Ticaret Antlaşması'yla birlikte Belçika Osmanlı Devleti'nin şehir ve limanlarına konsolos ve konsolos vekili atayabiliyordu. Anadolu coğrafyasında İzmir, Edirne, Adana ve Trabzon gibi birçok merkez ile Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Adalar Denizi'nde çeşitli noktalarda Belçika konsolosları bulunmuştur. 1839 yılından itibaren Osmanlılar Belçika fabrikalarına birçok askeri malzeme siparişi verilmiştir. Özellikle tüfek, tabanca ve nişangâh gibi silah ve askeri malzemeler Anvers ve Liege gümrüklerinden satın alınmıştır⁹²⁵. 1862 yılında iki devlet arasında yapılan bir diğer ticaret antlaşmasında iç ve dış ticaret serbestliği olduğu şekilde devam etmektedir. Ayrıca yabancı tüccarlara verilen imtiyazların arttığı da görülmektedir .

⁹²³ Mehmet Temel, "XIX.Yüzyılda Osmanlı-Belçika Ticari İlişkileri", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:15, Sayı:27, Haziran 2012, s.248.

⁹²⁴ Temel, s.252.

⁹²⁵ Temel, s.253.

6.6.1. Belçika Seramiklerinin Değerlendirilmesi

Smyrna/İzmir Agorası'nda diğer Avrupa seramiklerine göre daha az sayıda Belçika üretimi örnek bulunmuştur. Kazılarda damgalarından tespit edilebildiği üzere Boch Frères-Keramis ve Nimy porselen fabrikaları ürünleri görülmektedir. Seramikler içerisindeki B F Keramis damgalı örnekler transfer baskı teknikli, diğer örnekler ise düz beyaz bezemesizdir. Kazılarda bulunan Belçika üretimi seramikler damgalarından yola çıkılarak 19.yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir. Osmanlı Devleti ile Belçika arasındaki ilişkiler ve arşiv belgeler doğrultusunda seramik ürünlerin ticarete sıkça kullanıldığı görülmektedir (Tab.223). Boch Frères-Keramis Fabrikası düz beyaz üretimleri Anadolu'da Alanya ve Bitlis'te görülmektedir. Bitlis'te ayrıca "B" ve "F" damgalı sünger baskı teknikli örnekler de yer almaktadır. Nimy porselen fabrikası damgalı mavi beyaz renkli geometrik bezemeli örneklerin Şam ve İstanbul'da örnekleri görülmektedir⁹²⁶. Kazılarda bulunan bezemesiz Nimy damgalı kâsenin benzeri ise Mısır/Luksor'da bulunmuştur⁹²⁷.

Smyrna/İzmir Agorası buluntuları özelinde Anvers ve İzmir limanları arasında yapılan düzenli ticari taşımacılık dikkat çekmektedir. İzmir'e Belçika'dan gelen ithal mallar arasında fayans malzemenin yanı sıra kristaller, demir, cam, kumaş ve lamba gibi ürünler görülmektedir. 1862 Gümrük Tarife Defterlerinde "Belçika Devleti Memâliki Mahsûlâtı" içerisinde seramik ticaretine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Defterde "Tabak ve kâse ve porselen ta'bir olunur bi'l-cümle" ile "Belçika mahsulü tuğla ve kiremit" ifadeleri görülmektedir⁹²⁸. Beyrut Limanı'na Belçika'dan gelen ithal ürünlerde ise "fayans porselen" maddesi altında 420.000 kg fayans ithalatının yapıldığı belirtilmektedir⁹²⁹. Bu ithalatın Almanya, Fransa, İngiltere ve Belçika arasında paylaşıldığı ancak son yıllarda Belçika'nın fayans ürününde artış gösterdiği ifade edilmektedir.

⁹²⁶ François, Européennes, p.105.

⁹²⁷ François, Européennes, Pl.6:4.

⁹²⁸ Murat Fidan, "Osmanlı İmparatorluğu ile Belçika Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defteri (1862)", **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:18, Sayı:1, 2017, s.307.

⁹²⁹ Murat Arısal, **XIX.Yüzyılda Osmanlı Belçika Ekonomik İlişkileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001, s.104.

1-Nimy 2-La Louvière

Harita 14: Belçika üretimi seramiklerin üretim merkezleri (Harita: https://www.gifex.com/fullsize-en/2011-07-06-14066/Belgium_blank_map.html (10/09/2020) Eklemeler:Z.A.Meriç)

Smyrna/İzmir Agorası	Alanya (Oral, Alanya, Lev.90)	Bitlis (Baş, Şek.13)	Bitlis (Baş, Şek.13)
Smyrna/İzmir Agorası	İstanbul (François, Européennes, Pl.6:2)	Şam (François, Damas, Fig.5/37)	Luksor (François, Européennes, Pl.6:4)

Tab.223: Belçika üretimi seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası ve Akdeniz Havzası'nda yayılımı.

SONUÇ

İzmir'in Konak ilçesinde bulunan Smyrna/İzmir Agorası'nda 2007 yılından itibaren Agora ve çevresindeki alanda devam eden kazı çalışmalarında, çeşitli antik yapıların üst kotlarında yer alan Osmanlı yapılaşmaları bizlere birçok veri sunmuştur. Özellikle Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen seramik, sikke, cam, kemik ve metal malzeme bu yapılaşmalarda gerçekleşen kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Bu malzemelerden hem Osmanlı hem de Avrupa üretimi seramikler çok sayıda buluntuyla temsil edilmektedir. Yapmış olduğumuz doktora çalışmasında kazılarda bulunan nicelik ve nitelik açısından büyük yoğunluk gösteren Avrupa seramikleri üretim merkezleri, teknikleri, üslupsal özellikleri ve tarihlendirmeleriyle detaylı olarak tanımlanmıştır. Seramikler, kazı alanında çeşitli noktalarda ortaya çıkarılmıştır. Özellikle Agora'nın batısında yer alan Batı Yapı/Bouleuterion, Bouleuterion Caddesi, Mozaikli Yapı, Faustina Açmaları ve Roma Hamamı'nın üst kotlarındaki olasılıkla Osmanlı dönemi konutlarına ait yapılaşmalarda Avrupa seramikleri yoğunluktadır. Ayrıca Agora'nın kuzeyinde Kuzey Cadde ve Bazilika Kuzeydoğu Kapısı'nda da yer alan çeşitli Osmanlı yapılaşmalarındaki kazılarda Avrupa üretimi örnekleri görmek mümkündür.

Tez çalışmasının ilk aşamasında 2008-2018 yılları arasında Smyrna/İzmir Agorası'nın çeşitli noktalarında bulunmuş toplam 1323 adet Avrupa seramiği detaylı olarak incelenmiştir. Çalışma içerisine form tipini görebildiğimiz tam ve tama yakın örnekler, bezeme veya süsleme kompozisyonları seçilebilen örnekler dahil edilmiştir. Bu örneklerin yanı sıra çalışma sırasında küçük parçalar halinde bulunan, form vermeyen veya nitelikli olmayan seramikler de incelenmiş ancak bahsedilen sebeplerden ötürü tez kapsamına alınmamıştır. Çalışma sonucunda Smyrna/İzmir Agorası Avrupa seramiklerinin altı farklı ülkeye ait örneklerle temsil edildiği anlaşılmaktadır (Tab.155). İtalyan, Fransız, Hollanda, İngiltere, Avusturya/Alman ve Belçika üretimi seramikler kendi içlerinde ise çeşitli alt gruplara ayrılmaktadır. Alt gruplandırmalar genellikle üslupsal özelliklere veya üretim merkezlerine göre oluşturulmuştur.

Smyrna/İzmir Agorası Avrupa seramiklerinden 16. yüzyıl sonundan 19. yüzyıl sonuna kadar kullanım alanı bulan İtalyan seramikleri, üretim teknikleri ve üretildikleri merkezlere göre dokuz alt gruba ayrılmaktadır. İtalyan seramikleri içerisinde Pisa'da 16.

yüzyılın sonu ile 17. yüzyılda üretilen mermer dekorlu ve sgraffito teknikli örnekler ile daha çok Montelupo üretimi mayolikalar yoğunluktadır. “Montelupo mayolikaları”, Montelupo’da üretimin düşüşte olduğu 18. yüzyıl ikinci yarısında çeşitli üsluplarla üretilmiştir. Bu örnekler ucuz ve ikinci kalite olarak nitelendirildiği için iç ticaretten ziyade Akdeniz ticaretinde daha sıklıkla kullanılmıştır. Smyrna/İzmir Agorası mayolika buluntuları içerisinde ayrıca Ligurya Bölgesi üretimi “barocca scenografia”, “tappezzeria” ve “kaligrafik natüralist” üslup örnekler, Pesaro, Cerreto Sannita ve Grottaglie gibi kentlerde de üretilen farklı üsluplarda örnekler yer almaktadır. Bir diğer İtalyan seramik grubu ise Albisola’da üretilmiş siyah lekeli seramiklerdir. Diğer örneklerden farklı olarak Albisola seramiklerinin fabrikalarda seri ve ucuz üretimleriyle çok sayıda yapıldığı bilinmektedir. Kazılarda bulunan İtalyan seramiklerinin çoğunluğunun Livorno Limanı’ndan İzmir’e ithalatının yapıldığı anlaşılmaktadır (Harita 16). Bu noktada Livorno ile İzmir arasındaki ticarete Yahudi tüccarların ön plana çıktığı görülmektedir. Osmanlı Devleti’nin Yahudi tüccarları Livorno Limanı’nda yoğun ticari faaliyetlerde bulunmaktaydı. İzmir’de de iş ortakları ve gayrimüslim temsilcileri olan Yahudi tüccarlar, Livorno’dan hem İtalyan ürünlerini hem de Fransız, İngiliz ve Hollanda gibi çeşitli ülkelerin mallarını da İzmir Limanı’na taşımışlardır.

Kazılarda bulunan Fransız seramikleri üretim tekniklerine göre üç alt gruba ayrılmaktadır. Fransa’nın güneyinde 18. yüzyılda Moustiers ve Varages kentlerinde yapılan sıraltı teknikli üretimler ile 19. yüzyılda Vallauris’te üretilen sırlı pişirme kapları örnekleri çok sayıda bulunmuştur. Bu seramiklerin İzmir’e ticaretinin Marsilya’dan yapıldığı Fransız ticaret raporlarından da izlenebilmektedir (Harita 16). Diğer Fransız seramiklerinden Sarreguemines üretimi örnekler ise kaide altlarındaki damgalar ile ayırt edilmektedir. Damgalar üzerinden seramiklerin 19. yüzyıl ortalarından 1940’lara kadar üretildikleri anlaşılmaktadır.

Buluntular içerisindeki bir diğer Avrupa seramik grubu olan Hollanda üretimi örnekler üç gruba ayrılmaktadır. Hollanda seramiklerinin yoğunluğunu 18. yüzyıl boyunca üretilen Mavi beyaz Delft seramikleri oluşturmaktadır. Daha az sayıda örneğe sahip çok renkli Delft seramikleri de buluntular içerisinde yer almaktadır. Hollanda’nın Maastricht kentinde çeşitli fabrikalarda 1863 ile 1950’li yıllara kadar üretilen örnekler de kaide

altlarındaki damgalarıyla ayırt edilmektedir. Hollanda seramiklerinin İzmir'e Amsterdam ve Trieste Limanları aracılığıyla ulaştığı tespit edilmiştir (Harita 16).

Nicelik açısından en çok örnekle temsil edilen İngiliz seramikleri beş alt gruba ayrılmaktadır. Kazılarda çok sayıda bulunan transfer baskı teknikli seramikler İngiltere'nin çeşitli fabrikalarında 19. yüzyıl boyunca seri olarak üretilmiştir. Seramiklerin kaide altlarında yer alan hem üretici hem de kompozisyon adını gösteren damgalar önem taşımaktadır. Yine fabrikalarda 19. yüzyılın ikinci yarısında seri olarak üretilmiş sıraltı ve sünger baskı teknikli seramikler de çok sayıdadır. Bu örneklerle üretim tekniği olarak ayrılan daldırma astarlı kaplar da fabrikalarda mekanik çarklar ve slip boyalarla daldırma yöntemiyle üretilmiştir. 19. yüzyıl ile 1920'lere kadar üretim alanı bulan daldırma astarlı kaplar çeşitli süslemelere sahip bant ve helezonik dekorlu ile mocha ware gibi alt gruplara ayrılmaktadır. İngiliz seramikleri içerisinde kabartmayla yapılmış süslemeleriyle ayırt edilen krem renkli grup ve ağız kenar bordürlerinde kobalt mavi boyalı deniz kabuğu bordürlü örnekler 18. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyıl boyunca kullanım alanı bulmuştur. Kazılarda bulunan İngiliz seramikleri fabrikalarda hızlı ve ucuz üretimleriyle çok sayıda ve genellikle takımlar halinde yapılmıştır. Seramiklerin çoğunda yer alan damgalar vasıtasıyla seramiklerin üretildikleri fabrikalar ve hangi yıllar arasında üretildiklerini tespit etmek mümkün olmuştur. Buna göre Smyrna/İzmir Agorası buluntularında 20 farklı fabrikaya ait damganın kullanıldığı sonucuna varılmıştır (Şek.7).

Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan diğer Avrupa seramiklerinden Avusturya/Alman üretimi örnekler iki alt gruba ayrılmaktadır. İlk olarak Meissen fabrikalarında üretilmiş kahve fincanları dikkati çekmektedir. Meissen fincanlarının kaide altlarında yer alan damgalarıyla hangi dönemlerde üretildikleri anlaşılmaktadır. Kazı buluntuları içerisinde 1774-1805 yılları arasını gösteren Marcolini dönemi damgalarına sahip örnekler yoğunluktadır. Kazılarda bulunan çok sayıdaki Kütahya fincanları gibi Meissen fincanları da kahve kullanımında sıkça tercih edilmiştir. Özellikle Osmanlı pazarı için özel üretim yapıldığı bilinen Meissen fabrikalarının kahve fincanları Osmanlı topraklarında da bulunmuştur. Smyrna/İzmir Agorası Avusturya/Alman seramikleri içerisinde stoneware olarak nitelendirilen az sayıda örnek de yer almaktadır. Westerwald ve Frechen kentlerinde 17. yüzyılın ikinci yarısı ile 18.

yüzyılın ortalarında üretilen stoneware örnekler içerisinde yer alan figürlü örnek bu seramiklerin az sayıda olmasını gösteren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Avusturya/Alman porselenlerinin İzmir'e ticaretinin Trieste Limanı'ndan yapıldığı bilinmektedir (Harita 16). Son olarak en az sayıda örnekle temsil edilen Belçika seramikleri damgalarından tespit edildiği kadarıyla iki farklı fabrikada üretilmiştir. 1880-1900'lerde üretim yapan Boch Frères fabrikası ürünleri ile 1850 ve sonrasına tarihlendirilen Nimy fabrikası seramikleri kazılarda bulunan Belçika seramiklerindendir. Belçika seramiklerinin İzmir ile Anvers Limanı arasındaki ticaret sonucunda İzmir'e ulaştığı düşünülmektedir (Harita 16).

Tez kapsamında değerlendirilen Smyrna/İzmir Agorası Avrupa seramiklerinin nicelik açısından yoğunluğunu İngiliz seramikleri oluşturmaktadır (Şek.4). İngiliz örneklerinden sonra ise İtalyan ve Fransız seramikleri sayıca fazladır (Şek.5-6). Çalışmada nicelik açısından en az örneğe sahip seramikler Belçika üretimi örnekler olduğu görülmektedir. Kazılarda bulunan Avrupa seramiklerinin tarihlendirilmesinde ise en erken tarihli örneklerin İtalyan seramikleri olduğu tespit edilmiştir (Tab.155). Kazılarda bulunan İtalyan mayolikalarından 16. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen örnekleri, özellikle bu dönemde kentteki yerleşimin azlığına karşı Venediklilerle yapılan ticaretle bağlantılı olmalıdır. Kazılarda bulunan Avrupa seramiklerinin tarihsel yoğunluğuna bakıldığında 18. ve 19. yüzyıl örnekleri çoğunluktadır (Tab.155). En geç örnekler ise damgalarından tespit edilebildiğine göre Fransız Sarreguemines fabrikalarında 1940'lara kadar uzanan üretilen seramikler ile Hollanda Maastricht'te 1958 yılına kadar süren Soci  t   C  ramique fabrikası ürünleridir. Ayrıca İngiliz Bant dekorlu grubu ürünlerin de 1920'lere kadar üretiminin devam ettiği görülmektedir.

Smyrna/İzmir Agorası ve   vresinde hem mimari veriler hem de kazılarda bulunan Osmanlı Dönemi sikke ürünleri, yerleşimin 16. yüzyılda başladığını göstermektedir. Agora'nın bulunduğu alanın ise Osmanlı halkından Yahudilerin yaşadığı mahalleler olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kazılarda bulunan Avrupa seramikleri içerisinde insan figürüne sahip az sayıda örneğin ise bu alandaki Yahudi nüfusuyla alakalı olduğu düşünülmektedir. Osmanlı sanatında özellikle çıplak figürler veya mitolojik hikayeleri gösteren tasvirler dini sebeplerden ötürü tercih edilmemektedir. Kazılarda bulunan çıplak   ocuk figürleri (putto) süslemesine sahip

İtalyan barocca scenografia grubu örnekler 5 parçayla temsil edilmektedir (Tab.21). Her ne kadar az sayıda olsa da bu seramiklerin Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunması ve İzmir'e gelişlerinin İtalya ticaretinde önemli yere sahip Yahudi tüccarlar vasıtasıyla olması muhtemeldir.

Tez çalışmasının ikinci aşamasında Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleri üzerinden Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasındaki seramik ticareti irdelenmiştir. Bu noktada Osmanlı eyaletlerinde bulunan Avrupa seramikleri akademik yayınlar çerçevesinde detaylıca değerlendirilmiştir. Smyrna/İzmir Agorası dışındaki merkezlerde bulunan ithal Avrupa seramik ve porselenlerinin değerlendirmeleri yapılırken ise çeşitli verilerden faydalanılmıştır. İlk olarak Smyrna/İzmir Agorası örneklerinde olduğu gibi arkeolojik kazı çalışmalarında ele geçen seramik ve porselenler ağırlık göstermektedir. Akademik çalışmalardan tespit edilebilen kazı malzemesi örnekler, bulundukları merkezler hakkında daha tutarlı yorum yapılmasını mümkün kılmıştır. Buluntuların çoğu liman kentlerinde veya antik kentlerde ortaya çıkarılmış ve bu merkezlerin seramik ticaretindeki konumlarını göstermiştir (Harita 15). Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki önemli limanı Sinop'ta, Akdeniz'de Antalya ve Alanya Kalesi'nde ve tabii ki başkent İstanbul'da yapılan kazı çalışmalarında Smyrna/İzmir Agorası örnekleriyle örtüşen çok sayıda Avrupa seramikleri bulunmuştur. Bu merkezlerden Demre/Aziz Nikolaos Kilisesi'nin Rum mezarlığında Avrupa seramiklerinin gömülerle birlikte bulunduğu görülür. Aynı şekilde Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda yer alan Geç Osmanlı Dönemi Ortodoks mezarlarında da çağdaş Osmanlı seramiklerinin varlığı bilinmektedir. Bazı merkezlerde ise Avrupa seramiklerinin farklı bir kullanıma sahne olduğu görülmektedir. Örneğin Efes 6 no'lu Anonim Türbe ve Knidos kazılarında ele geçen örneklerin daha çok bu alanlarda çalışan yabancı kazı ekiplerinin kullandıkları kaplar olduğu anlaşılmaktadır. İthal seramiklerin özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Anadolu dışında ise Yunanistan ve Adalar Denizi'nde çeşitli yapıların cephelerinde kullanımı da dikkat çekmektedir. Mimariye bağlı bu kullanımda *bacini* olarak adlandırılan bu seramiklerle birlikte ticari çerçevede örneklerin dağılımı tespit edilmiştir. Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep ve Kahramanmaraş gibi kentlerdeki cami minarelerinde İngiliz ve Fransız Avrupa seramikleri görülmektedir. Bu noktada arşiv belgelerinden de faydalanılarak Maraş'a

1905 yılında Avrupa'dan porselen ve fayans ithalatının yapılması ile bu seramiklerin kullanımı aydınlanmaktadır. Yunanistan ve Adalar Denizi'ndeki birçok merkezde ise Bizans Dönemi'nden itibaren var olan dış cephelerde bacini süslemesi geleneğinin Osmanlı Dönemi'nde de hem yerel (İznik, Kütahya ve Çanakkale) hem de ithal örneklerle devam ettiği anlaşılmaktadır. Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen İtalyan Montelupo mayolika örneklerinin Kıbrıs'ın çeşitli noktalarında ve Adalar Denizi'ndeki merkezlerde bacini olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu noktada Osmanlı eyaletlerinde bulunan diğer İtalyan üretimi örneklerle Montelupo mayolikalarının daha çok Kıbrıs ve Adalar Denizi'nde ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'deki birçok müzede Avrupa üretimi seramik ve porselenleri sergilendiği ve müzelerdeki kazı buluntusu olarak yer alan örneklerin yanı sıra bağış yoluyla gelen ithal örneklerin de çoğunlukta olduğu görülmektedir. Örneğin Antalya Müzesi'nde Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde Marmaray/Üsküdar ve Tekfur Sarayı Müzesi'nde sarayda bulunan örnekler sergilenmektedir. Türkiye'de bulunan birçok kültür merkezindeki (Arkeoloji müzeleri, Etnoğrafya müzeleri, Kent müzeleri ve Anı evleri gibi) Avrupa üretimi seramiklerin evlerdeki kullanımlarını gösteren veya mutfak kültürünü yansıtan şekilde sergilendiği görülmektedir. Müzelerdeki Geç Osmanlı-Erken Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlendirilen Avrupa seramiklerinin çoğunlukla bağış yoluyla müzelere kazandırıldığı bilinmektedir. Bu nedenle müzelerde bulunan ithal Avrupa seramikleri yayınlanan örnekler çerçevesinde ve kazılarda bulunan seramiklerle çalışmaya dâhil edilmiştir. Ancak hem ziyaret edilen hem de yapılan araştırmalarla Türkiye'deki birçok müzede Avrupa seramiklerinin sergilendiği ve yoğunluğunu da İngiliz transfer baskı teknikli ile Fransız örneklerin oluşturduğu görülmektedir.

Avrupa seramiklerinin Osmanlı coğrafyasında kullanımını gösteren resmi verilerden bir diğeri arşiv belgeleridir. Tez kapsamında T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri, Osmanlı Gümrük Tarifeleri, İzmir Efrenç Gümrüğü Tarifeleri, Fransız ve İngiliz Konsolosluk Raporları ile Fransız Ticaret Raporlarından sıkça faydalanılmıştır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgelerinden Osmanlı Sarayı'na hediye veya özel sipariş yoluyla gelen Avrupa seramik ve porselenlerini görmek mümkündür.

Avrupalı hükümdarlar tarafından Fransa'dan Sèvres ve Limogès porselenleri, Berlin Kraliyet Porselen Fabrikası üretimi takımları ve Saksonya üretimi çok sayıda ve çeşitli formlarda ürünler, Osmanlı Sarayı'na hediye edilmiştir. Fransız ve İngiliz Konsolosluk ve ticaret raporlarından hem İzmir hem de diğer Osmanlı kentlerine ithal edilen Avrupa seramiklerini tespit etmek mümkündür. Ancak Osmanlı Sarayı'na gelen seramik ve porselen eserler için düzenlenen belgelerdeki detaylı tanımlamaları diğer belgelerde çok az sayıda örnekte görmektediriz. Avrupa seramik ve porselenleri ticaret arşivlerinde genellikle “çanak çömlek” “pişmiş toprak” ve “porselen” gibi genel terimlerle ifade edilmektedir. Ayrıca üslupsal özelliklerin yerine daha çok bu tip terimlerin kullanılması seramikleri gruplandırmayı zorlaştırmaktadır. Aynı şekilde birçok arşiv kaynağında porselen, cam, fayans ve kristal yani züccaciye ürünler olarak belirtilen ithal malzemenin içerisinde seramiklerin olduğu da anlaşılmaktadır. Arşiv belgeleri üzerinden Osmanlı ve Avrupa devletleri arasındaki seramik ticaretine Smyrna/İzmir Agorası buluntuları özelinde İzmir üzerinden bakıldığında bir çok veri görülmektedir. Ticari raporlar ve İzmir Efrenç Gümrüğü tariflerinden İzmir'e Fransa'dan gelen ürünler içerisinde “çanak-ı Marsilya”, “poterie de Marseille”, “jarres de Marseille”, “kaba çömlek”, “ince seramik” “pişmiş toprak” ve “porselen” olarak ifade edilen ürünler dikkat çekmektedir. Aynı şekilde İzmir'e İngiltere'den “çanak-ı İngiliz”, “toprak eşya”, “toprak seramik” “porselen” ve “kristal” ürünlerin de getirildiği görülmektedir. Bahsedilen bu ifadelerin çoğu Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramikleriyle örtüşmektedir. İzmir dışında Edirne ve Tekirdağ'a Saksonya'dan porselen, fayans ve züccaciye ürünler, Samsun'a ve Trabzon'a ise Belçika, Fransa, Avusturya ve Rusya'dan porselen, züccaciye ve fayans gibi ürünlerin ithal edildiği arşiv belgelerinden izlenebilmektedir. Ayrıca Yafa Limanı da hem kazı buluntuları hem de arşiv belgeleriyle seramik ticaretinde ön plana çıkmaktadır. Yafa'ya Fransa, İtalya, Belçika, Avusturya ve İngiltere'den porselen ve kaba mal olarak ifade edilen çok sayıda ürün ithal edilmiştir. Selanik limanı ve Selanik yakınlarında Dedeoğlu ve Serres kentlerine de Avusturya ve Fransa'dan porselen, fayans ve züccaciye ürünler ithal edilmiştir. Balkanlar'da ise Rusçuk kentinde Avusturya, Almanya, İtalya, Fransa, Belçika ve İngiltere çeşitli ülkelerden ithal edilen porselen ve fayans ürünleri ticari belgelerden takip etmek mümkündür. Girit'te ise bakıldığında Heraklion'da İtalya,

İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya'dan porselen, seramik ve züccaciye ürün ithalatı görülmektedir. Tüm bu verilerle Avrupa seramiklerinin özellikle 19. yüzyılda üretilen örneklerinin Osmanlı coğrafyasında ticarete önemli bir meta olarak kullanıldığı ve ürünlerin bir lüks göstergesinden ziyade daha çok mutfak malzemesi olarak ithal edildiği anlaşılmaktadır.

Avrupa seramiklerinin Osmanlı coğrafyasına gelişini genel olarak özetlemek gerekirse; 19. yüzyıldan önce yelkenli teknelerle daha sonrasında ise buharlı gemilere yüklenen ürünlerin deniz yoluyla Osmanlı limanlarına ulaştığı görülmektedir. Smyrna/İzmir Agorası buluntuları özelinde değerlendirildiğinde İzmir Limanı'nın ticari faaliyetlerinin yoğunluğu dikkati çekmektedir. İzmir Limanı'na hem yolcu hem yük taşımacılığı yapan Fransa, İtalya, İngiltere ve Hollanda gemilerinin yaklaşık 14-22 günlük seyahatla kente ulaştığı bilinmektedir. İzmir-Marsilya ve İzmir-Livorno hatları 16. ve 19. yüzyıllar arasında en yoğun trafiğe sahip olan rotalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'nun diğer merkezlerine baktığımızda ise Avrupa'dan başkent İstanbul'a deniz yoluyla gelen seramik ve porselenlerin yanı sıra Selanik Limanı üzerinden de kente ithalatın yapıldığı anlaşılmaktadır. Avrupa seramikleri İstanbul'dan demir veya karayoluyla Edirne, Bursa ve Ankara gibi ana hatlara yayılmıştır. Karadeniz'de Sinop ve Trabzon limanları seramik ticaretinin yapıldığı noktalar olarak göze çarpmaktadır. Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda bulunan çok sayıdaki Avrupa seramikleri bunun en büyük göstergesidir. Trabzon'dan ise limana gelen ürünlerin hem iç ticarete hem de İran'a satılmak üzere ithal edildiği görülür. Bu noktada da Van'da ele geçen Avrupa seramiklerinin Trabzon Limanı vasıtasıyla kente ulaştığı anlaşılmaktadır. Akdeniz'e bakıldığında ise Antalya ve Alanya limanlarının seramik ticaretinde aktif merkezler olduğu görülmektedir. Kaleiçi, Demre/Myra Aziz Nikolaos Kilisesi ve Alanya Kalesi'nde ortaya çıkan Avrupa seramiklerinin bu dönemde Antalya ve Alanya limanlarına uğrayan özellikle İngiliz gemileri vasıtasıyla ithal edildiği anlaşılmaktadır.

Genel olarak bakıldığında Osmanlı eyaletlerinde ithal edilen seramikler liman kentlerinde kullanıldığı gibi yerli tüccarlar tarafından iç pazarda satılmak üzere bu kentlerin hinterlandlarına da götürülmüştür. Bu noktada *1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması* büyük önem taşımaktadır. Bu antlaşmayla birlikte iç gümrüklerin

kaldırılması ucuz fiyatlı Avrupa ürünlerinin Osmanlı pazarına girişini kolaylaştırmıştır. Özellikle endüstriyel İngiliz ve Fransız üretimi seramikler Anadolu’da üretilen el emeği ürünlerin önüne geçmiştir. Geç Osmanlı Dönemi’nde Kütahya ve Çanakkale gibi merkezlerde yapılan bezeme açısından çok zengin olmayan ve doğal boyalarla yapılan zahmetli üretimleriyle bu örnekler Avrupa seramikleriyle rekabet edemez olmuştur. Avrupa’dan gelen sentetik boya kullanımı ve transfer baskı, sıraltı, sünger baskı gibi üretim teknikleriyle ucuz ancak üretim kalitesi ve bezeme çeşitliliğiyle Osmanlı örneklerinden daha kaliteli olan bu ürünler piyasada sıkça kullanılmıştır. Anadolu’da çeşitli merkezlerde üretimi yapılan güveç ve küpler gibi mutfak kaplarının yerini bu dönemde hem ucuz maliyetleri hem de yoğun ticari faaliyetler sonucunda Vallauris ve Biot’tan ithal edilen sırlı ürünler almıştır. Ucuz, seri ve kolay üretimin yanı sıra “batılılaşma” üslubunun da getirmiş olduğu Osmanlı seramik sanatından farklı bezeme, motif ve süsleme kompozisyonlarına sahip bu seramikler halk tarafından da beğenilmiş ve sıkça tercih edilmiştir.

Osmanlılar ile Avrupa devletleri arasındaki seramik ticaretinin karşılıklı olarak yapıldığı bilinmektedir. Beylikler Dönemi’nden itibaren başlayan bu ticarete Avrupa’nın çeşitli noktalarında Beylikler ve Osmanlı dönemi seramikleri bulunmuştur. Osmanlı Dönemi’nde çeşitli üsluplarla yoğun ve kaliteli üretimleriyle İznik seramikleri ön plana çıkmaktadır. Bu seramiklerin özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda İstanbul üzerinden Venedik, Floransa ve Cenova tüccarları vasıtasıyla İtalya’ya ve Avrupa’nın çeşitli merkezlerine yayıldığı görülmektedir. İznik seramiklerinin 16.yüzyılda İngiltere’ye de İtalyan gemileriyle ulaştığı bilinmektedir. Ticarete kullanılan İznik seramiklerinde özellikle “Haliç işi” ve “Saz üslubu” kompozisyonlarına sahip örnekler sıkça tercih edilmiştir. Hollanda ve Fransa’ya da ulaşan İznik seramiklerinde bu üslupları görmek mümkündür. Ayrıca Haliç işi ve Saz üslubuna sahip İznik seramiklerinin hem İtalya hem de Hollanda’da taklit üretimleri yapılmıştır. Fransa’da Marsilya Limanı’nın Osmanlı limanlarıyla olan yoğun ticari ilişkileri İznik örnekleri dışında Kütahya ve Çanakkale seramikleriyle de görülebilmektedir.

Osmanlı topraklarında birçok merkezde bulunan Avrupa seramikleri ve porselenleri yapılan çalışmalarda çoğunlukla göz ardı edilen malzemelerden olmuştur. Bunun en büyük sebebi ise örneklerin “modern malzeme” olarak tanımlanması ve

endüstriyel ürünler olarak göz önüne alınmamasıdır. Ancak gerek ticari arşivlerde gerekse birçok merkezde çokça bulunmaları bu seramiklerin daha detaylı incelenmesini mümkün kılmıştır. Çalışma kapsamında değerlendirdiğimiz Smyrna/İzmir Agorası Avrupa seramiklerinin çoğunluğu fabrikalarda seri ve hızlı bir şekilde üretilmiştir. Ancak üretildikleri dönemin üslup özelliklerini yansıtmaları kültürel açıdan değerlerini göstermektedir. Örneğin özellikle 19. yüzyılda mimari, mimariye bağlı dekorasyon ve birçok el sanatı ürününde yaygın olan Neoklasik üslup, aynı dönemde İtalyan mayolikalarında kullanıldığı gibi İngiliz transfer baskı teknikli seramiklerde de sıkça tercih edilmiştir. Ayrıca seramikler üretildikleri ülkelerin mimari tasvirlerini, mitolojik veya tarihi hikâyeleri yansıtmaları açısından da büyük önem taşımaktadır. Üretildikleri döneme göre ucuz ve kalitesiz örnekler olarak tanımlanan birçok Avrupa seramiğinin hem Smyrna/İzmir Agorası hem de Osmanlı coğrafyasında yoğun olarak bulunması ise o dönem için değerli olduklarını da göstermektedir. İzmir içerisinde üst sınıf olarak nitelendirilebilen Levanten evlerinde özel koleksiyonlar vasıtasıyla görebildiğimiz örnekler daha çok 19. ve 20.yüzyıla tarihlendirilen İngiliz transfer baskı teknikli ve Fransız Sarreguemines üretimi seramiklerdir. Ancak daha erken tarihli (İtalyan mayolikaları gibi) örneklerin bu evlerdeki kullanımıyla ilgili bilgilere ulaşmak zordur. Bu verilerle birlikte İzmir'deki Levanten evlerinde de özellikle daha geç tarihli Avrupa seramiklerinin kullanılmış olması muhtemeldir. İzmir içerisinde ekonomik açıdan orta sınıf olarak görülen Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunduğu Yahudi Mahalleri'nde de özellikle İngiliz ve Fransız seramiklerinin yoğun kullanımı bu dönemdeki ticaret ve beğeniyle alakalı olmalıdır. Seramiklerin sadece mutfaklarda tabak, kâse ve fincan gibi kullanımlarının dışında ev dekorasyonlarında da tercih edildiği bilinmektedir. Özellikle dekorasyon adına ucuz ve set halinde olmalarının yanı sıra çeşitli hikâyeler barındıran, bitkisel ve geometrik bezemelerin yoğunlukta olduğu İngiliz transfer baskı teknikli seramiklerin sıkça kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Yapmış olduğumuz doktora çalışmasıyla birlikte nicelik ve nitelik açısından büyük yoğunluk gösteren Smyrna/İzmir Agorası'nda bulunan Avrupa seramiklerinin bu alanda yapılacak olan çalışmalara bir rehber olması umulmaktadır. Hem Anadolu'da hem de Anadolu dışında Osmanlı hakimiyetinde kalmış birçok merkezde ortaya çıkarılan bu seramiklerin 16. ve 19. yüzyıllar arası Avrupa seramik sanatı, devletler

arası ticareti ve ticaret rotalarını ayrıca seramik sanatındaki etkileşimleri yansıttığı görülmektedir. Bu bağlamda yapmış olduğumuz tez çalışmasıyla hem arkeolojik kazılar hem de müzelerde çokça bulunan Avrupa seramiklerinin, bu alanda yapılacak olan çalışmalara ışık tutması umulmaktadır.

Harita 15. Anadolu ve diğer Osmanlı eyaletlerinde Avrupa seramiklerinin bulunduğu merkezler

(Harita:https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/10/2019). Eklèmeler: Z.A.Meriç)

Harita 16. Osmanlı Devleti ve Avrupa Devletleri arasındaki seramik ticaretinde kullanılan liman kentleri

(Harita:https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/10/2019). Eklèmeler: Z.A.Meriç)

BİBLİYOGRAFYA

- Abramo Ferrarese, Valerio. “Le Nuove Marche Della Maiolica Ligure Nei Più Recenti Ritrovamenti”, **Atti della Società Ligure di Storia Patria**, Vol.:8, Fasc.:2, 1968, pp.273-280.
- Acıpınar, Mikail. **Osmanlı İmparatorluğu ve Floransa: Akdeniz'de Diplomasi, Ticaret ve Korsanlık (1453-1599)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
- Acıpınar, Mikail. “Floransalılar İstanbul’dan Neden Kovuldu? Başlangıcından Nihayetine Osmanlı-Floransa İlişkilerinin Seyri”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:275, 2016, ss.42-47.
- Adıgüzel, Hatice. **Topkapı Sarayı'ndaki Avrupa Çinilerinin Üretim Merkezleri Işığında Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Adler, Beatrix. **Early Stoneware Steins from the Les Paul Collection: A Survey of All German Stoneware Centers from 1500 to 1850**, 2005.
- Akar Tanrıver, Duygu. “Smyrna’dan Metal Eserler”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I**, (Ed. Akın Ersoy ve Gözde Şakar), Ege Yayınları, İstanbul, 2015, ss.15-29.
- Alpaslan, İbrahim H. “Osmanlı Dönemi İzmir’nde Milletlerin Sosyo-Ekonomik Konumlarındaki Değişimlerin Yerleşim Dokusuna Etkileri”, **Ege Coğrafya Dergisi**, 21/2 (2012), İzmir, ss.25-35.
- Altan, Ebru. “Yafa”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 43.Cilt, 2013, ss.171-174.
- Altın, Alper. **Gaziantep Türk-İslam Mimarisi (Eyyubiler’den Cumhuriyet’e)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015
- Amouric, Henri. Lucy Vallauri, Florence Richez. **Vingt mille pots sous les mers. Mille ans de commerce en Méditerranée**, Editions Faton, 1999.

- Amouric, Henri. Guergana Guionova, Lucy Vallauri. “C ramiques aux  les d’Am rique: la part de la M diterran e (XVIIe-XIXe s.)”, **Actas do X Congresso Internacional A Cer mica Medieval no Mediterr neo**, 22 a 27 outubro 2012, Silves, 2015, pp.440-454.
- Amouric, Henri ve Vallauri, Lucy. “Marseille et le Levant ottoman: flux (?) et poussières d’échanges entre XVIIe-et XXe s.”. **XIe Congrès AIECM3 sur la C ramique Médiévale et Moderne en Méditerranée**, (Ed.Filiz Yeni ehirlio lu), Oct 2015, Antalya, 2018, pp.47-59.
- Ar , Bülent. **The First Dutch Ambassador in Istanbul: Cornelis Haga and the Dutch Capitulations of 1612**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara, 2003.
- Ar , Bülent. “ stanbul’daki ilk Hollanda elçisi: Cornelis Haga ve 1612 tarihli Hollanda kapitülasyonları”, **DIVAN  lmi Araştırmalar**, Sayı:15, 2003/2, ss.215-220.
- Ar , Bülent. “Hollanda Arşivlerinde Akdeniz Tarihine Ait Belgeler”, **Avrupa Arşivlerinde Osmanlı  mparatorlu u**, (Ed. Yonca Köksal, Mehmet Polatel), Vekam Yayınları Araştırma Dizisi II, 2014
- Arıkan, Zeki. “1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet  deolojisi”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:24, Sayı:37, 2005, ss.11-28.
- Arısal, Murat. **XIX.Yüzyılda Osmanlı Belçika Ekonomik  li kileri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,  stanbul, 2001.
- Artan, Tülay. “Eighteenth-Century Ottoman Princesses As Collectors: Chinese and European Porcelains in the Topkapı Palace Museum”, **Ars Orientalis**, Vol. 39, 2010, p.113-147.
- Arthur, Paul. “Byzantine and Turkish glazed ceramics in southern Apulia”, ** anak Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts**, (Ed.Beate Böhlendorf-Arslan, Ali Osman Uysal, Johanna Witte-Orr), Ege Yayınları, 2007, pp.239-254.

- Atasoy, Nurhan ve Julian Raby. **İznik Seramikleri**, İstanbul, 1989.
- Atasoy, Nurhan ve Lale Uluç. **Osmanlı Kültürünün Avrupa'daki Yansımaları-1453-1699**, İstanbul, 2012.
- Atay, Çınar. **“Kapanan Kapılar” İzmir Hanları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, 2003.
- Atçıl, Zahit. “Osmanlı Venedik İlişkileri ve Osmanlı Tüccarları”, **Toplumsal Tarih**, Sayı:275, 2016, ss.36-40.
- Avissar, Miriam. “Ottoman pottery assemblages from excavations in Israel”, **Reflections of Empire. Archaeological and Ethnographic Studies on the Pottery of the Ottoman Levant**, Boston, 2009, pp.7-14.
- Aydın, Yusuf Alperen. **XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı-Habsburg Anlaşmaları ve Uygulamaları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- Ayyıldız, Bülent. **Osmanlı-Venedik Ticari ve Diplomatik İlişkileri (1453-1571)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Baş, Gülsen. “Bitlis Kalesi’nde Seramik Üretimine İlişkin Bulgular ve Seramik Üretim Alanları”, **XIth Congress AIECM3 and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings**, (Ed.Filiz Yenişehirlioğlu), Oct 2015, Antalya, 2018, ss.171-177.
- Bates, Lynsey. **DAACS Cataloging Manual: Ceramic Pattern Appendix**, 2014.
- Biliaieva, Svitlana. “Italian-Turkish Interactions in Minor Ottoman Art: The Archaeological Collections of Eastern Europe”, **15th ICTA International Congress of Turkish Art, Proceedings**, (Ed.Michele Bernardini ve Alessandro Taddei), Ministry of Culture and Tourism, Republic of Turkey, Ankara, 2018, pp.163-172.
- Bauden, Frédéric. **İzmir Gezisi Antoine Galland’ın Bir Elyazması (1678)**, çev.Erol Üyepazarcı, İzmir Büyükşehir Belediyesi ;Kültür Yayını, 2003.

Baykara, Tuncer. **İzmir Şehri ve Tarihi**, Akademi Kitabevi, İzmir, 2001.

Bellibaş, Erdem Soner. **Efes Artemisionu'ndaki Anonim Türbe**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2015.

Beltran, Julia ve Nuria Miro. "The Ceramics Trade in Barcelona in the 16th-17th centuries: Italy, France, Portugal, the Workshops of the Rhine and China", **Muhba Textures**, No.:2, 2010, pp.5-143.

Berti, Fausto. **La Maiolica di Montelupo: Secoli XIV-XVIII**, Electa, Milano, 1986.

Berti, Fausto. **Il Museo della Ceramica di Montelupo/The Ceramics Museum of Montelupo:Storia, tecnologia, collezioni/History, technology, collections**, Edizioni Polistampa, 2008.

Beyru, Rauf. **19. yüzyılda İzmir Kenti**, Literatür, 2011.

Biliaieva, Svitlana. "Italian-Turkish Interactions in Minor Ottoman Art: The Archaeological Collections of Eastern Europe", **15th ICTA International Congress of Turkish Art**, Proceedings, (Ed.Michele Bernardini ve Alessandro Taddei), Ministry of Culture and Tourism, Republic of Turkey, Ankara, 2018, pp.163-172.

Birben, Adile. **Çin Porselen Sanatı "Toprağın Ateşle Dansı"**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2011.

Blake, Hugo. "Pottery Exported From Northwest Italy Between 1450 and 1830. Savona, Albisola, Genoa, Pisa and Montelupo", **Archaeology and Italian Society. Prehistoric, Roman and Medieval Studies Papers in Italian Archaeology II, BAR International Series 102**, 1981, pp. 99-122.

Blake, Hugo. "The Medieval Incised Slipped Pottery of Northwest Italy", **III. Congresso Internazionale sulla Ceramica Medievale nel Mediterraneo Occidentale**, Florence, All'Insegna del Giglio, 1986, pp.317-352.

- Bora, Siren. “Mezarlıkbaşı’nda Yahudi Mahallelerinden kalan izler”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, ss.379-395.
- Boulet, Stéphanie ve Juliette Cabus-Maloteaux. “2019 Une année de souvenirs et de commémorations”, **Keramis Centre de la Cèramique**, N:4, 2019, pp.1-22.
- Boyazoglu, Jan ve Louis de Neuville. **Les Faïences de Delft**, Jacques Grancher Editeur, Paris, 1980.
- Broilo, Federica A. “New Directions in the Study of the Italian Pottery A La Turchesca Known as ‘Candiana’”, **TheMA**, Vol.:2, No.:1-2, 2013, pp.37-50.
- Burton, William. **A history and description of English earthenware and stoneware (to the beginning of the 19th century)**, Cassell and Co, 1904.
- Callaghan, Claire. Colin Breen, Moira Ni Loingsigh. “Investigations of Taymouth Castle, a Nineteenth-Century Composite Ship Lost off the Coast of Northern Ireland”, **Historical Archaeology**, Vol. 41, No. 3, **Maritime Archaeology in Ireland**, 2007, pp.25-38.
- Cameirana, Arrigo. “Influenze orientali nella maiolica “bianco-blu” ligure del XVI e XVII secolo”, **Bianco Blu Cinque Secoli di Grande Ceramica in Liguria**, ed. Cecilia Chilosi, Skira, 2004, pp.25-31.
- Carswell, John. **Iznik Pottery**, The British Museum Press, London, 2006.
- Carswell, John. “Pottery and Tiles on Mount Athos”, **Ars Orientalis**, Vol.6, 1966, pp.77-90.
- Ciampoltrini, Giulio. **Le Onde e I Fiori, Il Complesso Conventuale di San Francesco e Lucca in Età Neoclassica (1750-1830): Itinerari Archeologici**, I segni dell’Auser, 2017.
- Charleston, Robert J. **Ceramica Nei Secoli**, Mondadori, Milano, 1970.
- Chrystal, Paul. **Doncaster at Work: People and Industries Through the Years**, Amberley Publishing, 2019.

- Chilosi, Cecilia. **Ceramiche Della Tradizione Ligure: Thesaurus di Opere dal Medio Evo al Primo Novecento**, Silvana, Milano, 2011.
- Chitty, Gill ve David Stocker. “Westerwald Stoneware At Kelmscott Manor: Morris, Pottery And The Politics Of Production”, **The Antiquaries Journal**, Vol.99, 2019, pp.363-397.
- Cotter, John. “Pottery from Ottoman Turkey: an Iznik dish from the Whitefriars site”, **Canterbury's Archaeology**, 25, 2000-2001, 2003, pp.64-66.
- Coysh, Arthur Wilfred ve Richard K. Henrywood. **The Dictionary of Blue and White Printed Pottery, 1780-1880**, Vol.1, Antique Collectors' Club, 1982.
- Cushion, John Patrick. **Handbook Of Pottery And Porcelain Marks**, London, 1996.
- Çakmak, Şakir. “Smyrna/İzmir Agorası Çevresindeki Bazı Osmanlı Yapıları Hakkında Değerlendirmeler”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II**, (Ed. Burak Yolaçan, Gözde Şakar ve Akın Ersoy), Ege Yayınları, İstanbul, 2018, ss.69-85.
- Çakmak, Şakir. “The Lower Castle, Hisar Mosque and Agora of Smyrna”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, pp.267-281.
- Çaycı, Ahmet. **Oryantalizm Oksidentalizm ve Sanat**, İnsan Yayınları, 2015.
- Çelikkol, Zeki. Alexander De Groot, Ben J. Slot.**Lale ile başladı Türkiye ve Hollanda Arasındaki Dört Yüzyıllık İlişkilerin Resimli Tarihçesi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
- Çizer, Sevim. **Lüster Tarihi Tekniği Sanatı**, DEÜ Yayınları, İzmir, 2010.
- Dabal, Joanna A. “Ceramics from 18th century Dutch and English Shipwrecks: A Survey of Southern Baltic Sea, Poland”, **ACUA Underwater Archaeology Proceedings**, 2013, pp.65-73.
- Dabal, Joanna A. “Wyroby ceramiczne, Ceramics”, **Gdańsk, Twierdza Wisłoujście Badania archeologiczno-architektoniczne w latach 2013–2014 Wisłoujście**

- Fortress, Gdańsk Archaeological and architectural investigations, 2013–2014,**
Gdansk 2015, pp.221-264.
- Daş, Ertan. “Agora Kazısında Yeni Bulunan Mezar Taşları Hakkında Gözlemler”,
Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II, (Ed. Burak Yolaçan, Gözde Şakar ve
Akın Ersoy), Ege Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 85-92.
- Daş, Mustafa. “Ortaçağ’da İzmir Kenti”, **İzmir Kent Tarihi**, İzmir, 2009, ss.41-53.
- De Andria, Jacob. **Indicateur des Professions Commerciales et Industrielles de
Smyrne, de l’Anatolie, des côtes, des îles, etc.**, 1895.
- De Mauri, Luigi. **L’amatore di Maioliche e Porcellane**, Hoepli, 2007.
- De Vincenz, Anna. “Porcelain and Ceramic Vessels of the Ottoman Period from the
Qishle in Jaffa, Israel”, **Excavations at the Ottoman Military Compound
(Qishle) of Jaffa**, Ed. Yoav Arbel, The Jaffa Cultural Heritage Project Series,
Münster, forthcoming, pp.1-255.
- De Vincenz, Anna. “Ottoman Pottery and Glass Bracelets from Yafo (Jaffa), Jerusalem
Boulevard and Its Vicinity”, **Atiqot**, 88, 2017, pp.115-129.
- Decker, Emile. “L’industrialisation de la Production de Céramique au XIXe siècle: la
Faïencerie de Sarreguemines de 1790 à 1914”, **Mémoires de l’Académie
Nationale de Metz**, 2014,
- Dedeoğlu, Jale. **Isparta Müzesi**, Ankara, 2005.
- Dell’Aquila, Carlo ve Antonio Dell’Aquila. “La maiolica di Grottaglie: gli studi, i
ceramisti, le produzioni”, **La Passione Del Collezionismo: Ceramica pugliese
ed altro nella collezione Tondolo XVII - XX secolo**, Lecce, 2012, pp.9-23.
- Demiriz, Yıldız. “Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik
Çanaklar”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, Sayı:5, 1973, ss.175-208.
- Denny, David W. “English Pottery and Porcelain of the Eighteenth Century”,
Washington and Lee University Archaeology Papers, 1976.

- Diri Apaydın, Tuğba. “İngiltere Müzelerinde İznik seramik koleksiyonlarının oluşumunda koleksiyonerlerin etkisi”, **Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, 2019, ss.134-159.
- Doenges, Willy. **Meissner Porzellan Seine Geschichte und Künstlerische Entwicklung**, 1907.
- Doğan, Sema, Ebru Fındık, Vera Bulgurlu. “Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazı, Koruma ve Onarım Çalışmaları 2014 “, **ANMED**, 2015, ss.15-23.
- Doğan, Tuncer. **Gaziantep Türk İslam Dönemi Mimari Süslemeleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2013.
- Doğer, Lale ve Emel Soydan. “İzmir Atatürk Müzesi’ndeki Mobilya Aksesuarı Olarak Figürlü Çiniler ve Bir Şömine”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı:XIV/2, 2005, ss.49-73.
- Doğer, Lale. “İzmir Agorası Kazılarında 17 19 Yüzyıl Seramik Buluntuları Üzerine Bazı Gözlemler”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2008, ss.23-54.
- Doğer, Lale. “Kuşadası, Kadıkalesi/Anaia Kazısı 2001-2007 Yılı Bizans ve Çağdaş Diğer Seramik Buluntular Üzerine Bazı Gözlemler”, **Geçmişten Geleceğe Kuşadası II Sempozyum**, 2008, ss.49-63.
- Doğer, Lale. “İzmir Agorası Kazılarında Geç Osmanlı Dönemi ve Avrupa Seramik Buluntuları”, **Thirteenth International Congress of Turkish Art**, Hungarian National Museum, Budapest, 3-7.09.2007, pp.211-216.
- Doğer, Lale. “19.yüzyıldan Sünger Baskı Dekorlu bir Seramik Hollanda Çanağı”, **“Yekta Demiralp” Anısına Sanat Tarihi Yazıları**, 2020, ss. 165-176.
- Doksanaltı, Ertekin M. “Knidos Kazı ve Araştırmaları Tarihi I: 18.-19. Yüzyıllar”, **Datça Aktüel**, S:4, 2014, ss.38-39.
- Doksanaltı, Ertekin M. Deniz Sevmen, İbrahim Karaoğlu, L. Ufuk Erdoğan, Christine Özgan, “Knidos Kazı ve Araştırmaları: 2012- 2013”, **36.Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Ankara, ss. 517-547.

- Donatone, Guido. **La Ceramica di Cerreto Sannita**, Azienda Beneventana Tipografica Editoriale, Roma, 1968.
- Drakich, Sophie. “Eighteenth-Century Coarse Earthenwares Imported into Louisbourg”, **Material History Bulletin, Bulletin d'histoire de la Culture Matérielle**, Ottawa Winter/Hiver, 1982, pp.83-99.
- Duran, Özlem. **Çinili Köşk Koleksiyonu’nda Figürlü Seramikler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- Edelstein, Gershon ve Miriam Avissar. “A Sounding in Old Acre”, **Atiqot**, XXXI, 1997, pp.129-136.
- Epstein, Mortimer. **The Early History of the Levant Company**, London, 1908.
- Ersoy, Akın. “2007 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Ankara, 2009, ss.33-47.
- Ersoy, Akın. “2008 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2010, ss.409-433.
- Ersoy, Akın, Burak Yolaçan, Gözde Şakar. “2009 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Ankara, 2011, ss.133-150.
- Ersoy, Akın, Gülten Çelik, Seçil Yılmaz. “2010 Yılı Smyrna Antik Kenti Kazısı”, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2012, ss.179-203.
- Ersoy, Akın. **Büyük İskender Sonrasında Antik Smyrna (İzmir) “bütün kentlerin en güzeli (Strabon)”**, İzmir, 2015.
- Ersoy, Akın. “Antik Smyrna/İzmir Kazı Araştırma ve Restorasyon Çalışmaları”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I**, (Ed. Akın Ersoy ve Gözde Şakar), Ege Yayınları, İstanbul, 2015, (Antik/Smyrna İzmir), ss.1-15.
- Ersoy, Akın, Burak Yolaçan, Hakan Göncü, Sarp Alatepeli. “Antik/Smyrna 2014-2015”, **38. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2016, ss.295-314.

- Ersoy, Akın. **Antik Dönemden Osmanlı Dönemine Smyrna/İzmir Kemik Objeleri**, Ege Yayınları, 2017.
- Ersoy, Akın ve Sarp Alatepeli. “Antik Smyrna/İzmir, 2016”, **39. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 2. Cilt, Ankara, 2017, ss.423-443.
- Ersoy, Akın, Binnur Gürler, Hakan Göncü. “Antik Smyrna/İzmir 2017”, **40. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1. Cilt, Ankara, 2018, ss.63-78.
- Ersoy, Akın. “Smyrna/İzmir 2018”, **41. Kazı Sonuçları Toplantısı**, 1.Cilt, Ankara, 2019, ss.79-93.
- Ersoy, Akın ve Pınar Aydemir. **Hellenistik ve Roma Döneminde Smyrna (İzmir) Kazı ve Araştırmalar/ Smirne (Izmir) in eta Ellenistica e Romana. Scavi e Ricerche**, Ege Yayınları, 2017.
- Ersoy, Akın ve Çağdaş Yılmaz. “Antikçağdan Osmanlı Dönemi sonuna kadar Smyrna/İzmir’de mezarlık alanları üzerine bir değerlendirme”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, ss.153-171.
- Eyice, Semavi. “Aynaroz”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 4.Cilt, 1991, ss.267-269.
- Faroqhi, Suraiya. “Osmanlı İmparatorluğu’nda Venedikliler (1600-1630)”, **Osmanlı Dünyasında Üretmek Pazarlamak Yaşamak**, 2003, ss.35-71.
- Faroqhi, Suraiya. **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, Çev.Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Fındık, Ebru Fatma. “Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazılarında Osmanlı Dönemine Ait Seramik, Cam ve Diğer Buluntular”, **SERES 2007 IV. Uluslararası Katılımlı Seramik, Cam, Emaye Sır ve Boya Semineri**, 2007, ss.728-748.
- Fındık, Ebru Fatma. “Myra / Demre, Aziz Nikolaos Kilisesi Rum Mezarlığından Boucla ve Gouna Örnekleri”, **ADALYA**, No:XVIII/2015, ss.303-325.

- Fidan, Murat. “Osmanlı İmparatorluğu ile Belçika Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defteri (1862)”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:18, Sayı:1, 2017, ss.287-309.
- Fiocco, Carola. “La Ceramica in Italia dal Medioevo al Rinascimento”, **Storia dell’arte Ceramica**, Zanichelli, 2010, pp.76-128.
- Fleet, Kate. **European and Islamic Trade in the Early Ottoman State: the Merchants of Genoa and Turkey**, Cambridge University Press, 1999.
- François, Véronique. “Éléments pour l'histoire Ottomane d'Aphrodisias: La Vaisselle de Terre”, **Anatolia Antiqua**, Tome 9, 2001, pp.147-190.
- François, Véronique. “Production et Consommation de Vaisselle à Damas, à L'époque Ottomane”, **Bulletin d'études Orientales**, T.53/54, Supplément. **Études et Travaux à la Citadelle de Damas 2000-2001: Un Premier Bilan (2001-2002)**, 2001, pp.157-170.
- François, Véronique. “Jarres, Terrailles, Faïences et Porcelaines Européennes dans L'empire Ottoman (XVIII-XIX Siècles)”, **Turcica**, Vol.:40, 2008, pp.81-120.
- François, Véronique. “Céramiques D'époque Ottomane à la Citadelle de Damas, des découvertes archéologiques nouvelles au Bilâd al-Châm”, **AL-RĀFIDĀN**, Vol.:XXX, Tokyo, 2009, pp.53-66.
- François, Véronique. “European Pottery Imports in Ottoman Bilad al-Sham (18th-19th Centuries): Archaeological Data and Written Sources”, **14th International Congress of Turkish Art. Proceedings**, College de Paris, 19-21.09.2011, Paris, 2013, pp.317-325.
- François, Véronique. “Quelle place pour la faïence de Sarreguemines dans l'Empire ottoman à la fin du 19e siècle?”, **Fabriqués à Sarreguemines: exportation des produits de la faïencerie**, Editions des Musées de Sarreguemines, 2019, pp.124-151.
- François, Vèronique. “Ottoman Consumption and Transmediterranean Trade : Pottery Imports in Algiers at the Time of the Turkish Regency (1518-1830)”, **Glazed**

Wares as Cultural Agents in the Byzantine Seljuk and Ottoman Lands. Evidence from Technological and Archaeological Research, Proceedings of the 13th International ANAMED Annual Symposium Istanbul 2018, In press.

François, Véronique ve Lucy Vallauri. “Production et consommation de céramiques à Potamia (Chypre) de l'époque franque à l'époque ottomane”, **Bulletin de Correspondance Hellénique**, Vol.125, 2001, pp.523-546.

François, Véronique ve Lucy Vallauri. “Ceramics from Potamia-Agios Sozomenos: New Archaeological Data on the Ceramic Production and Trade in Cyprus”, **Cypriot Medieval Ceramics**, Nicosia, 2014, pp.45-55.

François, Véronique ve Akın Ersoy. “Fragments d’histoire : la vaisselle de terre dans une maison de Smyrne au XVIIIe s.”, **Bulletin De Correspondance Hellénique**, 135, 2011, pp.377-419.

Frangakis-Syrett, Elena. **18.yüzyılda İzmir’de Ticaret (1700-1820)**, çev. Çiğdem Dikan, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2006

Frantz, Alison. “Turkish Pottery from the Agora”, **Hesperia**, Vol.XI, No.1, 1942, pp.1-28.

Frasca, Massimo. Akın Ersoy ve Pınar Aydemir, **Hellenistik ve Roma Döneminde Smyrna (İzmir) Kazı ve Araştırmalar / Smirne (Izmir) in eta Ellenistica e Romana. Scavi e Ricerche**, Ege Yayınları, 2017.

Frattarelli Fischer, Lucia. “Case E Proprietari A Livorno Nel Seicento.” **Quaderni Storici**, Vol. 38, no. 113 (2), 2003, pp. 363–380.

Gedük, Serkan. “ Kazı ve Yüzey Araştırmalarında Bulunan Porselen Niteliğindeki Parçaların Değerlendirilmesi”, **33.Arkeometri Sonuçları Toplantısı**, 2.Cilt, Bursa, ss.271-293.

Gerlach, Stephan. **Türkiye Günlüğü 1573-1576**, 1.Cilt, Kitap Yayınevi, 2006.

Gherardi, Gabriella. “La Ceramica Europea nei Secoli XVII e XVIII”, **Storia dell’arte Ceramica**, Zanichelli, 2010, pp.180-207.

- Giardini, Claudio. **Ceramica pesarese nel XVIII secolo: la manifattura Casali e Callegari (1763-1816)**, Belriguardo, 1995.
- Godden, Geoffrey A. **Encyclopaedia of British Pottery and Porcelain Marks**, Alden Press, Oxford, 1977
- Goffman, Daniel. **İzmir ve Levanten Dünya (1550-1650)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Gök, Sevinç. “Akdeniz Ticaretinin Önemli Belge Buluntuları Seramikler”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:2, 2011, ss.61-100.
- Gök, Sevinç. “İzmir’in Ticaret Yaşamında Osmanlı ve Avrupa Seramiklerinin Yeri”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I. Çalıştay Bildirileri**, (Ed. Akın Ersoy ve Gözde Şakar), İzmir, 2-3 Mayıs 2014, ss.61-78.
- Gök, Sevinç. **Smyrna (İzmir) Agorası’nda Osmanlı izleri: Kütahya seramikleri (2007-2014 kazı dönemi)**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2015.
- Gök, Sevinç. “Osmanlı ve Avrupa Seramikleri Üzerinden Bir Okuma: Smyrna (İzmir) Agorası’ndaki Osmanlı Yerleşiminden Mutfak Kapları ile Günlük Yaşam Objeleri”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II**, (Ed. Burak Yolaçan, Gözde Şakar ve Akın Ersoy), Ege Yayınları, İstanbul, 2018, ss.117-150.
- Gök, Sevinç. “Smyrna İzmir Agorası Kazılarında Bulunan Osmanlı Uzakdoğu ve Avrupa Seramikleri Üzerinden Osmanlı Ticaret Hayatı”, **Uluslararası Katılımlı XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu**, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 19-21 Ekim 2011, Cilt.1, 2012, ss.429-438
- Gök, Sevinç. “Sinop Balatlar Yapı Topluluğu’nda Ortaya Çıkarılan Avrupa Seramiklerinin Batı Karadeniz Ticaret Ağı İçerisindeki Yeri”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı:27 Cilt:2, 2018, ss.331-347.

- Gök, Sevinç. “An Evaluation About the Pattern, Master and Workshop Detection of Kütahya Ceramics Found in Smyrna Agora”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, (Kütahya Ceramics), pp.299-323.
- Gök, Sevinç ve Siren Bora. “Sabetay Tsevi Kortijosu’nun tarihçesi ve kortijoya ilişkin arkeolojik buluntular”, “**Yekta Demiralp**” Anısına Sanat Tarihi Yazıları, 2020, ss.227-242.
- Gökbel, F.Müjde. **Foça Antik Kenti Seramik Buluntularının Restorasyonu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2010.
- Göksoy, İsmail Hakkı. “Hollanda Doğu Hindistan Şirketi”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:18, 1998, ss.232-234.
- Griffiths Richard. **Industrial Retardation in the Netherlands 1830–1850**, 1979.
- Guionova, Guergana. “C  ramique d’importation du XIVe au XVIIe s. en Bulgarie”, **Actas do X Congresso Internacional a Cer  mica Medieval no Mediterr  neo, Silves**, (Ed. Maria José Gonçalves ve Susana G  mez Martínez), Portugal, 2012, pp.681-691.
- Gusach, Irina. “Asia Minor Glazed Ceramics of the 15th-18th Century found on the Excavated Turkish Fortress of Azak”, **Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region, 10th–18th Centuries**, (Ed.Sergei Bocharov, V  ronique François ve Ayrat Sitdikov), Kazan-Kishinev, 2017, pp. 581-600.
- Gülsoy, Ersin. “Safed”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 35.Cilt, 2008, s.446-447.
- Güneş, Mehmet. “Tereke Kayıtlarına Göre XIX.Yüzyıl Başlarında Afyonkarahisar Halkının Kullandığı Eşyalar”, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, 2009/2, ss.269-289.
- G  rl  r, Binnur, Akın Ersoy, Gülten   elik. **  zmir’in Osmanlı Dönemi Tanıkları Smyrna/  zmir Agorasından Cam Objeler**,   zmir Büyükşehir Belediyesi, 2016.

- Hadjikyriakos, Iosif. "The Social Value of Decoration in Cyprus under Ottoman Rule: Ceramic Decoration in Churches", **POCA 2007: Postgraduate Cypriot Archaeology Conference**, 2010, pp.323-337.
- Hamer, Dianne Ghislain Kleff, Bonica Zijlstra, "Een case-history van een Maastrichtse fabriek", **Groniek**, Nr:64, 1979, pp. 31-33.
- Havard, Henry. **Histoire de la faïence de Delft**, Paris, 1878.
- Hayes, John W. **Excavations at Saraçhane in Istanbul. Vol. 2, The pottery**, Princeton Press, 1992.
- Hess, Catherine. **Italian Maiolica: Catalogue of the Collections**, J. Paul Getty Publications, 1988.
- Henrywood, Richard K. **Staffordshire Potters 1781-1900: A Comprehensive List Assembled from All Known Contemporary Directories with Selected Marks**, Antique Collectors Club, 2007.
- Hildyard, Robin. **European Ceramics**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1999.
- Hitzel, Frédéric. "Diplomatik Armağanlar Osmanlı İmparatorluğu ile Batı Avrupa Ülkeleri Arasında Modern Çağda Yapılan Kültürel Değiş Tokuş", **Harp ve Sulh Avrupa ve Osmanlılar**, (Ed. Dejenirah Couto), Kitap Yayınevi, 2010.
- Homsy Gottwalles, Grace. "Beyrouth post-médiévale. Étude de cas: la céramique", **Glazed Pottery Of The Mediterranean and the Black Sea Region, 10th–18th Centuries**, (Ed.Sergei Bocharov, Véronique François ve Ayrat Sitdikov), Kazan-Kishinev, 2017, pp.245-259.
- Huggins, Peter J. "Excavations at Sewardstone Street, Waltham Abbey, Essex" *Post-Medieval Archaeology*, 3:1, 1966, pp.47-99.
- Ilıcalı, Ömer Cenker. **XV-XVII. Yüzyıl İznik ve İtalyan Mayolika Seramiklerinin Teknik, Motif ve Üslup Bağlamında Karşılaştırılması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

- İlıcılı Ömer Cenker ve Tarkan Okçuoğlu. “Comparaison of Italian Maiolica and Iznik Ceramics in the Context of Technical, Design and Style (Xv.-Xvii. Centuries)”, **Art-Sanat**, Vol.:8, 2017, pp.219-249.
- İnalcık, Halil. **Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt 1 (1300-1600)**, Eren Yayıncılık, 2000.
- İnalcık, Halil. **Osmanlılar Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- İnalcık, Halil. **Osmanlı ve Avrupa: Osmanlı Devleti’nin Avrupa Tarihindeki Yeri**, Kronik Kitap, İstanbul, 2017.
- Jaspers, Nina Linde. “Schoon en werkelijk aangenaam Italiaanse faience uit Nederlandse bodem (1550-1700)”, **Vormen uit vuur, Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van ceramiek en glas**, 2009, pp.2-32.
- Jaspers, Nina Linde. “Clean, cheap & truly more enjoyable. Italian maiolica excavated the Netherlands (1550-1700): the supremacy of Ligurian merchandise and rarities from other production regions”, **Archeologia PostMedievale**, Vol.:15, 2011, pp.11-39.
- Kalyoncu, Hülya. **Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselenleri Koleksiyonunun Değerlendirilmesi**, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Karamani Pekin, Arzu. **Gün Işığında İstanbul’un 8000 Yılı: Marmaray, Metro, Sultanahmet Kazıları**, Vehbi Koç Vakfı Yayınları, 2007.
- Karambinis, Michalis. **The Island of Skyros from Late Roman to Early Modern Times. An Archaeological Survey**, Archaeological Studies Leiden University 28, Leiden University Press, 2015,.
- Kenan, Seyfi. “Sosyal ve Kültürel Farkındalığın Sınırlarında Osmanlılar ve Avrupa”, **Osmanlılar ve Avrupa Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim**, (Ed. Seyfi Kenan), İSAM Yayınları, 2010, ss.13-65.

Kiel, Machiel. “Atina”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 4.Cilt, İstanbul, 1991, ss.74-76.

Kontogiannis, D. Nikos. “Marbled Ware in Ottoman Greece: Pottery that doesn’t like itself, or pre-industrial kitsch?”, *Medieval and Post-Medieval Ceramics in the Eastern Mediterranean-Fact and Fiction*, **Proceedings of the First International Conference on Byzantine and Ottoman Archaeology**, Amsterdam 21-23 October 2011 (Medieval and Post-Medieval Mediterranean Archaeology Series 1), Brepols, Turnhout, 2015, pp. 173-198.

Korre-Zographou. Katerina. **The Iznik ceramics of the Monastery of the Panaghia Panakhrantou**, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 2012.

Köroğlu, Gülgün ve Filiz İnanan. “Sinop Balatlar Kilise Kazılarında Ortaya Çıkarılan Seramikler”, **XIth Congress AIECM3 and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings**, (Ed.Filiz Yenişehirlioğlu), Oct 2015, Antalya, 2018, ss.319-326.

Kurat, Akdes Nimet. **Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişimi (1553-1610)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1953.

Kuyulu, İnci. “Bornova’da Levanten Konutları”, **Avrupalı mı Levanten mi?**, (Ed.Aras Yumul ve Fahri Dikkaya), Bağlam Yayınları, 2006, ss.170-196.

Küçükkalay, Mesud A. **Osmanlı İzmir’inde İthalat, İzmir Efrenc Gümrüğü (1818-1838)**, Dergâh Yayınları, 2013.

Küçükkalay, Mesud A. “Imports to Smyrna between 1794 and 1802:New Statistics from the Ottoman Sources”, **Journal of the Economic and Social History of the Orient** 51, 2008, ss.487-512.

Kütükoğlu, Mübahat S. “Ahidnâme”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 1.Cilt, 1988, ss.535-536.

Kütükoğlu, Mübahat S. **Balta Limanı’na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

- Kütükoğlu, Mübahat S. **Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018.
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Osmanlı Gümrük Kayıtları”, **Osmanlı Araştırmaları**, 1, 1980, ss.219–34.
- Lane, Arthur. **French Faïence**, Faber & Faber, 1946.
- Lane, Arthur. **Later Islamic Pottery: Persia, Syria, Egypt, Turkey**, Faber & Faber 1957.
- Lanone, Catherine. ““Toujours la porcelaine”: George Meredith and the Willow Pattern”, **Miranda**, 2012/7, pp.1-11.
- Lassure, Jean-Michel. “Céramiques de Ligurie, du sud-est de La France et du groupe de Cox trouvées au port Saint-sauveur à Toulouse”, **Mémoires de la Société archéologique du Midi de la France**, Vol. LXXVI, 2016, pp.217-238.
- Liaros, Nikos. “The Materiality of Nation and Gender: English Commemorative Dinnerware for the Greek Market in the Second Half of the 19th Century”, **IN&AROUND Ceramiche e comunità Secondo convegno tematico dell’AIECM3**, 2015, pp.102-112.
- Loreti, Leon Lorenzo. “La ceramica a Pesaro nel Settecento e nell’Ottocento”, **Fatti di Ceramica nelle Marche dal Trecento al Novecento**, Ed. Gian Carlo Bojani, Federico Motta Editore, Milano, 1998, pp. 97-104.
- Mack, Rosamond E. **Doğu Mali Batı Sanatı: İslam Ülkeleriyle Ticaret ve İtalyan Sanatı (1300-1600)**, çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Maggetti Marino, Andreas Heege, Vincent Serneels. “Technological Aspects of an Early 19th c. English and French White Earthenware Assemblage from Bern (Switzerland)”, **Periodico di Mineralogia, Special Issue**, 84-1, 2015, pp.139-168.
- Marzinot, Federico. “I rapporti tra Liguria-Sardegna”, **Ceramiche, Storia, linguaggio e prospettive in Sardegna**, Ilizo Edizioni, 2007, 89-105.

- Marzinot, Federico, Davide Bedendo, Paolo Ramagli. “Ceramiche e ceramisti liguri fuori dalla Liguria”, **Anthia**, No:23, 2017, pp.6-11.
- Mazlum, Deniz. “Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında 18.yüzyıl Osmanlı Mimarlığında Avrupa Kökenli Malzeme Kullanımı”, **14th International Congress of Turkish Art**, Paris Collège de France, 19-21 September 2001, ss.503-507.
- McCartney, Martha W. “George Thorpe's Inventory of 1624: Virginia's Earliest Known Appraisal, with photo essay Ceramics in Early Virginia”, **Ceramics in America**, 2016.
- McNab, Jessie. **Seventeenth-Century French Ceramic Art**, Met Publications, 1987.
- Mercangöz, Zeynep. “Kadıkalesi/Anaia Ticari Üretiminin Latin Patronları”, **Bizanslı Ustalar-Latin Patronlar** (Ed.Zeynep Mercangöz), İstanbul, 2013, ss.161-174.
- Meriç, Zeynep Adile. **XIV.-XIX. Yüzyıl İtalyan Seramikleri ile Osmanlı Seramikleri Arasında Görülen Etkileşimler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2016.
- Meydan, Özlem. **Hoşap Kalesi Kazısı Seramikleri (2007-2017)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Vaz Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 2020.
- Michaël, G.N., **İzmir 1920: Yunanistan rehberinden işgal altındaki bir kentin öyküsü**, çev. Engin Berber, Akademi Kitabevi, 1998.
- Miller, George L. “A Revised Set of CC Index Values for Classification and Economic Scaling of English Ceramics from 1787 to 1880”, **Historical Archaeology**, Vol. 25, No.1, 1991, pp.1-25.
- Miller, Judith. **Miller’s Antiques Marks**, 2013.
- Miltner, Franz ve Selahattin Kantar. “İzmir’de Roma Devrine Ait Forumda Yapılan Hafriyat Hakkında İhzeri Rapor”, **Türk Tarih, Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, Sayı:11, Ankara, 1934, ss.219-242.

- Milwright, Marcus. "Imported Pottery in Ottoman Bilad al-Sham", **Turcica**, Vol.:40, 2008, pp.121-152.
- Minghetti, Aurelio. **Catalogo dei ceramisti. Dal Medioevo al Novecento**, Editoriale Olimpia, 1996.
- Moore Valeri, Anna. "Florentine Zaffera a Rilievo Maiolica: A New Look at the Oriental Influence", **Archeologia Medievale**, Vol.:XI, Firenze, 1984, pp.477-500.
- Moore Valeri, Anna. "Marbleized Pottery in Tuscany (1550-1650)", **Journal of the Medieval Pottery Research Group, Medieval Ceramics**, Vol.:33, 2012, pp.11-28.
- Morgan, Charles H. **The Byzantine Pottery**, (Corinth, Vol. XI), Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1942.
- Morley Fletcher, Hugo ve Roger McIlroy. **Christie's Pictorial History of European Pottery**, Phaidon, Oxford, 1984.
- Nalpas, Joseph. **Annuaire des commerçants de Smyrne et de l'Anatolie**, 1893.
- Naumann, Rudolf ve Selahattin Kantar. "İzmir'de Roma Devrine Ait İyon Agorasında Yapılan Hafriyat Hakkında İkinci İhzarı Rapor", **Belleten**, Cilt:VII, Sayı:26, Ankara, 1943, ss.213-225.
- Oral, Özlem. **Alanya Kalesi Kazılarında Çıkan Avrupa Porselenleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.
- Oral, Özlem. "Alanya Kalesi Kazılarında Bulunan Avrupa Porselenleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler", **CEDRUS**, II, 2014, ss.53-466.
- Orhanlı, Oktay. **Anadolu Türk Mimarisinde Bezeme unsuru Olarak Seramik Kullanımı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.
- Ostapchuk, Victor ve Svitlana Bilyayeva. "The Ottoman Northern Black Sea Frontier at Akkerman Fortress: The View from a Historical and Archaeological Project", **The**

- Frontiers of the Ottoman World**, (Ed.A.C.S.Peacock), Oxford University Press, 2009, pp.137-171.
- Ötüken, S. Yıldız. “1990 Yılında Antalya'nın Demre İlçesindeki Aziz Nikolaos Kilisesinde Yapılan Çalışmalar”, **13.Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 1992, ss.291-303.
- Özdaş, Harun. “Ege ve Akdeniz’in derin sırları”, **Skylife**, 6, Haziran, İstanbul, 2007, ss. 90-98.
- Özdemir, Hicran. **Silifke Kalesi Kazısı Seramikleri (2011-2014)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Özel, Muhammet. **19.yüzyıl Smyrna (İzmir) Agorası Kazısı’nda Bulunan İngiliz Serigrafi Baskı Teknikli Seramiklerdeki Sahneler**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, 2017.
- Özsoy, Ergün. **Akdeniz’de Osmanlılar ve Habsburglar 1550-1600:Siyaset-Ticaret-Ziyaret**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2016.
- Öztürk, Şahabettin. “Eski Van Şehri Kızıl Cami Kazı-Rölöve, Restitüsyon Ve Restorasyon Proje Uygulaması Hakkında Bir Araştırma”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C:12, S:65, 2019, ss.452-469.
- Özyiğit, Ömer. “1993 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”, **16. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.1, Ankara, 1995, ss.425-454.
- Paker, Mükerrerem. “Anadolu Beylikler Devri Keramik Sanatı”, **Sanat Tarihi Yıllığı I**, 1965, ss.155-182.
- Pamir, Aybars. “Kapitülasyon Kavramı ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, Cilt:51, 2002, ss.79-119.
- Pektaş, Kadir ve Gülsen Baş. “Bitlis Kalesi Kazısı’nda Ele Geçen Avrupa Bağlantılı Buluntular”, **14th International Congress of Turkish Art**, Paris Collège de France, 19-21 September 2001, ss.609-618.
- Petrucchi, Jean-Ferdinand. **Les Poteries et les Potiers de Vallauris 1501–1945**, Thèse de doctorat, Université Paris 1, Sorbonne, 1999.

- Pınar, İlhan. **Hacılar, seyyahlar, misyonerler ve İzmir: yabancıların gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir 1608-1918**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2001.
- Pia Pedani, Maria. **Breve Storia dell'Impero Ottomano**, Roma, 2006.
- Piccolpasso, Cipriano. **I Tre Libri dell'arte del Vasaio**, Pesaro, 1879.
- Polat, Turgay. **Marmaray Projesi Kazılarında Ortaya Çıkarılan Osmanlı Seramikleri (Üsküdar, Sirkeci, Yenikapı Marmaray İstasyonları ve Haliç Metro Ayakları)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2018.
- Polat, Turgay. “Erzincan Müzesi’nde Sergilenen Sgraffito ve Tek Renk Sırlı Ortaçağ Seramiklerinin Buluntu Yeri ve Köken Problemi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Akdeniz Sanat Dergisi**, Cilt:13, Sayı:23, 2019, ss.817-834.
- Polat, Turgay. “Üsküdar’da Osmanlı Dönemi Seramik Üretimi ve Ticareti Hakkında bir Deneme”, **“Yekta Demiralp” Anısında Sanat Tarihi Yazıları**, Ege Yayınları, İstanbul, 2020, ss.367-381.
- Polatçı, Türkan. “Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin Paris Sefaretnamesi’nin Önemi”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2(2), 2011, ss.249-263.
- Ravanelli Guidotti, Carmen. “Panorama Sulla Zaffera a Rilievo in Faenza, Con Qualche Esempio di Aree Limitofe”, **Zaffera et Similia Nella Maiolica Italiana**, FAVL, 1990, pp.111-183.
- Ravanelli Guidotti, Carmen. **The Figurato Maiolica of Montelupo**, Firenze, 2012.
- Reiman, Alyssa J. **Claiming Livorno: Commercial Networks, Foreign Status, and Culture in the Italian Jewish Diaspora, 1815-1914**, University of Michigan, Phd Thesis, 2017.

- Ricci, Marco ve Laura Vendittelli. **Museo Nazionale Romano: Crypta Balbi: Ceramiche Medievali e Moderne, 2/ Il cinquecento (1530-1610)**, Mondadori, 2013.
- Ricci, Marco ve Laura Vendittelli. **Museo Nazionale Romano: Crypta Balbi: Ceramiche Medievali e Moderne, 3/ Dal Seicento all'ottocento ,(1610-1850)** Electa, 2014.
- Richardson, Louise. "Edward and George Phillips' Pottery at Longport", **TCC Bulletin** 11, Winter 2009, pp.11-15.
- Rickard, Jonathan. **Mocha and Related Dipped Wares, 1770-1939**, 2006.
- Roding, Michiel ve Hans Theunissen. **The Tulip: a Symbol of Two Nations, M. Th. Houtsma Sticing/Turco-Dutch Friendship Association**, Utrecht/İstanbul, 1993.
- Samford, Patricia M. "Response to a Market: Dating English Underglaze Transfer-Printed Wares", **Historical Archaeology**, Vol. 31, No. 2, 1997, pp.1-30.
- Sarre, Frederick. "Die Keramische der Islamischen Zeit von Milet", **Das Islamische Milet**, Berlin, 1935, pp.69-88.
- Sentance, Bryan. **Ceramics, A World to Traditional Techniques**, Thames & Hudson, 2004.
- Serçe, Erkan. **İzmir 1905**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2000.
- Sevim, Sibel, Şerife Özüdoğru, Mehlika Eğin. "Kültürel İletişimde Seramiğin Yeri (Mayolika ve Delft Seramikleri Üzerine Araştırma)", **Kurgu Dergisi**, Anadolu Üniversitesi, Sayı:10, 1992, ss.213-235.
- Shaw, Stanford J. **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Cilt 1, E yayınları, 2008.
- Skartsis, Stephanina. **Chlemoutsi Castle (Clermont, Castel Tornese), Peloponnese: It's Pottery and It's Relations with the West (13th-early 19th c.)**, Ph.D Thesis,

The University of Birmingham Centre for Byzantine, Ottoman & Modern Greek Studies Institute of Archaeology and Antiquity, 2009.

Skartsis, Stefania S. “Chlemoutsi: Italian Glazed Pottery From a Crusader Castle in The Peloponnese (Greece)”, **Atti del IX Congresso Internazionale sulla Ceramica Medievale nel Mediterraneo**, 2012, pp.140-147.

Slot, B.J. **Inventaris van het archief van het Nederlandse Consulaat te Smyrna, (1611) 1685-1811 (1837)**, Nationaal Archief, Den Haag, 1988.

Sönmez, Zeki. **Türk-İtalyan Siyaset ve Sanat İlişkileri**, İstanbul, 2006.

Sözen Metin ve Uğur Tanyeli. **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, 2011.

Stern, Edna J. “Imported Pottery From the Late Mamluk and Ottoman Periods at the Al-Wata Quarter, Safed (Zefat)”, **Atiqot**, 78, 2014, pp.143-151.

Stern, Edna J. “The Ceramic Finds From The Ottoman Flour mills in The ridwan Gardens, ‘Akko’”, **Atiqot**, 87, 2016, pp.83-96.

Tamur, Erman. “Amsterdam'da Bir Ankara Resmi”, **KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi**, Sayı:25, Yıl:13, 2008, ss.385-409.

Taşlıalan, Mehmet ve Thomas Drew-Bear. “Rapport sur les travaux effectués sur l’Agora de Smyrne”, **Anatolia Antiqua**, XII, 2004, pp. 293-308.

Temel, Mehmet. “XIX.Yüzyılda Osmanlı-Belçika Ticari İlişkileri”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:15, Sayı:27, Haziran 2012, ss.247-263.

Tez, Zeki. **Avrupa’da Türk İzi Oryantalizm ve “Turquerie”**, Hayykitap, İstanbul, 2015.

Turan, Şerafettin. “Venedik’te Türk Ticaret Merkezi”, **Belleten**, Cilt:XXXII, Sayı:126, 1968, ss.247-283.

- Turan Bakır, Sitare. “Osmanlı Sanatında bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri”, **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, (Ed. Gönül Öney ve Zehra Çobanlı), 2007, ss.279-309.
- Türkmen, Zekeriya. “Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların Uygulanışına Toplu Bir Bakış”, **OTAM**, Sayı:6, 1995, ss.325-341.
- Uçar, Aygöl. “Smyrna (İzmir) Agorası’nda Ele Geçen Bir Grup Karosiman Örneği”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları III**, (Ed. Hakan Göncü, Akın Ersoy ve Duygu S.Akar Tanrıver), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, ss.409-421.
- Uçar, Hasan ve Aygöl Uçar. “Tire Kutu Han Kazısı Beylikler ve Osmanlı Dönemi Seramikler”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Sayı:27, 2018, ss.1-33.
- Uysal, Ali Osman. “Excavation at the "Fatih Foundry" in Demirköy: the 2003-2004 Season”, **Proceedings of the First International Congress on Islamic Archaeology**, 1, ss.133-148.
- Uysal, Ali Osman. “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Seramik Buluntuları”, **Çanak Late Antique and Medieval Pottery and Tiles in Mediterranean Archaeological Contexts**, (Ed. Beate Böhlendorf-Arslan, Ali Osman Uysal, Johanna Witte-Orr), Ege Yayınları, 2007, ss.545-558.
- Uysal, Zekiye. “Çanakkale’de Çok İşlevli Bir Yapı: Kumarlar Köyü Camii”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Sayı:30, 2013, ss.143-158.
- Ülker, Necmi. **XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda İzmir Şehir Tarihi I Ticaret Tarihi Araştırmaları**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.
- Ünal, Neslihan. **İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2013.
- Ünal, Uğur. **Osmanlı Belgelerinde İzmir'de İktisadi Hayat (1720-1920)**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

- Ürer, Harun. **Haneden ticarethaneye Batı Anadolu halıcılığı: 1836-1935**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2007.
- Ürer, Harun ve Sarp Alatepeli. “Smyrna (İzmir) Agorası’nda Türk Dönemine ait Su Yapıları”, **Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları II**, (Ed. Burak Yolaçan, Gözde Şakar ve Akın Ersoy), Ege Yayınları, İstanbul, 2015, ss.267-289.
- Vallauri, Lucy. “Céramiques en usage à Potamia-Agios Sozomenos de l'époque médiévale à l'époque ottomane. Nouvelles données”, **Cahiers du Centre d'Etudes Chypristes**, Vol.34, 2004, pp.223-283.
- Vitali, Marcella. “La maiolica italiana nel XVII e XVIII secolo”, **Storia dell'arte Ceramica**, Zanichelli, 2010, pp. 248-270.
- Vroom, Joanita. **Byzantine to Modern Pottery in the Aegean: An Introduction and Field Guide**, Parnassus Press, Bijleveld, 2005.
- Vroom, Joanita. “Bright Finds, big City:Medieval Ceramics from Old and Recent Excavations in Ephesus (Turkey), **XIth Congress AIECM3 and Modern Period Mediterranean Ceramics Proceedings**, (Ed.Filiz Yenişehirlioğlu), Oct 2015, Antalya, 2018, pp.383-397.
- Vroom, Joanita. “Kütahya between the Lines: Post-Medieval Ceramics as Historical Information”, **Hesperia**, Vol.40, 2007, pp.71-93.
- Von Wartburg, Marie Louise. “Types of Imported Table Ware at Kouklia in The Otoman Period”, **Report of the Department of Antiquities**, Cyprus, 2011, pp.361-396.
- Yangaki, Anastasia G. “Immured Vessels in the Church of Panagia Eleousa, Kitharida, Crete”, **Glazed Pottery of the Mediterranean and the Black Sea Region, 10th–18th Centuries**, (Ed.Sergei Bocharov, Véronique François ve Ayrat Sitdikov), Kazan-Kishinev, 2017, pp.135-165.
- Yardımcı, İsmail. “Hollanda De Porceleyne Fles (Royal Delft) Fabrikası ve Delft Seramikleri”, **Anadolu Sanat**, Sayı:17, 2006, ss.1-7.

- Yardımcı İsmail ve İ.Vefa İrdelp. “Günümüz Çini Sanatında Sgraffito Tekniği ve Uygulamaları”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 6/2, 2013, ss.139-152.
- Yazıcı Metin, Nurcan ve Ü. Melda Ermiş. “Kırklareli-Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Buluntuları (2010-2012)”, **XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sivas, 2014, ss.829-841.
- Yeğin, Uğur. **Evvel Zaman İçinde... İzmir**, İzmir Ticaret Odası, 2009.
- Yener, Azize. **Antalya - Kaleiçi Sırlı Seramikleri (10.-19. yüzyıl)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2017.
- Yenişehirlioğlu, Filiz. “Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı 1995-2001”, **24.Kazi Sonuçları Toplantısı**, C:1, Ankara, 2003, ss.329-345.
- Yenişehirlioğlu, Filiz. “Ottoman Ceramics in European Contexts”, **Muqarnas, In Honor of Micheal Rogers**, Vol. XXI, 2004, pp.373-382.
- Yenişehirlioğlu, Filiz. “Tekfur Sarayı Çinileri ve Eyüp Çömlekçiliği”, **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, (Ed. Gönül Öney ve Zehra Çobanlı), 2007, ss.349-365.
- Yıldız, Yusuf. **Osmanlı-Habsburg İlişkileri Kanuni-Şarlken-Busbecq**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.
- Yıldız, Netice. “İngiliz Yaşamında Türk İmgesi ve Etkileri”, **Türkler**, Sayı:11, 2002, ss.921-933.
- Yılmaz, Ersoy. “Seramik ve Transfer Baskı:1750-1900”, **Sanat ve Tasarım Dergisi**, Cilt:1, Sayı:10, 2012, ss.93-111.
- Yılmaz, Gülgün. **19.Yüzyıl Osmanlı Sosyal Yaşamında Sanat Eseri Olarak Yeni Objeler**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- Yılmaz, Gülgün. “Hollanda duvar çinilerinde Osmanlı figürleri”, **Sanat Tarihi Dergisi**, S:XVI/1, 2007, ss.181-192.

- Yılmaz, Gülgün. “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Armağan Geleneğinde Porselenin Yeri”, **Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2(1), 2008, s.95-112.
- Yılmaz, Gülgün. “19.-20.Yüzyıl Hollanda çini ve seramiklerinde Osmanlı etkileri”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C:12, S:2, 2010, ss.291-305.
- Yılmaz, Gülgün. “Ayasuluk Kalesi Kazılarında Ele Geçen Bir Valencia Tabakası”, **İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı**, 2012, ss.241-249.
- Yılmaz, Gülgün. “Doğu’dan Batı’ya Bir Öykünme Örneği: ‘Smyrna’ Halıları”, **Akdeniz Sanat 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, C: 13 S: Özel Sayı, 2019, ss. 425-434.
- Yılmaz, Serap. “XVII-XIX. Yüzyıllarda İzmir’de Fransızlar”, **Çağdaş Türkiye Araştırmalar Dergisi**, No:3, 1993, ss.89-115.
- Yorulmaz, Şerife. “Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. Yüzyıl - 20. Yüzyıl Başları)”, **OTAM**, Sayı:11, 2000, ss.697-768.
- Waage, Frederick O. “The Roman and Byzantine Pottery”, **Hesperia**, Vol.2/2, 1933, pp.279-328.
- Wallis, Henry. **Oak-Leafs Jars, A Fifteenth Century Italian Ware Showing Moresco Influence**, London, 1903.
- Williams, Petra. **Staffordshire II: Romantic Transfer Patterns: Cup Plates and Early Victorian China**, Marguerite R Weber, 1986.
- Zacharidou, Elizabeth. “Trade and Crusade, Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)”, **Hellenic Institute of Byzantine and Post Byzantine Studies**, Vol.:11, 1983, pp.1-268.
- Archeologie in West-Friesland 8 Gemeente Hoorn & Enkhuizen**, Handel met sultan en sjah Archeologische vondsten van Turks en Perzisch aardewerk uit de Gouden Eeuw in Hoorn en Enkhuizen.

Bir taşım keyif: Türk kahvesinin 500 yıllık öyküsü, Ed. Ersu Pekin, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 2015.

Bulletin Mensuel de la Chambre de Commerce Française de Smyrne, Chambre de Commerce Française de Smyrne, 1894.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9.Kitap, 1.Cilt, 2001.

İngiliz Konsolosluk Raporlarına Göre İzmir Ticareti (1864-1914), İzmir Ticaret Odası, İzmir, 1998.

Minton, Hollis & Co. Minton Tiles: Minton Hollins & Co. Patent Tile Works, Stoke Upon-Trent, England, 1905.

Metropolitan Museum of Art, The Wrightsman Collection Vols. 3 and 4, Furniture, Snuffboxes, Silver, Bookbindings, Porcelain, 1970.

Munsell Soil Colour Charts, Washable Edition, 2000.

Museo della Ceramica di Cerreto Sannita la Collezione Mazzacane, Arte'm, 2012.

Tournefort Seyahatnamesi, Ed. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, 2005.

Josiah Wedgwood and Sons, limited, Etruria, Stoke-on-Trent, England: Manufacturers of Chinaware, Queensware, General Earthenware, Jasperware, Black Basalt, &C., 1924.

İnternet

American School of Classical Studies (ASCSA) Digital Collections
<http://ascsa.net/research?v=default> (10/09/2018)

Aspire Auctions <https://www.aspireauctions.com/#/> (8/10/2018)

British Museum <https://www.britishmuseum.org/> (12/01/2019)

Cleveland Art Museum <https://www.clevelandart.org/> (12/02/2020)

Fransa Müzeleri <https://www.photo.rmnm.fr/C.aspx?VP3=CMS3&VF=Home>
(23/05/2018)

Gardiner Museum <http://emuseum.gardinermuseum.on.ca/collections> (19/12/2018)

National Museums Scotland <http://nms.scran.ac.uk/search/> (21/11/2019)

Pera Müzesi <https://www.peramuzesi.org.tr/Eser/Turk-GiysileriIcinde-Bir-Kadin/198/1>
(15/11/2019)

Philadelphia Museum of Art <https://www.philamuseum.org/collections/search.html>
(4/12/2018)

Rijksmuseum <https://www.rijksmuseum.nl/> (03/10/2019)

Sotheby's <https://www.sothebys.com/en/>.

South Lanarkshire Leisure & Culture Museums
<http://www.sllcmuseumscollections.co.uk/simpleSearch.page.do> (26/10/2018)

Staatliche Kunstsammlungen Dresden <https://www.skd.museum/> (15/05/2019)

The J. Paul Getty Museum <http://www.getty.edu/art/collection/> (15/11/2019)

The Metropolitan Museum of Art <https://www.metmuseum.org/> (09/10/2019)

The National Gallery <https://www.nationalgallery.org.uk/> (10/10/2019)

Victoria and Albert Museum, <http://collections.vam.ac.uk/> (01/10/2019)

Joseph Portanova, “Porcelain, The Willow Pattern, and Chinoiserie”,
<http://www.nyu.edu/projects/mediamosaic/madeinchina/pdf/Portanova.pdf>
(20/07/2018).

<https://msn.visitmuve.it/it/il-museo/la-sede-e-la-storia/cenni-architettonici/> (29/09/2019).

<http://www.sgraffito-in-3d.com/en/collection/> (27/11/2018).

http://bbcc.ibr.regione.emilia-romagna.it/pater/loadcard.do?id_card=103917
(25/12/2018)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20140707_Radkersburg_Majolika_a8293.jpg
(3/09/2019)

<https://www.worldbirdnames.org/bow/pelicans/> (9/10/2019)

<https://www.ebay.com/itm/DelftBlue-And-White-18th-Century-Plate> (14/10/2019)

<http://www.spodemuseumtrust.org/spodecollection6.html> (20/01/2020)

<https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/various-processes-in-a-factory-in-the-potteries-newsphoto/481659393> (20/01/2020)

<https://en.wikipedia.org/wiki/Mdina> (15/10/2019)

<https://en.wikipedia.org/wiki/Chevrotain> (17/12/2019)

https://en.wikipedia.org/wiki/Palace_of_Versailles (21/02/2020)

<https://blog.shortletsmalta.com/2016/08/27/legends-from-the-island-mysteries-and-myths-of-themaltese/> (17/03/2020)

<https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/walmer-castle-and-gardens/historyand-stories/> (07/11/2019)

<https://www.nrscotland.gov.uk/research/learning/features/the-duke-of-wellington-statue-at-registerhouse> (15/12/2019)

<https://www.ebay.com/itm/Antique-Purple-Transferware-Ironstone-Staffordshire-PlateChallinorVerona-/124393238107> (17/01/2020)

https://www.nationalarchives.gov.uk/designregisters/item.asp?item_id=242011 (22/05/2019)

<https://www.worthpoint.com/worthopedia/lovely-1845-phillipsironstone-486518817> (24/10/2019)

https://www.gifex.com/fullsizeen/2011-07-06-14066/Belgium_blank_map.html (10/09/2020)

<https://smu.ca/academics/departments/anthropology-stamped-scottish-spongeware.html> (24/05/2018)

<https://apps.jefpat.maryland.gov/diagnostic/PostColonial%20Ceramics/DiptWares/index-dippedwares.htm> (14/09/2019)

<http://calmview.birmingham.gov.uk/CalmView/Record.aspx?src=CalmView.Catalog&id=MS+1243> (20/12/2019)

<https://www.bukowskis.com/en/lots/874532-a-ceramic-dish-by-lindner-co-birmingham-england-1875> (02/11/2019)

[https://iiif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:15525295\\$1i](https://iiif.lib.harvard.edu/manifests/view/drs:15525295$1i) (10/12/2019)

<https://www.kunsthandel-am-schloss.de/allgemein/teller-aus-demwarschauer-service-meissen/> (17/03/2020)

<http://www.levantineheritage.com/prokopp.htm> (10/09/2020)

<https://www.tekfursarayi.istanbul/tr/galeri> (10/09/2020)

<https://cloud10.todocoleccion.online/antiguedades/tc/2019/09/22/21/177071502.jpg> (06/08/2019)

https://www.alternatehistory.com/wiki/doku.php?id=blank_map_directory:all_of_europe_2 (08/07/2019)

http://mapsof.net/uploads/static-maps/italy_blank_map_with_regions.png (26/09/2019)

<https://art.nelsonatkins.org/advancedsearch>, Env.No:56-3 (15/11/2019)

<http://www.jeanleongerome.org/ArabsArguing.html> (14/10/2019)

<http://www.jeanleongerome.org/Arnauts-PlayingChess.html> (14/10/2019)

https://www.erfgoedleiden.nl/component/lei_verhalen/verhaal/id/274, (20/10/2019)

<https://www.comersis.com/cimages/NL/Map-of-nederlands-blank.jpg> (08/10/2019)

<https://islamansiklopedisi.org.tr/> (24/06/2019)

https://d-maps.com/carte.php?num_car=2554&lang=en (09/10/2019)

<https://vendra.gr/items/9xyy3o/piato-paleoangliko.html> (02/11/2018)

http://warfare.ga/Ottoman/byEuropeans/Durer-Turkish_Cavalryman.htm?i=1
(18/06/2019)

[https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ambassadors_\(Holbein\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Ambassadors_(Holbein)) (18/06/2019)

<https://it.depositphotos.com/115525362/stock-photo-monument-tokulczycki-in-vienna.html> (18/06/2019)

TEŞEKKÜR

2011 yılından itibaren aralıklarla katılmış olduğum Smyrna/İzmir Agorası kazılarında ortaya çıkarılan bu değerli malzemeyi doktora tezi kapsamında çalışmaya yönlendiren lisans döneminden bu yana birlikte çalışmaktan büyük keyif duyduğum sevgili hocam Doç.Dr.Sevinç Gök İpekçioğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Aynı şekilde Smyrna/İzmir Agorası kazılarında bulunan Avrupa seramiklerini incelememe izin veren Smyrna Antik kenti kazıları başkanı Doç.Dr.Akın Ersoy'a teşekkür ederim.

Doktora çalışması süresince her zaman olumlu görüşleri ve seramik alanındaki uzman bilgileriyle katkılarda bulunan Doç.Dr.Lale Doğer'e, çalışmamızı farklı bakış açılarıyla titizlikle destekleyen Doç.Dr.Mikail Acıpınar'a çok teşekkür ederim.

Son olarak bu süreçte her türlü destekleriyle yanımda olan annem Şehnaz Baç ile babam Prof.Dr.Recep Meriç'e, tüm aile üyelerime ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürü borç bilirim.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Zeynep Adile MERİÇ

Eğitim Bilgileri

Lisans: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü (2010-2014).

Yüksek Lisans: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (2014-2016).

(XIV-XIX. Yüzyıl İtalyan Seramikleri ile Osmanlı Seramikleri Arasındaki Etkileşimler)

Doktora: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Burslar

Ekim 2015-Mart 2016: Erasmus + Programı, “Seconda Università degli Studi di Napoli”
(Napoli/İtalya)

Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar

Arkeolojik Kazılar

2011-2013	Denizli/Kale Tabae Kazısı (Kale-i Tavas), Ege Üniversitesi
2014-Devam Ediyor	İzmir/Torbalı Metropolis Kazısı, Manisa Celal Bayar Üniversitesi
2017-Devam Ediyor	Bursa/İznik Roma Tiyatrosu Kazısı, Dokuz Eylül Üniversitesi
2018-Devam Ediyor	Antik Smyrna (İzmir) Kazıları, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Bildiriler

2019: “Metropolis Kazılarında Bulunan Beylikler Dönemi Seramik Buluntuları (1992-2006)”
23.Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Sempozyumu,
Edirne/Türkiye.

2020: “Smyrna/İzmir Agorası’nda Bulunan 16.-19. yüzyıl İtalyan Seramikleri ve Osmanlı-
Avrupa Seramik Ticaretindeki Yeri”
24.Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Sempozyumu,
Nevşehir/Türkiye.